

31630

Biblioteca Centrală Universitară
București
Cota 31630 ~~1111~~
Inventar 328309

B.C.U. Bucuresti

C328309

INTRODUCERE

la Cartea IV.

Din toate scrierile lui Erodot primele 140 de cartea aceasta sunt acelea cari au pentru noi Români un deosebit, pentru că ele conțin cea mai veche descriere a basmului inferior al Dunării, pe malul stîng ocupat astăzi de Regatul României, a popoarelor care îl locuiau precum și a regiunii de pe litoralul nordic al Mării Negre cu vechia ei populațiune scitică. Din nefericire însă cunoștințele istorice, geografice și etnografice pe cari le posedă părintele istoric asupra acestor regiuni depărtate atunci de lumea civilizată și aproape inaccesibile călătorului, sunt foarte confuze și greșite chiar. Erodot a fost unul din rari exploratori elini cari au văzut gurile marelui nostru fluviu și au aruncat o căutătură de ochi pe ceea ce e astăzi teritoriul românesc. E pozitiv însă că el nu a pătruns de fel în interior și nu a făcut decât să vadă gurile Dunării fără a intra în apele acestui fluviu, cel puțin fără a urca departe cursul lui. În chipul acesta tot ce spune despre locuitorii malurilor Dunării noastre și despre topografia localității nu este de cât un echo al informațiilor culese de la comercianții elini de pe litoralul maritim între gurile Dunării și Bosfor, cari faceau daraveruri cu indigenii. Aceste informații nu puteau fi decât foarte inexacte și vagi pentru cuvîntul că comercianții în cestiuine nu îndrăzneau de fel să se depărteze de mare, de frica locuitorilor din interior, pe cari îi considerau ca pe nisce barbari sanguinari și inospi-

talieri. Acești indigeni inspirați colonilor elini aceeași teroare pe care o inspirați acum 200 de ani »Pieile Roșii« colonilor Europeani în America sau canibaliți din Oceania navigatorilor în Pacific. Reputația rea ce o aveau locuitorii vecini printre coloniți elini de pe litoralul acelei mării ot a fost cauza pentru care Eliniți au dat Mării primitiv de Πόντος Ἰσθμὸς, nume pe care peniciale și de bun augur l'au schimbat în Πόντος principiului de credință păgână în virtutea teribile divinități ale mitologiei eline erau denumite «Penide».

În atare împrejurări era dar cu neputință ca informațiile ce le dă autorul nostru în cartea acesta despre țara noastră și despre locuitorii ei pe timpurile în care a trăit el, să fie exacte și, ca să nu citez de cât câte-va exemple, voi menționa două erori din cele mai vândute:

Cea dintâia, relativă la etnografia acestor părți, constă în faptul că Erodote da fără distincție numele de Sciți atât locuitorilor de pe malurile lacului Meotis, adică a Mării Azof de astăzi, cât și locuitorilor Dunării de jos. Fără îndoială pentru comerșanții elini ei erau unul și același popor nomad, mai ales că aveau ceva comun în îmbrăcăminte, adică îmbrăcăminte de piele de oac, și în modul lor de a călători în carul cu boi: ἀναξόβιοι e și astăzi un termen care s'ar putea aplica atât țeranului de la Dnipro și de la Don cât și celui de la Dunăre. De fapt rasele însă erau cu desăvârșire diferite; locuitorii stepelor Rusiei meridionale erau în adevăr Sciți, de rasă tartară, pe când locuitorii Dunării aparțineau marelui familii indo-europene numite Geți, din care Dacii, Tracii și Pelasgii erau numai ramuri, fapt pe care îl ignoră Erodote cu desăvârșire.

Erorea a doua asupra căreia doresc să atrag atenția cititorului este rezultatul unei concepțiuni cu totul confuze asupra pozițiilor relative ale Mării Negre față cu Dunărea de o parte și cu Scitia de altă parte. Astfel din Cap. 49 combinat cu Ca.

pitoul 99, rezultă că Dunărea curge despre apus și că se varsă în Marea Neagră cu gurile spre răsărit, ceea ce este exact. Imediat însă la Cap. 99 și la Cap. 101, ni se spune că Scitia începe la Dunăre, că ea are forma pătrată având două laturi scăldate de mare, una de Marea Neagră, cea-laltă de Marea Azov; cele-lalte două laturi fiind în interior. Nu am putea concepe o asemenea Scitie decât făcând Dunărea să curgă dela Nord spre Sud pentru a putea oferi o latură paralelă cōstei mării Azov sau lacului Meotis, cum e harta schițată după Njebuhr la pagina 140 din volumul acesta, căci să notăm că Erodos nu spune că Dunărea trece prin Scitia ci că merge până la marginea Scitiei (Cap. 49 fine).

Asemenea autorul nostru este confus și asupra direcțiunii rîurilor noastre și a apelor de pe malul drept al Dunării, așa că nu putem să basăm nimic pozitiv pe descrierea lor. Totuși această descriere e interesantă, pentru că ne presintă ideea ce-și o făcea Elenii de pe timpul lui Erodos despre părțile noastre, și ne arată confuzia ce exista în privința acēsta. Însuși autorul nostru se contrașice, căci e evident că descrierea din Cap. 49 nu se potrivește cu aceea din Cap. 101 și că persōna care a dat lui Erodos informașile cari au inspirat Cap. 49 era alta decăt aceea care i-a dat pe cele coprinse în Capitolul 101.

talieri. Acești indigeni inspiraă colonilor elini aceeași teroare pe care o inspiraă acum 200 de ani »Pieile Roșii« colonilor Europeani în America sau canibaliți din Oceania navigatorilor în Pacific. Reputația rea ce o aveau locuitorii vecini printre coloniștii elini de pe litoralul acelei mării tot a fost cauza pentru care Elinii au dat Mării primitiv de Πόντος Ἰξυος, nume pe care penicelare și de bun augur l-au schimbat în Πόντος principiului de credință păgână în virtutea teribile divinități ale mitologiei eline erau denumite «Penide».

În atârî împrejurării era dar cu neputință ca informațiile ce le dă autorul nostru în cartea acēsta despre țara noastră și despre locuitorii ei pe timpurile în cari a trăit el, să fie exacte și, ca să nu citez de cât câte-va exemple, voiū menționa două erori din cele mai veditate:

Cea dintâia, relativă la etnografia acestor părți, constă în faptul că Erodot da fără distincție numele de Sciți atâr locuitorilor de pe malurile lacului Meotis, adică a Mării Azof de astăzi, cât și locuitorilor Dunării de jos. Fără îndoială pentru comersanții elini ei erau unul și acelaș popor nomad, mai ales că aveau ceva comun în îmbrăcăminte, adică îmbrăcăminte de piele de oac, și în modul lor de a călători în carul cu boi: »ζυζόβιον« e și astăzi un termen care s'ar putea aplica atâr țeranului de la Dnipro și de la Don cât și celui de la Dunăre. De fapt rasele însă erau cu desăvirșire diferite; locuitorii stepelor Rusiei meridionale erau în adevăr Sciți, de rasă tartară, pe când locuitorii Dunării aparțineau marelui familii indo-europene numite Geți, din care Dacii, Tracii și Pelasgii erau numai ramuri, fapt pe care îl ignorēză Erodot cu desăvirșire.

Erōrea a doua asupra căreia doresc să atrag atenția cititorului este rezultatul unei concepțiuni cu totul confuze asupra pozițiilor relative ale Mării Negre față cu Dunărea de o parte și cu Scitia de altă parte. Astfel din Cap. 49 combinat cu Ca.

pitoul 99, rezultă că Dunărea curge despre apus și că se varsă în Marea Neagră cu gurile spre răsărit, ceea ce este exact. Imediat însă la Cap. 99 și la Cap. 101, ni se spune că Scitia începe la Dunăre, că ea are forma pătrată având două laturi scăldate de mare, una de Marea Neagră, cea-laltă de Marea Azov; cele-lalte două laturi fiind în interior. Nu am putea concepe o asemenea Scitie decât făcând Dunărea să curgă dela Nord spre Sud pentru a putea oferi o latură paralelă cōstei mării Azov sau lacului Meotis, cum e harta schițată după Niebuhr la pagina 140 din volumul acesta, căci să notăm că Erodos nu spune că Dunărea trece prin Scitia ci că merge până la marginea Scitiei (Cap. 49 fine).

Asemenea autorul nostru este confus și asupra direcțiunii rîurilor nōstre și a apelor de pe malul drept al Dunării, așa că nu putem să basăm nimic pozitiv pe descrierea lor. Totuși acēstă descriere e interesantă, pentru că ne presintă idea ce-și o făcea Elenii de pe timpul lui Erodos despre părțile nōstre, și ne arată confusia ce exista în privința acēsta. Însuși autorul nostru se contrașice, căci e evident că descrierea din Cap. 49 nu se potrivește cu aceea din Cap. 101 și că persóna care a dat lui Erodos informațiile cari au inspirat Cap. 49 era alta decât aceea care i-a dat pe cele coprinse în Capitolul 101.

TR. IONICA
DR. G. SAISIA
- 1911

Tabla de Materii

a

Cartii IV.

Sciții.

400 Capp.

- + Cap. 1-4. Causa rebelului dintre Darius și Sciții.
- > 4-13. Tradițiile Sciților asupra originii și a istoriei lor.
- > 14-16. Istoria lui Arestea.
- < > 17-36. Descrierea popoarelor scitice.

Persia.

- > 37-40. Geografia Persiei.

Libia.

- > 41-45. Descrierea Libiei.

Expediția lui Darius în Scitia

23

2

3

1

7

- < > 46-51. Istrul.
- > 51-58. Alte fluviu ale Scitiei.
- < > 59-82. Descrierea Scitiei și locuitorii ei.
- > 83-93. Expediția lui Darius.
- < > 94-96. Religia Sciților. — Zalmoxes. *+ geogra*
- > 97-98. Istoricul expediției lui Darius reluat.
- + > 99-101. Geografia Traciei, a Chersonesei Taurice și a regiunii lacului Meotis.
- > 102. Consfătuirile Sciților.
- > 103-107. Descrierea triburilor scitice.
- > 108-143. Urmarea istoricului expediției lui Darius în contra Sciților.—Plecarea lui din Europa.
- > 144. Megabaz lăsat de Darius în Europa.

Legenda descendenților Argonauților.

Cap. 145—146. Minieii în Lacedemona.

Istoria fundării Cirenei.

- 147—156. Istoria insulei Tera și a colonisării Cirenei
- 157—167. Istoria regilor Cirenei.—Fuga Feretimei la guvernatorul persic al Egiptului.

Libia.

- 168—199. Descrierea popoarelor Libiei.

Expediția Perșilor în Libia.

- 200—205. Urmarea istoriei Feretimei și morțea ei.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΜΕΛΠΟΜΕΝΗ.

1. Μετὰ δὲ τὴν Βαβυλωνίαν ἀφ-
 ῥεσιν ἐγένετο ἐπὶ Σκύθας αὐτοῦ ¹
 Δαρείου ἔλασις. Ἀνεθέστης γὰρ τῆς
 Ἀσίας ἀνδράσι καὶ χρημάτων με-
 γάλων συνόντων, ἐπεθύμησε ὁ Δα-
 ρεῖος τίσασθαι Σκύθας, ὅτι ἐκείνοι
 πρότεροι ἐσβαλόντες ἐς τὴν Μηδικὴν
 καὶ νικήσαντες μάχῃ τοὺς ἀντιουμέ-
 νους ὑπέηραν ἀδικίης. ² Τῆς γὰρ ἄνω
 Ἀσίας ἤρξαν, ὡς καὶ πρότερόν μοι

ISTORIA LUI ERODOT

CARTEA IV.

MELPOMENE

1. După luarea Babilonului,
 se întimplă expediția lui Darius
 însuși în contra Sciților. Asia
 fiind prosperă sub punctul de
 vedere al populațiunei și fiind
 că se adunau mulți bani (în
 tesaur), Darius avu dorința să-și
 răsbune în contra Sciților, sub
 cuvînt că acestia, făcînd cei din-
 tăi invasie în Media și învin-

¹ αὐτοῦ. Astfel este textul adoptat de Schweighäuser, de Creuzer și de edi-
 ția vulgată: Blakesley are αὐ τοῦ. Am preferit aci textul lui Schweighäuser, pri-
 mit și de Rawlinson, fiind că în istorie nu avem indicii positive cum că Darius în
 persoană ar fi luat Babilonul; din contra, inscripția dela Behistun, care comemorează
 expediția această în contra Sciților (Saciae) menționează doue luări a Babilonului
 de către trupele lui Darius; în ultima luare, la care se referă aci Erodot, trupele
 persiane erau comandate, nu de Darius în persoană, ci de un general al lui,
 numit Intafre medul. După această a doua luare a Babilonului, partea apröpe
 și tersă a inscripțiunii dela Behistun trece la expediția în contra Sciților, pe
 cari, după Erodot chiar, Persii îi numiau »Saci.« Deși partea această a in-
 scripției e nedescifrabilă, este însă destul de clar că e vorbă de o expediție în
 Scitia, după luarea Babilonului de către armata persiană și că această expediție
 a fost condusă de Darius în persoană; această expediție evident este aceea despre
 care e vorba aci. Prin urmare n'avem trebuință să citim aci αὐ τοῦ sub cuvînt
 că amîndouă aceste expediții ar fi fost conduse de Darius.

² ὑπέηραν ἀδικίης s'ar traduce în latinesce »initium fecere injuriarum.«
 Vedem cum la națiile, chiar cele mai barbare, exista din vechime necesitatea
 unui pretext, fie orî și cât de slab, pentru a justifica un act de agresiune.
 Este ca cum o injustiție în tötă cruditatea ei brutală nu se putea tolera nici în
 timpul cei mai barbari. Să comparăm acest pretext cu acel invöcat de Egeinefi
 în contra Samienilor și de Corintienii altă-dată tot în contra Samienilor ca să
 atace pe acești din urmă.

εἴρηται,¹ Σκῦθαι ἔτεα θυῶν δέοντα
 τριήκοντα. Κυμμερίους γὰρ ἐπιδιώ-
 κοντες² ἐσέβαλον ἐς τὴν Ἀσίην,
 καταπαύσαντες τῆς ἀρχῆς Μήδους·
 οὔτοι γὰρ, πρὶν ἢ Σκῦθας ἀπικέσθαι,
 ἤρχον τῆς Ἀσίας. Τοὺς δὲ Σκῦθας
 ἀποδημησάντας ὀκτῶ καὶ εἴκοσι ἔτεα
 καὶ³ διὰ χρόνου τοσοῦτου κατιόντας
 ἐς τὴν σφετέρην, ἐξεδέξατο οὐκ ἐλάσ-
 σων πόνος τοῦ Μηδικοῦ· εἴρον γὰρ
 ἀντιουμένην σφι στρατιήν οὐκ ὀλίγην·
 αἱ γὰρ τῶν Σκυθῶν γυναῖκες, ὡς
 σφι οἱ ἄνδρες ἀπῆσαν χρόνον πολ-
 λὸν, ἐφοίτεον παρὰ τοὺς δούλους.

2. Τοὺς δὲ δούλους οἱ Σκῦθαι
 πάντας τυφλοῦσι,⁴ τοῦ γάλακτος

gând în luptă pe adversarii lor,
 începură ostilitățile. Sciții, pre-
 cum s'a spus mai sus, fură stă-
 pâni peste Asia superioară un
 timp de douăzeci și opt de ani.
 Ei năvăliseră în Asia urmărind
 pe Cimerienii și resturnară stă-
 pânirea Meșilor; căci acești din
 urmă erau stăpânii Asiei ina-
 te de venirea Sciților. După
 ce lipsiră Sciții douăzeci și
 opt de ani și se reîntorseră
 în țera lor, îi așteptă o luptă
 nu mai puțin serioasă decât lupta
 lor cu Meșii; ei găsiră o
 armată destul de numerosă (așe-
 dată în contra lor); căci nevestele
 Sciților, pe când bărbații lor
 fuseseră absenți (așa) mult timp,
 legaseră relațiunii cu robii lor.

2. Sciții orbesc pe toți robii
 lor din pricina laptelui ce îl

¹ ὡς καὶ πρότερόν μοι εἴρηται. Cartea I. (103 și 106).

² ἐσέβαλον. Atacul acesta al Sciților asupra Mediei nu pōte să se fi făcut decât în partea de sud a mării Caspie. Acolo locuiau alți Sciți, diferiți de Sciții de pe lângă Dunăre. E curios cum Darius a recurs la un pretext așa de prost ca să se lege de Sciții de la Dunăre și Marea Neagră, cari, deși purtau același nume ca și Sciții vecini ai Meșilor, erau cu totul un alt popor. Așa numiții Sciți, vecini cu Meșii, trebuie să fi fost Geți și erau probabil de aceeași origine pelasgică ca și Dacii cari au fost avangarda, ca să dic așa, a imigrațiunii în Europa. În toate casurile Erodote avea slabe idei despre aceste popōre de la Dunăre și până la Caspie, pe cari le confundă sub termenul generic de Sciți, așa încât e probabil că pretextul ce-l atribuie aci Erodote lui Darius pentru a ataca țărmurile Istrului nu era cel real.

³ καὶ. Acest cuvânt este omis într'un vechiū manuscris la Florența co-laționat de Schweghăuser și datând din secolul al 10-lea.

⁴ τυφλοῦσι. Cu drept cuvânt se plâng Hansen și alți critici că nu pot înțelege ce raport există între această orbire a robilor și producerea laptelui și al untului de iapă, căci nu e de admis că stăpânii să fi orbit pe robii lor pentru ca acești din urmă să nu pōtă vedé cuantitatea laptelui și a untului ce se făcea și să-l fure pe armă. Trebuie să presupunem că Erodote a omis aci ceva care să indice necesitatea acestei orbiri din pricina fabricării laptelui, brânzei, urdeii etc., sau pōte că a înțeles rău că orbirea să fi avut vre o legătură cu exercitarea acestei industrii. Eū presupun că Sciții scoteau ochii robilor lor, cum era obiceiul și la alte popōre barbare, ca mijloc preventiv în contra unei comune înțelegeri între ei având drept scop revolta în contra stăpânilor lor. Putem fi siguri că Erodote are dreptate când afirmă că Sciții întrebuntau pe robii lor la mulgerea iepelor, dar probabil că se înșelă creșând că acea mulgere necesita și scōtorea ochilor. Kruse (Urgeschichte des Esthnisch. Volksstammes) ob-

εἵνεκεν τοῦ πίνοσι, ποιεῦντες ὧδε·
 ἐπεὶν φρονητήρας λάβωσι ὅσπερ ἄνους
 αὐλοῖσι προσεμφορεστάτους, τούτους
 ἐσθέντες ἐς τῶν θηλέων ἵππων τὰ
 ἄρθρα,¹ φροσῶσι τοῖσι στόμασι, ἄλ-
 λοι δὲ ἄλλων φροσόντων ἀμέλγουσι·
 (φασὶ δὲ τοῦδε εἵνεκα τοῦτο ποιεῖν·
 τὰς φλέδας² τε πίμπλασθαι φρο-
 σεωμένας³ τῆς ἵππου καὶ τὸ οὐθαρ
 κατίεσθαι.) Ἐπεὶν δὲ ἀμέλξωσι τὴ γά-
 λα, ἐσχέαντες ἐς ξύλινα ἀγγήια κοῖλα
 καὶ περιστίζαντες κατὰ τὰ ἀγγήια
 τοὺς τυφλοὺς, δονέουσι⁴ τὸ γάλα·
 καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ἐπιρτάμενον ἀπα-
 ρόσαντες ἴγγεῦνται εἶναι τιμιώτερον·
 τὸ δ' ὑπιστάμενον ἴσον τοῦ ἐτέ-
 ρου. Τούτων μὲν εἵνεκα⁵ ἅπαντα
 τὸν ἄν λάβωσι, οἱ Σκύθαι ἐκ τυφλοῦσι·
 οὗ γὰρ ἀρόται εἰσι, ἀλλὰ νομάδες.⁶

beau, în privința căruia ei pro-
 cedă în modul următor: iaă tu-
 burii de os, cari se asemănă cu
 fluerele (din cari cântăm noi),
 împing acestea în vulva iepei,
 și suflă în ele cu gura, unii
 atunci mulg pe când cei-lalți
 suflă; (ei dic că fac acésta cu sco-
 pul următor: umplându-se prin
 suflare vinele iepei, se lasă țifta.)
 După ce mulg laptele, îl tórna
 în vase adânci de lemn, și așe-
 dând pe (robiu) orbii împrejurul
 vaselor, bat laptele; atunci strîng
 partea care ese de-asupra, pe care
 o consideră ca cea mai delicată,
 iar partea care rămâne la fund
 ca inferióră celei-lalte. Iată pen-
 tru ce Sciții scot ochii fie-căru
 robii (în resbel): căci ei nu sunt
 plugari ci păstori.

servă că în Rusia meridională munca domestică orbesce pe mulți din pricina prafului de pe câmp și al fumului din vatră; e dar încă posibil ca acești robi să fi perdut vederea și din cauza muncii lor domestice, dar sunt dispus a crede că erau orbiți, cum am dis mai sus, pentru cuvinte altele decât εἵνεκεν τοῦ γάλακτος. În locul cuvintelor τοὺς δὲ δούλους οἱ Σκύθαι πάντας τυφλοῦσι un manuscris din secolul 12-lea, conservat în biblioteca colegiului Emanuel la Cam-
 bridge, are οὗς Σκύθαι τυφλοῦσι πάντας.

¹ τούτους ἐσθέντες ἐς τῶν θηλέων ἵππων τὰ ἄρθρα. Niebuhr călătorul (Description de l'Arabie) ne vorbesce de un sistem analog întrebuintat în Arabia: »J'entendis et vis moi-même à Basra que lorsqu'un Arabe trait la femelle du buffle, un autre lui fourre la main et le bras jusqu'au coude dans le vulva, parcequ'on prétend savoir par experience qu'étant chatouillée de la sorte, elle donne plus de lait. Cette methode ressemble beaucoup à celle des Scythes. În India tot așa se viră cōda bivolițelor în vulvă pe când ele se mulg. Cât pentru cestia mulsului iepelor de către Sciții, Omer îi numesce γαλακτόφαγοι· ἐπιπηρολγοι.

² τὰς φλέδας. Manuscrisul din Cambridge are τοῦ τὰς φλέδας, dar cele-lalte principale au numai τὰς.

³ φροσεωμένας. Valckenar preferă φροσεωμένης, dar nu avem nici o autoritate seriōsă în favōrea acestei schimbări, mai cu sēmă că φροσεωμένας e fōrte clar ca sens.

⁴ δονέουσι: »Clătina» sau »bat». Erodot credea pōte că Sciții făceau unt și caimac în modul acesta; e însă mai probabil că făceau cum fac Calmucii și Cazacii Donului de astăzi, cari clătesc sau bat laptele de iapă ca să producă un fel de băutură fōrte fermentată numită de dingsii »kumis». Clarke descrie acéstă operațiune în detaliu în călătoriile lui. (Travels in Russia).

⁵ τούτων μὲν εἵνεκα. S'ar putea încă ca Sciții să fi scos ochii robilor lor ca să nu afe ei secretul fabricării acestor băuturi, dar și acéstă ipotesă e fōrte îndoiōsă.

⁶ νομάδες. Sensul este că dacă Sciții ar fi fost un popor agricol ei nu ar fi scos ochii robilor, căci atunci ar fi fost necesar ca muncitorii să vadă ce fac.

3. Ἐκ τούτων δὴ ὧν σφι τῶν
 δούλων καὶ τῶν γυναικῶν ἐπετρέφη
 νεότης· οἱ ¹ ἐπεὶ τε ἔμαθον τὴν
 σφετέρην γένεσιν, ἤντιοῦντο αὐτοῖ-
 σι κατιοῦσι ² ἐκ τῶν Μήδων· καὶ
 πρῶτα μὲν τὴν χώρην ἀπετάμον-
 το, τάφρον ³ ὀρυζάμενοι εὐρέαν, κα-
 τὰτείνουσάν ἐκ τῶν Ταυρικῶν οὐ-
 ρέων ἐς τὴν Μαιώτιν ⁴ λίμνην, ἣ
 περ ἐστὶ μεγίστη· μετὰ δὲ πει-
 ρωμένοισι ἐσβάλλειν τοῖσι Σκύθησι
 ἀντικατιζόμενοι ⁵· ἐμάχοντο. Γίνο-
 μένης δὲ μάχης πολλάκις καὶ οὐ
 δυναμένων οὐδὲν πλεόν ἔχειν τῶν
 Σκυθῶων τῇ μάχῃ, εἰς αὐτῶν ἔλεξε
 τάδε· „Οἷα ποιεῦμεν, ἄνδρες Σκύ-
 »θαι; δούλοισι τοῖσι ἡμετέροισι μα-
 »χόμενοι αὐτοὶ τε ἐλάσσονες κτει-
 »νόμενοι γινόμεθα καὶ ἐκείνους κτεί-

3. Prin urmare tineretul ce re-
 sultă din relațiile femeilor (scite)
 cu acești robi, crescù; când el
 află despre originea lui, se opuse
 acelor cari se întorceau din țera
 Meșilor; și mai întâi de tôte
 acești tineri Sciți isolară o parte
 din teritoriul lor săpând un șanț
 lat ce se întindea de la munții Tau-
 ricci până la lacul Mæotis, acel lac
 este de o întindere imensă; du-
 pă aceea, Sciții cercând să intre,
 (robi) împotrividu-se, intrară în
 luptă cu dinșii. După ce se întim-
 plară multe încæerări și nu pu-
 tură Sciții să obție nici un
 avantajü, unul dintr'înșii çise :
 »Ce facem, o Sciți ! luptându-ne
 »cu robiü nostri nu numai ne

¹ οἱ se raportă la νέοι: subînțeles.

² κατιοῦσι, de la κάτειμι, verb compus din κατά și εἶμι: iar nu de la καθήμι, futur καθήσω, care e compus din κατά și ἴημι.

³ τάφρον. Subt cuvint că ar fi fost mai practic pentru apărarea Cher-
 sonesei Taurice (Crimea modernă) dacă robiü revoltai ar fi făcut șanțul acesta
 prin istmul care unesce Crimeea cu continentul, adică dacă l'ar fi tras pe la Pe-
 recop, mulți editori ai lui Erodot pretind că șanțul acesta nu era săpat prin istmul
 dintre munții Tauricci și lacul Meotis, adică prin partea îngustă a Crimeei, pe
 care este situată astăzi Kaffa, ci pe la Percop, unde se ved chiar urmele
 unui șanț, izolând astfel Crimeea întregă și care, bine apărat, çice baronul
 Tott, ar putea apăra peninsula în contra unei armate de 100,000 de ömeni.
 Pentru a facilita mai mult adoptarea acestei presupunerii, unii propun a se
 citi »Ταυρικῶν οὐρέων« în loc de »Ταυρικῶν οὐρέων« adică »hotarele Tauridei«
 în loc de »munții Tauricci«. Tôte aceste argumente sunt förte ingenioöse, dar
 nu sunt suficiente pentru a justifica o alterare a textului. E natural ca locui-
 torii Crimeei să fi facut un șanț pe la Percop unde se ved astăzi urme de
 asemenea lucrări, cäci necesitatea unui astfel de șanț nu putea de cât să fi fost
 vădită de câte ori peninsula era amenințată de invasie; prin urmare acest șanț
 a putut fi săpat ori și când, și nu ved de ce să nu admitem și săparea unui alt
 șanț menit a isola partea Crimeei unde se afla Panticæpa, adică tras între
 munții Tauricci și lacul Mæotis. Acest șanț dar de care vorbesce Erodot apăra
 partea orientală a peninsulei, de vreme ce cel-lalt, care fără indoială exista deja
 pe la Percop, apăra despre partea de nord întregă Chersonesă. Al doilea șanț
 este menționat și de Strabon carea chemă chiar și pe locuitorii din partea aceea
 a peninsulei Taurice »Τάφροι«.

⁴ Μαιώτιν. Unele edițiuni au Μαίητιν.

⁵ ἀντικατιζόμενοι. Manuscrisele aci variază mult. Textul adoptat aci
 este al manuscrisului din biblioteca Medici la Florența și este adoptat de
 majoritatea edițiilor celor bune. Ca variante găsim, ἀντικατιεόμενοι și ἀντικατιζέ-
 ομενοι, dar tôte aceste diferințe nu ating întru nimic sensul, care este tot unul,
 de împotrividure sau resistență.

»νοντες ἑλασσόνων τὸ λοιπὸν ἄρξο-
 »μεν. Νῦν ὧν μοι δοκᾷ αἰγμάς μὲν
 »καὶ τόξα μεταίναι, λαθόντα δὲ ἑ-
 »καστον τοῦ ἵππου τὴν μάστιγα ¹
 »ἰέναι ἄσπον αὐτῶν. Μέχρι μὲν γὰρ
 »ὄρεον ἡμέας ὄπλα ἔχοντας, οἱ δὲ
 »ἐνόμιζον ὁμοῖοί τε καὶ ἐξ ὁμοίων ²
 »ἡμῖν εἶναι· ἐπεὶ δὲ ἴδονται μάσ-
 »τιγας ἀντιὸπλων ἔχοντας, μαθόντες
 »ὥς εἰσι· ἡμέτεροι δούλοι καὶ συγ-
 »γόντες τοῦτο, οὐκ ὑπομένουσι.»

4. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Σκύθαι
 ἐποιοῦν ἐπιτελέα· οἱ δ' ἐκπλαγέντες
 τῷ γινομένῳ, τῆς μάχης τε ἐπελά-
 θοντο καὶ ἔφραγον. ³ Οὕτω οἱ Σκύ-
 θαι τῆς τε Ἀσίης ἤρξαν, καὶ ἐξε-
 λασθέντες αὐτοὺς ὑπὸ Μήδων, κατήλθον
 τρόπῳ τοιοῦτῳ ἐς τὴν σφετέρην. Τῶν
 δὲ εἵνεκα ὁ Δαρειὸς τίσασθαι βου-
 λόμενος, συγγεμεῖ ἐπ' αὐτοὺς στρα-
 τεύμα.

5. Ὡς δὲ Σκύθαι λέγουσι, νεώ-

»slăbim fiind omoriți noi, dar
 »încă omorîndu'i pe dinșii, în
 »viitor vom stăpâni peste un
 »număr mai mic (de robî). De
 »aceea îmi pare mai nemerit ca
 »fie care din noi să lase la o
 »parte lăncile și arcurile (lui),
 »să-și ia biciul de cal și să
 »mărgă drept în contra lor. Cât
 »timp ne vedeau ei cu armele
 »în mână credeau că sunt de
 »o potrivă cu noi în tóte, și
 »în privința nașcerii; după ce
 »ne vor vedé însă cu biciuri
 »în loc de arme, vor înțelege
 »că sunt robii nostri și re-
 »cunoscënd acésta nu vor mai
 »resistă.»

4. Sciții, auzind aceste cu-
 vinte, au făcut întocmai; iar ro-
 biî, cuprinși de spaima celor ce
 se petreceau, se luptară fórté
 slab și fugiră. Iată în ce mod
 Sciții au stăpânit în Asia și fi-
 ind din nou alungați de Medî,
 s'au reîntors în țara lor. Pentru
 aceste cause, voind Darius să-și
 resbune, a strîns o armată în
 contra lor.

5. După spusele Sciților, nația

¹ Μάστιγα. Rolul important ce-l juca la Sciți biciul de cal este probat prin faptul că într'un mormint al unui rege scit, descoperit la 1842 lângă Kertch (antica Panticapea), între armele acestui rege s'a găsit și un biciu de cal. Acest biciu are mânerul fórté scurt avënd o bucată lată de curea la vîrf și sémăná mult cu »nogaica» Cazacilor modernî și intru cât-va cu harapnicul ce-l aveaú surugii nostri în timpul căruțelor de poște.

² ὁμοῖοί τε καὶ ἐξ ὁμοίων. Să observăm aci acéstă expresie eliptică »egalî în tóte și în privința nașcerii».

³ ἔφραγον. Cronicela Novgorodului povestesc o istorie care sémăná toc-
 mai cu acésta. Robii Novgorodului, cari avuseseră relațiuni cu nevestele locui-
 torilor acestui ținut în timp de 7 ani, pe când acești din urmă erau ocupați cu
 asediul unui oraș străin, fugiră toți îndată ce stăpâniî lor îi amenințară cu bi-
 ciul. Locul unde acești robî se refugiara, se chēmă și astă-đi »Chlapigrod» adică
 »Castelul robilor».

τατον ¹ ἀπάντων ἐθνέων εἶναι τὸ σφέτερον τοῦτο ² δὲ γενέσθαι ὡδὲ ἄνδρα γενέσθαι πρῶτον ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, εὐοση ἐρήμῳ, τῷ οὐνομα εἶναι Ταργίταον ³. τοῦ δὲ Ταργίταου τούτου τοὺς τοκέας ⁴ λέγουσι εἶναι, ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες, λέγουσι δ' ὧν, Δία τε καὶ Βοροσθένης τοῦ ποταμοῦ θυγατέρα. Γένεος μὲν τοιοῦτον δὴ τινος γενέσθαι τὸν Ταργίταον τούτου δὲ γενέσθαι παῖδας τρεῖς, Λειπόξαιν, καὶ Ἀρπόξαιν, καὶ νεώτατον Κολάξαιν. ⁵ Ἐπὶ τούτων

lor este cea mai jună din tóte; ei pretind că ea își trage originea precum urmază: primul om care se născu în acea țără, când eră pustie, se numiă Targitau. Ei pretind — după mine nu aũ drep-tate, dar așa spun ei — că părinții acestuĩ Targitau ar fi fost Joe și fiica fluviuluĩ Boristen. Iată dar care cred ei că a fost originea luĩ Targitau; (mai spun) că acest din urmă ar fi avut trei fiĩ, Lipoxais, Arpoxais și cel mai

¹ νεώτατον. Acésta se află în contradicere cu ceea ce citim în Justin (Cap. II. § 1) »Scytarum gentem semper habitam fuisse antiquissimam». Diferința provine pöte din ceea ce Erodót vorbesce aci despre Sciții Pontuluĩ Euxin, singurii cunoscuți de Elini, pe când Justin vorbesce despre Sciții Turanianĩ din Asia, carĩ erau într'adevăr o rasă mult mai antică.

² τοῦτο. Se referă la ἔθνος subțințeles.

³ Ταργίταον. Ipotezele ce s'aũ propus în privința acestuĩ nume sunt din cele mai îndrăznețe. Unii filologi și istorici, ca Hammer de exemplu, în Istoria Imperiułui Otoman, identifică pe acest Targitau cu *Togarmah*, fiul luĩ Gomer și nepot al luĩ Jafet, menționat în Genesa Bibliei (Cap. X, v. 3). Tot Hammer vede în acest nume uã analogie cu »Turk» progenitorul rasei turcesci de astă-zi; Richard, un filolog german, dice că există și astă-zi în orient și mai cu semă în părțile Rusiei, unde aũ locuit Sciții și altele, urmele acestuĩ nume, ca de exemplu numele *Targovitz* și *Taraschtscha* în guvernămintul Kievuluĩ, *Tarchan* în Crimeea, *Tarczyn* în Volhinia și altele. Dacă aceste suposițiuni se pot admite ca fondate, atunci ar fi legitimă și presupunerea că originea numelor *Targoviste*, *Turtukaia*, sau mai bine *Tutrachan*, sunt turanice și nici cum daco-getice. Un alt filolog german, Barth (*Die Kabiren in Deutschland*) dice că Targitau al Sciților este identic cu Hercule la Eleni și cu Tor la națiunile scandinave. Töte aceste ipoteze merită numaĩ a fi menționate în treacăt dar nu aũ o basă destul de solidă ca să pöta fi primite în mod absolut.

⁴ τοκέας. Manuscrisul din Florența, colaționat de Schweighauser, și alte trei manuscrie mai puțin importante, aũ cuvintul *γονίας* în loc de *τοκέας*, variantă care nu schimbă sensul nici de cum.

⁵ Λειπόξαιν καὶ Ἀρπόξαιν καὶ νεώτατον Κολάξαιν. Creuzer observă aci un fapt curios: acela că un mare număr de națiuni, prin tradițiunile lor, afirmă că fondatorul rasei lor ar fi avut trei fiĩ; el citază exemplul celor trei fiĩ al luĩ Noe, Sem, Cham și Iafet; al celor trei fiĩ ai fondatoruluĩ puterii Babilonienie, Xisutru; al celor trei fiĩ ai luĩ Ferudin, care întemeiă monarchia Perșilor; al celor trei fiĩ ai luĩ Manus, părinteluĩ Germanilor; al celor trei fiĩ al luĩ Elin, părinteluĩ Elinilor, Doru, Eolu și Xutu. Acești trei fiĩ ai luĩ Targitau represintă cele trei mari familii scitice după Hansen, și anume Livonienii, Curlandesii și Estonienii. Cât pentru semnificările acestor nume, Grim dice că terminarea *ξαις* este identică cu terminarea sanscrită »xajas» (rege sau stăpănitor), și că Lipoxais însemnăză (rex unctus) rege uns (dela lipa xajas): Arpoxais (rex parvus) rege mic (dela arbha xajas), în fine Colaxais (rex generis) regele națiunei (dela kula xajas). Reichard vede urmele numelor acestor regi, în numele orașelor rusesci Lipovetz, Lipovskoë, Lipniak, Aparka, Colonna, Clno, Cologrov.

ἀργόντων,¹ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φε-
ρόμενα χρύσεια ποιήματα, ἄροτρον
τε καὶ ζυγὸν καὶ σάγαριν καὶ φιά-
λην, πεσέειν² ἐς τὴν Σκοθικήν καὶ
τῶν ἰδόντα πρῶτον τὸν πρεσβύτατον,
ἄσπον ἰέναι βουλόμενον αὐτὰ λα-
βεῖν.³ τὸν δὲ χρυσοὺν ἐπιόντος⁴ καί-
εσθαι ἀπαλλαχθέντος δὲ τούτου
προσείναι τὸν δευτέρου, καὶ τὸν αὐτίς
ταῦτά ποιέειν⁵. τοὺς μὲν δὴ καίο-
μενον τὸν χρυσοὺν ἀπώσασθαι,⁶
εἰς τῷ δὲ τῷ νεωτάτῳ ἐπελθόντι κα-
τασβῆναι.⁷ καὶ μὲν ἐκείνου κομίζαι
ἐς ἑωυτοῦ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους
ἀδελφεοὺς πρὸς ταῦτα συγγρόντας⁸
τὴν βασιλιήτην πάσαν παραδοῦναι τῷ
νεωτάτῳ.

6. Ἀπὸ μὲν δὴ Λειποξάϊος γε-
γονέναι τούτους τῶν Σκοθέων, οἱ

tinër Colaxais. Că pe când stă-
păniaă aceștia, ar fi cădut în
Scitia niște instrumente de aur
din cer, un plug și un jug, o
bardă cu două tăișuri și un pa-
har; că cel mai în vîrstă ar fi
vădut cel dintâiu aceste obiecte
și ar fi mers aprópe de ele cu
scop de a le luă; că îndată
ce ajunsese acolo, aurul luă foc.
Că după ce se duse acesta, veni
al doilea născut, și că aceș-
tui din urmă i se întîmplară
aceleași lucruri; că aurul arlënd,
răspinsese pe aceștia, dar că ve-
nind cel d'al treilea și mai tî-
nër, aurul s'ar fi stins. În fine
că acesta a luat aurul cu el
acasă; că cei mai în vîrstă, re-
cunoscënd aceste (semne), ce-
dară întreg regatul celui mai
tînër.

6. Din Lipoxais se trag acei
Sciți al căror neam se numesce

¹ ἀργόντων. Acest cuvînt este omis în manuscrisul colegiului Emmanuel din Cambridge și în manuscrisul din Viena care poartă aceeași dată ca și cel-lalt și care are o forte mare asemănare cu el în multe pasagiuri controversate.

² πεσέειν. Kreuzer citește πεσειν, dar am preferit πεσέειν după Blakesley ca fiind o formă necontractată și mai pur ionică.

³ ἄσπον ἰέναι βουλόμενον αὐτὰ λαβεῖν. Amindouă manuscrisele menționate mai sus la nota 1 au aci ἄσπον ἰέναι αὐτῶν βουλόμενον λαβεῖν. — În îote aceste frase infinitive se subînțelege λέγουσι: »Sciți! spun cum că, s. c. l.»

⁴ ἐπιόντος. Aoristul 2-lea particip delà ἐπιεμι, compus din ἐπι și εἰμι.

⁵ καὶ τὸν αὐτίς ταῦτά ποιέειν (literal) »și că acesta iar făcu aceleași lucruri!».

⁶ ἀπώσασθαι. Manuscrisele menționate în notele 1 și 3 pe această pagină au ἀπαλλάσσειν în loc de ἀπώσασθαι: sensul este tot același. Schweighäuser crede că cuvîntul ἀπαλλάσσειν s'a introdus din greșeală în locul lui ἀπώσα-
σθαι, dar e mai natural să-l considerăm ca o variantă legitimă.

⁷ κατασβῆναι. Ast-fel sună textul florentin. Alte manuscrise au κατα-
σβῆναι, care s'ar traduce »incetă de a mai arde» sau literal »rămase cum era».

⁸ συγγρόντας. Rawlinson dă acestui cuvînt sensul de »voire și referă
πρὸς ταῦτα la minunile ce le văduseră. Noi aci traducem prin cuvîntul »re-
cunoscënd», fiind-că tot acest sens are συγγρόντας mai sus la cap. 3. Ambele
aceste interpretări sunt bine fundate și admisibile.

'Αρχαται¹ γένος καλέονται· ἀπὸ δὲ τοῦ μέσου Ἀρποξάσιος, οἱ Κατί-
αροί² τε καὶ Τράσπιες³ καλέ-
ονται· ἀπὸ δὲ τοῦ νεωτάτου αὐτῶν
τοῦ βασιλέως,⁴ οἱ καλέονται Πα-
ραλάται·⁵ σύμπας δὲ εἶναι οὖ-
νομα Σκολότους,⁶ τοῦ βασιλέως
ἐπωνομίην Σκόθας⁷ δὲ Ἑλλήγες
οὐνόμασαν.

7. Γεγονόνα· μὲν γόν. σφραξ ὡδε
λέγουσι· οἱ Σκόθαι· ἔτα δέ σφι,
ἐπαί τε γεγονάσι, τὰ σύμπαντα λέ-

Auchații; din cel mijlociū, Ar-
poxais, (se trag) acei cari se dic
Catiari și Traspîi; din cel mai
tînēr dintr'înșii se trag (Sciții)
regali, cari se numesc Paralați.
Toți aū drept nume colectiv
Scoloți, după numele unui rege
al lor; Elinii însă i-aū numit
Sciți.

7. Ast-fel dar dic Sciții că a
fost originea lor: ei (mai) dic că
numărul total al anilor dela pri-

¹ 'Αρχαται. Este imposibil a stabili în mod absolut localitățile unde erau
așezate aceste patru familii scitice despre cari vorbește aci Erodot și de cari
se mai face mențiune în istoria Scițiilor ce urmăză. Pliniu vorbește de Auchați
și dice că ei locuiau în teritoriul unde își ia isvorul fluvii Ipanis (Bugul modern).
Teritoriul pe care îl ocupau Auchații se pōte presupune a fi dar în vecinătatea
Kievului, unde se află orașul Lipovetz, și am vădūt mai sus, la nota 5 pag. 6, că
Reichard derivă numele acestui oraș de la Lipoxais, strămoșul Auchaților. Cine
scie daca numele »Lipovan« nu va fi avēnd aceeași origine?

² Κατίαροι. Reichard vede în numele rusesei Kadom, Kadi, Kadnikov,
urmele numelui acestui neam, dar astfel de teorii sunt mai mult ghiceli etno-
logice, ingeniose pōte, dar periculoșe, fiind că nu sunt așezate pe nici un ar-
gument solid.

³ Τράσπιες. Tot așa de puțin fundată este și presupunerea lui Reichard
că numele orașului Trasna în guvernământul Kaluga este derivat din numele
Traspilor. — Manuserisul dela Cambridge și manuserisul bibliotecii imperiale din
Viena aū Τράπιοι, altele Τράπιες.

⁴ Βασιλέας. Unele ediții aū βασιλέας.

⁵ Παραλάται. Acest nume amintesc pe al munților Paralasa.

⁶ Σκολότους. Reichard dice că de aci derivă numele orașului din Mohilev
care se chēmă Sklov, Sokolov și Sokolowka. Neumann crede că numele de
Scholot purtat de un trib al Mongolilor derivă de aci.

⁷ Σκόθας. Numele acestui popor a dat loc la multe speculațiuni filologice
și etnologice. Daca ceea-ce dice Erodot este strict adevērul, adică daca apela-
țiunea »Scit« este un cuvint elinesc, el trebuie să aibă o însemnare în limba
elină; filologii aū căutat mult timp în van semnificarea acēsta elinescă sau mai
bine dis indo-europenă. Basându-se pe marea analogie care există între diversele
limbi indo-europene, și prin urmăre și limba elină cu limbele teutonice din
miadă-nōpțe, ei aū găsit că cuvintul »Scit« este analog cu cuvintul nors »skyt«,
cu cuvintul svedez »skjuta« și cu cuvintul engles »shoot«, care însemnă a asvīri
un proiectil. Acēstă etimologie nu este de loc neprobabilă, mai cu sēmă când
scim că în limbile teutonice *k* inaintea unui *e*, *i* sau *y* se mōie și devine *sch*, pe
când în limba elină rămâne dur. Un exemplu bun avem în cuvintul elinesc σκάφος,
care este fără cea mai mică îndoială identic cu *ship* în limba englesă și cu
schiff în limba germană. Ceea ce e mai curios și mai interesant este că în
limba englesă găsim și cuvintul *skiff*, care însemnă tot corăbie și care repre-
sintă tranșiția între »σκάφος« și »ship«. O altă etimologie dată cuvintului »scite«
este că ar fi tras din cuvintul slav *skit*, care însemnă »rătăcitor«, lucru iar foarte
posibil. În fine nu e iar cu neputință ca acest cuvint să fie arian, adică să nu
fie de cât cuvintul »Saca« (prin cari Persii desemnau pe Sciți după însuși
Erodot), cu terminarea etnică elină θης echivalent cu τος sau τος; în acest cas
cuvintul ar fi fost Σκιάθης și s'ar fi contractat în Σκόθης.

γούσι εἶναι ἀπὸ τοῦ πρώτου βασι-
 λῆος Ταργιταίου εἰς τὴν Δαρειῶν δια-
 βασίην τὴν ἐπὶ σφέας χιλίων οὐ
 πλέω, ¹ ἀλλὰ τοσαῦτα. Τὸν δὲ
 χρυσὸν τοῦτον τὸν ἱρὸν φυλάσσουσι
 οἱ βασιλεῖς ² εἰς τὰ μάλιστα, καὶ
 θυσιῆσι μεγάλῃσι ἱλασκόμενοι ³ με-
 τέρχονται ἀνὰ πᾶν ἔτος. Ὅς δ' ἂν
 ἔχων τὸν χρυσὸν τὸν ἱρὸν ἐν τῇ
 ὁρτῇ ὑπαίθριος κατακοιμηθῇ, οὐ-
 τὸς λέγεται ὑπὸ Σκυθῶν οὐ διενι-
 αυτίζειν διδοσθαι δὲ οἱ διὰ τοῦτο
 ὄσα ἂν ἴππῳ ἐν ἡμέρῃ μίῃ περι-
 ελάσῃ αὐτός. Τῆς δὲ χώρας εὐού-
 σης μεγάλης, τριφασίας τὰς βασι-
 λῆας τοῖσι παισὶ τοῖσι ἑνωτοῦ κα-
 ταστήσασθαι. ⁴ Κολάξαιν, καὶ του-
 τέων μίαν μεγίστην ποιῆσαι, ἐν τῇ
 τὸν χρυσὸν φυλάσσειν. Τὰ δὲ κα-
 τ' ὑπερβίη πρὸς ἑορτὴν λέγουσι ἄνεμον
τῶν ὑπεροίκων τῆς χώρας, οὐκ οἶα ⁵
τε εἶναι ἐπιπροσωτέρω οὔτε ὄραν οὔτε
διεξιέναι, ὑπὸ πτερῶν ⁶ κεχυμένων
πτερῶν γὰρ καὶ τὴν γῆν καὶ τὸν

mul lor rege Targitais și până
 la invasia lui Dariu în contra
 lor, nu trece peste o mie de
 ani, dar este tocmai atâta. Scîții
 regalî păzesc acest aur sacru în
 tr'un mod consciincios și se în-
 trunesc în fie-care an spre a-l
 onorâ cu mari sacrificii. Acela
 care păzescce aurul sacru în tim-
 pul sârbătorii, de ar adormi sub
 cer, nu trece peste an, șic Scîții;
 și pentru acêsta i se dâ atât
 pămînt cât pôte înconjura că-
 lare într'o șii. Fiind cã țera e
 fôrte întinsă, Colaxais înșință
 trei regaturî pentru fiii sêi și făcû
 ca unul din aceste regaturî să
 fie mai mare (de cât cele-lalte),
 în acela se păstrâ aurul. Eî șic
 cã regiunile cele mai de sus, spre
 crivățul părților locuite, nu sunt
 nici de vędut nici de străbătut
 din cauza fulgilor răsપandiți pe
 jos: atât pămîntul cât și aerul

¹ χιλίων οὐ πλέω. Larcher (Table Chronologique), luând acêstă invasie a lui Dariu (516—515 înainte de Christos) drept basă de calcul, a găsit cã cifra de 1000 ani ce ne o dâ aci Erodot ne aduce la anul 1516 înainte de Christos, în alte cuvinte cã Targhitaus ar fi fost contimporan cu eșirea Israelitilor de subt robia Egiptenilor. Cu tótă precisia însă pusă de Erodot în privința acetei cifre de 1000 de ani, un număr atât de rotund în tradițiile unui popor ca Scîții dâ loc la bănuelă cã el reprezintă o periódă nedefinită.

² βασιλεῖς. Nu regii dar Scîții regalî cari se coborâu din cel mai june fiu al lui Targitaus. (Veđi mai sus Cap. 6).

³ ἱλασκόμενοι. Aci găsim o idee de propiciare și nu trebuie să ne mirâm de acêsta pentru cã aceste obiecte de aur erâu de sigur privite ca fetișuri. Tot așa Israelitiî propiciau șerpele de aramă cu tãmâe până ce fu silit Ezekias să-l distrugă.

⁴ κατάστησασθαι. Subînțelegem >Σκυθαί λέγουσι:<; tot asemenea și pentru φυλάσσειν.

⁵ οὐκ οἶα exprimă imposibilitate.

⁶ πτερῶν. Mai departe (cap. 31) Erodot ne explică cã acești fulgi nu sunt decât zăpada care, când suffă crivățul și cade des în stepele nordului Rusiei, devine în adevér o primejdie pentru călători și pentru vite. Acêstă tradiție cu privire la zăpada are o mare analogie cu fabula mitologiei germane care atribuia zăpada fulgilor ce cad din patul zeiței >Holda< de câte ori își face așternutul. (Veđi Grimm, Deutsche Mythologie, pag. 165).

ἡέρα εἶναι πλέον, καὶ ταῦτα εἶναι
τὰ ἀποκλήροντα τὴν ὕψιν.

8. Σκόθαι μὲν ὡδε ὑπὲρ σφέων
τε αὐτῶν, καὶ τῆς χώρας τῆς κα-
τόπερθε λέγουσιν Ἑλλήνων δὲ οἱ τὸν
Πόντον οἰκέοντες ¹ ὡδε. Ἡρακλέα
ἐλάθοντα τὰς Γηρῶνεω βοῦς ² ἀπι-
κέσθαι ἐς γῆν ταύτην ἐοῦσαν ἐρήμην,
ἦν τινα νῶν Σκόθαι νέμονται. Γη-
ρῶνεα δὲ οἰκέειν ἔξω τοῦ Πόντου
κατοικημένον ³ τὴν οἱ Ἑλληνας λέ-
γουσι Ἐρῶθειαν νῆσον, τὴν πρὸς
Γηδεῖροις ⁴ τοῖσι ἔξω Ἡρακλή-

sunt pline de fulgî și iată ceea
ce întunecă vederea.

8. Ast-fel vorbesc Sciții des-
pre dînsii și despre regiunea
în sus de ei: Elenii însă, cari
locuiesc pe Pontele Euxin, dic
precum urmèzã: cã Ercul, con-
ducènd vacile lui Gerione, ar fi
ajuns în acèstã țerã, unde lo-
cuiesc Sciții și care erã pustie.
Gerione însă locuia afarã de
Pontul Euxin, în insula pe care
Elinii o numesc Eritea, situatã

¹ Πόντον οἰκέοντες. Nu avem nevoie sã esplicãm cã e vorba aci de Pontul Euxin sau de Marea Negrã. Ar fi pôte util sã enumerãm aci coloniile Eline stabile pe còstele Mării Negre în timpul lui Erodot. Incepènd ocolul mării dela intrarea în Bosforul Traciei și mergènd spre rãsãrit d'a lungul còstei Asiei pentru a termina iar la intrarea în Bosfor pe țernul european, avem, 1° *Eraclea Pontica* (astãdi *Eregli*), colonie megarianã; 2° *Sinope* care își reține numele, colonie milesianã; 3° *Amisus (Samsun)* colonie foceanã recolonizatã de Atenieni (veđi Strabon XII); 4° *Cotyora (Ordu)* și 5° *Trapezus (Trebizonda)* amîndouë colonisate de Sinope. Urmãnd spre nord, avem; 6° *Fasis (Poti)* și 7° *Dioscurias (Sukhum Kalé)* coloniile milesiane; la miadã nôpte, 8° *Panti-capæum (Yeni Kalé)* colonie milesianã; 9° *Panagorgia*, care nu mai existã, la intrarea strimitorêi Kertch, colonie teianã; 10° *Chersonesus*, lângã Sebastopol, colonie din Eraclea Pontica; 11° *Olbia*, care nu mai existã, între gura Bòristenului și al Ipanisului, colonie milesianã. Spre gurile Dunării erãu coloniile milesiane, și a nume, 12° *Tiras* lângã gura Dniestrului, apròpe de *Akerman* sau Cetatea Albã de astãdi; 13° *Istria*, care nu mai existã, la gura Sf. George a Dunării, în Dobrogea; 14° *Tomî* lângã Constanța; unde a fost exilat poetul Ovid; 15° *Odesus*, lângã Varna; 16° *Apolonia Szopolis (Sizeboli)*, lângã care era și 17° *Mesimbria (Mezevi)*. Mai erãu o colonie done pe lacul Meotis (Marea Azoff), *Tanaïs*, la gura Donului și *Tivombe* lângã gura apeii Kuban.

² τὰς Γηρῶνεω βοῦς. Tradiția la Greci și la Romanii era tot d'anaa cã erãu boi și nu vaci cum dicè aci Erodot. Ovid Fasti, Cartea I, vers 543 dicè:

Ecce bovis illuc Erythiadas applicat heros

Emmensus longi claviger orbis iter

Larcher traduce fãrã cuvînt τὰς βοῦς, boii.

³ κατοικημένον. Ast-fel dicè textul tutulor manuscriselor afarã de doue de importanță secundarã cari au *κατοικημένου*. Schweighãuser, subț cuvînt cã οἰκείν *κατοικημένου* este o tautologie, propune *κατοικημένην* acordãnd cu *νῆσον*; atãt propunerea lui Schweighãuser cãt și textul *κατοικημένου* (cu Πόντου) inlesnesc traducerea dar nu sunt admisibile în contra autoritãții manuscriselor. Asemenea tautologiã gãsim și în alte locuri în scrierile lui Erodot.

⁴ Ἐρῶθειαν νῆσον, τὴν πρὸς Γηδεῖροις. Insula Eritea, apròpe de Gades (Cadix) este menționatã atãt de Strabon cãt și de Plin; Esiod ne spune cã acolo locuia Gerione. Dupã Plin acea insulã era la o distanță de Cadix ca de 100 de pași (o stadie), ceea-ce mē face sã cred cã se înșlã Lapiè în atlasul lui cãnd o prenumerã în grupul insulalor Azore. Cred cã Mariana (istoria Spaniei) are dreptate cãnd emite teòria cã depozitele Guadalquivirului ar fi unit astãdi cu continentul Spaniol atãt insula Eritea cãt și insula pe care era situatã Gades. Erãu dar doue insule la gura Guadalquivirului, una Gades și cea-laltã Eritea, cari acum fac parte din continent. Amãndouë erãu coloniile fenico-tiriene

των¹ στηλέων ἐπὶ τῷ Ὀκεανῷ) Τὸν δὲ Ὀκεανὸν λόγῳ² ἐνλέγουσι ἀπὸ ἡλίου ἀνατολέων ἀρξάμενον γῆν περὶ πᾶσαν ῥέειν,³ ἔργῳ δὲ οὐκ ἀποδεικνύσι·⁴ ἐνεθεύτην τὸν Ἡρακλέα ἀπικέσθαι ἐς τὴν νῦν Σκυθίην χώραν καλομένην⁵ καταλαβεῖν γὰρ αὐτὸν χειμῶνά τε καὶ κρυμὸν ἐπιρυσάμενον δὲ τὴν λεοντέην⁶ καταπνῶσαι· τὰς δὲ οἱ ἵππους τὰς ἀπὸ τοῦ ἄρματος νεμομένας ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀφανισθῆναι θείῃ τύχῃ.

9. Ὡς δ' ἐγερέθηναι τὸν Ἡρακλέα, διζήσθαι⁶ πάντα δὲ τὰ τῆς χώρας ἐπεξελθόντα, τέλος ἀπικέσθαι ἐς τὴν Ἰλιάην⁷ καλομένην γῆν. Ἐνθαῦτα δὲ αὐτὸν εὐρεῖν ἐν ἄνθρωπι μισοπάρθενόν τινα Ἐχιδναν⁸ δι-

spre Gade, cari sunt afară de colonele lui Ercul, pe Ocean. Se crede că Oceanul, începând de la răsăritul sórelui, curge împrejurul lumii întregi, dar nu se aduce nici o probă despre acésta. De aceea (cred Elinii) că Ercul ar fi venit în țera ce se numesce acum Scitia; că acolo l'ar fi apucat iarna și gerul; și că trăgând împrejurul seǔ pelea de leǔ ar fi adormit; și că ie-pele lui, cari pǔsunaǔ deshămate de la carul lui, printr'o dispozițiune divină, dispărură în intervalul acesta.

9. Că îndată ce se deșteptă, (Ercul) merse să le caute; străbătând tóte colțurile țerii; (el) ajunsse în fine în regiunea ce se numesce Ilea. Că ar fi găsit acolo, într'o peșteră, o anume

ca și Cartagena. Numele *Eritea* provine din ceea că Tirienii își trag originea de pe malurile Mării Roșii. Cât pentru numele *Gades* sau *Gade*, el are o mare afinitate etimologică cu cuvintele feniciene *Kadesh* (sfânt) și *Kader* (puternic). Strabon ne spune că *Gade* ca importanță era inferiără numai Romei. Acest oraș avea un comerț însemnat atât în Mediterana cât și în Marea Externă.

¹ Ἡρακλήϊων. De și Creuzer și Dindorfin au adoptat Ἡρακλέων, am preferit acésta formă ca fiind mai pur ionică.

² ῥέειν. Toți cunoscem credința răspândită în vechime că lumea cunoscută era înconjurată de un fluviu imens ce se numia Oceanul. Erodot e cel dintâiu care a formulat rezerve asupra acelei credințe, dicând că hotarele lumii spre miadǎ nǔpte și spre răsărit sunt necunoscute.

³ ἔργῳ δὲ οὐκ ἀποδεικνύσι: literal 'dar nu demonstră acésta prin fapt'.

⁴ Σκυθίην χώραν καλομένην Veđi Eschil (Prometeus, vers 2).

⁵ λεοντέην. Am preferit forma mai pur ionică, deși ediția Blakesley are λεοντήν.

⁶ διζήσθαι. Adoptat de cele mai bune edițiuni cari resping varianta διζέσθαι.

⁷ Ἰλιάην. Acésta regiune pădurețǎ în promontoriul despre nordul Chersonesei Taurice era cuprinsă între fluviul Boristen și golful Carcinetes și era locuită de Tauro-Sciti. Ea tot există astăzi între Dnipro și Perecop, și se distinge prin pădurile ei contrastând cu restul stepelor vecine, în cari nu cresce nici un copaciū. Malurile Dniproului, chiar acolo unde el se separă într'o mulțime de canaluri, ce curg prin păduri de stejar, plop și sălcii, unde n'a străbătut încă toporul, amintesc călătorului pădurile vergine ale Americii, afirmă Madame de Hell în jurnalul călătoriilor ei.

⁸ Ἐχιδναν. Am preferit aci să traduc acest cuvânt ca un nume propriū, considerând μισοπάρθενον ca un adiectiv, acésta mai ales fiind că Diodor din Sicilia

φροῦν, τῆς τὰ μὲν ἄνω ἀπὸ τῶν γλου-
τέων εἶναι γυναικῶς, τὰ δὲ ἔνερθεν
ὄφιος. Ἰδόντα δὲ καὶ θωρυμάσαντα
ἐπέειρεσθαι μιν, εἰ κου ἴδοι ἴππους
πλανωμένους τὴν δὲ φάναϊ, ἐωυτὴν
ἔχειν, καὶ οὐκ ἀποδώσειν ἐκείνῳ πρὶν
ἢ οἱ μυχθῆναι: ¹ τὸν δὲ Ἡρακλέα
μυχθῆναι ἐπὶ τῷ μισθῷ τοῦτω ἐκεί-
νην τε δὴ ὑπερέβλεσθαι τὴν ἀπό-
δοσιν τῶν ἴππων, βουλομένην ὡς
πλείστον χρόνον συνεῖναι τῷ Ἡρα-
κλεῖ, καὶ τὸν ² κομισάμενον ἐθέ-
λειν ἀπαλλάσσεσθαι: ³ τέλος δὲ
ἀποδιδοῦσαν αὐτὴν εἶπεν: »Ἴππους
»μὲν δὴ ταύτας ἀπικομένους ἐνθάδε
»ἔσωσά τοι ἐγὼ: σῶστρά τε σὺ παρέσ-
»χες, ἔγω γὰρ ἐκ σεῦ τρεῖς παῖδας. ⁴
»Τούτους, ἐπεὶ γένωνται τρόφεις,
»ὅ, τι χρὴ ποιεῖν ἐξηγέο σὺ: εἴτε
»αὐτοῦ κατοικίω (χώρης γὰρ τῆσδε
»ἔγω τὸ κράτος αὐτῆ), εἴτε ἀπο-

Echidna, jumătate fată, cu in-
doită fire: părțile corpului ei în
sus de talie ale unei femei, iar
părțile de jos ale unui șerpe.
Vedând-o el și mirându-se, o în-
trebă dacă văduse undeva rătăci-
cite iepele lui; ea ar fi răspuns
că le avea în păstrarea ei și că
nu le va predă mai înainte de a
avea cu dînsul relații (sexuale);
că Ercul, cu acest preț, ar fi
avut comerț cu dînsa; că ea
ar fi tot amănat predarea iepe-
lor, voind a fi cu Ercul cât se
putea mai mult timp, și că de altă
parte el doria să le capete înapoi,
ca să pôtă plecă; că în fine ea
ar fi dis, dându-i-le: »Eū am pre-
»servat pentru tine aceste iepe
»carī să rătăciseră aci; dar ai
»plătit prețul salvării (lor), fiind

vorbesc de acest monstru sub numele de Echidna (năpărcă). Euripid (Phoeniss, vers 1030) ne spune iar că Echidna și Tifon fură părinții Sfînxului. Comentato-
rîi acestui pasagiū vîd o ōre care analogie între tradiția scitică și cea elină, in-
tru cāt cea scitică face pe Targitau fiul lui Joe, adică al Soarelui, și al fluviului
Boristen, adică al apei, pe cānd tradiția elină dice că Scitu a fost fiul lui Ercul,
adică iar al Sōrelui, și al năpărcii, adică al pămîntului. Fără cea mai mică îndoi-
ială, precum vom vedea în istoria celor trei fit al lui Ercul, și mai ales a celui
mai june, care l-a succedat, legenda Elinilor nu este de cāt o variantă a le-
gendei scitice cu privire la cēi trei fit al lui Targitau. Alți comentatori vîd
în legenda Echidnei influența mitologiei indiane și fabulei lui Vischnu.

¹ πρὶν ἢ οἱ μυχθῆναι. In cāte-va edițiuni găsim μυχθῆ, în altele lipsesc
ἢ, însă cele mai bune autorități sunt în favōrea textului cum l'am adoptat aci,
mai ales că μυχθῆναι: este mai în armonie cu stilul obicinuit al lui Erodot.

² τὸν. Echivalăză cu ἐκείνον, ca mai în tot d'aua în Erodot.

³ καὶ τὸν κομισάμενον ἐθέλειν ἀπαλλάσσεσθαι. Acastă frașă nu tre-
buie separată de cea precedentă ἐκείνην ὑπερέβλεσθαι: κ. τ. λ. ci trebuie luată cu
cuvîntul λέγουσι, care se subînțelege cu toți infinitivii acestia și cu care în-
trēga narațiune este introdusă de la început. Pasagiul textual tradus ar fi: »și Elinii
»din Pont dic că pe cānd ea amăna restituirea iepelor în dorința ei de a rē-
»mănea cāt se putea mai mult timp cu Ercul, el doria să le capete ca să plece».

⁴ ἔγω γὰρ ἐκ σεῦ τρεῖς παῖδας. Aci textul vulgat are ἔγω γὰρ ἐκ σεῦ
τρεῖς παῖδας ἔγω, dar Schweighäuser adoptă textul acesta ca mai bun și-l
adoptăm și noi nu numai pe autoritatea lui Schweighäuser dar încă pen-
tru cuvinte puternice de punctuație: ἔγω γὰρ κ. τ. λ. ar fi ca o începere a
unei perîode noue, de vreme ce ἔγω γὰρ κ. τ. λ., atacānd verbul mai direct,
légă frașă acēsta cu cea precedentă »σῶστρά τε σὺ παρέσχες» cu care cred că e
și legată logicesce. De aceea nu am urmat edițiile cari pun un punct și vir-
gulă după παρέσχες și numai o virgulă înainte de σῶστρα, adică după ἔγω.

»πέμπω παρά σέ;« Τὴν μὲν δὴ
 ταῦτα ἐπειρωτᾶν τὸν δὲ λέγουσι:¹
 πρὸς ταῦτα εἰπεῖν »Ἐπεὶ ἄνθρω-
 »θέντας ἴδῃαι τοὺς παῖδας, τάδε
 »ποιεῦσα οὐκ ἂν ἀμαρτάνοις. Τὸν
 »μὲν ἂν ὄρας αὐτῶν τόδε τὸ τόξον
 »ὡδὲ διατεινόμενον, καὶ τῷ ζωστήρι
 »τῆδε κατὰ τάδε² ζωννόμενον,³
 »τούτου μὲν τήροδὲ τῆς χώρας οὐκ ἔ-
 »στρα ποιεῦ ὅς ᾗ τούτων τῶν
 »ἔργων τῶν ἐντέλλομαι λίπησαι, ἔκ-
 »πεμπε ἐκ⁴ τῆς χώρας. Καὶ ταῦτα
 »ποιεῦσά αὐτῇ τε εὐφρανέσαι,⁵ καὶ
 »τὰ ἐντεταλμένα ποιήσεις«.

»că am cu tine trei copii. Tu
 »spune-mi ce trebuie să fac cu
 »acești copii când vor cresce
 »mari; să-î stabilesc aci — căci
 »eu am stăpânirea acestei țări —
 »sau să-î trimit pe lângă tine?«
 Iată (după cum știe Elinii) cele
 ce întrebă ea; ei mai știe că el
 la acestea ar fi răspuns: »Când
 »vei vedea că copiii se fac băr-
 »bați, fă precum îți voi spune
 »și nu vei greși. Pe acel din-
 »trînsii, pe care îl vei vedea
 »că întinde arcul acesta în mo-
 »dul acesta, și că se încinge în
 »modul acesta cu această cin-
 »gătoare, pe acela să 'l faci lo-
 »cuitor în țera acesta; cât pen-
 »tru acela care nu va putea face
 »lucrurile ce ți le indic, gones-
 »ce-l din țeră; și făcînd astfel,
 »nu numai îți vei face ție mul-
 »țumire, dar încă vei îndeplini
 »și cele ce ți le cer.«

10. Τὸν μὲν δὴ εἰρόσαντα τῶν
 τόξων τὸ ἕτερον (ὅσο γὰρ δὴ φο-
 ρεῖεν τέως Ἡρακλέα), καὶ τὸν ζωσ-
 τήρα προδέξαντα παραδοῦναι τὸ τό-
 ξον τε καὶ τὸν ζωστήρα, ἔχοντα
 ἐπ' ἄκρης τῆς συμβολῆς⁶ ψιᾶλην
 χρυσῆν διδόντα δὲ ἀπαλλάσσεισθαι
 τὴν δ', ἐπεὶ οἱ γενομένους τοὺς παι-

10. Că după ce vorbi, el în-
 tinse cel-lalt arc ce-l avea — căci
 pe timpul acela Ercul purta
 două arcuri — și arătînd cum se
 încinge, dete arcul și cingă-
 tórea (în mânilor Echidnei); cin-
 gătórea avea la încheetura ei
 o fiolă de aur; că după ce i le

¹ λέγουσι. Naber respinge acest cuvînt fără nici o autoritate plausibilă.

² κατὰ τάδε. Ecuivalent aci cu ὡδὲ mai sus și implică că pe când Er-
 cul vorbía cu Echidna îi și demonstra tot o dată prin gest cuvintele ce le
 rostia.

³ ζωννόμενον. Întreg pasagiul acesta amintesc legenda copilăriei lui
 Teseu povestită de Plutarch.

⁴ ἐκ. Acastă repetiție a lui ἐκ e defectuoasă.

⁵ εὐφρανέσαι. În acord cu Creuzer am restabilit textul vechiu și am adop-
 tat εὐφρανέσαι în loc de εὐφρανέαι ce se găsește în unele ediții mai recente.

⁶ συμβολῆς. Punctul de juncțiune. La Elini, ne spune Omer (Iliada IV
 vers 132) cingătórea se purta împrejurul mijlocului și era alipită de pieptar
 pe care îl stringea în jurul taliei; în general ea se încheia cu un cârlig de metal.

δας ἀνδρωθῆναι, τοῦτο μὲν ¹ σφι οὐνόματα θέσθαι, τῷ μὲν Ἀγάθουρσον αὐτῶν, τῷ δ' ἐπομένῳ Γελωνόν, Σκύθην δὲ τῷ νεωτάτῳ· τοῦτο δὲ τῆς ἐπιστολῆς ² μεμνημένην αὐτὴν ποιῆσαι τὰ ἐντεταλμένα. Καὶ δὴ δύο μὲν οἱ τῶν παιδῶν, τὸν τε Ἀγάθουρσον καὶ τὸν Γελωνόν, ³ οὐκ οἴους τε γενομένους ἐξικέσθαι πρὸς τὸν προκείμενον ἄεθλον, οἴχεσθαι ἐκ τῆς χώρας ἐκβληθέντας ὑπὸ τῆς γειναμένης· τὸν δὲ νεώτατον αὐτῶν Σκύθην ἐπιτέλεσαντα ⁴ καταρῆναι ἐν τῇ χώρῃ. Καὶ ἀπὸ μὲν Σκύθῃω τοῦ Ἡρακλέους ⁵ γενέσθαι τοὺς αἰεὶ βασιλέας γινομένους Σκυθίων ⁶· ἀπὸ δὲ τῆς φιάλης ἔτι καὶ ἐς τὸδε φιάλας ⁷ ἐκ τῶν ζωστήρων φορέειν Σκύθας· τὸ δὴ μόνον μηχανήσασθαι τὴν μητέρα Σκύθῃ. ⁸ Ταῦτα δὲ Ἑλλήνων οἱ τὸν Πόντον οἰκούντες λέγουσι.

11. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λόγος

dete plecă. Că pe urmă, când copiii s'au făcut bărbați, mai întâi le-a dat numiri, unuia numele Agatirs, celui d'al doilea Gelon, iar celui mai tiner Scit; și că în al doilea loc, aducându-și aminte de cele ce i se recomandasera, a executat poruncile (lui Ercul); și că doi din fii, anume Agatirs și Gelon, nefiind în stare să săvârșescă proba prepusă, se duseră din țeră gonii fiind de muma lor; că cel mai tiner dintr'inșii, Scit, săvârșind-o a rămas în țeră. Și că din Scit, (fiul) lui Ercul, se trag toți regii cari au domnit peste Sciti; dar din cauza fiolei, Sciti până și astăzi poartă fiole (atîrnate) de brîu; (în fine șic) că numaî atât ar fi făcut pentru Scit muma sa. Acestea sunt celea ce le spun Elinii cari locuiesc la Pont.

11. Mai există și o altă tra-

¹ τοῦτο μὲν. E de observat aci expresia acésta, opusă la τοῦτο δὲ din frasa următoare: prima însemnând »mai întâi« și a doua »în al doilea loc.«

² ἐπιστολῆς. În sensul strict al cuvintului, care este *mandat* sau *ordin dat cuiiva*, fără cea mai mică noțiune de epistolă sau de scrisoré. Tot în acest sens intrebuițesă Erodot acest cuvint în Cartea VI, Cap. 50, εἰλεγε δὲ ταῦτα ἐξ ἐπιστολῆς τῆς Δημαρχέου. Să ne ferim aci de varianta ἐπιτολῆς, care s'a propus de unii editori, dar care e condamnată ca nebasată pe nici o autoritate seriōsă.

³ Ἀγάθουρσον καὶ τὸν Γελωνόν. Scim că Agatirsii au locuit în partea Daciei care astăzi corespunde cu Transilvania: ei în totă probabilitatea au fost mai târziu absorbiți de Daci. Gelonii s'au stabilit la isvorul Tanaisului, între Volga și Donul de astăzi.

⁴ ἐπιτέλεσαντα. Se subînțelege τὸν προκείμενον ἄεθλον.

⁵ Ἡρακλέους. Diodor povestescé aceeasi legendă, numaî că substitue pe Jupiter în locul lui Ercul; el se apropie dar mai mult de legenda scitică. Resultă și mai clar de aci că legenda elină este numaî o versiune ulterioară a celei locale.

⁶ τοὺς αἰεὶ βασιλέας γινομένους Σκυθίων. Textual »tot d'aua cei ce s'au făcut regi ai Scitilor«.

⁷ φιάλας. E curios că vasele pe cari s'au găsit represintați Sciti îi arată ca purtând cingătore, dar nu se vede atîrnând nici o fiolă de cingătore sau de brîu.

⁸ μηχανήσασθαι τὴν μητέρα Σκύθῃ. Avem o variantă aci μηχανήσασθαι τὴν μητέρα Σκύθην, dar ea nu trebuiesc adoptată, căci e pur ipotetică.

ἔχων ὥδε, τῷ μάλιστα λεγομένῳ¹
αὐτὸς πρόσκειμαι. Σκόθας τοὺς νο-
μάδας οἰκόντας ἐν τῇ Ἀσίῃ, πο-
λέμῳ πεισθέντας ὑπὸ Μασσαγετῶν,
οἴξασθαι διαδάντας ποταμὸν Ἀρά-
ξεα² ἐπὶ γῆν τὴν Κιμμερίην³ τὴν γάρ
νῶν νέμονται Σκόθαι, αὕτη λέγεται
τὸ παλαιὸν εἶναι Κιμμερίων. Τοὺς
δὲ Κιμμερίους, ἐπιόντων Σκοθίων,
βουλεύεσθαι, ὡς στρατοῦ ἐπιόντος
μεγάλου καὶ δὴ τὰς γνώμας σφῆων
κεχωρισμένας, ἐντόνους μὲν ἀμ-
φοτέρως, ἀμείνω δὲ τὴν τῶν βασι-
λέων⁴ τὴν μὲν γὰρ δὴ τοῦ δήμου

diție, pe care cu mult o prefer
de când mi s'a relatat; ea sună
ast-fel: Că Sciții rățacitori lo-
cuind în Asia, fiind respinși în
resbel de către Masageți, ar fi
plecat de acolo trecând riul
Araxe în țera cimeriană; căci
se spune că țera în care locuise
acum Sciții a fost în vechime
a Cimerienilor. Că pe când nă-
văliau Sciții, Cimerienii se sfă-
tuiră, cum (se întimplă) când nă-
vălesece o mare armată; fiind di-
vergință de opinie, fie-care (parte

meja

¹ τῷ μάλιστα λεγομένῳ. Această curiosă construcție este un fel de dativ absolut »de când mi s'a povestit«.

² Ἀράξεα. S'a uivit multe discuții în privința acestui riu. Ceea ce este pozitiv este că nu e vorba aci de riul purtând același nume menționat în Cartea I, Cap. 201, și care cu totă probabilitatea este Amul sau Gihonul de astăzi, peste care se țice în acel pasagiū că ar fi trecut Ciru când a atacat pe Masageți, descriși acolo ca locuind în Bukhara modernă. Dacă Araxele din Cartea I, Cap. 201 forma limita despre sud a Masageților în partea vecină cu imperiul lui Ciru, e neadmisibil că aceeași apă să fi format și limita Masageților despre nord. Prin urmare nu pōte aci fi cestiune de același Araxe. Geografia caspică a lui Erodot e fōrte vagă și e pozitiv că el avea puține cunoștințe despre acele localități. Probabil că Araxele din pasagiul de față nu este alt-ceva de cât fluviul Volga sau Uralul de astăzi. Volga modernă se numia în antichitate câte o dată și Ἀραξε, lucru care reese în mod clar din tradiția transmisă noue de Aristot (Meteorol. I, § 13). Afară de acesta, rădăcina »Ars« sau »Aras« însemna în limba Sciților ceea ce înseamnă Volga astăzi în limba ariano-slavonă adică »mare«, ast-fel încât acest nume se aplica la ori-ce fluviū mare. Chiar numele Ural e derivat din aceeași rădăcină scitică. Această rădăcină »Ars« este analogă cu rădăcina celtică »Dan« sau »Tan« care preponderă în numele apelor mari ce se varsă în Marea Neagră, ca de exemplu Tanais sau Don, Danaper sau Dniiper, Danaster sau Dniestr, Danubiu, sau Donau. (Veđi nota 2, pagina 384 vol. I, cu harta anexată).

³ Κιμμερίην. Urmele trecerii Cimerienilor, popor tracic, se observă în numele Bosforului Cimerian sau strimtorilor de Kassa. Acest popor trecea pe timpul lui Erodot ca fiind de o rasă deosebită și stăpânind la început câmpiile despre nordul Pontului Euxin, între Volga spre răsărit și Dunăre spre apus, și pe urmă, fiind alungat de către Sciții din răsărit, se stabili spre apus în părțile Daciei. Asemănarea numelui lor cu acela de Cimbrī a făcut pe mulți să credă că erau Teutonī veniți dela nord, identici cu barbarii ce s'a uivit cu Mariu; prefer însă opinia lui Adelung, care respinge această idee și susține că Cimerienii erau Traci cum erau și Dacii. Un rege al lor a avut numele de Cotiso, nume pur doco-tracic. Adelung pretinde că pe timpul lui Erodot acești Cimerieni erau reprezentați prin Taurii Crimeii. Cât pentru Κιμμεριοι: menționați în Omer (Odis XI. vers 14) aceia erau un popor cu totul mitic și chiar Alexandrinii Aristarch și Crate citesc Κερβερών în acel pasagiū.

⁴ βασιλέων. Nu regii, ci Casta regală. Așa se întrebuintează acest cuvint mai sus. S'a obiectat că în frasa acesta lipsesce infinitivul și de aceea unii comentatori au propus κεχωρισθαι în locul participiului adjectival κεχωρισμένας. Nu vĕd însă necesitatea de a corige un text atât de bine confirmat, mai cu sēmă când în limba elină mai avem exemple de asemenea construcții cliptice.

δας ἀνδρωθῆναι, τοῦτο μὲν ¹ σφι οὐνόματα θέσθαι, τῷ μὲν Ἀγάθουρσον αὐτῶν, τῷ δ' ἐπομένῳ Γελωνόν, Σκύθῃν δὲ τῷ νεωτάτῳ τοῦτο δὲ τῆς ἐπιστολῆς ² μεμνημένην αὐτὴν ποιῆσαι τὰ ἐντεταλμένα. Καὶ δὴ δύο μὲν οἱ τῶν παιδῶν, τὸν τε Ἀγάθουρσον καὶ τὸν Γελωνόν, ³ οὐκ οἶους τε γενομένους ἐξικέσθαι πρὸς τὸν προκειμένον ἄεθλον, οἴχεσθαι ἐκ τῆς χώρας ἐκβληθέντας ὑπὸ τῆς γεναιμένης τὸν δὲ νεώτατον αὐτῶν Σκύθῃν ἐπιτέλεσαντα ⁴ καταμεῖναι ἐν τῇ χώρῃ. Καὶ ἀπὸ μὲν Σκύθειο τοῦ Ἡρακλέος ⁵ γενέσθαι τοὺς αἰεὶ βασιλέας γινομένους Σκυθῶν ⁶ ἀπὸ δὲ τῆς φιάλης ἔτι καὶ ἐς τὸδε φιάλας ⁷ ἐκ τῶν ζωστήρων φορέειν Σκύθας τὸ δὴ μόνον μηχανήσασθαι τὴν μητέρα Σκύθῃ. ⁸ Ταῦτα δὲ Ἑλλήνων οἱ τὸν Πόντον οἰκούντες λέγουσι.

11. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λόγος

detec plecă. Că pe urmă, când copiii s'au făcut bărbați, mai întâi le-a dat numiri, unuia numele Agatirs, celui d'al doilea Gelon, iar celui mai tiner Scit; și că în al doilea loc, aducându-și aminte de cele ce i se recomandaseră, a executat poruncile (lui Ercul); și că doi din fii, anume Agatirs și Gelon, nefiind în stare să săvârșescă proba prepusă, se duseră din țară goniiți fiind de muma lor; că cel mai tiner dintr'inșii, Scit, săvârșind-o a rămas în țară. Și că din Scit, (fiul) lui Ercul, se trag toți regii cari au domnit peste Sciti; dar din cauza fiolei, Scitiți până și astăzi poartă fiole (atîrnate) de brîu; (în fine zic) că numaî atât ar fi făcut pentru Scit muma sa. Acestea sunt celea ce le spun Elinii cari locuiesc la Pont.

11. Mai există și o altă tra-

¹ τοῦτο μὲν. E de observat aci expresia acésta, opusă la τοῦτο δὲ din frasa următoare: prima însemnând »mai întâi« și a doua »în al doilea loc.«

² ἐπιστολῆς. În sensul strict al cuvîntului, care este *mandat* sau *ordin dat cuiva*, fără cea mai mică noțiune de epistolă sau de scrisoare. Tot în acest sens întrebuițesă Erodot acest cuvînt în Cartea VI, Cap. 50, ἔλεγε δὲ ταῦτα ἐξ ἐπιστολῆς τῆς Δημοκρίτου. Să ne ferim aci de varianta ἐπιτολῆς, care s'a propus de unii editori, dar care e condamnată ca nebasată pe nici o autoritate serioasă.

³ Ἀγάθουρσον καὶ τὸν Γελωνόν. Scim că Agatirsii au locuit în partea Daciei care astăzi corespunde cu Transilvania: ei în totă probabilitatea au fost mai târziu absorbiți de Daci. Gelonii s'au stabilit la isvorul Tanaisului, între Volga și Donul de astăzi.

⁴ ἐπιτέλεσαντα. Se subînțelege τὸν προκειμένον ἄεθλον.

⁵ Ἡρακλέος. Diodor povestesc aceeași legendă, numaî că substituie pe Jupiter în locul lui Ercul; el se apropie dar mai mult de legenda scitică. Resultă și mai clar de aci că legenda elină este numaî o versiune ulterioară a celei locale.

⁶ τοὺς αἰεὶ βασιλέας γινομένους Σκυθῶν. Textual »tot d'aua cei ce s'au făcut regi ai Scitilor.«

⁷ φιάλας. E curios că vasele pe cari s'au găsit represintați Scitiți îi arată ca purtând cingătoare, dar nu se vede atîrnând nici o fiolă de cingătoare sau de brîu.

⁸ μηχανήσασθαι τὴν μητέρα Σκύθῃ. Avem o variantă aci μηχανήσθαι τὴν μητέρα Σκύθῃν, dar ea nu trebuiesc adoptată, căci e pur ipotetică.

ἔχων ὄδα, τῷ μάλιστα λεγομένῳ¹
 αὐτὸς πρόσκειμαι. Σκόθας τοὺς νο-
 μάδας οἰκόντας ἐν τῇ Ἀσίῃ, πο-
 λέμῳ πεισθέντας ὑπὸ Μασσαγετῶν,
 ὄχθησθαι διαβάοντας ποταμὸν Ἀρά-
 ξσα² ἐπὶ γῆν τὴν Κυμμερίην³ τὴν γὰρ
 νῦν νέμονται Σκόθαι, αὕτη λέγεται
 τὸ παλαιὸν εἶναι Κυμμερίων. Τοὺς
 δὲ Κυμμερίους, ἐπιόντων Σκοθίων,
 βουλεύεσθαι, ὡς στρατοῦ ἐπιόντος
 μεγάλου καὶ δὴ τὰς γνώμας σφῶν
 κερχωρισμένας, ἐντόνους μὲν ἀμ-
 φότερας, ἀμείνω δὲ τὴν τῶν βασι-
 λέων⁴ τὴν μὲν γὰρ ὅτ' τοῦ δήμου

diție, pe care cu mult o prefer-
 de când mi s'a relatat; ea sună
 ast-fel: Că Sciții răzăcitori lo-
 cuind în Asia, fiind răspinși în
 resbel de către Masageți, ar fi
 plecat de acolo trecând riul
 Araxe în țera cimeriană; căci
 se spune că țera în care locuiesc
 acum Sciții a fost în vechime
 a Cimerienilor. Că pe când nă-
 valiaū Sciții, Cimerienii se sfă-
 tuiră, cum (se întimplă) când nă-
 valesce o mare armată; fiind di-
 vergință de opinie, fie-care (parte

meșca

¹ τῷ μάλιστα λεγομένῳ. Această curiosă construcție este un fel de dativ absolut de când mi s'a povestit.

² Ἀράξσα. S'au ivit multe discuții în privința acestui rîu. Ceea ce este pozitiv este că nu e vorbă aci de riul purtând același nume menționat în Cartea I, Cap. 201, și care cu totă probabilitatea este Amul sau Gihonul de astăzi, peste care se dice în acel pasagiū că ar fi trecut Ciru când a atacat pe Masageți, descriși acolo ca locuind în Bukhara modernă. Dacă Araxele din Cartea I, Cap. 201 forma limita despre sud a Masageților în partea vecină cu imperiul lui Ciru, e neadmisibil că aceeași apă să fi format și limita Masageților despre nord. Prin urmare nu pōte aci fi cestiune de același Araxe. Geografia caspică a lui Erodot e fōrte vagă și e pozitiv că el avea puține cunoșcințe despre acele localități. Probabil că Araxele din pasagiul de față nu este alt-ceva de cāt fluviul Volga sau Uralul de astăzi. Volga modernă se numia în antichitate cāte o dată și Ἀράξ, lucru care reese în mod clar din tradiția transmisă noue de Aristot (Meteorol. I, § 13). Afară de acesta, rădăcina >Ars< sau >Aras< însemna în limba Sciților ceea ce însemnăză Volga astăzi în limba ariano-slavonă adică >mare<, ast-fel încāt acest nume se aplica la ori-ce fluviū mare. Chiar numele Ural e derivat din aceeași rădăcină scitică. Această rădăcină >Ars< este analogă cu rădăcina celtică >Dan< sau >Tan< care preponderăză în numele apelor mării ce se varsă în Marea Neagră, ca de exemplu Tanais sau Don, Danaper sau Dnișer, Danaster sau Dnișter, Danubiu, sau Donau. (Veđi nota 2, pagina 384 vol. I, cu harta anexată).

³ Κυμμερίην. Urmele trecerii Cimerienilor, popor tracic, se observă în numele Bosforului Cimerian sau strimtorilor de Kasfa. Acest popor trecea pe timpul lui Erodot ca fiind de o rasă deosebită și stăpânind la început cāmpile despre nordul Pontului Euxin, între Volga spre răsărit și Dunăre spre apus, și pe urmă, fiind alungat de către Sciții din răsărit, se stabili spre apus în părțile Daciei. Asemănarea numelui lor cu acela de Cimbri a făcut pe mulți să erēdă că erau Teutonii veniți dela nord, identici cu barbarii ce s'au luptat cu Mariu; prefer însă opinia lui Adelung, care respinge această idee și susține că Cimerienii erau Traci cum erau și Dacii. Un rege al lor a avut numele de Cotiso, nume pur doco-tracic. Adelung pretinde că pe timpul lui Erodot acești Cimerieni erau reprezentați prin Taurii Crimeii. Cāt pentru Κυμμερίο: menționați în Omer (Odis XI. vers 14) aceia erau un popor cu totul mitic și chiar Alexandrinii Aristarh și Crate citesc Κερβερίων în acel pasagiū.

⁴ βασιλέων. Nu regii, ci Casta regală. Așa se întrebunțēză acest cuvint mai sus. S'a obiectat că în frasa acesta lipsesc infinitivul și de aceea unii comentatori au propus κερχωρίζου: în locul participiului adjectival κερχωρισμένας. Nu vēd însă necesitatea de a corige un text atāt de bine confirmat, mai cu semă când în limba elină mai avem exemple de asemenea construcții eliptice.

φέρειν γνώμην, ὡς ἀπαλλάσσεσθαι πρῆγμα εἶη, μηδὲ πρὸς πολλοὺς [δεόμενον]¹ κινδυνεύειν τὴν δὲ τῶν βασιλέων διαμάχεσθαι² περὶ τῆς χώρας τοῖσι ἐπιοῦσι. Οὐκ ὄν δὴ ἐθέλειν πείθεσθαι οὔτε τοῖσι βασιλεῦσι τὸν δῆμον, οὔτε τῷ δήμῳ τοὺς βασιλέας τοὺς μὲν δὴ ἀπαλλάσσεσθαι βουλεύεσθαι ἀμαχητί, τὴν χώραν παραδόντας τοῖσι ἐπιοῦσι· τοῖσι δὲ βασιλεῦσι δόξα ἐν τῇ ἑωυτῶν κέεσθαι ἀποθανόντας, μηδὲ συμφέρειν τῷ δήμῳ, λογισαμένους, ὅσα τε ἀγαθὰ πεπόνθασι καὶ ὅσα φεύγοντας ἐκ τῆς πατρίδος κακὰ ἐπίδοξα καταλαμβάνει.³ Ὡς δὲ δόξα σφι ταῦτα, διαστάντας καὶ ἀριθμὸν ἴσους⁴ γενομένους, μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους· καὶ τοὺς μὲν ἀποθανόντας πάντας ὑπ' ἑωυτῶν θάψαι τὸν δῆμον τῶν Κιμμερίων παρὰ ποταμὸν Τύρην.⁵ (καὶ σφρων ἔτι δῆλός ἐστι ὁ τάφος)

susținând pe a sa) cu tărie, aceea a (castei) regale fu cea mai nemerită; că părerea poporului fu că lucrul (cel mai înțelept) de făcut eră de a plecă, și că nu eră necesar să se expue (poporul) în contra unei armate numeroșe; părerea însă a castei regale eră de a luptă până la extremitate pentru țeră în contra năvălitorilor. Nicî o parte nu a voit să cedeze; nicî poporul castei regale, nicî casta regală poporului; pe de o parte (poporul) luă hotărîrea să plece fără luptă, lăsând țera în mâna năvălitorilor; pe de altă parte casta regală eră de părere să möră (și să aibă corpurile lor) arse în (țera lor) proprie; de a nu fugi împreună cu poporul, căci își aducea aminte câte

¹ δεόμενον. Find-că s'au ivit nisce îndoeli asupra autenticității acestui cuvînt l'am pus între parentese; textul nostru aci este conform cu cele mai bune autorități, de și s'au propus mai multe variante, eü însă nu më îndoesc că ast-fel suna textul original. Nu trebuie, cred, să asociăm acest cuvînt δεόμενον cu πρῆγμα, de aceea traduc «nu eră necesar să se expue în contra unei armate numeroșe», mod eufemistic de a dice că ar fi absurd să se expue. Nu există nicî o elipsă în expresia πρῆγμα εἶη, care este identică cu expresia ἔργον εἶναι, însemnând tot d'auna «lucrul de făcut» sau mai românește, calea cea mai nemerită de urmat.

² διαμάχεσθαι. Particula διὰ dă acestui verb însemnarea de a lupta până în sfârșit sau până la extremitate.

³ καταλαμβάνει. Am fost silit aci să më țiiu de textul manuscriselor, dar nu pot de cât să observ că s'a omis litera ν de la finele cuvîntului, și că trebuie să traducem ca cum am avea καταλαμβάνειν, adică infinitivul cerut absolut de construcția tutulor fraselor din acest articol. Multe ediții moderne, vădînd aci o omisiune evidentă, își-au permis să adopte καταλαμβάνειν în loc de καταλαμβάνει; astfel fac texturile lui Blakesley, lui Valcknaer etc., dar tôte manuscrisele au aceeași eröre comisă probabil chiar de autor.

⁴ ἀριθμὸν ἴσους. Din aceste cuvinte reese clar că prin βασιλεῖς se înțelege o castă întregă iar nu regi numai.

⁵ ποταμὸν Τύρην. Apröpe de Basarabia de astăzi. Niebuhr crede că aceste moirmente trebuie să fi fost ale Cimerienilor căduți în resbelul cu Sciții, iar nu ale victimelor resbelului civil. E dar de presupus că o parte din Cimerienii, împinși spre apus de invasia Sciților, s'ar fi instalat și dincolo de Tiras, adică de Dnistru, în alte cuvinte în Dacia, unde s'ar fi încorporat cu Geții și cu Dacii stabiliți acolo.

ὄψαντας δὲ οὕτω τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς
χώρης ποιέεσθαι. Σκόθας δὲ ἐπελ-
θόντας λαβεῖν ἐρήμην τὴν χώραν.

avantagiuri se bucurase, și la
câte nenorociri probabile s'ar
expune dacă ar părăsi patria
ei. Că astfel hotărând (fie-care
partid) s'ar fi tras la o parte și
egalii fiind la număr, s'ar fi bă-
tut unii în contra celorlalți;
că poporul cimerian ar fi îngropat
pe malul riului Tiras pe toți acei
carî muriseră din propria lor
causă; și mormîntul lor se vede
âncă (și astă-zi); iar după ce îi
ar fi îngropat în modul acesta ar fi
eșit din țeră; în fine că Sciții dând
năvală ar fi luat țera pustiită.

12. Καὶ νῦν ἔστι μὲν ἐν τῇ Σινω-
πικῇ Κιμμέρια τείχεα¹ ἔστι δὲ
Πορθμῆια² Κιμμέρια ἔστι δὲ καὶ
χώρα οὐνομα Κιμμερίη³ ἔστι δὲ
Βόσπορος Κιμμέριος⁴ καλούμενος.
Φαίνονται δὲ οἱ Κιμμέριοι φεύγον-
τας ἐς τὴν Ἀσίην τοὺς Σκόθας καὶ
τὴν χειρσοννήσον κίτταντας, ἐν τῇ
νῦν Σινώπη⁵ πόλις Ἑλλάς οἰκισται.

12. Există până și astă-zi un
oraș Cimeria; mai e Portmea Ci-
meria; există și o regiune cu nu-
mele Cimeria; mai e (în fine) un
Bosforcare se chiamă cimerian. Se
vede că Cimerienii fugind în Asia
de téma Sciților și stăbilinduse
pe promontoriu, ar fi locuit unde
se află acum orașul elin Sinope.

¹ τείχεα. Prefer să traduc acest cuvînt, care însemnăză ziduri, prin
»oraș», deși Rawlinson traduce prin »castel». Alții traduc χώρας prin oraș,
ceea ce nu cred să pōtă fi corect pentru că deși acest cuvînt însemnăză în
adevăr câte o dată oraș, Erodot nu-l întrebuintează de cât în sensul de regiune
sau de teritoriū. Așa dar cred că prin τείχεα Κιμμέρια se înțelege aci vechiul
oraș Cimerium de care vorbește Strabon, Cap. XI, »ὅδε Κιμμερικὸν πόλις ἦν
πρότερον ἐπὶ χειρσοννήσον ἰδρυμένη κ.τ.λ.». Acest oraș se află unde stă astă-zi
Eski Krim (Crimul vechiū). Numele *Crimea* pōte să fie chiar o corupțiune din
Cimeria.

² Πορθμῆια. Nu pasagiū cum traduce Rambinon. Eu cred că e mai mult
vorbă de orașul Portmium Cimerium, care eră aprōpe de Cimerium și nu de
parte de Panticæpa sau Kertch de astă-zi.

³ χώρα οὐνομα Κιμμερίη. Pōte partea despre răsărit a Crimeii.

⁴ Βόσπορος Κιμμέριος. Strimțorea prin care Marea Azof se scurge în
Marea Nēgră și care astă-zi se numește Kafia. Pliniū, vorbind despre acēstă
strimțore, dice »medio fluxu jungitur (Pontus Euxinus) ostio Mæotii lacus, Cim-
merium Bosporus id os vocatur».

⁵ Σινώπη. Eră firesc lucru ca Cimerienii, fugind d'a lungul malului
Mării Negre de invasie, să se fi stabilit pe acest promotoriu al Asiei micē unde
mai târziū Milesienii fundară colonia Sinope. Cimerienii refugiați acolo, nu rē-
maseră în acel loc, ci se perdură pe urmă în interiorul Asiei micē. Sinope are donē
porturi, unul pe fie-care latură al promotorului. Causa originală, ne spune Stra-
bon, a stabilirii Milesienilor acolo eră pescuitul unui fel de peșce (tun) »πυλα-
μόδιος» abundant acolo. — Pământul din vecinătate e fōrte fertil.

Φανερὸι δὲ εἰσι καὶ οἱ Σκύθαι διώξαντες αὐτοὺς καὶ ἐσβαλόντες ἐς γῆν τὴν Μηδικήν, ἀμαρτόντες τῆς ὁδοῦ. Οἱ μὲν γὰρ Κυμμέριοι αἰεὶ τὴν παρὰ θάλασσαν ἔφρουρον· οἱ δὲ Σκύθαι ἐν δεξιῇ τὸν Καύκασον¹ ἔχοντες ἐδιώκον· ἐς δὲ ἐσέβαλον ἐς τὴν Μηδικὴν γῆν, ἐς μεσόγαιαν τῆς ὁδοῦ τραπθέντες.² Οὗτος δὲ ἄλλος ξυνοδὸς Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων λεγόμενος λόγος εἴρηται.

13. Ἐφη δὲ Ἀριστέης³ ὁ Καύστροβίου, ἀνὴρ Προκοννήσιος,⁴ ποιῶν ἔπεα, ἀπικέσθαι ἐς Ἰσσηδό-

Maî este pozitiv că Sciții au urmărit (pe Cimerieni) și că greșind drumul au năvălit în țera Meșilor. Căci pe de o parte Cimerienii fugiră fiind mereu drumul d'a lungul mării; iar pe de altă parte Sciții (ii) urmăriau lăsând Caucasul la dreapta lor; de acolo au năvălit în Media, schimbând direcția lor spre interiorul țării. Acastă altă versiune ce se spune este răspândită în genere și p'între Elini și p'între barbari.

13. Aristeia însă, fiul lui Caistrobiu, un proconesian, poet epic, țice că fiind inspirat de

¹ δεξιῇ τὸν Καύκασον. Niebuhr (Scythia) are fără îndoială dreptate când susține că e foarte puțin probabil să fi avut loc în această direcție vre o emigrațiune însemnată sau generală a Cimerienilor. El țice; »tote neamurile »nomade cari la rândul lor au ocupat Scitia, când au fost împinse de invasiuni »venite asupra lor despre răsărit, au fugit spre locurile șese ale apusului, adică »spre Dunăre«. Prin urmare avem tot dreptul a crede că Cimerienii, sau maî bine țis, masa lor, cum am observat maî sus, s'au refugiat în părțile noastre, refugiu natural pentru valorile barbarilor împinse de alte valori ce se indesau continuu dela răsărit spre apus. E deci probabil că Cimerienii nu au rămas pe malul Dunării ci l'au urmat în sus până ce s'au pierdut în Europa. Niebuhr însă nu are dreptate să susție teoria că Erodot aci greșese cu totul; se pôte foarte bine că o mică parte din masa Cimerienilor, urmărită maî de aproape, să fi apucat în direcția Georgiei. Sunt număi doue puncte unde Erodot greșese: 1° că nu masa, dar că o parte mică din masa Cimerienilor au fugit în Asia, și; 2° că drumul pe care a apucat acest detașment nu pôte să fi fost malul mării Negre pe la Sukum-Kalé și Batum, căci și astă-ții acest drum este nepracticabil: el trebue să fi trecut Caucasul în Georgia pe la punctul trecătoare ce se chiamă *Mosdok*.

² τραπθέντες. Unele edițiuni moderne au adoptat *στροβίντες*. Valekener are *ἐκτραπθέντες* dela *ἐκτρέπεσθαι* »a lua o altă direcțiune«, dar textul nostru este conform cu cele maî autorizate manuscrise.

³ Ἀρῑστῑης. Schultz a colecționat scrierile acestui poet, carele, după Suidas, trăia pe timpul Olimpiadei 50. Fabula care urmăză, cântată de Aristeia, ne arată cel puțin un fapt constant și anume resboacle eterne d'între diferitele horde nomadice din Asia cari se împingeau unele peste altele spre Europa, și cari precipitară în inima imperiului roman maî târziu, pe Huni pe Vandali etc. . . pe când pe de altă parte Mongolii, Kirghizii și Calmucii se luptau maî la sud pentru stăpânirea în Asia. Vedem că Elinii, deși nu cunoscău detaliurile acestor lupte, aveau o idee vagă și foarte generală de cele ce se pretreceau acolo; acăsta espică fabulele poezilor și a istoricilor în acăstă privință.

⁴ Προκοννήσιος. Proconesul eră o insulă în care se stabiliseră Milesienii în Propontida, pentru exploatarea carierelor de marmoră ce se afla acolo. Ea astă-ții se numesce Marmara și dă numele ei Propontidei moderne.

νας, ¹ φοιβάλαμπτος γενόμενος. Ἴσσηδόνων δὲ ὑπεροικέειν Ἀριμασποῦς ² ἄνδρας μοννοφθάλμους, ὑπὲρ δὲ τούτων τοὺς χρυσοφύλακας Γρύπας, τούτων ³ δὲ τοὺς Ὑπερβορέους κατήκοντας ἐπὶ θάλασσαν. Τούτους ὦν πάντας, πλὴν Ὑπερβορέων, ἀρξάντων Ἀριμασπῶν, αἰεὶ τοῖσι πλησιόχωροι: ἐπιτίθεσθαι καὶ ὑπὸ μὲν Ἀριμασπῶν ἐξωβέεσθαι ἐκ τῆς χώρας Ἴσσηδόνας, ὑπὸ δὲ Ἴσσηδόνων Σκύθας, Κυμμερίους δὲ οἰκόντας ἐπὶ τῇ νοτίῃ θαλάσσει, ⁴ ὑπὸ Σκυθέων πιεζομένους, ἐκλείπειν τὴν χώραν. Οὕτω ⁵ οὐδὲ οὕτως συμφέρεται περὶ τῆς χώρας ταύτης Σκύθησι.

Apolon ar fi pornit în spre Isedonî; cã mai sus de Isedonî locuiesc Arimaspii, bãrbați cu un ochiũ, mai sus de acestia Gripii, pãditori de aur, în fine mai sus de acestia Iperboreii cari locuiesc pe malul mãrii. Cã tãtã aceste popõre, afarã de Iperborei, începẽnd cu Arimaspii, aũ atacat tot d'auna pe veciniã lor; cã Isedonii aũ fost isgoniți din țara lor de cãtre Arimaspi, și Scii de cãtre Isedonî, iar cã Cimerienii, locuind pe malul mãrii australe, constrinși fiind de Scii, aũ pãrãsit țera lor; astfel nici acesta [Aristea] nu se potrivește cu Sciiã în cele privitoare la acẽstã țera.

14. Καὶ ὅθεν μὲν ἔην Ἀριστέης

14. Și s'a spus (mai sus) de

¹ Ἴσσηδόνως. Popor ipotetic pe care unii geografi îl pun la pãlele nordice al munșilor Himalaia, unde este astã-zi Tibetul.

² Ἀριμασποῦς. Mai jos, cap. 27, Erodot ne spune cã acẽstã denumire derivã din done cuvinte scitice »Arima« (ochiũ) și »Spu« (unũ). Poemul lui Aristeia în care se aflã acẽstã legendã se numește Arimaspea. Erodot mai face aluzie la acẽstã fabulã mai în aceeași termenî în Cartea III, Cap. 116. Origina legendei privitoare la »Χρυσοφύλακας Γρύπας« trebuie s'o cãutãm neapãrat în traficul aurului care se introducea în Rusia modernã prin caravane pornite din fundul Asiei. Nu putem asemina poziții fixe acestor popõre vage și ipotetice: cu tãtã acestea se presupune cã Gripii erau mongoli ca rasã și Iperboreii de rasã finicã, cum sunt Laponii, Finii, și Samoieciã de astã-zi.

³ τούτων. Dupã pronumele acesta se subînțelege ὑπὲρ, suprimat din pricina numelui Ὑπερβορέους pentru cuvinte de eufonie.

⁴ νοτίῃ θαλάσσει. E de presupus cã aci Erodot citẽzã chiar cuvintele întrebunțate de poet, cãci, el, negãnd în Cartea III, Cap. 115, existența unei »mãri septentrionale; nu pãte sã i opuc o »mare meridionalã«. De aceea cred cã atãt expresia acẽstã cãt și aceea mai sus »Ὑπερβορέους κατήκοντας ἐπὶ θάλασσαν« trebuie sã fi existat textual în poemul lui Aristeia. Prin »mare meridionalã«, opusã mãrii iperboree, se înțelege, cred, Marea Nẽgrã, pe malurile cãreia am vedut cã locuiaũ Cimerienii. Schweighãuser este de acẽstã pãrerẽ deși alții susțin cã ar fi vorbã de oceanul Indian. Mãrturisesc cã nu înțeleg cum, fiind cestiune, cum este aci, de Cimerienii, se pãte face acẽstã din urnã presupunere: e mult mai natural sã admitem cã Erodot, sau mai bine çis Aristeia, vorbesce de Pontul Euxin.

⁵ οὕτω. Dupã acest cuvint unele ediții adoptã ὅγ. Eũ aci urmez pe Schweighãuser, pe Dindorf, pe Bekker și pe Blakesley; singur manuscrisul florentin ne oferã varianta οὕτω δὲ οὕτως al cãrui sens este contrariũ celor lalte versiuni.

ὁ ταῦτα ποιήσας,¹ εἴρηται² τὸν δὲ περὶ αὐτοῦ ἕκαστον λόγον ἐν Προκοννήσῳ καὶ Κυζίκῳ, λέξω. Ἀριστέην γὰρ λέγουσι, ἔοντα τῶν ἀστῶν οὐδενὸς γένος ὑποδεέστερον, ἐσελθόντα εἰς κναφῆιον ἐν Προκοννήσῳ ἀποθανεῖν καὶ τὸν κναφέα κατακλιθεῖσαντὰ τὸ ἐργαστήριον οἴχεσθαι ἀγυέλονται τοῖσι προσήμοισι τῷ νεκρῷ.³ Ἐσκεδασμένοι δὲ ἤδη τοῦ λόγου ἀνὰ τὴν πόλιν, ὡς τεθνεῶς εἶη ὁ Ἀριστέης, εἰς ἀμφισβασίας⁴ τοῖσι λέγουσι ἀπικνέεσθαι⁵ ἄνδρα Κυζικηνόν, ἕκαστον εἰς Ἀρτάκης⁶ πόλιος, φάντα συντυχεῖν τέ οἱ ἴοντι ἐπὶ Κυζίκου, καὶ εἰς λόγους ἀπικέσθαι. Καὶ τοῦτον μὲν ἐντεταμένως ἀμφισβητεῖν⁷ τοὺς δὲ προσήκοντας τῷ νεκρῷ ἐπὶ τὸ κναφῆιον παρῆναι, ἔχοντας τὰ πρόσφορα, ὡς ἀναίρησομένους. Ἀνορθέντος δὲ τοῦ οἰκλήματος, οὕτε τεθνεῶτα οὕτε ζῶντα⁸ φαίνεσθαι. Ἀ-

unde era Aristeia acela carele a cântat aceste (fabule); acum însă voiŭ relatea, istoria ce am auzit-o în privința acestuia la Procones și la Cizic; se pretinde că Aristeia, carele nu era inferior ca nascere nici unui cetățean, intrând în prăvălia unui curățitor de postav în Procones, muri; că acest curățitor de postav, închișând atelierul său, s'a dus ca să anunțe nenorocirea rudelor mortului. Răspândinduse vorba prin oraș că murise Aristeia, veni un bărbat de neamul lui din Cizic, și contrașise rumoarea, el venia de la cetatea Artace și afirmă că se întâlnise cu dânsul carele se îndrepta spre Cizic, și că vorbise chiar cu el. Prin urmare acesta contrașicea (pe ceî lași).

¹ ποιήσας. Astfel sună textul adoptat de Creuzer și de Blakesley pe baza manuscriselor din Cambridge, din Florența și a celui lui Wesseling. Alte manuscrise, între care acel din biblioteca colegiului Emanoil la Cambridge, au «εἶπας» în loc de ποιήσας. Origen a adoptat «εἶπας»: ποιήσας se acordă și mai bine cu ποιῶν εἶπα dela începutul Cap. 3.

² εἴρηται. Adoptat de Creuzer și de Blakesley. Unele manuscrise au εἴρηται în loc de εἴρηται.

³ τῷ νεκρῷ. Trebuie să considerăm aceste cuvinte ca legate cu τοῖσι προσήμοισι: în latinesce «affines mortui». Să evităm de a traduce «ca să anunțe rudelor mortea» să traducem «ca să anunțe rudelor mortului (acest lucru) sau această nenorocire».

⁴ ἀμφισβασίας. Aci avem în diferite texturi variante de puțină importanță, ca de exemplu ἀμφισβησίας, ἀμφισβησιῆς, ἀμφισβασίης.

⁵ ἀπικνέεσθαι. Blakesley are ἀπικέσθαι, care se află și mai jos, și pentru care cauză prefer ἀπικνέεσθαι. Această variantă nu are nici o importanță pentru că ἀπικνέομαι și ἀπικέομαι sunt identice ca sens.

⁶ Ἀρτάκης. Aprópe de Cizic, se numește acum Artakieh, și este scaunul episcopatului Cizicului.

⁷ ἀμφισβητεῖν. Formă adoptată de toate manuscrisele afară de acela din biblioteca Colegiului Emanoil la Cambridge care are ἀμφισβητεῖν, aprobat și de Gaisford. Origen are ἀμφισβαστεῖν precum și Creuzer. Am preferat aci autoritatea manuscriselor, care, cum am șis mai sus, sunt aprópe unanime asupra acestui punct.

⁸ οὕτε τεθνεῶτα οὕτε ζῶντα. Mai târziu se răspândi credința că Aristeia posedea facultatea de a face ca spiritul lui să părăsescă corpul ori-când voia el: (Suidas, Hesech, Miles). Aci, după Erodote, el pare a fi avut mai mult facultatea de

ριστέην. Μετὰ δὲ ἐβδόμῃ ἔτει φανέντα
αὐτὸν εἰς Προκόνησον ποιῆσαι τὰ
ἔπεα ταῦτα, τὰ νῦν ὑπ' Ἑλλήνων
'Αριμάσπεα¹ καλεῖται· ποιήσαντα
δὲ ἀφανισθῆναι τὸ δευτέρον. Ταῦτα
μὲν αἱ πόλεις² αὗται λέγουσι.

15. Τὰδε δὲ οἶδα Μεταποντι-
νοῖσι³ τοῖσι ἐν Ἰταλίῃ συγκυρήσαντα
μετὰ τὴν ἀράνησον τὴν δευτέραν Ἀ-
ριστέω ἔτεσι τεσσαράκοντα καὶ τριη-
κοσίοισι,⁴ ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος ἐν
Προκονήσῳ τε καὶ Μεταποντίῳ εὐ-
ρισκον. Μεταποντινοὶ φασί, αὐτὸν

cu energie; rudele mortului ar
fi mers (se dice atunci) la pră-
vălia curățitorului de postay,
cu cele prescise (de religie) pen-
tru ridicarea corpului. Deșchi-
dându-se casa nu se găsi Aris-
tea nici mort nici viū. După
însă al șeptelea an (mi s'a ȕis)
că ar fi apărut în Procones unde
ar fi compus acel poem care
astă-ȕi se numesce de Elini Ari-
maspea; că după ce l'a compus
s'ar fi făcut nevȕdut pentru a
doua oră. Iată dar ce se ȕice în
aceste orașe.

15. Cele ce urmēsă sciū că s'aū
întȕmplat Metapontinilor din Ita-
lia trei-sute patru-ȕeci de ani după
a doua dispariȕiune a lui Aristeia,
după cum am calculat eū compa-
rând (cele ȕise) la Procones cu (cele
ȕise) la Metapont. Metapontinii

a se arȕta saū de a dispere cȕnd voia. Pȕte cȕ acēstă fabulă își are sorgintea
în descele și neașteptatele apariȕiunii și dispariȕiunii ce le face un călător mare
și întreprindȕtor.

¹ τὰ νῦν ὑπ' Ἑλλήνων Ἀριμάσπεα. Origen are ἄδη νῦν ὑπ' Ἑλλήνων
'Αριμάσπεα. Acest poem, pe care Origen și Suidas îl chiamă 'Αριμάσπεα,
Tzetzes 'Αριμάσπεια și cele mai multe manuscrise ale lui Erodot 'Αριμάσπεα,
a fost, după cȕte ne spune Suidas (articol Ἀριστεύς), împȕrtit în trei cȕrȕți și
conȕnca istoria Arimaspiilor. Longin (De Sublimi) citēsă chiar un pretins frag-
ment din acest poem în versuri exametrice: dacȕ acel vers este autentic, el pro-
bȕzȕ că reputaȕia acestui poet nu pȕte sȕ fi fost basatȕ pe talentele lui epice. După
Suidas, Aristeia ar mai fi scris și istorii în prosȕ, dar nu avem nici o probȕ
despre existenȕa acelor scrieri. Dionisie din Alicarnas afirmȕ și el existenȕa
lor: asemenea Tucidid.—Ca cestic de construcȕie gramaticalȕ trebue sȕ obser-
vȕm cȕ Ἀριμάσπεα este un adjectiv în acusativul neutru plural acordȕnduse
cu τὰ ἔπεα ταῦτα.

² αἱ πόλεις αὗται. Adicȕ Procones și Cizic.

³ Μεταποντινοῖσι. Find-cȕ Erodot s'a stabilit la bătrȕneȕe în Turium, la
o distanȕă micȕ de la Metapont, în Marea Grecie a Italiei, se presupune cȕ acest
pasagiū precum și altul analog, mai jos la cap. 99, aū fost adȕogate de el
mai tȕrȕiū, cȕci ele sunt scrise ca de cineva care cunoșce bine tradiȕiile Meta-
pontinilor cum trebue sȕ le fi cunoscut Erodot cu ocazia reședinȕei lui în Ita-
lia de sud; seim cȕ Erodot a revisuit acolo tȕte scrierile lui.

⁴ τεσσαράκοντα καὶ τριηκοσίοισι. Acēstă datȕ trebue sȕ fie o erȕre,
cȕci pune călȕtoria lui Aristeia în Scitia cam pe la anul 800 inaintea lui Christos.
Atunci nu putea exista nici o colonie cinȕ pe Pontul Euxin! Epoca la care e
mai probabil cȕ Aristeia a vizitat acele locuri este cam pe la anul 580 in-
aintea erei creștine.

'Αριστέην, φανέντα σφι ἐς τὴν χώ-
ρην, κελῦσαι βωμόν 'Απόλλωνι
ἰδρύσασθαι, καὶ 'Αριστέω τοῦ Προ-
κορησιῶτου ἐπωνυμίην ἔχοντα ἀνδρι-
άνα παρ' αὐτὸν ἰστάνα. Φάναί γάρ
σφι τὸν 'Απόλλωνα Ἰταλιωτέων¹
μόνοισι δὴ ἀπικέσθαι ἐς τὴν χώ-
ρην, καὶ αὐτὸς οἱ ἐπεσθαι ὁ νῦν ἐὼν
'Αριστέης· τότε δέ,² ὅτε εἴπετο τῷ
θεῷ, εἶναί κόραξ.³ Καὶ τὸν εἴπαντα
ταῦτα ἀφανισθῆναι. Σφείας δὲ (Με-
ταποντινοὶ λέγουσι,) ἐς Δελφοὺς πέμ-
ψαντας τὸν θεὸν ἐπειρωτῶν ὅ τι τὸ
φάσμα τοῦ ἀνθρώπου εἶη; Τὴν δὲ
Ποθίην⁴ σφείας κελύειν πείθεσθαι
τῷ φάσματι, πειθομένοισι δὲ ἄμει-
νον συνοίσεισθαι· καὶ σφείας δεξαμέ-
νους ταῦτα ποιῆσαι ἐπιτελέα. Καὶ
νῦν ἔστηκε ἀνδριάς ἐπωνυμίην ἔχων
'Αριστέω παρ' αὐτῷ τῷ ἀγάλματι τοῦ
'Απόλλωνος, περίξ δὲ αὐτὸν⁵ δάφναι.⁶

spun că acest Aristeia, li s'ar fi ară-
tat pe teritoriul lor și ar fi porun-
cit lor să ridice un templu lui
Apolon pe lângă care să mai în-
fințese statua care poartă nu-
mele de Aristeia proconesianul.
El ar fi ȕis acestora: »Apolon
»a venit numai în țera lor, pre-
»ferindu-î restului Italiotilor și
»chiar el, carele este acum Aris-
»teia, l'a întovărășit; atunci însă
»când s'a întreținut cu dēnsul era
»(în chip de) corb«. Și că el s'ar fi
făcut iar nevedut când ȕise acēsta.
În fine, că ei, — ȕic (tot) Metapon-
tiniū — ar fi trimis la Delfi spre a
întreba ce însemna acest spec-
tru de om? Că Pitia le ar fi re-
comandat să asculte de spec-
tru, asigurându-î că va fi mai
bine pentru ei: și că ei primind

¹ Ἰταλιωτέων. Eliniū numiaū Ἰταλοὶ pe locitorii indigeni ai Italiei, și Ἰταλιῶται pe locitorii străini veniți în Italia, mai ales pe Elinii stabiliți în coloniile din partea despre sud a Italiei cunoscută sub numele de »Magna Graecia«.

² τότε δὲ...εἶναι. Ca să ne explicăm acēstă construcție trebuie să nu perdem din vedere că se subînțelege tot d'auna »'Αριστέην Μεταποντινοὶ φασί«. De aceea avem mereu înfinitivuri cu acusativuri, cu singura excepție a acestui pasagiū începēnd φάναί γάρ σφι: și până la κόραξ unde avem citate, ca să ȕic așa, propriile cuvinte ale lui Aristeia: iată pentru ce traduc acest pasagiū între ghilmele. Dacă nu ar fi așa am avea κόρακα, αὐτὸν, τὸν 'Αριστέην în loc de αὐτὸς, ὁ 'Αριστέης, κόραξ.

³ κόραξ. Corbul era considerat tot d'auna ca o pasăre profetică, și sborul lui era important pentru auguri. De aceea a fost primit ca emblemul divinațiunei. Iată pentru ce corbul e și emblemul lui Apolon precum este bufnița a Minervei. Blakesley observă ca Aristeia și corbul sunt pentru Apolon ceea-ce Calesto și ursul sunt pentru Diana.

⁴ τὴν δὲ Ποθίην. Unii citesc greșit τὴν τὴ Ποθίην.

⁵ αὐτὸν. Sancroft și Wesseling au aci αὐτὸν.

⁶ δάφναι. Dintr'un fragment al lui Teopomp care ȕice: »γενομένης φωνῆς ἐκ τῆς δάφνης τῆς χαλκίης, ἣν ἔστησαν Μεταποντινοὶ κατὰ τὴν 'Αριστέα τοῦ Προκορησιῶτου ἐπιδημίαν ὅτε ἔφησεν ἐς Ἰπερβορέων παραγεγονέναι« urmēză că acești lauri nu erau naturali ci de bronz ca și statuetele lui Apolon și a lui Aristeia. Cred că aceste doue statue cu laurii formaū un grup de bronz. Se înțelege că în centrul unui oraș cu greū s'ar întreține o pădure de lauri. Fără îndoieclă tufele naturei erau localurile primitive ale ritului religios, dar când s'aū clădit orașe și ritul a rămas acelaș, atunci natura a trebuit imitată. Vedem așa ceva în Biblie (I Regi Cap. XV v. 13) unde Maaca, muma regelui Asa, ridica în templul Ierusalimului în ȕilele lui Josiah o idolă într'o pădure. E evident că pădure în templu nu putea să fie, și de sigur că căți-va copaci de bronz sau de lemn, sau chiar sculptați în bas relief, reprezintaū realitatea.

ἑστᾶσι: ¹ τὸ δὲ ἄγαλμα ἐν τῇ ἀγορῇ ἵδονται. Ἀριστέω μὲν γοῦν πέρι τοσαῦτα εἰρήσθω.

(aceste recomandățiuni) făcură după cum li se dedese ordin. Și chiar astăzi se ridică o statuă cu numele Aristeia alături cu reprezentarea lui Apolon, împrejurul acelei statue se ridică lauri; această reprezentare (a lui Apolon) se află în piața publică. Atâta (ajunge) să spunem despre Aristeia.

16. Τῆς δὲ γῆς, τῆς πέρι ὅδε ὁ λόγος ὤρμηται λέγεσθαι, οὐδείς ² οἶδε ἀτρεκέως ³ ὅ τι τὸ κατόπερθε ἔστι: οὐδενός γάρ οἱ αὐτόπτεω εἰδέναι φαιμένου δύναμαι πηθέσθαι: οὐδὲ γάρ οὐδὲ Ἀριστέης, τοῦπερ ὀλίγω πρότερον τούτων μνήμηρ ἐποιεῦμην, οὐδὲ οὗτος ⁴ προσωτέρω Ἰσσηδόνων, ἐν αὐτοῖσι τοῖσι ἔπεισιν ποιεῶν ἔφησε ἀπικέσθαι: ἀλλὰ τὰ κατόπερθε ⁵ ἔλεγε ἀκοῆ, φᾶς Ἰσσηδόνων εἶναι τοὺς ταῦτα λέγοντας. Ἄλλ' ὅσον μὲν ἡμεῖς ἀτρεκέως ἐπὶ μακρότατον οἰοί τ' ἐγενόμεθα ἀκοῆ ἐξικέσθαι, ⁶ πᾶν εἰρήσεται.

16. Nimeni nu știe în mod pozitiv ce există dincolo de regiunea despre care această narațiune mă face să trates; eu nu am putut să mă încred în nimeni din acei ce mi-au afirmat că știu (ceva despre acele locuri) fiind că le ar fi vădit singuri; căci nici chiar Aristeia, despre care am făcut mențiune puțin mai sus, nici chiar dânsul în acele poezii nu a declarat că a pătruns dincolo de Isedoni; dar după auzite numai a vorbit el despre regiunile mai depărtate,

¹ ἑστᾶσι. Gaisford și manuscrisul lui Origen au εἰσι, dar cele mai bune manuscrise au ἑστᾶσι, formă mult mai naturală când e vorba pōte mai mult de imitațiunii de cât de plante naturale.

² οὐδείς. Strabon ne spune în mod pozitiv că cunoștințele geografice relative la țările πέραν τοῦ Ἰστροῦ μέχρι Τόρα ποταμοῦ dată numai dela Romani, și că cunoștințele geografice relative la părțile dincolo de riul Tiras «μέχρι Μαιωτῶν καὶ τῆς εἰς Κόλχους τελευταίας παραλίας» sunt mai recente și dată numai de la epoca lui Mitridat.

³ ἀτρεκέως. Cu tōte că ἀτρεκέως se află în manuscrisul florentin, cu tōte că această formă e mai ionică de cât ἀτρεκέως, în fine cu tōte că mai departe în acest capitol și la cap. 25, avem ἀτρεκέως, am preferit să mă conform cu majoritatea manuscriselor cari au ἀτρεκέως. Manuscrisul florentin este singura autoritate serioasă unde avem ἀτρεκέως ὡς.

⁴ οὐδὲ γάρ οὐδὲ Ἀριστέης..... οὐδὲ οὗτος. Această repetire a negativului nu trebuie să ne surprindă, ea există în geniul limbii eline. Platon are în Sofist un pasagiū care oferă și mai mult această particularitate gramaticală: «αὐτῶμην γε αὐτοὺς λέγειν, μηδενὶ μηδὲν μηδεμίαν δύναμιν ἔχειν κοινωνίας εἰς μηδέν».

⁵ τὰ κατόπερθε. Ca mai sus cap. 7 «regiunile mai depărtate» și nu cum traduc unii «cele ce le a dis ca adăos» sau «cele ce a dis mai departe», căci τὰ κατόπερθε se referă la regiunii și nu la disele lui Aristeia.

⁶ ὅσον μὲν ἡμεῖς..... ἀκοῆ ἐξικέσθαι. Erodot întrebuintă această expresie în cartea I, cap. 171 «ὅσον καὶ ἐγὼ δονατὸς εἰμι μακρότατον ἐξικέσθαι ἀκοῆ».

17. Ἀπὸ τοῦ Βοροσθηνεϊτέων ἐμπορίου,¹ τοῦτο γὰρ τῶν παραθαλασσιῶν² μεσαιτατόν ἐστι πάσης τῆς Σκυθίας,³ ἀπὸ τούτου πρώτοι Καλλιπίδαι⁴ νέμονται, ἐόντες Ἕλληγες Σκύθαι· ὅπερ δὲ τούτων ἄλλο ἔθνος, οἱ Ἀλάζωνες⁵ καλέονται. Οἷτοι δὲ καὶ οἱ Καλλιπίδαι τὰ μὲν ἄλλα κατὰ ταῦτα Σκύθῃσι ἐπασκέουσι, σίτον δὲ καὶ σπείρουσι καὶ σιτέονται, καὶ κρόμμυα καὶ σκόροδα καὶ φακὸς καὶ κέγγρους.⁶ Ὑπὲρ δὲ Ἀλαζώνων οἰκέουσι Σκύθαι ἀρο-

mărturisind că Isedoniī sunt acei cari le spun acestea. Dar voiū relata tot ce am putut afla după auđite din cercetări amănunțite despre niște localități așa de depărtate.

17. Dincolo de ținutul Boristeneite,—acest ținut este punctul cel mai central al cóstelor maritime ale Scitiei,—dincolo de acest ținut, (dic), locuiesc Calipiđii, cari sunt Elino-sciți; în susul acestor din urmă (se află) un alt popor care se numește Alazoni. Acești din urmă, ca și Calipiđii, în alte privințe au asemănare cu Sciții în obiceiurile lor, dar semănă și culeg grâu, ei mai cultivă cépă, usturoiū, linte și meiu.

¹ Βοροσθηνεϊτέων ἐμπορίου. Creuzer crede că acest emporium său ținut numit Boristeneite era apröpe de Olbia, la punctul de unire al apelor Boristenuului și Ipanisului, înainte de seurgerea lor în Pontul Euxin. Nici o urmă n'a mai rămas de acest port, dacă în adevăr ar fi existat acolo vre o dată.

² παραθαλασσιῶν. Se înțelege numai cösta Scitiei de pe malul Pontului Euxin.

³ Σκυθίας. Manuscrisul din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge, precum și acel din biblioteca imperială la Viena, cari, după cum am arătat deja, presintă o mare analogie între ele, au Σκυθικης. Am urmat aici versiunea majorității texturilor autorizate.

⁴ Καλλιπίδαι. S'a contestat mult existența acestui popor și al Alazonilor fiind că Strabon nici nu îi pomenesce măcar: e posibil ca ei să fi dispărut înainte de Strabon. Nu vöd de ce să punem în dubiū autoritatea lui Erodöt în privința existenței lor, mai cu seamă când ne indică singur sorgintea unde a cules aceste informațiuni, și acesta cu deosebită precizie. Afară de acesta, Elanicus și Eudoxie, cel d'intăiū anterior epocii lui Erodöt, cel d'al doilea contemporan cu Platon, menționéză și ei aceste popöre. Cei ce pun în îndoielă existența Calipiđilor, între cari trebuie să cităm cu respect pe Niebuhr și pe Grote, încercă să identifice acest popor cu Carpiđii. Rawlinson condamnă ca förte riscată această părere. Carpiđii, cari trăiau mai mult în părțile Moldovei nöstre, erau probabil locuitorii cari au lăsat numele lor munților Carpați; ei nu pot dar fi identificați cu locuitorii din părțile Mării Negre dincolo de Dnistru.

⁵ Ἀλάζωνες. Unii scriu Ἀλαζώνες, alții Ἀλάζονες. Îndoindu-se iarăși unii despre existența acestui popor, l'au identificat cu Lazoniī despre cari vorbește Erodöt în Cartea III, cap. 90. Argumentele expuse în nota precedentă relativ la tăgăduirea existenței Calipiđilor se aplică și în cazul Alazonilor.

⁶ κρόμμυα καὶ σκόροδα καὶ φακὸς καὶ κέγγρους. Aceste articole de nutriment, afară de cel din urmă, sunt menționate în Bible (Numere, cap. XI, vers 5). Chiar astăzi în părțile regiunii despre care e vorba aci se cultivă förte mult meiu. El forméză basa nutrimentului Tătarilor Nogai.

τῆρες, οἱ οὐκ ἐπὶ σιτήσῃσι¹ σπει-
ρουσι τὸν σίτον ἀλλ' ἐπὶ πρήσῃσι.
Τούτων δὲ κατ' ἄπειρα οἰκέουσι Νευ-
ροί.² Νευρῶν δὲ τὸ πρὸς βορέην³
ἄνεμον ἐρήμος⁴ ἀνθρώπων, ὅσον
ἡμεῖς ἴδμεν. Ταῦτα μὲν παρὰ τὸν

Maî sus încă de Alazoni locuesc
Sciții plugari cari sémână grîu,
nu pentru consumație dar pentru
vëndare. Dincolo de aceștia lo-
cuesc Neuriî. Regiunea la miadă
nôpte de Neuri este, pe cât știm

¹ οὐκ ἐπὶ σιτήσῃσι. Acum un secol Tătarii Nogai erau tocmai în această condiție: ei cultivau grîul, dar nu pentru propria lor consumare ci pentru vëndare. Chiar la noi se consuma foarte puțină pâine sunt vr'o 50 de ani, și numai de un timp încöpe poporul a început să consume acest aliment. E vorbă aci, fără cea mai mică îndoielă, de locuitorii Podoliei moderne, a Bucovinei și a părții de miadă nôpte a Moldovei: pôte încă de locuitorii Ucrаниеi unde este astă-đi orașul Kiev: tôte acestea sunt părți ale Europei forte mănöse în grâne, și chiar astă-đi ele exportă prin Odesa multe cereale pentru piețele Europei și mai ales pentru piețele Angliei. În vechime acest comerț de grâne se făcea mai ales cu Atena, și după mörtea lui Erodot el luase un avânt așa de puternic încât porturile Olbia, Teodosia, Bizantium ajunseseră la primul rang de importanță. Progresul acestui comerț de grâne se pôte urmări din scrierile autorilor vechi și din fapte istorice consemnate de ei: astfel Demosten ne spune cum că Leucon, un rege al acelei părți a Scitiei, către anul 393 înainte de Christos, ar fi pornit o dată numai din portul Teodosia pentru Atena 2,100,000 de medimne de grîu (un medimn este apröpe o jumătate de baniță). Nu numai Atena se aprovisiona acolo dar încă tôte statele din Grecia, căci Demosten (în Septim, 1) laudă pe acest rege fiind că cu această ocașie a dat preferința Atenienilor. Marea importanță a acestui comerț ne o arată tot Demosten (de Corona) când ne dice că regele Filip, ca să aibă pe Atenieni mai siguri în mână, a cercat să se facă stăpân peste orașul Bizantium prin care Atena se aprovisiona (βουλόμενος τῆς σιτοπομπῆς κύριος γενέσθαι). Dacă se întrăbă ce obțineau Sciții în schimb pentru produsele lor agricole, vom răspunde că între altele primiau vinuri, precum o indică amforele însemnate ΘΑΣΙ găsîte în mormântul unui rege Scit la Kertch; aceste amfore conțineau probabil vin din Tasos; Sciții mai căpătau din Elada unt-de-lemn, instrumente și obiecte fabricate de tot felul, precum o mărturisește Strabon (Cartea XI); în fine mai căpătau aur și argint elinesc cari se găsesc de multe ori în mormintele scitice din Ucraina. Putem dar în tôte puncturile de vedere compară comerțul ce îl făceau Sciții agricultorilor cu Grecia, cu comerțul ce se face astă-đi între părțile Rusiei despre Ucraina, Podolia, Basarabia și țara Românescă cu Englitera și cu piețile din Europa, mai ales că în vechime nu exista, ca astă-đi, concurență cu America și că acele țeri aveau apröpe monopolul producerii grânelor.

² Νευροί. Cu cât se depărteză Erodot de mare cu atât narația lui devine mai mitică și mai puțin probabilă, însă pentru acesta nu trebuie să ne îndoim despre existența acestui popor scitic. Neuriî, se vede, locuiau în părțile ce se chiamă astă-đi Galicia, Polonia și Volhinia, până la Smolensk. Urmele lor, dice Reichard, se väd astă-đi în numele apei și al orașului Narev și în numele lacului Narosz în Minsk. Alții väd în orașul Vilna și în apa Neris urmele acestor Sciti de rasa slavă. Ei sunt menționați de Efor, de Plin, de Mela, de Amian Marcellin și pôte chiar de Ptolomeu sub numele «Ναύαροι».

³ βορέην. Unele ediții au βορην, dar am preferit să mă conformez cu majoritatea manuscriselor.

⁴ ἐρήμος. Manuscrisul din Viena și acel de la colegiul Emmanuel la Cambridge accentuasă acest cuvînt pe prima silabă. Iată nise versuri ale lui Schimnus Chius, citate de Rawlinson, cari se referă la acest pasagiu de la care de sigur că sunt trase.

Ἡρώτους δὲ παρὰ τὸν Ἰστρον εἶναι Καρπίδας
Ἐίρηκεν Ἐμπορος, εἶπεν Ἀροτῆρας, πρόσω
Ἄνεμος τ' ἀγρὸς γῆς πάλιν ἐρήμου διὰ πάγων.

Ἰπανιν¹ ποταμόν ἐστι ἔθνεα πρὸς ἐσπέρης τοῦ Βορυσθένης².

18. Ἀτὰρ διαβάντι τὸν Βορυσθένεα ἀπὸ θαλάσσης πρῶτον μὲν ἢ Γλαίη³ ἀπὸ δὲ ταύτης ἄνω⁴ οἰκέουσι Σχόθαι γεωργοί, τοὺς Ἕλληγες οἱ οἰκόντες ἐπὶ τῷ Ἰπάνι ποταμῷ καλέουσι Βορυσθενείτας, ἄφεας δὲ αὐτοὺς Ὀλβιοπολίτας⁵ οὔτοι ὦν οἱ γεωργοί Σχόθαι νέμονται τὸ μὲν πρὸς τὴν ἡῶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁδοῦ, κατήγοντες ἐπὶ ποταμόν, τῷ ὄνομα κείται Παντικιάπης,⁶ τὸ δὲ πρὸς βορέην⁷ ἄνεμον πλοῖον ἀνὰ τὸν Βορυσθένεα ἡμερέων ἕνδεκα.⁸ Ἢ δὲ⁹ κατόπερθε τούτων ἐρημός

noi, necouită de ómení. Acestea sunt popórele de pe malul fluviului Ipanis la apusul Boristenului.

18. Pe urmă, trecënd Boristenul, când se depărtéză cine-va de mare, mai întâiü vine Pea; mai sus de acésta locuiesc Sciții agricultorî, pe cari Eliniü locuind pe riul Ipanis îi numese Boriteneiți, dar lor însuși își dau numele de Olbiopoliți; acești Sciți agricultorî ocupă regiunea despre răsărit ca la o distanță de trei zile până la malul riului al cărui nume este Panticape, iar spre miazănoapte (până la o distanță) plutiș

¹ Ἰπανιν. Astă-dî Bug.

² Βορυσθένης. Dniurul.

³ Γλαίη. Veđi mai sus nota 7. pag. 11.

⁴ ἄνω. Acésta este o corectare ingenioasă a lui Valekner căci ἄνθρωποι există în tóte manuscrisele sub forma abreviată ἄνοι, ceea-ce învederat e o eróre. Acéstă corectare e bună și se confirmă printr'un pasagiü al lui Efor, care de sigur a copiat din Erodót aci: «εἶναι δὲ γεωργὸς ἐχόμενος τούτων ἄνω». După ἄνω textul lui Kreuzer are ἰόντι care se înțelege că e arbitrar cu totul.

⁵ Ὀλβιοπολίτας. Orașul-Olbia se afla pe malul drept al Ipanisului, la vre-o 9 kilometri în sus de junctiunea acestui riü cu Boristenul. Ceea-ce înțelege Erodót aci este că Eliniü din Olbia își dedeau numele de Olbiopoliți, nerecunoscënd numele de Boristenii ce li se dedea de alți, și prin care ei desemnau pe Sciții de pe malul stâng al riului. Un stabiliment colonial pe Pontul Euxin lua tot d'aua la început numele riului pe care se afla situat, ca de exemplu Fasis, Tanais, Tiras, Istrus și aci Boristenites. Îndată ce Olbia deveni importantă prin comerțul ei de grâne luâ numele de Olbia dat de locuitorî, iar numele Boristenites fu dat Sciților din vecinătate. Medaliiile din Olbia pórtă o acuilă cu inscripția OABIO, prescurtare pentru Ὀλβιοπολίται. Nicî o dată nu s'a găsit medalie cu numele Βορυσθενείτης.

⁶ Παντικιάπης. Aci descripția lui Erodót, care până acum a fost bună începe să nu mai fie esactă. Nu există nici o apă care să corespundă cu acest Panticape. Ori că de atunci și până acum s'a preschimbát cu totul fața locului, ori că Erodót a fost rău informat de Olbiopoliți. Adevératul Panticape se află de sigur (daca a existat) în Chersonesa Taurică, și a nime în peninsula Kerch unde eră stabilită colonia milisiană Panticapea, dar nu aveă ce căuta la distanța unde l' pune Erodót.

⁷ βορέην. Blakesley are βορην.

⁸ ἕνδεκα. Strabon dice că Boristenul e navigabil numai până la o distanță de 600 de stadii și pune orașul Boristene (pe care îl identifică cu Olbia) la 200 stadii de la gura fluviului. Erodót difera de Strabon, căci, mai jos la cap. 53, el dice că Boristenul e navigabil până la distanța de 40 de zile. Dar el se înșelă căci deja la o distanță de 352 de kilometri de gura lui sunt 13 cataracte cari împiedecă navigația cu desăvârșire.

⁹ Ἢ δὲ. Câte-va manuscrise au ἡδη δὲ.

ἔστι ἐπὶ πολλόν. Μετὰ δὲ τὴν ἐρη-
μον Ἀνδροφάγοι: ¹ οἰκίσουσι, ἔθνος
ἔὸν ἴδιον καὶ οὐδαμῶς Σκυθικόν. Τὸ
δὲ τούτων κατόπερθε ἐρήμος ² ἤδη
ἀλθηέως, καὶ ἔθνος ἀνθρώπων οὐδὲν,
ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν.

19. Τὸ δὲ πρὸς τὴν ἡ³ γεωργῶν
τούτων Σκυθῶν διαβάντι τὸν Παντι-
κάπην ποταμὸν νομάδες ἤδη Σκυθαί
νέμονται, οὔτε τι σπείροντες οὐδὲν
οὔτε ἀροῦντες· ψιλὴ δὲ δευδρέων ⁴
πᾶσα αὕτη γῆ πλὴν τῆς Ὑλαίης.
Οἱ δὲ νομάδες οὗτοι τὸ πρὸς τὴν ἡ³,
ἡμερέων τεσσέρων καὶ δέκα ὁδόν, ⁵

de un-spre-dece zile în susul
Boristenului. Regiunea dincolo
de aceste locuri este o mare
pustietate. Dincolo de pustie-
tate locuiesc Canibaliī, nație de
o natură deosebită și nici cum
scitică. Regiunea mai sus de
acestia este în adevăr pustie,
și pe cât scim noi, nu o lo-
cuesce nici o rasă de omeni.

19. Sciții nomadi, cari nici
nu sémănă nici nu ară, locuiesc
în regiunea spre răsăritul aces-
tor Sciți agricultori, după ce
trece cine-va peste pirîul Panti-
cape; totă țera acésta, afară de
Plea, este lipsită de copaci. Acești
nomadi locuiesc spre răsărit, la

¹ Ἀνδροφάγοι. Evident că numele acestui popor eră necunoscut și că expresia acésta e un simplu adjectiv, cum dîcem noi „Canibaliit”. Rawlinson pune acest popor în centrul Rusiei, cam pe unde este astă-di Moscova. Eichwald îi pune mai la nord și presupune că erau de rasa finică, adică identici cu acei pe cari îi numesc Rușii „Samoiedit”, ceea-ce însemnă tot mîncători de omeni. Dar tôte acéste-presupuneri despre-localisarea unui popor al cărui nume chiar e necunoscut, nu pot avea teneiuri solide. Se pôte să fi existat în regiunile necunoscute ale Scitiei nisce mîncători de omeni, dar nu se scia nimic precis despre ei și putem privi cestiunea ca aparținînd mai mult domeniului legendelor.

² Acest pasagiū pôte fi comparat cu următorul fragment din Efor:

• Πρὸς ἀνατολὰς ἐκβάντι τὸν Βορυσθένην.

• Τὸς τὴν λεγομένην Ὑβλαν (eróre pentru Ὑλαίαν) οἰκοῦντας Σκυθας.

• Εἶναι δὲ Γεωργῶδες ἐχομένους τούτων ἄνω.

• Ἐπειτα πάλιν ἐρημον ἐπὶ πολλὸν τόπον.

• Ὑπὲρ δὲ ταύτην ἔθνος Ἀνδροφάγων Σκυθῶν.

• Ἐπεκτεῖνα πάλιν ἐρημονο κ. τ. λ.

³ τὸ δὲ πρὸς τὴν ἡ³. Topografia acésta nu se potrivește cu aceea a acele-
iași localități descise mai departe la cap. 99. Probabil că aci Erodót urméză
numai tradiția Olbiopoliților.

⁴ ψιλὴ δὲ δευδρέων. Caracterul lipsit de copaci al stepelor Rusiei este
bine cunoscut de toti călătorii moderni. În șesurile Ucrаниеi sunt în adevăr
unele depresiuni ale solului în cari se află câte o tufă de copaci pitice ce cresc
în mod imperfect; dar asemenea localități sunt rare. În general pôte să călăto-
résză cine-va sutimi de verste fără a da de un singur copac. Regiunea între Mo-
loshnia Vodi și Don este proverbială pentru lipsa ei de vegetație și este un
adevărât baragan, sau mai bine dis o pustietate.

⁵ τεσσέρων καὶ δέκα ὁδόν. Rennel propune stergerea cuvintelor καὶ
δέκα: și în adevăr, fără o astfel de rectificarea geografia acestei părți a Scitiei,
după cum o descise aci Erodót, este cu totul inexplicabilă.

22. Βουδίνων δὲ κατ' ἄκρον πρὸς βορρῆν ἔστι πρώτη μὲν ἔρημος ἐπ' ἡμερῶν ἑπτὰ ὁδόν, μετὰ δὲ τὴν ἔρημον, ἀποκλίνοντι μᾶλλον πρὸς ἀπηναιώτην ἄνεμον¹ ἕκονται Θυσσαγῆται,² ἔθνος πολλὸν καὶ ἰδιον ζώουσι δὲ ἀπὸ θήρης. Συνεχῆς δὲ τοῦτοι ἐν τοῖσι αὐτοῖσι τόποισι κατοικημένοι εἰσι, τοῖσι οὐνομα κείται Ἴθρξαι,³ καὶ οὔτοι ἀπὸ θήρης ζώοντες τρόπω τοιῶδε. Λοχᾶ⁴ ἐπὶ δέν-

locuiesc în sus de aceștia din urmă, ocupând cea d'a doua porțiune de teritoriu, țera lor este désă cu păduri de tot felul.

22. Dincolo de Budini, spre nord vine mai întâiu o pustietate (de o întindere) de șapte zile de drum, iar după această pustietate, dacă se lasă (călătorul) în spre răsărit, locuiesc Tisageții, popor numeros, și deosebit: aceștia trăiesc din (produsul) vînătăului. Vecini, hotarnici cu ei locuind într'o regiune de aceeași natură este (un neam de ómenî)

¹ ἀπηναιώτην ἄνεμον. Vântul subsolan, adică de Sud-Est, care pleacă din spre direcția sôrelui.

² Θυσσαγῆται. Reichard pune acest popor în vecinătatea munților Urali: el pretinde că apa Tchusowaia păstrează urma acestui nume. E mai naturală părerea lui Rawlinson carele consideră pe Tisageții ca o ramură a poporului getic, cum erau și Masageții; »tisa« înseamnă mic, astfel că Tisageții înseamnă »Geți mici« precum Masageții va să zică »Geți mari« dela »masa« mare și numele etnic »Geta«.

³ Ἴθρξαι. Un mare număr de comentatori identifică acest popor cu Turcii de astăzi. Unii chiar susțin că există o eróre în text pentru Ἴθρξαι. Această din urmă idee trebuie respinsă cu totul ca fiind o simplă ipotesă basată încă pe un fapt ipotetic în sine. Întru cât privește analogia între acești Iurci cu Turcii, putem, cu ôre-care cuvînt, admite teoria propusă de mulți etnologi cum că acești Iurci erau Turanienți de un neam cu Tătarii. Von Hammer, carele vede într'înșii origina Turcilor, dice că acum chiar în limba turcescă cuvîntul »Iurca« înseamnă nomađi și că acești ómenî trebuie să fi fost o ramură nomadă a Turcomanilor. Dar întru cât privește analogia între termenii »Iurca« și »Turc«, nu trebuie să ne pronunțăm după aparențe ci să ascultăm pe Rawlinson carele este o mare autoritate în materie de etimologie orientală. Iată ce dice el în nota lui asupra acestui cuvînt: »Plin și Mela transformă pe Iurcii lui Erodot în Turce sau Turci. »Dar nu putem presupune ca Erodot să fi designat pe Turci fără ca să schimbăm textul. Afară de acesta este destul de îndoios ca numele de »Turc« să fie vătăt de antic sau cel puțin să fi fost cunoscut în Europa de pe atunci. Din probele ce avem cuvîntul »Turc« nu este de cât o prescurtare din »Türükka« care »este forma limbei pali pentru cuvîntul Turushka, numele prin care, în limba »sanscrită, erau desemnați locuitorii Tătari ai munților și ale câmpurilor dincolo de »munți. Conform tradițiilor Asiei centrale cuvîntul Turc derivă dela »Tüküi« coif »de soldat, lucru care e iar destul de probabil fiind că vedem că cuvîntul Taka-bara sau »purtători de coif« este acela ce se dă, în inscripțiile lui Dariu, Elinilor din Asia«. E deci probabil că numele Türük a fost dat în limba sanscrită Tătariilor fiind că ei purtau coifuri și erau reboinicî, și că acești Türük au fost strămoșii Turcilor, pe când de altă parte Iurcii trebuie să fi fost o ramură turcomană de nomađi cari pătrunseseră până la munții Urali.

⁴ Λοχᾶ. Schweighäuser observă cu mare cuvînt aci că se subînțelege subiectul ὁ ἡρώων, precum se vede bine din cele ce preced. Blakesley dice că se pôte compara această elipsă cu pasagiul în cartea II, Cap. 47, unde se subînțelege ὁ ἡρώων.

δρεον ἀναβάζ. (τὰ δὲ ἐστὶ πικρὰ ἀνά-
πασαν τὴν χώραν), ἵππος δὲ ἐκάστω,
δεδιδαγμένος ἐπὶ γαστέρα κείσθαι¹
ταπεινότητος εἴνεκα, ἐτοιμός ἐστι
καὶ κίων· ἐπεὶ δὲ ἀπίδη τὸ θη-
ρίον ἀπὸ τοῦ δενδρέου, τρέφουσα καὶ
ἐπιβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον διώκει, καὶ ὁ
κίων ἔχεται. Ἰπὲρ δὲ τούτων τὸ πρὸς
τὴν ἡῶ ἀποκλίνοντι οἰκέουσι Σκύ-
θαι ἄλλοι,² ἀπὸ τῶν βασιληῶν Σκυ-
θῶν ἀποστάντες, καὶ οὕτω ἀπικέ-
μενοι ἐς τούτον τὸν χώρον.

23. Μέχρι μὲν δὴ τῆς τούτων τῶν
Σκυθῶν χώρας ἔστι ἡ καταλαχθεῖσα
πᾶσα πεδιάς τε γῆ καὶ βαθύζωος·³
τὸ δ' ἀπὸ τούτου λεθώδης⁴ τ' ἐστὶ
καὶ τρηγῆ. Διεξελθόντι δὲ καὶ τῆς
τρηγῆς χώρον πολλὸν οἰκέουσι ὑπώ-
ρεαν οὐρέων⁵ ὑψηλῶν ἄνθρωποι λε-

care se numește Turcii, și aceș-
tia trăiesc din produsul vînatu-
tului pe care îl prind în modul
următor: (vînătorul) urcându-se
într'un copac, — căci sunt mulți
în totă țera, — se pune la pîndă;
fie-care (vînător) are și un cal
învățat să se culce pe pîntice
ca să fie mai pitit, se ține gata
și un căne; îndată ce (vînăto-
rul) zărește vînatul din copac,
el dă cu săgeța într'însul, și
încălecînd îl ia la gônă, pînă
îl prinde cănele. Mai sus de
aceștia, cam spre răsărit, locuiesc
alți Sciți cari s'au revoltat în
contra Sciților Regali, și au
venit ast-fel în țara acésta.

23. Pînă la teritoriul ocu-
pat de acești Sciți, totă locali-
tatea ce am descris-o este cîm-
pie și loc mînos; partea în de
afară de acésta este pietrosă și
aspră. Când străbate cine-va un
mare spațiu din localitatea a-
céstă aspră, (ajunge la o regi-
une unde) locuiesc la pôlele

¹ κείσθαι. Dindorf are κέεσθαι, forma necontractată, dar pe care nu o autorisă nici un manuscris.

² οἰκέουσι Σκύθαι ἄλλοι. Billerbeck și Hansen sunt de părere că acéstă ramură a Sciților ocupa Orenburgul și Permul de astăzi, adică districtul d'a-lungul munților Urali. Prin urmare aceștia erau vecini cu Tisageții.

³ βαθύζωος. Ast-fel este textul celor mai multe manuscrise și acel adop-
tat de Blakesley; Schweighäuser însă citește βαθύζωος: Bekker cu Creuzer au
βαθύζωος; cuvîntul semnifică pămînt adînc, adică fertil, ca opus la λεθώδης,
pietros. E natural ca pămîntul în apropierea fluviului Volga să fie adînc și
mînos, și cu cât se apropie cine-va de munții Urali, să devie stratul vegetal
mai subțire, pînă ce dispare cu totul și la munte să nu rămîna decît piatra
gólă.

⁴ λεθώδης. Maltebrun crede că autorul se referă la regiunile muntose
cari încep în partea despre răsăritul guvernămîntului Saratow. De Guignes
crede că e vorbă de pustiile cele mari dela Cham. E însă mult mai probabil
că e vorbă aci de regiunile muntose la pôlele munților Urali.

⁵ οὐρέων. Acești munți nu pot fi decît munții Urali. Din descrierea
acésta obținem întreaga linie a locuitorilor d'a lungul pôlelor acestor munți, de
la lacul Mœotis pînă pe la gradul 55° de latitudine. Heeren emite cu multă

γόμενοι εἶναι πάντες φαλακροὶ ἐκ γενεῆς γινόμενοι,¹ καὶ ἔρσενες καὶ θήλειαι ὁμοίως, καὶ σιμοί, καὶ γένεια² ἔχοντες· μέγαρα, φωνήν δὲ ἰδίην ἰέντας, ἐσθῆτι δὲ χρωόμενοι. Σκυθικῆ, ζῶντες δὲ ἀπὸ δεινδρέων. Ποντικὸν³ μὲν οὖνομα τῷ δεινδρέῳ ἀπὸ τοῦ⁴ ζῶσι, μέγαθος δὲ κατὰ συγκρίην μάλιστά κη· καρπὸν δὲ φορέει κυάμφυ ἴσον, πυρήνα δὲ ἔχει. Τοῦτο ἐπεὶ ἀν γένηται πέπον, σακκέουσι⁵ ἰματίοισι· ἀπορρέει δ' ἀπ' αὐτοῦ παχὺ καὶ μέλαν, οὖνομα δὲ τῷ ἀπορρέοντι ἐστὶ ἄσχυ.⁶ Τοῦτο καὶ λείχουσι καὶ γάλακτι συμμίσχοντες πίνουσι· καὶ ἀπὸ τῆς παχύτητος αὐτοῦ τῆς τρυγῆς παλάθας συντιθεῖσι,⁷ καὶ ταύτας

munților înalți nisce ómeni cari se dice că sunt toți cheli din nascere, atât bărbații cât și femeile, mai sunt și cărnii și au bărbia lungă, vorbesc și o limbă a lor proprie, se servă de acelaș costum ca și Scitii, și trăiesc din (produsul unor) copaci. Numele copacului din care trăiesc este »Pontic«, mărimea lui vine cam ca a smochinului, el pòrtă un rod care sémână cu bobul, dar are sămbure. Când acest rod se còce el storc prin țesături; dintr'însul se scurge (un lichid) gros și negru, numelē acestui (lichid) care se

ingeniositate idea că Elinii din Pont făceau un comerț de piei și de blâni cu aceste popore și că linia descrisă de Erodot indică drumul caravanelor cari aduceau aceste mărfuri.

¹ φαλακροὶ ἐκ γενεῆς γινόμενοι. Nu putem admite că acești ómeni erau de natura lor lipsiți de păr, căci astfel de ómeni nu au existat nici ó dată. Dar Maltebrun ne spune că Calmucii se rad din copilărie pe cap, precum ó fac și astăzi mulți Mongoli și Turci. De sigur că acesta se practica și în vechime ca mijloc de curățenie și iată poate ceea ce a sugerat Elinilor idea că erau născuți cheli. Preoții la Calmuci se rad la cap în tot d'auna.

² γένεια. Unii traduc acest cuvint prin »barbă« în sensul părului, dar noi traducem bărbia în sensul locului unde crește barba. E păcat că în limba noastră nu avem done cuvinte cu totul distinse pentru a deosebi părul de partea feței unde crește, cum în franțuzesc este barbe, (păr) și menton (partea unde crește barba) În elinesce părul se numesc γενεάς, iar partea unde crește barba γένειον. »Γενιάδες, αὶ κατὰ τῶν γενείων γινόμενα τρίχες.«

³ Ποντικόν. Heeren și cei mai mulți comentatori sunt de idee că acest copac este »prunus padus« al lui Lineu: el produce un fel de cireși pe cari îi mănâncă Calmucii de astăzi tot în modul descris de Erodot: ei prepară aceste cireși cu lapte, pe urmă le storc și fac un fel de pastă tare pe care ó numesc »moisun chat«. Pasta pe urmă ó topestē în apă și fac un fel de supă. — Nu trebuie de aci să conchidem îndată că acești Argipi erau Calmuci: din contra, caracteristicile Calmucilor sunt cu totul opuse acelor atribuite de Erodot acestui popor. Ei au părul des; nasul, deși scurt, nu e cărn sau turtit ca al negruilor, (căci acesta înțelege autorul nostru mai sus prin »σιμύς«) și bărbia lor e foarte scurtă.

⁴ ἀπὸ τοῦ. Manuscrisul florentin și altul în biblioteca din Paris au ἀπ' οὗ.

⁵ σακκέουσι. Am urmat aci cele mai multe manuscrite dar sunt unele ediții care au σακκέουσι, între cari este aceea a lui Cruzer; deosebirea ortografiei nu e de nici ó importanță pentru că σακκίω, σακίω, σακίω, σακίω sunt forme deosebite ale aceluiaș verb.

⁶ ἄσχυ. Maltebrun dice că acest cuvint în limba mongolă și tartară însemnă aer. Hermann pe de altă parte crede că această băutură este aceeași pe care Rușii astăzi ó numesc »atschin.«

⁷ συντιθεῖσι. Blakesley are συντιθέασι.

σιτέονται. Πρόβατα γάρ σφι οὐ πολλά ἐστί, οὐ γάρ τι σπουδαία νομαὶ αὐτόθι εἰσὶ. Ὑπὸ δένδρεσφ δὲ ἕκαστος κατοικηται τὸν μὲν χειμῶνα, ἐπεὶ τὸ δένδρον περικαλύψῃ πῖλφ¹ στεγνῶ λευκῶ· τὸ δὲ θέρος, ἄνευ πῖλου. Τούτους οὐδείς ἀδικεῖ· ἀνθρώπων ἴροι² γάρ λέγονται εἶναι· οὐδὲ τι ἀρῆτον ὄπλον³ ἐκτέεται. Καὶ τοῦτο μὲν τοῖσι περιοικέουσιν οὐτοί εἰσι· οἱ τὰς διαφορὰς διαιρέοντες· τοῦτο δὲ, ὅς ἂν ψεύγων καταφύγη⁴ ἐς τούτους, ὑπ' οὐδενὸς ἀδικεῖται. Οὐνομα δὲ σφι ἐστὶ Ἀργιππαιοί⁵.

24. Μέχρι μὲν νυν τῶν φαλακρῶν τούτων, πολλὴ περιφάνεια τῆς χώρας ἐστί, καὶ τῶν ἐμπροσθεν ἐθνέων⁶ καὶ γάρ Σκουθέων τινὲς ἀπικνεύονται ἐς αὐτούς, τῶν οὐ χαλεπὸν ἐστὶ πυθέσθαι, καὶ Ἑλλήνων τῶν ἐκ

scurge este »aschi«. Eī orī ēl ling orī ēl beau amestecat cu lapte; și fac un fel de pașchet din acest lichid nefermentat, fiind gros de felul lui; și se nutrește cu acesta. Căci ei nu au oi multe și la densiți nu se află pășune bună. Fie-care trăește subț un copac; invalid iarna copacul cu o păslă impermeabilă albă; iar vară fără păslă. Nicī un om nu le face vre un rău; căci sunt priviți ca sacri; ei nu posedă nici o armă de rebel: și pe de o parte, ei sunt aceia cari împacă neînțelegerile ce (se ivesc) între vecinii lor; iar pe de altă parte, orī cine, fiind isgonit, s'ar refugia la densiți, nu e atacat de nimeni. Ei se numesc Argipei.

24. Până acolo unde locuiesc acești cheli, avem destule cunoștințe despre localități și despre popoarele (ce se succedă) înainte: căci acolo pătrund căți va Sciti și nu

¹ πῖλφ. Pâsla grăasă din care și astăzi Tătarii fac corturile lor.

² ἴροι. Expresie care a făcut pe Ritter să presupue că acești Argipei se trăgeau dintr'o castă preotăscă indiană: nu cred însă acesta ipotesă destul de bine fundată.

³ ἀρῆτον ὄπλον. Omer dice »ἀρῆτα τέχεα« (II: VI. 340) și »πολεμῆτα τέχεα« (II: VII. 193).

⁴ καταφύγη. Avem exemple chiar la Elini de asemenea inviolabilitate; la densiți un ἱεῖτης era considerat ca ceva sacru: la Ebrei exista iar aceeași idee.

⁵ Ἀργιππαιοί. Două manuscrise, (cel din Viena și cel din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge), au Ὀργιππαιοί. — Plin și Mela, cari descriu și ei pe Argipei, ei numesc »Arimfei«. Gatterer pretinde că ei se numiau Urgiempel fiind că arborele lor se numește de Calmucī »Urga«; în fine Eichwald dice că Argipei și Arimaspii erau unul și acelaș popor, numai că primul nume este cel elinesc traducend pe cel d'al doilea, care este numele corespunzător persan, semnificând »cal alb«: în elinesce ἀργός ἵππος și în limba persană arim (alb) și asp (cal). Acastă din urmă presupunere merită totă considerarea.

⁶ τῶν ἐμπροσθεν ἐθνέων. Adică a popoarelor în fața aceluia ce e presupus că călătorește spre nord-est. În loc de ἐμπροσθεν Cruzer are ἐμπροσθε, ceea ce nu este nici fonetic nici natural înaintea unei vocale.

Βορροθένηςος τε ἐμπορίου καὶ τῶν
ἄλλων Ποντικῶν ἐμπορίων. Σκυθέων
δὲ οἱ ἂν ἔλθωσι ἐς αὐτούς, δι' ἑπτὰ
ἐρημνέων καὶ δι' ἑπτὰ γλωσσέων¹
διαπρήσσονται.

25. Μέχρι μὲν δὴ τούτων² γι-
νώσκαται.³ τὸ δὲ τῶν ψαλακρῶν
κατύπερθε οὐδεὶς ἀτρεκέως⁴ οἶδε
φράσαι· οὐρεά τε γὰρ ὑψηλά⁵ ἀπο-
τάμνει.⁶ ἄβατα, καὶ οὐδεὶς σφρα
ὑπερβαίνει· οἱ δὲ ψαλακροὶ οὗτοι
λέγουσι, ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγον-
τες, οἰκέειν τὰ οὐρεα αἰγίποδας ἄν-
δρας·⁷ ὑπερβάντι δὲ τούτους ἄλλους
ἀνθρώπους, οἱ τὴν ἐξάμηνον καθεύ-
δουσι.⁸ Τοῦτο δὲ οὐκ ἐνδέχομαι

e greu să capete cineva infor-
mații, atât de la densii cât
și de la Elinii din portul Bo-
risten său din cele lalte por-
turi pontice. Acei din Sciți
cari pătrund acolo trebuie să
întrebuințeze șapte limbi și
șapte interpreți.

25. Până acolo (unde locuiesc)
acești (Argipei) se mai știe
(ceva); nimeni nu știe să ne
spue în mod pozitiv, ceva des-
pre regiunea dincolo de cheli:
fiind că munți înalți și inace-
sibili îi separă de alții și ni-
meni nu poate să treacă dincolo:
acești cheli spun, — dar eu nu
cred că spun drept, — că nisce
omeni cu picioare de capră lo-

¹ ἑπτὰ γλωσσέων. Acesta ne arată că traficul caravelor între porturile Mării Negre și centrul principal al pietelor de desfacere se făcea trecând prin șapte popore deosebite, ceea ce va să dică că aceste centruri erau depărtate, și poate că marfa venia chiar din China. Unii comentatorii cred că aceste șapte popore sunt Sciții, Sauromatii, Budinii, Gelonii, Tisageții, Iureii și Argipeii, dar nu e probabil ca comerțanții să fi străbătut toate aceste popore cari nu sunt dispuse în linie și nu indică nici un itinerar prin dispoziția lor geografică.

² τούτων. Se subînțelege Ἀργιπαιῶν sau ψαλακρῶν.

³ γινώσκαται. Se subînțelege ἡ χώρα.

⁴ ἀτρεκέως. Astfel scriu majoritatea manuscriselor: numai unul, cel din biblioteca Colegiului «Emmanuel» la Cambridge are ἀτρεκέως.

⁵ οὐρεά τε γὰρ ὑψηλά. Heeren crede că e vorba aci de munții Altai, dar îmi pare mai naturală teoria lui Rawlinson cum că în aceste capitele Erodote nu vorbește decât de un singur șir de munți și de șirul munților Urali. Din textul nostru rezultă că Argipeii erau despărțiți de Isedoni printr'o barieră de munți inaccesibili; prin urmare sunt dispus a crede că Argipeii locuiau în Europa, la apus de Urali, și că Isedonii erau stabiliți în Asia pe partea cea laltă, adică pe pôlele despre răsărit ale acestor Urali, tot pe aceeași latitudine (între 50° și 56° latitudine N.). Să nu perdem iarăși din vedere că noțiunile geografice ale lui Erodote erau foarte confuze cu privire la aceste regiuni.

⁶ ἀποτάμνει. Se subînțelege αὐτούς.

⁷ αἰγίποδας ἄνδρας. Cred că acești omeni purtau opinci de piele de capră și piei de capră la picioare cu pîrul pe dênsele, și de aceea păreau. Sciților a avea picioare de capră.

⁸ τὴν ἐξάμηνον καθεύδουσι. Tradiția despre lungimea nopților polare pătrunsese de sigur până la Sciți, dar nu trebuie să credem că acest pasagiū probază că Erodote ar fi știut ceva despre fenomenul ce se întimplă dincolo de cercul polar. El face aci numai o afirmație hazardată și din întemplantare nemesec drept. Se poate iar foarte bine ca observându-se că cu cât înainteză onul spre nord se scurtéză ziua iarna, să se fi conchis adevêrul, tocmai precum Arabii, fără a fi trecut vre o dată ecuatorul, afirmau că daca merge cineva tot mereu

τήν ἄρχήν ἀλλὰ τὸ μὲν πρὸς ἡῶ τῶν
φαλακρῶν γινώσκειται [ἀτρεκέως]²
ὑπὸ Ἰσσηδόνων³ οἰκεύμενον τὸ μὲν
τοῖ κατῴπερθε πρὸς βορέην⁴ ἄνεμον
οὐ γινώσκειται, οὔτε τῶν φαλακρῶν
οὔτε τῶν Ἰσσηδόνων, εἰ μὴ ὅσα⁵
αὐτῶν τούτων λεγόντων.

26. Νόμοισι δὲ⁶ Ἰσσηδόνες τοι-
οιοῖδε λέγονται γράσθαι: ἐπεὶ ἀν-
δρῖ⁷ ἀποθάνη πατήρ, οἱ προσήμον-
τες πάντες προσάγουσι πρόβατα καὶ
ἔπειτα ταῦτα θύσαντες, καὶ κατατα-
μόντες τὰ κρέα, κατατάμνουσι καὶ
τὸν τοῦ θεκομένου⁸ ἐθνεῶτα γονέα·
ἀναμίξαντες δὲ πάντα τὰ κρέα, δαῖτα
προτιθέσθαι.⁹ Τῆν δὲ κεφαλήν αὐτοῦ

cuesc în munții aceia; dacă
merge cineva dincolo de a-
ceștia, vine un alt (neam) de
omeni cari dorm șase luni. Dar
eu de la început nu admit a-
ceștia; se scie însă în mod
positiv că regiunea la răsărit
de cheli este locuită de Isedoni;
cât pentru regiunea mai sus,
spre miază-noapte, nu se scie
nimic nici de la cheli nici de
la Isedoni, afară numai ceea
ce se spune de către aceștia.

26. Se țice că Isedoni observă obiceiurile următoare: când
móre părintele cuiva, τότε ru-
dele de aprópe aduc mieii; pe
urmă sacrificându-i și tăind car-
nea lor în bucăți, taie tot ast-
fel și pe răposatul părinte al
óspelui lor; (apoi), amestecân-
du-se τότε aceste cărnuri, ele se

spre sud, ajunge la un punct aprópe de sóre, și că mai departe încă rămâne
sórele înapoi. Afară de acésta, ne spune Rawlison, toți Orientalii au un fel de
noțiune despre regiunea întunericului (*zoómát*) care se află la nord; se presu-
pune chiar că ar fi vizitat'o Alexandru și se vorbește de densa în Coran.

¹ τήν. Acest cuvint lipsesce în două manuscrise: în cel din Viena și în
cel din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge.

² ἀτρεκέως. Omis în patru manuscrise și anume: 1º manuscrisul medicean
din Florența, 2º manuscrisul din biblioteca universității Cambridge, 3º un ma-
nuseris din evul al 12-lea colationat de Weseling, și 4º un manuscris din evul
al 10-lea colationat de Schweighäuser; prin urmare majoritatea manuscriselor im-
portante sunt în contra acestui cuvint și de aceea l'am pus între parentese,
adică ca îndoioși.

³ Ἰσσηδόνων. Vedfi mai sus nota 5, pag. 34, unde punem acest popor din-
colo de munții Urali în Asia, presupunere în perfectă armonie cu acest pasagiú.

⁴ βορέην. Pentru cuvinte mai sus arătate am preferit forma acésta formei
βορέην adoptată în unele ediții.

⁵ εἰ μὴ ὅσα. Se subînțelege γινώσκειται.

⁶ δὲ. Manuscrisul bibliotecii colegiului Emmanuel la Cambridge omite acest
cuvint ca cum întreg capitolul următor ar fi o notă sau o parentesă.

⁷ ἀνδρῖ. Echivalésă cu τινί.

⁸ θεκομένου. Oaspele carele primesce, adică fiul răposatului.

⁹ δαῖτα προτιθέσθαι. Este de observat aci că acest barbar obiceiú, pe
care îl mai atribue Erodót și Masagaților (Cartea I, Cap. 216), se atribue de
Strabon unui singur popor, adică ramurii Masagaților locuind în basinul fluviului
Oxus. Deosebirea acésta provine din faptul că pe timpul lui Strabon geografia
făcuse deja progrese, de vreme ce pe timpul lui Erodót acésta sciință era încă
așa înapoiată încât autorul nostru nu putea coordona într'un mod metodic, infor-

φιλώσαντες καὶ ἐκκαθήραντες, καταχρυσούσι¹ καὶ ἔπειτα ἅτε ἀγάλματι² χρέωνται. Θυσίας μεγάλας ἐπετέους³ ἐπιτελέοντες· παῖς δὲ πατρὶ τοῦτο ποιήσει, κατόπερ οἱ Ἕλληγες τὰ γενέσια.⁴ Ἄλλως δὲ δίκαιοι καὶ οὗτοι λέγονται εἶναι ἰσοκρατέες⁵· δὲ ὁμοίως αἱ γυναῖκες τοῖσι ἀνδράσι. Γινώσκονται μὲν δὴ καὶ οὗτοι.⁶

servă drept ospăț, cât pentru capul lui, după ce îl jupoe de pele și îl curăță, îl auresc peste tot, și pe urmă acela servă de amintire (la care) în toți anii ei oferă sacrificiuri mari; acestea le face fiul (în onórea) tatălui, întocmai precum celebrésă Elinii »genesiile«. În alte privințe, se dice că și aceștia sunt (ómení) justí; femeile aú aceeași autori-

mațiile ce le obțineau din diferite isvóre. Meiners afirmă că și Tibetanií aveáu acest obiceiú de a mânca pe morții lor, Heeren iarăși ne spune că locuitorii insulei Sumatra urmaú tot așa, în fine Rennel relatéză cum în Bengalía și în alte părți ale Asiei există un oribil obiceiú de a mânca pe bătrâni. Din toate acestea se pöte conchide că moravul e de origină mongolică, și împingând raționamentul mai departe, putem conchide că aceste popóre, adică Isedonií, erau de rasă mongolă.

¹ καταχρυσούσι: »auresc« adică »sulfă cu aur peste tot«. Unii editorií aú ἀποχρυσούσι care, ar însemna mai mult încadréză în aur. Erodót ne spune mai departe (la Cap. 65) că Sciiíí făceau áceta și cu capetele inamicilor lor; putem compara áceta cu istoria lui Alboin, regele Longobarđilor, carele ucigând pe Kunimund, regele Gepidilor, a silit pe ficia acestuia, Rosamunda, să bea din craniul tatălui ei. T. Liviu ne spune că Galii Boii auriáu și ei capetele morților lor.

² ἀγάλματι. Unii traduc áceta prin cuvintul »cupă«, alții prin »vas sacru« sub cuvint că ἀγάλμα exprímă tot ce pöte fi util și plăcut. Cred că e mai natural să dăm cuvintului sensul lui mai ordinar de »monument« sau »amintire«.

³ ἐπετέους. Creuzer are ἐπετέους.

⁴ γενέσια. Se subînțelege ἐπιτελέους. Aceste ceremonii se celebrau anual la moméntul defunctului, în ziua aniversară a naserii mortului. Nu trebuie să confundăm aceste serbări cu νεόσια: acestea din urmă erau riturii anuale analoge, numai că se săvârșiau în ziua aniversară a morții. E probabil că la Isedonií se celebra aniversara morții, căci la națiile barbare nu prea se ținea seamă de data naserii, astfel încât Erodót ar fi fost mai exact pöte, dacă în loc de γενέσια dicea νεόσια. Giguet traduce acest pasagiú în mod cu totul greșit când dice: »Cet usage ressemble à celui des Grecs qui célèbrent l'anniversaire de la mort de leurs pères«. Tot așa reü traduce și Rawlinson: »the great festival which sons keep in honour of their father's death«.

⁵ ἰσοκρατέες. Rawlinson, asupra acestui pasagiú are o notă fórte interesantă în care dice: »Ne am obicinuit a considera ca nisce fabule istoriile despre »amazone sau ori care alte narațiuni în cari ni se vorbese despre o egalitate între femei și bărbați, dar acum călătoriile lui Livingstone în Africa ne arată »că chiar astăzi există societăți unde femeia ocupă o poziție dominantă. La »Nairii Malabarului toate institutiile tind spre ginocrație, fie care femei are »mai multii bărbați, și proprietatea se moștenese de preferință în linie femească. Unele popóre aú fost cărmuite mai mult de regine decât de regi: »de exemplu Arabii Idumei. Să comparăm áceta și cu 2 Regi, Cap. X, în Bible, unde e vorba de Regina Sudului«.

⁶ γινώσκονται μὲν δὴ καὶ οὗτοι. Autorul se referă la ceea ce a đis mai sus la Cap. 25. »ἀλλὰ τὸ μὲν πρὸς ἡώ« este confirmarea unei aserțiuni probate prin cele ce s'aú đis deja și repetirea afirmării de mai înainte. Cuvintele μὲν δὴ καὶ aú tot d'aua acest sens confirmator, iată de ce am tradus δὴ prin perifrasa »precum s'aú đis mai sus«.

27. Τὸ δὲ ἀπὸ τούτων τὸ κα-
τῆρθε, Ἴσσηδόνες εἰσι· οἱ λέγοντες
τοὺς μόνονφύλακους ἀνθρώπους καὶ
τοὺς χρυσοφύλακας Γρόπας¹ εἶναι·
παρὰ δὲ τούτων Σκόθαι παραλα-
βόντες λέγουσι, παρὰ δὲ Σκυθέων
ἡμεῖς οἱ ἄλλοι νενομίκαμεν, καὶ οὐ-
νομάζομεν· αὐτοὺς Σκυθισσι Ἄρι-
μασπός·² ἌΡΙΜΑ³ γὰρ ἐν κα-
λέουσι Σκόθαι, ΣΠΟΙ⁴ δὲ τὸν ὀφ-
θαλμόν.

28. Δυσχεῖμερος⁴ δὲ αὕτη ἦ

tate ca și bărbații. Prin urmare,
cum s'a ținut mai sus, se scie
(ceva) și despre aceștia.

27. Cât pentru regiunea la
nord de aceștia, chiar Isedonii
spun că acolo locuiesc omenii
cu un ochi și Grifonii păditori
de aur: Sciții, primind tradiți-
unea de la Isedoni, spun (tot
așa), iar noi ceilalți scim lu-
cerul prin Sciți, și dăm (acelor
popóre) numele scitic de Ari-
maspi: căci Sciții numesc unul
»ARIMA« iar ochiului îi dic
»SPU«.

28. Totă țera ce am descris'o

¹ Χρυσοφύλακας Γρόπας. Totă fabula despre Gripi sau Grifoni și Arimaspi era cunoscută de Elinii prin Aristeu, carele, în poemul epic »Arimaspea« a cântat luptele dintre aceste popóre. Aristeu, fără îndoială, a auzit legenda cu ocazia călătoriei întreprinse de el în Scitia, fără pentru acesta să presupunem că a vizitat pe Isedoni. Această fabulă pöte să aibă un fond de veritate basat pe avuțiile minelor de aur din Siberia, pe cari de sigur le apărau locuitorii acelei regiuni în contra deselor incursiuni ale vecinilor lor. Rawlinson observă în treacăt că grifonul este un ornament des întrebuințat pe mormintele funebre ale Sciților, ornament având o analogie destul de mare, ca formă, cu boul aripat al Asirienilor. Mai este încă de observat că grifonul este un emblem care adese ori se repetă pe monedele din Panticapea.

² Putem compara acest pasagiu cu versurile lui Eschil în Prom. Vincus (vers 809—813).

Ὁξυστόμους γὰρ Ζηγνός ἀκραγείς κύνας
Γρόπας φύλαξαι, τὸν τε μόνῶπα στρατόν
Ἄριμασπὸν ἱπποβάμον' οἱ χρυσοόρροτον
Ὀικόθεν ἀμφὶ νεύμα. κ. τ. λ.....

³ ἌΡΙΜΑ. Eustafiu, citând acest pasagiu, dice că »ἀρι« iar nu »ἀριμά« însemnă »unu« în limba Sciților, și »μασπός« iar nu »σποός« însemnă »ochi«. Această divisiune a cuvintului pare mai logică, mai ales că mai în toate limbile cuvîntul care exprimă unitatea este foarte scurt și nu trece peste două silabe cel mult.

⁴ Δυσχεῖμερος. Un călător este tot d'auna isbit de rigórea iernei în sudul Rusiei, comparat cu iarna din Grecia și din sudul Italiei, de și diferența de latitudine nu ar justifica o așa de mare deosebire. Tocmai această diferență era destul pentru ca Elinii să și închipuiescă că iarna era mult mai grea de cât era în realitate, și fără îndoială descrierea iernei scitice pe care ne o face aci Erodote, este teribilă și pare exagerată. Unii comentatori explică această prin ipotesa că pe timpul lui Erodote iarna ar fi fost cu mult mai grea decât astăzi, lucru foarte posibil pentru că tăcerea pădurilor și întinderea agriculturii au influențat mult asupra elimei, ridicând temperatura; totuși chiar acum iarna e foarte lungă în sudul Rusiei, marea Neagră îngheață adese ori pe lângă maluri și porturile, fiind blocate cu sloiuri de gheață, comerțul rămâne suspendat până la primăvară. Putem fi însă asigurați că Erodote nu exageră mult în privința rigórei iernei, fiind că Ovid și Ipcocrate, cari au vizitat aceste părți, fac un tablou și mai îngrozitor al iernei decât face aci Erodote.

καταλεχθέισα πάσα χώρα οὕτω δὴ
 τί ἐστι, ἐνθα τοὺς μὲν ὀκτώ τῶν
 μηνῶν¹ ἀφόρητος ὁίος γίνεται κρο-
 μός, ἐν τοῖσι ὕδωρ ἐκχέας πηλὸν
 οὐ ποιήσεις, πῦρ δὲ ἀνακαίων ποι-
 ήσεις πηλόν· ἢ δὲ θάλασσα πη-
 γνυται², καὶ ὁ Βόσπορος πᾶς ὁ
 Κυμμέριος· καὶ ἐπὶ τοῦ χρυστάλλου³
 οἱ ἐντὸς τάφρου⁴ Σκόθαι κατοικη-
 μένοι στρατεύονται, καὶ τὰς ἀμάξας
 ἐπελάουσαι πέρην ἐς τοὺς Σινδοὺς⁵·
 οὕτω μὲν δὴ τοὺς ὀκτώ μηνῶν δια-

posedă o climă așa de rigurosă
 încât pe timp de opt luni se
 face un ger într'atât de nesufe-
 rit încât nu poți în acel timp
 face noroiu turnând apă (pe
 pământ), ci numai, aprindând
 un foc vei putea să-l faci; marea
 înghiață, și Bosforul Cimerian
 (înghiață și el) peste tot; iar Scitii
 cari locuiesc dincolo de șanț
 fac expediții militare pe ghiață,
 și trec cu carele lor dincolo la

¹ ὀκτώ τῶν μηνῶν. Prelungirea această a duratei iernei o putem atri-
 bui la faptul că sezonul comercial în porturile scitice dura numai 4 luni. De
 la Noemvrie (dice Clarke, citând pe Heber) și până la Marte, lacul Mæotis
 este înghețat, și rare ori se poate naviga cu siguranță pe această mare înainte de
 Aprilie. De la Aprilie și până la finele lui Iunie suflă un vânt de sud care
 împinge navele din Marea Neagră și din Marea Marmara, aducând și multă apă
 în Marea Azov, care, prin urmare, către finele lui Iunie se umplă bine; puțin
 după aceea începe a sufla un vânt de nord care are drept efect scurgerea din noii
 a apelor din Marea Azov în Marea Neagră, astfel încât de pe la August apa este
 așa scădută încât nu mai pot intra vase de comerț în porturile Mării Azov:
 iată dar cum încetează comerțul deja pe la începutul lui August și Elinii de
 pe coasta mării Negre conchideau că de la încetarea accesibilității porturilor sci-
 tice începea acolo și iarna. Astfel numai se poate explica exagerarea lui Ero-
 dot că iarna ar fi durând opt luni în Scitia.

² θάλασσα πηγνυται. Macrobiu, (Saturn: 7) în nesciința lui, acuză pe
 Erodote de ignoranță în privința această.

³ ἐπὶ τοῦ χρυστάλλου. Un manuscris, numai acela al colegiului Emmanuel
 la Cambridge, are ἐπὶ τούτου τοῦ χρυστάλλου. Când iarna e grea, chiar astăzi
 strimtoarea înghiață peste tot, astfel încât pot trece care încărcate de la un mal
 la cel lalt. Această este produs mai cu seamă de ghiața ce o cară fluviul Don în
 marea Azov și care, grămădindu-se în strimtoare, la cel d'intăi frig sau vânt, se
 lăgă și se prinde peste tot. Strabon ne spune că Neoptolem, un general al lui
 Mitridat, a câștigat pe ghiața strimtorii acestia a bătălie cu cavaleria lui chiar
 pe locul unde în vara precedentă același general câștigase o victorie navală.

⁴ τάφρου. Unele ediții au τάφρου.

⁵ Σινδοὺς. Această este rectificarea lui Gaisford: toate manuscrisele cele
 vechi au Ἰνδοὺς. Trebuie să primim cu orî ce preț această rectificare pentru că
 putem fi siguri că Erodote nu a scris nici o dată Ἰνδοὺς; el nu a putut să spue
 o enormitate cum ar fi aceea că Indienii se aflau pe malul opus al Bosforului
 Cimerian, pe când în adevăr Sindii se aflau tocmai acolo. Ceea ce confirmă în
 mod absolut legitimitatea acestei rectificări este faptul că în general putem con-
 sidera ca regulă că în manuscrisele cele vechi, unde nu există separație între cu-
 vinte, când un cuvînt se termină cu Σ și este urmat de alt cuvînt începînd cu
 aceeași literă, una din ele se suprimă. Astfel, de exemplu, aci manuscrisele
 au ΤΟΥΣΙΝΔΟΥΣ, prin urmare ne putem considera autorizați a scrie Σινδοὺς
 cum de sigur a și scris autorul. Această regulă a suprimării literei Σ, când e
 reduplicată în manuscrisele unciuale, este foarte importantă căci ea explică multe
 dificultăți în texturile clasice. Mai avem exemple de această în Cartea I, Cap. 5
 unde unele ediții au σμικρά altele μικρά, pentru că se scrie în manuscrise
 ΟΜΟΙΩΣΜΙΚΡΑ, și iar în Cartea IX, Cap. 15 unde unele ediții au ἐς Σκόλων
 iar altele ἐς Κόλων, fiind ca în manuscrise stă scris ΕΚΚΩΛΟΝ.

τελέσει χειμῶν ἐὼν τοὺς δ' ἐπιλοι-
πους τέσσαρας ψόγεα αὐτόθι ἐστί. ¹
Κεχωρίσται δὲ οὗτος ² ὁ χειμῶν τοὺς
τρόπους πᾶσι τοῖσι ἐν ἄλλοισι χω-
ρίοισι γινόμενοι χειμῶσι ἐν τῷ
τῆν μὲν ὠραίην οὐκ ἔχει λόγου ἄξιον
οὐδὲν, τὸ δὲ θέρος ὄων οὐκ ἀνίσι.
Βρονταὶ τε ἤμος τῆ ἄλλῃ γίνονται,
τηρικαῦτα μὲν οὐ γίνονται θέρος ³ δὲ
ἀμρικλαφές: ἦν δὲ χειμῶνος βροντῆ
γένηται, ὡς τέρας νενόμισται θου-
μάζεσθαι. ⁴ Ὡς δὲ καὶ ἦν σεισμός
γένηται, ἦν τε θέρος ἦν τε χει-
μῶνος, ἐν τῇ Σκυθικῇ ⁵ τέρας νενό-
μισται. Ἴπποι δὲ ἀνέχόμενοι φέρουσι
τὸν χειμῶνα τοῦτον, ἡμίονοι δὲ καὶ
ὄνοι ⁶ οὐκ ἀνέχονται ἀρχὴν τῆ δὲ
ἄλλῃ Ἴπποι μὲν ἐν κρυφῷ ἐστρωτες
ἀποσφρακκίζουσι, ὄνοι δὲ καὶ ἡμίονοι
ἀνέχονται.

29. Δοκέει δὲ μοι καὶ τὸ γέ-
νος τῶν βοῶν τὸ κόλον ⁷ διὰ ταῦτα

Sindiî; astfel ține iarna cele
opt luni: iar cele patru luni
(carî rêmân) sunt frigurose în
aceste localități. Acastă iarnă
diferă de τότε iernele ce au
loc în alte țeri; pentru că nu
plouă, ca să știi că plouă la
epoca potrivită, iar vara nu
mai încetază plôia. La epoca
când în alte (locuri) tună, atunci
(acolo) nu tună; vara însă
(tună) grozav; dacă ar tuna, s'ar
socoti lucrul în Scitia ca o mi-
nune extraordinară. Tot așa și
dacă se întâmplă un cutremur,
fie vara, fie iarna, acêsta se so-
cotesce ca un miracol. Caii su-
portă bine acastă iarnă, cătării
însă și măgarii nu-l suportă
de fel; în alte locuri (din con-
tra) când caii stau în frig, ei de-
geră, măgarii însă și cătării su-
portă (frigul).

29. Mi se pare încă că rasa
de boi, căror acolo lipsesc côr-

¹ τοὺς δ' ἐπιλοιπούς τέσσαρας ψόγεα αὐτόθι ἐστί. Clima pôte era
mai rigurosă atunci decât este astăzi, fiind că vedem acum că în acele regiuni
vara este des nesuferită din cauza căldurilor tropicale. Nu există acolo nici pri-
măvară, nici toamnă, și temperatura trece fără tranziție dela frigul cel mai mare
la o căldură cu totul africană.

² οὗτος. Acest cuvânt este suprimat în două manuscrise, în cel din Viena
și în cel din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge.

³ θέρος. Cele două manuscrise la cari m'am referit în nota precedentă,
au θέρος, majoritatea însă scrie θέρος, deși τότε au θέρος două rânduri mai
sus. Am crezut aci că e mai bine să ne conformăm cu majoritatea manuscriselor.

⁴ θουμάζεσθαι. Blakesley are θουμάζεσθαι.

⁵ ἐν τῇ Σκυθικῇ. Unele ediții pun virgula după aceste cuvinte, legând
acastă frază cu cea precedentă. Eu am adoptat punctuația lui Creuzer și a lui
Blakesley punând virgula înaintea acestor cuvinte, legându-le astfel cu τέρας
νενόμισται. — Se înțelege că faptul relatat este o pură fantasmă.

⁶ ἡμίονοι: δὲ καὶ ὄνοι. Lipsa cătărilor și a măgarilor în Scitia trebuie
să o atribuim nu atât la rigorea ernei cât la împrejurarea că vastele câmpii
ale Scitiei încurajau mai mult pe acest popor ca să crească cai. Acêsta se în-
tâmplă și la noi unde creșterea cailor, fiind mai profitabilă, măgarii și cătării
se ved numai în locurile muntoase unde e lipsă de izlazuri bune.

⁷ κόλον. Pallas a observat că acastă lipsă de côrne se întinde la berbeci
și la țapi. Dar e pozitiv că Erodot se înșelă mult când atribuie acêsta la ri-

οὐ φέειν κέραα ἀντόθι. Μαρτυροῦσι δέ μοι τῇ γνώμῃ Ὀμήρου ἔπος ἐν Ἰδυσσεΐῃ¹, ἔχον ὧδε:

»Καὶ Λιβύην, ὅθι τ' ἄρνες ἄψαρ κέρασι
[τελέθουσι,

Ὀρθῶς εἰρημένον, ἐν τοῖσι θερμοῖσι ταχὺ παραγίνεσθαι τὰ κέραα: ἐν δὲ τοῖσι ἰσχυροῖσι φύγει: ἢ οὐ φέει κέραα τὰ κτήνεα ἀρχήν, ἢ φέοντα φέει μόγισ.² Ἐνθαῦτα μὲν νυν διὰ τὰ φύγεα γίνεται ταῦτα.

30. Θωυμάζω δὲ, (προσθήκας³ γὰρ δὴ μοι ὁ λόγος ἐξ ἀρχῆς ἐδί- ζητο), ὅτι ἐν τῇ Ἰλιδίῃ πάσῃ γώρῃ οὐ δύναται γίνεσθαι ἡμίονοι, οὔτε φογροῦ τοῦ γώρου ἐόντος οὔτε ἄλλου φανεροῦ αἰτίου οὐδενός. φασὶ δὲ αὐτοὶ Ἰλιδιοὶ ἐκ κατάρης⁴ τευ οὐ γίνεσθαι σφι ἡμίονους ἄλλ' ἐπειὴν προσίη ἢ ὄρη κνίσκεσθαι τὰς ἔπ- πους, ἐξελάνουσι ἐς τοὺς πλησιο- γώρους⁵ αὐτάς· καὶ ἐπειτὰ σφι ἐν τῇ τῶν πέλας ἐπισίσι τοὺς ὄνους,

nele, nu le aŭ din cauza acésta. Un vers al lui Omer din Odisea confirmă părerea mea, el sună astfel:

»Și Libia, unde micii își fac curând
[córnele.

dicând cu drept cuvînt că în (climele) calde córnele cresc curând: în (locurile) ênsă unde frigul e tare, vitele, saŭ că nu fac córne de loc, saŭ, dacă le fac, le fac (cu greutate) și imperfecte: acésta se întîmplă din cauza frigului.

30. Mă mir—de la începutul lucrării mele am căutat să amplific—cum se întîmplă ca în totă Elida nu se pot cresce cătări, deși localitatea nu este frigidă și nu există nici o cauză aparentă (pentru ca să fie lucrul astfel): acești Eleeii pretind că nu se fac la ei cătări din cauza unui blestem; de aceea, când vine timpul ca să se gonéscă iepete, ei le duc

górea climei și când dice mai jos că frigul e cauză că vitele își lepădă córnele. Nu numai că Erodot să înșelă într'acésta, dar contrariul este adevêrul. Se știe astădi din experiență că căldura iar nu frigul opresce dezvoltarea córnelor: de aceea cerbii din Laponia aŭ córne mari. Un exemplu palpabil de acest fapt este că îndată ce vite cornute fură transportate din Spania în Paraguay și în alte clime tropicale, după câte-va generațiuni acele vite începură ași perde córnele.

¹ Ἰδυσσεΐη. Veđi Odisea lui Omer, Cartea IV, vers. 85.

² μόγισ. Literalmente »d'abia«, dar am fost silit să traduc prin perifrasă. Acest paragraf probéză clar că Erodot nu avea cunoștințe despre regiunile polare și despre vitele cornute ce se aflău acolo.

³ προσθήκας. Sensul e mai mult »adaose« decât »digresiuni«, cum se traduce de unii. Scim că pe la finele vieții lui, Erodot, fiind la Turium, a revisuit aceste scrieri, și acest capitol întreg a fost, putem presupune cu drept cuvînt, adăogat cu ocazia aceleii revisii.

⁴ κατάρης. Plutarch ne spune că Oenomau, un rege al Elidei, ar fi avut o așa mare pasiune pentru caț încât ar fi blestemat pe toți carii cresceau cătări pe teritoriul lui. Plutarch, și Pausanias mărturisese despre exactitatea faptului relatat aci de Erodot.

⁵ πλησιογώρους. De sigur în Arcadia, celebră atunci pentru rasa de măgarî care se crescea acolo.

ἐς οὗ ἂν σχῶσι αἱ ἕπποι ἐν γαστρὶ·
ἔπειτα δὲ ὀπίσω ἀπελαύνουσι.

31. Περὶ δὲ τῶν πετρῶν, τῶν Σκύθαι λέγουσι ἀνάπλεον εἶναι τὸν ἥερα, καὶ τούτων εἵνεκα οὐκ οἶά¹ τε εἶναι οὔτε ἰδεῖν τὸ πρόσω τῆς ἡλείρου οὔτε διεξιέναι, τήνδ᾽ ἔγω περι αὐτῶν τὴν γνώμην. Τὰ κατῶπερθε ταύτης τῆς χώρας αἰεὶ νίφεται, ἐλάσσονι² δὲ τοῦ θέρους ἢ τοῦ χειμῶνος, ὡσπερ καὶ οἰκός. Ἦδη ὧν ὅστις ἀγρόθεν χιόνα ἀδρῆν πίπτουσαν εἶδε, οἶδε τὸ λέγω ἔοικε γὰρ ἢ χιῶν πετροῖσι· καὶ διὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον, ἐόντα τοιοῦτον, ἀοικητα τὰ πρὸς βορρῆν ἐστὶ τῆς ἡλείρου ταύτης. Τὰ ὧν πετρᾶ³ εἰκάζοντας τὴν χιόνα⁴ τοὺς Σκύθας τε καὶ τοὺς περιοίκους δοκέω λέγειν. Ταῦτα μὲν νυν, τὰ λέγεται μακρότατα, εἴρηται.

32. Ὑπερβορέων δὲ περὶ ἀνθρώπων οὔτε τι Σκύθαι λέγουσι οὔτε τινὲς ἄλλοι τῶν ταύτη οἰκημένων, εἰ μὴ ἄρα Ἰσογρόνες. Ὡς δ' ἐγὼ δοκέω, οὐδ' οὔτοι λέγουσι οὐδὲν ἔλεγον γὰρ ἂν καὶ Σκύθαι, ὡς περὶ τῶν μουνοφθαλμῶν λέγουσι. Ἄλλ' Ἠσι-

în țerile vecine; și după aceea apropie măgarii de dâensele până ce să concerpă ele în pîntecelul lor: pe urmă le duc iar înapoi.

31. Acum, în privința fulgilor, de cari dicit Scitii că aerul este plin; și că din cauza lor nu sunt nici vizibile nici de străbătut părțile mai înaintate ale țerii, iată care este părerea mea: în părțile mai depărtate ale țerii acesteia ninge continuu, mai puțin însă, vara de cât iarna, precum e și firesc. Căci ori cine a vădut zăpada cădând cu desime lângă sine, știe ce voiă să dicit: fiind că zăpada sémănă cu fulgi; și din cauza acestei ierne, fiind astfel (de aspră), părțile despre miază noapte ale acestei țeri nu pot fi locuite. Eu cred că Scitii și vecinii lor numesc acelea fulgi, fiind că compară zăpada cu fulgi. Atât (ajunge) să spunem despre aceste locuri, considerate ca cele mai depărtate.

32. Însă despre Iperborei nu spun nimic nici Scitii nici vreun alt (popor) din acei cari locuiesc pe acolo, afară numai, pôte, Isedoni. Iar, după cum cred eu, nici chiar aceștia nu vorbesc nimic (despre ei); căci

¹ οὐκ οἶά. Veđi, mai sus nota 5 la pag. 9. Manuscrisul din Florența are aci οὐκ οἶά.

² ἐλάσσονι. Cu acest cuvînt se subînțelege χιόν, sau mai bine νίφας.

³ τὰ ὧν πετρᾶ. Trebuie să observăm aci puterea articolului: »Acele, fulgi, adică, despre cari e vorba aci.

⁴ εἰκάζοντας τὴν χιόνα. Se subînțelege τοῖς πετροῖς.

ὁδῷ¹ μὲν ἐστὶ περὶ Ἰπερβωρέων εἰρημμένα, ἔστι δὲ καὶ Ὀμήρω ἐν Ἐπιγόνοις,² εἰ δὴ τῷ ἐόντι γὰρ Ὀμηρος ταῦτα τὰ ἔπεια ἐποίησε.

altfel ar fi repetat și Sciții (spu-sele Isedonilor), cum le repeta și în privința Unochilor. Se face însă mențiune despre Iperborei de către Esiod, (se mai face încă mențiune despre ei) și de către Omer în Epigonii, dacă în adevăr Omer a scris acest poem.

33. Πολλῶ δέ τι πλεῖστα περὶ αὐτῶν³ Δῆλιοι λέγουσι, φράμενοι

33. Delienii însă spun mult mai multe despre aceștia, ei zic

¹ Ἦσιόδῳ. În nici o scriere a lui Esiod din câte au ajuns până la noi, nu se face mențiune despre Iperborei. De aceea se presupune de unii, că această mențiune se află în poemul lui Esiod care s'a pierdut și care se numia Ἰγῆς περίοδος și unde ne putem aștepta în adevăr la o astfel de mențiune.

² Ὀμήρω ἐν Ἐπιγόνοις. Acest poem epic, în versuri exametrice, trata despre asediul cel d'al doilea al Tebei făcut de fii acelor șapte șefi cari făcuseră prima expediție. El era continuarea unui alt poem epic anterior, tratând despre primul resbel al Tebei, care se numia Ἰεβαῖς și care începea cam ca Iliada:

Ἄργος ἄειδε, θεὰ, πολοδίσιον.

Acest poem despre Epigonii avea o așa de mare analogie cu cel d'întâiu încât era natural ca acei cari atribuiau Tebaida lui Omer, să îi fi atribuit și Epigonii. Numai primul vers al Epigonilor a ajuns până la noi: acest vers probă că era o continuare a unui poem anterior și suna astfel:

Νῦν αὖθ' ὀπλοτέρων ἀνδρῶν ἀρχώμεθα, Μοῦσαι.

Restul, ca și Tebaida, s'a pierdut. Între autorii cari atribuie aceste scrieri lui Omer putem cita pe Pausanias și de Callinus. După Iliada și Odissea ele erau cele mai faimoase poeme epice ale antichității eline.

³ περὶ αὐτῶν. În urma lui Erodot s'a scris foarte mult asupra Iperbo-reilor; Ecateu din Abdera, un scriitor contemporan cu Alexandru cel mare, a scris o carte întrégă asupra lor. Însă nu trebuie să-i considerăm ca un popor istoric al căruia existență a fost constatată. El este, din contra, un popor cu totul ipotetic, și tradiția relativă la existența lui este rezultatul credinței următoare: observându-se de exploratori, că eu cât înainta cineva spre nord, cu atât devenia clima mai severă, s'a conchis că vântul de nord (βορέας) era cauza acestor rigori. Îndată geografii au început să facă teorii asupra locului de unde putea să încorpă a sufla acest vânt, până când în sfârșit a ajuns să devie o credință populară că vântul acesta pornia dela nisele munți pe cari îi a numit credința generală Ripel (dela ῥιπή, suflare). Se înțelege de sine că acele regiuni erau nelocuite. Se credea însă că dincolo de leagănul crivățului și la adăpostul lui (ὀπίρ βορέας) exista o regiune calmă posedând o climă perfectă; din acele locuri căldurose, dice Pindar, Ercul ar fi adus măslinul. Când, cu timpul, cunoștințele geografice deveniră mai pozitive și că se constată că nu există nici un șir de munți la nordul Sciției care să corăspundă cu acești munți presupuși a fi leagănul crivățului, totuși, neputând lumea să se despartă de vechile lor credințe înrădăcinate relative la existența unui popor Iperborean, geografii căutară a îi găsi o altă locuință, și astfel acest popor imaginar fu strămutat în toate locurile după capriciul diferiților autori ai decadenței eline. Astfel Posidon îi fixă lângă Alpii Italiei; Eraclid din Pont îi confundă cu Galii; Ieroclid îi confundă cu Etruscii; în fine Ecateu din Abdera dice că ei locuiau o insulă mare ca Sicilia în nordul Europei, lângă Celți, insulă cu o climă caldă plăcută și foarte variată în produsele sale. Nu e greu să recunoștem aci descrip-

ἱρὰ ἐνδεδεμένα¹ ἐν καλάμῃ πυρῶν, ἐξ Ἰπερβορέων φερόμενα ἀπικνέσθαι ἐς Σκόθας· ἀπὸ δὲ Σκοθέων ἤδη δεκομένους αἰεὶ τοὺς πλησιοχώρους ἐκάστους κομίζειν αὐτὰ τὸ πρὸς ἐσπέρης ἐκαστάτω ἐπὶ τὸν Ἀδρίην² ἐνθεῦτεν δὲ πρὸς μεσαμβρίην προπεμπόμενα πρῶτους Δωδωναίους Ἑλλήνων δέκεσθαι ἀπὸ δὲ τούτων καταβαίνειν ἐπὶ τὸν Μηλιάς κόλπον, καὶ διαπορεύεσθαι ἐς Εὔβοιαν πόλιν τε ἐς πόλιν πέμπειν, μέχρι Καρόστου τὸ δ' ἀπὸ ταύτης, ἐκλιπεῖν Ἄνδρον Καρυστίους γὰρ εἶναι τοὺς κομίζοντας ἐς Τήνον, Τηνίους δὲ ἐς Δήλον. Ἀπικνέσθαι μὲν νυν ταῦτα τὰ ἱρὰ οὕτω³ λέγουσι ἐς Δήλον πρῶτον δὲ τοὺς Ἰπερβορέους πέμψαι φερούσας τὰ ἱρὰ δύο κόρας, τὰς οὐνομάζουσι Δήλιοι εἶναι Ἰπερόχην τε καὶ Λαοδίχην ἅμα δὲ αὐτῆσι ἀσφαλείης εἵνεκεν πέμψαι τοὺς Ἰπερβορέους τῶν ἀσπῶν ἄνδρας πέντε πομπῶς, τούτους

că niște obiecte sacre, legate în pae de grîu, ridicate din țera Iperboreilor, ar fi fost aduse la Sciți; că după ce le ar fi primit Sciții, vecinii lor, unul după altul, le ar fi purtat mereu spre apus, până ce ar fi ajuns la Adriatică: de acolo aceste obiecte, fiind trimise spre miadū-qi, Dodonienii ar fi fost dintre Elinii cei dintâi cari le ar fi primit; de la aceștia s'ar fi coborît la golful Melea și ar fi trecut în Eubea; că (pe urmă) ar fi fost trimise din oraș în oraș până la Carist; că de acolo ar fi trecut peste Andros; căci Caristeii ar fi fost acei cari le au dus la Tenos, și locuitorii dela Tenos (le ar fi dus) la Delos. Iată cum spun (chiar localii) că aceste obiecte sacre ar fi ajuns la Delos: mai întâiu Iperboreii ar fi trimis cu darurile, ca să le

ția Britaniei. Vedem dar că credința în Iperborei era cu totul imaginară și că ar fi muncă zadarnică dacă ne am pune să căutăm a localiza sau a identifica acest popor.

¹ ἐνδεδεμένα. Câte-va ediții vechi ordinare au ἐνδεδομένα, însă fără cuvînt plausibil.

² τὸν Ἀδρίην. De câte ori Erodot întrebuințază acest cuvînt, o face fără substantiv: se subînțelege πόντον, sau mai bine κόλπον. E greu de explicat cum, ca să mergă un obiect dela Sciți la Delos, putea să treacă prin marea Adriatică: de aceea putem pune pe Iperborei în cazul de față în nordul Italiei.

³ οὕτω. Calimach (Hymn: in Delum) urmază aceeași tradiție ca și Erodot în privința itinerarului acestor daruri, însă Pausanias, pōte împins de o vanitate ateniană, țice că Atenienii au fost acei cari le-au predat la destinație, adică la Delos. Itinerarul lui Pausanias este următorul: dela Iperborei la Arimaspi, dela aceștia la Isedoni, după aceea la Sciți, cari le au adus la Sinope, de unde Elinii le au dus la Prasia în Atica, și în fine Atenienii le au predat la Delos. Ceea-ce mă face să cred că itinerarul descris de Erodot este cel adevărat este faptul că părerea emisă de Niebuhr cum că Iperboreii, fiind un popor imagină, aceste daruri, destinate lui Apolon, erau provenite din pietatea triburilor pelasgice din Italia, cari aveau aceeași religie ca și Elinii, și că Elinii, vădînd că aceste daruri veniau din părțile Adriaticei au conchis firește că ele provinău din regiuni medinoptiale mai depărtate, și a anume din regiunile iperbo-reene. Lucrul care confirmă și mai mult opinia lui Niebuhr este că numele de Περφερέες, dat purtătorilor acestor daruri, se vede că e un nume pur latinesc, derivat dela perferre.

οἱ γὼν Περφερές ¹ καλέονται τιμὰς
 μεγάλας ἐν Δῆλῳ ἔχοντας· ἐπεὶ δὲ
 τοῖσι Ὑπερβορείοισι τοὺς ἀποπεμ-
 φθέντας ὁπίσω οὐκ ἀπονοστέειν, δεινὰ
 ποιουμένους, εἰ σφέας αἰεὶ κατα-
 λάμψεται ἀποστέλλοντας μὴ ἀποδέ-
 κεσθαι, οὕτω δὴ φέροντας ἔς τοὺς
 οὖρους τὰ ἱρὰ ἐνδεδεμένα ἐν πυρῶν
 καλάμῃ, τοὺς πλησιοχώρους ² ἐπι-
 σκηπτειν κελύοντας προπέμπειν σφέα
 ἀπὸ ἐωυτῶν ἔς ἄλλο ἔθνος· καὶ
 ταῦτα μὲν οὕτω προπεμπόμενα ἀπ-
 ικνέεσθαι λέγουσι ἔς Δῆλον. Οἶδα
 δὲ αὐτὸς τοῖτοισι τοῖσι ³ ἱροῖσι τόδε
 ποιούμενον προσφέρές ⁴ τὰς Θρη-
 νίας ⁵ καὶ τὰς Παιονίδας ⁶ γυναίκας,
 ἐπεὶ ἀν θύωσι τῇ Ἀρτέμιδι τῇ Βα-
 σιλήτῃ, ⁷ οὐκ ἄνευ πυρῶν καλάμης
 θυόσας ⁸ τὰ ἱρὰ. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ
 οἶδα ταυτας ποιούσας.

ducă, două fete pe cari locuitorii
 din Delos le numiau Iperoche și
 Leodice: iar împreună cu aceș-
 tea, spre siguranță, Iperboreii
 au trimis, ca soli, cinci dintre
 cetățenii lor, cari astăzi sunt
 cunoscuți sub numele de Perferi,
 și cari se bucură de multă on-
 nore la Delos: fiind că trimișii
 Iperboreilor nu s'au înapoiat,
 (ei au crezut) că ar fi crud din
 partea lor dacă se expunea
 a nu mai vedea pe trimișii lor,
 de aceea, aducând până la fron-
 tiera lor obiectele cele sacre in-
 fășurate în pae de grâu, au re-
 comandat vecinilor lor să îngri-
 jescă de ele, trimițându-le de la
 densii la alte popore; și astfel,
 se dice, că aceste (obiecte) fiind
 purtate (din mână în mână) ar fi
 ajuns la Delos. Eu personal cu-

¹ Περφερές. Majoritatea manuscriselor adoptă această ortografie; unele însă au περιφέρές și unul περφέρές.

² τοὺς πλησιοχώρους. Unele ediții, între cari Gaisford și Blakesley, au dativul τοῖς πλησιοχώροις care este mai gramatical după verbul ἐπισκηπτειν; însă noi reținem acusativul conform cu manuscrisele cele mai însemnate.

³ τοῖσι ἱροῖσι. Se suprimă τοῖσι în câte-va ediții.

⁴ προσφέρές. Erodot mai întrebuintează acest cuvânt în sensul acesta la Cartea II, Cap. 105.

⁵ Θρηνίας. Astfel este textul manuscriselor: unele ediții însă scriu Θρήσας.

⁶ Παιονίδας. Unii comentatori pretind că acest popor locuia în Serbia modernă și în părțile apusane ale Bulgariei; e mai natural însă să îi punem mai aproape de Traci, cu cari aveau afinități religioase și sociale. Ei locuiau mai mult pe malurile Strimonului; și acesta e indicat până la un punct prin faptul că Peonii fură acei cari determinară căderea Perintului (vezi Cartea V, Cap. I).

⁷ Βασιλήτῃ. Această Diană la Traci se numia Βένδις și pe timpul lui Socrate se institui la Pireu o sărbătoare anuală în onorea ei, sărbătoare care se numia τὰ Βενδιδαία. Partea principală a acestei sărbători era o procesiune de Traci. Cu ocazia acestor solemnități se introduse celebra λαμπάδηφορία, care pōte prea bine fi considerată ca tipică a riturilor acestei divinități, transmise de la Iperborei din mână în mână, tocmai cum le descrie aci Erodot.

⁸ θυόσας. Unele ediții au ἐρδόσας, de unde se presupune că avem aci în text o corupțiune. În adevăr θύειν se aplică greu la ἱρὰ. Deși prefer tot d'auna a păstra textul manuscriselor, totuși trebuie să recunosc aci că manuscrisele chiar nu sunt unanime în privința acestui cuvânt: cele mai însemnate au θυόσας, însă altele inferioare au ἐχοσας.

34. Τῆσι δὲ παρθένοισι¹ ταύ-
τησι τῆσι ἐξ Ἰπερβορέων τελευ-
τηράσῃσι ἐν Δῆλῳ.² κείρονται καὶ
αἱ κόραι καὶ οἱ παῖδες οἱ Δηλίων
αἱ μὲν, πρὸ γάμου πλόκαμον ἀπο-
ταμνόμεναι καὶ περὶ ἄτρακτον εἰλί-
ξασαι, ἐπὶ τὸ σῆμα τιθεῖσι: (τὸ δὲ
σῆμά ἐστι ἔσω ἔς τὸ Ἄρτεμειον
εἰσιόντι ἀριστερῆς χειρός ἐπιπέφυκα
δὲ οἱ ἐλαίη) οἱ δὲ παῖδες τῶν Δη-
λίων, περὶ γλότῃν τινα εἰλίξαντες
τῶν τριγῶν, τιθεῖσι³ καὶ οὗτοι ἐπὶ
τὸ σῆμα· αὐταὶ μὲν δὴ ταύτην τὴν
τιμὴν⁴ ἔχουσι πρὸς τῶν Δῆλου
οἰκητόρων.

35. Φασὶ δὲ οἱ αὐτοὶ καὶ τὴν

nose următorul fapt care se în-
tâmplă și care sémănă ore cum
cu aceste (rituri) sacre: femeele
din Tracia și din Peonia, când
fac sacrificiuri Dianei Regine,
nu săvârșesc riturile sacre fără
pae de grîu. Și știu în mod
positiv că ele fac așa.

34. În onórea acestor fete
Iperboreene, cari aũ murit la
Delos, tinerele și baeții din De-
los își tund pěrul; cele dintâi,
mai înainte de a se mărita tae
o bucată de păr și înfășurând o
împrejurul unui fus, o depun
pe mormântul (fetelor);—acest
mormânt se află în localul (con-
sacrat) Dianei, la mâna stîngă
când intră cineva: pe d'asupra
lui cresce un măslin;—pe de altă
parte baeții din Delos, înfășu-
rând și ei puțin pěr de al lor
împrejurul unei burieni verzi, îl
depun și ei pe mormânt; iată
onórea de care se bucură ace-
tea din partea locuitorilor (in-
sulei) Delos.

35. Tot ei mai spun că Arge

¹ τῆσι δὲ παρθένοισι ταύτησι. Acest dativ trebuie să fie notat; el ex-
primă în a cui onóre sau pentru grația cui se face un lucru: el se pôte numi
dativul grației sau onórei (dativus honoris). Pausanias se servă de acelaș dativ
descriind același incident, deși, fie dis aci în treacăt, el schimbă numele acestor
fete, și dice: καθὰ καὶ τῆ Ἐκατέρῃ καὶ Ὀπίδι αἱ θυγατέρες ποτὲ ἀπεκεί-
ροντο αἱ Δηλίωσι. Erodot mai întrebuintează această construcție cu dativul per-
sonei onorate mai departe la Cap. 78 Διονόσῃ Βαρυσίῃ τελευσθήναι. Se
mai găsesc exemple destule de acest dativ prin autori în expresiuni ca ὄρχη-
σάμενοι θεοῖσι καὶ πανηγύζειν τῇ θεᾷ.

² ἐν Δῆλῳ. Unii editori pun virgulă după τελευτηράσῃσι și λέγᾳ ἐν Δῆλῳ
cu κείρονται. Mi pare însă mai natural a lega aceste cuvinte cu τελευτηράσῃσι,
mai cu sémă fiind că în frasa următoare, chîrnuită de κείρονται, se află cu-
vîntul Δηλίων.

³ τιθεῖσι. Sacerost, Schweighäuser și Gaisford aũ προτιθεῖσι, dar nu cred
această variantă justificată.

⁴ τιμὴν. Mărturisirea lui Pausanias și a lui Calimach în privința acestor
onoruri diferă de aceea a lui Erodot numai în privința unor detalieri de o im-
portanță secundară.

Ἄργην τε καὶ τὴν Ὀπιν, ἐούσας παρθένοισι, ἐξ Ὑπερβορέων¹ κατὰ τοὺς αὐτοὺς τοῦτους ἀνθρώπους² πορευομένας ἀπικέσθαι ἐς Δῆλον· ἔτι πρότερον Ὑπερόγης τε καὶ Λαοδίχης. Ταύτας μὲν νῦν τῇ Εἰλειθυίῃ ἀποφερούσας ἀντὶ τοῦ ὠκυτόκου³ τὸν ἐτάξαντο φόρον ἀπικέσθαι· τὴν δὲ Ἄργην τε καὶ τὴν Ὀπιν ἄμα αὐτοῖσι τοῖσι θεοῖσι⁴ ἀπικέσθαι λέγουσι, καὶ σφι τιμὰς ἄλλας δεδόσθαι πρὸς σφῶν καὶ γὰρ ἀγείρειν σφι τὰς γυναῖκας, ἐπουνομαζούσας τὰ οὐνόματα ἐν τῷ ὕμνῳ, τὸν σφι Ὀλῆν⁵ ἀνήρ Λύκιος ἐποίησε· παρὰ δὲ σφῶν μαθόντας νησιώτας τε καὶ Ἴωνας ὑμνεῖν Ὀπιν τε καὶ Ἄργην, οὐνομαζόντας τε καὶ ἀγείροντας· (οὗτος δὲ ὁ Ὀλῆν⁵ καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παλαιούς ὕμνους ἐποίησε, ἐκ Λυκίης ἑλθὼν, τοὺς ἀειδομένους ἐν Δῆλῳ)· καὶ τῶν μηρίων καταγέρομέ-

și Opis, fecióre Iperboreene, trecând prin aceleași țeri, ar fi ajuns la Delos mai înainte de Iperoche și Laodice. Aceste din urmă ar fi sosit la Ilitia aducând (cu ele) tributul ce-l desemnaseră drept recunoștință pentru repedeia lor facere; de ôre ce se dice că Arge și Opis ar fi venit tot odată cu devinitățile (Delienilor) și de aceea (Delienii) le fac onoruri speciale; și femeele string contribuțiunii în numele lor, învoicându-le în imnul pe care Olen Liceanul l'a compus în onôrea lor: locuitorii din insule și Ionienii aũ învățat de la aceste (femei) cum să cânte (laudele) Opei și a Argei, invocându-le și stringend contribuții: — acest Olen, venit din Licia, este încă autorul celor lalte imne vechi

¹ ἐξ Ὑπερβορέων. Să evităm a lega aceste cuvinte cu πορευομένας ἀπικέσθαι ἐς Δῆλον: ele se rapörtă la ἐούσας παρθένοισι; de aceea am pus o virgulă după Ὑπερβορέων.

² ἀνθρώπους. Locuitorii luați pentru țera în care locuiesc.

³ ἀντὶ τοῦ ὠκυτόκου. Textul elinesc nu justifică nici de cum traducerea lui Larcher «Le tribut qu'elles étaient chargées d'offrir pour le prompt et heureux accouchement des femmes de leur pays». E evident aci că e vorbă de facerea lor. Nu trebuie să ne înșele aci cuvântul παρθένοισι: acela de multe ori nu indică decât fete nemăritate: de aceea am și tradus acest cuvint prin «fete» iar nu «fecióre». Ca confirmare a celor dișe aci putem cita expresiunea παρθένοιαν ὠδίναν de care se servă Pindar (Olymp. VI. 51). Tot asemenea nu se justifică nici traducerea lui P. Giguet «afin d'obtenir de faciles enfantements». Cuvântul ἀντὶ exprimă în mod pösitiv un beneficiu primit. Scim că Diana, sub numele de Lucina, presida la faceri.

⁴ τοῖσι θεοῖσι. Apolon și Diana amândoi erau copii ai Latonei, născuți la Delos.

⁵ Ὀλῆν. După mărturisirea lui Pausanias, Olen eră cel mai vechiu compozitor de imne; el a precedat chiar pe Pamfos și pe Orfeu. Nu ne mai rămâne nici un fragment din acele imne, dar putem face presupunerii în privința lor după descrieri. Ele erau în versuri exametrice și se cântau de popor chiar pe timpul lui Pausanias. E curios că atât Erodot cât și Pausanias și Suidas ne asigură că Olen eră Lician de origină pe când cânticele lui erau de sigur în limba elină. Putem presupune că acest poet eră din Patara, unde scim că Apolon și Diana erau obiectul unui cult special, ca la Delos, în cualitatea lor de divinități titulare. (Orațiu, în oda 4 din Cartea 3, numesce pe Apolon «Delius et Patareus Apollo».)

νων ἐπὶ τῷ βωμῷ τὴν σποδὸν, τὰ-
την¹ ἐπὶ τὴν θήκην τῆς Ὠπιδός τε
καὶ Ἀργῆς ἀνακυμῶσθαι ἐπιβαλ-
λομένην. Ἢ δὲ θήκη αὐτέων ἐστὶ
ὄπισθε τοῦ Ἀρτεμισίου πρὸς ἡῶ
τετραμμένη, ἀγχοτάτω τοῦ Κηῶν
ἱστητορίου².

36. Καὶ ταῦτα μὲν Ὑπερβόρεων
πὲρὶ εἰρήσθω τὸν γὰρ περὶ Ἀβά-
ριος³ λόγον τοῦ λεγομένου εἶναι
Ὑπερβόρεω οὐ λέγω, λέγων, ὡς τὸν
ὄπισθον περιέφερε κατὰ πᾶσαν τὴν
γῆν οὐδὲν σιτέμενος. Εἰ δὲ εἰσὶ τι-
νες Ὑπερβόρειοι ἄνθρωποι, εἰσὶ καὶ
ὕπερνότιοι⁴ ἄλλοι.⁵ Γελῶ⁶ δὲ ὁρέων

ce se cântă la Delos; — ele iaă
și răspândesc pe mormântul Opei
și a Argei, care se află acolo,
cenușa cōpselor arse în sacrifi-
ciuri pe altar. Mormântul lor se
află în dosul templului Dianeî,
întors spre răsărit, cu totul
apropo de cenacolul Ceienilor.

36. Atăta e de ajuns în pri-
vința Iperboreenilor. Cât pentru
ceea ce se țice relativ la Abaris,
carele se spune că ar fi fost Iper-
borean, că ar fi ocolit cu săgéta
lui împrejurul pământului întreg
fără să mânânce de fel, nu voiŭ
țice nimic. Dacă există Iper-

¹ ταύτην. Să evităm a uni acest cuvînt cu σποδὸν: el se referă la θήκην. Am tradus prin perifraza »care se află aci« fiind că nu se face mențiune mai sus de acest mormânt și cred că în modul acesta se interpretéază mai bine sensul adevérat ce a voit autorul să l dea acestui cuvînt.

² ἱστητορίου. Aceste clădiri, cari se numesc mai ordinar ἐστιατόρια, (la-
tinesce canacula) erau destinate la ospătarea străinilor, și pôte a pelerinilor
cari mergeau la Delos. E de cređut că nu numai insula Ceos avea cenacolul, seŭ
dar că mai tôte insulele și orașele principale al Eladei posedau câte unul. În a-
ceste edificii se dedeau mai cu osebite ospete religiose: ele se aflaŭ în veci-
nătatea templelor principale. Într'o localitate frecventată de pelerini străini, cum
era de sigur Delos, nu e lucru de mirat ca lângă templu locuitorii altor insule
să fi avut un local al lor pentru găduirea confratilor lor. Pentru mai mare
deslușire a celor țise aci putem cita pe Pausanias (V 15) care ne vorbeste de
un ἐστιατόριον al Eleenilor la Olimpia, unde se dedea un banchet în onóra celor
victorioși în jocurile Olimpice.

³ Ἀβάριος. Multŭ autori ca Platon, Strabon, Iamblichus, Celsus ș. c. l.
fac mențiune despre Abaris Iperboreanul, dar nu ne spun nimic clar despre el.
Orator Licurg ni l descrie ca un preot al lui Apolon carele întreprinsese un
pelerinagiŭ mendicant purtând cu el o săgéta, care, țicea el, ar fi aparținut
divinității lui. Mai târziu legenda luă o altă formă și săgéta deveni un vehicul
magic pe care el călătoria. Iamblichus ne spune că el dăruî săgeata acesta
lui Pitagor, drept recunoștință pentru lecțiile de filosofie ce le primise de la
acest înțelept. E probabil că el eră, ca și Anacharsis, un Scit, carele venise să studieze
filosofia și moravurile Elinilor în patria lor. S'a vedut de unŭ în fabula lui
Abaris și a săgeții lui, o alusiune la magnetul; acesta e prea de necređut ca să
se pótă admite chiar posibilitatea unei astfel de ipoteze. În Grecia antică nu
se scia absolut nimic despre polaritatea acului magnetic.

⁴ ὕπερνότιοι. Erodote, deși combate ideile de simetrie geografică tocmai
în acest capitol, cade singur în acest păcat susțind această teorie, în privința
căreia vedŭ mai sus nota 3 pag. 42.

⁵ ἄλλοι. De și aci se subînțelege ἄνθρωποι, am preferit a traduce prin-
tr'un adverb ca mai clar.

⁶ γελῶ. Autorul nostru aci atacă în mod direct pe Ecateŭ, autorul lui
de predilecțiune al căruia credința (care era și aceea a majorității Elinilor) constă
în a atribui pământului o formă perfect rotundă sau circulară; continental,
compus din Europa la nord și din Asia la sud (subt care din urmă denumire

της περιόδους γράφαντες ¹ πολλοὺς ἤδη, καὶ οὐδένα νόον ἔχοντας ἐξηγητάμενον ² οἷ Ὀκτανὸν τε βέοντα γράφουσι περὶ τὴν γῆν εὐδοσαν κυλιωτέρα ὡς ἀπὸ τόρνου, καὶ τὴν Ἀσίην τῇ Εὐρώπῃ ποιούντων ³ ἴσῃν ἐν ὀλίγοις γὰρ ἐγὼ δηλώσω μέγαθός τε ἐλάχιστης ἀπείρας, καὶ οἷ τις ἐστὶ ἐς γραφήν ⁴ ἐλάχιστη.

boreni, trebuie să existe și Ipernotieni. Eū rid când ved încă mulți (geografi) descriind oculul pământului fără să aibă o normă care să-i conducă; cari descriū Oceanul ca curgēnd împrejurul pământului, (pe care îl fac) circular ca cum (ar fi lucrul) de un instrument de strungărie, și cari fac Asia egală cu Europa; voiū explica în puține cuvinte întinderea fie căreia din ele, și ce fel de formă are fie care.

se coprindea Asia mică, Siria, Arabia, Egiptul și totă cōsta Africei d'a lungul Mediteranei) eră înconjurat de o apă care curgea împrejurul pământului și îl isola de margine. Această apă sau fluviu se numia Oceanul. Forma sferică a pământului nu eră nici bănuită de Elini: de aceea să nu traducem κυλιωτέρα mai jos decât prin cuvintul »circulară«.

¹ γράφαντες. Nu însemnă aci atât a scrie pe cât a descrie și pōte chiar a desemna.

² καὶ οὐδένα νόον ἔχοντας ἐξηγητάμενον. Fără cea mai mică umbră de îndoielă aceste cuvinte sunt greșite în texturile manuscrise. Sunt nevoit să le respect fiind că manuscrisele sunt unanime în privința lor, dar așa cum le vedem în text, sunt gramaticalmente obscure. ἔχοντας, după text, se referă la νόον și traducerea propusă de Creuzer »cum multos video nullam rationem adhibentes quæ ipsos ducit«, imi pare puțin satisfăcătoare și obscură, fiind-că leagă ἔχοντας cu οὐδένα. Cred că în textul original se afla scris ἔχοντα. Se înțelege că daca admitem textul ca corect, atunci trebuie să traducem cum face Creuzer și să sacrificăm claritatea. Argumentele pe cari bases presupunerea că textul original avea ἔχοντα iar nu ἔχοντας sunt destul de puternice și sunt cele puse înainte de Blakesley: în litere unciale am avea: NOONEXONTAEIHFHCAMENON. E fōrte natural ca primul copist să fi omis bara la E și să fi pus C (σ) în loc; ceea ce ar fi dat NOONEXONTACEIHFHCAMENON: pe urmă un alt copist, vedēnd ἔχοντας ἐξηγητάμενον, a înțeles că lipsesce un ε la ἐξηγητάμενον și l'a introdus, ceea-ce explică textul ἔχοντας ἐξηγητάμενον. Dacă primim rectificarea καὶ οὐδένα νόον ἔχοντα ἐξηγητάμενον, trebuie să considerăm pe ἔχοντα ca un acusativ plural după ἐξηγητάμενον și să traducem: »Rid când ved multe »persone cari încă descriū charte ale pământului și pe nici unul dintr'insii »dând explicațiunii cu bun înțeles«. De aceea aș admite a se ceti οὐδ' ἔνα iar nu οὐδένα. În tōte casurile mai toți comentatorii sunt de acord că textul este corupt în acest pasgău. Rectificarea propusă de Bekker, care scrie ἐχόντως, nu e basată pe nici un bun argument. Traduc aci după textul bănuit ca corupt, fiind-că nu avem manuscrisele în favōrea unei rectificări, dar sunt dator a spune că cred traducția propusă aci în notă ca reprezentând adevērata idee a autorului.

³ ποιούντων. Ar fi fost mai gramatical după γράφουσι: să se fi dis aci ποιοῦσι. Schweighäuser însă, și pōte cu ôre-care cuvint, sustine că ποιούντων este genitivul absolut (identic cu ablativul absolut în limba latină) după γλω, și traduce: »rid ca ei să fi făcut Asia egală cu Europa«. Dar pōte că idea acēsta e cam exagerată, mai cu sēmă că genitivul absolut nu prea e usitat de Erodot. De aceea traduc ca cum am aveā aci o erōre pentru ποιοῦσι.

⁴ οἷ τις ἐς γραφήν. Literalmente: »cum stă în privința descrierii«. γραφή, ca γράφαντες mai sus, indică descriere.

37. Πέρσαι οἰκέουσι¹ κατήμον-
τες ἐπὶ τὴν νοτιήν θάλασσαν², τὴν
'Ερυθρὴν καλομένην τούτων δ'
ὑπεροικέουσι: πρὸς βορέω ἀνέμου
Μήδοι, Μήδων δὲ Σάσπειρες³, Σασ-
πείρων δὲ Κόλχοι, κατήμοντες ἐπὶ
τὴν βορηήν θάλασσαν⁴ ἐς τὴν
Φάσις ποταμὸς ἐκδίδοι. Ταῦτα τέσ-
σερα⁵ ἔθνη οἰκεῖ ἐκ θαλάσσης ἐς
θάλασσαν.

38. Ἐνθεῦταν δὲ τὸ πρὸς ἐσπέ-
ρης ἀκτῆ⁶ θυράσια: ἀπ' αὐτῆς κα-
τατείνουσι: ἐς θάλασσαν, τὰς ἐγὼ
ἀπηγήσομαι. Ἐθεν μὲν ἡ ἀκτὴ ἢ
ἐτέρη, τὰ πρὸς βορέην ἀπὸ Φάσιος
ἀρξάμενη, παρατέταται ἐς θάλασσαν
παρὰ τὸν Πόντον καὶ τὸν Ἐλ-
λήσποντον μέχρι Σιγείου⁷ τοῦ Τρωϊ-

37. Persii locuiesc stabiliți pe
malul mării meridionale, care se
numesce Eritrea: mai sus de
aceștia, spre nord, locuiesc Me-
dii, (mai sus) de Medii, Saspirii;
iar (mai sus) de Saspiri, Colchii,
cari locuiesc pe malul mării me-
di-norțiale în care se varsă riul
Fasis. Aceste patru popóre o-
cupă spațiul de la o mare până
la cea laltă.

38. De aci spre apus două
regiuni înainteză spre mare, aceș-
tea eũ le voiũ descrie: una din
aceste regiuni, începe spre nord
de la Fasis și se întinde în mare,
d'a lungul Pontului și al Eles-
pontului până la promontoriul
Sigeum în Troada; spre miază-

¹ οἰκέουσι. Acest verb nu are nici un regim direct în această frază, deși el în tot d'auna cere un acusativ. Schweighäuser presupune că s'ar fi omis de copisti cuvîntul Ἀσίην. Acesta este foarte posibil, dar ne-existând acest cuvînt în nici un manuscris, nu ne este permis a-l introduce în textul nostru.

² νοτιήν θάλασσαν. E de observat că atât aci cât și la Cap. 42, se înțelege o altă mare decât cea indicată prin expresia νοτιή θάλασσα la Cap. 13. Aci e vorba de golful Persic, de ôre-ce marea Eritrea propriu dîsă corespundea cu Oceanul Indian modern, și acolo nu locuia de fel Persii. E dar mai natural să credem că Erodot a voit să înțelegă golful Persic, saũ, cum se mai numesce astăzi, marea Oman.

³ Σάσπειρες. Aceștia locuia în vecinătatea Erivanului modern. Ritter pretinde că denumirea pietrei prețioase »safirul« este asociată cu numele acestui popor, pentru că la dînsul se găsia multe pietre de felul acesta.

⁴ βορηήν θάλασσαν. Opus la νοτιήν θάλασσαν de mai sus. Se indică firesce aci Pontul Euxin în care se varsă Fasul lângă Batumul modern și orașul Poti, tocmai la punctul unde era frontiera vechie între Rusia și Turcia înaintea resbelului din 1877.

⁵ τέσσερα. Aceste popóre sunt de sigur acelea prin teritoriul căror ar fi si-
lite să trecă mărfurile importate în Grecia din Asia prin Colchida. Aceste mărfuri veniau pe uscat până la marea Caspic; de acolo erau cărate pe riul Ciru, astăzi »Kuru« saũ »Koura«, și de acolo în fine treceau munții în valea Colchidei.

⁶ ἀκτῆ. Nu avem în limba noastră nici un cuvînt prin care am putea exprima această vorbă. Am tradus prin cuvîntul »regiuni«, dar acela nu exprimă nici cum sensul adevărat al lui ἀκτῆ. Prin ἀκτῆ se înțelege în limba elină o regiune care înainteză în mare cu o parte lipită de continent. De acolo își derivă numele »Atica« din cauza formei peninsulei pe care e situată Atena. Numele original a fost Ἀκτικῆ. Tot ast-fel și Iapigia era ο ἀκτικῆ. Peninsulele unite cu continentul printr'un isthmus îngust se numia ἡερσόννησοι: astfel Istria ar fi ο ἀκτικῆ și Crimeea ο ἡερσόννησος.

⁷ Σιγείου. Promontoriul Sigeum, pe care se afla situat acest oraș, este format dintr'o ramificație a muntelui Ida și se ridică d'asupra mării ca o stîncă

νοῦ τὰ δὲ πρὸς νότον, ἢ ἀπὸ τῆς αὐ-
τῆ ἀπὸ τοῦ Μυριανδρικοῦ
κόλπου¹, τοῦ πρὸς Φοινίκη κειμέ-
νου, τείνει τὰ ἐς θάλασσαν μέγρι
Τριοπίου ἀκρῆς·² οἰκεῖ δ' ἐν τῇ
ἀπὸ ταύτης ἔθνεα ἀνθρώπων τριή-
χοντα.³ Αὕτη μὲν νῦν ἡ ἑτέρα τῶν
ἀκτῶν.

39. Ἢ δὲ δὴ ἑτέρα ἀπὸ Περσέ-
ων ἀρξάμενη παρατίθεται ἐς τὴν
Ἐρυθρὴν⁴ θάλασσαν, ἢ τε Περ-
σική⁵ καὶ ἡ ἀπὸ ταύτης ἐκδοχο-

λι, această regiune urmésă cõsta
maritimă, de la golful Miriandrie,
despre pãrțile Fenicieii, pãnã la
promontoriul Triopiũ; trei-zeci
de neamuri de ómeni locuiesc în
acéstã regiune. Iatã dar una din
regiunii.

39. Cea-laltã regiune începe
de la Persi și se întinde pãnã
la marea Eritree, ea este persicã,
și pe urmã asirianã, și din asi-

îmaltã; acum, locul fiind sus, promontoriul e ocupat de o multime de mori de
vânt. La vre o donã kilometri spre nord de acest promontoriũ se aflã gura
Scamandrului combinat cu Simoisul. Aceste douã ape depun așa mult aluvion
peste câmpia prin care sfãrșesc cursul lor, încãt localitatea se modificã necon-
tenit. E probat cã în vechime gura Scamandrului era mai departe de promon-
toriul Sigæum de cât este astã-zi, cãci cursul fluviului s'a schimbat în partea
lui inferioarã și s'a depãrtat de Hissarlik, unde eraũ ruinele Troiei, și aprõpe de
care am constatat singur urmele vechiei albi.

¹ Μυριανδρικοῦ κόλπου. Nu putem fi aicea siguri despre text, fiind cã
tõte manuscrisele variaazã: unele aũ Μυριανδρικοῦ, altele Μυριανδρῶν, altele Μα-
ριανδρῶν, în fine altele Μυριανδρῶν. Primele variante se referã tõte la golful
Miriandriu, nu în Fenicia ci în Bitinia, adicã la nordul Asiei mici, în loc de
spre sud, cum o exprimã πρὸς νότον. De aceea prefer cu mult textul Μυριαν-
δρικοῦ, care se referã la golful Isus între Cilicia și Siria, tocmai la punctul
unde cõsta se întinde spre sud pentru a forma Fenicia, dupã ce a urmat di-
recția de la apus spre rãsãrit pentru a forma cõsta despre sud a Asiei mici.
Miriandru era un oraș fenician în golful Isus. Xenofonte ne vorbește de el în
Anabasis, I, 486, și îl descrie ca: πόλις οἰκουμένη ὑπὸ Φοινικῶν. E mai natu-
ral sã suposãm cã Erodote vorbește de acest Miriandru, fiind cã alt-fel ar des-
crie de douã ori regiunea între Troada și Bitinia.

² Τριοπίου ἀκρῆς. Promontoriul Triopiu se afla între golful Ceramic și
acel de Rod, pe dinsul se ridica celebra cetate Cnid, colonie dorianã. Vedem
aci cât de imperfectã este geografia lui Erodote, de óre-ce chiar când descrie to-
pografia Asiei mici, el face confuziunii și inexactitãți.

³ ἔθνεα ἀνθρώπων τριήχοντα. Aceste națiuni, sau mai bine comunitãți
diferite, sunt enumerate de Erodote, parte în Cartea I, Cap. 28, parte în Cartea
III, Cap. 90, parte în Cartea VII, Cap. 72. Ele pot fi ast-fel recapitulate: Moschi,
Tibarenii, Macronii, Mosinecii, Marii, Alarodii, Armenii, Capadocii, Matienii,
Paflagonii, Chalibii, Mariandrii, Bitinii, Timii, Aeolii, Ioniinii, Magnesianii,
Dorienii, Misii, Lidii, Cariii, Caunii, Licienii, Milieii, Cabalii, Lasonii, Igemnii,
Frigienii, Pamfilii și Cilicienii. Se înțelege prin acestũ ἀπὸ τῆς totiã Asia micã, dela
Fasis pãnã la golful Isus.

⁴ Ἐρυθρῆν. Ca mai sus, golful Persic.

⁵ Περσική. E greũ aici sã ne închipuim cum se põte considera Persia ca
fãcând parte din peninsula arabicã, pe care de sigur o înțelege autorul prin cea
d'a doua ἀπὸ τῆς. Blakesley susține cã pasagiul e corupt, cãci e evident cã Ero-
dote considera Persia mai mult ca o basã de la care se despãrtãu cele douã
peninsule pe cari le numește ἀπὸ τῆς, adicã peninsula Asiei Mici și peninsula
arabicã cu Siria și Fenicia. Sã nu uitãm cã Erodote nu ține în seamã isthmul de
Suez, astfel expresia ἀπὸ τῆς nu s'ar aplica regiunii aci descrise, adicã regiunii
formate din Arabia, Siria și Fenicia, cari, dupã cum crede Blakesley, sunt cele
trei țeri despre cari e vorba mai jos în acest capitol.

μένη Ἀσσυρίη καὶ ἀπὸ Ἀσσυρίης ἢ Ἀραβίη· λέγει δὲ αὕτη, οὗ λέγουσα εἰ μὴ νόμῳ¹, ἐς τὸν κόλπον τὸν Ἀράβιον, ἐς τὸν Δαρεῖος ἐκ τοῦ Νεῖλου διώρυγα ἐσήγαγε². Μέχρι μὲν γὰρ Φοινίκης ἀπὸ Περσέων, γῶρος πλατὺς καὶ πολλός³ ἐστὶ τὸ δὲ ἀπὸ Φοινίκης παρῆκει διὰ τῆσδε τῆς θαλάσσης⁴ ἢ ἀκτὴ αὕτη παρὰ τὴ Συρίην τὴν Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον, ἐς τὴν τελευταίαν ἐν τῇ ἔθνεά ἐστι τρία⁵ μόνον· ταῦτα μὲν ἀπὸ Περσέων τὰ πρὸς ἐσπέρας τῆς Ἀσίας ἔχοντά ἐστι.

40. Τὰ δὲ κατ' ὄψεις Περσέων καὶ Μήδων, καὶ Σασπείρων καὶ Κόλχων, τὰ πρὸς ἡῶν τε καὶ ἡέλιον ἀνατέλλοντα, ἔνθεν μὲν ἢ Ἐρυθρῆ παρῆκει θάλασσα⁶, πρὸς βορρῶν δὲ ἢ Κασπίη τε θάλασσα, καὶ ὁ Ἀράξης ποταμὸς, βέων πρὸς ἡέλιον ἀνίσχοντα⁷. Μέχρι δὲ τῆς Ἰνδικῆς οὐκέ-

riană (devine) arabică; ea se termina, — nu în realitate, dar numai ca mod de a se exprima, — la golful arabic, la care Dariu a deschis un canal de la Nil: de la țera Persilor până în Fenicia localitatea este lată și întinsă; această regiune se întinde de la părțile Fenicieii, d'a lungul (côtei) mării noastre până în Siria Palestină și în Egipt, unde ea se termină; într'însa, locuiesc numai trei popoare; aceste (țări) compun părțile Asiei spre apus, începând de la Persii.

40. Părțile dincolo de Persii, de Medii, de Saspirii și de Colchi, spre est și spre răsăritul soarelui, sunt limitate de marea Eritree, iar spre nord de marea Caspie și de râul Araxe, care curge spre răsăritul soarelui. Până în India Asia este locuită:

¹ οὗ λέγουσα εἰ μὴ νόμῳ. Aci «νόμῳ» indică obiceiul creat prin convențiune, adică că «se pretinde numai în limbajul ordinar că ar fi terminând, dar că în realitate nu e așa»: se înțelege că Erodote se încercă să explice că ceea ce împiedică Arabia de a fi o perfectă peninsulă este punctul ei de contact cu Africa prin isthmul de Suez.

² Δαρεῖος ἐκ τοῦ Νεῖλου διώρυγα ἐσήγαγε. E vorbă despre canalul pe care Faraonul Neco a refuzat să-l redeschidă de frica puterii Babilonienilor. Canalul acesta fu întâiu săpat de Ramses II și fu astupat pe urmă de nisipurii. El fu destupat mai târziu de Ptolemei, și încă mai târziu, cu altă ocazie, de Traian. Cât pentru destuparea lui de către Dariu, Erodote ne vorbește despre această în Cartea II, Cap. 158, unde descrie acest canal în mod exact. Se vede că Dariu termină lucrarea pe care Faraonul Neco se temea a o continua în urma predicierilor oracolului.

³ πολλός. Însemnă aci «întins». Tot în sensul acesta se ia acest cuvânt de Erodote în Cartea această, Cap. 109: «λίμνη μεγάλη τε καὶ πολλή», și în Cartea VI, Cap. 126, «κόλπος πλοῦς».

⁴ τῆσδε τῆς θαλάσσης. Adică marea Mediterană.

⁵ ἔθνεά ἐστι τρία. E clar aci că nu intră Persii în categoria acestor popoare: e vorbă de Fenicienii, de Asirienii și de Arabii. Veđi mai sus nota 3, pag. 50.

⁶ ἐνθεν μὲν ἢ Ἐρυθρῆ παρῆκει θάλασσα. Din acest pasagiū se vede foarte clar că Erodote dă un sens foarte larg acestei mări, desemnând prin expresia «Eritree» tot ce formeză limita Asiei despre miază zi, coprinđend și golful Persic și golful Arabic.

⁷ ὁ Ἀράξης ποταμὸς, βέων πρὸς ἡέλιον ἀνίσχοντα. Nimic pöte în totă geografia lui Erodote nu este mai greu de descursat de cât identitatea și

εται Ἀσίῃ τὸ δὲ ἀπὸ ταύτης ἐρῆ-
μος ἦδη τὸ πρὸς τὴν ἡῶ¹, οὐδ'
ἔχει οὐδεις φράσαι, οἷον δὲ τί ἐστι.
Τοιαύτη μὲν καὶ τοσαύτη ἡ Ἀσίη
ἐστί.

41. Ἢ δὲ Λιβύη ἐν τῇ ἀκτῇ
τῇ ἐτέρῃ² ἐστί· ἀπὸ γὰρ Λιβύππου
Λιβύη ἦδη ἐκδέκεται. Κατὰ μὲν νῦν
Ἀἴγυπτον ἡ ἀκτὴ αὐτῆ στεινὴ³ ἐστί·
ἀπὸ γὰρ τῆσδε τῆς θαλάσσης⁴ ἐς
τὴν Ἐρυθρὴν θάλασσαν⁵ δεκά μν-

iar partea ei despre răsărit este
pustie, și nimeni nu poate să
descrie ce fel de loc este: iată
dar configurația și întinderea
Asiei.

41. Cât pentru Libia, ea
face parte din a doua regiune:
câci Libia ține de Egipt. Câ-
tre Egipt, această regiune este
ângustă: câci de la marea năs-
tră până la marea Eritree sunt

poziția acestui rîu. Fără cea mai mică îndoielă idea ce își făcea acest istorian despre părțile mării Caspie și ale mării Aral precum și despre rîurile ce se varsă în aceste lacuri mari, era foarte vagă și foarte neprecisă. Acest Araxe pōte să fie acelaș curs de apă despre care e vorba în Cartea I, Cap. 201, dar nu pōte fi acelaș despre care s'a vorbit mai sus în Cartea acēsta, la Cap. 11. Pare pozitiv, din tōte mențiunile ce le face Erodot relativ la regiunile acestea, că el confundă mai întâiu marea Caspie cu marea Aral, pe urmă confundă între ele patru rîuri, Aras, Volga, Oxus și Iaxarte, și le ia unul drept altul. Ori și cum, numai unul din aceste rîuri curge spre răsărit, prin urmare există o confuzie în mintea autorului și asupra cursului lor. Volga curge de la nord spre sud, iar Oxus și Sir-Daria (vechiul Iaxarte) curg, din contra, de la răsărit spre apus. Ori cât s'ar fi putut schimba, din timpul lui Erodot, aceste localități, totuși nu e de crezut ca un rîu, sau mai multe rîuri, să curgă acum în direcția opusă. Creuzer cērcă să acopere erōrea gravă ce o face autorul dīcēnd că ῥέευν cu o prepozițiune nu indică așa mult cursul rîului pe cāt indică partea în care curge, adică că curge în părțile orientului. Araxes fluere dicatur ad orientem..... cum verbum ῥέευν, adjunctā prepositione, non tam de fluvii cursu ac directione dicatur, quam potius omnino quā parte, quā regione ille fluat indicet. Blakesley presupune că Erodot dă numele de Araxe unui rîu care în adevăr curge spre răsărit și se varsă în lacul Lob din Tibet. Niebuhr explică erōrea lui Erodot dīcēnd că el își inchipuia că rîul Araxe lāsă o ramură din el care să vērșă în marea Caspie, și că cursul principal apuca pe urmă spre India unde se pierdea în mlaștine. În fine Rawlinson caută să explice și el erōrea dīcēnd că este o greșelă, un lapsus, și că Erodot a voit să dīcā că rîul Araxe curge spre apus iar nu spre răsărit. Tōte aceste explicații mi se par studiate și nefundate și cred că e mult mai natural să recunōscem că autorul nostru avea o idee foarte vagă despre geografia Tartariei moderne, geografie care, chiar în timpii moderni, nu era bine cunoscută de toți, până ce expediția Rușilor la Khiva a aruncat ceva mai multă lumină asupra ei. Afară de acēsta, suntem justificați a crede că Erodot facea confuzii mari în privința rîului Araxe, lucru care rezultă din tōte mențiunile ce le face el despre acest rîu. Traducerea lui Gignēt par l'Araxe, qui coule en suivant la marche du soleil, este cu totul greșită.

¹ ἐρῆμος ἦδη τὸ πρὸς τὴν ἡῶ. Aci, de sigur, e vorbă despre desertul Cobi cu care se presupunea că se termină Asia. Existența Chinesilor d'abia se lănuia la epoca lui Erodot.

² Λιβύη ἐν τῇ ἀκτῇ τῇ ἐτέρῃ. Acēsta confuzie între Africa și Asia este o erōre comună multor geografi ai antichității.

³ στεινὴ. Alusie la istmul de Suez între Mediterana și marea Roșie, sau golful Arabic.

⁴ τῆσδε τῆς θαλάσσης. Ca mai sus, marea Mediterană.

⁵ Ἐρυθρὴν θάλασσαν. Aci se înțelege marea Roșie propriu zisă. Am vedut că subț acest nume Erodot confunda golful Persic, oceanul Indian și golful Arabic, sau marea numită astăzi Roșie.

ριάδες εἰς ὄργυρον αὐτὰ δ' ἂν εἰεν
χίλιαι στάδιοι: ¹ τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ στε-
νοῦ τούτου κάρτα πλατέα τυγγάνει
ἔουσα ἢ ἀκτὴ ἦτις Λιβύη κέκληται.

42. Θωομάζω ὦν τῶν διουρι-
σάντων καὶ διελόντων Λιβύην τε
καὶ Ἀσίην καὶ Εὐρώπην οὗ γὰρ
σικκὰ τὰ διαφέροντα αὐτέων ἐστί.
Μήκει μὲν γὰρ παρ' ἀμφοτέρας πα-
ρήκει: ² ἢ Εὐρώπη, εὐρεος δὲ πέρι,
οὐδὲ συμβαλέειν ἄξιη φαίνεται μοι
εἶναι. Λιβύη μὲν γὰρ δηλοῖ ἑωυτὴν
ἔουσα περιόρουτος, πλὴν ὅσον αὐτῆς
πρὸς τὴν Ἀσίην οὐρίζει, Νεκῶ τοῦ
Αἰγυπτίων βασιλέως πρώτου ³ τῶν
ἡμεῖς ἴδμεν καταδέξαντος: ὃς ἐπέει-
τε τὴν διώρυγα ⁴ ἐπαύσατο ὀρύσσων

o sută de miș de coști: ceea ce
face o mie de stadioi; regiunea
care se numește Libia devine
forte lată dincolo de acest
isthm.

42. Eū unul mē mir de a-
ceia carī aū delimitat și di-
visat Libia, și Asia și Europa ;
câci deosebirea între acestea nu
e mică. De ôre-ce, în privința lun-
gimii, Europa le ajunge pe a-
mândouē (cele lalte), în privința
însă a lățimii, ea nu 'mī pare
a fi demnă de a fi comparată
(cu ele). Cât despre Libia, noi
scim că ea este înconjurată de
mare, afară numaī acolo unde
ea se hotărnicese cu Asia,

¹ χίλιοι στάδιοι. Tot așa și Plin (Hist. nat. V. 11) estimă lățimea isth-
mului de Suez la 125 de mile romane, care egala 1000 de stadioi elinesci. Această
estimațiune este aprôpe exactă, căci de la Suez până la Port Said sunt 128 de
kilometri, adică 1036 de stadioi.

² Μήκει μὲν γὰρ παρ' ἀμφοτέρας παρήκει. Să nu ne surprindă această
afirmație, pentru că trebuie să ne aducem aminte că pentru Erodot, Asia
se compunea numaī din Tartaria, din Persia, din Siria și din Asia Mică, iar
Africa numaī din Egiptul cu cōsta Mediteranei; restul acestor continente mari
eră cu desăvîrșire necunoscut. Pe de altă parte, Erodot acorda Europei o mai
mare întindere de cât i se atribuia de geografii carī l'au precedat. De exemplu,
după Erodot, limitele Europei despre Asia erău mai aceleași pe carī le conside-
răm și noi ca atare, și a nume: riul Fasis, marea Caspie și Araxul; Ecateu, din
contra, considera că Asia începea dela Tanais încolo. Această din urmă limită
fu adoptată și de Strabon și de geografii evului de mijloc, până când Rușii aū
început a considera fluviul Ural, marea Caspie, și frontiera lor despre Turcia
drept limită între Europa și Asia.

³ Νεκῶ τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέως πρώτου. De ôre-ce acest Faraon a or-
donat o astfel de circumnavigare a Africei, ne-apărat că acesta a fost pentru
a confirma o teorie deja existentă asupra configurației continentului african,
adică e de presupus că capul de Bună Speranță fusese deja îndoit. Cât pentru
adevărul acestei circumnavigațiunii ordonate de Neco, nu pōte fi probă mai
bună decât fenomenul pe care l'au observat acești navigatori îndată ce aū
trecut capul, și care pare atât de absurd. Iu Erodot, adică că mergând spre
nord, sōrele resăria la dreapta lor iar nu la stînga ca mai înainte. Vedem până că
Vasco de Gama și Bartolomeo Diaz nu sunt cei dintâi carī aū trecut peste capul
de Bună Speranță, ci că Fenicienii, trimiși de Neco, cu 21 secolī înainte, făcu-
seseră acest voiaj, întreprins iar puțin timp după aceea de Hanno, un navigator
cartagine. Plin vorbește despre multe navigațiunii dela golful Arabic până la
Gade, cu scop comercial, prin urmare putem conchide că forma Africei eră forte
bine constatată înainte expediției lui Vasco de Gama. — Întrēga frasa a
cesta până la καταδέξαντος, este un exemplu de genitiv absolut.

⁴ διώρυγα. Pentru această încercare a lui Neco de a face un canal dela
Nil până la marea Roșie, veđi nota respectivă la Cartea II, cap. 158.

τὴν ἐκ τοῦ Νεῖλου διέχουσαν ἐς τὸν Ἀράβιον κόλπον, ἀπέτεμψε Φοινίκας ἄνδρας πλοίοισι. ἐντελάμενος ἐς τὸ ὄπισθον δι' Ἑρακλήϊον στηλέων διεκπλέειν ἕως ἐς τὴν βορρῆτην θάλασσαν¹, καὶ οὕτω ἐς Αἴγυπτον ἀπικνεύεσθαι. Ὀρμηθέντες ὡν οἱ Φοινίκας ἐκ τῆς Ἐρυθρῆς θαλάσσης² ἔπλεον τὴν νοτίην θάλασσαν³. Ὅπως δὲ γίνοιτο φθινόπωρον, προσίσχοντες⁴ ἂν σπείρσκον τὴν γῆν, ἵνα ἐλάχιστοι τῆς Λιβύης πλέοντες γινοίατο⁵, καὶ μένεσκον τὸν ἄμητον⁶. θερίσαντες δ' ἂν τὸν σίτον ἔπλεον⁷, ὥστε δύο ἐτέων διεξελθόντων, τρίτῳ ἔτει⁸ κάμψαντες Ἑρακλήϊας στηλάς,

Neco, regele Egiptenilor, fiind, pre cât scim noi, cel dintâiu carele să fi demonstrat acésta; el, după ce a renunțat la săparea canalului care trebuia să curgă dela Nil până la golful Arabic, a trimis nisce Fenicienii având nave, cu ordin de a pluti înapoi prin colónele lui Ercul până la marea de Nord, și de a reveni ast-fel iar în Egipt. Fenicienii, pornind din marea Eritree, navigară în marea de Sud. Îndată ce se făcù toamnă, debarcară și făcură semănături pentru a avé provisiil în ori-ce

¹ βορρῆτην θάλασσαν. Aci se înțelege marea Mediterană care se contrastă cu marea Indiană. (Veđi pentru acésta nota la Cartea II, cap. 11 asupra pasagiului ἐκ τῆς Ἐρυθρῆς καλεομένης θαλάσσης).

² Ἐρυθρῆς θαλάσσης. Aci se înțelege golful Arabic sau marea pe care astă-đi o numim Roșie.

³ νοτίην θάλασσαν. Adică oceanul Indian, începând dela capul Guardafui până la capul de Bună-Speranță.

⁴ προσίσχοντες. Unele manuscrise au προσχόντες: cele mai bune ediții însă au urmat textul manuscrisului vienes și al aceluia din biblioteca colegiului Emmanuel din Cambridge, cari ambele au προσίσχοντες.

⁵ γινοίατο. Unele manuscrise au γενόιατο, ceea ce ar însemna: »Să se facă rodul ca să'l albă cu densil«.

⁶ μένεσκον τὸν ἄμητον. Se vede că acești navigatori au pornit din golful Arabic pe la Iulie, și toți scim cu ce repeđicie produce pământul rodul său în acele clime calde. Sir J. Wilkinson afirmă că în Africa, orđul, mazărea, și alte produse se culeg 100 de đile după ce s'au semănat, iar zarzavaturile 50 sau 60 de đile după semănătură; vedem dar că acești exploratori nu aveau nevoie să aștepte mult, cum ar fi fost siliți s'o facă în climatele noastre. Trei luni de repaos nu eră o pierdere de timp pentru navigatorii Fenicienii însărcinați cu misiunea de a face ocolul continentului african; d'abia erau suficiente pentru odihna lor și repararea navelor, cari, precum scim, erau mici și prin urmare se deteriorau lesne, ne putând face călătoriil lungi fără a avé trebuință de a fi trase la mal din când în când și reparate.

⁷ ἔπλεον. Se subînțelege ἂν.

⁸ τρίτῳ ἔτει. Iată cum fixeză Wheeler (Geography of Herodotus) cronologia acestel expedițiunil memorabile: Faraonul Neco a început să domnescă la anul 616 înainte de Christos și a întrebunțat primil an al domniei lui cu săparea canalului destinat să împlinescă scopul atins astă-đi de canalul de Suez. Presupunđ că el ar fi renunțat la acésta lucrare la anul 613, putem fixa cu destulă precizie luna lui Iulie 613 ca data plecării navigatorilor fenicienii din portul Suez. Cu mijlócele de navigațiune ce existau în acele timpuri trebuie să calculăm 2 luni pentru călătoria în marea Roșie; prin urmare el aú intrat în oceanul Indian prin strimțórea Bab-el-Mandeb pe la Octombrie 613, de acolo, urmând linia cóstei, ar fi ajuns la capul de Bună-Speranță cam pe la Ianuarie 612. Oprindu-se iar de douě ori pentru semănat și recoltă pe costa occidentală a Africei, de exemplu o dată pe la Angola și altă dată pe

ἀπίκοντο ἐς Αἴγυπτον. Καὶ ἔλεγον, ἔμοι μὲν οὐ πιστὰ, ἄλλω δὲ δὴ τερφ, ὡς περιπλώοντες τὴν Λιβύην τὸν ἥλιον ἔσχον ἐς τὰ δεξιὰ¹. Οὕτω μὲν αὕτη ἐγνώσθη τὸ πρῶτον².

parte a Libiei ar naviga ei, și aū așteptat culesul; după cules, aū pornit (din nou): ast-fel, împlinindu-se doi ani, aū trecut colónele lui Ercul în anul al treilea, și s'aū întors în Egipt. Ei spuneaū, dar eū cred că nu spuneaū adevêrul, deși alții sunt liberi s'o credă, că făcând călătoria împrejurul Libiei, ar fi avut sórele în partea dréptă. Ast-fel pentru prima óra se cunosc acest (continent).

43. Μετὰ δὲ Καρχηδόνοί εἰσι οἱ λέγοντες³· ἐπεὶ Σατάσπης γε ὁ Τεάσπιος⁴, ἀνὴρ Ἀχαμενίδης, οὐ περιέπλωσε Λιβύην, ἐπ' αὐτὸ τοῦτο

43. După (Fenicieni), Cartaginezii sunt acei cari aū confirmat (aceste lucruri privitoare la geografia Libiei): de óre ce

costa Guineii superioare (amândouă localitățile mănóse), aū putut ajunge la gura fluviului Senegal pe le Martie 611; și atunci intrând în strimtorile Gibraltarului pe la tóamna anului 611, ar completa călătoria lor revenind în Egipt pe la anul 610. Ast-fel dar întréga circumnavigație ar fi ocupat 3 ani, timp fórte probabil, daca considerăm dificultățile ce se întâmpinaū pe atunci, mai cu sémă cu nave mici, și în mări necunoscute.

¹ ἥλιον ἔσχον ἐς τὰ δεξιὰ. Acest pasagiū s'a interpretat în două moduri; sau că Fenicienii, după ce aū trecut capul de Bună Speranță și aū apucat direcția spre nord de unde până atunci navigaū spre sud, aū vedut că sórele nu mai resăria la stînga ci la drépta lor, sau iar că după ce aū trecut ecuatorul aū avut sórele spre nord în loc de spre sud. Amândouă aceste fenomene ar fi observate de acești navigatori și în cazul de față fidelul raport al unui fapt pe care îl crede autorul absurd, dá o mai mare autoritate întregii istorisirii. Daca nu raportă aci Erodót acest fenomen, observat de navigatorii Fenicienii, fenomen la care el nu dá credămént, mulți astă-zi ar fi rémas scepticii în privința acestei expediții. Să nu criticăm dar nici odată pe Erodót pentru că raportéza tóte di-sele ce le crede absurde, căci iată-ne în fața unui fapt prețios care ar fi rémas ascuns pentru noi daca Erodót seria numai ceea ce el socoté demn de cređut.

² οὕτω μὲν αὕτη ἐγνώσθη τὸ πρῶτον. Larcher pretinde cu óre-care cuvînt că această frasă este eliptică și că se subînțelege «περίρροτος ἑοδου, πλὴν ἕσον αὐτῆς πρὸς τὴν Ἀσίην οὐρίζει». «

³ οἱ λέγοντες. Aci iar este frasa eliptică, subînțelegându-se «περὶ Λιβύης, sau περίρροτον ἑοδου». Am fost silit aci să completez elipsa în traducție. Unii comentatori aū cređut că e mai nemerit a preschimba λέγοντες în πλείοντες, lucru nejustificat prin nici un manuscris. Afară de acesta vedem că Cartaginezii nu aū fost cei dintâi după Fenicienii, cari aū navigat cu scop de a face ocolul Africii, de óre ce între Fenicienii și Cartaginezii a făcut încercare Sataspes fără a face ocolul complet. Data expedițiunii cartagineze e fórte greú de determinat.

⁴ Σατάσπης γε ὁ Τεάσπιος. Un manuscris are Σατάσπης γε ὁ Τεάσπιος, ca cum nominativul ar fi Τεάσπης, pe când acest nominativ este Τεάσπης, precum se póte constata la Cartea VII, Cap. 11, unde tóte manuscrisele sunt unanime. În Cartea VII, Cap. 79, și în Cartea IX, Cap. 76, se vorbesce iar de un Teaspe, tatăl lui Farandat, dar acesta e un personagiū deosebit. Numele Teaspe, ca tóte numele în aspe (de la «asp» sau «esp», cal), era comun la Persii.

πεμφθεῖς· ἀλλὰ δεῖσας τὸ τε μῆκος τοῦ πλόου καὶ τὴν ἐρημίην, ἀπήλθε ὀπίσω, οὐδ' ἐπέτελεσε, τὸν ἐπέταξέ οἱ ἡ μήτηρ ἄεθλον. Θυγατέρα γὰρ Ζωπύρου τοῦ Μεγαβύζου¹ ἐβρίσαστο παρθένον ἔπειτα μέλλοντος αὐτοῦ διὰ ταύτην τὴν αἰτίην ἀνασκολοπιεῖσθαι² ὑπὸ Ξέρξῳ βασιλέως, ἡ μήτηρ τοῦ Σατάσπεος, ἐόυσα Δαρείου ἀδελφεῆ, παραιτήσατο,³ φάσα οἱ αὐτῇ μέζω ζημίην ἐπιθήσειν ἢ περ ἐκείνον· Διθύρη γάρ οἱ ἀνάγκην ἔσσεσθαι περιπλέειν, ἐς δ' ἂν ἀπικηται περιπλέων αὐτῇ ἐς τὸν Ἀράβιον κόλπον· συγχωρήσαντος δὲ Ξέρξῳ ἐπὶ τούτοισι, ὁ Σατάσπης, ἀπικόμενος ἐς Αἴγυπτον καὶ λαβὼν νέα τε καὶ ναύτας παρὰ τούτων, ἔπλεε παρὰ Ἰρακλήϊας στῖλας· διεκπλώσας δὲ καὶ κάμψας τὸ ἀκρωτήριον τῆς Αἰθῆς τῆ ὄνομα Σολόεις⁴ ἔστι, ἔπλεε πρὸς μεσαμβρίην· περήσας δὲ θάλασσαν πολλὴν ἐν πολλοῖσι μῆγεσι⁵, ἐπεὶ τε τοῦ πλεόνος αἰεὶ ἔδεε, ἀποστρέψας ὀπίσω ἀπέπλεε ἐς Αἴγυπτον ἐν δὲ ταύτης ἀπικόμενος παρὰ βασιλέα⁶ Ξέρξῳ, ἔλεγε φὰς τὰ προσωτάτω⁷ ἀνθρώπουσ συμκροῦς⁸ παραπλέειν, ἐσθῆτι

Sataspe, fiul lui Teaspē, un Achemenid, nu făcu ocolul Libiei, (deși) fu trimis anume pentru acésta; dar temându-se de lungimea voiajului, și de singurătate, s'a întors înapoi, și nu a săvârșit lucrarea ce i o impusesse muma lui. (Și acésta) fiind că răpise o fecioră, fiica lui Zopir, fiul lui Megabiz: pe urmă în momentul când era să fie el tras în țepi pentru acésta crimă, conform ordinului regelui Xerxe, muma lui Sataspē, fiind și soră a lui Dariu, obținu grația lui, făgăduind că ea îi va impune o mai mare pedepsă; a dică l'ar sili să facă pe mare ocolul Libiei, astfel ca făcând acest ocol, să se reintorcă pe la golful Arabie: consimțind la acésta și Xerxe, Sataspē a mers în Egipt, și obținând de acolo o navă și un echipagiū, a ajuns până la colónele lui Ercul; trecând între acestea, și îndoind acel cap al Libiei care se numesce Solois, navigă spre sud; străbătând, în timp de mai multe

¹ Ζωπύρου τοῦ Μεγαβύζου. Despre acest Zopir vorbesc Erodot în cel din urmă capitol al Cărții III.

² ἀνασκολοπιεῖσθαι. Pedépsa ordinară pentru crime la Persi. (Veđi Cartea III, Cap. 132).

³ παραιτήσατο. Câte-va ediții vechi au παραγγήσατο.

⁴ Σολόεις. Astă-đi capul Spartei, unde începe cónsta Africeii să apuce spre răsărit ca să formeze golful Guineii. Erodot mai face mențiune de acest promotoriu în Cartea II, cap 32.

⁵ μῆγεσι. În unele ediții μησι.

⁶ βασιλέα. Unele ediții au βασιλέα.

⁷ φὰς τὰ προσωτάτω. Ast-fel este textul tutulor manuscriselor, afară de acela din biblioteca colegiului Emmanuel din Cambridge.

⁸ ἀνθρώπουσ συμκροῦς. Se vorbescé mai sus (Cartea II, Cap. 32), despre un neam pitic în Africa. Se pôte prea bine ca acești navigatori ai antichității să fi dat peste strămoșii actualilor locuitori de pe la capul de Bună Speranță, cari se numesc astă-đi Bosjemans și Dakos și a căror statură e pitică: ei

φοινικήη¹ διαχρωμένους οἱ. ἕκως
σφεῖς καταχρίσασθαι τῆ νηΐ, φεύγοντες
πρὸς τὰ ὄρηα λείποντες τὰς πό-
λις². αὐτοὶ δὲ ἀδικέειν οὐδὲν ἐπι-
όντες, πρόβατα δὲ μόνον ἐξ αὐτέων
λαμβάνειν τοῦ δὲ μὴ περιπλῶσαι
Λιβύην παντελῶς αἴτιον τόδε ἔλεγε,
τὸ πλοῖον τὸ πρόσω οὐ δυνατόν ἐστι
προβαίνειν, ἀλλ' ἐνίσχεσθαι³. Ξέρξης
δὲ οὐ οἱ συγγνώσκων λέγειν ἀλη-
θέα, οὐκ ἐπιτέλεσαντὰ τε τὸν προ-
κειμένον ἄεθλον ἀνεσκολόπισε⁴, τὴν
ἀρχαίην δίκην ἐπιτιμῶν. Τούτου δὲ
τοῦ Σατάσπεος ἐνοῦχος ἀπέδρη ἐς
Σάμον, ἐπεὶ τε ἐπύθετο τάχιστα τὸν
θεσπότερα τετελευτηκότα, ἔχων χρί-
ματα μεγάλα τὰ Σάμιος ἀνὴρ κατέσ-
χε⁵ τοῦ ἐπιστάμενος τὸ ὄνομα, ἐκὼν
ἐπιλήθομαι⁵.

lui o mare întindere de ocean,
(și vădînd) că tot mai rămănea
partea cea mai mare (de stră-
bătut) s'a întors înapoi și a re-
venit în Egipt; de acolo, întor-
cîndu-se pe lângă regele Xerxe,
a declarat că (un neam de)
όμενι pitici locuia pe țermu-
rile oceanului, în partea cea
mai depărtată (și că acești
όμενι) aveaῦ drept îmbrăcă-
minte nișce foi de palmier, că
ei, — îndată ce (navigatorii) de-
barcaῦ, — fugeaῦ spre munți,
părăsind orașele lor: că însă
(navigatorii) intrănd în orașele
lor, nu aῦ făcut nici o strică-
ciune, dar aῦ luat numai câte-
va vite de acolo. El, drept
seusă pentru că nu a făcut în-

sunt foarte stupidi și în vechime pôte că erau mai numeroși și mai răspândiți
decât astăzi, când tind din ce în ce mai mult a dispăre în fața celorlalți negri
mai inteligenți și în fața colonilor din Europa.

¹ φοινικήη. Larcher și Schweighäuser traduc acest cuvînt »roșu«. Această
este o eröre căci colorea roșie se exprimă de autorul nostru tot-d'acuma prin
adjectivul φοινίκιος, pe cînd φοινικήος însemnăză palmierul. Veđi Cap. 194 din
Cartea I; Cap. 86, din Cartea II, și Cap. 20 din Cartea III, unde se vorbeșce
despre vinul de palmier οἶνος φοινικήος; veđi iar Cap. 93 din Cartea I; Cap.
132 din Cartea II; Cap. 76 din Cartea VII și Cap. 22 din Cartea IX unde φοι-
νίκιος însemnăză colere purpurie.

² πόλις. Creuzer are πόλις.

³ ἐνίσχεσθαι. Un comentator german, (Schlichthorst, p. 184), presupune
cu mare cuvînt că tôte acestea sunt foarte adevărate, că Sataspes ar fi ajuns pe
coșta Guineei cam pe la începutul verii, cînd, precum este acum bine știut,
încep a sufla acele vînturi de sud numite în limba engleză »trade winds«, cari
dureză mai multe luni, și cari astăzi sunt evitate de navigatori printr'un mare
ocol spre continentul sud-american. Sataspes, vădînd un vînt contrariu ast-fel
de continuu, pôte prea bine să fi pierdut răbdarea și să se fi întors înapoi. Să
nu uităm că echipagiul lui era compus din Egipteni iar nu din Fenicieni cum
era echipagiul expediției ordonate de Neco; că acești Egipteni nu aveaῦ des-
tule cunoștințe nautice ca să priedcă ce sunt aceste vînturi; în fine că expedi-
țiile anterioare aceleia lui Sataspes erau întreprinse în direcția contrarie; prin ur-
mare vînturile acestea de sud erau în favoarea lor iar nu contrarie, ca în cazul
expediției întreprinse de Sataspes.

⁴ ἀνεσκολόπισε. Această ingratitude față de navigatorul persian amin-
tesc ore cum modul cum fu respătit navigatorul engles Sir Walter Raleigh
după reintorcerea lui din America.

⁵ ἐπιλήθομαι. Patru manuscrise aῦ ἐπιλήθομαι. Însă cele mai impor-
tante, precum și majoritatea, sunt în favoarea textului adoptat aci. Diferința nu
are nici o importanță.

treg ocolul Libiei; a dis, că nava sa nu a putut merge mai departe, ci a stat. Însă Xerxe nu a admis că spunea adevărul, și fiind că nu a săvârșit lucrul ce i se impusese l'a tras în țepi, conformându-se cu prima sentință. Un eunuch al acestui Sataspes fugi la Samos, după ce află despre mórtea subită a stăpânului său, și luă cu el multă avuție pe care și o apropiă un Samian: numele său, îl cunosc, dar de bună voia mea îl voi omite.

44. Τῆς δὲ Ἀσίας τὰ πολλὰ ὑπὸ Δαρείου ἐξευρέθη ὅς βουλόμενος Ἰνδὸν ποταμὸν, ὃς κροκοδείλους δεύτερος¹ οὗτος ποταμῶν πάντων παρέχεται, τοῦτον τὸν ποταμὸν εἰδέναι τῇ ἐς θάλασσαν ἐκδιδοί, πέμπει πλοίοισι ἄλλους τε τοῖσι ἐπίστευε τὴν ἀληθείην ἐρέειν, καὶ δὴ καὶ Σκόλακα² ἄνδρα Καρυανδέα³. Οἱ δὲ ὀρμηθέντες ἐκ Κασπατέρου τε πόλιος καὶ τῆς Πακτυϊκῆς γῆς⁴, ἔπλεον κατὰ ποταμὸν

44. Cea mai mare parte a Asiei fu descoperită de Dariu; acesta, voind să scie în ce mare se varsă fluviul Indus, care din τότε fluviile este cel d'al doilea posedând crocodili, trimise cu corăbii alți (navigatori) pe cari îi credea el că vor spune adevărul și între alții el trimise și pe Scilace, un Carindian. Aceștia pornind dela orașul Caspatira și din regiunea Pacticeii

¹ δεύτερος. Nilul fiind cel dintâiu. De sigur autorul nu cunosccea fluviul Ganges care e tot așa plin cu aceste reptile ca și Indus. Acești crocodili sunt de specia așa numiților »aligatorî» cari nu sunt mai mari ca crocodilii Nilului. Această omisiune provine din faptul că în vechime Indus se confunda cu Ganges.

² Σκόλακα. Acest Scilax eră un simplu descoperitor. Cartea ce se pretinde a fi fost scrisă de el este o lucrare posterioară, datând de la epoca naserii puterii macedoniane, adică de pe la Olimpiada 106. (Veđi un articol al lui Niebuhr in privința acesta reprodus în »Cambridge Philological Museum»).

³ Καρυανδέα. Portul Carianda eră situat într'o insulă pe cōsta Cariei unde se află astăzi portul »Paşa Liman» pe malul nordic al peninsulei Mindiane sau Alicarnasiane. Se crede că mai eră o Cariandă in interiorul țerii, dar acesta este o pură invențiune a lui Plin carele a indus și pe Mela in erōre. Col. Mure presupune că Carianda nu eră o colonie ioniană, ci un oraș locuit de indigeni. In scrierea atribuită fără cuvânt lui Scilax, se dice: »Καρυάνδα νῆσος, καὶ πόλις, καὶ λίμνη οὗτοι Κάρεις».

⁴ Κασπατέρου τε πόλιος καὶ τῆς Πακτυϊκῆς. Aceste locuri sunt mentionate in Cartea III, Cap. 102 și este aprōpe sigur că ele corespund cu Cabulul de astăzi.

πρὸς ἡῶ τε καὶ ἡλίου ἀνατολὰς¹
 ἐς θάλασσαν διὰ θαλάσσης δὲ
 πρὸς ἐσπέρην πλέοντες τριημοσῶ
 μῆτι ἀπικνέονται ἐς τοῦτον τὸν
 χώρον, ὅθεν ὁ Αἰγυπτίων βασιλεὺς
 τοὺς Φοίνικας, τοὺς πρότερον εἶπα,
 ἀπέστειλε περιπλώσειν Λιβύην μετὰ
 δὲ τούτους περιπλώσαντας Ἰνδοὺς
 τε κατεστρέψατο Δαρειὸς καὶ τῇ
 θαλάσσει ταύτῃ ἐγράτο.² οὕτω καὶ
 τῆς Ἀσίης, πλὴν τὰ πρὸς ἡέλιον
 ἀνίσχοντα, τὰ ἄλλα ἀνεύρηται ὁμοίᾳ
 παρεχομένη τῇ Λιβύῃ³.

45. Ἡ δὲ δὴ Εὐρώπη πρὸς
 οὐδαμῶν φανερῆ ἐστὶ γινωσκομένη,
 οὔτε τὰ πρὸς ἡέλιον ἀνατέλλοντα⁴,
 οὔτε τὰ πρὸς βορρῆν, εἰ περιρροτὸς

aŭ navigat în josul fluviului spre
 răsăritul sórelui până la mare;
 când aŭ intrat în mare aŭ na-
 vigat spre apus, și după trei-
 zeci de luni aŭ ajuns la locul
 unde regele Egiptenilor a por-
 nit spre a face ocolul Libiei, pe
 Fenicienii, despre cari am făcut
 mențiune mai sus. După ce aŭ
 circumnavigat aceștia, Dariu a
 biruit pe Indieni și a dispus
 de acéstă mare. În ceea ce se
 atinge de cele lalte părți ale A-
 siei, afară de acelea cari sunt si-
 tuate spre răsăritul sórelui, ele
 aŭ o mare asemănare cu Libia.

45. Europa însă nu e cu-
 noscută încă în mod clar, nu se
 scie daca ea este înconjurată de
 mare despre răsărit sau despre

¹ πρὸς ἡῶ τε καὶ ἡλίου ἀνατολὰς. Acéstă descripție nu corespunde
 nici de cum cu cursul fluviului Indus, ci mult mai mult cu acela al fluviului
 Ganges. Scim că Indus curge de la nord spre sud, de ore ce Ganges curge
 de la apus spre răsărit; de aceea mulți comentatori aŭ fost induși în eróre
 credând că Scilax a navigat pe Ganges luându'l drept Indus; dar nici acésta nu
 corespunde cu punctul lui de plecare ἐκ Καρπατόρου τε πόλιος κ. τ. λ. c. Este
 mult mai logic să credem cu Rawlinson și cu cel mai bun comentatori de
 astăzi, că Scilax a navigat în riul Cabul, care în vechime se numia Cofes. Acest
 afluent al fluviului Indus curge în adevér de la apus spre răsărit și dă în
 Indus la punctul unde este astăzi orașul Attock. Scilax a luat acest afluent
 drept Indus, și de acolo se nasee confusia și idea că cursul lui urma tot aceeași
 direcțiune până la mare.

² τῇ θαλάσσει ταύτῃ ἐγράτο. Adică stabili un comerțiu cu India, sau
 cu Punjabul de astăzi, prin golful Persian.

³ τὰ ἄλλα ἀνεύρηται ὁμοίᾳ παρεχομένη τῇ Λιβύῃ. O mare greutate
 se întâmpină în traducerea acestui pasagiu din cauza cuvintului παρεχομένη,
 care în unele ediții vechi eră παρεχόμενη. Unii comentatori aŭ aplanat dificul-
 tatea propiund παρεχομένη (ca să se acorde cu Λιβύῃ), alții iar propun παρε-
 χόμενα (ca să se acorde cu ὁμοίᾳ). Aceste schimbări însă nu sunt legitimate de
 manuscrise. E mai natural să legăm pe παρεχομένη logicește iar nu gramati-
 calmente cu Ἀσίῃ, ca cum ar fi οὕτω καὶ ἡ Ἀσίῃ πλὴν κ. τ. λ. c. Trebuie însă
 să menționăm aci și opinia lui Schweighäuser, cu tóte că nu o putem admite: el
 crede că acest pasagiu este corupt și că versiunea originală era: τὰ ἄλλα ἀνεύ-
 ρηται ὁμοίᾳ περ' ἐχομένη τῇ Λιβύῃ, adică un dativ absolut »Libia fiind con-
 tiguă cu Asia«. Mi pare că traducerea noastră e mai naturală. De multe ori
 avem exemple unde un cuvint într'o frază nu se legă cu nimic gramaticalmente,
 ci are numai legătură logică. Cât pentru părțile răsăritene ale Asiei, nu cred că
 autorul nostru face alăsie la China, ci mai mult la partea Indiei dincolo de Indus.

⁴ Ἡ δὲ δὴ Εὐρώπη πρὸς οὐδαμῶν φανερῆ ἐστὶ γινωσκομένη. Aceste
 cuvinte se repetă aproape mai jos tot în acest capitol.

ἔστι μήκει δὲ γινώσκειται παρ' ἀμφοτέρων παρήκοντα. Οὐδ' ἔγω συμβαλέσθαι, ἐπ' ὅσων μὲν εὐόση γῆ οὐνόματα τριτάσια κέεται, ἐπωνυμίας ἔχοντα γυναικῶν, καὶ οὐρισματα αὐτῇ¹ Νεῖλός τε ὁ Αἰγύπτου ποταμὸς ἐτέθη καὶ Φάσις ὁ Κόλχος (οἱ δὲ Τάναιον ποταμὸν τὸν Μαίτην² καὶ Πορθύρια τὰ Κιμμέρια λέγουσι) οὐδὲ τῶν διουρισάντων τὰ οὐνόματα ποθέσθαι,³ καὶ ὄσων ἔθεντο τὰς ἐπωνυμίας. Ἢ δὴ γὰρ Αἰβύη⁴ μὲν ἐπὶ Αἰβύης λέγεται ὑπὸ τῶν πολλῶν Ἑλλήνων ἔχειν τὸ οὐνομα, γυναικὸς ἀτόχθονος, ἣ δὲ Ἀσίη⁵ ἐπὶ τῆς Προμηθέος γυναικὸς τὴν ἐπωνυμίην. Καὶ τοῦτου μὲν μεταλαμβάνονται τοῦ οὐνόματος Ἀπδοί, φάμενοι ἐπὶ Ἀσίῳ, τοῦ Κότρου, τοῦ Μάνεω,⁶ κελίχθαι τὴν

miață nópte; în privința lungimii, se știe că ea este aprópe egală cu cele lalte două (contingente). Eū nu pot înțelege, pentru care cuvînt, de óre-ce este un singur continent, îi s'a dat trei denumiri și acelea nume de femei, și dece îi s'a rînduit drept hotare Nilul Egiptului și Fasis din Colehida, — iar de către alții fluviul Tanais, Mæotia și Portmiile Cimeriene: — nici nu (pot) afla numele persónelor cari aū făcut această împărțea, nici de unde (aū luat) denumirile ce le aū pus. Se știe de Elini în general că Libia își derivă numele de la (una) Libia, muere din localitate, iar Asia își (are) numele

¹ αὐτῇ. Schweighäuser observă forțe just că acest pronume nu se referă la Asia ci la întreg universul, unul și contiguū (μία εὐόση γῆ): »dece tocmai ea să fie distinsă prin trei denumiri ca cum ar fi compusă din trei părți distinselte».

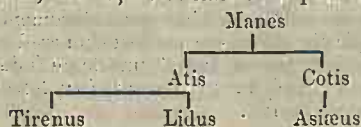
² Μαίτην. Procopiu, citînd acest pasagiū, știe: »οἱ δὲ Τάναιον ποταμὸν καὶ Μαίωτην».

³ ποθέσθαι. Se subînțelege aci ἔγω de mai sus. τὰ οὐνόματα se pôte lua sau ca obiectul lui ποθέσθαι sau ca obiectul lui διουρισάντων. Am preferit s'o iaū cu ποθέσθαι pentru că ἐπωνυμίας se referă la denumirile date acestor continente și e mai probabil ca οὐνόματα s'ă se refere la individi decăt la continente. Rawlinson traduce ea cum οὐνόματα ar fi obiectul lui διουρισάντων.

⁴ Αἰβύη. Despre această femeie de naționalitate africană nu se mai face nici o mențiune de alți autori. Andron de la Alicarnas o considera ca fiica Oceanului avînd pe Asia și pe Europa drept surori. O altă tradiție derivă numele acestor trei părți ale lumii de la trei bărbăți, Europus, Asius și Libius. Priu urmare vedem că în privința acestei cestiuni nu exista nici o tradiție uniformă și fixă.

⁵ Ἀσίη. După unele versiuni Asia eră muma iar nu soția lui Prometeu; însă cele mai multe autorități sunt în favórea tradiției urmate de Erodót. Acestă din urmă versiune are și importanța ei alegorică; ea explică origina nemulii omenesc prin unirea primului om cu țara care a fost lęgănul omenirii, adică cu Asia. Cea mai verisimilă origina a numelui »Asia» este dela »azu», cuvînt semitic care însemnă »răsarit».

⁶ Ἀσίῳ, τοῦ Κότρου, τοῦ Μάνεω. În Cartea I, cap. 7 și 84, se completează această genealogie făcînd pe Manes tatăl lui Atis și pe Atis tatăl lui Lidus, strămoșul Lidienilor. Ea pôte fi tabelată astfel:

Însă Dionisie de la Alicarnas face din Atis nu un frate ci un fiū al lui Cotis (Archæologia I. 27). Pe de altă parte Licofron face pe Asieus fiul iar nu nepotul lui Atis. Tóte acestea pro-

Ἀσίην, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῆς Προμη-
θέος Ἀσίης ἀπ' ὅθεν¹ καὶ τὴν ἐν
Σάρδισι φυλὴν κεκληθῆσαι Ἀσιάδα².
Ἢ δὲ δὴ Εὐρώπη οὔτε εἰ περιρρω-
τός ἐστι γινώσκεται πρὸς οὐδαμῶν
ἀνθρώπων, οὔτε ὀνόθεν τὸ ὄνομα
ἔλαβε τοῦτο³, οὔτε ὅστις οἱ ἦν ὁ
θέμενος φαίνεται· εἰ μὴ ἀπὸ τῆς
Τυρίας φήσομεν Εὐρώπης λαβεῖν
τὸ ὄνομα τὴν χώραν,⁴ πρότε-
ρον δὲ ἦν ἄρα ἀνόνομος, ὡσπερ
αἱ ἕτεραι. Ἀλλ' αὕτη γὰρ ἐκ τῆς
Ἀσίης τε φαίνεται ἐοῦσα καὶ οὐκ
ἀπικουμένη ἐς τὴν γῆν ταύτην, ἧ
τις νῦν ὑπὸ Ἑλλήνων Εὐρώπη κα-
λεῖται, ἀλλ' ὅσον ἐκ Φοινίκης ἐς
Κρήτην, ἐκ Κρήτης δὲ ἐς Λυκίην⁵.
Ταῦτα μὲν νῦν ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω
τοῖσι γὰρ νομιζομένοισι αὐτῶν χρη-
σόμεθα.

de la femeea lui Prometeu. Li-
dienii reclamă acest din urmă,
nume, zicând că Asia își derivă
numele de la Asiueus, fiul lui
Cotis, fiul lui Manes, dar nici
cum de la Asia, femeea lui
Prometeu. De la acesta încă s'a
dat numele tribului Asiada la
Sardis. Cât pentru Europa, nu
se scie de nimeni nici dacă ea
este înconjurată (de mare) nici
de unde a primit acest nume,
nici se scie cine este acela carele
i l'a dat. Afară numai dacă ad-
mitem că regiunea 'și a primit
numele dela Tiriana Europa,
fiind înainte lipsită de nume ca
'și cele lalte (două continente).
Dar acesta (din urmă) se vede că a
fost originară din Asia, și că nu
a venit nici fost o dată în țera
acesta care acum se numesce de
Elini Europa, dar că (a călătorit

béza că-existaū diferite versiuni corente basate pe fapte reale, și că Manes
acesta era strămoșul popoarelor cari locuiaū pe malurile Caistrului. E de ob-
servat că »Manes« la Budiști însemnéză »om«: de acolo derivă și cuvîntul
»mens«.

¹ ἀπ' ὅθεν. Unele manuscrise au ἐπ' ὅθεν. Erodot se servă fără deosebire
de amândouă aceste forme.

² Ἀσιάδα. Orașul Sardis purta și numele de Asia. Probă despre acesta
este chiar istoricul Stefan Bizantinul, carele, vorbind despre Sardis, zice: Ἀσία
πόλις Λυδίας παρὰ Τρωάδω, ἐν ἧ τρίχορδος εὐρέβη κίθαρα.

³ οὔτε ὀνόθεν τὸ ὄνομα ἔλαβε τοῦτο. Rittmann (Mythologus II, pag.
176), zice că cuvintele Europa și Cadmus derivă dela »ereb« și »kazme«, vorbe
semitice desemnând apusul și răsăritul. Europa, fiind țără occidentală pe care
au căutat'o și colonizat'o Fenicienii, primi de la ei numele »Europa« de la »Ereb«
sau »Ereb«. Aceeași trebuie să fie și origina numelui Arabiei, colonizată și ea
de popore semitice despre răsărit.

⁴ ἀπὸ τῆς Τυρίας φήσομεν Εὐρώπης λαβεῖν τὸ ὄνομα τὴν χώραν.
După Egesip erau trei Europe, una era ficia Oceanului, cea laltă o princi-
pesă feniciană, ficia lui Agenor, cea d'a treia eră Tracă. Pe această din urmă
ar fi venit Cadmus în Europa ca s'o caute și ea este aceea de la care Egesip de-
rivă numele continentului nostru; Andron îl derivă dela cea d'întăia iar Ero-
dot dela cea d'a doa. Pentru mai probabilă origină al numelui Europa, veđi
nota precedentă.

⁵ Λυκίην. Câteva manuscrise au Λιβύην, ceea ce cred că este o eróre,
căci, de ce s'ar duce Europa astfel în Africa când odată ajunsese la Creta?

46. Ὁ δὲ Πόντος¹ ὁ Ἐξέσιος, ἐπ' ὃν ἐστρατεύετο Δαρσίος, χωρέων πασέων παρέχεται, ἔξω τοῦ Σκυθικοῦ, ἔθνεα ἀμυθέστατα οὔτε γὰρ ἔθνος τῶν ἐντὸς τοῦ Πόντου² οὐδὲν ἔχομεν προβαλέσθαι σοφίης πέρι, οὔτε ἄνδρα λόγιον οἶδαμεν γενόμενον,³ πάρεξ τοῦ Σκυθικοῦ ἔθνεος καὶ Ἀναχάρσιος. Τῷ δὲ Σκυθικῷ γένει ἐν μὲν τὸ μέγιστον τῶν ἀνθρωπικῶν πρηγμάτων σοφώτατα πάντων ἐξέρχεται, τῶν ἡμῖς ἴδμεν τὰ μέντοι ἄλλα οὐκ ἄγαμαι⁴. Τὸ δὲ μέγιστον οὕτω σφι ἀνεύρηται, ὥστε ἀπορρηγέειν τε⁵ μηδὲνα ἐπελθόντα ἐπὶ σφέας, μὴ βουλομένους τε ἐξευρεθῆναι καταλαβεῖν μὴ οἶόν τε εἶναι τοῖσι γὰρ μήτε ὅστω μήτε τείχεα ἢ ἐκτισμένα, ἀλλὰ φερέσι-

numai) întru cât (a mers) din Fenicia la Creta, și de la Creta în Licia; destul s'a ști acum despre acest subiect; noi vom întrebuința denumirile obicinuite.

46. Pontul Euxin, spre care Dariu îndrepta expediția lui, conține (pe țărmurile sale) națiunile cele mai inculte din lume, excepție însă făcându-se de Sciți; căci afară de poporul Scit și de Anacharsis, nici un popor din câte (se prezintă când intră cineva) în Pontul Euxin, nu poate fi citat de noi pentru înțelepciunea sa, și nu scim să fi ajuns vre unul (din ei) un om însemnat. Iar la Sciți există ceva, și acest ceva dintre cele mai de căpetenie ale omenirii, (înființat) într'un mod mai practic de cât ori unde, precât scim noi; cele lalte (instituții la ei) nu mi plac. Particularitatea

¹ ὁ δὲ Πόντος. În acest capitol autorul nostru roia firul istoriei întrerupte prin descripția geografică și etnografică a Scitiei și a lumii cunoscute în genere, și revine iar la Pontul Euxin, teatrul expediției lui Dariu în contra Sciților.

² τῶν ἐντὸς τοῦ Πόντου. Această expresie singulară este mai mult întrebuințată de navigatori său de călători și însemnăză popoarele ce le întâmpină navigatorul când a intrat în Pontul Euxin venind din Bosfor.

³ λόγιον οἶδαμεν γενόμενον. Două manuscrise au λόγιον οἶδαμεν λεγόμενον. În cazul acela se traduce „un om având reputația de a fi înțelept sau distins”.

⁴ τὰ μέντοι ἄλλα οὐκ ἄγαμαι. Eră obiceiul la Elini să se laude tot d'auna simplitatea națiilor barbare, și în privința Sciților avem multe exemple de asemenea laude, (vezi Omer II. XIII, 6).

... ἄγαθῶν Ἱππηολόγων
γλαυκῶπαρον, ἀβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Asemenea Eschil (Prom. Sol. Fragment 10).

ἱππάρχης βρωτῆρες, εὐνομοὶ Σκύθαι.

Mai târziu Efor făcū un mare panegiric asupra Sciților, și în pasagiul acesta Erodot de sigur voește să arate că nu este de acord cu aceste idei. — Cu *τὰ ἄλλα* se subînțelege *πρῆγματα*.

⁵ τε. Să observăm aci acești doi *τε* cari exprimă două particularități sau două avantajuri pe cari le au Sciții când năvălește cineva la ei: *nu numai că* nu poate scăpa năvălitorul, *dar încă* el nu-i poate găsi pe densi dacă ei ar cauta siguranță în fugă și s'ar ascunde.

κοί¹ ἐόντες πάντες ἕως· ἱπποτοξόται, ζώοντες μὴ ἀπ' ἀρότου ἀλλ' ἀπὸ κτηρέων, οἰκίματά τε σφι ἢ ἐπὶ ζευγέων, κὼς οὐκ ἂν εἴησαν οὗτοι ἄμαχοί τε καὶ ἄποροι προσμίσγειν;

47. Ἐξέρρηται δὲ σφι ταῦτα, τῆς τε γῆς εὐθείας ἐπιτιθέης καὶ τῶν ποταμῶν ἐόντων σφι συμμάχων ἢ τε γὰρ γῆ εὐθεῖα πεδιάς αὐτῆ, ποιῶδης τε καὶ εὐυδρός² ἐστὶ· ποταμοὶ τε δὲ αὐτῆς βέουσι· οὐ πολλῶ τρω ἀριθμὸν ἐλάσσονες τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διωρύγων.³ Ὅσοι δὲ οὐνομαστοὶ τέ

importantă (de care am vorbit) la ei e că nu pôte scăpa nimeni care ar năvăli în țera lor, și pe de altă parte dacă ei nu vor să i găsească cineva, nu e nimeni în stare să pue mâna pe ei: nu aū nici orașe nici întăriri zidite, dar fiind toți purtători al propriului lor domiciliu, sunt arcași călări, nu trăesc din (munca) plugului, ci din (produsul) vitelor (lor), locuințele lor sunt pe cară; cum ôre, (în astfel de condiții) nu ar fi ei inexpugnabili și imposibili de apropiat?

47. Găsim acestea la ei pentru că natura pământului lor se adaptă la acésta și le vin și a-pele în avantajul lor: căci, în adevăr, țera lor este o mare câmpie, bună pentru pășunatul (vitelor) și bine irigată; printr'ênsa curg ape carī nu sunt

¹ φερεοίκοι. Acéstă descripție a Scitilor nomađi este conformă cu descrierile autorilor carī aū scris despre ei și corespunde cu obiceiurile succesiorilor lor: ba în unele privințe chiar cu obiceiurile unor țerani și mai ales țiganī de la noi, carī învêlesc carăle lor în mod boltit și întind pe urmă pături pe d'asupra, făcând din ele case portative. Să comparăm acéstă expresiune cu aceea lui Mela și Plin «μαξέβριοι» și cu expresia «οικόφοροι» intrebuintată de Scymnus Chius. Afară de acésta să comparăm acest pasagiū cu acela tras din Êschil (Prom. Vinct. 734—836).

«Σκύθας νομάδας, οἱ πλεονεὶς στέγας
πεδάριοι νομοῦσ' ἐπ' εὐκόλοις ὄχοις,
ἐκηβόλοις τόξοισιν ἐξηρημένοις».

și cu Orațiu (III, Oda 24, vers 10):

«Quorum plaustra vagas rite trahunt domos».

² εὐυδρός. Două manuserise aū ἔνοδρος. Descrierea acésta corespunde fôrte exact cu natura părților meridionale ale Rusiei, dela Dnipru până la Volga și nordul Crimei. Acolo se vêd bărăganuri sau stepe immense cu riuri și girle numerôse. Trebuie să notăm însă că locuri de pășune nu sunt multe: acelea se află numai pe malurile girlelor: restul este pustiū și locurile neproducătore.

³ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ διωρύγων. Se înțelege pôte canalurile principale pe marginea căror se află căile de comunicație usitate în timp de inundație între diferitele orașe din Egipt. Altfel sistemul fluvial al Egiptului diferă cu totul de acela al Scitiei. Cu tôte acestea Clarke ne vorbește de asemănarea cea mare ce a găsit'ô între gurile Nilului și gurile Donului: dar nu cred că autorul nostru are aci în minte acéstă analogie.

εἰσι αὐτῶν καὶ προσπλωτοὶ ἀπὸ θαλάσσης, τούτους ὀνομαζέω. Ἰστρος μὲν πεντάστομος,¹ μετὰ δὲ Τύρης² τε καὶ Ἰπανίς,³ καὶ Βορυσθένης,⁴ καὶ Παντικαίης,⁵ καὶ Ὑπάκουρις,⁶ καὶ Γέρρος,⁷ καὶ Τάναϊς.⁸ ῥέουσι δὲ οὕτοι⁹ κατὰ τὰδε.

48. Ἰστρος¹⁰ μὲν, ἐὼν μέγιστος ποταμῶν πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, ἴσος¹¹ αἰεὶ αὐτῶς ἐαυτῷ ῥέει καὶ θέρεος καὶ χειμῶνος· πρῶτος δὲ τὸ ἀπ' ἐσπέρης τῶν ἐν τῇ Σκυθικῇ ῥέων, κατὰ τοιούτους μέγιστος γέγονε ποταμῶν καὶ ἄλλων ἐς αὐτῶν ἐκδιδόντων¹². εἰσὶ δὲ οἷδε οἱ μέγαν αὐτῶν ποιεῦντες· διὰ μὲν γε τῆς

mult mai puține la număr decât canalele din Egipt. Voiu cita pe acelea din ele cari sunt mai renumite, și cari sunt navigabile până la o ore-care distanță de mare. Mai întâiū vine Istrul, care are cinci guri; apoi Tiras, Ipanis, Boristenul, Panticapul, Ipacrisul, Gerul și Tanaïis; aceste ape curg precum urmăză.

48. Istrul, cel mai mare din toate apele ce le am vădut noi, curge tot-d'auna la acelaș nivel atât vara cât și iarna. El este primul din riurile Scitiei care curge de la apus, și ajunge la astfel de dimensiune fiind că se varsă și alte riuri într'insul. Riurile cari îl măresc sunt

¹ Ἰστρος μὲν πεντάστομος. Strabon, Cartea I, ūice că Dunărea are șapte guri, ascemenea Ovid (Trist. II, 189) numește Istrul septemplex. Plin afirmă că el se varsă în Pontul Euxin prin șese guri. Astăzi nu există decât trei guri principale: Kilia, Sulina și St. Gheorghe, gura Kilia subîmpărținduse pe urină în alte canale secundare. Nu trebuie să dăm o prea mare importanță acestor divergințe, ele ne arată numai diferite aprecieri, dar încă un fapt constant, acela că cu timpul variază neconținut conformația acestui imens delta. Chiar în secolul nostru s'au produs variațiuni multe prin deposite de nisip cari schimbă cursul unor brațe și formeză insule noi din partea gurii Kilia.

² Τύρης. Dniestrul.

³ Ἰπανίς. Bug.

⁴ Βορυσθένης. Dniprul.

⁵ Παντικαίης. Dispărut prin modificarea cursului Dniprului. În vechime însă eră un riu mic care se vârsa în Pontul Euxin tocmă la gura Dniprului.

⁶ Ὑπάκουρις. Dispărut și el prin schimbarea terenului, eră o apă mică care se vârsa în Pontul Euxin în golful actual de Perecop.

⁷ Γέρρος. O dată un riu important care acum s'a unit probabil cu riuul Don.

⁸ Τάναϊς. Don. — Tôte aceste riuri sunt descrise mai jos în detaliu.

⁹ ῥέουσι δὲ οὕτοι. Câte-va ediții vechi au ῥέουσι γὰρ οἷδε, dar fără autoritate serioasă.

¹⁰ Ἰστρος. Numele Danubiu nu fu dat Dunării de cât târziu și acesta numai părții superioare a fluviului, în sus de gura Tisei: partea inferioară a păstrat numele de Istru până în timpurile imperiului bizantin.

¹¹ ἴσος. Ca contrast cu Nilul care se umflă și scadea periodic. În general când vorbește Erodote despre Dunăre, are în mînte o comparație cu Nilul.

¹² ποταμῶν καὶ ἄλλων ἐς αὐτῶν ἐκδιδόντων. Genitiv absolut care corespunde cu ablativul absolut latin; această frază s'ar traduce în limba latină: aliis quoque in ipsum irruentibus fluviis.

Σκοθικῆς χώρας πέντε μὲν οἱ ῥέοντες¹ τὸν τε Σκόθαι Πόρατα² καλέουσι Ἕλληνας δὲ Πυρετόν³ καὶ ἄλλος Τιαραντός, καὶ Ἀραρός τε καὶ Νάπαρις καὶ Ὀρδησσός.³ Ὁ μὲν πρῶτος⁴ λεχθεὶς τῶν ποταμῶν μέγας, καὶ πρὸς ἧώ ῥέων⁵ ἀνακονοῦται τῷ Ἰστροῦ τὸ ὕδωρ· ὁ δὲ δεύτερος λεχθεὶς, Τιαραντός, πρὸς ἐσπέρης τε μάλλον καὶ ἐλάσσων ὁ δὲ δὴ Ἀραρός τε καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ Ὀρδησσός, διὰ μέσου τούτων ἴοντες, ἐσβάλλουσι· ἐς τὸν Ἰστρον. Οὗτοι μὲν ἀδρυγενέες⁶ ποταμοὶ Σκοθικοὶ συμπληθῶσι αὐτόν.

cele următoare: mai întâiu sunt cinci cari curg prin părțile Scitiei: Porata, pe care Elinii îl numesc Piretus; după aceea (vin) Tiarantul, Ararul, Naparul și Ordesul. Primul riu menționat este mare, și curgând în partea răsăritului, unesce apele sale cu ale Istrului; iar cel d'al doilea menționat, Tiarantul, (curge) mai spre apus și este mai mic; cât pentru Ararul și Naparul și Ordesul, ele, curgând între aceste (două riuri) să varsă în Istru. Aceste riuri, adevărat scitice, contribuesc la creșterea Istrului.

¹ πέντε μὲν οἱ ῥέοντες. Subt cuvînt că pe malul stîng al Dunării se varsă mai mult ca 5 afluenți, Kočn a propus a amenda textul astfel: πέντε μὲν μεγάλοι ῥέοντες, schimbare pe care a aprobat-o și Porson; dar nu cred că ne e permis a primi o intercalare nejustificată de nici un manuscris.

² Πόρατα. Fără nici o îndoială, Prutul, afluentul cel mai răsăritan al Dunării. Un autor grec, Dimitrie Filipides, într-o Istorie a României. (Ἱστορία τῆς Ρουμανίας) publicată la 1816 la Lipsca, citează acest pasagiū greșit și scrie Πόρατα.

³ Τιαραντός, καὶ Ἀραρός τε καὶ Νάπαρις καὶ Ὀρδησσός. S'au făcut de diferiți comentatori varie presupuneri în privința identificării acestor riuri. De exemplu, Tiarantul a fost luat de Reichard drept Tisa, de Mannert drept Jiul, de Doninges drept Cerna. Acum, de ôre-ce Erodot ne spune că între Tiarant și Porata, sau Prut, erau trei riuri, stabilirea identității celor lalte depinde de localizarea Tiarantului. De aceea, considerînd Tiarantul cu Tisa, Mannert consideră că Ararul este Oltul, Naparul Argeșul, și Ordesul Siretul. Defectul sistemului lui Mannert este că trece peste Ialomița, care neapărat trebuie să fie unul din aceste riuri. De aceea e mult mai bine să urmăm pe Niebuhr și majoritatea comentatorilor de astăzi cari identifică Tiarantul cu Oltul, și pe urmă, începînd de jos în sus, identifică Ararul cu Siretul, Naparul cu Ialomița și Ordesul cu Argeșul. Această din urmă explicație este și cea mai rațională, căci aceste trei riuri, cu Oltul împreună, sunt, de la Prut în sus, cele patru afluențe principale al Dunării pe malul stîng. Afară de această, analogia fonetică între numele Ordesus și acela de Argeș e în favoarea acestei păreri.

⁴ ὁ μὲν πρῶτος. Porata sau Prutul.

⁵ πρὸς ἧώ ῥέων. Schweighäuser explică foarte bine cum că acesta nu însemnă că Prutul curge spre răsărit, dar »la răsărit», adică, este afluentul cel mai răsăritan al Dunării. Aci Erodot opune Prutul, care curge la răsărit, cu Tiarantul, care este afluentul mai apusan »πρὸς ἐσπέρης μάλλον», cele lalte trei, curgînd între aceste două riuri. Erodot face asupra afluenților în sus de Olt, fiind-că acele părți al Ungariei actuale nu erau considerate ca făcînd parte din Scitia.

⁶ ἀδρυγενέες. Trei manuscrise au ἀδρυγενέες și unul chiar ἀδρυγενέες. Însă forma adoptată aci este preferibilă, mai eu sēmă pentru că acest cuvînt se mai află și în Cartea II, Cap. 149 (ἀδρυγενέας) și în acel pasagiū nu există divergență în manuscrise.

49. Ἐκ δὲ Ἀγαθῶρων¹ Μάρης² ποταμὸς ῥέων συμπίσγεται τῷ Ἰστροῦ. Ἐκ δὲ τοῦ Αἴμου³ τῶν κορυφῶων τρεῖς ἄλλοι μεγάλοι ῥέοντες πρὸς βορρῆν ἄνεμον ἐσβάλλουσι ἐς αὐτὸν, Ἄτλας, καὶ Αὔρας, καὶ Τίβρισις⁴ διὰ δὲ Θρηάκης καὶ Θρηάκων τῶν Κροβύζων⁵ ῥέοντες Ἄθρος καὶ

49. Pe de altă parte riul Maris, curgând din părțile Agatirsilor, unesce apele sale cu ale Istrului. Și iar dela înălțimile muntelui Hæmus trei alte riuri curg spre miază-nopțe și se varsă într'ensul; (acestea se numesc) Atlas, Auras și Tibisis;

¹ Ἀγαθῶρων. Agatirsii locuia în Transilvania și în Ungaria orientală de astăzi, pe malurile Tisei și al Maroșului. Hansen pretinde că ei erau Slavi și Ritter îi numește Sarmati; e mult mai natural însă să credem cu Niebuhr, că erau de rasă getică și că astfel forma, împreună cu Dacii și cu Geții, un singur neam, vorbind același limbaj. Întocmai ca Dacii, Agatirsii au fost originari din Tracia: pe urmă găsind pe conșăngeni lor Dacii stabiliți în valea Dunării, s-au amestecat cu dânsii, cum au făcut și Geții dela Dunărea de jos, și au format un singur popor sub denumirea generală de Daci, denumire pe care au avut-o în tot timpul lui Domițian, lui Nerva și lui Traian. La epoca lui Erodot Agatirsii erau munteni și locuia mai cu seamă în Carpați și în munții Transilvaniei, unde erau mine de aur, și de unde probabil provinca sculele despre cari e vorbă mai jos la Cap. 104.

² Μάρης. Fără cea mai mică îndoială, după cum îl indică și numele, Maroșul de astăzi, care izvoarește din munții Transilvaniei și se varsă în Tisa. Erorea ce o face Erodot când dice că acest riu se varsă în Dunăre, a făcut pe mai mulți comentatori, între cari și pe Blakesley, să creadă că autorul nostru înțelege prin Μάρης Tisa de astăzi, și nu Maroșul. Sunt două moduri de a explica acest pasagiū, sau prin neexactitatea cunoscîntelor ce le avea Elinii despre acele părți ale Ungariei de astăzi, sau încă mai bine prin legitima ipotesă că în josul Segedinului Tisa modernă se numia Maris, astfel încât nu Maroșul se considera ca dând în Tisa ci Tisa în Maroș. În toate cazurile nu trebuie ca cuvintele «συμπίσγεται τῷ Ἰστροῦ» să ne facă să credem că e vorbă despre Tisa. Maroșul este mai mult un riu izvorînd din părțile Agatirsilor de cât Tisa, care vine mai la nord, acolo unde erau Agatirsii amestecați cu Sciți și cu Slavi.

³ Αἴμου: Munții cari formează limita spre miază-zi a Bulgariei de astăzi. Numele lor actual este Balcanii. Câți-va comentatori (între cari Schaffarik) sub cuvînt că nici un riu mare nu curge de la Balcani spre Dunăre, schimbă mai în-tăiu muntele Hæmus ca represintând munții Sarmatiei și intercalasă οὐ între ἄλλοι: și μεγάλοι; schimbă pe urmă πρὸς βορρῆν în πρὸς νότον și traduce riurile Atlas, Auras și Tibisis prin Oltul, Jiul și Temeșul. E mai natural să presupunem că Erodot nu era bine informat și că atribuia riurilor Bulgariei o dimensiune și o importanță mai mare decât le avea în realitate.

⁴ Ἄτλας, καὶ Αὔρας καὶ Τίβρισις. Este foarte greu, ca să nu dicem imposibil, să decidem cari sunt apele Bulgariei desemnate prin aceste denumiri. Putem însă presupune aproximativ că, Sciul fiind Oescul lui Plin și Iskerul de astăzi, cele lalte șese riuri, adică Atlas, Auras, Tibisis, Atris, Noes și Artanes, cari curg între Isker și mare, represintă riurile cari astăzi se numesc Taban, Drista, Kara-Lom, Iantra, Osma și Vid. Acesta se poate afirma numai în mod general, dar nu putem identifica cu absolută precizie, fie care riu în parte.

⁵ Κροβύζων. Sunt foarte multe opinii curente în privința acestui popor; iată cele principale: Mainert crede că Crobizii locuia pe malul drept al Dunării, între Tribali la apus și Geți la răsărit: în alte cuvinte în Serbia modernă. Strabon face din ei Geți și dice că locuia lângă Tomi. Wilkinson pe de altă parte dice că erau Slavi și că numele lor este identic cu Krivitchii, cari locuiesc în Rusia. Cred că îi putem considera ca constituind elementul slav de la sudul Dunării și ca strămoșii Sârbilor.

Νόης καὶ Ἀρτάνης¹, ἐκδιδοῦσι ἐς τὸν Ἰστρὸν ἐκ δὲ Παιόνων² καὶ οὖρος Ροδόπης³ Σκίος⁴ ποταμὸς, μέσον σχίζων τὸν Αἴμον,⁵ ἐκδιδοῖ⁶ ἐς αὐτόν ἐξ Ἠλλορῶν δὲ ῥέων πρὸς βορρῆν ἄνεμον Ἄγγρος⁷ ποταμὸς, ἐσβάλλει ἐς πεδῖον τὸ Τριβαλλικόν⁸ καὶ ἐς ποταμὸν Βρόγγον,⁹ ὁ δὲ Βρόγγος ἐς τὸν Ἰστρὸν. Οὕτω ἀμφοτέρους εὐόντας μεγάλους ὁ Ἰστρὸς δέκεται. Ἐκ δὲ τῆς καθύπερθε γῶρης Ὀμβρίων, Κάρις¹⁰ ποτα-

(riurile) Atris, Noes și Artanes, pe de altă parte, după ce curg prin Tracia și prin părțile Tracilor Crobizi, se varsă în Istru; și riul Scius, răsărind din părțile Peonilor și din muntele Rodop, după ce își face drum prin Hæmus, se varsă asemenea în Istru; pe de altă parte riul Angros, curgând din părțile Iliriei spre miază noapte, dă prin câmpiile Tribalilor și se unesc cu

¹ Ἄθρος καὶ Νόης καὶ Ἀρτάνης. În loc de Ἄθρος căți-va editori au Ἰαθρος, variantă care apropie acest nume de Iantra. Manuscrisele însă au Ἄθρος. Cât pentru Artanes, acest riu se numia și Eltus și se crede că el indică Vidul care trece apröpe de Plevnă și despre care am auzit atât în timpul campaniei bulgare din 1877—78.

² Παιόνων. În cartea V, Cap 13, Erodot ne spune că Peonii locuiau pe malurile fluviului Strimon.

³ Ροδόπης. Numele modern al acestui munte este Despot-dagh.

⁴ Σκίος. Mai toți comentatorii sunt de acord în privința acestui riu, și îl identifică cu Iskerul. Multe manuscrise au Κίος. Tucidid îl numește Ὀσκιος și Plin Oescus.

⁵ μέσον σχίζων τὸν Αἴμον. Acesta este o eröre. Nici un riu nu trece prin Balcani, cum trece Oltul prin Carpați. Riul Isker isvorește la pólele medinoptiale ale Balcanului, întocmai la punctul unde șirul de munți numit Rodop sau Despot-dagh se desparte de munții principali ca să apuce spre sud-est. Din unghiurile opuse ce le formeză Balcanii cu Despot-dagh (Hæmus cu Rodop), isvorește Ebrul și Nestul. De aceea Tucidid este mult mai exact decât Erodot când dice, vorbind de Ὀσκιος sau de Isker: ὁρεῖ δ' οὖρος ἐκ τοῦ ὄρους ὄθεν περ καὶ ὁ Νέστος καὶ ὁ Ἐβρος. (II 96.)

⁶ ἐκδιδοῖ. Creutzer are ἐσδιδοῖ. Am preferit ἐκδιδοῖ ca să evit pleonasmul ἐσδιδοῖ ἐς, cu tóte că mai jos avem ἐσβάλλει ἐς.

⁷ Ἄγγρος. Morava occidentală sau Morava Serbiei de astăzi.

⁸ πεδῖον τὸ Τριβαλλικόν. Despre Tribalii nu ne spune nimic Erodot. Tucidid însă vorbește mult despre acest popor care locuia în Serbia de astăzi sau mai exact vorbind, în ceea ce se numește Serbia veche. Câmpia Tribalilor este fără cea mai mică îndoială valea Moravei în Serbia.

⁹ Βρόγγον. Morava orientală sau bulgară, care se unesc cu Morava Serbiei lângă Krujovatz.

¹⁰ Κάρις. Trebuie să observăm că cu cât Erodot se ocupă de regiuni mai în centrul Europei, cu atât cunoscintele lui geografice devin mai vage. Se scia fôrte bine că Istrul, în sus de Tisa, primesce două afluențe mari, adică Sava și Drava de astăzi: se mai scia că din Alpii Reticii de astăzi, regiune pe care Erodot o numește prin extensiune Ὀμβριας, (deși Umbria nu trecea în realitate peste Alpi, nici chiar peste Po,) mai isvorește două afluențe mari ale Dunării, Inul și Salza. Din acest din urmă fapt s'a conchis că aceste două riuri sunt identice cu Drava și Sava; de aceea cred că Carpis este un riu imaginar compus din Inul și din Sava, confundate din eröre, și că Alpis este tot un riu imaginar compus din Salza și din Drava, iar confundate din eröre. Rawlinson merge încă mai departe și dice că prin Alpis Erodot înțelege Rinul, pe care îl consi-

μὸς καὶ ἄλλος Ἄλπις¹ ποταμὸς, πρὸς βορρῆν ἄνεμον καὶ οὗτοι ῥέοντες², ἐκδιδοῦσι ἐς αὐτόν. Ἔπει γὰρ δὴ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ὁ Ἰστρός, ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν, οἱ ἔσχατοι πρὸς ἡλίου δυσμέων μετὰ Κόνητας³ οἰκίσουσι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ῥέων δὲ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ἐς τὰ πλάγια τῆς Σκυθίας βάλλει.⁴

50. Τούτων ὧν τῶν καταλεχθέντων καὶ ἄλλων συμβαλλομένων τὸ σφέτερον ὕδωρ γίνεται ὁ Ἰστρὸς ποταμῶν μέγιστος. Ἐπει ὕδωρ γὰρ ἐν πρὸς ἐν συμβάλλειν,⁵ ὁ Νεῖλος

riul Brongu, iar Brongul (se varsă) în Istru. Astfel Istrul primește amîndouă aceste riuri mari. Pe de altă parte din regiunile superioare ale Umbriilor, riul Carpis și încă altul, riul Alpis, după ce curg și acestia spre miază noapte, se varsă tot într'însul. Istrul străbate totă Europa, începînd de la Celții cari, afară de Cinețieni, sunt cei mai occidentali locuitori din Europa; după ce străbate totă Europa pătrunde pîn' în marginile Scitiei.

50. După ce riurile sus menționate, și alte multe, plătesc tributul apelelor lor, Istrul devine cel mai mare fluviu. Dacă comparăm numai volumul unuia

dera ca un afluent al Dunării, ceea ce iar este destul de probabil, de ore-ce Erodot singur dice că Dunărea răsare lângă Pirene în Celtica. Vedem din toate cele ce proced cât de confuze sunt cunoștințele geografice ale lui Erodot în ceea ce se atinge de centrul Europei.

¹ Ἄλπις. E foarte interesantă această primă mențiune a cuvîntului »Alpe« care de la Polibiū încôce devine numele prin care se indică marea zid separator între Italia și restul Europei. Astăzi chiar acest nume se dă în localitate, nu atît munților, cît văilor de la pîelele acestor munți. Nu știu să se fi aplicat vre o dată acest nume unei ape curgătoare.

² πρὸς βορρῆν ἄνεμον καὶ οὗτοι ῥέοντες. Creutzer presintă în ediția sa aceste cuvinte într'un ordin diferit: πρὸς βορρῆν ῥέοντες ἄνεμον, καὶ οὗτοι etc. făcînd astfel să se refere καὶ οὗτοι la ἐκδιδοῦσι. În cazul acela trebuie să traducem: »curgînd spre miază noapte, se varsă și ele într'însul. Cred însă mai natural ordinul adoptat aci care referă pe καὶ οὗτοι la ῥέοντες, adică: »aceste două riuri, (tot ca și Angrul și Brongul) curg spre miază noapte. Faptul că ele se varsă în Istru este comun tutulor apelor citate aci, iar faptul că ar avea un curs septentrional este particular acestor patru riuri numai; iată de ce că ordinul cuvîntelor adoptat aci e mai logic.

³ μετὰ Κόνητας. Însemnă aci »afară dec, adică »exceptând pe Cineții«, iar nu, cum traduc unul în mod eronat, »împremă cu Cineții«. Cât pentru acest popor, el pare a fi identic cu acela pe care Erodot îl numește în Cartea II, Cap. 33, »Κονήτιοι«. Cineții acestia locuiau între capul St. Vincent și fluviul Guadiana în Peninsula Iberică.

⁴ ἐσβάλλει. Mai mulți comentatori traduc prin »se varsă«, dar cred că aci e mai mult idea de pătrundere, nu de răsare, ca latină »irrumper«. Erodot întrebuințea de preferință verbul ἐκδίωω pentru a exprima idea unui fluviu sau a unei ape ce se varsă. Totuși în capitolul acesta vedem mai sus verbul ἐσβάλλειν întrebuințat în ambele sensuri Ἄγρος ποταμὸς ἐσβάλλει ἐς παδίον τὸ Τριβαλικόν καὶ ἐς ποταμὸν Βρόγγον, ὁ δὲ Βρόγγος, ἐς τὸν Ἰστρὸν.

⁵ ἐν πρὸς ἐν συμβάλλειν. Creutzer esplică în limba latină foarte bine

πληθεῖ ἀποκρατέει· ἐς γὰρ δὴ τοῦ-
 τον οὔτε ποταμὸς οὔτε κρήνη οὐδέ-
 μία ἐσθιδούσα ¹ ἐς πληθὺς οἱ συμ-
 βάλλεται. Ἴσος δὲ αἰεὶ ῥέει· ² ἐν τε
 θέρει καὶ χειμῶνι ὁ Ἴστρος κατὰ
 τοιοῦδε τι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. Τοῦ μὲν
 χειμῶνος ἐστὶ ὕσος πέρ ἐστι, ὀλίγω
 τε μέζων τῆς ἐώουτοῦ φύσεως γίνεται·
 ὕεται γὰρ ἡ γῆ αὐτῆ τοῦ χειμῶνος
 πάμπαν ὀλίγω, νεφετῶ δὲ πάντα ³
 χρέεται· ⁴ τοῦ δὲ θέρος ἡ γῆ ὡν ἡ
 ἐν τῷ χειμῶνι πεσοῦσα, ἐοῦσα ἀμ-
 φιλακῆς, τηρομένη πάντοθεν ἐσθι-
 δοῖ ἐς τὸν Ἴστρον αὐτῆ τε δὴ ἡ
 γῆ ἐσθιδούσα ἐς αὐτὸν συμπλη-
 θύει, καὶ ὄμβροι πολλοὶ τε καὶ λά-
 βροι σὺν αὐτῇ· ὕει γὰρ δὴ τὸ θέ-
 ρος· ὕσῳ δὲ πλέον ἐπ' ἐώουτον ὕδωρ
 ὁ ἥλιος ἐπέλεκται ἐν τῷ θέρει ἢ ἐν
 τῷ χειμῶνι. τοσοῦτω τὰ συμμισγό-

din fluvii cu volumul celui lalt,
 Nilul are avantagiul (asupra Istru-
 lului); fiind-că în Nil nu se
 varsă nici un rîu, nici chiar vre
 un isvor care să i dea un volum
 mai mare. Istrul ănsă curge tot
 d'auna la acelaș nivel atăt vara
 căt și iarna, și după cum cred
 eu, pentru cuvintele următore:
 în timpul iernei el este la ni-
 velul seũ natural, pôte ceva mai
 ridicat, caci în timpul iernei
 plouă puțin de tot în acestă
 regiune, fiind-că ninge fôrte mult;
 vara însă, zăpada, care a cădut
 tótă iarna, și care este fôrte mare,
 topindu-se, se scurge din tôte
 locurile în Istru. Acestă zăpa-
 dă scurgându-se într'ensul, mă-
 resce volumul (apelor sale), și la

acestă locuțiune astfel: »nam si solius (Istri) per se aquam cum Nili aquâ con-
 feras, copiâ illum superat«. Adică »de am compara volumul unuia cu volumul
 celui lalt. s. c. l.« Platon în »republică« se servă de o locuțiune analogă: »ἐν
 ἀλλ' ἐνόος».

¹ ἐσθιδούσα. Căți-va editori, sub cuvint că se întrebuinteză mai mult ver-
 bul ἐσθιδόνα; și nu ἐσθιδόνα; pentru a exprima vărsarea unui fluvii în mare,
 sau vărsarea unui afluent în fluviu, propun a se citi, atăt aci, căt și mai jos,
 în loc de ἐσθιδόι, ἐσθιδούσα, ἐσθιδόι și ἐσθιδόσα. Acestă modificare a textului nu
 putem să o primim, mai întâi pentru că întrebuintarea acestor cuvinte în sen-
 surile indicate nu e supusă unei regule generale, și pe urmă fiind-că nu o sanc-
 ționeză nici un manuscris. Scim că Nilul primesce mulți tributari în Etiopia,
 dar cel din urmă se numesce Ethbara și se unesce cu Nilul la gradul 16 de la-
 titudine, adică la vr'o 800 de kilometri în sus de hotarul Egiptului. Acest pa-
 sagiu e prețios fiind-că servă a determina că în antichitate nu se scia nimic
 despre Nil, în susul acestei limite: în alte cuvinte nu se scia nimic despre Nil
 mai sus de gradul 23 de latitudine nord.

² Ἴσος δὲ αἰεὶ ῥέει. Acesta se potrivese și cu dișele lui Pausanias (VII, 38)
 când el compară un piriu de la muntele Liceu cu Istrul și dice: »τῆς Ἀγνοῦς
 πηγῆς ἡ κατὰ τὰ ἀπὸ ποταμῶ τῷ Ἴστρον πέρουεν ἴσον παρέχεσθαι τὸ ὕδωρ ἐν
 χειμῶνι ὁμοίως, καὶ ἐν ὄρῳ θέρουσε».

³ πάντα. Sancerost în ediția sa, are τὰ πάντα, care nu se justifică prin ma-
 nuscrise.

⁴ χρέεται. Am preferit forma ionică care se adoptă de Schweighäuser, de
 Gaisford și de Blakesley și care este justificată prin două manuscrise, în locul
 formei necontractate χρεῖται, care se găsește și ea în multe ediții și în
 unele texturi manuscrise. În frasa νεφετῶ δὲ πάντα χρέεται se subînțelege
 αὐτῆ ἡ γῆ. Sensul ad litteram, dacă s'ar putea formula astfel în limba noastră,
 ar fi: «iar regiunea acesta întrebuinteza numai zăpadă, adică acolo iarna
 cade numai zăpadă».

μὲνα τῷ Ἰστρῷ πολλαπλήσιά ἐστι τοῦ θέρους ἤπερ τοῦ χειμῶνος· ἀντιτιθέμενα δὲ ταῦτα, ἀντισήκωσις γίνεται,¹ ὥστε ἴσον μὲν αἰεὶ φαίνεσθαι ἐόντα.

πρῶτος

51. Εἰς² μὲν δὴ τῶν ποταμῶν τοῖσι Σκυθήσι ἐστι ὁ Ἰστρος· μετὰ δὲ τοῦτον Τύρης,³ ὃς ἀπὸ βορέω μὲν ἀνέμου ὀρμάται, ἄρχεται δὲ βέων ἐκ λίμνης⁴ μεγάλης, ἣ οὐρίζει· τὴν τε Σκυθικὴν καὶ τὴν Νευρίδα⁵ γῆν. Ἐπὶ δὲ τῷ στόματι αὐτοῦ κατοικηται Ἕλληνες, οἱ Τυρίται⁶ καλέονται.

52. Τρίτος δὲ Ἰπανίς⁷ ποταμὸς ὀρμάται μὲν ἐκ τῆς Σκυθικῆς, βέει δὲ ἐκ λίμνης μεγάλης⁸, τὴν

acesta se adaogă ploii și furtune dese: căci vara plouă (fôrte mult). Cu cât vara sôrele își atrage o mai mare cuantitate de apă decât iarna, cu atât afluenții Istrului sunt mai voluminoși, vara decât iarna. Aceste două cauze lucrând în sens invers, se produce un echilibriu ast-fel încât (Istrul) pare a fi tot d'auna la acelaș nivel.

51. Istrul dar este primul din tôte fluviile Scitiei; după acesta vine (riul) Tiras, care se pornește din părțile de miadănópte, și începe a curge dintr'o baltă mare care desparte Scitia de țera Nevrilor. Iar la gura acestui riú locuiesc Elinii, cari se numesc Tiriți.

52. Al treilea riú, Ipanis, se pornește din (interiorul) Scitiei, și curge dintr'o baltă mare

¹ ἀντισήκωσις γίνεται. »Se produce un echilibriu». Aci Erodot dá o prea mare importanță puterii rațelor sôrelii într'o latitudine ca aceea în care se află Dunărea. Acest echilibriu este mai mult rezultatul creșterii, în timpul verii, a volumului tributarilor despre sud, prin topirea zăpezii de la Alpi, care compensesă pentru scăderea tributarilor despre nord, produsă prin lipsa unei cantități suficiente de zăpadă și de plóe în timpul iernei, și cari prin urmare vara nu au volum mare.

² Εἰς. În sens de primul, sinonim cu πρῶτος.

³ Τύρης. Dniștrul de astăzi.

⁴ βέων ἐκ λίμνης. Aci se înșelă autorul nostru. Nu Dniștrul ese dintr'un lac, ci un afluent al Dniștrului, care se numesce Seređ și care răsare aproape de Zloczow în Galicia. Mai există încu un lac aproape de isvorul Dniștrului numit Werezysca, aproape de Lemberg, dar acest lac nu comunică cu Dniștrul decât mai jos.

⁵ Νευρίδα. Despre Nevrii s'a vorbit mai sus la Cap. 17, veđi nota 2 pag. 25.

⁶ Τυρίται. Orașul Tira, numit și Ofusa, se afla la gura Dniștrului. Geții mai târziu ocupară aceste părți și acei dintr'ensii cari se aședară la gura Dniștrului fură denumiți »Tyrigetæ» după numele orașului Tira.

⁷ Ἰπανίς. Astăzi riul Bug.

⁸ βέει δὲ ἐκ λίμνης μεγάλης. Despre lacul acesta, din care dice Erodot că ar fi isvorind riul Ipanis, nu se scie nimic astăzi. Suntem în drept a conchide în privința acesta cum am conchis și în privința lacului din care se dice mai sus că ar fi esind Dniștrul, că autorul nostru nu avea cunoștințe precise și clare despre acele localități. Este bine constatat acum că riul Ipanis sau Bug,

περίε νέμονται ἴπποι ἄγριοι λευκοί¹. καλέεται δ' ἡ λίμνη αὕτη ὀρθῶς μήτηρ Ἰπάνιος². Ἐκ ταύτης ὡν ἀνατέλλων ὁ Ἰπανίος ποταμὸς ῥέει ἐπὶ μὲν πέντε ἡμερέων πλόον³ βραχὺς καὶ γλυκὺς ἔτι⁴, ἀπὸ δὲ τούτου πρὸς θαλάσσης τεσσέρων ἡμερέων πλόον πικρὸς αἰνῶς. Ἐκδιδοὶ γὰρ ἐς αὐτὸν κρήνη πικρὴ⁵, οὕτω δὲ τι εἶδον πικρῆ, ἢ μεγάλῃ συμικρῆ⁶ εἶδον κινῶ τὸν Ἰπανιν, ἔοντα ποταμὸν ἐν ὀλίγοισι μέγαν⁷. Ἔστι δὲ ἡ κρήνη αὕτη ἐν οὖροισι χώρης τῆς τε ἀροτήρων Σκυθῶν καὶ Ἀλαξίων⁸. οὖνομα δὲ τῆ κρήνης, καὶ ὄθεν ῥέει, τῷ χώρῳ Σκυθιστὶ μὲν

imprejurul căreia locuiesc cai sălbatici albi; iar acéstă baltă se numește cu drept cuvînt «muma (rîului) Ipanis». (Rîul) Ipanis, după ce ese din acéstă (baltă), curge (la o distanță) de cincî zile de navigație mic și tot dulce (de bînt), dar de la acest (punct) pînă la mare, (o distanță de) patru zile de navigație, (se face) grozav de amar: cîci un isvor amar se varsă într'ensul, acesta, (deși) este de o mărime neînsemnată, strică tot rîul Ipanis prin amestecul (apelor sale), rîu impor-

și are isvorul în Podolia. E adevărat că localitățile din acea vecinătate sunt băltoase, dar despre existența acolo a unei bălți mari nu scim absolut nimic, și prin urmare ea trebuie să fie o simplă ipotesă a lui Erodot.

¹ ἴπποι ἄγριοι λευκοί. Chiar în timpul modernii autorii cari au scris despre aceste regiuni au observat mulțimea de cai sălbatici cari pășunază acolo. În privința acésta putem cita între alții pe Eichwald (Alte Geographie) și pe Dureau de la Malle (Mémoire de l'Académie des inscriptions).

² μήτηρ Ἰπάνιος. Adică sorgintea mumi din care se formază Ipanis. Eustațiu, (ad Dyonis. Perieg.) explică foarte bine acest pasagiū: «ιστέον δὲ ὅτι κατὰ τὸν Ἰπρόδοτον καὶ Σκυθικὸς ποταμὸς τίς ἐστὶ λεγόμενος Ἰπανίος, ἀνατέλλων ἐκ λίμνης μεγάλης, ἧς λέγεται μήτηρ Ἰπάνιος, κατὰ ἡλιαδὴ καὶ ἡ Μαειώτις μήτηρ τοῦ Εδξείνου». Expresiiile «mater», «mater», «parens», ne spune un filolog german, Tzucke, erau des usitate în acest sens; el ne spune chiar: «Maotis autem» «Mater Pontic» «dicebatur». Veđi mai jos la Cap. 86 unde «μήτηρ» se aplică lacului Maotis, în acelaș sens.

³ πέντε ἡμερέων πλόον. Ceea ce, cu cele patru zile de navigație de mai jos, dă peste tot 9 zile ca timp necesar pentru percursul rîului întreg. Acest percurș este de 235 de kilometri aproximativ.

⁴ ἔτι. Câte-va manuscrise au ἔστι. Cuvîntul acesta aci înseamnă că rîul își conservă dulcétă primitivă.

⁵ κρήνη πικρῆ. Există o mulțime de teorii în privința localisării acéstu isvor amar. Reichard presupune că Erodot se referă la un isvor de apă minerală lângă Ladyezin în Podolia. Eichwald crede că pöte e vorbă de pușurile de păcură, comune în acele localități; în tóte casurile este foarte greu să specificăm cu siguranță despre care isvor amar vorbesce Erodot. Nu trebuie să uităm că autorul nostru nu s'a depărtat mult de malul mării, și că tot ce spune despre interiorul Scitiei nu este decăt basat pe relațiuni mai mult sau mai puțin vage.

⁶ μεγάλῃ συμικρῆ. «De mică dimensiune». O asemenea expresie se mai găsește în Cartea I, cap. 51 (μεγάλη μεγάλους). La Cartea II, cap. 74, avem μεγάλῃ μικρός.

⁷ κινῶ τὸν Ἰπανιν, ἔοντα ποταμὸν ἐν ὀλίγοισι μέγαν. Am fost silit, pentru a da sensul adevărat al verbului κινῶ, să traduc acest pasagiū în mod mai liber.

⁸ ἀροτήρων Σκυθῶν καὶ Ἀλαξίων. Veđi mai sus, Cap. 17.

Ἐξαμπαῖος¹, κατὰ δὲ τὴν Ἑλληνικῶν γλῶσσαν Ἰραὶ ὁδοὶ συνάγουσι² δὲ τὰ τέρματα ὅ τε Τύρης καὶ ὁ Ἵπανις κατὰ Ἀλάζωνας³ τὸ δὲ ἀπὸ τοῦτου ἀποστρέφας ἐκάτερος ῥέει ἐρῶντων τὸ μέσον⁴.

53. Τέταρτος δὲ Βορυσθένης⁴ ποταμὸς, ὅς ἐστι μέγιστός τε μετὰ Ἰστρου τοῦτου, καὶ πολυαρχέστατος⁵ κατὰ γῶμας τὰς ἡμετέρας, οὔτι μόνον τῶν Σκυθικῶν ποταμῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, πλὴν Νεῖλου τοῦ Ἀγροπτικῶν τοῦτω γὰρ οὐκ οἶά ἐστι τε συμβαλέειν⁶ ἄλλον ποταμὸν τῶν δὲ λοιπῶν Βορυσθένης ἐστὶ πολυαρχέστατος, ὅς γομάς τε καλλίστας καὶ εὐχομι-

tant între acelea (de dimensiune) mai mică. Acest izvor se află la hotarele între țera Scitiilor agricultori și aceea a Alazonilor. Numele acestui izvor și al localității de unde provine, (este) în limba scitică »Exam-pæus«, iar în limba elină »Căi sacre«; atât (rîul) Tiras cât și (rîul) Ipanis se apropie unul de altul cam spre Alazoni; de aci fie care se separă, lărgind spațiul ce intervine.

53. În al patrulea rînd (vine) fluviul Boristen, care este, după Istrul, cel mai mare din toate aceste ape, și după părerea noastră cel mai îndestulător, nu numai din apele scitice, dar și din toate cursurile de apă ale (lumii), afară de Nilul din Egipt: cu acesta nu se poate compara nici un alt rîu; dintre cele lalte (rîuri) Boristenul este cel mai

¹ Ἐξαμπαῖος »Drumuri sacre«, derivă din cuvintele *eran* și *pais*; cel dintâiu este identic cu cuvîntul sanscrit »*accha*«, care, după Grim, nu este altceva decît elinescul »*ἀχία*« și latinescul »*sacra*«; cel d'al doilea este identic cu sanscritul »*phata*«, din care Elinii au făcut »*πάτος*«, Germanii »*pfad*« și Englezii »*path*«. Ritter, (Vorhalle, p. 345) traduce acest cuvînt prin »Hexenpfad«, ceea-ce semnifică »calea babelor vrăjitoare«, căci vrăjitoarele, fiind considerate ca nisce ființe sacre, se pôte ca cuvîntul german »*hexe*« să fie derivat din sanscritul »*accha*« sacru. În atare cas, germanul »*hexe*«, englezescul »*hag*« și spaniolul »*hechizira*«, cari toate semnifică »*habă*«, pot fi cuvinte aliate cu »*accha*«, cu latinescul »*sacer*« și cu elinescul »*ἄγιος*«.

² συνάγουσι. Descrierea apropierei acestor două ape în partea superioară a cursului lor, și a depărțării lor în partea inferioară, probază o cunoștință geografică foarte exactă din partea autorului în această privință.

³ τὸ μέσον. În opunere cu »τὰ τέρματα«, adică, lăsând un spațiu mai mare la mijloc.

⁴ Βορυσθένης. Dniprul.

⁵ πολυαρχέστατος. Entuziasmul cu care Erodot vorbește despre Dnipru a fost împărtășit de mai mulți călători moderni impresionați de majestatea acestui fluviu: de exemplu, Madame de Hell, (voyages p. 56 și 57), vorbește despre Dnipru în termeni foarte admiratori. Sensul literal al acestui cuvînt este »foarte îndestulător«.

⁶ συμβαλέειν. Unele ediții au συμβάλλειν, însă fără autorizația manuscriselor principale.

δεστάτας¹ κτήρεσι παρέχεται, ἰχ-
θύας² τε ἀριστους διακριδὸν καὶ
πλείστους πίνεσθαι τε ἡδιστός ἐστι
ῥέει τε καθαρὸς παρὰ θολεροῖσι
σπόρος τε παρ' αὐτὸν ἄριστος γίνε-
ται· ποίη³ τε, τῇ οὐ σπείρεται ἢ
χώρῃ, βαθυτάτῃ ἄλις⁴ τε ἐπὶ τῷ
στόματι αὐτοῦ αὐτόματοι⁵ πήγνυται·
ἀνάκανθα⁶, τὰ ἀντακίους καλέουσι,
παρέχεται ἐς ταριχεύειν⁷, ἄλλα τε
πολλὰ θωυμάσαι ἄξια. Μέχρι μὲν
γὼν Γέρρον χώρου, ἐς τὸν τεσσαρά-
κοντα ἡμερέων πλόος⁸ ἐστὶ, γινώ-
σκεται ῥέων ἀπὸ βορέω ἀνέμου· τὸ
ὄε κατῶπερθε· οἱ ὧν ῥέει ἀνθρώ-
πων, οὐδεὶς ἔχει φράσαι· φαίνεται

indestulător, el oferă vitelor
cele mai bune și frumoșe pă-
șuni, are pesci din cei mai
buni și în mare cantitate;
este foarte dulce de băut; curge
limpede pe lângă (ape) tur-
bure; bucatele se fac foarte
bune pe malurile lui; și erba,
acolo unde nu se cultivă pă-
mântul, (este) foarte mare; la
gura lui o mare cătățime de
sare se cristalizază de sine;
are și nisce pesci mari fără
(ose) ascuțite, cari se numesc
antachei, buni de marinată,
mai posedă și alte (producte)
minunate. Până la localitatea

¹ εὐνομιδεστάτας. Acest cuvânt variază în diferite ediții: de exemplu găsim εὐνομιδεστάτας-εὐνομιδεστάτας-ἐπιτηδευστάτας; însă forma adoptată de noi este cea mai autorizată. Acastă descriere a naturii fertile al riului Boristen se poate compara cu aceea a lui Mela (Cartea II): »Inter Scythiae amnes, (Borys-thenes) amoenissimus: turbidis aliis liquidissimus defluit, placidior quoque quam cæteri, potarique pulcherrimus. Alit latissima pabula magnosque pisces, quibus et optimus sapor et nulla ossa sunt» etc.

² ἰχθύας. În câte-va ediții, și între altele în aceea a lui Kreuzer, »ἰχθῶς».

³ ποίη. Forma ionică a cuvintului πόη.

⁴ ἄλις. Dion Chrysostom vorbește mult de importanța acestei sări ca fiind un articol de mare export cu coloniile eline de pe coastă Pontului Euxin și cu Scitii din interior. Chiar astăzi salințele dela Kinburnu, la gura Dniproșului, sunt foarte importante.

⁵ αὐτόματοι. Un pasagiū din Arian (Anab I, 29), sémănă foarte mult cu acesta. Vorbind de niște saline ale Frigiiei, el dice: »ἐν ἧ ἄλις πήγνυται αὐτόματοι».

⁶ ἀνάκανθα. Nu însemnăză aci, precum cred unii, fără țepi, dar fără ose sau cu ose moi. Pescele de care se vorbește aci este un fel de morun din care se face caviarul astăzi, în limba francesă »esturgeon». Oșele principale sunt moi, deși pescele este înarmat pe din afară cu țepi. Acest pesce atinge de multe ori în Dnipro nisce dimensiuni colosale.

⁷ ταριχεύειν. Prin acest cuvânt se indică pôte chiar »caviarul» care se face astăzi.

⁸ τεσσαράκοντα ἡμερέων πλόος. Nu se pôte preciza distanța ce o înțelege Erodot ca reprezentând o navigațiune fluvială de o zi, însă nimic nu justifică schimbarea textului în »τεσσαρεσκαίδεκα», precum o propune Mathias și Larcher. Dniproșul este navigabil, pentru bărci de transport, de la Smolensk în jos pe o distanță de 2400 de kilometri. La Ekaterinoslav există însă nisce cataracte cari împiedică navigația și de cari se vede că Erodot nu avea cunoștință, sau cari pôte s'aū format mai târziu în urma unei ridicări a terenului, precum presupune Murchison »Geology of Russia». Cât pentru riul Gheru, s'a vedut mai sus (Cap. 18), ce confuzie exista în mintea autorului nostru asupra cursului lui și asupra acestei localități.

δὲ βέων¹ δι' ἐρήμου ἕς τῶν γεωργῶν Σκοθέων² τὴν χώραν· οὗτοι γάρ οἱ Σκοθαὶ παρ' αὐτὸν ἐπὶ δέξα³ ἡμερέων πλοῦν νέμονται. Μοῦνον δὲ τοῦτου τοῦ ποταμοῦ καὶ Νείλου οὐκ ἔχω φράσαι τὰς πηγὰς⁴· δοκέω δὲ, οὐδὲ οὐδαίς Ἑλλήνων. Ἀρχοῦ τε δὴ θαλάσσης ὁ Βορυσθένης βέων γίνεται, καὶ⁵ οἱ συμμίσγεται ὁ Ἵπανις, ἕς τὸντὸ ἔλος ἐκδιδοῦς⁶. Τὸ δὲ μεταξὺ τῶν ποταμῶν τούτων ἐὼν ἔμβολον⁷ τῆς χώρας, Ἰππόλεω ἀκρῆ καλεῖται· ἐν δὲ αὐτῷ ἵρον Μητρὸς ἐνίδροται⁸· πέραν δὲ τοῦ

(numită) Gherul, care este la (o distanță) plutiș de patru-deci de zile, se știe că curge de la miază-noapte; cât pentru (partea lui) superioară, nimeni nu poate să spuie prin ce (némuri) de ómeni curge; este evident că el curge însă prin pustietate în țera Sciților agricultori; acești Sciți ocupă malurile lui pe o întindere de zece zile pe navigație. Acestui riū numai și Nilului nu pot să le determin isvórele:

¹ φαίνεται δὲ βέων. Hansen observă că această este ecivalent cu φανερός ἐστὶ βέων.

² γεωργῶν Σκοθέων. Despre acești Sciți s'a vorbit mai sus (veđi nota 1 pag. 25).

³ δέξα. Mai sus, Cap. 18, Erodot dice unspre-dece zile.

⁴ οὐκ ἔχω φράσαι τὰς πηγὰς. Este destul de bine constatat astăzi că riul Boristen ivorește în provincia Smolensk. Cât pentru Nil, după descoperirile făcute în timpul din urmă de către Grant și Speck, s'a adevărit că el ese din două lacuri mari ale Africeii centrale numite Albert Nianza și Victoria Nianza, carii lacuri nu sunt decât rămășițele unei mări interioare reduse prin evaporare cu trecerea secolilor.

⁵ τε δὴ θαλάσσης ὁ Βορυσθένης βέων γίνεται, καὶ... Aceste cuvinte τε, καὶ se traduc mai bine prin »unde — acolo«. În latinesce fraza se traduce de către Krutzeer prin: »Ubi haud procul a mari Borysthenes fluit, ibi ei miscetur Hypanis«.

⁶ ἔλος ἐκδιδοῦς. Cuvintul ἔλος însemnăză mai mult mlaștine sau lacuri băltoase decât lac. De aceea reū s'a presupus de către unii comentatori că se înțelege lacul Maeotis, deși acest lac avea în vechime o mult mai mare întindere decât astăzi, coprindeînd întreaga gură a Dniprului. ἔλος exprimă tocmai natura localității băltoase în care vara apa nu are nici un stăinjin de adâncime și care astăzi se desemnăză sub numirea de «Limanul Dniprului».

⁷ ἔμβολον. În limba latină »rostrum«; această comparație s'ar aplica mai bine promotoriului «Plea» de cât spațiului între gura Boristenului și a râului Ipanis. Astăzi această formă ascuțită a dispărut cu totul prin alterațiunea formei terenului și prin schimbarea cursului acestor ape. Prefer a traduce aici o limbă ascuțită — cioè ἔμβολον, de la ἐμβάλλω, exprimă un ce ascuțit care se poate introduce unde-va, și care s'ar aplica minunat pintenelui navelor cuirasate moderne.

⁸ ἐν δὲ αὐτῷ ἵρον Μητρὸς ἐνίδροται. Două manuscrise însemnate au «ἐν δὲ τῷ ἵρον Δήμητρος ἐνίδροται», altele au «ἐν δὲ αὐτῷ ἵρον Δήμητρος ἐνίδροται». Este mai probabil că e vorbă de femecea lui Saturn, mama zeilor, și nu de Ceres sau Demetra; mai întâiu pentru că cele mai bune manuscrise au Μητρὸς și nu Δήμητρος, și pe urmă fiind-că este bine cunoscut că cultura zeiței Rhea sau Cibeles eră răspândită foarte mult pe malurile Pontului Euxin, în apropierea localităților menționate în text. Medalile orașului Olbia represintă mai tot-d'a-una capul Cibelei cu coróna castelată care o caracterisă: de aceea am și tradus aici «Cibelet» și nu «Cerere».

Ἰροῦ ἐπὶ τῷ Ἰπάνι¹ Βορυσθενεῖται.²
κατοίχονται. Ταῦτα μὲν τὰ ἀπὸ τού-
των τῶν ποταμῶν.

54. Μετὰ δὲ τούτους πέμπτος
ποταμὸς ἄλλος, τῷ ὄνομα Παντι-
κάπης.³ ῥέει δὲ καὶ οὗτος ἀπὸ βο-
ρέου τε καὶ ἐκ λίμνης, καὶ τὸ με-
ταξὺ τούτου τε καὶ τοῦ Βορυσθένης
νέμονται οἱ γεωργοὶ Σκόθαι.⁴ ἐκδι-
δοῖ δὲ ἐς τὴν Ἰλαίην,⁵ παραμει-
ψάμενος δὲ ταύτην τῷ Βορυσθένει
συμμίσγεται.

eū cred că nu (e în stare) s'o
facă acésta) nici un singur elin.
Chiar acolo unde riul Boristen
se apropie de mare, riul Ipanis
se unesce cu el, vărsându-se în
aceleași mlaștine. Spațiul între
aceste riuri vine (în forma) unei
limbi ascuțite de pământ și se
numesce promontoriul Ipoleus;
iar pe acest loc se află un
templu ridicat (în onórea) Cibe-
lei. În fața templului, pe malul
riului Ipanis, locuiesc Boristen-
ții. Atita (avem de ȕis) asupra
acestor riuri.

54. După acestea, vine un al
cincelea riū, care se numesce
Panticape. Și acesta curge dela
miază nópte și dintr'o baltă, și
în spațiul d'între riul acesta și
Boristen locuiesc Sciții agricul-
torī. El străbate prin Pea, și
după ce ese de acolo, se împre-
unéză cu Boristenul.

¹ ἐπὶ τῷ Ἰπάνι. Unele ediții au adoptat varianta cu totul greșită ὀπὸ
τῷ Ἰπάνι.

² Βορυσθενεῖται. Kreutzer accentuează «Βορυσθενεῖται». Orașul Olbia se
afla pe malul drept al riului Ipanis și chiar astăzi localitatea este indicată
prin mulțimea de medalii și alte anticități ce se găsesc acolo.

³ Παντικάπης. Precum s'a vădut mai sus (Cap. 18), este cu totul peste
putință a identifica acest riū cu vre-o apă modernă; ori-ce ipoteze în privința
acésta (ca de exemplu că acest riū ar fi Kouskoja, sau Sula, sau riul Ingulez
moderne) nu pot fi decât simple ghicituri. Rusia meridională a fost expusă la
multe schimbări dela epoca lui Erodot încoace: nivelul nu mai este acelaș,
și apele prin urmare și au schimbat cursul; unele au dispărut cu totul, cum
este acesta; iar altele au fusionat împreună, ca Gherul, care nu mai există ca
riū deosebit și care a fost, se vede, pe timpul lui Erodot, un riū tot așa de im-
portant ca și Boristenul sau Ipanisul.—După cuvîntul Παντικάπης se subînțe-
lege «ἑστὶ» sau «καίται» sau «ῥέει».

⁴ γεωργοὶ Σκόθαι. Strabon nu e de acord aci cu Erodot când spune că
Sciții denumiți agricultori, locuiau în peninsula Taurică, adică în Crimeea de
astăzi. Ca și astăzi, totă partea despre miază-ȕi a Rusief eră mănósă și lo-
cuitoři în mare parte agricultori, cum sunt și la noi. Tributul de grâne ce se
plătea lui Mitridat de către Sciții acestor părți se urca la cifra de 180,000 de
medimne, și Demosten ne spune în discursul lui contra lui Leptine că Leucon
încărease la portul Teodosia pentru Atena o cuantitate de 2,100,000 de medimne
de grâne.

⁵ Ἰλαίην. Veđi mai sus, Cap. 18.

55. Ἐκτος δὲ Ἰπάκιρις ποταμὸς¹, ὃς ὀρυάται μὲν ἐκ λίμνης, διὰ μέσων δὲ τῶν νομάδων Σκυθῶν βέων ἐκδιδοὶ κατὰ Καρκινίτην πόλιν,² ἐς δεξιὴν ἀπέργων τήν τε Ἰλαίην καὶ τὸν Ἀχιλλεῖον καλεόμενον Δρόμον.³

56. Ἐβδομος δὲ Γέρρος ποταμὸς ἀπέσχιται⁴ μὲν ἀπὸ τοῦ Βορυσθένης κατὰ τοῦτο τῆς χώρας ἐς ὃ γινώσκεται ὁ Βορυσθένης ἀπέσχιται μὲν νῦν ἐκ τοῦτου τοῦ χώρου, οὐνομα δὲ ἔχει, τόπερ ὁ χώρος αὐτὸς, Γέρρος. Ῥέων δ' ἐς θάλασσαν, οὐρίζει τήν τε τῶν Νομάδων χώραν, καὶ τήν τῶν βασιλῆων Σκυθῶν ἐκδιδοὶ δὲ ἐς τὸν Ἰπακίριον.

57. Ὁγδοος δὲ δὴ Τάναις ποταμὸς, ὃς ῥέει τὰ ἀνέκαθεν⁵ ἐκ λίμ-

55. Al șeselea riū este Ipaciris care ese dintr'o baltă, și care, după ce curge prin mijlocul Sciților nomazi, se varsă (în mare) lângă orașul Carcinet, lăsând spre dreapta (regiunea) Pea și drumul ce se numește al lui Achil.

56. Al șeptelea riū, Gherul, se rupe din Boristen la punctul până unde este cunoscut (cursul) Boristenului; chiar de acolo se rupe el, și ia numele acelei localității, care se chiamă Gheru. Curgând spre mare, (el) separă regiunea Sciților nomazi de aceea a Sciților regali; el se varsă în Ipaciris.

57. Al optulea riū (este) Tanais, care curge de foarte de-

¹ Ἰπάκιρις ποταμὸς. Multe au fost presupunerile pentru constatarea identității acestui riū. Din capitoul următor rezultă, că el se unia cu riul Gheru la gura lui, și fiindcă nu mai rămâne nici urmă astăzi de existența lui, este cu totul peste putință a l' mai verifica. Tot ce se pōte dice este că el trebuia să fi avut gura lui aprōpe de orașul modern Perekop, în golful numit atunci Carcinete și astăzi golful de Perekop.

² Καρκινίτην πόλιν. Oraș care și a dat numele golfului Carcinete. Urmele acestui oraș se crede că s'au găsit lângă satul *Gaslewe* sau *Guieslere*, unde se vād căști-va tnmuli. Rawlinson nu crede că a fost un oraș elinesc ci o colonie cimieriană al cărui nume derivă de la rădăcina cimrică >Cacr<.

³ Ἀχιλλεῖον καλεόμενον Δρόμον. Autorul se referă la peninsula cea subțire care se numește astăzi >Kosa Tendra< și >Kosa Djarilgatch< și care, după Mela, are forma unei spade. Strabon ne spune că la extremitatea apusană a acestui promotoriu se afla o pădure consacrată lui Achil. Cât pentru cultul lui Achil în aceste localități, este astăzi bine constatat că acel eroi eră privit ca zeul tutelar al celor mai multe colonii eline de pe malul Pontului Euxin. Mai există și astăzi urmele acestui cult în ruinele templurilor de la Olbia, pe medaliile cărui oraș vedem câte o dată represintat capul lui Achil; asemenea în Insula Șerpilor lângă gurile Dunării; tot așa și pe țermul asiatic al strimtorilor de la Kertch, și într'o mică insulă dedicată lui Achil de către locuitorii orașului Olbia, la gura chiar a Boristenului. În toate aceste localități se află urme de templuri ridicate în onoarea lui Achil. Există chiar celebra inscripție găsită la Olbia și descrisă de Köhler, în care se dă lui Achil titlul de >Domnitorul Pontului<, >ΠΟΝΤΑΡΧΗΣ<.

⁴ ἀπέσχιται. Sinonim cu ἀποσχίζου: se desparte, sau se rupe, formându-se dintr'un riū, două.

⁵ τὰ ἀνέκαθεν. Erodot se servă de această expresie de câte ori voeșce să exprime ideea unei depărtări mari perdue în distanță sau în negura vecurilor. În acelaș sens găsim acest cuvânt la Cap. 62 din Cartea V, unde exprimă o origină perdue în întunerecul trecutului. În adevăr, riul Tanais

νης μεγάλης ¹ ὀρμισώμενος, ἐκδιδοί
δὲ ἐς μέζω ἐστὶ λίμνην καλεομένην
Μαιτην, ἣ οὐρίζει Σκόθας τε τοὺς
βασιλῆτους καὶ Σαυρομάτας. Ἐς δὲ
Τάναν τουτον ἄλλος ποταμὸς ἐσ-
βάλλει τῷ οὐνομά ἐστι Ὑργίς ².

58. Τοῖσι μὲν δὴ οὐνομαστοῖσι
ποταμοῖσι οὕτω δὴ τι οἱ Σκόθαι ἐσ-
κευάδαται ³. Τοῖσι δὲ κήρσι ἢ ποίη
ἀναφρομένη ἐν τῇ Σκυθικῇ ἔστι
ἐπιχολωτάτη ⁴ παρῶν ποιέων τῶν
ἡμεῖς ἴδμεν ἀνοιγομένοισι ⁵ δὲ τοῖσι
κήρσι ἔστι σταθμώσασθαι, ὅτι τοῦτο
οὕτως ἔχει.

59. Τὰ μὲν δὴ μέγιστα οὕτω
σφι εὐπορά ⁶ ἐστι. Τὰ δὲ λοιπὰ νό-
μαια κατὰ τάδε σφι διακίεεται ⁷
Θεοὺς μὲν μόνους τοῦσδε ἰλάσκον-

parte din sus, eșind dintr'un lac
mare, el se varsă într'un lac și
mai mare numit Maotis, care
separă pe Sciții regali de Sau-
romați. Într'acest Tanais se varsă
un alt riū al cărui nume este
Irgis.

58. Iată riurile celebre de
care se bucură Sciții. Din tóte
buruenile de pășune câte le
cunoșcem, acelea ce cresc în
Scitia sunt cele mai veninoase
pentru vite, căci, despiciându-se
vitele, se póte constata că așa
este.

59. Ei posedă în abundență
necesitățile cele mai de căpetenie
(ale vieții). Cele lalte privitoare
la ei se pot descrie astfel: iată

saū Don, și mai ales sorgintea lui, represintă, pentru toți Elinii în general și pentru Erodót în particular, nisee localității cu totul obscure și necunoscuté; de aceea mulți comentatori cred că aci autorul nostru a confundat Tanais cu Volga.

¹ ἐκ λίμνης μεγάλης. Adjectivul μεγάλης so aplică rēu micului lac Ivan. Ozers, situat în lat. 54° 2' și long. 38° 3', din care ese riul Don. Acest fapt confirmă teoria că Erodót a confundat cu riul Volga care ese în mare parte din lacul Onega.

² Ὑργίς. Tóte manuscrisele aci sunt de acord asupra acestui nume, afară de unul unde numai ortografia diferă și unde stă scris: Ὑργίς. Însă mai departe, la Cap. 132, acest riū este numit Σόργίς. Este imposibil a identifica acest riū într'un chip pozitiv; cu tóte acestea autoritățile cele mai competente sunt în favoarea opiniei că el represintă riul modern Donetz. Reichard crede că este riul Irgiz, care se varsă în Volga mai sus de Saratov, dar tóte acestea nu sunt decât simple ipotese mai mult saū mai puțin probabile, mai ales că autorul nostru iususi nu avea decât o idee fórté vaga despre tóte aceste localități.

³ ἐσκευάδαται. Acest verb este întrebuințat în acelaș sens la cartea II, Cap. 138.

⁴ ἐπιχολωτάτη. Astfel este textul celor mai bune manuscrise, dar mai există și alte variante ca ἐπιχολωτάτη, ἐπιχολωτάτη, ἐπιχολωτάτη și altele. Expresiuinea este așa de curiosă încât mulți comentatori aū credut că există o eróre în manuscrise. Autorul, cred, face alusie aci la proprietățile vătămătoare ale pășunii acelei localități, cauzate prin natura umedă și báltosă a terenului, care produce o iarbă nesănătosă și prea grasă.

⁵ ἀνοιγομένοισι. Sinonim cu σφίσεμένοισι.

⁶ τὰ μὲν δὴ μέγιστα οὕτω σφι εὐπορα. Fórté rēu a tradus Gignet: «ils se procurent facilement de la sorte la plupart de leurs ressources.» Adevératul sens este bine exprimat de Kreutzer «maximis igitur hisce utuntur commodis:» εὐπορος aci exprimând abundență iar nici cum înlesnire.

⁷ διακίεεται. Dela διάκειμαι.

ται Ἰστίην¹ μὲν μάλιστα, ἐπὶ δὲ²,
 Δία τε καὶ Γῆν, νομίζοντας τὴν Γῆν
 τοῦ Διὸς εἶναι γυναῖκα· μετὰ δὲ τού-
 τους Ἀπόλλωνα³ τε καὶ οὐρανίην
 Ἀφροδίτην⁴ καὶ Ἡρακλέα⁵ καὶ Ἀ-
 ρεα.⁶ Τοῦτους μὲν πάντας οἱ Σκύθαι
 νομίζουσι· οἱ δὲ καλεόμενοι βασι-
 λῆοι Σκύθαι καὶ τῶ Προσειδέων
 θύουσι· ὀνομαζέται δὲ Σκυθιστὶ Ἰσ-
 τίη μὲν Ταβίτι⁷· Ζεὺς δὲ (ὀρθότατα,
 κατὰ γνώμην γὰρ τὴν ἐμὴν καλεό-
 μενος), Παπαῖος⁸· Γῆ δὲ Ἀπία⁹.

zeii căror ei se închină: în spe-
 cial Vestei, după aceea lui Joe
 și Pământului, socotind Pămên-
 tul ca soția lui Joe; după aceștia
 vin Apolon și Venerea cerescă,
 Ercul și Marte; acestor (dei)
 se închină toți Scitii; iar Scitii
 numiți Regali sacrifică și lui
 Neptun; în limba scitică Vesta
 se numește »Tabiti«; iar Joe
 — și cu drept cuvânt după pă-
 rerea mea — se numește Papeu;

¹ Ἰστίην. Divinitatea principală pe care o adorau Scitii era focul, cult
 foarte propagat în Asia orientală ca și în Media și în Persia, de unde sigur a și
 pornit. Se înțelege că divinitățile scitice erau cu totul deosebite de divinitățile
 eline și că Erodot le dă aci denumiri eline prin simplă analogie. După cum
 vedem din această enumerare, Scitii adorau elementele considerate ca atare
 pe timpurile acelea, adică focul, aerul, apa și pământul.

² ἐπὶ δὲ, sinonim cu πρὸς δὲ: în latinesce »deinde« sau »dum vero«.

³ Ἀπόλλωνα. Sorele.

⁴ οὐρανίην Ἀφροδίτην. Luna. La Panticapea s'a găsit o inscripție:
 »Ἀφροδίτη Οὐρανία Ἀπάτουρος«.

⁵ Ἡρακλέα. Despre cultul lui Ercul în Scitia s'a vorbit mai sus în această
 carte la Capitolele 8 și 9. Vezi și mai jos la Capitolul 82.

⁶ Ἀρεα. Tote popoarele războinice aveau un cult pentru zeul resbelului.
 E de observat că Erodot nu ne dă mai jos nici un nume scitic nici pentru
 Ercul nici pentru Marte.

⁷ Ἰστίη μὲν Ταβίτι. Un comentator german, Brandstaeter, se miră cu
 drept cuvânt cum o rasă nomadă, cum fuse aceea a Scitilor, să fi avut un cult atât
 de special pentru Vesta, deita vetrei. La acesta e foarte lesne de răspuns că Ero-
 dot a dat numele de Vesta acestei deite »Tabita« fiind că credea că aceea era
 divinitatea elină cu care corespundeau mai mult atribuțiile ei. Acesta însă nu
 va să zică ca Tabita scitică este identică cu Hestia elina. Am vădit mai sus că
 prin Hestia aci nu se înțelege Vesta ca deită tutelară a vetrelor, dar ca deită
 a focului, și că Scitii, în comun cu toate popoarele venite din central Asia, ca
 Persii, ș. c. l., se închinău focului ca izvorului dător de viață. E probabil
 că cultul focului venise la Scitii de la Persii, căci însuși numele »Tabita« cores-
 punde cu numele »tabati«, »tabiden«, »tabaniden« care, în limba sacră a Per-
 șilor, adică în limba zindică, exprima verbul »a încălzi«. Acest cuvânt se
 trage firește din rădăcina sanserită »tap« care însemnă »tot a încălzi și dela
 care cuvintele latine »tepida«, »tepor«, »teper« sunt derivate.

⁸ Παπαῖος. Adică Tatăl, ca Ζεὺς Πατὴρ, din care derivă Jupiter. Leake
 ne vorbește de o inscripție găsită în Frigia dedicată »Πατὴρ Δεῖ«. E evident că
 acest nume, ca și cele următoare, nu este un nume scitic sau mongolic ci o denu-
 mire de origină siro-feniciană, introdusă în Scitia. E de observat că la Persii fo-
 cul, divinitatea principală a aceluși popor, se numea »Bab« adică tot Tatăl, iar
 sorele în limba sanserită »Popis«, cuvânt pe care Bohlen îl identifică cu Παπαῖος
 din textul nostru.

⁹ Ἀπία. Apia este numele prin care se desemna pământul Peloponesu-
 lui în vechime; (vezi Eschil »Supplices«; vers 260—269). Acest cuvânt are
 drept origină numele Apia care semnifică și el pământ, identic cu Ops, Opis
 sau Upis, care era o altă denumire pentru »Ceres« sau »Tellus«. Omer vorbește
 despre ἀπίης γῆς în Iliada I, 270 și III, 49, precum și în Odisca, VII, 27.

Ἀπόλλων δὲ Οἰτόσυρος¹ οὐρανίη
δὲ Ἀρροδίτη Ἀρτίμπασα² Ποσει-
δέων δὲ Θαμμάσάδας.³ Ἀγάλματα
δὲ καὶ βωμοὺς καὶ νηοὺς οὐ νομί-
ζουσι ποιεῖν πλὴν Ἄρηι⁴ τούτου
δὲ νομίζουσι.

60. Θυσίη δὲ ἡ αὐτὴ πάσι κα-
τέστηκε περὶ πάντα τὰ ἱερά ὁμοίως,
ἐρδομένη ὡς· τὸ μὲν ἱερίον αὐτὸ⁵
ἐμπροσθίον τούτου ἐμπροσθίους

Pământul (se numesce) Apia ;
iar Apolon (se numesce) Oito-
sirus; Venerea cerescă (se nu-
mesce) Artimpasa și Neptun Ta-
mimasadas. Ei nu au obiceiul
de a ridica statue, altare sau
templuri decât lui Marte; dar
acestua obișnuiesc (astfel de
onoruri).

60. Sacrificiul ce se oferă în
tote locurile sacre este uniform,
el se săvârșește în chipul ur-
mător; victima stă singură, a-

¹ Οἰτόσυρος. În cuvîntul acesta Blakesley vede οἶτος Σύρος, expresie care se aplică la cântecul său imnul Sirienilor: »Linos«, despre care vorbește Erodot în Cartea II la cap. 79. Ori care ar fi originea acestui cuvînt, este pozitiv că era un epitet aplicat des Dianei lui Apolon și lui Mitra. Cultul lui Apolon era la Sciții analog cu cultul sorelui la Indieni și la Persi: ceea ce în India era Budha, în Persia Mitra și în Scandinavia Odin sau Woodin era și sora la Sciți.

² Ἀρτίμπασα. Originea acestui nume este iar foarte obscură. Blakesley vede aci o corupțiune a numelui Artemis. Acesta însă e departe de a fi opinia lui Boecke, care crede că derivă dela »art« și »pasa«, silabe des repetite în numele proprii ale Persilor. Ori și cum, toți comentatorii sunt de acord că cultul acestei Venere cerești era analog cu cultul Dianei sau al Lunii la Elini. Cât pentru variantele cari se prezintă în ore care ediții ca Ἀρίππασα, Ἀρτίμπασα, ele nu se sprijină pe nici un manuscris din acelea cari fac autoritate în asemenea materie.

³ Θαμμάσάδας. Cele mai multe și mai bune manuscrise scriu astfel. Cu toate acestea, manuscrisul din biblioteca vienză și acela din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge, au Θαμμάσα: Origen are Θαμμάσα. — Mai toți comentatorii afirmă că acest cuvînt înseamnă »deul mării« și în adevăr la Sciți cuvîntul »teme« sau »θάμ« indica marea. Numele lacului Maotis în limba Sciților, ne spune Plin (Hist. Nat: VI. 7), era »Temarunda, quo significant matrem maris«. Cât pentru partea finală a numelui, Boecke ne spune că μασάδας (în limba indiană »mazdâo«) înseamnă »divinitate«. Vezi mai jos, la Cap. 80, cuvîntul Ὀκτομασάδας. Partea finală a numelui divinității persane Oromuzd sau Ormuzd are aceeași semnificație.

⁴ Ἄρηι. În unele ediții Ἄρηι.

⁵ αὐτὸ »singură« adică fără să o silască vre un sacrificator sau vre o persoană prezente, astfel încât să aibă acul victima de a merge singură la altar. Tot în acest sens este întrebuintat acest cuvînt la Cartea V, cap. 85: »ἀνακομιθῆναι αὐτὸν ἐς Φάληρον«, s'a întors singur la Falera, adică după ce s'au ucis toți tovarășii lui. Asemenea avem și aticismul »αὐτὸ σηναιε« (acesta se explică de sine). Virgil întrebuintează tot în acest sens pronumele latinesc »ipse« în Bucolic: IV. 21.

»Ipsae lacte domum referent distenta capellae
Uberae

În antichitate mai pretutindenți buna voință a victimei era considerată ca un bun augur. Iată pentru ce în sacrificiile umane ce se făceau deului Moloch, Minucius Felix ne spune că se încurajau victimele prin mângăeri: »oscula comprimente vagitum ne flebilis hostia immolaretur«. Tot astfel și Tertulian (Apologet. § 9) »infantibus blandiebantur ne lacrymantes immolarentur«.

πόδας ἔστηκε· ὁ δὲ ὄνων, ὄπισθε τοῦ κτήγεος ἑσταώς, σπάσας τὴν ἄρχην τοῦ στρόφου,¹ καταβάλλει μιν πίπτοντος δὲ τοῦ ἱρήτου, ἐπικαλεῖ τὸν θεὸν τῷ ἄν ὄνῃ· καὶ ἔπειτα βρόγῳ περὶ ὧν ἔβαλε τὸν ἀνθένα· σκυταλίδα δὲ ἐμβάλων περιάγει καὶ ἀποπνίγει, οὔτε πῦρ ἀνακαύσας, οὔτε καταρξάμενος, οὔτ' ἐπισπείσας.² ἀποπνίξας δὲ καὶ ἀποδείρας τράπεται πρὸς ἔψησιν.

61. Τῆς δὲ γῆς τῆς Σκυθικῆς αἰνῶς ἀξέβλου³ ἐούσης, ὡς εἶσι ἐς τὴν ἔψησιν τῶν κρεῶν ἐξέθρηται ἐπεὶ ἀποδείρωσι τὰ ἱρήτα, γυμνοῦσι τὰ ὀστέα τῶν κρεῶν· ἔπειτα ἐσβάλλουσι, τῶν μὲν τόχῳσι ἔχοντες, ἐς⁴ λέβητας ἐπιχωρίους, μάλιστα Λεσβίοισι κρητήροισι⁵ προσκειέλους⁶ χωρίς ἢ ὅτι πολλῶ μέρους· ἐς τοῦ-

vënd piciórele din nainte impedicatē; sacrificatorul, stând în dosul victimei, trage de extremitatea funiei și o dă peste cap; pe când cade victima el invocă zeul (în onórea) căruia sacrifică; după aceea i pune un laț împrejurul gâtului; virînd pe urmă un lemn (în laț), îl învîrtesce pînă ce sugrumă victima; foc nu se aprinde, nici se face consecrație saũ libație; după ce în fine s'a sugrumat (victima) și s'a jupuit, se apucă (preotul) de o frige.

61. Fiind că pământul Scitiei este foarte lipsit de păduri s'a găsit (de ei) următorul mijloc pentru frigerea carnei: după ce jupóe victimele, curăță cărnurile de pe óse; pe urmă tórnă (carnea) în vase indigene, dacă se întâmplă să le aibă la îndemână, cari sémănă mult cu vasele

¹ ἀρχὴν τοῦ στρόφου: extremitatea funiei cu care sunt împedicate piciórele din nainte ale victimei.

² ἐπισπείσας. Indică o libațiune saũ o stropitură cu apă lustrală, conform cu usul în sacrificiurile Egiptenilor și ale Elinilor. Veđi Cartea II, Cap. 39, unde sunt descrise sacrificiurile Egiptenilor.

³ αἰνῶς ἀξέβλου. Părțile bărăganului saũ stepelor Rusiei sémănă cu ale noastre, fiind lipsite de păduri. Vedem cum în bărăganul nostru, adică în județele Ialomița și Brăila și chiar în parte din județul Rîmnicul-Sărat, tăraniil întrebuințază fel de fel de substitute în loc de lemn de foc, ca de pildă băligarul uscat și tăiat în bucăți pătrate și alte materii inflamabile. Acelaș sistem se întrebuințază și în sudul Rusiei, în Tartaria și în Mongolia. În Africa, băligarul, cămilei se întrebuințază tot în acelaș scop, veđi Pacho (Voyage dans la Marmorique).

⁴ ἐς. Câte-va manuscrise omit acest cuvînt. Așa fac și texturile adoptate de Gaistord și de Blakesley, legând astfel λέβητας cu ἔχοντες. Acastă omisiune a cuvîntului ἐς o adoptă acești comentatori ca să evite repetiția de mai jos: > ἐς τοῦτους ἐσβάλλοντες. Am preferit cu Creutzer să respectez pe ἐς, de óre că el figurază în cea mai mare parte a manuscriselor.

⁵ Λεσβίοισι: κρητήροισι. Știm că această insulă era celebră pentru vinurile ce le producea. De aceea și Lesbianii aveau vase speciale bine cunoscute și din cari se pot vedea exemple în cele mai multe muzee din Europa. Ateneu menționază aceste vase: > Λεσβιον, ποτηριου ειδος. Ele erau late și fără adincime.

⁶ προσκειέλους. În unele ediții προσκίελους.

τους ἐσβάλλοντες ἔψουσι, ὑποκαίοντες τὰ ὀστέα¹ τῶν ἱρῶν. Ἦν δὲ μὴ σφι παρῆ λέβητες, οἱ δὲ ἐς τὰς γαστέρας τῶν ἱρῶν ἐσβάλλοντες τὰ κρέα πάντα καὶ παραμίσξαντες ὕδωρ² ὑποκαίουσι τὰ ὀστέα. Τὰ δὲ αἴθεται κάλλιστα· αἱ δὲ γαστέρες χωρέουσι³ εὐπετέως τὰ κρέα ἐψηλωμένα τῶν ὀστέων. Καὶ οὕτω βόους τε ἑωυτὸν ἐξέψει, καὶ τὰ ἄλλα ἱρῶνα ἑωυτὸ ἕκαστον. Ἐπειὴν δὲ ἐψηθῆ τὰ κρέα, ὁ θύσας τῶν κρεῶν καὶ τῶν σπλάγγων ἀπαρξάμενος⁴ ῥίπτει ἐς τὸ ἔμπροσθεν⁵. Θύουσι δὲ καὶ τὰ ἄλλα πρόβατα καὶ ἵππους μάλιστα.⁶

62. Τοῖσι μὲν δὴ ἄλλοισι τῶν θεῶν οὕτω θύουσι καὶ ταῦτα τῶν κτηνῶν, τῷ δὲ δὴ Ἀρχιὸνδε· κατὰ νομοῦς ἐκάστοισι τῶν ἀρχηῶν⁷ ἐσι-

lesbiene, numaî că sunt mult mai mari. Turnând (carnea) acolo, o frig, ardând oșele victimelor subț (căldare). Dacă s'ar întimpla ca ei să nu aibă un vas la îndemână, tornă totă carnea în pânticele victimei, amestecând-o cu apă, și dau foc oșelor pe dedesubt: acestea ard de minune: în pântice începe cât se poate de bine carnea curățită de oșe. Și cu chipul acestei un bou se frige singur, și cele lalte victime iarăși singure fie care. După ce se frige carnea, sacrificatorul oferă o premisă din carne și din mațe, aruncându-le înaintea lui. Ei sacrifică și alte vite de tot felul, dar mai ales cai.

62. Astfel sacrifică (Sciții) celor lalți dei, și acestea sunt vitele ce le servă de victime, însă relativ la (sacrificiurile către)

¹ ὑποκαίοντες τὰ ὀστέα. Din pasajul prooocului Ezekiił (Cap. XXIV, vers 5), putem constata că acest obicei de a se arde oșele pentru foc exista și la Ebrei. Acest vers din Biblie descrie tocmai ceea ce citim în acest pasaj din Erodot.

² ὕδωρ. Pentru acest fel de fierbere veđi iar Ezekiił (Cap. XXIV, vers. 5).

³ χωρέουσι. Sinonim cu latinescul căpere sau continere.

⁴ ἀπαρξάμενος. Indică premisele sau începerea ofrandei. Schweighäuser observă aci deosebirea între această expresie, când victima este ucisă, și între expresia καταρξάμενος de la Cap 60, întrebuintată când victima este încă în viață: καταρξάμενος exprimă oferirea, sau mai bine zis dedicarea întregii victime divinității, și ἀπαρξάμενος oferirea specială a porțiunii din care se compun premisele. Seim că la toate popoarele din antichitate, când se făcea un sacrificiu, se presupunea că divinitatea era față, gata să primescă prima porțiune. Orații dice:

»Ante Larem gustet venerabilior Lare dives.

⁵ ἐς τὸ ἔμπροσθεν. Unele ediții au ἐς τὸ ἔμπροσθε, adică înaintea lui, pöte chiar în foc.

⁶ ἵππους μάλιστα. Tot așa se spune și despre Masageții la Cartea I, cap. 216: Și astăzi în toate stepele Rusiei caii există în mare cantitate.

⁷ ἀρχηῶν. Ca προτανάξην, care exprimă scaunul unei autorități constituite. E evident că Sciții, ca popor nomad, nu posedau scaune fixe pentru autoritățile lor administrative și că cuvîntul e mai mult întrebuintat prin analogie pentru a indica divisiți nedeterminate și schimbătoare. Tot așa este între-

δρυνταί σφι Ἄργος ἰδὼν τοιόνδε:
 φρυγάνων φάλαχοι συνενέσται ὅσον
 τ' ἐπὶ ¹ σταδίουσ τρεῖσ ² μῆκος καὶ
 εὔρος, ὕψος δὲ ἔλαττον ἄνω δὲ
 τοῦτου τετραγώνου ἄπεδον ³ πεποιή-
 ται καὶ τὰ μὲν τρία τῶν κώλων
 ἐστὶ ἀπότομα, κατὰ δὲ τὸ ἐν, ἐπι-
 βατόν ἔτεος δὲ ἐκάστου ἀμάξας ⁴
 πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐπιπέδουσι
 φρυγάνων ὑπονοστεύει γὰρ δὴ αἰεὶ
 ὑπὸ τῶν χειμώνων. Ἐπὶ τοῦτου δὴ
 τοῦ ὄγκου ⁵ ἀκινάκης ⁶ σιδήρεος ἴδρυν-
 ται ἀρχαῖος ἐκάστοισι, καὶ τοῦτ'
 ἔστι τοῦ Ἄργος τὸ ἄγαλμα τοῦτω
 δὲ τῷ ἀκινάκῃ ⁷ θυσίας ἐπετείουσ
 προσάγουσι πρόβατων καὶ ἵππων,
 καὶ δὴ καὶ τοισδ' ⁸ ἔτι πλέω θύουσι
 ἢ τοῖσι ἄλλοισι θεοῖσι. Ὅσοις δὲ
 ἂν τῶν πολεμίων ζωγήσωσι, ἀπὸ

Marte, ele se săvârșese precum
 urmăză: în fie care district, lângă
 scaunul autorității, se ridică un
 templu lui Marte, astfel: se a-
 dună la un loc butuci de lemn
 pe o lungime și lățime cam de vre
 o trei stadii, înălțimea se face
 mai mică; partea de sus formeză
 o suprafață plană pătrată: trei
 din laturile (acestei structurii)
 sunt perpendiculare iar a patra
 (lature) înclinată, ca să se pôte
 sui cineva (sus); în fie care an ei
 grămădesc pe d'asupra o sută
 cincideci de cară cu lemne; (a-
 cestă grămadă) se lasă neconținț
 în jos din cauza ploilor; pe gră-
 mada aceea de lemne se înfige o
 spadă vechie de fer; acésta servă

buintăț și cuvîntul ἰδὼν, deși e pozitiv că Scifii nu construiau templuri, și nu-
 mele ἰδὼν se aplica numai prin analogie pentru a indica localitățile deschise
 un le se săvârșiau riturile sacrificale. Câte-va manuscrise au ἀργαίων ca să scape
 de dificultate, dar cele mai multe manuscrise și comentatorii cei mai buni sunt
 în favoarea textului adoptat aci.

¹ ὅσον τ' ἐπὶ. »cam de vre o«: latinește »circiter«. Tot așa și în Omer
 (Odis XIII, vers 114) avem ὅσον τ' ἐπὶ ἤμισυ.

² σταδίουσ τρεῖσ. Aceste dimensiuni sunt cu totul de necredut; Erodot
 trebuie să se fi basat pe spusele exagerate a cător-va Scifii mincinoși, căci este in-
 admisibil cum o fărâ »άνωσ ἀνύλοσ« ar fi putut să dea lemne suficient pentru
 astfel de grămești colosale.

³ ἄπεδον. Manuscrisele din Paris și Viena au ἐπίπεδον.

⁴ ἀμάξας. Se înțelege nu caréle, dar încărcămintea lor.

⁵ ὄγκου, indică o suprafață môle bătută de plof. Câte-va ediții, cari nu
 sunt însă bine autorizate, substituie cuvîntul σπῆου.

⁶ ἀκινάκης. Un fel de paloș persan sau spadă lată și scurtă. Tôte po-
 pórele barbare cari locuiau în câmpiile acelea aveau obiceiul de a ridica astfel
 o spadă și de a se înclina acesteia ca unei divinități. Amian Marcellin (XXXI—2)
 ne spune că Alanii și Hunii de pe timpul lui se înclinau tot astfel unei spade
 înfipte în pământ. Toți cunoșcem legenda spadei considerate de Atila ca deitate
 lui tutelară și care fu descoperită de un păstor într'o câmpie prin faptul că una
 din oile lui se rânise pascând: păstorul, vedând oia rănită, merse după urmele sângelui
 și găsi o spadă înfiptă în pământ pe care o duse lui Atila. Acesta o privi ca o divi-
 nitate venită ca să-i indice misiunea care o avea el de îndeplinit pe pământ. Se pôte
 forte bine presupune că acea spadă găsită de păstor să fi fost chiar una din spadele
 idole despre cari ne vorbesc aci Erodot. Tot așa și Gengis-Han găsi o spadă
 de acestea, care deveni pentru Tătarii Mongoli un obiect de adorațiune. În fine
 Giesebrecht, »Baltische Studien« ne spune că Wendii din Pomerania aveau drept
 divinitate o spadă sau o suliță înfiptă în pământ.

⁷ ἀκινάκη. În unele ediții ἀκινάκησ.

⁸ τοισδ'. În unele ediții τοισδ'.

τῶν ἑκατὸν ἀνδρῶν ἀνδρα ἕνα θύουσι
 τρόπῳ οὐ τῷ αὐτῷ, ᾧ καὶ τὰ πρό-
 βρατα, ἀλλ' ἑτεροίῳ. Ἐπεὶ γὰρ οἴ-
 νον ἐπισπείσωσι κατὰ τῶν κεφαλῶν,
 ἀποσφάζουσι τοὺς ἀνθρώπους ἐς
 ἄγγος¹ καὶ ἔπειτα ἀνευρίκωντες²
 ἄνω ἐπὶ τὸν ὄγκον τῶν φρυγάνων
 καταχέουσι τὸ αἷμα τοῦ ἀκινάκτου.
 Ἄνω μὲν δὴ φερέουσι τοῦτο, κάτω
 δὲ παρὰ τὸ ἶδρον ποιέουσι τάδε. Τῶν
 ἀποσφραγέντων ἀνδρῶν τοὺς θεξίους
 ὤμους πάντας ἀποτάμνοντες σὺν
 τῆσι χερσὶ³ ἐς τὸν ἥερα ἰείσι,⁴ καὶ
 ἔπειτα καὶ τὰ ἄλλα ἀπέρξαντες⁵
 ἰρήνη ἀπαλλάσσονται. Χεῖρ δὲ τῆ ἄν
 πέστη κέεται, καὶ χωρὶς ὁ νεκρός.

drept icónă a lui Marte ; acestei
 spade ei oferă în fie care an sa-
 crificiuri de vite și de cai, și i se
 oferă astfel mai multe sacrifi-
 ciuri decât ori căror altor divi-
 nități. Când prind inimi în
 resbel, din fie care sută ei sa-
 crifică câte unul; nu însă în
 modul în care (sacrifică) vi-
 tele cornute, ci cu totul altfel:
 după ce tórna libațiunii de
 vin asupra capetelor (victime-
 lor) ei tae (aceste victime) umane
 d'asupra unui vas: după aceea,
 ducând (vasul) sus pe grămadă
 de lemne, tórna sângele peste
 spadă. Pe când acestea se petrec
 sus (pe grămadă), jos, pe lângă
 templu, se procedesă astfel: după
 ce tae tóte umerile drepte ale
 victimelor, le asvirlă sus în
 aer, cu brațe cu tot, și după
 aceea, oferind și cele laște vic-
 time plécă de acolo. Brațul zace
 unde a cădut și corpul (zace)
 separat.

¹ ἐς ἄγγος. Adică d'asupra unui vas, ca să pice sângele într'ensul. Com-
 pară cu ὑγνέοντες κατὰ ἕνα ἑκαστον τῶν παιδῶν, ἐσφάζον ἐς τὸν κρητῆρα în
 Cartea III, Cap. 11, adică aducându'i pe fie care în dreptul vasului.

² ἀνευρίκωντες. Subiectul lui ἀνευρίκωντες este ἄγγος subînțeleș.

³ σὺν τῆσι χερσὶ. »Cu brațe cu tot, nu »cu mîni cu tot. Aci, cuvîntul
 »χεῖρε este întrebuințat în sensul brațului întreg, ca ἀποταμύοντα ἐν τῷ
 ὤμῳ τὴν χεῖρα în Cartea II, Cap. 121. Ideea sacrificatorilor se vede a fi fost de
 a rupe acele membre cari serviaû, în timpul victiîi, pe câmpul de luptă, adică
 brațul drept și mușchii chemați să funcționeze pentru asvirlirea sulței, lo-
 virea cu sabia sau întinderea arcului. Tot astfel se explică lamentația lui Iolau
 în Euripid (Heracl. 740).

εἶθ' ὃ φρυγίων, οἷον ἡβήσαντά σε
 μεμνήμεθ' ἡμεῖς.....

⁴ ἐς τὸν ἥερα ἰείσι. Krentzer citează pe Șamani cari și astăzi aruncă
 ofrandele deilor în aer pentru a i propicia.

⁵ ἀπέρξαντες. Aoristul unui verb perdat ἀπέργω, din care mai rămîne
 perfectul ἀπέοργα. Acest verb perdat, ἔργω, însemna, se înțelege, a face. Mai
 mulți comentatori au încercat a modifica aci textul pe temeiul că n'ar fi exis-
 tînd cuvînt ἀπέρξαντες în limba elină, și au pus, unul ἀπάρξαντες, iar alții ἀπαρ-
 ζαντες; dar acestea sunt simple presupunerî nebasate pe nici o autoritate.

63. Θυσίαι μὲν γὰρ αὐταὶ σφί
κατεστέασι. Ὅτι δὲ οὕτω οὐδὲν νο-
μίζουσι, ¹ οὐδὲ τρέφειν ἐν τῇ χώρῃ
τὸ παράπαν θέλουσι.

64. Τὰ δ' ἔς πόλεμον ἔχοντα ὡδὲ
σφί διακίεσται ² ἑπεὶ ἂν τὸν πρῶτον
ἄνδρα καταβλήῃ ἄνθρωπος Σκίθης, τοῦ
αἵματος ἐμπίνει. ³ Ὅσους δ' ἂν προ-
νεύσῃ ἐν τῇ μάχῃ, τοῦτων τὰς κεφα-
λάς ἀποφέρει ⁴ τῷ βασιλεῖ ἀπεινίας
μὲν γὰρ κεφαλὴν τῆς λεγόμενης μεταλαμ-
βάνει τὴν ἂν λάβωσι, μὴ ἐνεικας δὲ
οὐ ἀποδείξει δὲ αὐτὴν τρόπῳ τοιῶδε·
περιταμῶν κύκλῳ περὶ τὰ ἔστα, καὶ
λαβόμενος τῆς κεφαλῆς ἔκσειει ⁵
μετὰ δὲ, σαρκίτας ⁶ βόας πλεονῆ
δέψει ⁷ τῆσι γαστροῖς ὀργήτας ⁸ δὲ αὐτὸ

63. Acestea sunt sacrificiu-
rile observate (de către Sciții);
ei nu întrebuintează nici o dată
porcii (în sacrificiul), ba încă
nici nu vor să i crească în
țera lor.

64. În cele ce se ating de
resbel iată ce se întâmplă:
Scitul, când doborește pe primul
său inamic, îi înghite sânge-
le. Iar capetele acelor pe cari
îi ucide, le trimite regelui; dacă
el aduce (regelui) vre un cap,
obține și el parte din prada
(luată dela inamic), însă dacă nu
aduce (nimic), nu (are parte
de nimic); (capul) îl jupoe în
modul următor: făcând o tăc-
tură circulară d'asupra urechi-

¹ νομίζουσι. Acest verb nu ia dativul gramaticesce, dar numai logicesece, fiind-că aci este sinonim cu χρώσται, care ia dativul. Tot asemenea acest verb este întrebuintat în loc de χρώσται mai la vale, la Cap. 117, unde ia iar dativul: νεωνὴ οἱ Σκυρομάται νομίζουσι (adică χρώσται) Σκυθική.

² διακίεσται. Un manuscris are διακίεται. Această variantă însă nu poate fi admisibilă, mai cu seamă când avem κίεται câte va rinduri mai sus.

³ ἐμπίνει. Prepozițiunei înlicii aviditate în actul de a bea sângele, iar nu, cum cred unii comentatori, turnarea într'un vas și pe urmă berea. De aceea am tradus prin 'înghite' și nu prin 'bea'.

⁴ κεφαλὰς ἀποφέρει. Din povestele altor autori, ca de exemplu Pitagora, seim că Sciții tăiau pielea cu pērul de pe capul inamicilor lor și purtau acea ca trofeu: ἐκδίδοντας τὴν κεφαλὴν, τὸ μὲν κόμιον πρὸ τοῦ ἰσπίου ποσειά. Acest obicei îl aveau toți barbarii dela nord și îl au încă Indianii din America centrală. Pe săpăturile asiriene se pot vedea trupuri decapitate și învingătorii cu capetele inamicilor lor în mână. Toți cunoșcem istoria lui David carele a dus regelui Saul capul Filisteului Goliat, ucis de el. Ar fi de prisos a mai da exemple de acest obicei bine răspândit la popoarele rășnoimice ale orientului. Erodot ne mai dă încă un exemplu la Cartea VI, art. 30.

⁵ ἔκσειει. Corespunde cu 'excitit' în latinesce și nu are a face cu ἐξίει, substituind acestui verb în câte va ediiți neantoritate; idea autorului este separarea prin scuturare a părții pērose a pielei capului de restul craniului.

⁶ σαρκίτας. A separa carnea de piele, deci a curăța ('corroyer' în limba franceză), căci pielea capului nu are carne propriu (dis de care ar avea nevoie să fie curățită). Bredoviu scrie σαρκήτας, dar acesta nu este autorizat de manuscrise.

⁷ δέψει. Bredoviu are δέψει. δέψω înseamnă a da supletă unei substanțe prin manipulare și se întrebuintează des pentru lucrarea cerii.

⁸ ὀργήτας. Am preferat să mă conformez cu majoritatea manuscriselor, deși două din cele mai bune, cel din Viena și cel din colegiul Emmanuel la Cambridge, au ὀργήτας. Pote că forma ὀργήτας, adoptată și de Krentzer, este mai corectă, derivând dela ὀργήσω.

ἄτα χειρόμακτρον ἔκπηται· ἐκ δὲ τῶν
 γαλινοῦ τοῦ ἵππου, τὸν αὐτὸς ἐλά-
 νει, ἐκ τούτου ἐξάπτει καὶ ἀγά-
 λεται. ¹ Ὅς γὰρ ἂν πλεῖστα δέρματα
 χειρόμακτρα ἔχη, ἀνὴρ ἄριστος ²
 οὗτος κέκριται· πολλοὶ δὲ αὐτῶν ἐκ
 τῶν ἀποδεράτων καὶ γλαίνας ἐπέ-
 ψυθῆαι ποιεῖσι, συρράπτοντες κατὰ
 περ βαίτας· πολλοὶ δὲ ἀνδρῶν ἐχ-
 θρῶν τὰς δεξιὰς χεῖρας, νεκρῶν
 ἐόντων, ³ ἀποδείραντες ⁴ αὐτοῖσι ὄ-
 νοξί· καλύπτρας τῶν φρασετρέων ποι-
 εῖνται. Δέρμα δὲ ἀνθρώπου καὶ
 παρ' καὶ λαμπρὸν ἦν ἄρα ⁵, σχεδὸν
 δερμάτων πάντων λαμπρότατον λευ-
 κότερι. Πολλοὶ δὲ καὶ ὅλους ἀνδρας
 ἐκδείραντες καὶ διατείναντες ⁶ ἐπι-
 ξύλων, ἐπ' ἵππων ⁷ περιφέρουσι. ⁸
 Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω σφι νεόμισται.

lor și apucând (pêrul în mânã),
 îl separã de cap cu o scuturã-
 turã: dupã aceea, curãfind pielea
 de pe carne cu o cõstã de boi,
 o mõe cu mânêles: și dupã ce a
 muiat'o, el se servã de dênsa ca
 de un ștergar / o atirnã de friul
 calului pe care încalecã, și o
 pôrtã cu falã. Acela care posedã
 un mãi mare numër din aceste
 ștergare de piele este socotit ca
 cel mãi viteaz. Mulți dintr'ênșii
 fac vestminte din aceste piei,
 cusându-le împreunã ca la co-
 jóce: sunt mulți cari jupõe și
 pielea de pe mânã dréptã a ina-
 micilor lor, lãsând unghiile (pe
 piele), și fac (dintr'acesta) aco-
 pereminte pentru tocurile lor;
 cãci pielea omului, fiind și grõsã
 și lustrõsã, ei cred cã va pre-
 sinta, ca și pielea lucratã, aceste

¹ ἀγάλλεται = se glorificã sau se fãlesce. Acest cuvint este iarãși între-
 buințat în acest sens de Erodot la Cartea IX, cap. 109.

² ἀνὴρ ἄριστος. Asemãnarea între moravurile acestor Scii și ale sëlba-
 ticilor din America de Nord este cu atãt mãi marcatã cu cãt autorul înaintezã
 cu descrierea acesta.

³ νεκρῶν ἐόντων. Cãlãtorul engles Clarke pretinde cã hoșii din Rusia
 meridionalã au obiceiul cãte o datã de a jupui picĩorele victimelor lor.

⁴ ἀποδείραντες. Acest cuvint este dubios în text. Multe manuscrise îl
 omit și altele au διατείναντες.

⁵ ἦν ἄρα. Aceste cuvinte sunt fõrte obscure și fõrte controversate chiar
 în text, deci nu putem sci pãnã la ce punct ele sunt autentice. Schweighãuser are
 ἦν ἄρα, adicã ἦ λευκοῦ ἀνθρώπου, ceea ce mi se pare puțin probabil. Steger are
 εἶη ἂν, dar acesta nu se basazã pe nici o autoritate sub formã de manuscris.
 Singura discuțiune care põte fi admisã pe basa manuscriselor este aceea în pri-
 vința accentelor, cãci din tõte avem ἦν ἄρα. Blakesley, cu cei mãi bunii comen-
 tatori, scrie ἦν ἄρα și considerã acesta ca echivalent cu ἐπιξύλων, astfel
 încãt primesce întregul pasagiũ ca o deducțiune din cualitãțile pielii, explicãnd
 rațiunea pentru care Scii se servã de preferința de piele umanã. De aceea am
 și tradus pasagiul conform cu acestã interpretare a sensului acestor douã cuvinte.

⁶ διατείναντες. Evident cã aci se subînțelege «τὸ δέρμα τῶν ἀνθρώπων»
 și nu ὅλους ἀνδρας.

⁷ ἐπ' ἵππων. Se înțelege «cãlãri pe cãci». (Veđi Cartea III, cap. 86 și Car-
 tea IX, cap. 44).

⁸ περιφέρουσι. Amian Marcellin (Cap. XXXI, 2) atribue acest obiceiũ
 Alanilor și Hunilor de pe malurile Donului. Obiceiul acesta era fõrte rãspãndit
 între popõrele barbare și nomade.

65. Αὐτάς δὲ τὰς κεφαλὰς, ¹
 οὐ τι πάντων, ἀλλὰ τῶν ἐχθίστων,
 ποιῶσι τάδε. Ἀποπρίσας ἕκαστος
 πᾶν τὸ ἐνεργεῖ τῶν ὀφρύων, ἐκκαθαί-
 ρει καὶ ἦν μὲν ἤ πένης, ὃ ἐξω-
 θεν ὠμοβοσῆν μούνην περιτείνας οὕτω
 χράται· ἦν δὲ ἤ πλούσιος, τὴν μὲν
 ὠμοβοσῆν περιτείνει, ἔσθωθεν δὲ περι-
 χρυσώσας οὕτω χράται ποτηρίῳ. ²
 Ποιῶσι δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῶν οἰ-
 κήτων, ἦν σφι διάφοροι γένωνται, καὶ
 ἦν ἐπικρατήσῃ αὐτοῦ παρὰ τῆ βα-
 σιλεί. Ξείνων δὲ οἱ ἐλθόντων, τῶν
 ἂν λόγον ποιήσῃται, τὰς κεφαλὰς
 ταύτας παραφέρει καὶ ἐπιλέγει, ³
 ὡς οἱ εὐνότες οὐχ ἴσοι πόλεμον προ-
 σεθήμαντο, καὶ ὡς ὄψεων αὐτὸς ἐπε-
 κράτησε· ταύτην ἀνδραγαθήν ⁴ λέ-
 γοντες.

qualităţii într'un grad mai per-
 fect de cât ori ce alte piei. Mulţi
 încă jupõe pe inamicii lor în-
 tregi, întind (pielea lor) pe scân-
 duri şi o iaş cu dênşii ori unde
 merg cûlare. Acestea sunt obi-
 ceirurile lor în acéstă privinţă.

65. Căpăţanele însă, nu a
 tutulor (vrăjmaşilor lor), ci nu-
 maî a celor mai huliţi, sunt trá-
 tate precum urméză. Ei separă
 cu ferestreul (de craniü) tótă
 partea inferiöra, (incepënd) dela
 sprîncene, şi curăţă bine (partea
 de sus); daca individul nu dis-
 pune de mijlõce, el o învãlesce
 pe din afară cu o simplă bu-
 cată de piele de boü crudă şi așa
 se servă de dênşa. De este avut,
 el o cãptușeșce cu o bucată de
 piele de boü crudă, o mai pole-
 ește cu aur pe din nãuntru şi se
 servă de dênşa ca de o cupă.
 Ei mai fac acésta şi cu (căpăţá-
 nele) rudelor lor, daca s'ar fi în-
 tâmplat să se certe cu dênsele şi
 să le învingă în prezenţa regelui.

¹ κεφαλὰς. Platon (Euthydemus) atribue Scîiilor obiceiul de a monta în aur căpăţanile rudelor lor. Veđi mai sus la capitõlul 26, unde acelaş obiceiü se atribue Isedonilor. Obiceiul de a face cupe din craniuri umane erã fõrte răspândit la popõrele barbare şi toţi cunõscem celebra istorie a Rosamundei, ficei lui Cunimund, regele Gepidilor, care fu silită de către Alboin, regele Lombardilor, ca să bea din craniul tatălui ei.

² χράται ποτηρίῳ. Veđi nota precedentă. Acest barbar obiceiü erã mai ales răspândit între popõrele de rasă teutonică. Una din fericirile rezervate eroilor Teutonü în raiul lui Odin sau «Walhalla» erã de a bea din craniul inimi-
 cilor lor.

³ παραφέρει καὶ ἐπιλέγει. Construcţia gramaticală a acestei fraze este curiosă, lipsind subjectul, de õre-ce verbe-ile sunt la singular, iar cele de mai sus, cari sunt la plural, se referă la «πολλοὶ δὲ» din cap. 64. Subiectul dar este ὁ Σκύθης subînteles. Mai jos autorul revine la plural cu verbul «λέγοντες». Alt exemplu de asemenea neregularitate gramaticală avem la Cartea II, cap 70: «αὐτὸς δὲ ἐπὶ τοῦ γειλέου τοῦ ποταμοῦ ἔχων δέλφωνα ζωὴν, ταύτην τῶπται . . . οἱ δὲ ἔλκουσι».

⁴ ἀνδραγαθίην. În câte-va ediţii τὴν ἀνδραγαθίην, ceea-ce strică sensul şi nu se bazează pe nici o autoritate.

66. Ἀπαξ δὲ τοῦ ἐνικουτοῦ ἐκάστου ὁ νομάρχης¹ ἕκαστος ἐν τῷ ἐσωτοῦ νομῷ κινῶ κρητῆρα οἴνου, ἀπ' οὗ πίνουνσι τῶν Σκυθῶν, τοῖσι² ἄνδρες πολέμοιο ἀραιρημένοι³ ἕωςι. Τοῖσι δ' ἂν μὴ καταργασμένον ἢ τοῦτο, οὐ γίνονται τοῦ οἴνου τούτου, ἀλλ' ἡτιμωμένοι ἀποκατέσται ὄνειδος δὲ σφί ἐστι μέριστον τούτο. Ὅσοι δὲ ἂν αὐτῶν καὶ κάρτα πολλοὺς ἄνδρας ἀραιρηκότας⁴ ἕωςι. οὔτοι δὲ σὺνδῶν⁵ κύλικας ἔχοντες πίνουνσι ὁμοῦ.

67. Μόντιες δὲ Σκυθῶν εἰσι

Când vine vre un străin distins, ca oște la vre-unul din ei, el aduce aceste căpățâne și povestese cum acești consăngenii ai lui îi au făcut rebel și în ce mod îi a biruit. Aceste (trofee) se consideră ca dovezi de vitejie.

66. O dată pe fie-care an fie-care cărmuitor al unei provincii, amestecă în provincia lui o cupă cu vin din care beau acei Sciți cari au robit înamicii în rebel. Acei cari nu au săvârșit o astfel (de isbândă), nu gustă din acest vin dar șed la o parte în disgratie. La dênșii nu există mai mare umilire decât acesta. Acei dintr'ênșii cari au robit mulți înamicii primese două cupe (în loc de una) și beau din amîndouă.

67. Sciții posedă mulți ghi-

¹ ὁ νομάρχης. Luat în sensul larg în care se ia cuvîntul ἀρχήων la cap. 62 și cuvîntul ἱρά la cap. 60.

² τοῖσι. Aci există o mulțime de variante în text. Unele manuscrise au ὄσοις δὴ, altele ὄσοις ἂν, adoptat și de Blakesley, altele τοῖσι ἂν; în fine se găsește ediția cu τοῖσι δὴ. Particula ἂν aci trebuie respinsă ca inutilă și ca o eroré provenită pôte dintr'o rea copiere, de ôre ce copistul, scriind cuvîntul următor ἄνδρες, pôte să fi repetit prima silabă de două ori. Atunci δὴ a fost introdus natural, căci de multe ori această particulă s'a substituit în manuscrise particulei ἂν. Singura îndoială mai serioasă pôte fi în privința cuvintelor τοῖσι și ὄσοις, dar acesta este mai mult o chestie de formă și nu schimbă sensul; am preferit pe τοῖσι: ca fiind textul adoptat de cel mai mare număr de manuscrise.

³ ἀραιρημένοι. Iarși aci avem o mulțime de variante în text. Manuscrisul florentin are ἀναρημένοι: în sensul presupus de «ucide»; asemeni sunt ediții cari mai jos au ἀναρηκότας. Acesta, cred cei mai buni comentatori, nu pôte fi decât o eroré: verbul αἰρέειν, care însemnăză a ridica sau a lua, nu pôte fi luat în sensul de a ucide. Dindorf are ἀναρηρημένοι și mai jos ἀναρηκότας. Prefixul ἂν nu este susținut de nici o autoritate serioasă, astfel că în toate privințele forma ἀραιρημένοι este cea preferibilă și sensul cuvîntului este, nu de a ucide, dar de a robi pe cine-va.

⁴ ἀραιρηκότας. Vezi nota precedentă.

⁵ σὺνδῶν. Schweighäuser traduce «juncta bina pocula», ceea ce e puțin probabil, de ôre ce nu e vorbă de două cupe la cari s'ar putea aplica cuvîntul «bina».

πολλοί. οἱ μαντεύονται ῥάβδοις¹
 ἰσίνῃσι πολλῆσι ὥδε· ἐπεὶν φανέ-
 λους ῥάβδων μεγάλους ἐνεῖκωνται,
 θέντες χαμαὶ διεξιέλισσουσι αὐτοῦς,
 καὶ ἐπὶ μίαν ἐκάστην ῥάβδον τιθέν-
 τες θεσπίζουσι ἅμα τε λέγοντες
 ταῦτα συνειλέουσι τὰς ῥάβδους ὀπί-
 σθω, καὶ αὐτίς² κατὰ μίαν συντιθέσι.
 Ἀῦτη μὲν σφι ἡ μαντικὴ πατρῷή³
 ἐστὶ. Οἱ δὲ Ἐνάρες⁴, [οἱ ἀνδρόγυ-
 νοι],⁵ τὴν Ἀφροδίτην σφι λέγουσι

citorii cari ghicesc în chipul
 următor cu mai multe nuele
 de saicie: după ce adună la
 un loc legături mari de nuele,
 le pun jos și le desfac, pe
 urmă aședă fie-care nuia în parte
 și ghicesc; pe când rostesc cu-
 vintele lor (magice) strâng ia-
 răși nuclile și le adună din
 nouă una câte una la un loc.
 Acest mod de ghicire este pro-

¹ ῥάβδοις. Acest fel de rbdomantie este aceeași pe care o atribue Amian
 Marcellin Alanilor din timpul lui; el o descrie la capitolul 31, § 2, astfel: »Rec-
 tiores virgas vimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam se-
 cretis prestito tempore discernentes, aperte quid portendatur norunt. Tot
 astfel și Tacit spune despre Germani: »Sortium consuetudo simplex: virgam
 frugiferam arbori decissam in surculos amputant, eosque, notis quibusdam dis-
 cretis, super candidam vestem temere ac fortuito spargunt; mox
 precatus deos, caelumque suscipiens, ter singulos tollit. . . etc. (German, c. 10).
 Saxo Grammaticus (Hist. Danemarec) dice că acest obicei exista pe timpul lui și
 la poporele slave de pe malurile mării Baltice.

² κατὰ. Distributiv și în antitesă cu ἐπὶ mai sus; ἐπὶ μίαν »fie-care în
 parte — κατὰ μίαν »una câte una«.

³ πατρῷή. Aci se înșelă Erodot, căci usul rbdomantieii eră respândit
 și la alte popore de o multă mai mare antichitate de cât Scitii. De exemplu
 proorocul Osea, vorbind despre nelegiuirile Ebreilor și despre superstițiile lor,
 dice (Cap. II, vers 12): »Poporul meu cere sfat dela nucle, și vergeaua lor des-
 tăinuiesc lor«. Asemenea și Magii divinau cu nucle de tamarisk și scoliastul lui
 Nicandru (Theriaca, 613), dice: »Μάγοι δὲ καὶ Σόδοι μαρτύριον μαντεύονται
 ἐξήλω.«

⁴ Ἐνάρες. Acest nume însemnează »bărbați lipsiți de virilitate« și origina
 cuvântului este persan sau sanscrit, dela »nar« sau »ner« (bărbat) și privativul
 a sau e. Acăsta este etimologia cea mai probabilă a cuvântului adoptată de
 Kreuzer, de Rawlinson și de mai toți comentatorii. Blakesley însă emite o pă-
 rare a lui proprie, care, deși foarte ipotetică, este totuși ingenioasă și merită atenția
 noastră. El crede că cuvântul este echivalent etimologicese cu latinescul »ve-
 nereus« și că forma elină originală era *Feνάρες*, derivat probabil dela vre un
 cuvint scitic analog ca sunet și care s'a tradus astfel de comerșanții Elini cari
 frecventau cóstele Pontului Euxin.. Drept exemplu de astfel de traduceri, Blakesley
 citează numele elin »Μαλέρες« care suggeră Romanilor numele »Maleventum«
 transformat pe urmă în »Beneventum«. Acăsta părere, deși prea ingenioasă, tre-
 buie respinsă cu atât mai mult cu cât e clar că cuvântul are o origină echiva-
 lentă cu ἄνθρωπος, ne-om, în sanscrit: »ENER«. Acăsta se confirmă și prin faptul
 că Ipcrat, vorbind despre hōla acăsta, numeșce pe acei loviți de dēnsa
 »ἀνδρόεις« și spune că în Scitia se aflau mulți în categoria acăsta. Infirmita-
 tea consta în faptul că puterile virile ale omului erau paralizate, și Ipcrat,
 în comun cu Elinii în genere, atribuia acăsta unei resbunări a Venerēi. Alți
 comentatori au crezut că e vorba de o sectă de scopiți cum avem și astăzi în
 Rusia, dar acăsta este o simplă presupunere lipsită de temei. Alții în fine susțin
 că »Enarees« erau bărbați îmbrăcați în haine de femeie; teorie și mai puțin
 admisibilă. Erodot mai vorbeșce despre ἐνάρες la Cartea I, Cap. 105.

⁵ οἱ ἀνδρόγυνοι. Cuvint explicativ al vorbeii precedente. L'am închis
 în parentesă pentru că legitimitatea lui în text este pusă în dubiū cu ore-care
 bune argumente. Se crede că prezența lui în text nu este decât rezultatul unei

μαντικήν δοῦναι· φιλόρητος ὢν φιλοῖω
μαντεύονται. Ἐπεὶν τὴν φιλόρητον τρι-
γὰ¹ σχίτην,² διαπλέκων ἐν τοῖσι
δακτύλοισι τοῖσι ἑωυτοῦ καὶ δια-
λύων γὰρ³.

68. Ἐπεὶν δὲ βασιλεὺς ὁ Σου-
θέων κάμῃ, μεταπέμπεται τῶν μαν-
τείων ἄνδρας τρεῖς⁴ τοὺς εὐδοκιμέ-
οντας μάλιστα, οἱ τρόπῳ τῷ εἰρη-
μένῳ μαντεύονται καὶ λέγουσι οὖ-
τοι ὡς τὸ ἐπίπαν⁵ μάλιστα τάδε,
ὡς τὰς βασιλείας ἰστίας ἐπιόρηκε⁶
ὅς καὶ ὅς, λέγοντες τῶν ἀστῶν τὸν
ὄν δὴ λέγωσι. Τὰς δὲ βασιλείας
ἰστίας νόμος Σκόθῃσι τὰ μάλιστα ἔστι
ὀρνύσαι τότε, ἐπεὶν τὸν μέγιστον
ὄρκον ἐθέλωσι ὀρνύσαι· ἀντίκα δὲ
διαλελαμμένος⁷ ἄγεται οὗτος, τὸν
ὄν δὴ φῶσι ἐπιόρηται ἀπιγμένον

priu al Sciților; Enarii, sau bār-
bații-femea, pretind că Afrodita
le ar fi arătat arta de a ghici:
ei ghicesc, cu cōja interioară a
teiului. Ghicitorul, după ce
despică cōja de teiū în trei, o
împletește împrejurul degetelor
lui, pe urmă despletind'o, ghi-
cesce.

68. Când regele Sciților se
îmbolnăvesce, trimite de chiamă
trei din ghicitorii cei mai re-
numiți, ei ghicesc, în modul in-
dicat mai sus; aceștia, mai tot
d'auna, răspund (că regele este
bolnav) fiind că cutare, sau cutare,
pe care îl numesc, a jurat fals pe
vatra regală. La Sciți jură cineva
pe vatra regală când voesce să
facă un jurământ din cele mai
solemne; îndată se și pune
mâna pe omul acusat de a fi
jurat fals și se aduce (înaintea

note explicative a cuvîntului scitic ἐνάρεις, care, pusă în margine de vre-un
scoliașt sau copist, s'ar fi strecurat în însuși textul. Chiar și în privința formei
există deosebiri între manuserise. Multe au καὶ οἱ ἀνδρόγονοι: iar altele au καὶ
ἀνδρόγονοι.

¹ τριγὰ. Numărul trei a jucat în tot-d'a-una, observă Blakesley, un mare
rol în ceremonii religioase și în invocațiuni. Virgil (Bucol VIII, 77), dice:

»Necte tribus nodis ternos, Amarylli colores:

»Necte, Amarylli, modo et »Veneris« dic, »vincula necto«.

Grimm (Deutsche Mythologie), ne spune că bățul de ghicire al Germanilor
eră o ramură de alun dublă de un an și cu crăcile împletite de trei ori. Cine
scie dacă epitetul curios de τριπέτηλον ce se aplică în imnul Oméric (vers
530) caduceului lui Mercur, nu provine dintr'un fapt analog.

² σχίτην. Subiectul aci lipsesce și se subînțelege ὁ μαντεύόμενος.

³ γὰρ. Se servă de dēnsa, adică ghicesce. (Veđi I, 55, 62, 63, 67, 69, VI,
155, 164 scl.)

⁴ τρεῖς. Veđi mai sus nota I.

⁵ ὡς τὸ ἐπίπαν. Expresie care se mai găsește în Erodot la Cartea VI,
Cap. 46, la Cartea VII, Cap. 50 și 157 și la Cartea VIII, Cap. 60. La Cartea II,
Cap. 68, avem ὡς ἐπίπαν.

⁶ ἐπιόρηκε. Manuscrisul florentin are ἐπιόρηκε.

⁷ διαλελαμμένος. Dela διαλελαμμένος, adică a pune mâna de diferite părți,
sau a lua unul brațul, altul piciorul, altul capul, altul cel-lalt braț. s. c. l. Acēsta
este puterea distributivă a prepozițiunei διά. Acest cuvînt se află în Aristofan
(Eccles, 1030) și se aplică acolo unui tēnēr pe care îl tărăsc două babe, fie-
care de câte o mână.

δὲ ἐλέγχουσι οἱ μάντιες, ὡς ἐπι-
ορκήσας φαίνεται ἐν τῇ μαντικῇ τὰς
βασιλικῆς ἰστίας, καὶ διὰ ταῦτα ἀλ-
γέει ὁ βασιλεὺς ὁ δὲ ἀρνέεται, οὐ
φάμενος ἐπιορκῆσαι, καὶ θεινολο-
γέεται. Ἀρνεομένου δὲ τούτου ὁ
βασιλεὺς μεταπέμπεται ἄλλους¹ δι-
πλησίους² μάντιας. Καὶ ἦν μὲν³
καὶ οὗτοι, ἐσορέωντες ἐς τὴν μαν-
τικῇ, καταδήσασαι ἐπιορκῆσαι, τοῦ
δὲ ἰθέως τὴν κεφαλὴν ἀποτάμνουσι
καὶ τὰ χεῖματα αὐτοῦ διαλαγχά-
νουσι οἱ πρῶτοι τῶν μαντικῶν ἦν
δὲ οἱ ἐπελθόντες μάντιες ἀπολύσασαι,
ἄλλοι πάρεσι μάντιες καὶ μάλα
ἄλλοι. Ἦν ὧν οἱ πλεονες τὸν ἄν-
θρωπον ἀπολύσασαι, δέδοκται τοῖσι
πρῶτοισι τῶν μαντικῶν αὐτοῖσι ἀ-
πόλλυσθαι.

69. Ἀπολλῶσι⁴ ὄγητα αὐτοῦς
τρέπω τοιῶδες ἐπεὶ ἄμαξαν⁵ φρυ-
γῶν πλῆσασαι, καὶ ὑποξέξασαι βροῦς,
ἐμποδίσαντες τοὺς μάντιας, καὶ χει-
ρας⁶ ὀπίσω ὄξαντες καὶ στομῶ-

regelui). Îndată ce el se înfăți-
șeză, ghicitorii îl acuză (dicând
că arta lor i-a indicat în mod
clar că el a făcut un jurământ
fals pe vatra regală, și că de
aceea suferă regele; el negă (a-
tunci) că ar fi jurat fals și
protesteză jahnîc. Îndată ce a-
cesta negă, regele trimite după
alți șese ghicitori. Dacă și a-
ceștia, având recurs la divina-
țiune, declară că acuzatul a ju-
rat fals, îndată cei dintâi (trei)
ghicitori îi tue capul și împart
averea lui între ei; iar dacă ghi-
citorii noii veniți îl descarcă,
se aduc alți ghicitori și iar din
noii alții. Iar dacă cea mai mare
parte descarcă pe om, se decide
că primii trei ghicitori trebuie
să moră.

69. Aceștia se execută în
modul următor: se umple o că-
ruță cu mărarini și apoi se în-
jugă boii, ghicitorii sunt impe-
dicați, li se lăgă mânele înapoi,

¹ ἄλλους. Acest cuvînt este omis în manuscrisul dela Cambridge.

² διπλησίους. Îndoîți, adică șese, de unde erau trei înainte.

³ καὶ ἦν μὲν. Schweighäuser, Gaisford și Blakesley adaogă μὲν după a-
ceste cuvinte, dar fără autoritatea manuscriselor. Creuzer aci referă pe μὲν la
dὲ de la τοῦ δὲ ἰθέως: însă cred că e mai natural să referim această particulă la
ἦν δὲ. . . . ἀπολύσασαι.

⁴ Ἀπολλῶσι. Subiectul aci e subînțeles. Acest subiect însă nu este, cum
cred unii, οἱ πρῶτοι τῶν μαντικῶν, ci un subiect nefinitiv care se traduce în ro-
mânește numai printr'un verb pasiv.

⁵ ἄμαξαν. Două manuscrise importante introduc după acest cuvînt acela
de καμάρης, întrebunțat la Cartea I, Cap. 199 și nu ar fi imposibil să fi existat
chiar în text. καμάρη însemnă car acoperit și nu mă îndoiesc că Erodot aci
vorbesce de cară de acelea de cară se servă țeranii noștri cînd fac călătorii
lungi și în cară ei se pun singuri la adăpost în contra vremei rele. Pollux
(X. 52) dice că acest cuvînt este sinonim cu ὀχέματα στεγαστά. Tacit iarăși
(Hist. III. 47) dă numele de «camare» la nisele luntre acoperite cum sunt
gondolele venețiane: în fine Strabon ne spune că Elinii numiau astfel luntrile
acoperite de pe Bosfor. Este evident că Scitii, ca popor nomad, nu puteau de-
cît să aibă astfel de cară acoperite.

⁶ χειρας. Am preferit forma ionică formei contractate χείρας care există
în unele ediții.

σαντες ¹, κατεργνῶσι ² ἐς μέτρα τὰ φρύγανα ὑποπρήσαντες δὲ αὐτὰ ἀπίσι φοβήσαντες τοὺς βοῦς. Πολλοὶ μὲν δὴ συγκατακίονται τοῖσι μάντισι βόες, πολλοὶ δὲ περικεκαυμένοι ἀποφύγουσι, ἐπεὶ αὐτῶν ὁ βυμὸς κατακαυθῆ ³. Κατακίουσι δὲ τρόφῳ τῷ εἰρημένῳ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας τοὺς μάντιας, ψευδομάντιας καλέοντες. Τοὺς δ' ἂν ἀποκτείνῃ βασιλεὺς, τούτων οὐδὲ τοὺς παῖδας λείπει ⁴. ἄλλὰ πάντα τὰ ἔρρενα κτείνει, τὰ δὲ θήλαα οὐκ ἀδικεῖ.

70. Ὅρκια δὲ ποιεῦνται Σκύθαι ὡδε, πρὸς τοὺς ἂν ποιεῶνται. Ἐς κήλικα μεγάλην κεραιμένην οἶνον ἐγγέαντες, αἷμα-συμμίχουσι τῶν τὰ ὄρκια ταυνομένων, τύψαντες ὀπέατι ⁵ ἢ ἔπιταμόντες μαχαίρῃ σμικρὸν τοῦ σώματος καὶ ἔπειτα ἀποβάψαντες ἐς τὴν κήλικα ἀκινάκεια καὶ ὄστους

li se astupă gura și sunt aruncați în mijlocul (mărăcinilor). Dându-se foc acestor mărăcinii, se sperie boii și pornesc; mulți boi ard împreună cu ghicitorii, iar mulți scap cu o părleă (numai) dacă oiștea arde (și se desparte de căruță). Tot în modul acesta (Sciții) ard, pentru alte cauze, pe ghicitorii pe cari îi denunță ca ghicitori falși. Regele nu cruță nici pe copiii aceloră pe care îi execută: el ucide pe toți băieții, dar pe fete nu le vatămă.

70. Sciții fac jurămintă cu aceia cu cari jură, în modul următor: ei tórna vin într'un vas mare de pământ în care amestecă (puțin) sânge d'al personelor cari au să jure, (acesta și'l procură) înțepându'și trupul puțin cu o sulă sau tain-

¹ στομῳσαντες. Pentru ca victima, considerată la tóte popórele ca înzestrată cu o putere ocultă și fatală, să nu facă imprecății. Marco Polo ne spune că cu ocazia uciderii de către Kublas Khan a rundei sale Nayan, răsculate în contra lui, acest barbar înfășurá bine pe victima lui într'o pătură, »ca nu cumva strigătele ei să răsbescă la cer«. Aceeasi idee este clar exprimată în descrierea de către Eschil al sacrificiului Ifigeniei, unde la vers 236 al tragediei Ifigenia în Aulis, Agamemnon dice: »σώματος κελειπρόρου φολακίαν κατασχεῖν φλόγγον ἄραϊον οἴκοις, βία γαλινῶν τ'ἀναδῶφ μένει.

² κατεργνῶσι. Creutzer are forma contractată κατεργνῶσι.

³ κατακαυθῆ. Sensul adevărat al pasagiului este: boii scapă dacă oiștea arde în tótá grosimea ei (κατὰ) și se deslípesc de căruță; réu a tradus Gignet »quelques uns sont quittes pour des brûlures que leur fait le timon embrasé«.

⁴ τοὺς δ' ἂν ἀποκτείνῃ βασιλεὺς, τούτων οὐδὲ τοὺς παῖδας λείπει. Eródot aci face alusie la un vers celebru din poesiile lui Stasinus.

»νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας κατέλειποι«.

Veđi și Cartea I, Cap. 155.

⁵ ὀπέατι. În câte-va ediții ὀπέατι, cu aceeași însemnare. — Gustarea sângerului, ca făcând parte dintr'un rit solemn, exista din timpurile cele mai înapoiate în Italia. Festus dice: »Assiratum apud antiquos dicebatur genus quoddam potionis ex vino et sanguine temperatum, quod Latini prisei sanguinem »assir« vocarent«. Salust, vorbind despre Catilina, dice: »fuere qui dicerent cum humani corporis sanguinem vino permixtum in pateris circumtulisse: inde, post exsecrationem omnes degustavissent, sicuti in solemnibus sacris fieri consuevit, aperuisse consilium suum«. Origina acestui obicei, ne spune Blakesley, trebuie căutat în timpurile când existau sacrificiuri umane și când antropofagia era înrădăcinată în moravurile popórelor.

καὶ σάγαρον καὶ ἀκόντιον¹. Ἐπειὸν δὲ ταῦτα ποιήσωσι, κατεύχονται πολλὰ, καὶ ἔπειτα ἀποπίνουσι² αὐτοὶ τε οἱ τὸ ὄργανον ποιούμενοι καὶ τὸν ἐπομένον οἱ πλείστου ἄξιοι.

71. Τραφαί³ δὲ τὸν βασιλέων ἐν Γέρροισι εἰσι, ἐς ὃ ὁ Βορυσθένης ἐστὶ προσπλωτός. Ἐνθαῦτα, ἔπειθ' ἐπιπονήσῃ ὁ βασιλεὺς, ὄργανα γῆς μέγα ὀρύσσουσι τετραγώνων. Ἐποίησαν δὲ τοῦτο ποιήσαντες, ἀναλαμβάνουσι τὸν νεκρὸν, κα-

du-se ușor cu un cuțit. Pe urmă, în acest vas ei aruncă un palos, săgeți, o bardă și o sulită. Pe când se petrec acestea, ei reciteză mai multe rugăciuni, și după aceea beau de acolo atât persoanele cari fac jurământul cât și cei mai notabili din suita lor.

71. Mormintele regilor sunt în spre partea Gherilor, unde riul Boristen începe să devie navigabil. Aci, când more regele lor, (Sciții) îi ridică o mare movilă pătrată. Imdată ce mormântul este gata, ei spintecă

¹ ἀκόντιον καὶ ὀπίσθοις καὶ σάγαρον καὶ ἀκόντιον. Afară de arcușul scurtă era armă cea mai usitată la Sciți. (Veți mai sus, Cap. 3, precum și descrierea lui Odobescu a tesaurului sciitic dela Novo-Cercask, pagina 112). Cele-lalte arme erau mai rare. Pe vasele scitice găsite în mormântul regilor la Kertch, Sciții reprezentați sunt înarmați numai cu arcuși și cu sulită. (Veți iar în lucrarea lui Odobescu citată mai sus, desemele din tablele XX, XXII). În mormântul regilor s'a găsit și spada scurtă, în limba franceză «cimeterre», și barda de rebel; dar aceste arme erau foarte rar întrebuințate, și acesta pōte chiar numai pe litoralul mării, unde erau importate din Grecia. De acolo rezultă pōte că pe unele medalii de la Olbia vedem figurând barda de rebel.

² ἀποπίνουσι. E curios de observat analogia ce există între ceremonia descrisă aci și moravurile popoarelor barbare din tōte epocelē. Astfel avem obiceiul Lidienilor și al Asirienilor descris în Cartea I, Cap. 74; acela al Armenilor descris de Tacit (Annal. XII, 47); acela al Arabilor (Cartea II, Cap. 8). Dar ce e mai curios este descrierea recentă făcută de Livingstone despre modul cum se fac jurământele solenne de amicitie în Africa centrală. El dice, (Travels, Ch. XXIV, pag. 488): «The hands of the parties are joined; small incisions are made in the clasped hands, on the pits of the stomach of each, and on the right cheeks and foreheads. A small quantity of blood is taken from these points, by means of a stalk of grass. The blood from one person is put into a pot of beer and that of a second into another, each then drinks the other's blood and they are supposed to become perpetual friends».

³ τραφαί. Mormintele Sciților și al Cimerienilor însemnați sunt astăzi indicate prin movilele numeroase existente în sudul Rusiei, și chiar de la Carpați în jos, d'a lungul Dunării și dincolo în diferite părți ale Bulgariei, Traciei și până în Tesalia. Avem chiar în țera noastră asemenea serii de movile: una mai ales pornesc dela Brăila și se pōte urmări pe câmp, cu diferite ramificații prin districtul Rimnicu-Sărat, pe la Boldu și până la Buzeu și dincolo. În Tesalia, ne spune Clarke, există o mulțime de movile de felul acesta. Acelaș călător dice că între Don și Donetz, adică cam în regiunea descrisă aci de Erodot, a numărat până la 91 movile vizibile dintr'un singur punct. Movila numită de Pausanias (IX, 30) mormântul lui Orfeu, aceea numită mormântul lui Achil și altele de felul acesta, nu sunt probabil decât mormintele unor regi barbari sau nomazi. În movilele din Rusia sunt aceea de lângă Panticapea și una la Alexandropol, în districtul Ecaterinoslav, în care s'a găsit oșe umane, oșe de cal, însemne regale și arme.

St. 2. 114

3 in juo.
pe culm
Bealys
case de
proteci

τακεκηρωμένον¹ μὲν τὸ σῶμα, τὴν δὲ νεφρὸν ἀναστρεφείσαν, καὶ καθαροῦσαι, πλέην κυπέρου² κεκομμένου καὶ θυμῆματος καὶ σελίνου σπέρματος καὶ ἀνήθου, συναρραμένην ὀπίσω, καὶ κομίζουσι ἐν ἀμάξῃ εἰς ἄλλο ἔθνος· οἱ δ' ἂν παραδέξονται κομισθέντα τὸν νεκρὸν, ποιῆσαι τὰ περὶ οἱ βασιλεῖται Σκύθαι τοῦ ὠτός³ ἀποτάμνονται, τρίχας περικείρονται⁴, βραχίονας περιτάμνονται, μέτωπον καὶ ῥίνα καταμύσσονται, διὰ τῆς τε ἀριστερῆς χειρὸς⁵ ὀστέους διαβνέονται.⁶ ἐνθεῦτεν δὲ κομίζουσι ἐν ἀμάξῃ τὸν νεκρὸν τοῦ βασιλέως εἰς ἄλλο ἔθνος τῶν ἄρχουσι· οἱ δὲ σπρῖνονται, εἰς τοῦς⁷ πρότερον ἦλθον ἐπεὶν δὲ πάντας περιέλθουσι τὸν νεκρὸν κομίζοντας, ἐν Γέρροισι⁸ ἐσχάτα κοιμημένοι⁹ εἰσι τῶν ἐθνέων, τῶν ἄρχουσι, καὶ ἐν τῆσι ταρῆσι. Καὶ ἔπειτα, ἐπεὶν θέωσι τὸν νεκρὸν ἐν τῆσι θήκησι ἐπὶ σπιβάδος,¹⁰ παραψέσαντες αἰγμάς ἐνθεν καὶ ἐνθεν

cadavrul, il curăți, îl umple cu cipru tăiat mărunț, cu tămâie, cu sămânță de pătrunjel și de anason, cos pielea la loc, și după ce înfășură corpul în cêră, îl aridică și îl duc în căruță la un alt popor (de neam scitic). Acești din urmă, luând mortul în primire, urméză exemplul dat de Scitii regali: ei își taie o bucățică din ureche, își tund pêrul p'împrejur, își fac o tăetură împrejurul brațului, își sgârie fruntea și nasul, și își înfig săgeți prin mâna stîngă; îndată după acêsta, ei duc cu carul corpul regelui (până ajung) la alt popor sub stăpânirea lor; ei sunt urmați de acei la cari (cortegiul) a fost întăiū; după ce ocolesc tôte popóarele petrecênd pe mort, ajung (în fine) în părțile Gherilor, cei mai extremi din popóarele de sub stăpânirea lor, și la mormintele (regilor). Pe

¹ κατακεκηρωμένον. Cred că acêstă cernire a corpului se făcea după îmbalsămare: de aceea am și tradus acest cuvînt la finele pasagiului. Acêsta se confirmă și prin construcția gramaticală a frazei unde tôte aceste acusatice se referă la ἀναστρεφείσαν, adică: »iaū corpul înfășurat în cêră după ce l'au spintecat etc.... și.....»

² κυπέρου. Plantă aromatică numită de Lincū »Cyperus comosus».

³ τοῦ ὠτός. Genitivul exprimă partea.

⁴ περικείρονται. În textul adoptat de Creutzer vîd παρακείρονται, care nu e sprijinit de nici un manuscris. Scitii represintăți pe vase au pêrul lăsat lung: ei nu l' tăiaū, se vede, decăt în semn de doliu.

⁵ χειρὸς. În unele ediții χειρὸς.

⁶ διαβνέονται. În unele ediții διαβνέονται.

⁷ εἰς τοῦς. Adică Scitii regali, în mijlocul căror regele trăese și móre, și cari însoțese corpul lui în acêstă călătorie până la locul de înmormântare.

⁸ ἐν Γέρροισι. Două manuscrise înlocuiesc aceste cuvînte cu ἐν τοῖσιον.

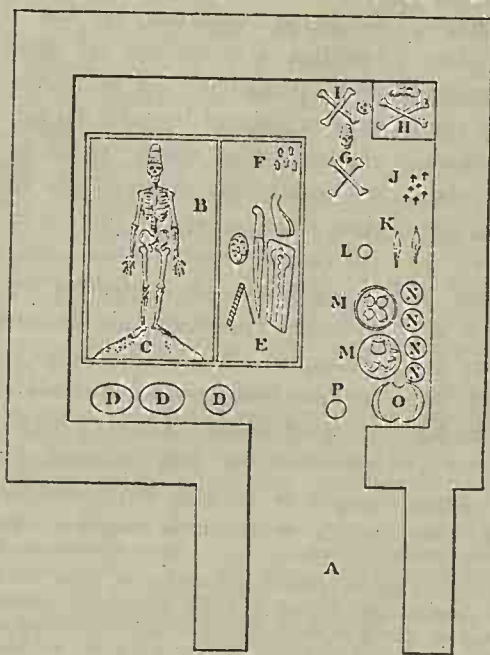
⁹ ἐσχάτα κοιμημένοι. Un manuscris are numai ἐσχάτοιον, adică ἐν τοῖσιον ἐσχάτοιον.

¹⁰ σπιβάδος. Doctorul Macpherson, carele a deschis multe morminte în Scitia, a găsit adese-ori scheletele înfășurate într'un fel de iarbă de mare; se pôte dar ca aceste așternuturi, despre cari vorbește aci Erodot, să fi fost umplute cu acêstă materie σπιβάδες.

τοῦ νεκροῦ, ξύλα ὑπερτείνουσι, καὶ
ἔπειτα ῥυψὶ¹ καταστεγάζουσι. Ἐν
δὲ τῇ λουπῇ εὐρυχωρίᾳ τῆς θύ-
κης τῶν παλλακῶν τε μίαν ἀπο-
πνέξαντες θάπτουσι καὶ τὸν οἰνοχόον,
καὶ μάγειρον, καὶ ἱπποκόμον, καὶ

urmă, după ce aşedă mortul
în mormânt pe un aşternut
de ierburi, înfig sulite într'o
parte și într'alta a cadavrului,
și pe d'asupra aceluia întind
nisce pari, pe cari, pe urmă,

¹ ῥυψὶ. Ar fi interesant aci să traducem nota lui Rawlinson, scrisă la 1861, asu-
pra acestui pasagiū și descriind structura unui mormânt de rege al Scitilor. Iată
aceea notă: »In cea mai mare parte din mormintele scitice de ore-care însemnătate
»cari au fost deschise, adevărata învelitoare a camerei sepulcrale este de piatră

»iar nu de lemn. Pietrele
»sunt astfel dispuse încât
»ele formeză ceea ce se nu-
»mesce o boltă egiptiană: fie
»care piatră proiectând pu-
»țin asupra celei de desubt
»până ce distanța între pie-
»tre să devină așa de mică
»încât o singură piatră a-
»rjunge ca să închidă bolta pe
»d'asupra. Câte o dată, sub
»acesta, se află o a doua în-
»velitoare, sau o învelitoare
»falsă de lemn. Mormântul
»dela care s'a luat planul
»aci anexat, fu deschis la
»Kertch, (antica Pantica-
»pea) acum vre-o două-deci
»de ani. Acest mormânt pare
»a fi fost al unui rege scit
»și corespundea în toate pri-
»vințele cu descriția dată
»aci de Erodot. Movila în
»care s'au găsit aceste ră-
»mășițe avea 165 de pi-
»ciore diametru, și era for-
»mată în parte de pământ
»și în parte de pietre ne-
»cioplite. În centru se afla
»o cameră sepulcrală având
»15 picioră lungime și 14

»lățime, cu un vestibul (A) de 6 picioră. Amândouă sunt zidite cu pietre ci-
»oplite de 3 picioră lungime și de două picioră înălțime. Vestibulul era gol,
»iar camera mortuară conținea un număr de rămășițe foarte curioase. Locul prin-
»cipal era ocupat de un mare sarcofag de lemn de tisă, despărțit în două compart-
»imente: într'unul din aceste compartimente (BC) era un schelet mare, care, jude-
»când după ornamentele sale (mai ales după corôna sau mitra de aur ce o avea pe
»capătână), trebuie să fi fost al regelui. În compartimentul cel lalt, (FE) s'au găsit un
»scut de aur, un palos de fer, cu mânerul foarte împodobit și poleit cu aur, un
»biciu, rămășițele unui arc, un toc și cinci statue mici. Alături cu sarcofagiul,
»în partea liberă a mormântului, s'au găsit: 1° osemintele unei femei (G), pe
»lângă care un diadem și alte ornamente de electrum și de aur, indicând că
»acesta a fost regina; 2° osemintele unui servitor (I), și 3°, într'o săpătură din
»colț, osemintele unui cal (H). Pe lângă zid, un număr ore-care de capete de
»săgétă (J), două capete de lance (K), un vas de electrum (L) lucrat cu multă
»măiestrie, două vase de argint (MM) conținând mai multe cupe, patru amfore
»de lut (N, N, N, N), cari conținuseră vin de Tasos, un vas mare de bronz (O),

διήκονον, καὶ ἀγγεληφόρον, καὶ ἱπ-
 πους, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀπ-
 αργίας, ¹ καὶ φιάλας χρυσεάς· ² ἀρ-
 γύρω δὲ οὐδὲν οὐδὲ χαλκῶν χρυσεών-
 ται· ³ ταῦτα δὲ ποιήσαντες χρῶσι
 πάντες χῶμα μέγα, ἀμιλλεόμενοι
 καὶ προσήμεόμενοι ὡς μέγιστον ποι-
 ῆσαι.

le învălesc cu nuele înpletite. În
 partea însă disponibilă a mor-
 mântului ei îngropă una din con-
 cubinele lui după ce o sugrumă,
 asemenea și pe paharnicul, pe
 bucătarul, pe vătaful cailor, și
 pe lipcanul, asemenea mai în-
 gropă cai și câte-va din obiectele
 cele mai prețioase ale lui, și
 vase de aur: ei nu întrebui-
 țeză nici argint nici aramă;

»mai multe cupe, și trei căldări mari de aramă (DDD), conținând oșe de mieș.
 »Se vedeau urme indicând cum că rinduri de haine ar fi fost o dată atirnate de zid;
 »chiar fragmente de instrumente de muzică s'au găsit: probă că și gusturile regelui
 »fuseseră consultate. Trebuie să mărturisim însă că mormântul descris aci apar-
 »ține unei epoci mai recente decât aceea în care a scris Erodot, adică el da-
 »tează între 409 și 350 de ani înainte de Christos. Iată pentru care cauză se gălesc
 »multe urme ale influenței eline în mobilarea și împodobirea acestui mormânt.
 »Cu toate acestea, ideile sunt pur scitice și nu ne putem îndoi că mormântul a
 »aparținut unuia din acei regi Scitii cari au ținut sub stăpânirea lor pe Elinii dela
 »Panticapea între anii 438 și 304 înainte de Christos. Idei eliniceși modificaseră
 »puțin usurile barbare ale Scitilor, reducând de la 6 la 2 numărul victimelor
 »ucise la mărtea regelui, și arta elină perfecționase structura mormântului; în
 »tote cele lalte privințe descripția lui Erodot se potrivește intru toate cu des-
 »coperirile făcute aci.

¹ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀπαργίας. Un obicei cu totul identic dom-
 nește în Tartaria și în Mongolia. Un călător frances, Monsieur Hue dice: »nous
 »devons ajouter que leurs rois, usent parfois d'un système de sépulture qui est
 »le comble de l'extravagance et de la barbarie; on transporte le cadavre royal
 »dans un vaste edifice construit en briques, et orné de nombreuses statues en
 »pierre, représentant des hommes, des lions, des elephants, des tigres, et divers
 »sujets de la mythologie bouddhiste. Avec l'illustre defunt, on enterre dans un
 »large caveau, placé au centre du bâtiment, de grosses sommes d'or et d'argent,
 »des habits royaux, des pierres précieuses, enfin tout ce dont il pourra avoir
 »besoin dans une autre vie. Ces enterrements monstrueux coûtent quelquefois
 »la vie à un grand nombre d'esclaves. On prend des enfants de l'un et de
 »l'autre sexe, remarquables par leur beauté, et on leur fait avaler du mercure
 »jusqu'à ce qu'ils soient suffoqués; de cette manière, ils conservent, dit-on, la
 »fraîcheur et le coloris de leur visage, au point de paraître encore vivants. Ces
 »malheureuses victimes sont placées autour du cadavre de leur maître, con-
 »tinuant en quelque sorte de le servir comme pendant sa vie. Elles tiennent
 »dans leurs mains la pipe, l'éventail, la petite fiole de tabac à priser, et tous
 »les autres colifichets des majestés tartares. (Voyage dans la Tartarie, pages
 115—116.

² φιάλας χρυσεάς. Mormântul descris în nota No. 1 pag. 94 conține două
 vase de electrum, adică de argint amestecat cu aur: cele lalte erau de argint,
 scutul însă era de aur curat. Totuși s'a găsit un alt mormânt de rege Scit,
 care a fost jefuit mai înainte de a se putea examina într'un mod scientific: cu toate
 acestea însă într'insul s'a găsit o cantitate de aur în greutate de 120 de livre.

³ ἀργύρω δὲ οὐδὲν οὐδὲ χαλκῶν χρυσεώνται. Este adevărat că aurul se
 întrebuintă mult la Scitii, dar autorul exagerază când dice că acest popor nu
 se servia nici de argint nici de aramă. S'au găsit prin morminte destule obiecte de
 aur și de aramă. S'ar putea că autorul înțelege numai că Scitii nu făceau co-
 merțul acestor două metaliuri.

72. Ἐνιαυτοῦ δὲ περιφρομένου¹ αὐτίς ποιῆσαι τοιοῦτα. Λαβόντες τῶν λοιπῶν θεραπόντων τοὺς ἐπιτιθεοτάτους, (οἱ δὲ εἰσι Σκόθαι ἐγγενέες· οὗτοι γὰρ δὴ θεραπέουσι τοὺς ἀν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς καλεῖσθαι, ἀργυρώνητοι δὲ οὐκ εἰσὶ σφι θεράποντες), τούτων ὧν τῶν διημόνων ἐπεὶν ἀποπνίξωσι πεντήκοντα, καὶ ἵππους τοὺς καλλιστεύοντας² πεντήκοντα, ἐξέλοντες αὐτῶν τὴν κοιλίην καὶ καθήραντες, ἐμπιπλάσι ἀγρόων, καὶ συρράπτουσι ἀψίδος δὲ ἡμισυ ἐπὶ ὄθῳ ξύλα στήσαντες ὕπτιον καὶ τὸ ἕτερον ἡμισυ τῆς ἀψίδος ἐπ' ἕτερα ὄθῳ, καταπήξαντες τρόπῳ τοιοῦτῳ πολλὰ ταῦτα, ἔπειτα τῶν ἵππων κατὰ τὰ μήκεια ξύλα παχέα διελέσαντες μέχρι τῶν τραγῆλων ἀναβιβάζουσι αὐτοὺς ἐπὶ τὰς ἀψίδας τῶν δὲ, αἱ μὲν πρότεροι ἀψίδες ὑπέχουσι τοὺς ὄμους τῶν ἵππων, αἱ δὲ ὀπίσθι παρὰ τοὺς μηροὺς τὰς γαστέρας ὑπολαμβάνουσι σέλεα δὲ ἀμρότερα κατακρέματα μετέωρα· χαλινοὺς δὲ καὶ στῆμια ἐμβάλοντες ἐς τοὺς ἵππους³ κατατείνουσι ἐς τὸ πρόσθι αὐτῶν, καὶ ἔπειτα ἐν πασ-

după ce fac acestea, ei toți sapă și ridică o movilă mare (d'asupra), silindu-se care de care s'o înalte mai sus.

72. Când se împlinesce anul, ei (mai) fac cele următoare. Pun mâna pe cei mai de frunte dintre servitorii (regelui decedat) cari mai rămân,—aceștia sunt Sciți curați: pentru că la densiți regele ordonă ori cărnua din supușii lui ca să'l servescă, și de aceea nu există la ei servitori plătiți cu bani,—după ce ei sugrumă cinci-zeci din acești servitori, precum și cinci-zeci cai din cei mai frumoși, le scote matele, le curăță, le umple cu pae și cos (pielea) la loc; după aceea ei rezemă de doi pari (bătuți în pământ) o jumătate de cere de rotă cu partea convexă spre pământ, și cea laltă jumătate de alți doi pari, în modul acesta înfig mai multe (perechi) de pari, pe urmă iaū alți pari țapeni și îi trec prin totă lungimea corpului cailor (dela codă) până la git, și rezemă caii pe cercurile de rotă; cercurile cele dintâi susțin umerii cailor, cele dinapoī suportă burta și cōp-

¹ περιφρομένου. Virgil (En I, vers 234) dice: »volventibus annis et Omer în Odisea: (I. v. 16) »περιπλομένων ἐνιαυτῶν.

² καλλιστεύοντας. Câteva ediții au καλλιστους, care nu e sprijinit de nici o autoritate solidă.

³ τοὺς ἵππους. Obiceiul de a sacrifica cai pe mormântul stăpânului lor și de a îi umplea cu pae există și astăzi la Patagoni. Acești din urmă aședă calul astfel umplut alături de mormânt cu capul întors spre el și rezemat tot astfel de pari. Nu avem însă să căutăm departe nici sub punctul de vedere al distanței nici sub acela al timpului, ca să dăm de alt exemplu: la anul 1781 calul lui Frederic Casimir, comandantul Lorenei, fu împușcat și îngropat cu stăpânul său. (Vezi narațiunea funeraliilor lui Frederic Casimir în Rheinischer antiquarius).

σάλων ὄεουσι. Τῶν δὲ δὴ νεηγίσκων τῶν ἀποπενηγμένων τῶν πενητήκοντα ἕνα ἕκαστον ἀναβιβάζουσι ἐπὶ τὸν ἵππον, ὡδὲ ἀναβιβάζοντες. ἐπεὶ ἀν νεκροὺ ἐκάστον παρὰ τὴν ἀκάνθην ἕθλον ὀρθὸν διελάσσωσι μέχρι τοῦ τραχήλου, κάτωθεν δὲ ὑπερέχει τοῦ ἕθλου τοῦτου, τὸ ἐς τόρμον¹ πηγνύουσι τοῦ ἐτέρου ἕθλου τοῦ διὰ τοῦ ἵππου ἐπιστήσαντες² δὲ κύκλῳ τὸ σῆμα ἱπέας τοιούτους, ἀπελάθουσι.

sóle; picióarele, atât cele din nainte cât și cele dinapoi, a-tîrnă în aer; puind pe urmă un friú cu curele în gura cailor, (aceste curele) le întind înaintea cailor și le légă (de pămênt) cu fêrusci. Pe urmă ei aședă pe fie-care cal câte unul din cei cincî-deci tineri cari aú fost sugrumați, și il aședă pro-cum urmézi: prin tótă lungi-mea spinării fie câruí cadavru ei trec un par drept, al câruí extremitate superióră vine pînă în cefă, iar cea inferióră ese a-fară și este potrivită într'o gaură făcută în parul cel lalt (trans-versal) care trece prin corpul calului; și după ce aú pus a-céstă cãlărimé împrejurul mor-mêntului, se duc de acolo.

73. În chipul acesta îngropă ei pe regii lor. Cât pentru cei laltî Scitî, când ei mor, rudele lor cele mai de aproape pun

73. Ὅτω μὲν τοὺς βασιλεῖας θάπτουσι³. τοὺς δὲ ἄλλους Σκύθας, ἐπεὶ ἀποθάνουσι, περιάγουσι οἱ ἀγγιστάτω προσήκοντες κατὰ τοὺς

¹ τόρμον. Echivalent cu τῆμα: gaură făcută cu un burghiu sau cu un instrument rotator; rădăcina τὸρ se găsește în multe cuvinte eline și latine în cari intră idea de rotație: astfel sunt cuvintele τὸρνος, terminus, tero, τέρω, τὸρνον, τερύτρον, etc. . . .

² ἐπιστήσαντες. ἐπὶ se referă, după Creutzer, la σῆμα, ca cum ar fi στήσαντες ἐπὶ τὸ σῆμα; (veđi Cap. 34 mai sus: ἐπὶ τὸ σῆμα τεθεῖται); cū cred căsă cū acest cuvînt se referă la ἵππος subînțelese: cãlări împrejurul mor-mêntului; iată pentru ce am tradus prin «acéstă cãlărimé împrejurul mor-mêntului» care exprimă mai bine idea autorului.

³ βασιλεῖας θάπτουσι. Unele ediții aú βασιλεῖας în loc de βασιλεῖας. Vom traduce, spre a fi comparată cu descriția acéstă a lui Erodót, și pe aceea ce o face un cãlător arab în China, anume Ibn Batula, la anul 1316. Acest cãlător descrie astfel înmormêntarea unui Han al Tătarilor. «Hanul, carele fusese ucis cu vre o sută din radele lui, fu adus și îi se săpă un mormênt mare în pãmênt; în acest mormênt fu așternut un pat de cea mai mare frumusețe pe care fu întins Hanul cu tôte armele lui. Alături de el fură aședate tôte vasele de aur sau de argint ce le posedă în casă, precum și patru róbe și șese dintre Mamelucii lui cei mai favoriți. Mormêntul fu astupat și o movilă mare ridicată pe d'asupra. Atunci patru cai fură aduși și sacrificați pe movilă; un par fu introdus în partea din'napoi a cailor și înfipt pînă ce să eșă pe la gât, parul pe urmă fu bătut în pãmênt și caii lăsați pe movilă ca cum ar fi fost trași în țepi. Este curios să comparăm aceste două descrieri de morminte

φίλους¹ ἐν ἀμάξει καιμένους τῶν δὲ ἕκαστος ὁποδεκόμενος εἰσώγει τοὺς ἐπομένους, καὶ τῇ νεκρῷ πάντων παρατιθεῖ τῶν καὶ τοῖσι ἄλλοισι ἡμέρας δὲ τεσσαράκοντα οὕτω οἱ ἰδιῶται² περιάγονται, ἔπειτα θάπτονται θάψαντες δὲ οἱ Σκύθαι καθαίρονται τρόπῳ τοιῆδε. Σμησάμενοι τὰς κεφαλὰς³ καὶ ἐκπλονάμενοι ποιήσιν περὶ τὸ σῶμα τάδε: ἐπειὶν ξύλα στήσωσι τρία ἐς ἄλληλα κεκλιμένα, περὶ ταῦτα πῖλους εἰρινέους⁴ περιτείνουσι συμπράξαντες⁵ δὲ ὡς βάλιστα, λίθους ἐκ πυρὸς διαφρένας ἐσβύλλουσι ἐς σκάψην κεκλήνην ἐν μέσῳ τῶν ξύλων τε καὶ τῶν πύλων.

corpul lor într'o căruță și colindeză cu el pe la prietenî; fie-care din acești prietenî ospăteză cortegiul când sosește la el, și oferă mortului o porție din câte se pun înaintea celorlalți; astfel în general (mortii) din popor sunt plimbați patru-deci de zile, și după aceea se îngropă. După ce Scitii au îngropat pe mort, ei se purifică în modul următor: mai întâiu, în ceea ce privesce capul, ei și-l spală și îl șterg bine; cât pentru restul corpului, iată cum face: înfig trei pari în pământ aplecându-i unul spre altul, și le acoperă întindând pe d'asupra niște stofe de pătură; potrivese împreună aceste pături cât se poate de bine și pe urmă scot din foc niște bolovanî ferbinți pe cari îi aruncă într'o

barbare, făcute de autori cari nu aveaŭ cunoscință de scrierile lor respective: căci e evident cum că autorul arab nu a fost inspirat de scrierile lui Erodot, despre carele sigur că nici nu auŭdise vorbind. Curioasă e iar analogia între morimintele Scitilor lui Erodot și ale Tătarilor din Asia, cari, precum se știe, se îndiaŭ între ei prin sânge.

¹ περιάγουσι..... κατὰ τοὺς φίλους. De comparat cu περιήγον κατά τοὺς ἡτανρούς: din Cartea I, cap. 30.

² ἰδιῶται. Adică ômeni privași, ca opus șefilor și regilor cari aveaŭ un caracter public. De aci a ajuns să indice acest cuvint «masa» sau poporul în genere. E de presupus aci ori cū se îmbălsămaŭ aceste cadavre ca să fie 40 de zile, ori că Erodot a cam exagerat timpul cât rămănea mortul neîngropat și întovărășit de rude. Această îngropare nici nu se făcea de multe ori, și Plutarch ne spune în Cartea II, că se suspendaŭ câte o dată morții de copaci și se lăsaŭ acolo până putrediaŭ. ntr'o țară puțin locuită, ca Scitia, se putea face acest lucru foarte lesne.

³ τὰς κεφαλὰς. Am fost silit să schimb construcția acestei frase spre a da mai bine sensul cuvintelor περὶ τὸ σῶμα.

⁴ πῖλους εἰρινέους. Lână țesută în pătură. Acest acoperământ este de multe ori întrebuițat și de țiganii noștri pentru corturile lor. Cred că acesta este și țesătura de care vorbește Eschil când descrie locuințele Scitilor în primele versuri ale tragediei «Prometeu legat» și ȕice că ei au drept locuință «πλεκτῆς στήλας», corturi de pătură și nici cum corturi de nuele țesute, cum presupune Niebuhr.

⁵ συμπράξαντες. Dela συμπράττειν, a potrivi împreună, ca să nu rămăne nici un spațiu între pături.

74. Ἔστι δὲ σφι κάρναβις ¹ φουμένη ἐν τῇ χώρῃ, πλὴν παχύ-
τητος καὶ μεγάλους, τῷ λίνῳ ἐμ-
φρεσεσάτη ταύτη δὲ πολλῶ ὑπερ-
φέρει ἢ κάρναβις αὕτη καὶ αὐτο-
μάτη καὶ σπειρομένη φέεται καὶ
ἐξ αὐτῆς θρηξίκες μὲν καὶ εἴματα
ποιεῦνται τοῖσι λινέοισι ὁμοίωτατα
οὐδ' ἂν, ὅστις μὴ κάρτα τρίβων εἴη
αὐτῆς, διακροίη, λινού ἢ καννάβιός
ἔστι ὅς δὲ μὴ εἶδὲ κω τὴν καννα-
βίδα, λίνεον δοκίμει εἶναι τὸ εἶμα.

75. Ταύτης ὄν ² οἱ Σκύθαι τῆς
καννάβιος τὸ σπέρμα ἐπεάν λάβωσι,
ὑποδύουσι ὑπὸ τοῦς πόλους, καὶ
ἔπειτα ἐπιβάλλουσι τὸ σπέρμα ἐπὶ
τοῦς διαφανέας λίθους τῷ πυρὶ τὸ
δὲ θυμιάται ἐπιβαλλόμενον, καὶ ἀτ-
μίδα παρέχεται τοσαύτην, ὥστε Ἑλ-
ληνικῇ οὐδεμία ἂν μιν πυρὶ ³ ἀπο-
κρατήσῃ· οἱ δὲ Σκύθαι ἀγάμενοι ⁴
τῇ πυρὶ ὠρόνται. Τοῦτο σφι ἀντι

albie aşezată jos în mijlocul
parilor și al păturilor.

74. În țera Sciților cresce
cânepa, o plantă care sémănă
mult cu inul, afară numai că
e mai tare și mai înaltă; căci
cânepa, în privința acestor (două)
cualități, are avantajul asupra
inului; ea cresce și sémănată,
și de sine; cu dēnsa Tra-
ciī își fac îmbrăcăminte cari
aū o mare asemănare cu cele
de in, astfel încât o persōnă
care nu s'ar uita de aprōpe, nu
ar sei daca sunt de in sau de
cânepă; și acela care nu a vē-
dūt cânepă în viața lui ar crede
că materia e de in.

75. Astfel fiind, Sciții, vārân-
du-se bine sub păturile, iaū a-
cēstă sémântă de in și o aruncă
pe pietrele cele ferbinte (scōse)
din foc; îndată ce ea a atins
(pietrele) răspāndesce un fum
și nisce aburī atit de deși în-
cāt întrece cu mult (efectele)
unei căldūri elinesci; Sciții, exci-
tați prin acēstă bae, strigă de bu-

¹ κάρναβις. Cânepa astăzi se cultivă în abundență în părțile despre nord ale Rusiei și se transportă pe apă la porturile mării Negre; se vede că pe timpul lui Erodot ea se cultivă mai la sud, căci el vorbește aci ca cum ar fi vēdūt planta acēsta în Scitia.

² ταύτης ὄν. Aci se continuă narațiunea întreruptă la finele capitolului 73.

³ πυρὶ. În latinesce «caldarium» sau «tepidarium».

⁴ ἀγάμενοι. S'a interpretat acest cuvânt în diferite moduri. Este evident însă că el exprimă anecdela sau beția produsă prin acțiunea aburului toxic al cânepii. Aș fi dispus a crede că Sciții se îmbătău în modul acesta ca să gonēscă sau să aline durerea pierderii rudelor lor, căci nu trebuie să pierdem din vedere că în tōte aceste capitale, autorul nostru vorbește despre obiceiurile Sciților în privința ceremoniilor funebre. Blakesley crede că Sciții aveaū obiceiul acesta mai mult ca să scape de țăntări, așa de numeroși în Rusia de jos încāt ajung o adevărată plagă și chiar o primejdie. Orī cum o fi, e evident că Erodot a confundat aci două lucruri diferite cari existau la Sciții, adică bāile simple de abur și inhalarea aburilor îmbătătoare ale sēminteī de cânepă. Amândouă aceste obiceiuri există și astăzi: bāia de aburī în Rusia propriū disă și îmbătarea cu sémântă de cânepă în Siberia. În Cartea I, Cap.

λουτροῦ ἐστὶ· οὗ γὰρ δὴ λούονται.¹ ὕδαται τὸ παράπαν τὸ σῶμα. Αἱ δὲ γυναῖκες ἀνδρῶν, ὕδωρ παραχέουσαι, κατασώγουσι περὶ λίθον τριγλὸν τῆς κυπαρίσσου καὶ κέδρου καὶ λιβάνου² ξύλον· καὶ ἔπειτα τὸ κατασώγιμον τοῦτο, παρὸ ἐόν, καταπλάσσουνται.³ πᾶν τὸ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπον καὶ ἄμα μὲν ἐθωδιῆ σφέας ἀπὸ τούτου ἔσχει, ἄμα δὲ ἀπαιρέουσαι τῇ δευτέρῃ ἡμέρῃ τὴν καταπλαστὴν γίνονται καθαρὰ καὶ λαμπρά.

76. Ἐπεικοῖσι δὲ νομαίοισι καὶ οὗτοι αἰνῶς χρεῖσθαι φέρουσι, μὴ τί⁴ γε ὦν ἄλλον,⁵ Ἑλληνικοῖσι δὲ

curie; acésta le ține loc de bae, căci ei nici o dată nu se spală cu apă peste tot corpul: femeele lor iaū o piatră aspră și frēcă pe dânsa (ca să le reducă în praf) bucăți de lemn de ciparos, de cedru, și de turifer, pe urmă ei udă acest praf cu apă; după aceea ele întind acésta preparatiune, care devine (o pastă) grasă, peste tot corpul și peste obrazul lor; aplicațiunea acésta produce îndată un miros plăcut și a doua zi, când ele șterg acésta de pe dinsele, se fac curate și frumoșe.

76. Ei evită mult a adopta obiceiurile altor popoare străine, și mai ales ale Elenilor, pre-

202, autorul nostru ne vorbește de un obicei analog al Masageților. (Veđi nota 1, pag. 387, vol. I).

¹ λούονται. Câte-va ediții au forma λούονται. Clarke, în călătoriile lui, (Travels, p. 147) ne spune că pe timpul lui, Rușii nu întrebuntau decât baia de abur și nici de cum baia propriu zisă, de apă.

² κυπαρίσσου καὶ κέδρου καὶ λιβάνου. Femeele scite puteau lesne să și procure aceste parfumuri pentru satisfacerea cochetăriei lor de ore-ce se scie că Elinii, și mai ales Ionienii, făceau un mare comerț cu porturile Pontului Euxin și aduceau asemenea produse din Asia mică. Erodot, în Cartea II, Cap. 86 și 87, vorbește despre esența de cedru cu care Egiptenii îmbălsămau cadavrele lor, despre tânăe și despre arborii cari produc tânăe. Am fost nevoit să introduc aci în traducție două parentese spre a completa sensul acestei fraze, forte eliptice în textul original.

³ καταπλάσσουνται. Acest cuvint dela care derivă și termenul farmacopecic «cataplasma», este întrebunțat tot în sensul acesta de Erodot în Cartea II, Cap. 70 și 85.

⁴ μὴ τί. Așa sună textul manuscriselor din Florența și manuscrisul sancroftian din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge; cele lalte manuscrise cōlaționate de Wesseling au μὴ τοί. Blakesley urmēză pe Gaisford, carele, basându-se tot pe manuscrisele din Florența și pe cel sancroftian, scrie μὴ τι; căci accentele și spațiul între cuvinte ne existând în aceste manuscrise, textul se pōte transcrie și astfel. Creuzer, pe carele l am urmat aci, transcrie μὴ τί. Ori și cum, forma μὴ τί sau μὴ τι este susținută de cei mai buni comentatori, pe când singura autoritate care apără forma μὴ τοί este Wesseling, basat pe manuscrisele bibliotecii din Paris. Positiv este că sensul pasagiului nu este cătuși de puțin schimbat prin aceste variațiuni, mai ales daca considerăm χρεῖσθαι φέρουσι: ca echivalent cu οὐδὲ χρεῖσθαι, sau mai bine ca un mod mai emfatic de a exprima acelaș lucru.

⁵ ἄλλον. Ne conformăm cu textul adoptat de Creutzer, pe când ediția așa numită vulgată, pe care o adoptă Gaisford, Hermann, Schweighäuser și Blakesley, preferă ἄλλήλων, subț cuvint că ἄλλων, adoptat de manuscrisele cele vechi, ar fi un ter-

καὶ ἤμιστα. ὡς διέδεξαν Ἀναχάρσι:
 τε καὶ δεύτερα αὐτίς Σκόλη¹. Τοῦτο
 μὲν γάρ Ἀναχάρσις, ἐπεὶ τε γῆν πολ-
 λὴν θεωρήσας καὶ ἀποδείξιμος κατ'
 αὐτὴν σοφίην πολλὴν ἐκοιμίστο ἐς
 ἕθρα τὰ Σκυθίων, πλείων² δὲ Ἐλ-
 ληπόντων προσίσχει ἐς Κόζικον³
 καὶ, εὖρε γάρ τῃ Μητρὶ τῶν Θεῶν
 ἀνάγοντας τοὺς Κοζικηνοὺς ὄρετῃ⁴

cum ne-a și probat'o exemplul
 lui Anacarsis și pe urmă al lui
 Scilas. Întru cât privește pe
 Anacarsis, el, după ce a vizitat
 multe țări și a dat acolo probe
 de mare înțelepciune, se întor-
 cea acasă la Sciiți; călătorind
 prin Elespont, el se opri la Ci-
 zic; acolo găsi pe orașenii din

men impropriu când idea pe care autorul voese s'o exprime este că Sciiții sunt de o natură așa de exclusivistă încât nu numai că refuză să adopte ori ce obiceiuri străine, dar fie-care din triburile scitice refuză să adopte chiar obiceiurile celor alte triburi scitice conșangene. Cred că nimic nu autorisă o asemenea interpretare în contra autorității manuscriselor, chiar când ea provine de la autoritățile așa de sus puse în materie; am preferit a nu schimba textul și a crede că Erodote a voit aci să dică numai că Sciiții se feresc de obiceiuri străine, adică de obiceiurile popoarelor străine de neamul lor, și mai ales de ale Elinilor; cu atât mai mult cred că acesta este sensul adevărat al pasagiului și că ar fi o eresia a transforma pe ἄλλων ἐν ἄλλήλων ἐν cât în Cartea II, Cap. 91, avem Ἐλληνηκοῖσι δὲ νομαίοισι εὐρίστοι γράσθαι τὸ δὲ σόμπαν εἰπεῖν, μηδ' ἄλλων μηδ' αὐτὰ μηδ' αὐτῶν ἀνθρώπων νομαίοισι, unde sensul este acelaș ca aci, deși e vorba de Egipteni.

¹ Ἀναχάρσι τε καὶ δεύτερα αὐτίς Σκόλη. Așa sună textul adoptat de Creutzer precum și manuscrisul lui Sancroft. Creutzer explică foarte bine sensul acestor cuvinte în latinește astfel: ut commonstrarunt in Anacharside atque deinde iterum in Scylas. — În ediția lui Wesseling aceste nume proprii figurează în cazul nominativ ca subiecte a lui διέδεξαν, lucru ce dă frazei un sens altul de cât acela pe care a voit să'l exprime, cred, autorul; e mai natural să lasăm dativul care ar explica exclusivismul Sciiților prin disprețul în care au fost tratați Anacarsis și Scilas de către compatrioții lor în urma călătoriilor lor în Eladă, unde ôre cum se civilizaseră, sau își modificaseră ideile.

² πλείων. Unele ediții adaogă οὐδέ.

³ Κόζικον. În antichitate o peninsulă, astăzi o insulă pe coasta asiatică a Propontidei sau a Mării de Marmara. Ruinele acestui oraș se văd încă lângă satul pe care îl numesc Turcii Balkiz, corupțiune din παλαιὰ Κόζικος. La capitolul 14 de mai sus, Erodote ne dă să înțelegem că ar fi fost în persoană la Cizic, și e probabil că el a auzit istoria nenorocirii lui Anacarsis cu ocazia viziței sale în acel oraș. În toate cazurile el nu a putut s'o culcă din gura Sciiților, căci ei renegau pe Anacarsis și pretindeau chiar că nu l' cunoscău de loc. Avem mai jos o altă versiune a istoriei, provenită din sorginte lacedemoniană.

⁴ Μητρὶ τῶν Θεῶν ἀνάγοντας τοὺς Κοζικηνοὺς ὄρετῃ. Expresia ἀνάγειν ὄρετῃ este des întrebuințată de Erodote (Veđi Cartea II, Cap. 48; Cartea III, Cap. 97; Cartea IV, Cap. 108, și Cartea VIII, Cap. 65, unde avem ἕρουν: în loc de ἀνάγουσι). Despre cultul Mamei Țeilor, numită și Cibela sau Rea în Cizic, spune multe Strabon. Tradiția vechie locală eră că acest cult a fost introdus acolo de către Argonauți. Valerius Flaccus (Argonaut: III, 20) dice: Matris deum, cujus religionis ab Argonautis repetebantur, vestigia residua in Cyzicorum numis, ut leonis caput, etc. Se mai dicea că Argonauții ridicaseră pe muntele Dindim, lângă Cizic, o statuie a Cibelei; această statuie fu transportată la Constantinopole mai târziu din ordinul împăratului Constantin cel mare. E mai probabil însă că cultul Cibelei, foarte răspândit în Asia, fu transmis Ionicilor de către Frigienii, și de aceea îl vedem popular la Cizic și în colonia ionică, Olbia.

77. Καίτοι τινὰ ἤδη ἤκουσα λόγον ἄλλον ὑπὸ Πελοποννησίων¹ λεγόμενον, ὡς ὑπὸ τοῦ Σουθέων βασιλέως Ἀνάχαρις ἀποπεμφθεὶς τῆς Ἑλλάδος μαθητὴς² γένοιτο· ὅπισω τε ἀπονοστήσας φασὶν πρὸς τὸν ἀποπέμφαντα, Ἕλληνας πάντας ἀσχόλους εἶναι ἐς πᾶσαν σοφίην, πλὴν Λακεδαιμονίων·³ τούτοιςι δὲ εἶναι

lui Gnuru (carele și acela a fost) fiul lui Lieu, fiul lui Spargapite. Dacă Anacarsis făcea parte din acea familie, atunci să se știe că el a fost ucis de către fratele său, căci Idantirse a fost fiul lui Sauliu, iar Sauliu a fost acela care a ucis pe Anacarsis.

77. Am mai auzit cu toate acestea o versiune cu totul diferită care se relatează de Peloponesienii, cum că Anacarsis ar fi fost trimis de către regele Scitilor ca să facă cunoștință cu Elada; că după ce se înapoia în patria lui, el ar fi spus aceluia care îl trimisese că toți

sis a vizitat Atena la anul 592 înaintea lui Christos, adică aproape 80 de ani înaintea luptei nepotului său cu Dariu. E foarte greu să precisăm cu siguranță aceste date obscure, neavând nici un fapt pozitiv de care ne am putea sprijini. Diogen Laerțiu ne spune că mama lui Anacarsis a fost elină, lucru care ar explica într-o măsură simpatiile lui pentru Elinii și dorința lui de a vizita Grecia. Acest lucru e cu atât mai probabil cu cât faptul că regii sciti luau de neveste, sclave sau fete eline se confirmă mai jos de însuși Erodot la Cap. 78, unde ni se spune că mama lui Scilas, fiului lui Ariapite, era elină. E dar puțin mult ca probabil ca Anacarsis să fi fost de rasă mixtă și că prin legăturile lui cu Elinii să fi ajuns popular în Grecia; însă ar fi prea mult a crede că învățătura lui și geniul lui ar fi fost suficiente ca să merite a fi prenumărat între cei șapte înțelepți ai Eladei.

¹ Πελοποννησίων. La Cartea VI, Cap. 84, ni se spune că Spartanii atribuia un nebun al regelui lor Cleomen prezentei unor Sciti în Lacedemonia: poate că Anacarsis să fi fost unul din aceștia. E probabil că această anecdotă a fost inventată de Elinii nemulțumiți cu dialectica lungă și sofistică din timpul lui Erodot, ca un fel de satiră în contra compatrioților lor, în același spirit în care și poetul Lucretiu a scris Cartea V din «De rerum natura» în contra contemporanilor săi. Erodot trată această istorie cu dispreț și nu răspunde de seriozitatea ei.

² μαθητής. E puțin probabil ca regele unui popor exclusivist, cum erau Scitii, să fi trimis pe însuși fratele său ca să devie un discipul al civilizației eline; de aceea cred că cuvântul μαθητής nu trebuie tradus prin «discipul» ci mai mult prin «observator» sau prin «martor»; cred că μαθητής nu este poate pus aici decât ca să exprime ideea rezultatului material al călătoriei, adică spre a indica cum că Anacarsis a mers în Elada ca martor al civilizației eline și că odată ajuns acolo, a devenit μαθητής. În toate cazurile, traducerea lui Giguet: «Anacharsis aurait voyagé par l'ordre du roi des Seythes et serait devenu disciple de la Grèce», nu poate fi decât logică și gramatical falsă, de orece optativul verbului γένοιτο nu poate în nici un caz corespunde cu «sărit devenit», fiind că acest mod exprimă tot d'una un scop sau o intenție.

³ πλὴν Λακεδαιμονίων. Știm că dintre toți Elinii, Lacedemonienii se

μόνοισι σωφρόνως δοῦναι τε καὶ
δέξασθαι λόγον. Ἄλλ' οὗτος μὲν
ὁ λόγος ἄλλως πέπαισται¹ ὑπὸ
τῶν Ἑλλήνων ὁ δ'ὼν ἀνὴρ, ὥσπερ
πρότερον εἰρήθη, διεφθάρη. Οὗτος
μὲν νῦν οὕτω δὴ τι ἐπρήξε² διὰ
ξενικά τε νόμοιαι καὶ Ἑλληνικάς
ὀμνίας.

Elinii, afară de Laedemonieni
se îndelctuieau cu studiul sci-
ințelor de tot felul; că cu toate
acestea, singurii acești din urmă
erau în stare să vorbească și să
înțeleagă. Această istorie însă s'a
inventat în glumă chiar de că-
tre Elini; acest om a perit în
modul relatat mai sus, și (re-
gele) a umrat astfel fiind că a-
cesta inibia obiceiurile străine
și contactul cu Elinii.

78. Πολλοὶσι δὲ κάρτα ἔτεσι
ὑστερον Σκύλης ὁ Ἀριαπίθεος ἔ-
παθε παραπλήσια τοῦτω. Ἀριαπί-
θεὺ γὰρ τῷ Σκυθῶν βασιλεῖ γίνε-
ται μετ' ἄλλων παίδων Σκύλης ἔξ
Ἰστριῆς³ δὲ γυναικὸς οὗτος γί-
νεται καὶ οὐδαμῶς ἐγγωρίης τὸν ἡ-
μῆτερ αὐτῆ γλώσσῃν τε Ἑλλάδα
καὶ γράμματα εἰδόμενος μετὰ δὲ
χρόνῳ ὑστερον, Ἀριαπίθης μὲν
τελευτᾷ ὄλεθ' ὑπὸ Σπαργαπίθεος⁴
τοῦ Ἀγαθύρων βασιλέος Σκύλης
δὲ τὴν τε βασιλείην παρελάβε, καὶ
τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς τῆ οὐνομα
ἦν Ὀπίη⁵ ἦν δὲ αὐτῆ ἡ Ὀπίη

78. Mulți ani după aceea
Scilas, fiul lui Ariapite, a pățit
mai acelaș lucru, căci Ariapite,
între alți copii, a avut și pe
Scilas; el se născu d'intr'o fe-
mee istrieană și nu d'intr'o in-
digenă; această mamă îl învăță
limba și literile eline. Cât
va timp după aceea murî și
Ariapite asasinat de Spargu-
pite, regele Agatirsilor; Scilas
căpătă și tronul și pe nevasta
tatălui său, anume Opea; această
Opea, din care se născu și Oricu,
fiul lui Ariapite, era indigenă.

feriau de vorbă multă, și de discuții sofistice zadarnice, desprețuind ^{toate} artele
și chiar sciințele.

¹ πέπαισται. Conform manuscrisului lui Sacerost dela Cambridge, precum
și manuscrisului lui Wesseling dela Viena, texturi adoptate de cei mai buni comen-
tatori: derivă dela παίξεν, a spune sau a face în glumă, ceea ce e sinonim cu
παίδως γάρον πέπλασται. Schweighäuser interpretăză: Tomere per ludum nar-
ratur. Cele lalte manuscrise au πέπλασται, ceea ce nu ar indica decât idea de
inventie fără a indica lipsa de serioșitate a invenției: de aceea prefer pe
πέπαισται. — ἄλλος aci completează numai sensul lui πέπαισται.

² οὗτος μὲν νῦν οὕτω δὴ τι ἐπρήξε. Aceșta se referă la regele Scitilor.
³ Ἰστριῆς. De la Istria, Ister sau Istropolis, o vechie colonie milesi-
ană lângă gurile Dunării. Acești coloni din Milet se stabiliră acolo din timpul
invasiei Asiei mici de către Cimerienii. Orașul Istropolis a fost situat nu de
parte de portul nostru Constanța sau Tomii, între acest oraș și gura Sf. George.

⁴ Σπαργαπίθεος. Este evident că acest Spargapite, regele Agatirsilor, nu
este acelaș Spargapite despre carele s'a vorbit mai sus la Cap. 76. E probabil
că este acelaș despre care se vorbeșce în Carța I, Cap. 211, sub numele de
Σπαργαπίτης, (vezi nota la Carța I, Cap. 211).

⁵ Ὀπίη. Două manuscrise au Ὀπίη. Aceșta cășătorie a unui fiu cu soția

ἀσπὴ¹, ἐξ ἧς ἦν Ὀρικός Ἀραιαπί-
 οῦσι παῖς βασιλεύων δὲ Σκυθέων
 ὁ Σκύλης διαίτη μὲν² οὐδαμῶς
 ἤρρασκετο Σκυθικῇ, ἀλλὰ πολλὸν
 πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ μᾶλλον τετραμ-
 μένος ἦν ἀπὸ παιδεύσεως τῆς ἐπι-
 παιδεύουτο, ἐποίησέν τε τοιοῦτο· εἴτε³
 ἀγάγοι τὴν στρατιὴν τὴν Σκυθέων ἐς
 τὸ Βορυσθενεΐτέων ἄστυ⁴, (οἱ δὲ Βο-
 ρυσθενεΐται οὗτοι λέγουσι σφέας αὐ-
 τοὺς εἶναι Μιλησίους,) ἐς τοὺτους ὁ-
 κως ἔλθοι ὁ Σκύλης, τὴν μὲν στρατιὴν
 καταλείπεισκε ἐν τῷ προαστείῳ, αὐ-
 τὸς δὲ ὁκως ἔλθοι ἐς τὸ τεῖχος
 καὶ τὰς πύλας ἐγκλιήσειε, τὴν στο-
 λὴν ἀποθέμενος τὴν Σκυθικὴν, λά-
 βεσκε ἂν Ἑλληνίδα ἐσθῆτα· ἔχων
 ὃ ἂν ταύτην ἠγόραζε, ὅτε δορυφό-
 ρων ἐπομένων οὔτε ἄλλου οὐδενός·
 τὰς δὲ πύλας ἐφύλασσον⁵, μὴ τίς
 μιν Σκυθέων ἴδοι ἔχοντα ταύτην τὴν
 στολὴν καὶ τᾶλλα ἐχρᾶτο διαίτη

Luî Scilas, pe când domnia peste
 Sciți, nu i plăceaū moravurile
 scitice, dar fiind, prin cresce-
 rea lui, mai mult atras spre
 moravurile eline, iată ce făcea
 el: de câte ori conducea ar-
 mata scitică în orașul Boriste-
 niților, — acești Boristenii pre-
 tind că sunt Milesieni —, îndată
 ce Scilas venia la dânsii, își
 lăsa armata în apropierea ora-
 șului, intra singur în interiorul
 zidurilor și, închidând porțile,
 lepăda costumul Sciților și se
 îmbrăca cu haine elinesci: ast-
 fel îmbrăcat umbra prin piața
 publică fără pază armată și fără
 nici un fel de tovarăș. (Boriste-
 niții) păziaū porțile ca nu
 cum va să-l vadă vre un Scit
 purtând acest costum. În ceea
 ce privește și alte lucruri, el

tatălul său amintește pasagiul din Biblié (I Regi, Cap. II, vers 17—25), în care
 Adonija, fiul lui David, ia de nevastă pe una din sofiile tatălul său. Asemenea
 căsătoriilor erau oprite de legea mosaică (Levitic Cap. XVIII, vers 8) dar erau
 de sigur comune la alte nații ale antichității. *cop. : La cité antique: Fouilles de Carthage*

¹ ἀσπὴ. Scopul lui Scilas fu pôte de a concilia pe supușii săi, luând de
 soție o nuere curat scitică.

² μὲν. Lipsesce în manuscriptul florentin.

³ εἴτε. Ca în Omer, sinonim cu ὅτε.

⁴ τὴν στρατιὴν τὴν Σκυθέων ἐς τὸ Βορυσθενεΐτέων ἄστυ. Orașul
 acesta se numia Olbia. Pentru mai multe detalieri veđi nota asupra Olbiei, mai
 sus la Capitolul 53. Se vede că regiî Sciților exercitaū un fel de drept de su-
 veranitate, sau mai bine ăis, de feudalitate, asupra coloniilor străine de pe ma-
 lul Pontului Euxin. Aceste colonii, și mai ales Olbia, pe medaliile și monede-
 lele căreia nu figurăză nici o dată vre un rege al Sciților, erau autonome, nu
 mai că regele Sciților din localitate își afirma, se vede, un drept de suveranitate,
 ocupând periodic teritoriul lor cu armata lui. Atuncî el arăta că e stăpân peste
 oraș, ordona să se închidă porțile și își dispunea forțele militare precum îi
 convenia mai bine. La Panticapea, chiar actele publice se făceaū în numele
 regelui scitic al acelei părți; la Olbia ele se făceaū în numele arhonților. For-
 mula obicinuită care precedă inscripțiile dela Kertch este: ὁ ἈΡΧΟΝΤΟΣ (cu
 tare) ΒΟΣΗΡΟΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΔΟΣΙΑΣ, ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΥΟΝΤΟΣ (cu tare). Veđi
 Dubois, 4-me serie, planche 26.

⁵ ἐφύλασσον. Subiectul este Βορυσθενεΐται subînțeles și de Rawlinson.
 Alți traducători subînțeleg ἐπομένοι care, la prima vedere, ar părea mai gramati-
 cal, dar care este cu totul ilogic, fiind evident că de ôre ce Scilas făcea a-
 ceste ascundându-se de supușii săi, nu i ar pune tocmăi pe aceștia ca să pă-
 zească: din contra, ar pune pe orașeni s'o facă.

Ἑλληνική, καὶ θεοῖσι ἱρὰ ἐποίησε
κατὰ νόμους τοῦς Ἑλλήνων ὅτι δὲ
διατρέψαι μῆνα ἢ πλεον τοῦτου.
ἀπαλλάσσετε ἐνδὸς τὴν Σκυθικὴν
στολήν¹. Ταῦτα ποιεῖσθε πολλὰκις
καὶ οἰκία τε ἐδείματο ἐν Βορυσ-
θένει² καὶ γυναικα ἔγχεε ἐς αὐτὰ³
ἐπιχωρίην.

79. Ἐπεὶ τε δὲ ἔδεδε⁴ οἱ κα-
κῶς γενέσθαι, ἐγένετο ἀπὸ προφά-
σιος τοιγάρ. Ἐπεθάρησε Διονύσω
Βακχείω⁵ τελεσθῆναι⁶ μέλλοντι δὲ
οἱ ἐς χεῖρας ἄγεσθαι⁷ τὴν τελε-
τὴν ἐγένετο φάσμα μέγιστον. Ἦν οἱ
ἐν Βορυσθενείτων τῇ πόλει οἰκίης

se conforma cu usul elinesc și
sacrifica șeilor după legea Eli-
nilor; după ce petrecea astfel
o lună și mai bine, punea din
nou haina scitică și pleca. El
facea această forțe des; își zidi
și o casă în orașul Boristen și
aduse într'ênsa o nevastă in-
digenă, cu care se însură.

79. Dar când sosi timpul
destinat ca să i se împlin-
de nenorocire, iată cauza care a
provocat-o. El dori a fi inițiat
(în misterele) lui Bacus Dio-
nisie; în momentul însă când eră
să se apuce de celebrarea ritu-

¹ Σκυθικὴν στολήν. Erodot nu descrie nicăiri cu dinadinsul costumul național al Scitilor, însă putem avea o idee despre această dupe reprezentările ce le vedem pe vasele găsite la Kertch și dupe alte rămășițe ale artei Scitilor. Îndecând după acestea, Scitii purtau un costum care în unele privințe se asemăna cu acela al țeranilor noștri: purtau o căciulă, nu de oac, dar de păsle, ceva mai lungă și mai ascuțită de cât ale noastre, o cămașă de cânepă legată la mijloc cu un briu sau cu o încingătoare de piele, nădragi largi, nu opinci, dar încălțăminte scurtă și deschisă pe d'asupra. Cei mai avuți împodobiau cămașa lor cu fluturi și femeele purtau salbe de monede la git ca țerancele noastre. (Vezi Rawlinson vol. III, pag. 57, nota asupra acestui pasagiū).

² Βορυσθένει. Nunele propriū Βορυσθένης se aplica de o potrivă riului Boristen precum și orașului Boristen sau Olbia.

³ γυναικα ἔγχεε ἐς αὐτὰ. Frasa complectă ar fi: γυναικα ἔγχεε καὶ ἔγγατο ἐς αὐτὰ, (veđi Cartea IX, Cap. 107). Wesseling traduce forțe bine acest pasagiū eliptic: «et quam illic sumpsit uxorem in istas aedes deduxit, scilicet, «ades sibi curavit in urbe construi Borysthenide, atque in istas aedes uxorem «duxit indigenam.» ἄγεσθαι γυναικα este tocmai «ducere uxorem».

⁴ ἔδεδε. Credința în fatalitate eră așa de înrădăcinată la Elini încât efectul ei eră după dēnsū inevitabil: acel efect nu aștepta decât un prilej ca să se producă.

⁵ Διονύσω Βακχείω. Milesienii, carī erău în contact continuu cu Frigia, introduseră probabil cultul lui Bacus la Olbia de acolo. Numele primitiv al orașului Olbia a fost chiar Σαβία sau Σαβία, dela Sabaziu, numele Bacului frigidian. Creutzer crede că se pōte iar ca cultul lui Bacus la Olbia să fi venit din Tracia unde iarăși acest deū eră emnoscut sub numele de Sabaziu și că prima colonie la Σαβία ar fi fost tragică, urmată mai târziu de o colonie milesiană care dete numele Olbia sau Boristen orașului, păstrând totuși neatins cultul lui Bacus.

⁶ τελεσθῆναι. A fi inițiat; veđi Xenofonte (Sympos. I, § 10) «οἱ τετελεσμένοι τούτω τῷ θεῷ» și iarăși (Oeconomic: XXI, 12) «οἱ ἀλεθρινῶς σαρροτόνη τετελεσμένοι». Luat în sensul acesta, verbul τελεσθῆναι ia tot-d'aua dativul obiectului.

⁷ ἐς χεῖρας ἄγεσθαι. Locuțiune care însemnă «a pune mâna spre a face, adică «a începe a face». Erodot o mai întrebuităză la Cartea I, Cap. 126. «ὡς ἐς χεῖρας ἄγεσθαι» și în Cartea VII, Cap. 8 «ὡς ἐπιελθεῖς ἐς χεῖρας ἄγεσθαι τῷ στρατεύματι».

μεγάλης και πολυτελέος περιβολή,
 τής και ὀλίγον τι¹ πρότερον τοῦ-
 των μνήμην εἶχον, τήν τε περίξ²
 λευκοῦ λίθου σφίγγας τε και γρύ-
 πες³ ἔστασαν ἕς αὐτήν ὁ θεὸς
 ἐνέσκηψε βέλος⁴ και ἡ μὲν κατε-
 κτή πάσα. Σκύλης δὲ οὐδὲν τοῦ-
 του εἶνεκα ἤσσαν⁵ ἐπετέλεσε τήν
 τελευτήν. Σκύλαι δὲ τοῦ βακχεύειν
 πέρι Ἕλλησι ὀνειδιζουσι· οὐ γάρ
 φασι οἴκῳ εἶναι θεὸν ἐξευρίσκειν
 τοῦτον,⁶ ὅστις μαινέσθαι ἐνάγει ἀν-
 θρώπους. Ἐπεὶ τε δὲ ἐτελέσθη τῆ
 Βακχείῳ ὁ Σκύλης, διεδρήστουσε⁷
 τῶν τις Βορυσθενεϊτέων πρὸς τοὺς
 Σκύθας λέγων· »ἡμῖν γάρ καταγε-
 »λάτε, ὦ Σκύθαι, ὅτι βακχεβομεν
 »και ἡμέας ὁ θεὸς λαμβάνει· νῦν
 »οὔτος ὁ δαίμων και τὸν ὑμέτερον
 »βασιλέα λελάβηκε, και βακχεύει

lui, se întimplă o minune din
 cele mai mari. El posedă în o-
 rașul Boristenîilor o casă mare
 și de o construcție luxuoasă,
 despre care am și făcut men-
 țione puțin mai sus, împreju-
 rul acestei case erau sfînxi și
 grifoni săpați în marmură albă ;
 într'însa zeul asvârli un fulger ;
 și ea arse cu desăvârșire. Cu toate
 acestea Scilas nu săvârși mai
 puțin ritul (inițiarul). Sciții bla-
 mază pe Elini din cauza cultu-
 lui lor exagerat pentru Bacus ;
 ei zic că nu se cade a imagina
 (că ar fi existând) un zeu care să
 îndemne pe omeni la furie. Când
 Scilas fu inițiat în misterile lui
 Bacus, unul d'între Boristenîi
 scăpă în tabăra Sciților și le duse :

¹ ὀλίγον τι. În unele ediții ὀλίγω τι, și iarăși în altele ὀλίγω, fără τι.

² τήν τε περίξ. Unele ediții omit pe τε, dar acesta fără autoritatea nici
 unui manuscris. Se vede că acest palat era zidit pe planul caselor celor mari eline,
 cu ornamentele împrejurul edificiului.

³ σφίγγας τε και γρύπες. Ritter (Vorhalle, p. 226) citează acest pasagiū
 drept probă a teoriei sale că ar fi existat pe malurile mării Negre în vechime
 idei religioase și simbolismul indo-bactrian; cred însă că exemplul pe care se
 sprijină el nu e bine ales, de ôre ce chiar din capitolul precedent rezultă că
 acest palat al lui Scilas, departe de a fi vechiū, era din contra zidit de el:
 οἰκία τε ἐδείκνυτο. Sfinxul nu s'a găsit până acum între anticritățile scitice, însă
 grifonul se vede des întrebuintat pe morminte și chiar ca ornament exterior
 al mormintelor (Vești Dubois, 4-me série. Planches 11, 20, 22, 24, 25).

⁴ βέλος. Acest cuvint se întrebuintează des, mai ales în poezie, pentru

fulger. (Vești mai jos Cartea VII, Cap. 10, § 5). *βίη ἠομιαι*

⁵ ἤσσαν. Creutzer serie ἔσσαν.

⁶ θεὸν ἐξευρίσκειν τοῦτον. Literalmente »a descoperi» sau »a aduce la
 lumină pe acest zeu», ceea ce ar putea implica că Elinii singuri mărturisiau că
 zeii lor erau nisece creațiuni ale imaginației; de aceea am și întrodus în pa-
 rentesă cuvintele, »că există» ca să nu se dea aceeași interpretare cuvintului
 ἐξευρίσκειν în raport cu θεὸν.

⁷ διεδρήστουσε. Dificultățile ce le prezintă acest cuvint în text au fă-
 cut ca multe ediții foarte importante să 'l înlocuască prin altele. Puține cu-
 vinte în Erodot au oferit un câmp mai liber și mai larg la interpretări de tot
 felul, mai mult sau mai puțin ingenioase. Am preferit forma διεδρήστουσε pentru
 că, deși prezintă dificultăți, ea este de sigur forma originală și care se sprijină
 pe cele mai bune autorități. Obiecțiunea care o au comentatorii, și mai ales
 grămaticii în contra acestui cuvint este obscuritatea lui: în adevăr, forma este
 necunoscută, dar nimic în regulile grămaticii și a formației verburilor elinesti
 nu împiedică pe διεδρήστουσε de a fi considerat ca o formă echivalentă cu
 διεδρη, în care cas ar însemna »a fugi», traducție foarte în acord cu sensul

» τὴ καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ μαίνεται.²
 » εἰ δὲ μοι ἀπιστέστε, ἐπειθε, καὶ
 » ἄρῃν ἐγὼ δεῖξω.³ Ἐῖποντο τῶν Σκυ-
 » θέων οἱ προσεστώτες καὶ αὐτοῦς
 » ἀναγκῶν ὁ Βοροσθενεΐτης λάβρη
 » ἐπὶ πύργον κατείσε.⁴ Ἐπεὶ τὸ δὲ πα-
 » ρήϊε σὺν τῷ θεάσῳ ὁ Σκύθης καὶ
 » εἶδόν μιν βακχεύοντα οἱ Σκύθαι,
 » κάρτα συμφορῆν μεγάλην ἐποιή-
 » σαντο,⁵ ἐξεληθόντες δὲ ἐστῆμιαινον πάσῃ
 » τῇ στρατῇ τὰ ἴδιον.

80. Ὡς δὲ μετὰ ταῦτα ἐξή-
 λανυσὶ ὁ Σκύθης ἐς ἦθεα τὰ ἑωυτοῦ,
 οἱ Σκύθαι προστηράμενοι τὸν ἀδελ-
 φὸν αὐτοῦ Ὀκταμασάδην, γεγονότα

» Rideți de noi, Scifilor, fiind
 » cã celebrãm pe Bacus și deul
 » ne posedã; acest deũ, acuma
 » a luat posesie și de regele
 » vostru, carele nu numai îi cele-
 » brãzã misterele, dar încã se
 » infuriãzã subt (inspirația) deũ-
 » lui; și daca nu mẽ credeți,
 » veniți, (cu mine) și vi-l voiũ
 » arãta«. Scifiĩ ceĩ mãi de frunte
 » il urmarã; și conducẽndu-i
 » Boristenitul, îi așezã în secret
 » pe un turn; cãnd Scilas pãrũ
 » cu chorul bacanal și cãnd il
 » vedurã ei celebrãnd misterele
 » deului, furã forțe turburați, și
 » eșind (din oraș), relatarã arma-
 » tei întregi cele ce veduserã.

80. În urma acestora, când
 Scilas se întorcea a casã, Scifiĩ
 iși puserã în capul lor pe Oc-
 tamasada, fratele acestuia, nãs-

textului. Ca sã scape de dificultate, copistiĩ au scris în unele manuscrise δι-
 πρήττωσε, schimbãnd pe δ̄ în π. Texturile carĩ adoptã aceastã formã sunt acela
 al lui Aldus și acela din biblioteca Medici la Florența; ele sunt aprobate de
 Schweighãuser, de Gaisford și de Blakesley. În asemenea cas s'ar traduce »a
 dat de veste«, = cu ἔδωκεν εἰδήσειν. Manuscrisul lui Sancroft la Cambridge, pe
 care il urmẽzã Wesseling, are διπρήττωσε care s'ar traduce »încercinã secre-
 tul pe care il cunoscea«, adicã purtarea regelui. În fine, între comentatori,
 Wakekener a scris διέπεισε, adicã »a scãpat« sau »fugit«, sens ce se dã verbu-
 lui πίπτω cãte o datã de Xenofonte. Alții scriũ διέπειπε, διεπερίσσωσε s.e.l.,
 carĩ sunt toate nisece creațiuni ale imaginației.

¹ τὴ. Cãte-va manuscrise și câți va editori suprimã pe τὴ, de sigur din
 cauza deselor repetiții ale conjuncțiunii καὶ în pasagiul acesta. Eũ cred cã au-
 torul a repetit intr'adins conjuncțiunea în denunțarea de față, ca sã dea mãi
 multã putere acusației sau capetelor din care ea se compune; de aceea au
 reșinit pe τὴ, deși condamnat de Gaisford și de Creutzer și am tradus prin »nu
 numai..... dar încã«.

² ὑπὸ τοῦ θεοῦ μαίνεται. ὑπὸ se gãsesce mãi des cu verbiĩ neutri :
 rar cu μαίνεσθαι, care mãi des ia dativul agentului sau genitivul cu εἰ; de
 exemplu, Διονόσῳ μαίνεσθαι, sau ἐκ Διονόσου μαίνεσθαι. Eũ cred cã se subĩnte-
 lege aci un alt verb și cã frasa e echivalentã cu: ἐμπνεύσθεις ὑπὸ θεοῦ, μαίνε-
 ται. Am tradus conform cu aceastã presupunere.

³ δεῖξω. În unele ediții avem forma δείξω.

⁴ κατείσε. În unele ediții κτείσε.

⁵ συμφορῆν μεγάλην ἐποιήσαντο. Tot astfel latinesce expresia »ma-
 ximam calamitatem sibi habuerunt« ar echivala cu »graviter indignati sunt«.
 Am tradus prin »turburați« ca exprimãnd idea de indignație combinatã cu
 spaima coprinsã în cuvintul συμφορã.

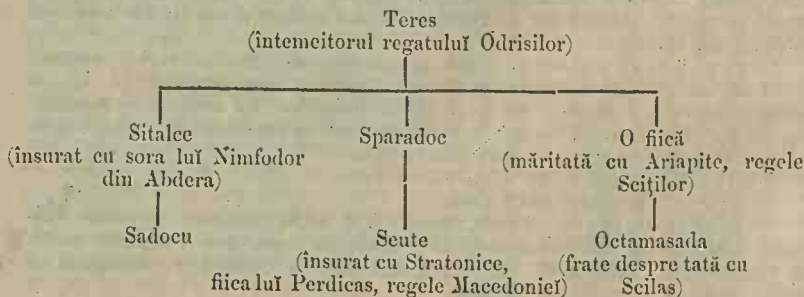
ἐκ τῆς Τήρωσιν θυγατρὸς, ἐπανιστάτο
τῷ Σκόληϊ ὁ δὲ μαθὼν τὸ γινόμε-
νον ἐπ' ἑωυτῷ¹ καὶ τὴν αἰτίην δι'
ἣν ἐποιεῖτο, καταφεύγει ἐς τὴν Θρη-
ῶν πρυθόμενος δὲ ὁ Ὀκταμασάδης
ταῦτα, ἐστρατεύετο ἐπὶ τὴν Θρηῶ-
ν κῆν· ἐπεὶ τε δὲ ἐπὶ τῷ Ἰστρω ἐγέ-
νετο, ἠγνίσασάν μιν οἱ Θρηῶνες· μελ-
λότων δὲ αὐτῶν συνάψαι, ἔμεμψε
Σιτάλκης² παρὰ τὸν Ὀκταμασάδην
λέγων τοιάδε· »τί θεὶ ἡμέας ἀλλή-
»λων πειρηθῆναι; εἰς μὲν μεν τῆς
»ἀδελφείης παῖς, ἔχεις δὲ μεν ἀδελ-
»φρόν³. Σύ τ' ἐμοὶ⁴ ἀπόδος τοῦτον,

cut din fiica lui Teres, și se
răsulară în contra lui Scilas.
Acesta însă, când află cele ce se
pregătia în contra lui și cauza
pentru care se făceau, fugi în
Tracia; Octamasada, prindând
veste de acesta, porni cu oș-
tire în contra Traciei: când
ajunse la Istru, Tracii se îm-
potriviră; tocmai când eră să
se înceagă lupta, Sitalce tri-
mise (un sol) către Octamasada
cu aceste cuvinte: »Care este
»nevoia ca să ne încercăm (pu-

¹ ἐπ' ἑωυτῷ. Ἐπὶ cu datival persoanei indică tot-d'auna o acțiune în
contra acelei persoane. Tot astfel se întrebuintează ἐπὶ în Cartea I, Cap. 61: »μα-
θὼν τὰ ποιούμενα ἐπ' ἑωυτῷ. Asemenea și Plutarch (Vit. Mar. 10) »βουλεύων προ-
δοσίαν ἐπ' αὐτῷ.

² Σιτάλκης. Acesta este prima mențiune pe care o face Erodot despre
acest căpitan; cu toate acestea el nu crede necesar să explice aci nici cine eră,
nici să dea cea mai mică deslușire în privința lui: el vorbeste de dânsul ca de
o persoană bine cunoscută cititorilor săi. În adevăr, legăturile acestuia cu
Atenienii, contractate în primul an al resbelului peloponesiac (veđi Tucid. II, 29)
il făcuseră cunoscut tuturor, și de aceea Erodot nu simte necesitate de a da
detaliuri explicative asupra lui. Dar ceea ce e curios este că mai târziu
(veđi Cartea VII, Cap. 137), când se presintă din nou ocazia de a vorbi despre
Sitalce, autorul nostru intră în amănunte descriptive asupra persoanei lui.
Comentarii ai căutat să explice acesta prin faptul că Erodot ar fi scris căr-
țile istorice înainte anulul întâiu al resbelului Peloponesului și că în prima
ediție nu ar fi existat acest pasagiu privitor la Sitalce; că mai târziu însă, cu
prilejul revizuirii lucrărilor sale, Erodot ar fi intercalat aci această mențiune des-
pre Sitalce, în urma alianței lui cu Atenienii, când numele lui devenise fa-
miliar tutulor. Indice depre asemenea revizuirii ale lucrării lui de către autor, se
găsese și în exemplul paralel cu acesta, unde, după ce Erodot a vorbit de două
ori despre Tales în Cartea I, ca despre o persoană bine cunoscută, la a treia
mențiune ce o face despre dânsul chiar în aceeași carte, (Cap. 170), il descrie
amănunțit.

³ εἰς μὲν μεν τῆς ἀδελφείης παῖς, ἔχεις δὲ μεν ἀδελφρόν. Rawlin-
son ne dă tabela următoare ca să arate rudenia între diferiții membri ai ace-
stei case regale și alianțele contractate de dânsa cu monarhiile vecini:

⁴ Σύ τ' ἐμοὶ. Câte va ediții ai εὐό τ' ἐμοὶ.

»καὶ ἐγὼ σοὶ τὸν σὸν Σκύλην παρα-
 »δίδωμι· στρατιῇ δὲ μήτε σὸ κινδύ-
 »νύσης, μήτε ἐγώ.« Ταῦτά οἱ πέμ-
 φας ὁ Σιτάλικος ἐπεκηρυκτέτο· ἦν
 γὰρ παρὰ τῇ Ὀκταμασάδῃ ἀδελ-
 φεὸς Σιτάλικος,¹ περὶ τούτου.²
 ὁ δὲ Ὀκταμασάδης καταινέει ταῦτα·
 ἐκδιδοὺς δὲ τὸν ἑωυτοῦ μήτρωνα³
 Σιτάλικη ἔλαβε τὸν ἀδελφεὸν Σκύ-
 λην. Καὶ Σιτάλικος μὲν παραλαβὼν
 τὸν ἀδελφεὸν ἀπήγετο· Σκύλικος δὲ
 Ὀκταμασάδης αὐτοῦ ταύτη⁴ ἀπέ-
 ταμε τὴν καρπάλην. Οὕτω μὲν περι-
 τέλλουσι τὰ σφέτερά νόμοισι Σκύ-
 ληαι, τοῖσι δὲ παρακτωμένοισι ξεινι-
 κοῦς νόμους τοιαῦτα ἐπιτίμια δι-
 δοῦσι.⁵

»terile) între noi? Tu ești fiul
 »surorii mele și ai pe fratele
 »meu în puterea ta; înapoia-
 »ză-mi pe acesta și eu îți voi
 »preda pe Scilas al tău; atunci
 »nici tu, nici, eu nu ne vom ex-
 »pune la pericol cu armatele
 »nostre«. Aceste vorbe i le tri-
 mise Sitalce cu un sol; în a-
 devêr, un frate al lui Sitalce se
 afla pe lângă Octamasada, unde
 căutase un refugiu; Octamasada
 consimți la acésta: după ce pre-
 dede pe fratele mamei sale în
 mânele lui Sitalce, primi (în
 schimb) pe fratele său, Scilas;
 Sitalce, îndată ce primi pe fra-
 tele său, se retrase; Octama-
 sada însă, tăiă pe loc capul lui
 Scilas. Astfel își observă Sciții
 (riguros) datinele, și astfel este
 pedépsa care o aplică acelor
 cari adoptă obiceiuri străine.

81. Πληθος δὲ τὸ Σκυθῆων οὐκ
 οἶός τε ἐγενόμενῃ ἀτρεκέως πηέσθαι,
 ἀλλὰ διαφόρους λόγους περὶ τοῦ
 ἀριθμοῦ ἤκουον· καὶ γὰρ κάρτα
 πολλοὺς εἶναι σφας, καὶ ὀλίγους,
 ὡς Σκύθας⁶ εἶναι. Τοσόνδε μέντοι

81. Nu am fost nici o dată
 în poziție a cunoște cu pre-
 cizie populația Sciților, dar am
 auzit diferite svonuri în pri-
 vința numărului lor; (pe de o
 parte mi s'a spus) că sunt foarte

¹ ἀδελφεὸς Σιτάλικος. Sparadoc, tatăl lui Seute.

² τούτου. Manuscrisul din Florența omite acest cuvânt care lipsesc și în multe ediții din cauza acésta; însă marea majoritate a manuscriselor și a edi-
 torilor, îl rețin. În cas de omitere a acestui cuvânt, περὶ τούτου s'ar referi la Si-
 talco ca persóna dela care fugise acest frate.

³ μήτρωνα. Unchiul despre mamă, adică fratele mamei sale. (Veđi tabela
 din nota 3, pag. 110 și tabela din nota 4, pag. 103). Octamasada eră frate des-
 pre tată al lui Scilas și muma lui eră sora lui Sparadoc pe care îl reclama Sitalce.

⁴ αὐτοῦ ταύτη. Pe loc. Erodote mai întrebunțeză acésta locuțiune la
 finele capitolului 189 din cartea I.

⁵ τοιαῦτα ἐπιτίμια διδοῦσι: »talem poenam tribuunt«. Euripide se servă
 de aceași expresiune în tragedia Ecuba, vers 1086: »δεινὰ τ'ἀπιτίμια δάμων
 ἔδωκεν«.

⁶ ὡς Σκύθας. Sunt două moduri de a traduce aceste cuvinte. Cel din-
 tăiū mod, care, la prima vedere, pare mai natural este de a înțelege καθαροὺς
 »curați, în sens de »Sciți neaoși«, presupunnd atunci că marea majoritate a po-

ἀπέφαινον μοι ἐς ὄψιν. Ἔστι μεταξὺ
 Βορροθίνεός τε ποταμοῦ καὶ Ἰπά-
 νιος γῶρος, ὄνομα δὲ οἷ ἔστι Ἐ-
 ξαμπαίος¹ τοῦ καὶ ὀλίγον τι² πρό-
 τερον τούτων μνήμην εἶγον, φάμε-
 νος ἐν αὐτῷ κρήνην ὕδατος πικροῦ
 εἶναι, ἀπ' ἧς τὸ ὕδωρ ἀπορρέου
 τὸν Ἰπανν ἄποτον ποιεῖν³. ἐν
 τούτῳ τῷ γῶρῳ κέεται χαλκήϊον⁴,
 μεγάλη καὶ ἐξαπλήσιον τοῦ ἐπι

numeroși, (pe de alta) foarte pu-
 țini (la număr) pentru o nație
 ca Sciții. Iată însă ce mi se
 pare mie. Între Boristen și flu-
 viul Ipanis există o localitate
 având numele Exampeus; des-
 pre acea localitate am făcut
 mențiune ceva mai sus, spu-
 nând că într'enska se află un
 isvor de apă amară din care,

palatului Sciției eră străină sau amestecată cu sânge străin. Acesta este și păre-
 rea lui Schweighäuser, care își traduce idea: »si de vere nominatis Scythis
 queras«. Comentatorii germani cari aprobă această interpretare, traduc: »was
 eigentliche Scythien sind«. Această traducere sau interpretare, cum am dis mai
 sus, pare, la prima vedere, cea mai naturală, dar eu cred că dacă examinăm
 mai bine chestia și intrăm mai mult în spiritul lui Erodot, carele trebuie să fi
 avut aceleași idei asupra Sciților pe cari le aveați toți Elinii, vom vedea că
 sensul acestor cuvinte este cu totul altul. Tacidid (II 97) ne spune curat care
 eră opinia generală în Grecia în privința numărului Sciților. Multimea lor eră
 chiar, într'atât proverbială încât acest scriitor, vorbind despre imperiul fundat în
 Tracia de către Tere și de către fiul său Sitalce, ne spune că puterea armată
 a acestuia nici nu eră de comparat cu aceea al Sciților »πρατὸς πλήθους«. Nu
 numai atât, dar el spune mai departe că nici o nație în Europa sau în Asia
 nu ar putea să lupte în contra Sciților uniți la un loc. De aceea cred că ὡς
 Σκύθας aci să referă la legenda stabilită despre numărul cel mare al acestui po-
 pop: Francesul ar dice »pour des Scythes«. Această este și opinia lui Dindorf,
 care dice »pro Seytarum nomine«, a lui Blakesley, care compară aceste cuvinte
 forte bine cu ὡς ἂν εἶναι Ροδῶπιον (Cartea II, Cap. 135); în fine este și părerea
 lui Rawlinson care traduce astfel cuvintele acestea: »but scanty for such a nation
 as the Scyths«. Veți iar nota din vol. II asupra pasagiului ὡς εἶναι Αἰγύπτου,
 din Cap. 8, Cartea II.

¹ Ἐξαμπαίος. Veți mai sus nota No 1, la pag. 72

² ὀλίγον τι. Unele ediții au ὀλίγη τι. Veți mai sus. nota No. 1 la
 pag. 108.

³ ποιεῖν. În unele ediții ποιεῖ.

⁴ χαλκήϊον. Vasul de aramă descris aci a procurat iar lui Ritter argu-
 mente în sprinjal teoriei sale despre existența religiei budiste în Scitia și în-
 troducerea ei acolo de către Cimerienii. El crede că acest vas eră cimerian
 și în numele »Ariantec« de mai jos, el vede pe acela al legănelui budismu-
 lui »Aria Bactriac«. El mai crede că locul unde eră ridicat acest vas eră con-
 sacrat lui Buda și că dramurile sacre aflate acolo și descrise la Capitolul 52
 nu conduceau decât la locul unde se săvârșiau sacrificiuri zeului Buda. Este
 constatat în adevăr că Cimbrii din nordul Europei se serviau de vase mari de
 aramă cari erau sacre și în cari ei turnau sângele victimelor (veți Strabon VII);
 unul din aceste vase a fost oferit chiar împăratului August ca dar. Analogia
 între acești Cimbrii cu Cimerienii din Scitia se presupune din cauza potrivirii
 obiceiurilor și numelui lor, dar ce probe avem noi că Cimerienii erau budisti?
 Rawlinson, din contra, are argumente cari combat teoria lui Ritter despre reli-
 gia Cimerienilor: el arată că Cimerienii fură alungați din Scitia către anul 637
 înainte de Christos, adică înaintea răspândirii cultului lui Buda, a cărui
 naseere datăză dela 628 de ani înainte de Christos. Rawlinson crede că vasul
 acesta nu eră lucrat nici de Sciți nici de Cimerienii și că eră pur și simplu o
 lucrare a Elinilor, fabricat poate chiar la Olbia; deci toate presupunerile lui Ritter
 nu sunt fondate pe nimic solid.

στόματι τοῦ Πόντου¹ κρητήρος, τὸν Πανσάνης ὁ Κλεομβρότου ἀνέθηκε. Ὅς δὲ μὴ εἶδὲ ζω τοῦτον, ὡδὲ ἀγλώτων ἐξακοσίους ἀμπορέας² εὐπειτέως χωρέει τὸ ἐν Σκύθῃσι γαλακτῆρον πάχος δὲ τὸ Σκυθικὸν τοῦτο γαλακτῆρον ἐστὶ θαυμάσιον ἕξ. Τοῦτο ὡν ἔλεγον οἱ ἐπιγῶροι ἀπὸ ἀρδίων γενέσθαι βουλόμενοι γὰρ τὸν πρῶτον βασιλέα, τῷ ὄνομα εἶναι Ἀριάντην, τοῦτον³ εἰδέναι τὸ πλῆθος τῶν Σκυθῶν, καλεῖσθαι μὲν πάντας Σκύθας ἀρῶν ἕκαστον μίαν ἀπὸ τοῦ ὀστέου κομίσαι· ὅς δ' ἂν μὴ κομίσῃ, θάνατον ἀπέλλει· κομισθῆναι τε δὴ γόημα πολλὸν ἀρδίων⁴, καὶ ῥιθόσαι ἐξ αὐτέων μυηρόστων ποιήσαντι λεπέσθαι· ἐκ τούτων δὴ μὲν τὸ γαλακτῆρον⁵ ποιῆσαι τοῦτο, καὶ ἀναθεῖναι ἐς τὸν Ἐξαμπαῖον τοῦτον.

curgend apa, transformă İpani-sul într'un fluviu nepotabil; în această localitate se găsește un vas de aramă, mai mare de șese ori cât acela de la intrarea Pontului, pe care l'a dedicat Pausanias, fiul lui Cleombrote. Pentru cine nu l'a vădut îl voi descrie astfel: vasul acesta de aramă din Scitia conține lesne șese-sute de amfore, și grosimea metalului (din care se compune) este de șese degete. Cei din localitate pretind că el ar fi turnat din virfuri de săgeți; că un rege al lor, al căruia nume fu Ariante, voind să cunoscă numărul Scitilor; ar fi dat ordin la toți Scitii ca să i aducă câte un virf de săgeată; (că acesta) ar fi amenințat cu

¹ ἐπὶ στόματι τοῦ Πόντου. Câte va ediții au în: τῷ στόματι. Această gură a Pontului pare a fi Bosforul tracic, căci și Ateneu (Deipnosof: VII. 9) vorbind despre asediul orașului Bizanța de către Pausanias (acesta Pausanias carele învinse pe Mardoniu la Platea) ne informază că spre amintire a victoriei sale acolo, acest general ridică în onoarea lui Neptun, la gura Pontului, un monument de bronz sau de aramă, cu o inscripție; și e de observat că Ateneu se servă în pasajul la care mă refer tocmai de cuvântul ἀνέθηκε pe care îl întrebuintează aci și Erodot:

Ἐν γὰρ ἀρετᾷ ἀνέθηκε Ποσειδάων ἄνακτι
Πανσανίας ἄρῶν Ἑλλήδος εὐνοχόρου
Πόντου ἐπ' Ἑξείνου ὄντος
Κλεομβρότου

² ἐξακοσίους ἀμπορέας. Adică vre-o 250 de vedre. Un alt vas gigantic de felul acesta este acel presintat oracolului deltic de către Cresu și descris de Erodot în Cartea I, Cap. 51, dar care eră de argint.

³ τοῦτον. Manuscrisul bibliotecii naționale din Paris are τούτων, variantă pe care o preferă Schweighäuser. E evident că ast-fel τούτων s'ar raporta la τῶν Σκυθῶν.

⁴ ἀρδίων. S'a vădut mai sus la Cap. 3 cât de mult Scitii întrebuintău săgeți și arcu, arma lor națională; s'a mai vădut că ei îngropaū această armă în mormintele lor: virfurile de săgeată scitice carii s'au găsit în aceste morminte sunt lucrate cu multă artă; în genere ele sunt triangulare și făcute de aramă. Arma aceasta fiind atât de răspândită în Scitia, era natural ca regele să presupue că nu exista Scit care să nu posede săgeată.

⁵ γαλακτῆρον. Vase de bronz, în adevăr mult mai mici și lucrate de Elini, s'au găsit în mormintele Scitilor. Vasul de care e vorba aci a fost de sigur turnat de Elini la Ollbia și origina ce i-o dă tradiția pe care ne o transmite Erodot trebuie să fie falsă.

Ταῦτα δὴ περὶ τοῦ πλήθους τοῦ
Σκυθῶν ἔχουον.

82. Θωμάσια δὲ ἡ χώρα αὐτῆ
οὐκ ἔχει, χωρὶς ἢ οὐ ποταμούς
τε πολλῶν μεγίστους, καὶ ἀριθμὸν
πλείστους· ὁ δὲ ἀποθωμάσαι ἄξιον
καὶ πέρας τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ
μεγάλους τοῦ πεδίου¹ παρέχεται,
εἰρήσεται· ἔγχος Ἡρακλέος² φαί-
νουσι ἐν πέτρῃ ἐνεδόν, τὸ οἶκε μὲν
βήματι ἀνδρός· ἐστὶ δὲ τὸ μέγας
δίπηγχο, παρὰ τὸν Τύρην ποταμὸν.
Τοῦτο μὲν νῦν τοιοῦτό ἐστι· ἀνα-
βήσομαι³ δὲ ἐς τὴν κατ' ἀρχὰς
ἦτα λέξων λόγον.

83. Παρασκευαζομένου⁴ Δαρίου

mörte pe cele ce n'ar aduce;
aducându-i-se un număr foarte
mare de virfuri de săgeți, el
găsi de cuviință să facă din a-
cestea un monument spre po-
menire; astfel dar din aceste
(virfuri de săgeți) s'a făcut a-
cest vas de aramă și s'a așe-
dat în această (localitate numită)
Exampea. Iată dar ceea ce am
auzit despre numărul Sciților.

82. Țera acesta nu posedă
nimic extraordinar, afară numai
riuri cu mult mai mari (de
cât în alte țeri) și foarte nume-
roase: voiți spune însă ceea ce
este demn de observat, deosebit
de riuri și de întinderea cea mare
a câmpului. Se arată lângă riul
Tiras o urmă a lui Ercul lă-
sată în piatră, ea seamănă cu
urma unui picior de om, dar
mărimea ei este de doi coți.
Astfel este această urmă; eu însă
voiți reveni la istoria cu care
începusem.

83. Dariu își făcuse pregă-

¹ μεγάλους τοῦ πεδίου. Stepele cele imense ale Rusiei meridionale.
² Ἡρακλέος. Aceasta nu probază ca Ercul era o divinitate recunoscută
în Scitia. Probabil că Elinii, vădend aceste urme gigantice, le atribuiau lui E-
rcul și nu trebuie să pierdem din vedere că Erodot își lua informațiile dela
compatrioții lui. Am vădit și mai sus că legendele despre Ercul în Scitia erau
legende ale Elinilor stabiliți acolo (vești Cap. 8—10). Probabil că Sciții nici
nu cunoșeau pe Ercul. E de observat, în privința acestor urme gigantice în
Scitia, că multe popore au asemenea tradiții despre urme mari: între altele
pūtem cită sandalul colosal al lui Budha, conservat în India; tot așa există
un sandal al unui fundator de sectă dervișă pe care îl arată la Cairo sec-
tarii lui. Muzeul Britanic din Londra posedă o impresiune colosală sculptată
în piatră a unui picior uman găsită în Egipt lângă Sfīnx. Erodot ne mai ci-
tază un cas analog în cartea II, cap. 91. Aci Ritter iar vede urme ale cultului
lui Budha în Scitia.

³ ἀναβήσομαι. Autorul revine la narațiunea originală cu care a început
această carte, adică la istoria expediției lui Dariu în Scitia, întreruptă dela Cap.
4, pentru a face această descriere a țerii Sciților și a moravurilor lor.

⁴ παρασκευαζομένου. Genitivul absolut, echivalent cu ablativul absolut
latinesc și exprimând o acțiune terminată. 7

ἐπὶ τοὺς Σκύθας καὶ ἐπιπέμποντος ἀγγέλους ἐπιτάξοντας τοῖσι μὲν περὶ στρατὸν, τοῖσι δὲ νέας παραγγεῖν, τοῖσι δὲ ζευγνύουσι¹ τὸν Θρηϊκὸν Βόσπορον, Ἀρτάβανος ὁ Ὑπασπερος, ἀδελφεὸς ἐὼν Ἀρταίου, ἐγγράζει² μηδαμῶς αὐτὸν στρατητῆν ἐπὶ Σκύθας ποιέεσθαι, καταλέγων τῶν Σκυθίων τὴν ἀπορίην.³ Ἄλλ' οὐ γὰρ ἔπειθε συμβουλεύων οἱ χρηστά, ὁ μὲν ἐπέπαυτο, ὁ δὲ, ἐπειδὴ οἱ τὰ πάντα παρεσκεύαστο, ἐξήλαυσε τὸν στρατὸν ἐκ Σούσων⁴.

84. Ἐνθαῦτα τῶν Περσέων Οἰόβαζος ἐδεδίθη Ἀρταίῳ, τριῶν ἐόντων οἱ παίδων καὶ πάντων στρατηγῶν, ἕνα αὐτῷ καταλείβηται. Ὅ δὲ οἱ ἔφη, ὡς φίλῳ ἐόντι καὶ μετρίων δεομένῳ πάντας τοὺς παῖδας καταλείβειν ὁ μὲν δὴ Οἰόβαζος περι-

tirile în contra Sciților, el trimisese mesageri cu ordin, către unii ca să procure trupe, către alții ca să echipeze nave, către alții încă să facă un pod peste Bosforul Tracic, când Artabane, fiul lui Istape, și fratele regelui Darius, îl conjură ca nu cumva să trimită el o armată în contra Sciților, invocând (dificultățile care ar rezulta din) lipsa de resurse ale Sciților. Dar deși el dedea sfaturi bune (regelui), nu isbuti să-l convingă și renunță (d'a mai încerca), regele însă, de ore ce pregătise τότε, își porni armata din Susa.

84. În timpul acesta, Oeobaz, unul dintre Perși, având trei fiți și tus-trei servind în armată, rugă pe Dariu să-i lase unul. Regele i răspuse ca la un amic și ca la unul a căruia cerere era moderată, că îi va

¹ ζευγνύουσι. În unele ediții se află forma pasivă ζευγνύομαι.

² ἐγγράζει. Forma contractată ἐγγράζει se întrebuintează de unii editori; am preferat însă forma ionică ca mai conformă cu usul lui Erodot.

³ ἀπορίην. În general înseamnă sărăcie dar aci dificultate rezultând din lipsa de resurse pe care o oferă Scitia. Prevederea lui Artabane, fratele lui Darius, reapare în Cartea VII, cap. 10, în sfatul ce-l dă nepotului său Xerxe.

⁴ ἐξήλαυσε τὸν στρατὸν ἐκ Σούσων. Din descrierea acesta se vede că la Susa a fost o concentrare însemnată a forțelor lui Darius și că de acolo a pornit mai târziu expediția. E peste puțină însă ca acesta să fie o exactă relatare a operațiilor militare cu cari s'a deschis această campanie, pentru că Susa era la o distanță de trei luni dela coasta mării pentru o armată ca a lui Darius; concentrarea trebuie dar să fi avut loc la extremitatea occidentală a imperiului Perșilor. Asemenea erori de strategie orientală mai face Erodot în Cartea I, Cap. 77, când dice că Cresu a dat întâlnire trupelor babiloniene auxiliare la Sarde, lucru iarăși imposibil pentru că acele trupe, ca să ajungă acolo, ar fi trebuit să trecă prin teritoriul inamicului. În cazul acela e evident că era vorba de un atac simultaneu asupra lui Ciru, un fel de strategie necunoscută Elinilor și de acolo provine erorea lui Erodot. Tot așa și în cazul de față, erorea trebuie să provie dintr'o neînțelegere a tacticei militare ordinare urmate de Perși. Cât pentru Susa, Rennel, carele a scris asupra geografiei lui Erodot, ne spune că era situată în locul numit astăzi Sus, cu 70 de kilometri mai spre Babilona decât punctul numit Suster sau Tostar, presupus a indica situl aceluși oraș. Tot ce se scia de Elini despre Susa era că se afla situat pe râul Choaspes și că conținea un palat mareț al regelui Perșilor.

2 inopie
nu pot să
dar de se

χαρῆς ἤμ. ἐλπίζων τοὺς νέας στρα-
τηγῆς ἀπολεῖσθαι· ὁ δὲ ἐκέλευσε
τοὺς ἐπὶ τούτων ἐπεστρωτάς¹ ἀπο-
κτείνειν πάντας τοὺς Οἰοβάζου παῖ-
δας. Καὶ οὗτοι μὲν ἀποσφραγέντες
αὐτοῦ τάβη ἐλίποντο².

85. Δαρειὸς δὲ ἐπεὶ τε πορευό-
μενος ἐκ Σούσιων ἀπίκετο τῆς Καλ-
χηδονίης³ ἐπὶ τὸν Βόσπορον, ἵνα
ἐξενυκτοῖ ἢ γέφυρα, ἐνθεύτεν ἐσβάς
ἐς νέα ἔπλεε ἐπὶ τὰς Κρανέας⁴
καλευόμενας, τὰς πρότερον πλαγίταις
Ἑλληγές φασὶ εἶναι ἐξόμενος δὲ
ἐπὶ τῷ ἱερῷ⁵ ἐθηγεῖτο τὸν Πόντον,

lăsa pe toți copiii; Oeobaz eră
fôrte vesel, creștând cã fiii lui
vor scãpa din armatã; regele
însã dete ordin ofițerilor supe-
riori peste fiii lui Oeobaz cã sã-
ucidã pe toți; astfel dar aceș-
tia fiind tãiați rămaserã pe loc
acolo.

85. Dariu, dupã ce porni
din Susa, veni în (pãrțile) Cal-
cedoniei pe Bosfor; unde se
făcuse podul, de acolo, suindu-
se într'o navã, își îndreptã cur-
sul pe lângã stâncile numite
Cianee, odinioãrã plutitoare, spun
Elinii: șeștând în templul (care

¹ ἐπεστρωτάς. În traducerea acestui cuvânt mă deosebesc de opinia tutulor comentatorilor cari cred cã el denotã persoanele însãrinite a sta tot-d'aua pe lângã persóna regelui spre a executa repede ordinele lui. Pentru mine nu face cea mai micã umbrã de îndoialã cã τούτων se referã la fii lui Oeobaz și nici cum la persoanele din suita regelui: mai ales cã ἐπὶ exprimã superioritate, ca în ἐπιτοκος; deci eu cred cã τοὺς ἐπὶ τούτων ἐπεστρωτάς înseamnă ofițerii lor superiori. Adicã persoanele prepuse asupra filor lui Oeobaz și nici cum spre servitorii cari erau prezenți lângã rege.

² αὐτοῦ τάβη ἐλίποντο. Pentru expresia αὐτοῦ τάβη veđi mai sus la Cap. 80. O anecdotã similarã ni se spune despre Xerxe în cartea VII, cap. 39 și o asemenea crușime e mai demnã de caracterul lui Xerxe decãt de acela al-tatãlui sãu. Unii au scuzat acest act neomenos sub cuvânt cã legea Persilor, cerând dela toți de o potrivã serviciul militar, o cerere în contra acestei dispozițiuni se considera ca o adevãratã crimã de înãltã trãdare.

³ ἀπίκετο τῆς Καλχηδονίης. Este de observat aci cã Erodot nu menționã nici un fapt petrecut între pornirea lui Dariu dela Susa și sosirea lui în strimtorile Bosforului Tracic, cu tôte cã concentrarea principalã a trupelor sale trebuie sã fi avut loc în acest interval, dând loc la multe episoade interesante și sleind în mod simțitor resursele Asiei mici. — Calcedonia erã o colonie din Megara fundatã la anul 674 înainte de Christos, tocmai la intrarea Bosforului despre Propontida și pe cõsta Asiaticã. Fundația ei avu loc 7 ani înainte celei lalte colonii megariene numite Bizanța, tocmai în fașã pe cõsta Europei, unde este astãđi Constantinopolul. Satul turcesc Kadi-Kieui, 4 kilometri numai spre sud de orașul Scutari, ocupã astãđi locul Calcedoniei.

⁴ Κρανέας. Aceste insule, sau mai bine đis stânci, se mai numiau și Simplegade, veđi Strabon (VII), Pindar (Pyth IV, 371) și Apolon din Rod; (II, 318) și erau douã la numër: «δίδυμοι» đice Pindar. Una erã lângã cõsta Asiei și cea laltã lângã cõsta Europei la intrarea Bosforului despre Pontul Euxin. Ele existã și astãđi și se numesc Urek-Taki.

⁵ τῷ ἱερῷ. Aci, ca și mai jos la Cap. 87, prin templul acesta se înțelege templul lui Joe Uriu (Ὀὔριος) situat la intrarea Bosforului despre Pontul Euxin. În loc de ἱερῷ unii comentatori au propus βίω, adicã pe promotoriul Cianeeilor, alții ἱερῷ, adicã șeștând pe puntea navei; acestea însă sunt simple suposiții nefundate. E mai natural a respecta autoritatea manuscriselor și a presupune cã Dariu, debarcând, s'a urcat în templul lui Joe și cã de acolo a privit spectacolul care se desfășura înaintea ochilor lui. Acei numai cari au veđut

ἔόντα ἀξιοθέητον. Ἡλαχέων γὰρ
ἀπάντων πέφυκε θωρακιώτατος¹.
τὸ δὲ μὲν μῆκος στάδιοι εἰς ἑκα-
τὸν καὶ χίλιοι καὶ μύριοι, τὸ δὲ
εὖρος, τῆ εὐρύτατος αὐτὸς ἕωντος,
στάδιοι τριηκόσιοι καὶ τρισχίλιοι.²
Τούτου τὸ πελάγος τὸ στόμα ἐστὶ
εὖρος τεσσαρες στάδιοι,³ μῆκος δὲ

se află aprópe) el își aruncă
privirile asupra Pontului, un
spectacol în adevăr demn de a fi
vădut. D'între tóte mările, acésta
(Pontul) este cea mai însemnată ;
lungimea ei este de unspredece
mii una sută de stadii iar lăți-
mea ei, în partea cea mai lată,

mărețul spectacol al intrării Mării Negre despre Bosfor, pot să aprecieze într-o
forță a expresiei ἀξιοθέητον.

¹ θωρακιώτατος. În manuscrisul lui Sancerft la Cambridge avem aci
neutrul θωρακιώτατος. Am tradus prin „însemnată” fiind că mi se pare că cu-
vîntul se aplică mai mult la particularitățile cari deosebesc acésta mare de
cele lalte decât la calitățile ei estetice, la cari s'ar referi mai mult cuvîntul
ἀξιοθέητον din frasa precedență. De sigur că ceea ce isbia mult pe autorii
noștri în Pontul Euxin eră imensa lui întindere, pe care de sigur ei își o exagera
mult, precum și volumul imens de apă care se strecoară prin Bosfor, adus de fluvii
cele mari cari alimentează acésta mare. Asemenea trebuie să-l fi impresionat și
natura ei furtunósă și neliniștită, căreia datora prima ei denumire de ἄεννος
sau neospitalieră, mai târziu prefăcută prin eufemism în εὐείνος, conform prin-
cipiului care dete numele de Eumenide Furiiilor.

² μῆκος στάδιοι εἰς ἑκατὸν καὶ χίλιοι καὶ μύριοι, τὸ δὲ εὖρος, τῆ
εὐρύτατος αὐτὸς ἕωντος, στάδιοι τριηκόσιοι καὶ τρισχίλιοι. Aceste di-
mensiuni ce le dă aci autorul nostru despre întinderea Pontului Euxin, atît
în lungime cât și în lățime, departe de a fi corecte, sunt fôrte exagerate.
Distanța dela Bosfor pînă la riul Fasis, pe care o consideră Erodót ca repre-
sintînd lungimea cea mai mare a Pontului, nu este de 2043 de kilometri la care
ar corespunde cifra de 11,100 de stadii, ci de 1008 kilometri, adică de 5448 stadii,
astfel încât se atribuie aci Mării Negre o lungime mai mult decât îndoiță de ceea
ce are. Asemenea cifra de 3300 stadii, dată ca lățime a acestei mări, este și ea
exagerată. Căți-va comentatori nă căutat să explice aceste cifre, unii dîcînd că
stadiul de care se servă Erodót aci nu este stadiul ordinar olimpic de 184,95 metri
de care se servă chiar el în alte locuri. Se înțelege că acésta explicație este cu
totul banală și nu merită măcar discuție; o altă explicație este că dela epoca
lui Erodót și pînă astăzi dimensiunile Mării Negre s'au schimbat, și că în anti-
chitate ea aveă o întindere mult mai mare de cât astăzi. Acésta explicație este
mai ingeniosă, și întru cât privește lățimea acestei mări, socotind dela Sinoe
și pînă în fundul Mării Azov, (căci de sigur că Lacul Meotis intră în acésta
măsurătoare) ea nu este lipsită de ôre care temeiu, căci scim că de la epoca lui
Erodót și pînă astăzi Lacul Meotis a scădut mult. Acest argument însu nu se
pöte aplica la estimația făcută de Erodót despre lungimea Pontului Euxin,
care a rămas aceeași și în vechime, cösta de la Batum fiind stîncösă, înaltă
și fără rîuri importante cari să lase depozite de aluvion ; cât pentru cösta
opusă, scim bine că Dunărea chiar nu a avut nici un efect în sensul creșterii
litoralului. Esplicația dată de Rawlinson asupra acestor greșite estimații ale
lui Erodót relativ la dimensiunile Pontului Euxin într paré pöte cea mai plau-
sibilă. El dîce că ea provine dintr'o estimație exagerată a mersului unei
nave. Erodót a călătorit pe mare dela Bosfor la Fasis (lîngă Batumul modern)
și a vădut că a percurt distanța acésta în 9 zile și 8 nopți (Cartea II, cap.
104). I se spusese că nava mergea 1300 stadii pe zi, când în realitate ea
nu mergea de cât 800. Scia pe de altă parte că de la riul Termodon la Sin-
dica este un voiaj de 2½ zile și calculînd tot pe basa acestei înțel greșite, ne
spune că lățimea este de 3300 stadii. Scim bine că marinarii, ca să-și recomande
nava, exageréză des repejunea navei și probabil că acolo trebuie căutat sorginta
erörei lui Erodót.

³ τεσσαρες στάδιοι. Lățimea actuală a Bosforului, la punctul despre care

τοῦ στόματος ὁ ἀρχήν¹, τὸ δὴ Βόσπορος κέκληται, κατ' ὃ δὴ ἔξευκτο ἡ γέφυρα, ἐπὶ σταδίουσιν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἔστι². Τεῖνει δ' ἔς τὴν Προποντίδα ὁ Βόσπορος· ἡ δὲ Προποντίς, εὐρύσα εὐρύσ μὲν σταδίων πεντακοσίων³, μήκος δὲ τετρακοσίων καὶ χιλίων⁴, καταδιδοὶ ἐς τὸν Ἑλλήσποντον, ἔοντα στενωπότητα⁵ μὲν ἑπτὰ σταδίουσιν, μήκος δὲ τετρακοσίουσιν⁶. Ἐκδιδοὶ δὲ ὁ Ἑλλήσποντος ἐς χάσμα πελάγους τὸ δὴ Αἰγαίον καλεῖται.

86. Μετρέτρηται δὲ ταῦτα ὡδε·
νῆρσ ἐπίταν μάλιστά κη κατανοῖ:

de trei miî trei-sute de stadii; intrarea acestei mări are o lăţime de patru stadii, lungimea însă a strîmtorii, care este un canal numit Bosfor, peste care erà aruncat podul, este de vre o sută două-şeci de stadii. Bosforul se întinde spre Propontida; Propontida, care are o lăţime de cinci-sute de stadii şi o lungime de o mie patru-sute, se scurge în Elespont, care are o îngustime de şapte stadii şi o lungime de patru-sute. Elespontul se scurge în marea deschisă numită Egea.

86. Aceste măsurări se fac precum urmază: o navă în ge-

se vorbescce aci, alică la intrarea Mării Negre, pe la Anadoli Kavak, este de 6 stadii. Cifra de 4 stadii ne o dă atât Plin cât şi Strabon: prin urmare trebuie să fi fost adevărata lăţime a intrării Bosforului pe timpurile acelea. Aşa fiind, de atunci şi până astăzi acea strîmtoare s'a lăţit: lucru foarte natural dacă ţinem compt de repejunea corentului ce trece printr'însa.

¹ ἀρχήν. Ori ce braţ îngust de mare: turcesce boghaz.

² σταδίουσιν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἔστι. Ceva mai puţin de cât adevărata lungime a Bosforului, care este de 135 de stadii sau 25 de kilometri. De sigur că erorea comisă şi de alţi geografi elini provine din faptul că ei calculă după timpul ce ocupa o navă ca să percurgă Bosforul în jos şi uitau să ţină seamă de curentul puternic care există în acest canal dela Marea Neagră la vale spre Marea Marmara.

³ εὐρύσ μὲν σταδίων πεντακοσίων. Erodot trebuie să fi calculat lăţimea mării acestia nord şi sud, de pe la Perintu, pe cōsta Europei, până la Placia pe cōsta Asiei, unde distanţa este de vre o 440 de stadii. Strabon ne dă cifra de 1500 de stadii atât pentru lungimea acestei mări cât şi pentru lăţimea ei: el trebuie să fi măsurat această lăţime din fundul golfului Mundania, cam pe la Gemlekul modern, şi până în fundul golfului european Rodosto, alică dela golful antic Bisante până în fundul golfului antic Ciu, ceea ce ar face o măsurătoare contrarie aceleia lui Erodot, alică dela apus spre răsărit. De acolo pōte rezultă diferenţa însemnată ce există între aceşti doi autori în privinţa lăţimii Propontidei sau Mării Marmara.

⁴ μήκος δὲ τετρακοσίων καὶ χιλίων. Erodot iarăşi exagerăză această lungime, care dela Cornul de aur până la Galipoli este mai puţin de 1000 de stadii.

⁵ στενωπότητα. În câte va ediţii στενωπότητα, ceea ce nu se potriveşte cu μήκος. Acei cari adoptă στενωπότητα traduc în partea ei cea mai îngustă.

⁶ ἑπτὰ σταδίουσιν, μήκος δὲ τετρακοσίουσιν. Lăţimea reală a Dardanelor este actualmente de 8 stadii şi e probabil ca, precum în cazul Bosforului, puterea corentului să fi lăţit această strîmtoare de atunci şi până astăzi. Lungimea Dardanelor dela Galipoli până la intrarea Arhipelului este acum de 346 de stadii (64 de kilometri) astfel încât şi aci Erodot exagerăză dimensiua. E de notat că în toate aceste măsurări (exceptiune făcînd de dimensiile strîmtori-

ἐν μακροημερίῃ¹ ὀργυίας ἑπτακισμυρίας, νυκτὸς δὲ ἑξακισμυρίας².
 Ἦδὴ ὧν ἐς μὲν Φάσιν ἀπὸ τοῦ στόματος³ — τούτου γὰρ ἐστὶ τοῦ Πόντου μακρότατον⁴ — ἡμερῶν ἑνὲα πλῆθος ἐστί καὶ νυκτῶν ὀκτώ· αὐτὰ ἑνὸδεκα

nere percurge cel mult în cursul unei zile, șapte-zeci mii de coți, iar noaptea șese-zece de mii. Acum dela Bosfor până la riul Fasis — căci această este cea mai mare lungime a Pontului —

lor), Erodot exagerază distanțele, lucru care provine probabil, cum am dis mai sus, dintr'o estimatie eronată a vitezei unei nave. Mai este de observat că erorile sunt mai însemnate în ceea ce privește Pontul Euxin, mai necunoscut și mai puțin frecventat de Elini. Rawlinson ne dă o tabelă comparativă a estimățiilor lui Erodot, lui Strabon și lui Plin în privința dimensiilor Pontului Euxin, Bosforului, Propontidei și Elespontului, comparate cu actualele dimensi: o reproducem aci ca interesantă pentru studentul autorului nostru, cu modificarea cerută la calculul în stadii a dimensiilor reale, căci noi am calculat stadiul în metri ca echivalent cu 184.95 pe când Rawlinson îl calculează la 146.90.

Tabela lungimilor și lățimilor Pontului Euxin, Bosforului, Propontidei și Elespontului.

	Erodot	Strabon	Plin	Dimensie reală	Erorea lui Erodot.
Lungimea Pontului	Stadii 11100	Stadii 7000	Stadii —	Stadii 5448	îndoit mai mult
Lățimea Pontului	3300	2500	1360	2335	$\frac{1}{3}$ mai mult
Lungimea Bosforului	120	—	165	135	$\frac{1}{3}$ mai puțin
Lățimea Bosforului	4	⁴ , și în alt loc el dice 6	4	6	$\frac{1}{3}$ mai puțin
Lungimea Propontidei	1400	1500	1122	1000	$\frac{1}{3}$ mai mult
Lățimea Propontidei	500	1500	—	435	$\frac{1}{3}$ mai mult
Lungimea Elespontului	400	—	688	346	$\frac{1}{3}$ mai mult
Lățimea Elespontului	7	7	7	8	$\frac{1}{3}$ mai puțin

¹ ἐν μακροημερίῃ. Astfel scrie manuscrisul florentin: alte ediții urneză alte manuscrise în cari vedem ἐν μακρῇ ἡμέρῃ adică într'o zi lungă.

² ὀργυίας ἑπτακισμυρίας, νυκτὸς δὲ ἑξακισμυρίας. Stadiul elin numără 100 de coți, astfel înec după această estimatiune a întregii cursului unei nave, ea ar percurge în timpul zilei 700 de stadii, adică 130 de kilometri, și în timpul nopții, 600 stadii sau 110 kilometri, în alte cuvinte peste tot 1300 de stadii sau 240 de kilometri. E evident că această estimatiune este foarte exagerată. Chiar astăzi cu tot progresul ce s'a făcut în arta navigației cu pândă, numai un concurs de circumstanțe favorabile ar putea face ca să străbată o corabie o așa distanță într'o singură zi.

³ τοῦ στόματος. Se subînțelege Πόντου, gura Pontului, adică Bosforul.

⁴ Πόντου μακρότατον. Linia cea mai lungă care se poate trage d'a curmezișul Mării Negre nu este, cum dice aci Erodot, dela gura Bosforului la gura riului Fasis, ci din fundul golfului Burgas până la gura riului Fasis. O așa linie ar reprezenta o distanță de 1120 de kilometri sau 6054 stadii.

μυριάδες και ἑκατὸν¹ ὄργυιέων γίνονται, ἐκ δὲ τῶν ὄργυιέων τούτων στάδιοι ἑκατὸν και χίλιοι και μύριοι εἰσι. Ἐς δὲ Θερμικόρου² τῆν ἐπὶ Θερμώδοντι³ ποταμῷ ἐκ τῆς Σινδοικῆς⁴ — κατὰ τοῦτο γὰρ ἐστὶ τοῦ Πόντου εἰρήτατον⁵ — τριῶν τε ἡμερέων και δύο νυκτῶν πλόος· αὗται δὲ τρεῖς μυριάδες και τριήκοντα ὄργυιέων γίνονται, στάδιοι δὲ τριηκόσιοι και τρισχίλιοι. Ὁ μὲν γὰρ Πόντος οὗτος⁶ και Βόσπορος τε και Ἑλλήσποντος οὕτω τέ μοι μεμετρήεσθαι, και κατὰ τα εἰρημένα περὶ αὐτάσιν. Παρέχεται δὲ και λίμνην ὁ Πόντος οὗτος⁷ ἐκδοούσαν ἐς ἑωνυτῶν, οὗ πολλῷ τῶν ἐλάσσων ἑωνυτῶν⁸,

plutulul este de nouă zile și opt nopți: această reprezintă un milion o sută de ce-mii de coți, iar acest număr de coți, face unspre-dece mii o sută de stadii. Pe de altă parte de la (regiunea) Sindiceii și până la Temiscira, pe riul Termodon — căci cam aci este lățimea cea mai mare a Pontului — avem o navigație de trei zile și două nopți; această reprezintă trei sute trei-deci de mii de coți, ceea-ce face trei-mii trei-sute de stadii. Ast-fel am măsurat eu Pontul acesta, Bosforul și Eless-pontul, și (aceste întinderi de

¹ και ἑκατὸν, se referă la μυριάδες, nu la ὄργυιέων: este ca cum am avea ἑνδεκα και ἑκατὸν μυριάδες ὄργυιέων. Breiger chiar transpune astfel ordinul cuvintelor pentru mai multă claritate, dar nu cred că o putem face noi în contra titului manuscriselor existente.

² Θερμικόρου. Temiscira se menționează de Scilax ca fiind o cetate elină pe malurile riului Termodon. Iarăși Eschil (Prom. Vinc. 744) ne spune că acest oraș fu fundat de către Amazone. La Cartea II, Cap. 104, Erodote ne spune că a vizitat Temiscira în persoană.

³ Θερμώδοντι. Astăzi acest riu se numește Termeh.

⁴ Σινδοικῆς. Sindia lui Erodote este regiunea situată la intrarea Lacului Meotis, pe partea orientală a strimtorii Bosforului Cimerian: ea se numește astăzi Taman. Multe manuscrise au Ἰνδοικῆς și acesta nu provine decât dintr-o greșală de transcriere, adică din omiterea unui s, precum se întâmplă de multe ori când un cuvânt se termină cu această literă și precedă un alt cuvânt începând cu dânsa, precum aci ΤΗΣΣΙΝΔΙΚΗΣ. Veți nota asupra acestui cuvânt la Cap. 28, unde găsim o erōre analogă a copistului. Alt exemplu avem și în Cartea IX, la Cap. 15, unde în loc de ἐς Σκόλιον câteva manuscrise au ἐς Κόλιον.

⁵ τοῦτο γὰρ ἐστὶ τοῦ Πόντου εἰρήτατον. Iarăși o erōre din partea autorului.

⁶ οὗτος. Aci, precum mai jos în acest capitol, acest pronume demonstrativ se referă la Πόντος, ca să indice Pontul acesta ca deosebit de Ἑλλήσποντος sau chiar de cele lalte întinderi de mare, cari se numiau în general πόντος. Veți Eschil, Prom. Vincetus:

Ποντίων τε ἀντήριμον γέλασμα.

Veți încă usul ce îl face Erodote de cuvântul πόντος la Cap. 6 din Cartea I. ἐς τὸν Εὐξείνου καλεόμενον πόντον, în marea numită Euxin.

⁷ οὗτος. Câte-va manuscrise și ediții suprimă acest cuvânt.

⁸ οὗ πολλῷ τῶν ἐλάσσων ἑωνυτῶν. Erodote exageră mult întinderea mării Azov, pe care o face ca de două-deci de ori mai mare decât este actualmente, (căci nu trebuie să uităm că și dimensiunea Pontului e exagerată). Erōrea lui Erodote este întru cât-va atenuată când ne gândim că marea Azov scade neconținut, și încă foarte repede, astfel încât pe timpul lui Erodote disproporția

ἡ Μαίητις τε καλεῖται ¹ καὶ μήτηρ
τοῦ Πόντου.

87. Ὁ δὲ Δαριεὺς, ὡς ἐθεή-
σατο ² τὸν Πόντον, ἐπλεε ὀπίσω ἐπὶ
τὴν γέφυραν, τῆς ἀρχιτέκτων ἐγε-
νετο Μανδροκλέης Σάμιος ³. Θεησά-
μενος ⁴ δὲ καὶ τὸν Βόσπορον πτή-
λας ἔστησε ὄθου ἐπ' αὐτῷ λίθου
λευκοῦ, ἐνταμίῳν γράμματα, ἐς μὲν
τὴν Ἀσσορία, ἐς δὲ τὴν Ἑλληνικά ⁵,
ἔθνεα πάντα. Ὅσαπερ ἦγε ἦγε δὲ
πάντα τῶν ἤρχε ⁶. Τούτων μυριά-

mare) sunt întocmai precum am-
plis. Acest Pont are pe lângă
densusul și un lac de o întin-
dere nu mult mai mică decât
el, care se numește și Meotis
și Mama Pontului.

87. Darius, după ce își aruncă
privirea asupra Pontului, pluti
înapoi spre podul al cărui ar-
chitect fu Mandrocle din Sa-
mos. După ce el își aruncă pri-
virea și asupra Bosforului, ri-
dică pe malurile lui două co-
lone de marmură albă, supând
pe una în litere asiriene și pe
cea laltă în litere eline (nu-

între Pont și lacul Meotis nu eră așa de mare ca astăzi. Astăzi marea Azov, ca întindere, este egală cu o a 12-a parte a mării Negre. Avem bune cuvinte pentru a crede că pe timpurile lui Erodot lacul Meotis se întindea mult spre răsărit, cam până la 44° de longitudine și 47°30' de latitudine nord. Acesta se poate constata lesne acum din natura terenului spre răsăritul mării Azov, teren foarte jos, foarte impregnat cu sare și pe care se găsesc multe urme de scoici marine. Astfel fiind, e aproape sigur că lacul Meotis eră pe timpul lui Erodot o mare de dimensiuni jumătății Pontului. Secarea acestei mări continuă astăzi cu destulă înfălă, și de multe ori în locurile cele mai adânc sonda marinarului nu mai găsește decât 14 picioare. E util să scim că Scilax spune că pe timpul lui, Pontul eră îndoit de mare în comparație cu lacul Meotis.

¹ ἡ Μαίητις τε καλεῖται. E probabil că acest nume de Μαίητις provine dela Meotii cari locuiau în timpurile preistorice lângă părțile acelea, și din care Sauromatii formaū o ramură.

² ἐθεήσατο. În unele ediții ἐβλήσατο. Darius reintră în Bosfor după ce eșise la intrarea mării Negre.

³ Μανδροκλέης Σάμιος. Forma Μανδροκλέης, în loc de Ἀνδροκλέης, eră comună pe cotele Asiei mici, în Ionia și în Caria, prin urmare și la Samos.

⁴ Θεησάμενος. Edițiile cari au ἐβλήσατο mai sus, aci au βηθησάμενος.

⁵ ἐς μὲν τὴν Ἀσσορία, ἐς δὲ τὴν Ἑλληνικά. Persii, cari ridicau adesea pietre cu inscripții bilingue și chiar trilingue spre a putea fi citite de poporele din vecinătatea locului unde se află monumentul, puneau tot d'ama limba lor între cele lalte. Ast-fel în Egipt întrebuințau caractere ieroglifice și limba persană cu caractere cuneiforme, precum se poate vedea pe vasul care se păstrează astăzi în biserica dela San Marco în Venetia. Aci pe Bosfor eră natural ca Darius să se serve de limba elină: dar o dată cu limba elină, el nu s'ar servi de limba asiriană sau babiloniană ci de limba persană. Erărea lui Erodot provine din ceea ce el nu distingea între diversele caractere cuneiforme. Atât Persii cât și Asirienii întrebuințau caractere cuneiforme cu o mică deosebire numai întru cât caracterele persane erău mai mult săgetiforme, așa încât puteau lesne fi confundate de un Elin necunoscător pentru caractere asiriene. Rawlinson distinge șese tipuri de litere cuneiforme: 1° tipul babilonian-scitic vechiu, 2° cel susic, 3° cel armenesc, 4° tipul scitic al tabelelor trilingue, 5° cel asirian și 6° cel persan-achemenic. Cele dintâi patru se asemănaū întru cât-va, de vreme ce cele două din urmă erău bine distinse și de acestea și între ele.

⁶ ἦγε δὲ πάντα τῶν ἤρχε. Aceste cuvinte ne fac să presupunem că

δες ἐξηριθμήθησαν, χωρὶς τοῦ ναυ-
 τικοῦ, ἐβδομήκοντα¹ τὸν ἰππεῦσι-
 νέες δὲ ἐξακόσιαι συναλέχθησαν.
 Τῆσι μὲν νῦν στήλησι ταύτησι Βυ-
 ζάντιοι, κομίσαντες ἐς τὴν πόλιν
 ὕστερον τούτων, ἐχρήσαντο πρὸς τὸν
 βωμὸν τῆς Ὀρθωσίης Ἀρτέμιδος²,
 χωρὶς ἐνόη λήθου οὗτος δὲ κατε-
 λείφθη παρὰ τοῦ Διονύσου τὸν νηὸν³
 ἐν Βυζαντίῳ, γραμμάτων Ἀστυρίων
 πλέος. Τοῦ δὲ Βοσπόρου ὁ γῶρος
 τὸν ἐξευξέ βασιλεὺς Δαρειός, ὡς
 ἐμοὶ δοκέειν συμβαλλομένῳ, μέσον⁴
 ἐστὶ Βυζαντίου τε καὶ τοῦ ἐπὶ στό-
 ματι⁵ ἱεροῦ.

mele) tutulor neamurilor, sub
 comanda lui: el comanda tru-
 pe din toate neamurile câte erau
 sub stăpânirea lui. Acestea nu-
 mēraū șapte-sute de miū împre-
 ună cu cavaleria, afară de forța
 navală; navele erau în număr
 de șese-sute. În urma acestor
 evenimente, Bizantinii, transpor-
 tând aceste colōne în cētatea
 lor, le întrebuițară pentru al-
 tarul Artemisei-Ortosie, cu ex-
 cepția unei singure pietre: a-
 cestă (piatră) fu lăsată lângă
 templul lui Dionisie în Bizanța
 și este încărcată cu inscripții
 asiriene. Localitatea pe Bos-

pe aceste colōne Dariu făcuse, o tabelă enumerând toate popōrele sub domi-
 nația Perșilor, împreună cu contingentul adus de fie-care.

¹ μυριάδες ἐξηριθμήθησαν, χωρὶς τοῦ ναυτικοῦ ἐβδομήκοντα. Nu
 trebuie deloc să ne mire această colosală cifră și nu trebuie să uităm că aceste
 trupe nu erau bine disciplinate, că nu costau mult pentru că se nutriaū din
 ceea ce se rechiziționa fără plată, și că fie-care provincie, prin care trecea oștirea,
 recruta omen. Eră mai mult o invasie decât o expediție militară în totă re-
 gula. Cifra dată aci de Erodot se potrivește cu cele date de Justin și de Oro-
 siu. Ctesias însă și Diodor din Sicilia, carele probabil a urmat pe Ctesias în-
 tr'această, ne dau cifra de 800,000 ὀγδοήκοντα μυριάδες ca reprezentând forța
 cu care Dariu a năvălit în Scitia.

² Ὀρθωσίης Ἀρτέμιδος. Creutzer crede că Diana Ortosia această este
 identică cu Diana Ortia care formă obiectul unui cult special la Sparta și
 că relațiile Bizantinilor cu Dorianii fură cauza introducerii cultului ace-
 stei Diane în Bizanța. Îmi pare însă mai naturală părerea lui Blakesley, ur-
 mată de Rawlinson, că Diana Ortosia nu arev nimic comun cu Diana spartană,
 ci însemna numai Diana Restauratrice, întocmai ca Jupiter Stator al Romanii-
 lor. După expediția lui Dariu, Bizanța fu jefuită de Fenicienii (vedei Cartea VI,
 cap. 33), și e foarte probabil și natural ca odată cu restaurarea cetății acesteia,
 locuitorii să fi ridicat un templu Artemisei Restauratrice.

³ κατελείφθη παρὰ τοῦ Διονύσου τὸν νηὸν. Autorul trebuie să fi ve-
 dūt singur această piatră săpată cu inscripții lângă templul lui Bacus și trebuie
 să fi audīt că ea făcea, împreună cu pietrele întrebuițate în templul Dianeii,
 parte dintr'un monument ridicat de Dariu în amintirea trecerii lui prin Scitia,
 și pe care a fost săpată inscripția bilinguă conținând lista supușilor lui și a for-
 țelor de care dispunea.

⁴ μέσον. În adevăr mijlocul Bosforului este partea cea mai îngustă și mai
 avantajoasă pentru construirea unui pod. Acest punct, între Bizanța (Cornul de
 aur) și templul lui Joe Uriu (Anadoli-Kavak), nu pōte fi altul decât acela
 unde se află astăzi castelele, atât de pe cōsta Europei cât și de pe aceea a Asiei,
 și care au dat numele acelor locuri: Anadoli Hisar și Rumeli Hisar, forțul Asiei
 și forțul Europei.

⁵ τὸ ἐπὶ στόματι. Manuscrisele din Viena și cel Sāncroftian al Cole-
 giului Emmanuel din Cambridge au τὸ ἐπὶ στόματος.

88. Δαρείος δὲ μετὰ ταῦτα ἴσ-
θεις τῇ σχεδίῃ τὸν ἀρχιτέκτονα
αὐτῆς Μανδροκλέα τὸν Σάμιον ἐδω-
ρήσατο πᾶσι δέκα¹. Ἄπ' ὧν δὴ
Μανδροκλέης ἀπαρχήν, ζῶα γραψά-
μενος² πᾶσαν τὴν ζεβὴν τοῦ Βοσ-
πόρου καὶ βασιλέα τε Δαρείον ἐν
προεδρίῃ κατήμενον³ καὶ τὸν στρα-
τὸν αὐτοῦ διαβαίνοντα, ταῦτα γρα-
ψάμενος ἀνέθηκε ἐς τὸ Ἡραῖον⁴,
ἐπιγράψας ταῦτα·

·Βόσπορον ἰχθυόεντα γεφυρώσας ἀνέ-
[θηκε
·Μανδροκλέης Ἡρῃ μνημόσυνον
[σχεδῆς⁵,
·αὐτῷ μὲν στέφανον⁶ περιθείς, Σάμιον τε
[δὲ κῆδος,
·Δαρείου βασιλέως ἐκτελέσας κατὰ
[νόον.

för unde regele Dariu zidi podul,
fu, precum cred eu judecând (lu-
crul), pe la mijloc, între Bizanța
și templul dela intrarea lui.

88. După aceea, Dariu, mul-
țumit cu podul, dăruî lui Man-
drocle din Samos, architectului
său, câte dece din tôte. Mandrocle
întrebuintă primele fracte ale
acestor daruri ca să facă să se
picteze întregul pod pe Bosfor,
pe regele Dariu ședând pe un
tron și armata lui trecând, după
ce făcū să se picteze aceste (su-
biecte) el închină (tabloul) în
templul Junonei la Samos cu
următorea inscripție :

·Pe Bosfor plin de pesce, Mandrocles
[aruncă
·Un pod, spre pomenirea deștei
[Junona,
·Coronă lui de glorie, o fală pentru Sa-
[mos,
·Îndeplinind lui Dariu poruncile
[regesci.

¹ ἐδωρήσατο πᾶσι δέκα. În daruri câte dece din tôte. Tot astfel se dete și lui Pausanias, după bătălia dela Platea: Ἡρωστική δὲ πάντα δέκα ἐξαρβήθη τε καὶ ἐδόθη (Cartea IX, Cap. 81). În cazul de față Mandrocle trebuie să fi primit drept respalță de la Dariu obiecte pe cari le aveau Perșii cu densiți, adică vestiminte, arme, cai, asini, cămile, vase și robi.

² ζῶα γραψάμενος. Scris într'un singur cuvint în unele ediții ζωογραψάμενος și echivalent cu ζωογραφάμενος dela ζωογραφία. Această pictură trebuie să fi fost pe lemn și este una din cele mai vechi mențiuni a artei picturii la Elini.

³ ἐν προεδρίῃ κατήμενον. Pöte ședând pe înălțimea unde se ridică turnul cel mare al fortificațiilor dela Rumeli-Hisar. Să comparăm acesta cu trecerea Elespontului de către Xerxe (Cartea VII, Cap. 56) ἐβηαίτο τὸν στρατὸν ὑπὸ μακτίρων διαβαίνοντας; — să mai comparăm și cu poziția cea înaltă de unde Xerxe privi lupta dela Salamina. Din text aci reese că autoritatea principală pentru autor în afirmarea trecerii lui Dariu și construirii podului lui Mandrocle eră chiar acest tablou comemorativ al faptului: acesta reese mai ales din întrebuintarea cuvintului δὴ mai sus, care, precum s'a dis (Cartea I, Cap. 1), arată că afirmația pe care o introduce această particulă este obiectul principal cel are în vedere auto rui. În cazul de față, δὴ indică că această pictură este idea principală în mintea autorului, la care el voește să ne aducă ca la sorgintea de unde se scie despre trecerea Bosforului de către Dariu.

⁴ Ἡραῖον. În Blakesley reü scris Ἡραίων. Numele priu care se desemna în special templul Junonei la Samos.

⁵ σχεδῆς. Ca mai sus, indică cum că podul eră de lemn, plutitor pe vase.

⁶ Αὐτῷ μὲν στέφανον. În unele ediții τῷ μὲν δὴ στέφανον.

⁷ βασιλέως. Blakesley are βασιλέως.

ταῦτα μὲν γοῦν τοῦ ζεύξαντος τὴν γέφυραν μηημόσυνα ἐγένετο.

89. Δαρειὸς δὲ δωρησάμενος Μανδροκλέα διέβρινε¹ ἐς τὴν Εὐρώπην, τοῖσι Ἴωσι παραγγεῖλας πλεῖν ἐς τὸν Πόντον μέχρι Ἰστρου ποταμοῦ· ἐπεὰν δὲ ἀπίκωνται ἐς τὸν Ἰστρον, ἐνθαῦτα αὐτὸν περιμένειν, ζευγνόντας τὸν ποταμόν.² Τὸ γὰρ δὴ ναυτικὸν ἔργον Ἴωνές³ τε καὶ Αἰολές τε καὶ Ἑλλησπόντιοι. Ὁ μὲν δὴ ναυτικὸς στρατὸς τὰς Κυνάεας διεκπλώσας ἔπλεε ἰθὺ τοῦ Ἰστρου· ἀναπλώσας δὲ ἀπὸ τὸν ποταμόν· οὐδὼν ἡμερέων πλόον ἀπὸ θάλασσης, τοῦ ποταμοῦ τὸν ἀρχένα, ἐκ τοῦ σχίζεται· τὰ στόματα τοῦ Ἰστρου, ἐξέρχουσιν¹. Δαρειὸς δὲ ὡς διέβη τὸν Βόσπορον κατὰ τὴν σχι-

Astfel fu pomenirea lăsată de arhitectul constructor al podului.

89. Dariu, după ce făcù aceste daruri lui Mandocle, trecù în Europa, dând ordin Ionienilor ca să navigeze pe Pont până la fluviul Istru; și când vor sosi la Istru, să facă pod peste fluviu și să-l aștepte acolo; căci Ionienii, Eolienii și Elespontinii conduceau puterea navală. Pe de o parte dar flota trecând prin insulele Cianeae, pluti drept spre Istru; urmând în sus cursul fluviului până la o distanță de două zile de mare, la punctul unde se despart gurile lui, (Dariu) făcù un pod peste canalul acela. Pe de altă

¹ διέβρινε. Această trecere a lui Dariu în Europa avu loc la anul 508 înainte de Christos.

² ζευγνόντας τὸν ποταμόν. Nu trebuie să pierdem din vedere că participiul prezent întrebuintat astfel cu o altă acțiune (περιμένειν) implică că această din urmă acțiune se săvârșese după aceea exprimată de participiul; așa dar nu trebuie să traducem aci, cum fac unii: »să-l aștepte acolo și să facă pod peste fluviu», ci »să facă pod peste fluviu și să-l aștepte acolo».

³ ναυτικὸν ἔργον Ἴωνές. E sigur că Ionienii oferiră cel mai mare contingent naval dintre toți supușii lui Dariu, lucru care reese din faptul că cetățile lor din Asia erau cu mult cele mai importante; de sigur că dacă Fenicienii (singurii în stare să dea un contingent naval mai mare decât Ionienii) dedeseră asemenea contingent, nu ar fi trecut o Erodot cu vederea; și aci nu se face nici o mențiune de vre un contingent fenician. Pe de altă parte e curios să nu fi fost reprezentată puterea navală a Fenicienilor în această expediție, mai ales că Erodot ne spune mai sus (Cap. 87) că Dariu avea cu sine un contingent din toate neamurile asupra cărora avea autoritate: »ἔγγυς δὲ πάντα τῶν ἔργων». Blakesley explică această tăcere asupra contingentului fenician prin faptul că Erodot aci urmăză o narațiune de sorginte ionică și se sprijină pe cuvintele din cartea VI, cap. 8: »ἀρχαί μὲν Ἴωνων ἔσαν». Acum cât pentru supunerea Ionienilor și al Eolienilor către Persi și obligațiunea ce o aveau aceștia de a da ajutor Persilor, vedem în cartea I, cap. 171, că ei fură siliți să ia parte în expediția Persilor în contra Cariilor. Autorul nostru nu ne spune la care epocă avu loc această supunere a Ionienilor și al Eolienilor de pe continentul asiatic, dar în Cartea II, cap. 1 el ne spune: »Ἴωνες μὲν καὶ Αἰολές ὡς δοῦλους παρωπίους ἐόντας ἐνόμισεν». În fine cetățile eoliene, precum se vede din Cartea VII, cap. 95, deteră 60 de nave lui Xerxe și cele ioniene deteră 100. Eu cred că Persii nu subjugară nici o dată în mod absolut pe coloniile ionenii și eolienii nici pe dinastia Elespontului, dar că aceștia singurii alergară la Persi, oferindule un fel de vasalitate în schimbul unei protecții eficiente în contra vecinilor lor mai imediați ca Lidienii, Carienii, Frigienii, ș.c.l., și în contra incursiunilor periodice ale popoarelor barbare, cum erau Cime-

ὄτρην, ἐπορεύετο διὰ τῆς Θρηάκης ἀπικόμενος δὲ ἐπὶ Τεάρου² ποταμοῦ τὰς πηγὰς, ἐστρατοπεδεύετο ἡμέρας τρεῖς.

90. Ὁ δὲ Τεάρος λέγεται ὑπὸ τῶν περιόρων εἶναι ποταμῶν ἄριστος, τὰ τε ἄλλα ἐς ἄγεσιν φέροντα καὶ ὄη καὶ ἀνδράσι καὶ ἵπποισι ψώργη³ ἀπέσασθαι. Εἰσὶ δὲ αὐτοῦ αἱ πηγαὶ δύοιν δέσονται τεσσεράκοντα ἐκ πέτρης τῆς αὐτῆς ῥέουσαι καὶ αἱ μὲν αὐτῶν εἰσὶ ψυχραὶ, αἱ δὲ θερμαί. Ὅδος δ' ἐπ' αὐτὰς ἐστὶ ἴση ἐξ Ἡραίου τε πόλιος τῆς παρὰ Περύβω⁴ καὶ ἐξ Ἀπολλωνίης τῆς ἐν τῷ Ἐδξείνω Πόντῳ⁵; δύοιν ἡμερῶν ἐνα-

parte Darius, îndată ce trecu Bosforul pe podul de vase, înaintă prin Tracia: sosind la isvórele riului Tearu, își aședă acolo lagărul în timp de trei zile.

90. Tearul are reputația printre locali de a fi riul cel mai făcător de bine, aducând vindecare la multe bóle, dar între altele vindecând și mâncărimea la caț și la ómeni. Isvórele lui sunt în număr de trei-deci și opt și curg tóte din aceeași stîncă; unele din ele sunt reci, altele calde; distanța pîna acolo, atât dela orașul Erea lângă Perintu cât și dela Apo-

rienii, carî din când în când veniau de cotropiaú cetățile lor. Era un fel de regim de capitulațiunii cu Persii.

¹ ἐκ τοῦ σχίζεται τὰ πρόματα τοῦ Ἰστρου ἐξέβηγε. Astădi, nu există un punct anume unde se desparte Dunărea de o dată în diferite brațe: brațul Kiliei se rupe mai sus de Ismail, acela al Sulinei mai jos de Tulcea, unde se desparte de brațul Sf. George. Din descrierile însă a vechilor geografi e de presupus că exista o dată un braț vechi al Dunării care se rupea dela cursul principal cam tot pe unde se desparte și gura Kiliei. Acel braț era cel mai despre sud și se vărsa în Pontul Euxin lângă orașul vechiú Istria, pe atunci portul gurilor Dunării, și care era cel puțin așa de sud ca satul modern Karaglak sau Kagarlik. Unii cred că acest braț vechiú se despărția de Dunăre cam pe la Hirsova și că lacul Raseln nu este decât un rest. În orî ce cas cred că podul peste Dunăre care servi la trecerea lui Darius trebuie să fi fost aședat cam pe la punctul unde trecură Rușii Dunărea la 1828 și unde trecerea e mai lesniciosă.

² Τεάρου. S'a credut mult timp că acest Tearu este riul modern Teke-dere, care se varsă în apa Karistiran, aprópe de satul Eski-Baba; acum însă s'a dovedit că este riul Simerdere care isvóresce din Balkanul mic, aprópe de satul Bunar-hisar. Aci, dice un călător engles, se pot distinge cele 38 de isvóre ale riului Tearu despre carî vorbesce Erodót. Vara aceste isvóre sunt reci dar iarna multe din ele devin așa de calde înéat západa se topesce de pe margine. Astădi aceste isvóre sau fântáne nu au nici o proprietate medicală cum aveaú în vechime.

³ ψώργη. Bóla de piele cunoscută în limba latină sub numele de scabies.

⁴ Ἡραίου τε πόλιος τῆς παρὰ Περύβω. Erea, sau cum o numesce Demosten (Olinth, III, § 5) Ἡραίων τειχος, era aprópe de Perint și Mannert o consideră ca o suburbie a aceluí oraș. Sigur că numele ei dcrivă dela templul Junonei, zidit acolo, fără îndoială de Samicniú carî colonizară Perintul. Perintul pe Propontida a fost o colonie samiană fórte însemnată și în timpul dominației romane era, ca importantă, al doilea oraș al Traciei după Bizanța. În secolul al 4-lea al erei noastre începu să se numescă Eraclea, corupt de Turci în Eregli, numele modern al acestuí oraș.

⁵ Ἀπολλωνίης τῆς ἐν τῷ Ἐδξείνω Πόντῳ. Cuvintele τῆς ἐν τῷ Ἐδξείνω Πόντῳ sunt puse aci de Erodót spre a deosebi acest oraș de altele multe purtând acelaș nume, din carî cea mai importantă este aceea de pe cósia Iliriei

τέρη¹. Ἐκδιδοῖ δὲ ὁ Τέαρρος οὗτος
 ἐς τὸν Κοινάδεσσον² ποταμὸν ὁ δὲ
 Κοινάδεσσος, ἐς τὸν Ἀγριάνην³.
 ὁ δὲ Ἀγριάνης, ἐς τὸν Ἐβρον⁴. ὁ
 δὲ, ἐς θάλασσαν τὴν παρ' Αἰνῶ πόλι⁵.

91. Ἐπὶ τούτων ὧν τὸν ποταμὸν
 ἀπικόμενος ὁ Δαρσιος ὡς ἐστρα-
 τοπεδεύσατο, ἤρθεῖς τῷ ποταμῷ⁶ στή-
 λην ἔστησε καὶ ἐνθαῦτα, γράμματα
 ἐγγράψας⁷ λέγοντα τάδε: »ΤΕΑΡΟΙ

lonia cea de pe Pontul Eu-
 xin este de câte două zile de
 drum. Tearul acesta se varsă
 în riul Contadesdu; Contades-
 dul, în (riul) Agriane; Agrianul,
 în Ebru; acest din urmă (se
 varsă) în mare aproape de ora-
 șul Enu.

91. Sosind dar Dariu la riul a-
 cesta, îndată ce își așeză lagărul,
 fu atât de încântat cu apa încât
 ridică și acolo o colônă, sâpând
 litere pe dênșa cu însemnarea

menționată în Cartea IX, Cap. 92. Scilax în »Peripleumata» ne vorbește despre Apolonia cea de pe Euxin, Scimnu din Chio ne spune că ea fu fondată de Milesieni 50 de ani înaintea suirii lui Ciru pe tronul Persiei, adică pe la anul 609 înainte de Christos. Un autor anonim antic, carele a scris o călătorie împrejurul Pontului »Periplus Ponti Euxini» dice că pe timpul în care scria el, orașul Apolonia își schimbase numele în acela de Sozopolis. Acest fapt ne permite a determina locul unde eră situat acel oraș, pentru că scim că vechia Sozopolis este Sizeboli de astăzi în golful Burgas.

¹ δῶν ἡμερῶν ἑκατέρῃ. În adevăr distanța actuală dela Eregli la Bunar-Hisar este aproape identică cu distanța dela Sizeboli la Bunar-Hisar; dela Eregli la Bunar-Hisar sunt, în linie dreaptă, 80 de kilometri, și ceva mai mult de la Sizeboli la Bunar-Hisar, astfel încât distanța de două zile dată aci, adică de vre-o 40 de kilometri pe zi, este corectă, presupuind că omul ar merge călare. Aceste două orașe, Erea și Apolonia, erau de sigur puncturile unde debarca lumea care mergea la băile dela Tearu și de aceea se socotesce distanța dela acele puncturi.

² Κοινάδεσσον. Erodot este singurul autor care face mențiune despre acest riū; trebuie să fie apa care astăzi se numește Kanekik-Deresi și care se varsă în riul Erzene. Rawlinson dice că este riul Karistiran care se varsă tot în Erzene.

³ Ἀγριάνην. Riul Erzene sau Erkene de astăzi, numit de scriitorii evului de mijloc Ergini. El se varsă în Maritza la nordul munților Rodopi (Despot Dagh) lângă satul Demotica.

⁴ Ἐβρον. Cel mai mare din riurile Traciei, astăzi »Maritza».

⁵ Αἰνῶ πόλι. Orașul acesta, care astăzi se numește Enos, fu fundat de Eolien și deveni important la epoca bizantină.

⁶ ἤρθεῖς τῷ ποταμῷ. Cualitatea apei juca un mare rol la Orientali, mai ales în ceea ce privia potabilitatea ei și proprietatea ei de a se conserva pentru călătorii prin pustietate și prin locuri unde era lipsă de apă de băut. Aci însă nu cred că apa să fi plăcut lui Dariu pentru aceste calități, căci, după descrierea din text, ea trebuie să fi avut un caracter mineral sulfuros și prin urmare prostă la gust. E probabil că ea atrăsese atenția lui Dariu pentru calitățile ei minerale. Scim dintr'un pasajiu al lui Aristofan (Acharn: 80—84) că Persii aveau obiceiul de a merge să petrecă parte din vară pe la băi minerale, întocmai cum clasele noastre mai cu dare de mână fac astăzi în Germania, Austria și Franța, și oficerii perși, staționați la Elespont, considerau de sigur apele de la Tearu ca un fel de Toeplitz sau de Kreutznach modern. Visita dar a regelui Persiei într'o stațiune balneară așa de renumită trebuia comemorată printr'o inscripție.

⁷ γράμματα ἐγγράψας. E probabil că această inscripție eră bilingvă ca și

»ΠΟΤΑΜΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΑ¹ ΥΔΩΡ
 »ΑΡΙΣΤΟΝ ΤΕ ΚΑΙ ΚΑΛΑΙΣΤΟΝ
 »ΠΑΡΕΧΟΝΤΑΙ ΠΑΝΤΩΝ ΠΟ-
 »ΤΑΜΩΝ· ΚΑΙ ΕΠ' ΑΥΤΑΣ Α-
 »ΠΗΚΕΤΟ ΕΛΛΑΥΝΩΝ ΕΠΙ ΣΚΥ-
 »ΘΑΣ ΣΤΡΑΤΟΝ ΑΝΗΡ ΑΡΙΣ-
 »ΤΟΥΣ ΤΕ ΚΑΙ ΚΑΛΑΙΣΤΟΣ
 »ΠΑΝΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ, ΔΑ-
 »ΡΕΙΟΣ Ο ΥΣΤΑΣΠΕΘΟΣ, ΠΕΡ-
 »ΣΕΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ
 »ΠΗΕΙΡΟΥ² ΒΑΣΙΛΕΥΣ«. Ταῦτα
 δὴ ἐνθαυτα ἐγγράφη.

următoare: »APELE CELE MAI
 »MINUNATE ȘI CELE MAI
 »BUNE SUNT ISVÔRELE
 »RIULUI TEARU, PE CAND
 »IȘI DUCEA ARMATA IN
 »CONTRA SCITILOR LE A
 »VISITAT CEL MAI MINU-
 »NAT ȘI CEL MAI BUN
 »DINTRE TOȚI ÔMENII DA-
 »RIU FIUL LUI ISTASPE
 »REGELE PERȘILOR ȘI
 »AL INTREGULUI CONTI-
 »NENT«. Acestea le scrise el
 acolo.

92. Δαρειός δὲ ἐνθεῖδεν ὄρυμ-
 θεις ἀπὶ αὐτοῦ εἰς ἄλλον ποταμὸν τῷ
 ὄνομα Ἀρτισκός³ ἐστὶ, ὃς διὰ
 Ὀδρουσέων⁴ ῥέει. Ἐπὶ τοῦτον δὴ τὸν
 ποταμὸν ἀπικόμενος ἐποίησε τοι-

92. Dariu, pornind din locul
 acela, ajunsese la un alt rîu care se
 numeșce Artiscu și care curge
 prin părțile Odrisilor. Iată ce
 făcû el cînd sosi la acest rîu;

aceea dela intrarea Bosforului, adică scrisă în litere cuneiforme și în limba
 elină: această explica cum a putut Erodot să ne o transmită textual. Se crede
 că acum vre o trei-deci de ani această inscripție exista încă, fiind că la anul
 1847 Generalul Jochmu vizită Bunar-Hisarul și un Turc bătrîn de acolo i spuse
 că până cu puțin timp înainte se afla aruncată lângă casa lui o inscripție cu
 litere »ca nisce cue«. Se făcûă firesce tôte cercetările posibile prin localitate
 dar nu se mai putu da de urma pietrei și se presupune că ea, sau a fost arsă
 pentru var, sau zidită în vre-o casă din localitate.

¹ ΚΕΦΑΛΑΙΑ. Acesta trebuie să fie o traducție ad litteram a cuvintului
 asirian. Chiar astăzi cuvîntul persan »Sir«, care însemnă cap, însemnă și
 sorginte, și de sigur că pe inscripția asiriană trebuie să fi existat un cuvînt care
 s'a tradus în elinesce prin »εργαλή«, căci în limba elină nici o dată »εργαλή« nu
 se aplică la sorgintea unui rîu.

² ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΗΕΙΡΟΥ. Adică, πάσης τῆς Ἀσίας, fiind că prin
 continent Elinii înțelegeau continentul Asiei și prin »Asia« ei înțelegeau ceea ce
 numim noi Asia mică. Tot astfel avem și în Cartea I, Cap. 4: »τῶν Ἀσίων οὐκ-
 εἶναι οἱ Πέρσαι«.

³ Ἀρτισκός. Gatterer pretinde că această este apa Area, care se varsă
 în Maritza aproape de Adrinopoli, dar e aproape cu neputință, cum observă forte
 just Rawlinson, ca să fi ocolit Dariu atât de mult spre stînga. Mannert crede
 că este apa numită astăzi Tunsu, dar prefer teoria lui Iochmu, carele a studiat
 bine topografia locului descris aci de Erodot, că rîul Artiscu nu este alt ceva
 de cât apa numită astăzi Teke-Dere, pe care o trece călătorul modern de multe
 ori pe soscoa ce duce prin Balcani. Generalul Iochmu a observat acolo pe o
 înălțime aproape de drum vre o șese tumuli mari, și ne mai spune că în matca
 gârlei și în localitățile cam jos din apropiere, se află nisce bolovanî mari cari
 pôte au provocat ordinul dat de Dariu soldaților săi și pe care ni l transmite
 aci Erodot.

⁴ Ὀδρουσέων. Acest popor mic mai este menționat de Tucidid (II, 29,
 95 și IV, 101). Locuia în regiunea coprinsă astăzi de satele Kirk-Kelesi, Buink-
 Derbend, Demotica și Eski-Baba, în centrul căreia se află cetatea Adrinopoli

ὄνδρα ἀποδέξας χωρίον τῆ στρατιῆ
ἐκέλευε πάντα ἄνδρα λίθον ἕνα πα-
ραβέοντα τιθέναι ἐς τὸ ἀποδεδεγμέ-
νον τοῦτο χωρίον ὡς δὲ ταῦτα ἡ
στρατιῆ ἐπετέλεσε, ἐνθάδε καλο-
νοῦς μεγάλους τῶν λίθων καταλι-
πὼν ἀπῆλθον¹ τὴν στρατιάν,

93. Πρῶτον δὲ ἀπικέσθαι ἐπὶ τὸν
Ἴστρου², πρῶτους αἰρέσει Γέτας³
τοὺς ἄθανατιζόντας⁴. Οἱ μὲν γὰρ
δὴ τὸν Σαλμυδητσὸν⁵ ἔχοντες Θρησι-

după ce indică oștirii sale un loc
anume, dete ordin ca fie care
soldat, pe când trecea, să depue
o piatră în acel loc; după ce
armata execută acest ordin, el
merse înainte cu densa lăsând
acolo mormanuri mari de pietre.

93. Înainte de a sosi la Is-
tru, primul popor pe care îl
supuse (Darius) fu Geții, cari
cred că sunt nemuritori. Căci

¹ ἀπῆλθον. Astfel sună textul celor mai multe manuscrise. Unul singur din cele vechi, acela al lui Sancroft la Cambridge, are ἀπῆλθον și cu el se conformă Gaisford și Schweighäuser.

² ἀπικέσθαι ἐπὶ τὸν Ἴστρου. Nimic nu indică în mod pozitiv la care anume punct Darius trecu peste Balcani ca să se coboare în câmpiile Bulgariei și în direcția Dobrogei noastre, dar Rawlinson presupune că trecătorea acosta s'ar fi operat între Dolet și Faki, și că de acolo Darius ar fi apucat spre malul mării, răsbind pe la Burgas; de acolo Persii ar fi urmat defileurile lângă mare, între Miservria și Iovan-Dervish. Astfel, dice Rawlinson, Darius ar fi apucat pe drumul urmat la 1828 de generalii Roth și Rudiger și de mareșalul Diebitsch la 1829. În cazul acela Darius a trecut la vre o 20 de kilometri spre apus de Constanța, cam pe la Medgidie.

³ Γέτας. Despre origina Geților s'a ivit o mulțime de teorii: unii pretind că ei nu erau decât Slaviți de astăzi, veniți din părțile mării Caspie, alții susțin că erau un popor pelasgic, ș.c.l. Din câte teorii s'au emis în această privință, cea mai bine fundată și aceea care astăzi poate fi considerată ca un fapt aproape stabilit, este că Geții erau de aceeași rasă cu Goții, adevăratea sorginte a popoarelor germanice. Precum Goții, mai târziu se împărțiră în Ostrogoții și în Visigoții, tot astfel și Geții, cari nu erau decât o avangarda împinsă spre Europa înaintea emigrației principale din timpul lui Alaric, se împărțiră în Tisa-Geții și în Mesa-Geții. Ramura Geților stabilită în Tracia formă un singur popor cu Tracii cu cari se amestecă. O porțiune din acest amalgam traco-getic trecu peste Dunăre în părțile noastre și stabilinduse aicea formă poporul pe care îl numim Romanii mai târziu Dacii. De aceea și Plin (H. N. IV, 25) numește pe Dacii, Geții: »Getae, Daci Romanii dicti«. La epoca expediției lui Darius în Scitia, Geții aceștia locuiau în părțile de loc între muntele Emu și Istru, adică între riul numit astăzi Iantra și Pontul Euxin, în alte cuvinte, în Bulgaria orientală și în Dobrogea de astăzi. În ori ce eas, afinitatea între Geții și Dacii era foarte mare și religia lor aceeași, Zalmoxis fiind fundatorul comun al religiei lor și acela care stabilise acolo teoria nemuririi sufletului. Așa dar, Tracii, Geții și Dacii pot fi considerați ca un singur popor în toate privințele.

⁴ τοὺς ἄθανατιζόντας. Asemenea credință din partea unui popor barbar de sigur trebuie să fi impresionat pe Erodot și de aceea, vorbind aci în trecăt numai despre Geții, se simte dator să menționeze acest fapt și să facă o digresiune, întrerupând până la Cap. 97, firul narațiunii, pentru a face o mică dare de seamă despre acest popor și mai ales despre credințele lui religioase.

⁵ Σαλμυδητσὸν. Salmidesul nu a existat ca oraș, precum cred unii, ci este pur și simplu numele localității care se afla lângă riul purtând acest nume, riul care se vărsa în Pontul Euxin, la vre o 115 kilometri de Bosfor. Acest riul, sau mai bine dis păriu, este menționat de Xenofon (Anabasis VII, 5) carele vizită locul și fu martor al cruzimilor săvârșite de Tracii față cu marinarii străini al căror vase se spărgeau pe coastele lor. Rawlinson crede că satul turcesc Midjeh conservă urma vechiului nume Salmidesus, pe care îl derivă dela rădăcina

νες καὶ ὑπὲρ Ἀπολλωνίης τε καὶ Μεσαμβρίας¹ πόλιος οἰκημένοι (καλεόμενοι δὲ Σκυρμιάδαι² καὶ Νίψαιοι³), ἀμαχητὶ σφέας αὐτοὺς παρέδωσαν Δαρείῳ· οἱ δὲ Γέται πρὸς ἀγνωμοσύνην⁴ τραπόμενοι αὐτίκα ἐδουλώθησαν, Θρηάκων ἔοντες ἀνδρείοτατοι⁵ καὶ δικαιοτάτοι.

94. Ἀθανασίουςι δὲ τόνδε τὸν τρόπον οὔτε ἀπονήσκειν ἕωτοῦς, νομίζουσι ἔναί τε τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Ζάλμοξιν⁶ δαίμονα· οἱ δὲ αὐτῶν τὸν αὐτὸν τοῦτον νομίζουσι.

Tracii, cari posedă părțile Salmidesului și cari locuiesc mai sus de cetățile Apolonia și Mesambria — și cari se numesc Scirmiași și Nipsei — se predaseră lui Darius fără nici o luptă; iar Geții, hotărînduse (la o rezistență) îndărătnică, fură supuși îndată, cu tôte că sunt mai bărbați și mai drepți decât Tracii.

94. Iată în ce mod sunt ei nemuritori. Ei nu (cred că) mor, dar cred că acei cari au răposat merg la zeul Zalmoxis; unii din ei mai dau acestui (zeu) nu-

»Salm« care se găsește în Salimbria sau Selimbria și în Salmoxis sau Zalmoxis, și de la Odesus, numele unui oraș tot pe aceeași coastă.

¹ Μεσαμβρίας. Mesambria este citată de Scilax ca unul din orașele eline de pe coasta tracică, Scimmu din Chio spune că ea fu fondată de Calcedonieni și de Megarieni tocmai la epoca acestei expediții a lui Darius. Pentru orașul Apolonia vezi mai sus la nota 5, pag. 125. Tracii menționați aci, adică acei cari posedă părțile Salmidesului și locuiesc mai presus de cetățile Apolonia și Mesambria, ar reprezenta dar astăzi pe locuitorii întregii regiuni între Balcanul mic (les petits Balcons) și Marea Neagră.

² Σκυρμιάδαι. Unele ediții ordinare au Κορμιάται. Stefan din Bizanța este singurul autor carele menționează acest popor: el dice că sunt vecinii cu Geții »Σκυρμιάδαι, ἔθνος τῶν Γεταίς«.

³ Νίψαιοι. Aceleași ediții cari au Κορμιάται scriu aci Μοψαίοι. Aceștia erau, ne spune Stefan din Bizanța, locuitorii orașului Nipsa în Tracia »Νίψα πόλις Θρακίης«.

⁴ ἀγνωμοσύνην. Traduc aci prin »îndărătnică«: cu tôte că sensul literal al pasajului este: »Iară o hotărîre neînțeleptă«, ca să exprime idea evidentă autorului că îndărătnicia, sau mai bine dis bărbăția lor, fu cauza robirii lor.

⁵ Θρηάκων ἔοντες ἀνδρείοτατοι. De sigur că credința acestui popor în nemurirea sufletului avea un efect puternic venit a stimula bărbăția lui, căci ea inspira disprețul morții și aspirația către o viață futură mai fericită: asemenea credințe nu existau în religia Tracilor ca să-i însufletească cu vre un sentiment de această natură.

⁶ Ζάλμοξιν. E evident că forma Ζάλμοξιν, care este și aceea adoptată de tôte manuscrisele cele mai autorizate, este cea corectă, și că forma Ζάροξιν adoptată în câte va ediții și cu care sunt mai familiari acei cari au scris în limba noastră asupra religiei Dacilor, este greșită. Rădăcina cuvîntului este »Salm« sau »Zalm« și se găsește în numele Salmidesus (vezi mai sus nota 5, pag. 128). Porfir (Vita Pithagor) derivă acest nume de la cuvîntul tracic »Zalmes«, care, dice el, înseamnă »piele«, dar acesta pare a fi un lucru puțin probabil. Beyer dă o interpretare mai bună, dela »Zalm« în limba dacică, limba originală a Geților, care înseamnă »subt pământ«. Astfel fiind numele »Zalmoxis« ar însemna »acela carele locuiesc subt pământ« adică un zeu al regiunilor inferioare și al spiritelor, cum era Pluton în mitologia elină. Acei cari cred că Geții erau tot una cu Goții, și că Goții erau strămoșii Germanilor (lucru acum destul de bine constatat) sunt de părere că Zalmoxis era

Γεβελεϊζίν¹. Διὰ πεντατηρίδος δὲ τὸν πάλω λαχόντα² αἰεὶ σφραγῶν αὐτῶν ἀποπέμπουσαι ἄγγελον παρὰ τὸν Ζάλμοξιν, ἐντέλλόμενοι τῶν ἂν ἐκάστοτε δέωνται πέμπουσαι δὲ ὡδὲ οἱ μὲν αὐτῶν ταχθέντες ἀκόντια τρία ἔχουσαι ἄλλοι δὲ διαλαβόντες³ τοῦ ἀποπεμπομένου παρὰ τὸν Ζάλμοξιν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἀνακινήσαντες αὐτὸν μετέωρον ῥιπτεῖσαι ἐς τὰς λόγγας. Ἴν μὲν δὴ ἀποθάνη ἀναπαρεῖς⁴, τοῖσι δὲ ἰλιως ὁ θεὸς δοκέει εἶναι· ἦν δὲ μὴ ἀποθάνη, αἰτιῶνται αὐτὸν τὸν ἄγγελον, φάμενοι μὴ ἄνδρα κακὸν εἶναι αἰτησάμενοι δὲ τοῦτον, ἄλλον ἀποπέμπουσαι ἐντέλλονται δὲ ἔτι ζῶντι. Οὕτοι οἱ αὐτοὶ Θρησκῆς καὶ πρὸς βρόντην τὴν καὶ ἀστραπήν τοξέθοντες ἄνω πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀπειλεῖσαι⁵ τῷ θεῷ,

mele de Gebeleizis. La fie-care cinci ani ei trimit câte unul dintre densii, desemnat de sorti, ca sol către Zalmoxis și îl însărcinează cu τότε câte le cer ei fie-care; iată cum îl trimit: (un număr ore care dintr'ensii) se pun în rînd și iaș (fie care câte) trei sulițe; alții luând pe cel destinat a fi trimis către Zalmoxis de mână și de picioare, îl ridică în sus și îl asvirlă pe virfurile sulițelor; dacă, în căderea lui, el e străpuns și móre, ei cred că zeul le este favorabil; dacă însă el nu móre, ei învinovătesc pe trimisul acela, și glic că este un om rău; după ce au aruncat vina asupra acestuia, trimit pe altul (în lo-

identie cu zeul scandinav Odín. În ori ce caz acest Zalmoxis eră divinitatea Geților și zeul în sinul căruia se odihniău spiritele acelor cari mor, pe pământ. Geții veniră în Tracia cu cultul acesta și îl răspândiră acolo. Il mai introduseră și în Dacia, căci tot acest Zalmoxis al Geților eră și zeul Dacilor, (Veđ Neigebaur: »Dacien« pag. 206).

¹ Γεβελεϊζίν. Patru manuscrise forte insemnate, adică acela din Florența, acela din biblioteca lui Wesseling, acela din biblioteca lui Schweighäuser și acela din biblioteca universității Cambridge (cari au tot d'aua o analogie mare între ele) au Βελεϊζίν, ceea ce ore cum aduce aminte numele divinității «Beel-Zebuth». Tot Beyer, carele a dat etimologia numelui Zalmoxis, derivă Gebeleizis din limba lituanică, dela cuvintele *giva* și *leizis* »dătătorul de liniște» — un nume care se acordă bine cu atribuțiile zeului Zalmoxis. — Dacă această interpretare este corectă, nu putem fi decât isbiți de analogia între cuvintele »giva-leizis» și »giver of leisure» echivalentul în limba engleză pentru »dătătorul de liniște». În atare cas limbele lituanice și germanice au o afinitate evidentă.

² πάλω λαχόντα. La Cap. 83 din Cartea III avem κλέσω λαχόντα tot în acelaș sens, precum și la Capitolul 153 mai jos, avem tot πάλω λαχόντα.

³ διαλαβόντες. Puterea lui *διά* este separatistă și indică că unii îl luau de o mână, alții de altă mână, unii de un picior, alții de altul, întocmai ca mai sus la Cap. 68 »διαλαλαμμένος ἄγεται».

⁴ ἀναπαρεῖς exprimă asvirlirea în sus și străpungerea la cădere. Acelaș cuvînt este întrebuințat mai jos la Cap. 103.

⁵ ἀπειλεῖσαι. Majoritatea manuscriselor au ἀπειλοῦσαι și mai sus au ῥιπτοῦσαι, în loc de ῥιπτεῖσαι. Însă Gaisford și edițiile cele mai autorizate scriu astfel pe baza o donă manuscrise importante, cel Sancroftian și cel Weselingian din Viena. Să comparăm acest obicei al Geților cu cele ce spune Erodot că le făcea Calcedienii (Cartea I, Cap. 172) și cu ceea ce făceau Psillii (mai jos Cap. 173). Există chiar în zilele noastre un obicei analog, acela al Turcilor la Constantinopole și în alte orașe turcești unde se dă cu pușca în lună și în sôre cu ocașia unei eclipse.

οὐδένα ἄλλον θεὸν νομίζοντας εἶναι
εἰ μὴ τὸν σφέτερον.

95. Ὡς δὲ ἐγὼ πυθάνομαι τῶν
τῶν Ἑλλήσποντον οἰκούντων Ἑλλή-
νων καὶ Πόντον¹, τὸν Ζάλμοξι-
νον τοῦτον, εἶντα ἀνθρώπων, δουλεύσαι
ἐν Σάμῳ²; δουλεύσαι δὲ Πυθα-
γόρῃ³ τῷ Μνησάρχῳ ἐνεθῆκεν δὲ
αὐτὸν, γενόμενον ἐλεύθερον, χρή-
ματα κτήσασθαι συγγά, κτηράμε-
νον δὲ ἀπέλθειν ἐς τὴν ἐωυτοῦ. Ἄτε
δὲ κακοβίων τε εἰσταν τῶν Θρησί-
κων καὶ ὑπαρροσεστέρων, τὸν Ζάλ-
μοξιν τοῦτον ἐπιστάμενον διαίταν τε
Ἰάδα καὶ ἕβρα βαθύτερα⁴ ἢ κατὰ
Θρησίκας, οἷα Ἑλλήσι τε οὐκίλησαντα
καὶ Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσθενεστάτῳ σο-
φιστῇ⁵ Πυθαγόρῃ, κατὰ κτηράσασθαι.

cul lui); instrucțiile se dau
(victimei) pe când e încă în via-
ță. Tot Traciî aceștia, când
fulgeră și tună, aruncă cu să-
géta în sus spre cer ca să ame-
nințe divinitatea, căci ei nu cred
să existe o altă divinitate afară
de a lor.

95. Pe cât an aflat eu dela
Elinii cari locuiesc Elespontul și
Pontul, acest Zalmoxis, fiind om,
servise la Samos, servise chiar ca
rob al lui Pitagora fiul lui Mne-
sare: în urma acestora, căpă-
tându-și libertatea, el adunase
o mare stare, și îmbogațindu-
se se întorse în patria lui. Tra-
cii ducend o viață miserabilă și
fiind ignoranți, acest Zalmoxis,
crescut în moravurile ioniene
și avend o învățatură mai so-
lidă decât aceea a Tracilor, de
óre ce fusese în contact cu E-
linii, și încă cu unul din cei mai

¹ Ὡς δὲ ἐγὼ πυθάνομαι τῶν τῶν Ἑλλήσποντον οἰκούντων Ἑλλή-
νων καὶ Πόντον. Acesta este proba cea mai palpabilă că Erodos visitase
însuși porturile Traciei colonizate de Elini: pôte însă, cum dic unii, că el nu a
pătruns departe în interiorul țării. Trebuie să observăm aci că prin Elespont
se înțelege nu numai Elespontul propriu zis, dar și partea din marea Egee care
scaldă cóstele Traciei.

² δουλεύσαι ἐν Σάμῳ. Robii din Tracia erau frecuenți în Elada unde pă-
rinții lor îi vindeau (veđi Cartea V, Cap. 6). Chiar în timpul Romanilor era astel
și numirile traciece *Darius* (Δάρως sau Δάρως) și *Geta* erau comune sclavilor, și
sunt des întrebuințate de Terențiu în comediiile lui.

³ δουλεύσαι δὲ Πυθαγόρῃ. Zalmoxis, după reintorcerea lui dela Samos
în țera lui, introduse acolo filosofia lui Pitagora și teoriile pitagoricane despre
nemurirea sufletului și despre metempsicosă.

⁴ ἕβρα βαθύτερα. Această expresie este întrebuințată de Polibiu și
mai ales de Filon Ebreul, dar e de mirat s'o găsim într'un autor așa de ve-
chiu ca Erodos. ἕβρος βρῆθῖν indică un caracter format printr'o instrucție so-
lidă și filosofică și nu o simplă educație tehnică cum ar fi aceea a usului ar-
melor, limita obicinuită a educației la popórele barbare.

⁵ σοφιστῇ. Atit σοφός cât și σοφιστής în timpurile cele vechi erau terme-
nile prin cari se desemna un ierofant; de aceea aceste denumiri se aplicau
unei persoane învățate în materie atit umană cât și divină. Cuvintul σοφιστής
nu începu să capete sensul cel rău cel are acum în limbagiul filosofic decât
mai târziu.

Γεβελεϊζίν¹. Διὰ πεντητηρίδος δὲ τὸν πάλῳ λαχόντα² αἰεὶ σφραγῶν αὐτῶν ἀποπέμπουσι ἄγγελον παρὰ τὸν Ζάλμοξιν, ἐντελλόμενοι τῶν ἂν ἐλάχιστος δέωνται πέμπουσι· δὲ ὧδε· οἱ μὲν αὐτῶν ταχθέντες ἀπόντια τρία ἔχουσι· ἄλλοι δὲ διαλαβόντες³ τοῦ ἀποπεμπόμενου παρὰ τὸν Ζάλμοξιν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἀνακινήσαντες αὐτὸν μετέωρον ῥίπτουσι ἐς τὰς λόγχας. Ἴν μὲν δὲ ἀποθάνῃ ἀναπαρεῖς⁴, τοῖσι δὲ θεῶσι ὁ θεὸς δοκέει εἶναι ἤν δὲ μὴ ἀποθάνῃ, αἰτιῶνται αὐτὸν τὸν ἄγγελον, φάμενοι μὲν ἄνδρα κακὸν εἶναι αἰτιησάμενοι δὲ τοῦτον, ἄλλον ἀποπέμπουσι ἐντέλλονται δὲ ἔτι ζῶντι. Οὗτοι οἱ αὐτοὶ θρήνησας καὶ πρὸς βροντῆν τὴν καὶ ἀστραπὴν τοξέουοντες ἄνω πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀπειλεῖσι⁵ τῷ θεῷ.

mele de Gebeleizis. La fie-care cinci ani ei trimit câte unul dintre dênșii, desemnat de sorti, ca sol către Zalmoxis și il însarcineză cu tôte câte le cer ei fie-care; iată cum il trimit: (un număr ore care dintr'ênșii) se pun în rînd și iaú (fie care câte) trei sulite; alții luând pe cel destinat a fi trimis către Zalmoxis de mîni și de picioare, il ridică în sus și il asvirlă pe virfurile sulitelor; dacă, în căderea lui, el e străpuns și móre, ei cred că zeul le este favorabil; dacă însă el nu móre, ei învinovătesc pe trimisul acela, și zic că este un om rău; după ce aú aruncat vina asupra acestuia, trimit pe altul (în lo-

identie cu zeul scandinav Odin. În ori ce cas acest Zalmoxis eră divinitatea Geților și zeul în sinul căruia se odihniaú spiritele acelor cari mor pe pămînt. Geții veniră în Tracia cu cultul acesta și il răspîndiră acolo. Il mai introduseră și în Dacia, căci tot acest Zalmoxis al Geților eră și zeul Dacilor, (Veđi Neigebaur: »Dacien« pag. 206).

¹ Γεβελεϊζίν. Patru manuscrieri foarte însemnate, adică acela din Florența, acela din biblioteca lui Wesseling, acela din biblioteca lui Schweighäuser și acela din biblioteca universității Cambridge (cari aú tot d'aua o analogie mare între ele) aú Beleiζιν, ceea ce ore cum aduce aminte numele divinității Beel-Zebuth. Tot Beyer, carele a dat etimologia numelui Zalmoxis, derivă Gebeleizis din limba lituanică, dela cuvintele *giva* și *leizis* »datătorul de liniște« — un nume care se acordă bine cu atribuțiile zeului Zalmoxis. — Dacă această interpretare este corectă, nu putem fi decât isbiți de analogia între cuvintele »giva-leizis« și »giver of leasnre« echivalentul în limba englesă pentru »datătorul de liniște«. În atare cas limbele lituanice și germanice aú o afinitate evidentă.

² πάλῳ λαχόντα. La Cap. 83 din Cartea III avem *κλήρω λαχόντα* tot în acelaș sens, precum și la Capitoul 153 mai jos, avem tot *πάλῳ λαχόντα*.

³ διαλαβόντες. Puterea lui *dez* este separatistă și indică că unii il luaú de o mână, alții de altă mână, unii de un picior, alții de altul, întocmai ca mai sus la Cap. 68 *διαλελαμμένους ἄγραται*.

⁴ ἀναπαρεῖς exprímă asvirlarea în sus și străpungerea la cadere. Acelas cuvînt este întrebuințat mai jos la Cap. 103.

⁵ ἀπειλεῖσι. Majoritatea manuscriselor aú *ἀπειλοῦσι* și mai sus aú *ρίπτουσι*, în loc de *ῥίπτουσι*. Însă Gaisford și edițiile cele mai autorizate seriú astfel pe baza o două manuscrieri importante, cel Saceróftian și cel Weselingian din Viena. Să comparăm acest obicei al Geților cu cele ce spune Erodot că le făceaú Calcidenii (Cartea I, Cap. 172) și cu ceea ce făceaú Psilii (mai jos Cap. 173). Există chiar în zilele noastre un obicei analog, acela al Turcilor la Constantinopole și în alte orașe turcești unde se dá cu pușca în lună și în sóre cu ocașia unei eclipse.

οὐδένα ἄλλον θεὸν νομίζοντες εἶναι εἰ μὴ τὸν σφέτερον.

95. Ὡς δὲ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν τῶν Ἑλλησποντον οἰκούντων Ἑλλήνων καὶ Πόντων¹, τὸν Ζάλμοξιον τοῦτον, εὐντα ἄνθρωπον, δουλεύσαι ἐν Σάμῳ². δουλεύσαι δὲ Πυθαγόρῃ³ τῷ Μιησάρχῳ. ἐθεύτην δὲ αὐτὸν, γενόμενον ἐλεύθερον, χρηματὰ κτήσασθαι συγγὰ, κτητάμενον δὲ ἀπελθεῖν ἐς τὴν ἑωυτοῦ. Ἄτε δὲ κακοβίων τε εὐόντων τῶν Θρηήκων καὶ ὑπαρρυστέρων, τὸν Ζάλμοξιον τοῦτον ἐπιστάμενον διαίταν τε Ἰάδα καὶ ἕθεα βαθύτερα⁴ ἢ κατὰ Θρηήκας, οἷα Ἑλλησί τε ὀμιλήσαντα καὶ Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσθενεστάτῳ σοφιστῇ⁵ Πυθαγόρῃ, κατασκευάσασθαι

cul lui); instrucțiile se dau (victimei) pe când e încă în viață. Tot Tracii aceștia, când fulgeră și tună, aruncă cu săgeți în sus spre cer ca să amenințe divinitatea, căci ei nu cred să existe o altă divinitate afară de a lor.

95. Pe cât am aflat eu dela Elinii cari locuiesc Elespontul și Pontul, acest Zalmoxis, fiind om, servise la Samos, servise chiar ca rob al lui Pitagora fiul lui Mnesare: în urma acestora, căpătându-și libertatea, el adunase o mare stare, și îmbogățindu-se se întorse în patria lui. Tracii ducând o viață miserabilă și fiind ignoranți, acest Zalmoxis, crescut în moravurile ioniene și având o învățatură mai solidă decât aceea a Tracilor, de ôre ce fusese în contact cu Elinii, și încă cu unul din cei mai

¹ Ὡς δὲ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν τῶν Ἑλλησποντον οἰκούντων Ἑλλήνων καὶ Πόντων. Acesta este proba cea mai palpabilă că Erodos visitase însuși porturile Traciei colonizate de Elinii: pôte însă, cum dic unii, că el nu a pătruns departe în interiorul țării. Trebuie să observăm aci că prin Elespont se înțelege nu numai Elespontul propriu zis, dar și partea din marea Egee care scaldă còstele Traciei.

² δουλεύσαι ἐν Σάμῳ. Robii din Tracia erau frecuenți în Elada unde părinții lor îi vindeau (vezi Cartea V, Cap. 6). Chiar în timpul Romanilor era astfel și numirile tracie *Davus* (Δάβος sau Δάβος) și *Geta* erau comune sclavilor, și sunt des întrebuițate de Terențiu în comedile lui.

³ δουλεύσαι δὲ Πυθαγόρῃ. Zalmoxis, după reintòrcerea lui dela Samos în țera lui, introduce acolo filosofia lui Pitagora și teoriile pitagoricane despre nemurirea sufletului și despre metempsicosă.

⁴ ἕθεα βαθύτερα. Această expresie este întrebuițată de Polibiu și mai ales de Filon Ebreul, dar e de mirat s'o găsim într'un autor așa de vechiu ca Erodos. ἕθος βαθὺ indică un caracter format printr'o instrucție solidă și filosofică și nu o simplă educație tehnică cum ar fi aceea a usului armelor, limita obicinuită a educației la popòrele barbare.

⁵ σοφιστῇ. Atit σοφὸς cât și σοφιστής în timpurile cele vechi erau termenile prin cari se desemna un ierofant; de aceea aceste denumiri se aplică unei persoane învățate în materie atit umană cât și divină. Cuvintul σοφιστής nu începu să capete sensul cel rău cel are acum în limbajul filosofic decât mai târziu.

ἀνδρεώνα, ἐς τὸν πανδοκεύοντα τῶν ἀστῶν τοὺς πρῶτους καὶ εὐωχέοντα, ἀναδιδάσκειν ὡς οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ συμπόται αὐτοῦ οὔτε οἱ ἐκ τούτων αἰεὶ γινόμενοι ἀποθανέονται, ἀλλ' ἤξεουσι ἐς χῶρον τοῦτον, ἵνα αἰεὶ περιμέντες ἔξουσι τὰ πάντα ἀγαθὰ ἐν ᾧ¹ δὲ ἐποίησε τὰ καταλεχθέντα καὶ ἔλεγε ταῦτα, ἐν τούτῳ κατάγειον οἴκημα ἐποιέετο ὡς δὲ οἱ παντελέως εἶχε τὸ οἴκημα, ἐκ μὲν τῶν Θρηάκων ἤφρανίσθη καταβάς δὲ κάτω ἐς τὸ κατάγειον οἴκημα² διαίτατο ἐπ' ἑτὴα τρία. Οἱ δὲ μιν ἐπόθειόν τε καὶ ἐπένησον ὡς τεθνεῶτα· τετάρτῳ δὲ ἑτὴι ἐβράνη τοῖσι Θρηάται. Καὶ οὕτω πιθανά σφι ἐγένετο τὰ ἔλεγε ὁ Ζάλμοξις. Ταῦτά φασὶ μιν ποιῆσαι.

însemnați dintre filosofi elini, a-
dică cu Pitagora, zidi o sală
pentru bărbați pentru primi-
rea și ospătarea celor de frun-
te din concetățeni lui, unde
să-și învețe că nici el, nici os-
peții lui, nici acei cari se vor
nasce în veci dintr'ênșii, nu
vor peri, dar că vor merge în-
tr'un loc unde vor viețui puru-
rea bucurându-se de toate cele
bune; pe când el făcea acelea
ce le spusei și vorbea astfel,
el își săpă o locuință subte-
rană; îndată ce își termină
locuința, se făcu nevădut pen-
tru Traci; scoborînduse el jos
în locuința subterană, rămase
(ascuns acolo) timp de trei
ani. (Tracii) îl regretară și îl
plânseră ca pe unul mort; în
al patrulea an însă el se arătă
lor. Astfel ei vădură confirmân-
du-se toate cele spuse de Zal-
moxis. Acestea le spun (Elinii)
că le ar fi făcut Zalmoxis.

96. Ἐγὼ δὲ περὶ μὲν τούτου
καὶ³ τοῦ καταγείου οἴκηματος οὔτε

96. Despre partea mea, în
ceea ce privește această istorie

¹ ἐν ᾧ. Se referă la timp și nu la loc, precum explică foarte bine Schweighäuser în „Lexicon Herodoti“.

² ἐποιέετο ὡς δὲ οἱ παντελέως εἶχε τὸ οἴκημα, ἐκ μὲν τῶν Θρηάκων ἤφρανίσθη καταβάς δὲ κάτω ἐς τὸ κατάγειον οἴκημα. Aceste cuvinte sunt omise în manuscrisul din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge. De sigur că copistul le a omis din greșelă, trecând din nebăgare de seamă dela întâiul *κατάγειον οἴκημα* la cel d'al doilea. Această locuință subterană a lui Zalmoxis a îndemnat pe Bessell să presupue că numele Zalmoxis derivă din limba Zindică și însemnăză „cari locuiesc sub pământ“. Asemenea și Rhousopolus țice că Gebeleizis (cel-lalt nume al lui Zalmoxis) însemnăză *καταχθόνιος θεός*. Vezi nota asupra cuvintelor Zalmoxis și Gebeleizis la capitolul precedent.

³ τούτου καὶ. Aceste două cuvinte lipsese în cinci manuscrise și anume: 1° în acela din biblioteca mediceană la Florența, 2° în manuscrisul Weselingian din secolul 12-lea, 3° în acela al bibliotecii universității Cambridge, 4° în al lui Schweighäuser din secolul 10-lea și în fine 5° într'un mic manuscris fragmentar care se conservă în biblioteca națională din Paris.

ἀπιστέω, οὕτε ὢν πιστέω¹ τι λίγν' δοκέω δὲ πολλοῖσι ἔτισι πρότερον τὸν Ζάλμοξιζ τοῦτον γενέσθαι. Πυθαγόρῳ. Ἔτι δὲ ἐγένετό τις Ζάλμοξιζ ἄνθρωπος, εἴτ' ἐστὶ δαίμων τις Γέτης: οὗτος ἐπιχώριος, χαίρειω. Οὗτοι² μὲν δὲ τρόπῳ τοιοῦτῳ χραόμενοι, ὡς ἐχειρώθησαν ὑπὸ Περσέων, εἴποντο τῷ ἄλλῳ στρατῷ.

97. Δαρειὸς δὲ ὡς ἀπίετο καὶ ἔπειθ' ἄμ' αὐτῷ στρατῷ³ ἐπὶ τὸν Ἰστρὸν, ἐμβαδὸν διαβάντων πάντων Δαρειὸς⁴ ἐκέλευσε τοὺς Ἴωνας τὴν σχεδίην λύσαντας ἔπεσθαι κατ' ἤπειρον ἐσωτῶ καὶ τὸν ἐκ τῶν νεῶν στρατὸν μελλόντων δὲ τῶν Ἴωνων λήειν καὶ ποιέειν τὰ κελευόμενα. Κώης δὲ Ἐρξάνδρου⁵, στρατηγὸς ἐὼν Μυτιληναῖων, ἔλαξε Δαρειῷ τάδε, πρῶτος μὲν πρότερον εἰ οἱ φίλον εἴη γνώμην⁶ ἀποδέξασθαι παρὰ τοῦ βου-

(a lui Zalmoxis) și locuința (lui) subterană, nici că o pun în îndoială nici că o cred în întregime a ei; părerea mea este că acest Zalmoxis a viețuit mulți ani înaintea lui Pitagora. Însă, fie că ar fi existat un om cu numele de Zalmoxis, fie că ar fi fost acesta o divinitate indigenă a Getilor, destul am vorbit despre dânsul. Poporul acesta cu tradițiile pe cari le am relatat, o dată învins de către Perși, urmă armata lui Dariu.

97. Îndată ce Dariu sosi la Istru împreună cu toată armata care îl însoția, după ce-i făcu pe toți să trecă (fluviul), dete ordin Ionienilor să fărăme podul de vase și să l urmeze, împreună cu forțele navale, în interiorul țării; tocmai când Ionienii se gătiau să strice (podul) și să facă cele poruncite (de Dariu), Coes, fiul lui Erxandru, care eră comandan-

¹ οὕτε ἀπιστέω, οὕτε ὢν πιστέω. Cuvintele acestea nu pot decât să ne inspire încredere în cautiunea cu care Erodot primesce tradițiile și fabulele pe cari le reproduce. Dahlmann (Viața lui Erodot) presupune că toată legenda acesta relativă la Zalmoxis, cum că acesta ar fi fost robul lui Pitagora la Samos, provincie din faptul că Pitagora a fost primul carele a propagat o teorie analogă cu aceea răspândită de Zalmoxis în Tracia, combinat cu faptele că el a fost un Samian, și că numele de Zalmoxis s'a scris adese ori Samolxis sau Zamolxis; Era naturală dar conclusia că Zalmoxis fusese originar din Samos de unde și numele Samolxis ce i se dedese de Traci. Acastă presupunere ingenioasă merită considerație serioasă.

² οὗτοι. Totă Bulgaria modernă eră țera Getilor: ea reprezentă regiunea subjugată de Dariu cu această ocazie.

³ ἔπειθ' ἄμ' αὐτῷ στρατῷ. Expresia περὶ στρατῷ înseamnă nu numai infanteria dar orî ce trupe cari merg pe uscat, astfel încât ea coprinde și cavaleria; ea este opusă expresiei de mai jos τὸν ἐκ τῶν νεῶν στρατῷ.

⁴ Δαρειὸς. Repetirea acestui nume este inutilă dar este sprijinită de toate manuscrisele.

⁵ Κώης δὲ Ἐρξάνδρου. Căți va editori au Ἐξάνδρου. Se crede că acest Coes trebuie să fi fost unul din tiranii menționați la Capitolule 98 și 138.

⁶ εἰ οἱ φίλον εἴη γνώμην. Caracteristic al moravurilor teroriste ale acestor despoți orientali.

λομένον ἀποδείκνυσθαι. » Ὁ βασι-
 » λεύ, ἐπὶ γῆν γὰρ μέλλεις στρα-
 » τεύεσθαι, τῆς οὐτε ἀρηρομένον φα-
 » νήσεται οὐδὲν¹. οὐτε πόλις οἰκισ-
 » μένη σὺ νῦν γέφυραν² ταύτην ἔα
 » κατὰ χώραν. ἑστάναι, φυλάκους
 » αὐτῆς λιπὼν. τοῦτους οἱ περ μιν
 » ἔξωξαν. Καὶ ἦν τε κατὰ νόον πρή-
 » ξωμεν³ εὐρόντες Σκόθας⁴, ἔσται⁵
 » ἀποδος ἡμῖν ἦν τε καὶ μὴ σφραγ.
 » εὐρεῖν θυνεώμεθα⁶ ἢ γε ἀποδος
 » ἡμῖν ἀσφαλῆς. σὺ γὰρ ἔδεισά κω
 » μὴ ἑσσωθέωμεν ὑπὸ Σκυθῶν μά-
 » γη. ἀλλὰ μάλλον μὴ σὺ θυνάμε-
 » νοὶ σφραγ. εὐρεῖν πάθωμεν τι ἀλώ-
 » μενοι. Καὶ τὰδε λέγειν φαίη τις
 » ἂν μὲ ἑωυτοῦ⁷ εἴνεκεν, ὡς κατα-
 » μένω⁸. ἐγὼ δὲ γνώμην μὲν τῆν

tul Mitilineilor, asigurându-se
 mai întâiu dacă Dariu ar fi
 dispus să primescă un sfat
 de la unul gata să-l dea, îi
 spuse cuvintele acestea: » O
 » rege, îți propun să faci o ex-
 » pedicie într'o țară unde nu
 » veți vedea nici loc cultivat nici
 » oraș locuit; tu, lasă mai bine
 » acest pod acolo unde este și
 » dă-l subț paza acelora cari l'au
 » construit; căci dacă vom da
 » peste Sciți și vom isbuti pre-
 » cum sperăm, el va servi pentru
 » reîntorcerea noastră; iar dacă
 » nu vom putea da peste dên-
 » șii, linia noastră de retragere
 » este asigurată; căci eu nu mă

¹ οὐτε ἀρηρομένον φανήσεται οὐδὲν. Coes, rostind aceste cuvinte n'a ținut seamă de Sciții agricultori sau plugari descriși mai sus la Cap. 17. Acesta e probă că sorgintea de unde Erodot își a cules informațiile geografice în privința Scitiei nu este aceeași de unde el a luat istoria expediției acesteia a lui Dariu.

² σὺ νῦν γέφυραν. În unele ediții vedem perispomenon din νῦν absorbit de σὺ și accentuarea astfel: σὺ νον. Abreschliu preferă σὺ μὲν. În fine avem γέφυραν în unele ediții în loc de γέφυραν.

³ ἦν τε κατὰ νόον πρήξωμεν. Această locuțiune, care însemnează »daca facem precum dorește inima noastră» se mai găsește în Cartea I, Cap. 117. Cartea V, Cap. 106. Cartea VI, Cap. 130. Cartea VII, Cap. 150 și Cartea IX, Cap. 45 și 111.

⁴ εὐρόντες Σκόθας. Se vede că scopul principal al expediției era de a găsi întâiu pe Sciți: odată aceștia găsiți, victoria era lesne. Cuvintele acestea dau expediției mai mult caracterul unei gone în contra Sciților de cât a unui rebel în regulă: și în adevăr așa era, căci Sciții sciaū că singura scăpare a lor era de a se ascunde în pustiile lor.

⁵ ἔσται. Deși în cele mai multe manuscrise vedem figurând ἔσται, m'am conformat cu cele mai bune texturi moderne.

⁶ θυνεώμεθα. Dindorf, Bredov și Creutzer au θυνεώμεθα. Prefer pe θυνεώμεθα care are majoritatea manuscriselor în favoarea lui și care se potrivește mai bine cu ἑσσωθέωμεν de mai jos, asupra căruia nu există nici o controversă.

⁷ ἑωυτοῦ. Forma primitivă a cuvintului care mai târziu fu înlocuită cu forma mai usitată ἑμεωυτοῦ, adoptată aci de manuscrisele Sanroftian și Wese-lingian: toate cele lalte au ἑωυτοῦ. Cu toate că în Cartea VII, Cap. 28, majoritatea manuscriselor se pronunță pentru ἑμεωυτοῦ și numai minoritatea pentru forma primitivă, e mai logic a presupune că forma primitivă fu înlocuită în text cu forma mai recentă, decât a crede contrariul că Erodot ar fi scris ἑμεωυτοῦ și că copiii ar fi înlocuit forma mai usitată prin cea primitivă ἑωυτοῦ, cădută în desuetudine mai târziu. De aceea, atât aci cât și în Cartea VII, Cap. 28, am adoptat forma ἑωυτοῦ ca fiind probabil cea originală.

⁸ ὡς καταμένω. După pedepsa lu Oeobaz (veđi mai sus Cap. 84), era natural ca Coes să ia precauțiunea acesta.

»εὐρισκὸν ἀρίστην σοι, βασιλεῦ, ἐς
 »μέσον¹ φέρω· αὐτὸς μέντοι ἔφο-
 »μαί τοι, καὶ οὐκ ἂν λειφθεῖην²·
 Κάρτα τὲ ἤσθη³ τῇ γνώμῃ Δαρεί-
 »ος, καὶ μιν ἡμεῖς αὐτοῖσδε· «Ἔεινε
 »Δέσβριε, σωθέντος ἐμεῦ ὀπίσω ἐς
 »οἶκον τὸν ἐμὸν ἐπιφανήσθι μοι πάν-
 »τως⁴, ἵνα σε ἀντὶ χρηστῆς συμβου-
 »λήης χρηστοῖσι ἔργοισι ἀμείψωμαι».

»tem ca Scitîi sã ne învingã în-
 »tr'o luptã, dar mai mult ca
 »nu cumva, neisbutind noi sã
 »dãm peste ei, sã pãtim ceva
 »rãtãcindu-ne. Põte sã ñicã
 »cineva cã eu spun acestea în
 »interesul meu propriu ca sã
 »rãmãn aci; dar eu, o rege, îþi
 »expun pãrerea care am gãsit o
 »mai în interesul teũ, ñi te
 »voiũ urma, cãci nu voiũ cu
 »nici un preþ sã rãmãn aiciã». Pãrerea acẽstã plãcũ mult lui Dariũ, ñi el îi rãspunse astfel:
 »Scumpe al meu Lesbiane, în-
 »datã ce mẽ voiũ întõrce teafãr
 »acasã la mine, nu uita sã te
 »presinþi înaintea mea ca sã þi
 »rãsplãtесе pentru bunul teũ
 »consiliũ prin actẽ de bunã-
 »tate«.

98. Ταῦτα εἶπας καὶ ἀπάψας
 ἄρματα ἐξήκοντα ἐν ἱμάτι⁵, καλέ-
 σας ἐς λόγους τοὺς Ἴωνων τυράν-
 νους⁶, ἔλεγε τάδε· «Ἄνδρες Ἴω-
 νες, ἡ μὲν πρότερον γνώμῃ ἀπο-
 »δεχθεῖσα ἐς τὴν γέφυραν μεταίσθω
 »μοι· ἔχοντες δὲ τὸν ἱμάτια τόνδε

98. Þise acestea ñi facẽnd
 »þese-ðeci noduri pe o curea,
 »convocã în consiliũ pe þeþfi
 »Ionienilor ñi le ñise: »Ioniẽ-
 »nilor, primele mele hotãriri în
 »privinþa podului le am schim-
 »bat; luaþi acẽstã curea ñi fa-

¹ ἐς μέσον. Se subînþelege πάντων, »coram omnibus». — La Cap. 26 din Cartea VIII autorul nostru ñice ἐς πάντας. De aceea am ñis »expun» ñi nu »propun«.

² λειφθεῖην. Traducẽnd »nu voiũ cu nici un preþ» am avut în vedere puterea optativului cu ἂν.

³ ἤσθη. Aoristul dela ἔδομαι care guvernã datival ñi une-orî, dar. fõrte rar, genitivul. Sofocle, ñice (Filoct., vers. 715) ἤσθη πόματος.

⁴ πάντως. Cuvintul acesta are aci sensul de »în tõte casurile»: de aceea am tradus »nu uita» adicã »sã nu se întimple cumva sã nu te presinþi, etc«.

⁵ ἀπάψας ἄρματα ἐξήκοντα ἐν ἱμάτι. Acest mod de a calcula indicã destul înapoerea Persilor: dar nu trebuie sã ne mire acẽsta când citim în Liviu (VII. 3) cã chiar Romanii numẽrau anii bãtẽnd în fie care an cãte un cuiũ în zidul unui templu.

⁶ Ἴωνων τυράννοισ. Afarã de þeþfi Ionieni, dinastii elespontini furã ñi ei lãsaþi ca sã pãzescã podul: vedî mai jos la Cap. 138. Aci insã, ca ñi în mai multe pasagiuri unde s'a notat faptul, Erodot menþionẽzã numai pe Ionieni fiind cã ei constituiaũ factorul cel mai numeros ñi cel mai important din tõte elementele Greco-Asiatice aliate cu Dariũ.

»ποιέετε τάδε. Ἐπειάν με ἴδητε τά-
 »χιστα πορευόμενον ἐπὶ Σκυθίας,
 »ἀπὸ τούτου ἀρξάμενοι τοῦ χρόνου,
 »λύετε ἄμμα ἐν ἐκάστης ἡμέρης.
 »Ἦν δὲ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ μὴ
 »παρέω, ἀλλὰ διεξέλθωσι¹ ὑμῖν αἱ
 »ἡμέραι τῶν ἡμεράτων, ἀποπλέετε
 »ἐς τὴν ὑμετέραν αὐτῶν. Μέχρι δὲ
 »τούτου, ἐπεὶ τε οὕτω μετέδοξε,
 »φυλάσσετε τὴν σχεδίην, πάσαν προ-
 »θυρίην σωτηρίας τε καὶ φυλακῆς
 »παρεχόμενοι. Ταῦτα δὲ ποιῶντες
 »ἐμοὶ μεγάλως χαρισέσθε«. Δαρεῖος
 μὲν ταῦτα εἶπας ἐς τὸ πρόσω ἡ-
 παίγετο².

99. Τῆς δὲ Σκυθικῆς γῆς ἡ
 Θρηάκη τὸ ἐς θάλασσαν πρόκειται·
 κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύ-
 της ἡ Σκυθική τε ἐκδέκεται, καὶ
 ὁ Ἰστρος ἐκδιδοῖ ἐς αὐτήν³, πρὸς
 εὖρον ἄνεμον τὸ στόμα τετραμμέ-
 νος. Τὸ δὲ ἀπὸ Ἰστρου, ἔρχομαι
 σημανέων τὸ πρὸς θάλασσαν αὐτῆς
 τῆς Σκυθικῆς χώρας ἐς μέτρησιν⁴
 ἀπὸ Ἰστρου αὕτη ἤδη ἀρχαίη Σκυ-
 θική⁵ ἐστὶ, πρὸς μεσαμβρίην τε καὶ

»ceți precum vē voiū spune:
 »îndată ce mă veți vedea por-
 »nit în contra Sciților, cu în-
 »cepere de la acel moment veți
 »desface câte un nod pe fie-
 »care zi. Dacă în timpul acesta
 »însă nu mai reviu, și se vor
 »sfârși nodurile corespundând
 »cu zilele, reintorceți-vă pe la
 »căminele vóstre. Până atuncea
 »însă, de vreme ce astfel m'am
 »chibzuit din noū, păziți bine
 »podul de vase, și puneți tot
 »zelul spre paza și siguranța
 »lui. De veți face această mă
 »veți îndatora mult«. Dariu,
 după ce rosti aceste cuvinte,
 purcese înainte.

99. Mai încóce de Scitia, pe
 cóstele mării, se află Tracia.
 Scitia începe de unde cósta for-
 méză un golf, în acea parte de
 loc se și varsă Istrul (în mare)
 cu gura întórsă spre răsărit.
 Plecând dela Istru, voiū de-
 scrie litoralul Scitiei și voiū
 vorbi de dimensiile acestei țeri;
 Dela Istru încolo, începe Scitia
 veche care se întinde spre sud

¹ διεξέλθωσι. Mathias are διελθωσι: care este condamnat de autoritatea ma-
 nuscriselor, deși pöte altfel mai corect ca formă.

² ἡπαίγετο. Alții scriu ἐπαίγετο, ortografie care se găsește și în câte-va
 manuscrise. Astfel și mai jos la Cap. 133 și 135.

³ κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης ἡ Σκυθική τε ἐκδέκεται, καὶ ὁ Ἰστρος ἐκδιδοῖ ἐς αὐτήν. După ἐκδέκεται: se subînțelege τὴν Θρηάκην, adică, succedă, ca să șicem așa, Traciei. Iată cum traduce latinește Baehr acest pasagiū, care, cu puțină atențiune, nu presintă nici o dificultate serioasă: »inde vero, »ubi in sinum ducitur regio, Scythia (Thraciam) excipit, Isterque in eam (Scythiam) influit».

⁴ Τὸ δὲ ἀπὸ Ἰστρου, ἔρχομαι σημανέων τὸ πρὸς θάλασσαν αὐτῆς τῆς Σκυθικῆς χώρας ἐς μέτρησιν. Baehr traduce această frază în latinește și o suplinește astfel: »Inde ab Istro (quae extenditur terra, eam) indicaturus sum ad mensuram, eam scilicet ipsius Scythiae partem, quae ad mare porrigitur».

⁵ ἀρχαίη Σκυθική. Scitia veche eră partea de loc unde locuiau Sciții la început înainte de a fi alungați de Cimerieni și înainte de a se fi întins ei

νότον άνεμον καίμενη, μέχρι πόλιος
καλεομένης Καρκινίτιδος¹. Το δὲ
ἀπὸ αὐτῆς τὴν μὲν ἐπὶ θάλασσαν
τὴν αὐτὴν φέρουσαν, ἐοῦσαν ὄρει-
νήν² τε χώραν καὶ προκαίμενην τὸ
ἐς Πόντον, νόμεται τὸ Ταυρικὸν ἔθ-
νος, μέχρι Χερσονήσου τῆς Τριχῆης
καλεομένης· αὕτη δὲ ἐς θάλασσαν
τὴν πρὸς ἀπηνλιώτην άνεμον³ κα-

și spre sud-est până la orașul
numit Carcinit. De acolo ina-
inte și până la Chersonesa nu-
mită Trechea poporul Tauric lo-
cuesce regiunea care se întinde
până la mare, regiune mun-
tōsă și care înainteză în Pont;
această (din urmă peninsulă) se
întinde în marea care este spre

spre răsărit; sau, dacă întrebuințăm chiar cuvintele lui Schweighäuser: »Vetus Scythia est prisca Scytharum terra, priusquam illi, pulsis Cimmeriis versus orientem, limites suos promovissent«. Astfel dar se înțelege prin Scitia vechie partea între Dunăre și Perecop. S'a vădut la Cartea I, Cap. 16 că Cimerienii, goziți de Sciti, căutară în Asia mică, prin incursiuni asupra Lidienilor și asupra Elinilor, ca să formeze o altă stabilire.

¹ Καρκινίτιδος, Oraș menționat mai sus, veđi nota 2, pag. 76. Este greú ca să stabilim exact linia care după Erodot forma limita orientală a »Scitiei vechie«. Acesta mai întâiu fiind-că Erodot însuși nu avea o cunoștință clară despre localitățile din Chersonesa Taurică; pe urmă fiind-că topografia locală a trecut prin multe modificări din cauza secării în parte a mării Azov. Nimeni nu știe bine unde eră Carcinit și când, în nota precedentă, am numit orașul »Perecop«, am determinat numai într'un mod aproximativ limita orientală a acestei regiuni. Strabon menționează numai golful Carcinit și nu spune unde se afla situat orașul. Acest golf începe spre nord-vest la promotoriul numit de Strabon »ἄκρα Ταυροζάκη« care forma punctul cel mai apusan al unei dungii de nisip legate de continent prin istmul numit »Ἀγίλλειος ὄρμος«, despre care veđi mai sus nota 3, pag. 76. După schița de hartă anexată aci vedem cât de mult s'a

schimbat astăzi configurația Chersonesei care eră legată odinioară de continent printr'un istmu mai larg decât cel actual, deși locul acela eră plin de bălți stătătoare. Ukert însă crede că istmul de Perecop eră tot așa de îngust cum este și astăzi și că unde am pus eu bălți eră mare, de aceea, descriind poziția orașului Carcinit el dice: »Carcinitidem urbem, sitam in augusto illo tractu quo continens terra cum Crimæa jungitur, non longe certe ab eo loco cui nunc nomen Perecop«. Nimic însă nu justifică opinia că orașul »Carcinit ar fi avut două porturi

precum are Perecopul de astăzi și Corintul antic: de aceea am preferit să admit configurația pe care crede Rawlinson că o avea această peninsulă în timpul lui Erodot carele, precum am dis, nu era lămurit de loc asupra geografiei acelor părți.

² ἐοῦσαν ὄρεινήν. Aci Erodot când afirmă că dela Carcinit, adică dela istmu în spre sud, începe peninsula Crimeii a fi muntuōsă, arată cât de puțin cunoșcea localitatea. În realitate munții nu încep decât la sudul peninsulei și restul este șes ca câmpiile bărăganului nostru, afară de promontoriul său pe-insula Kertch la care cred că face mai mult Erodot aluzie când vorbește de Chersonesa Trechea sau, aspră: partea aceea fiind în adevăr aspră și muntuōsă. Acea parte este separată de restul peninsulei prin »Șanțul sclavilor».

³ θάλασσαν τὴν πρὸς ἀπηνλιώτην άνεμον. Dacă considerăm Chersonesa Trechea ca reprezentând peninsula modernă Kertch, marea despre care se vor-

τήραι. Ἔστι γὰρ τῆς Σκοθικῆς τὰ δύο μέρη τῶν οὐρῶν ἐς θάλασσαν φέροντα, τὴν τε πρὸς μεσαμβρίην καὶ τὴν πρὸς τὴν ἡῶ, κατὰπερ τῆς Ἀττικῆς γῶργς¹ καὶ παραπλήσια ταύτῃ καὶ οἱ Ταῦροι νέμονται τῆς Σκοθικῆς, ὡς εἰ τῆς Ἀττικῆς ἄλλο ἔθνος καὶ μὴ Ἀθηναῖοι νέμοιαι τὸν γουόνδ τὸν Σουνακόν², μᾶλλον ἐς τὸν πόντον τὴν ἄκρην ἀνέγοντα, τὸν ἀπὸ Θορικῶς μέχρι Ἀναφλίστου δῆμον λέγω δὲ, ὡς εἶναι ταῦτα σμικρὰ μεγάλουσι συμβαλέειν. Τοιοῦτον ἢ Ταυρικὴ ἐστὶ. Ὅς δὲ τῆς Ἀττικῆς³ ταῦτα μὴ παραπέπλωκε, ἐγὼ δὲ ἄλλως δηλώσω ὡς εἰ τῆς Ἰηπυγίης ἄλλο ἔθνος, καὶ μὴ Ἰηπυγες, ἀρξάμενοι ἐκ Βραντεσίου λιμένος, ἀποταμοῖαιτο μέχρι Τάραντος, καὶ νεμοῖαιτο τὴν ἄκρην⁴. Δύο δὲ λέγων ταῦτα, πολλὰ

răsarit. Căci litoralul Scitiei se întinde în două direcții spre mare, atât spre miază-zi cât și spre răsărit, întocmai ca peninsula Aticeii; și foarte aproape de acolo locuiesc Taurii în Scitia, ca și cum în Atica un alt popor, care nu ar fi atenian ar fi fost locuind pe promontoriul Suniu, dela Toricum până la comuna Anaflist, dacă acest promontoriu ar înainta ceva mai mult în mare: vorbește, ca să zic așa, comparând cele mici cu cele mari. Astfel este Taurida. Pentru acela care nu a plutit în (apele) Aticeii, eu voi face o altă comparație: e ca cum în (peninsula) Iapigiei un alt popor, care nu ar fi iapig, ar fi locuind extremitatea începând (de

besea aci este strimțoarea Ieni-Kale sau Cafa cu marea Azov, adică, cum se numiaș pe timpul lui Erodot, Bosforul Cimerian și lacul Meotis.

¹ ἔστι γὰρ τῆς Σκοθικῆς τὰ δύο μέρη τῶν οὐρῶν ἐς θάλασσαν φέροντα, τὴν τε πρὸς μεσαμβρίην καὶ τὴν πρὸς τὴν ἡῶ, κατὰπερ τῆς Ἀττικῆς γῶργς. Această afirmațiune vagă și cu totul inexactă (căci ea nu ține în seamă litoralul apusan al Crimeii) precum și comparația cōstei Scitiei, de la gurile Istrului până la lacul Meotis, cu peninsula atică, ne arată singure ce idee confusă avea Erodot despre geografia cōstelor Scitiei.

² τὸν γουόνδ τὸν Σουνακόν. Cavintul γουόνδ, care literal însemnă un genaciu, implică aci ideea nu numai de promontoriu dar și de o înălțime răpōsă și descrie astfel bine promontoriul Sunium. Am indicat aci acest promontoriu împreună cu satele Thoricum și Anaflist ale căror ruine (Pelasgice în cazul celui dintâiu), se ved lângă satele moderne Torico și Metoki Anabiso. Amîndouă aceste sate erau fortificate pentru apărarea minelor de argint dela Laurium din apropiere.

³ ὅς δὲ τῆς Ἀττικῆς. S'a presupus de mulți că, de ôre-că acest pasagiū, începând aci și până la finele capitolului, are de scop să explice geografia peninsulei Taurice locuitorilor Italiei și pare a fi adresat în special locuitorilor din Marea Grecie, Erodot l'ar fi intercalat după instalarea lui la Tauriu unde își a revisuit lucrarea.

⁴ ὡς εἰ τῆς Ἰηπυγίης ἄλλο ἔθνος, καὶ μὴ Ἰηπυγες, ἀρξάμενοι ἐκ Βραντεσίου λιμένος, ἀποταμοῖαιτο μέχρι Τάραντος, καὶ νε-

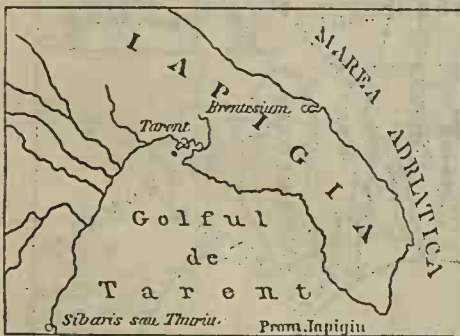
λέγω παρόμοια, τοῖσι ἄλλοισι ἔοικε ἢ Ταυρικῇ.

100. Το δ' ἀπὸ τῆς Ταυρικῆς, ἤδη Σκόθαι τὸ¹ κατ' ἄνω τῶν Ταύρων καὶ τὰ πρὸς θαλάσσης τῆς ἡοίης² νέμονται, τοῦ τε Βοσπόρου τοῦ Κυμμερίου τὰ πρὸς ἐσπέρας καὶ τῆς λίμνης τῆς Μαήτιδος, μέχρι Τανάξδος ποταμοῦ ὅς ἐκδιδοῖ ἐς μυχὸν τῆς λίμνης ταύτης. Ἦδη ὦν ἀπὸ μὲν Ἰστρου, τὰ κατ' ἄνω ἐς τὴν μεσόγειαν ἔρροντα, ἀποκαλεῖται ἢ Σκυθικῇ ὑπὸ πρώτων Ἀγαθόρων³, μετὰ δὲ

la o linie care) ar tăia (peninsula, trasă) dela portul Brentesiu la Tarent. Făcând eū aceste două comparații amintesc alte țeri analoge, cu cari se asemănă Taurida.

100. Dela Taurida încolo, Sciții ocupă partea superioară a acestei regiuni, și cōstele mării orientale, iar spre apus partea despre Bosforul Cimerian și lacul Meotis până la fluviul Tanais, care se varsă la colțul extrem al acestui lac. De la Istru în sus, în direcția interiorului continentului, Scitia este mărginită mai întâiu de Agatirsî, pe urmă de Neurî, pe

μοίατο τὴν ἄκρην. Erodot, dela Turiu, ar fi avut, ca să dicem așa, totă peninsula Iapigiei sau «terra di Otranto» sub ochii lui. Dăm aci o schiță de hartă indicând pozițiile orașelor Brentesium (Brindisi) și Tarent. Este evident că Erodot, dacă ar fi scris din Ionia sau din Grecia, nu s'ar fi gândit de loc la această comparație. Din această comparație, precum și din cea precedentă cu Crimea, rezultă în timpul lui Erodot, Crimea eră unită cu continentul printr'o întindere destul de mare de pământ și nu printr'un istmu îngust ca astăzi: în alte cuvinte nu exista atunci «marea putridă» iar localitatea unde este astăzi acea

mare, deși pōte bălțosă, eră totuși pământ și nu mare. Să notăm încă un lucru: peninsula Taurică nu luă numele de Chersonesă decât mai târziu: Scilax o numește ἄροστήριον. Așa dar forma acestei peninsule trebuia să fi fost aceea indicată în harta anexată mai sus la nota 1, pag. 137.

¹ τὸ. Omis în două manuscrise: în acela din biblioteca din Viena și în acela din biblioteca colegiului Emmanuel la Cambridge.

² τὰ πρὸς θαλάσσης τῆς ἡοίης. Erodot numește Marea Azov și strîmtōrea Bosforului Cimerian «marea orientală» în opunere cu marea care scaldă cōsta apusană a Crimeii. Pontul Euxin fu considerat chiar după epoca lui Erodot ca împărțit în două, printr'o linie trasă dela promotoriul extrem al Crimeii, «Κρίου μέτωπον», până la capul Carambis în Paflagonia.

³ Ἀγαθόρων. Veđi mai sus Cap. 49. Aceștia ocupau Ungaria, Transilvania și partea din România pe care o numim Oltenia.

Νευρών¹, ἔπειτα δὲ, Ἀνδροφάγων², τελευταίων δὲ, Μελαγχλαίων³.

101. Ἔστι ὧν τῆς Σκυθικῆς, ὡς ἐούσης τετραγώνου,⁴ τῶν δύο μερῶν κατηρόντων ἐς θάλασσαν, πάντη ἴσον τὸ τε ἐς τὴν μεσόγαιαν φέρον, καὶ τὸ παρὰ τὴν θάλασσαν ἀπὸ γὰρ Ἴστρον ἐπὶ Βορροσθένα

urmă de Androfağı și în fine de Melancleni.

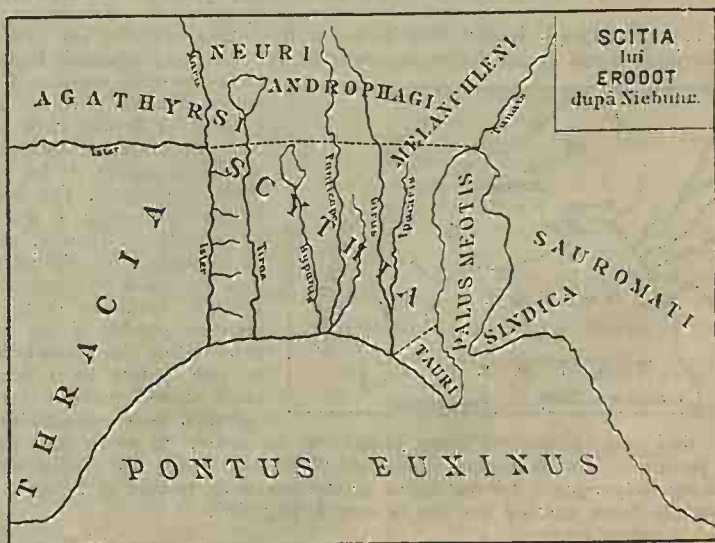
101. Așa dar Scitia, care este pătrată, având două laturi atingătoare de mare, se întinde spre interiorul continentului la aceeași distanță ca și d'a lungul mării, și are (dimensi) egale în

¹ Νευρών. Veđi mai sus, Cap. 17.

² Ἀνδροφάγων. Veđi mai sus, Cap. 18. Androfağı locuia în Rusia modernă, în părțile guvernelor Mohilew, Tchernigow și Orel.

³ Μελαγχλαίων. Veđi mai sus, Cap. 20. Acest popor locuia în guvernul Tula.

⁴ τετραγώνου. Nu trebuie să luăm acest cuvint în sensul său literal căci în totă descrierea acesta a Scitiei, Erodot arată că ideile lui sunt foarte confuze în ceea ce privește dimensiunile teritoriului Scitilor și al vecinilor lor. Niebuhr, luând ad literam cuvintul acesta de pătrat, a făcut harta anexată și foarte ingenioasă despre idea ce își făcea el despre Scitia lui Erodot, basand această hartă mai ales pe capitolele acestea 100 și 101. Ea este atât de ingenioasă încât din cauza perfectului ei acord cu descrierea din aceste două capitole, nici că s'ar

putea discuta, însă ea este evident greșită din cauza sucirii cursului Istrului, care, chiar după descrierea dela Cap. 49 din cartea această, curge dela apus, și (Cap. 99) are gurile sale întorse spre răsărit. Niebuhr e nevoit să pue gurile spre sud ca să dea o latură pătratălui Scitiei. Pe urmă, tributarii Dunării, descriși mai sus la Cap. 48, cari sunt riuurile noastre și cari sunt descriși ca fiind dispuși dela apus spre răsărit d'a lungul cursului Istrului, se află aci dispuși dela nord spre sud. Veđi interesanta critică a lui Rawlinson asupra acestei harte a lui Niebuhr coprinsă în discertația a treia asupra Cărții IV. În această hartă a lui Niebuhr pătratul este format la apus de Istru dela gura lui până

δέκα ἡμερῶν ὁδὸς ἵ ἀπὸ Βορυσθένης | τότε direcțiile. Căci dela Istru
τ' ἐπὶ τὴν λίμνην τὴν Μαίτην, ἐτέρων | până la Boristen este o călătorie

la un punct unde fluviul face o cotitură de 90 grade; latura despre nord este o linie unind acest cot cu fundul lacului Meotis, și gura fluviului Tanais: cele lalte două laturi sunt formate de lacul Meotis și de Pontul Euxin, astfel încât Scitia lui Niebuhr este un pătrat aproape perfect având două laturi spre mare și două spre uscat. Așa fiind, această hartă este în perfect acord cu pasajul de față dar pe de altă parte, cum s'a vădut mai sus, capitelele 48, 49 și 99 arată că nu acesta eră idea ce își o făcea Erodot despre localitate. Deci cuvintele τετραγώνου și δύο μερῶν, adică »pătrat« și »laturi«, trebuiesc luate într'un sens mai larg, adică înțelegând prin τετραγώνου figură quadrilaterală sau având patru linii de hotare fără ca să fie vorbă necesarmente de un pătrat perfect, și δύο μερῶν ca însemnând patru părți iar nu patru laturi conținând câte un unghiū drept și egale între ele. Prefer cu mult harta lui Rawlin-

son în care cele două cõste scãldate de mare sunt cõsta între gurile Istrului și gura riului Boristen (marea despre miadã-đi) și cõsta dela Bosforul Cimerian până la gura riului Tanais (marea despre rãsãrit). Erodot credea cã Scitia se întindea în interior la aceeași distanțã ca și pe cõsta mãrii, și iatã de ce el se servã aci de cuvintul »pãtrat«. Limitele Scitiei sunt, dupã Erodot: la sud, Pontul Euxin dela gura Istrului până la gura Tanaisului; la rãsãrit, Tanaisul, dela gura lui până la esirea lui din lacul Ivan; la nord, o linie trasã dela acest lac până la acela din care ese Dniestrul, în fine la apus o linie trasã de aci până la Istru. Ea coprindea deci parte din România, Basarabia, guvernele Kerson, Pultava, Ekaterinoslav, Karkov, Kursk, Casacii Donului, Voronez, Kazan, Orlov, Mohilev, Tchernigov, Minsk, Volhinia, Kiev și Podolsk cu parte din Crimea.

¹ ἀπὸ γάρ Ἴστρου ἐπὶ Βορυσθένα δέκα ἡμερῶν ὁδὸς. Aci Erodot iar nu este consecinte cu estimațiile ce le face în alte locuri, ca de

δέκα· και τὸ ἀπὸ θαλάσσης ἐς με-
σόγειαν ἐς τοὺς Μελαγχλαίνους τοὺς
κατόπερθε Σκυθῶν οὐκ ἐπιμένους εἴ-
κοσι ἡμερῶν ὁδός.¹ Ἡ δὲ ὁδὸς ἡ
ἡμερησίη² ἀνὰ διημέροια στάδια
συμβέβηται³ μοι. Ὄψω ἂν εἴη τῆς
Σκυθικῆς τῆς ἐπιπέροια⁴ τετρακισχι-
λίων σταδίων, και τὰ ὄρηια τὰ ἐς

de zece zile; mai sunt alte zece
(zile) dela Boristen până la la-
cul Meotis; iar dela malul mă-
rii spre interiorul continentu-
lui și până la Melanchleni, cari
locuiesc mai sus de Sciți, este
(o depărtare de) două-deci de
zile de drum. Calea de o zi o

exemplu, în Cartea V, Cap. 53, în Cartea VI, Cap. 42, ș.c.l. despre reperaunea călătoriilor pe uscat, căci aci pentru o distanță de 2000 de stadii ar fi indicat, nu 10, dar mai mult de 13 zile, dacă ar fi urmat după norma adoptată în Cartea V, Cap. 53, unde ne spune că distanța străbătută într'o zi este de 150 de stadii și nu de 200, cum spune aci. Nu trebuie să ne mire însă contradicțiile acestea, aparente numai, în diferitele estimări făcute de Erodot în ceea ce privește distanțele percorse în anume interyaluri de timp de armate și de călători; trebuie să ținem socoteli de diferențele de localitate; calculele făcute sunt conform cu mijlocele, mai mult sau mai puțin lesnicioase de călătorie în localitățile descrise, cari variază după greutatea provenind din natura locurilor: în nunți de exemplu, călătoriile se fac mai greu și mai încet de cât, ca aci, în șes. O altă cauză de lipsă de uniformitate, în estimările zilelor necesare pentru a străbate o distanță ore care descrisă de antorul nostru, este că el însuși adese ori nu cunoștea acea distanță; în asemenea cazuri, precum de pildă aci, el e dispus a exagera. În pasajul actual el nu se înșelă atât asupra timpului necesar pentru a merge dela gura Istrului numită astăzi Sf. Georghe, până la gura Boristenului, cât se înșelă asupra distanței între aceste două puncturi.

¹ ἀπὸ θαλάσσης ἐς μεσόγειαν ἐς τοὺς Μελαγχλαίνους τοὺς κατόπερθε Σκυθῶν οὐκ ἐπιμένους εἴκοσι ἡμερῶν ὁδός. După calculul făcut de Erodot aci, o călătorie de două-deci de zile reprezintă o distanță de 4000 de stadii sau 739 de kilometri, adică distanța dela sudul Crimeii până la Pultava. Prefer însă a considera măsurătorea făcută aci ca începând dela malul mării Azov în spre nord: ceea ce ne ar aduce ceva mai sus de Karkov, între orașul acesta și Kursk, care probabil eră localitatea unde se află Melanchlenii.

² ὁδὸς ἡ ἡμερησίη. Vezi mai sus, nota 1, pag. 141.

³ συμβέβηται. Cuvîntul acesta, luat în sensul de a calcula sau socoti, se mai găsește în Cartea II, la cap. 31 și în Cartea VI, la capitolele 63 și 65.

⁴ τὰ ἐπιπέροια. Expresia acesta a suscitat ore cari controverse și dificultăți făcînd pe mulți să înțelegă rău configurația Scitiei lui Erodot. Ea însă nu însemnăză nimic prin sine și nu denotă nimic decît prin corelație cu un alt cuvînt, care alt cuvînt aci este τὰ ὄρηια. Iată pentru ce am și învîrtit frasa în traducere luînd întîiu pe ὄρηια și stabilind astfel pe τὰ ἐπιπέροια prin corelație cu ὄρηια. În adevăr τὰ ἐπιπέροια este un termen relativ indicînd o linie care nu ar fi în aceeași direcție cu alta, adică care ar forma cu acesta din urmă un unghiū ore-care mai mult sau mai puțin drept, de aceea am întrebuintat cuvîntul transversal. Astfel Omer în Odissea (IX. 70) dice ἐξέρων' ἐπιπέροια· ca să exprime înclinarea unui vas pe mare când e isbit de vînt, indicînd o înclinație față cu linia orizontală, considerată ca poziție normală a suprafeței navei. Asemenea și Erodot (I. 180) vorbind despre stradcle Babilonei cari plecă în direcții opuse acelei a stradelor principale paralele cu fluviul, dice: πὰς τε ἄλλας και τὰς ἐπιπέροιας τὰς ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐχούσας. În fine, podul plutitor făcut de Xerxe peste Elespont eră astfel construit încât vasele pe cari plutea erău τὸν μὲν Πόντου ἐπιπέροιας, τὸν δὲ Ἑλληπόντου κατὰ ὄρηια, în alte cuvînte, transversale cu linia cōstei Pontului, dar în direcția curentului din strîmtoare spre Elespont.

τὴν μεσόγειαν φέροντα ἑτέρων το-
σοῦτων σταδίων. Ἢ μὲν γὰρ ἡ αὐ-
τὴ ἐστὶ μέγαςτος τσαούτη.

102. Οἱ δὲ Σκύθαι δόντες σφίσι
λόγον, ὡς οὐκ οἶοί τε εἶσι τὸν Δα-
ρείου στρατὸν ἰθυμαχίῃ διώσασθαι
μόνοι, ἔπειμπον ἐς τοὺς πλησιό-
χώρους ἀγγέλους· τῶν δὲ καὶ δὴ
οἱ βασιλεῖς¹ συνελθόντες ἐβουλεύ-
οντο, ὡς στρατοῦ ἐπελαύνοντος με-
γάλου.² Ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες
βασιλεῖς Ταύρων καὶ Ἀγαθόρσων
καὶ Νευρῶν καὶ Ἀνδροσάγων καὶ
Μελαγχλαίων καὶ Γελωνῶν καὶ
Βουδίνων καὶ Σαυροματίων.

103. Τούτων Ταῦροι³ μὲν νό-
μοισι τοιοῖσδε χρέωνται· θύουσι μὲν

consider ea (represintănd) două-
sute de stadioi. Astfel, lini-
ile longitudinale ale Scitiei, ace-
lea adică cari plăcă dela mare
spre interior, sunt de patru-mii
de stadioi, și cele transversale
represintă acelaș număr de sta-
dioi. Astfel dar este întinderea
acestei țări.

102. Scitii însă, dându-și se-
mă că ei singuri nu erau în
stare să reziste în mod des-
chis eu forța în contra armatei
lui Darius, trimiseră soli la ve-
cinii lor; regii acestora se adu-
naseră deja și se consultaū a-
supra măsurilor de luat în con-
tra invaziei unei armate așa de
mari. Regii cari se adunaseră im-
preună fură aceia a Taurilor,
a Agatirsilor, a Neurilor, a An-
drofagilor, a Melanchlenilor, a
Gelonilor, a Budinilor și a Sau-
romaților.

103. D'între aceste (popóre)
Taurii au moravurile următoare:

¹ βασιλεῖς. În textele vulgate βασιλεῖς.

² ὡς στρατοῦ ἐπελαύνοντος μεγάλου. Veđi aceeași expresie mai
sus la Cap. 11, ὡς στρατοῦ ἐπώντος μεγάλου.

³ Ταῦροι. Opiniile diferă în privința cestiunii cine erau acești Tauri
cari locuiau partea despre miază-zi a Crimeii. Gatterer pretinde că ei represin-
taū resturile Cimerienilor alungați din Scitia; de aceeași părere sunt Maunert
și Schweighäuser cari invocă în sprijinul acestei teorii pasajurile din Prome-
teul lui Eschil relative la Cimerieni (versuri 420, 716). Un scriitor frances, Du-
bois de Montpéreux, e de opinie că Taurii aceștia erau de rasă tehudică sau
finică; în fine părerea lui Eichwald și a celor mai eminenți etnologi, este
că ei nu erau alt ceva decât Turanieni sau Turci și pöte chiar strămoși Tā-
tarilor cari astăzi formă o parte însemnată din populația Crimeii și cari
deveniră atât de teribili sub conducerea lui Genghis Han. Despre Tauri, afară
de Erodot, ne vorbește mult Euripid în tragedia Ἰφιγένια ἰν Ταυριδαί. Sălbă-
tăcia și lipsa lor de ospitalitate erau proverbiale și mulți autori antici, între
cari Diodor din Sicilia (Cartea IV, Cap. 44) și Pomponiu Mela (II, § 100), vor-
besce despre acesta. Crușimea lor față de străini îndemnă pe Seneca (Ipolit) a
califica acest popor de inhospitalis Taurus și fu pöte cauza pentru care Marea
Negră fu numită ὄξεινος ὁ Πόντος, care denumire originală nu fu preschimbată
decât mai târziu prin eufemism în aceea de εὐξεινος Πόντος. În fine Tacit (Anale
XII, 17) vorbește și el despre crușimea proverbială a acestor barbari.

τῆ Παρθένῳ¹ τοὺς τε ναυηγροὺς καὶ τοὺς ἂν λάβρωσι Ἑλλήνων ἐπαναχθέντας², τρόπῳ τοιῶδε καταρέαμενοι, ῥοπάλῳ παύουσι τὴν κεφαλὴν³. οἱ μὲν δὴ λέγουσι, ὡς τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ ὠθέουσι⁴ κάτω, — ἐπὶ γὰρ κρημνοῦ ἴδρῳται τὸ ἱρόν⁵. — τὴν δὲ κεφαλὴν ἀνασταυροῦσι· οἱ δὲ κατὰ μὲν τὴν κεφαλὴν ὁμολογέουσι, τὸ μέντοι σῶμα οὐκ ὠθέεσθαι ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ λέγουσι, ἀλλὰ γῆ κρούεσθαι. Τὴν δὲ δαίμονα ταύτην, τῆ θύουσι, λέγουσι αὐτοὶ Ταῦροι·⁶ Ἰριγένειαν τὴν Ἀγα-

eī sacrificiă (ἑίτεϊ) fecióre în modul următor pe toți naufragiații și pe toți Elinii pe cari îi prind aruncați (pe țermurile lor); după ce s'au făcut (tôte) pregătirile, ei sdrobesc capul (victimei) cu o măciucă; unii pretind că ei aruncă corpul jos într'o prăpastie, — căci templul este zidid pe (marginea) unei prăpastii; — iar capul îl înțepenesc pe o cruce; alții însă confirmă (numai cele șise) în privința capului, dar în ceea

¹ τῆ Παρθένῳ. Deitatea acésta a Taurilor eră considerată de Elinii ca identică cu Diana sau Artemis avea epitetul de Ταυροπόλος. Cu tôte acestea sacrificiurile umane ce le făceau Taurii acestei divinități, precum și idea sacrificiului uman făcut Dianei de Agamemnon când oferi pe fiica lui Ifigenia, făcu pe mulți să considere chiar pe Ifigenia ca deitate a Taurilor. Rawlinson crede că istoria sacrificiului Ifigeniei este o simplă legendă elină basată tocmai pe cultul deitei fecióre în Taurida căreia indigenii oferiau sacrificiuri umane.

² τοὺς ἂν λάβρωσι Ἑλλήνων ἐπαναχθέντας. O idee forte răspândită p'între toți Elinii și confirmată de autorii dramatici ai Greciei. Euripid (Ifig: în Taurida, vers 36) pune cuvintele următoare în gura Ifigeniei:

ὁθῶ γὰρ ὄντος τοῦ νόμου καὶ πρὶν πόλει
ὅς ἂν κατέλθῃ τήνδε γῆν Ἑλλήν ἄνθρωπε.

Acésta însă trebuie să fi fost o exagerație pentru că se șie că Elinii aveau relații destul de frecvente comerciale cu Taurii și că un port în Taurida purta chiar numele de ἑλληνὸν συμπόλιον. Se pôte ca acest port însă să fi fost singurul în care Elinii puteau cu siguranță să intre în relațiuni cu Taurii, întocmai precum sunt acum cinci-șeci de ani portul Nagasaki în Japonia eră singurul în care erau admise navele europene de comerț. Blakesley este dispus a crede că numai Ioniienii erau tratați de către Taurii în modul descris în text, căci vedem pe cöstele Tauridei colonii Doriene ca Eraclea cari nu ar fi fost tolerate dacă ar fi existat acolo o persecuție sistematică în contre străinilor Elinii. Blakesley crede că trebuie să fi existat între Elinii Bosforului, locuitorii Tauridei și Eraclioții un fel de confederație avënd drept scop excluderea Ioniienilor asiaticii din traficul peninsulei. Astfel explică el multe omisiuni făcute de Erodod în descrierea comerțului acestei regiuni (Vedii mai sus, Cap. 21).

³ ῥοπάλῳ παύουσι τὴν κεφαλὴν. Contrariu obiceiurilor sacrificale ale Elinilor cari tot d'auna tăiau victima sau o loviau cu cuțitul.

⁴ ὠθέουσι. Astfel scriu cele mai multe manuscrise. Sunt însă texturi cu ἠωθίουσι, între cari putem cita și ediția aldină.

⁵ ἐπὶ γὰρ κρημνοῦ ἴδρῳται τὸ ἱρόν. Acest templu se afla pe un promotoriu situat pe cösta despre miază-zi a Crimeii, nu departe de capul Criu, (astădi Cap Aia). Acest promotoriu se numia de Elinii Partenon din cauza templului deitei virgine și se menționéză de Strabon (VII) de Plin (H. N. IV. 12) și de Mela (II. 1). Astădi pe ruinele chiar al acestui templu se ridică monastirea Sf. George.

⁶ λέγουσι αὐτοὶ Ταῦροι. Nu trebuie să se înțelgă prin'acésta că Erodod fusese în Taurida și că convorbise cu locuitorii. E destul de bine constatat

μέμνονος εἶναι¹. Πολεμίους δὲ ἄν-
δρας, τοὺς ἄν χειρώσωνται, ποιεῦσι
τάδε: ἀποταμῶν ἕκαστος² κεφαλὴν
ἀποφέρειται ἐς τὰ οἴκια, ἔπειτα ἐπὶ
ξύλου μεγάλου ἀναπεύρας ἰστῶ³
ὑπὲρ τῆς οἰκίας ὑπερέχουσαν πολ-
λὸν, μάλιστα δὲ ὑπὲρ τῆς καπνο-
δόκης. Φασὶ δὲ τοῦτους φυλάκους
τῆς οἰκίας πάσης ὑπερκαυρέεσθαι.
Ζῶσι δὲ ἀπὸ λιγῆς⁴ τε καὶ πο-
λέμου.

ce privesce corpul, nu spun că
se aruncă (jos) în prăpastie, dar
că se îngropă în pământ. Taurii
(sic că deia această, căreia ei o-
feră sacrificiuri, este identică cu
Ifigenia, fiica lui Agamemnon. (A-
cum) iată ce fac cu bărbații de
arme pe care îi înving în res-
bel: (aceia carele a învins pe un
inamic) taie capul acestuia și îl
ia cu sine acasă, după aceea îl
înfige pe un par înalt și îl a-
ședă astfel încât stă mult mai
sus decât (acoperământul) casei,
ba chiar mai sus decât coșul.
Ei (sic că aceste (trofee), ridicate
sus, supraveghează întreaga casă.
Ei trăiesc din produsul jafului
și al resbelului.

104. Ἀγάθουροι δὲ ἄβροτάτοι
ἄνδρες εἰσι, καὶ χρυσοφόροι⁵ τὰ μά-

104. Agatirsii sunt bărbații
cei mai gingași și poartă mai

că Erodot nu a fost nici o dată în Taurida, lucru care explică lipsa de preci-
sie pe care o vedem în descrierea ce ne o face despre această peninsulă și
arată că el scria numai din audite.

¹ Ἴσχυειναι τὴν Ἀγαμέμνονος εἶναι. E pozitiv că Elinii au con-
fundat deia Taurilor cu Diana și cu Ifigenia: această însă nu va să dică că
deia această eră identică cu una sau cu cea laltă din aceste persoane ale mitolo-
giei eline. E natural ca un popor, mai ales când intră în relații cu altul, cum
intraseră Elinii în relație cu locuitorii cōstelor Pontului, să identifice obiectele
cultului acestora cu ale lor. De sigur că sacrificiurile umane făcute Virginiei
Taurice produsera în mintea Elinilor analogia cu sacrificiul Ifigeniei către Vir-
gina Artemis. Asemenea identificări sunt comune între mitologiile diverselor
popore: astfel, de exemplu, zeul Tor al Scandinavilor a fost identificat cu Joele
Romanilor; Odin cu Marte; Friga cu Venerea ș. c. l. fără ca aceste divinități
scandinave să posede alt ceva decât nisele atribute forte generale menite a sug-
gera ideea unei analogii între care cu divinitățile mitologiei greco-romane.

² ἕκαστος. Însemnăză că fie care om ia pentru dēnsul în parte capul
vrăjmașului ucis de el. Ca să exprim pe deplin sensul acestui cuvânt am fost
silit să recurg la o perifrază.

³ ἰστῶ. Să nu se înțelgă ca parul se aședă pe acoperământ; acest par
putea să se înfigă și în pământ astfel încât el, fiind forte înalt, capul pus în
virf să se vadă pe d'asupra casei și chiar pe d'asupra coșului. Așa obiceiuri
există și astăzi în interiorul Africei și la câști-va insulari din oceanul Pacific.

⁴ ζῶσι: δὲ ἀπὸ λιγῆς. Aci ἀπὸ însemnăză «din productul», întocmai
ca mai sus, la Cap. 23, unde avem ζῶουσι δὲ ἀπὸ βίτης.

⁵ Ἀγάθουροι δὲ ἄβροτάτοι: ἄνδρες εἰσι καὶ χρυσοφόροι. Loca-
litatea unde locuiau acești Agatirsii este descrisă mai sus la Cap. 49 ca partea
de loc formând valea riuului Maroș sau Tisa. Din faptul că ei posedau aur și
din faptul că la Cap. 125 ni se spune că Sciții fugari nu au putut străbate cu

λιστα: ἐπίκουρον δὲ τῶν γυναικῶν τὴν μίξιν ποιεῖνται, ἵνα κασίγνητοὶ τε ἀλλήλων ἔωσι.¹ καὶ οὐκίητοι ἔόντες πάντες, μήτε φθόνῳ μήτ' ἔχθρῃ γρόνεται ἐς ἀλλήλους: τὰ δ' ἄλλα νόμοισι θεράζει: ² προστεχωρήκασι.

105. Νευροὶ³ δὲ νόμοισι μὲν γρόνεται Σκυθικοῖσι. Γενεῇ δὲ μᾶλλον πρότερόν σφραξ τῆς Δαρείου στρατηλασίας κατέλαβε ἐκλιπεῖν τὴν γῶ-

ales (seule) de aur; ei aũ nevestele în comun, ca să fie (toți) frați între dênșii, și ca toți fiind astfel înrudiți de aproape, să nu existe între ei nici invidie nici ură; întru cât privesce cele lalte obiceiuri ale lor, ei se apropie de Traci.

105. Moravurile Neurilor sunt aceleași ca ale Scitilor. Cu o generație mai înainte de invazia lui Dariu pe teritoriul lor,

carăle lor prin teritoriul acestui popor, suntem în drept a crede că ei erau munteni și că probabil locuiau în partea muntoasă a Transilvaniei și a Valahiei și într-o parte din munții Moldovei de astăzi. Așa e și părerea mai unanimă a etnologilor celor mai însemnați. Fără îndoială, ei formau o ramură din familia daco-gețică, și ca atare îi și consideră Niebuhr: așa fiind, îi putem considera ca strămoșii locuitorilor munților noștri, căci partea acestei familii care conservă numele de Daci în câmpiile noastre, a fost de sigur, cum se întâmplă eu locuitorii de câmp în genere, mai amestecată decât rasa cea dacică din munți. Sunt însă etnologi cari nu consideră pe Agatirsii ca identici cu Dacii sau cu Traco-Geții, de exemplu Hansen îi consideră ca Slavi, Schüller ca Celți, Vivien de Saint-Martin ȳice că erau Finii, în fine Ritter pretinde că erau Sarmatii. Tote acestea sunt pure ipoteze asupra cărora este foarte greu să se pronunțe cineva. Sunt însă dispus a îi considera ca Daci fiind-că posedau o civilizație ȳre care și aveau morăvuri mai dulci decât nomadii sălbatici cari în general locuiau prin câmpiile Scitiei. Moravurile lor delicate (*ἀγρότατοι*) și mai ales gustul lor pentru ornamente de aur (*χρυσόφοροι*) îi apropie mai mult de caracterul blând și de cochetăria tȳranilor noștri, mai ales celor de la munte. Cine știe dacă prin epitetul acesta de *χρυσόφοροι*: nu se face aluzie la fluturii și la cusăturile de fir obiceiuite pe costumurile tȳrănesci la noi și cari pȳte ne aũ rămas moștenire dela vechii locuitorii ai Daciei!

¹ ἐπίκουρον δὲ τῶν γυναικῶν τὴν μίξιν ποιεῖνται, ἵνα κασίγνητοὶ τε ἀλλήλων ἔωσι. Această anticipație a teoriei emise de Platon (Republ. V. 7) este curiosă. ȳre o fi luat-o Platon dela Erodot? Ritter se bazeză pe faptul acesta pentru a atribui o origină asiatică Agatirsilor, căci și sectarii lui Budha susțineau aceeași teorie: acesta însă nu este un cuvânt destul de puternic pentru a ȳice că Agatirsii veniau din fundul Asiei, mai ales că majoritatea popȳrelor barbare practică poligamia.

² Θεράζει. E evident de aci că Agatirsii erau Traci sau Daco-Geți, pȳte chiar că și religia lor eră aceea introdusă de Zalmoxis. În privința morăvurilor Agatirsilor este una menționată de Virgil (Ea: IV-146) unde ni se spune că pictau corpul lor pentru frumusețe. Moravurile Tracilor sunt descrise în detaliu în Cartea V, Cap. 3 și în Capitolele următoare

³ Νευροὶ. S'a mai vorbit despre Neuri la Cap. 17. Ei locuiau pe timpul lui Erodot în Lituania modernă până aproape de Smolensk în direcția răsăritului. Pȳte că apa Nuretz și orașul Nur, situate în acel district, conservă în numele lor urmele existenței acestui popor. Mulți autori aũ vorbit despre Neuri: de exemplu Efor (Fragm. 78), Plin (Hist. Nat. IV, 12); P. Mela (II, 1) și Amian-Marcelin (XXII, 8). Pȳte chiar că Νύραροι, despre cari face mențiune Ptolemeu (III, 5) nu sunt alt ceva decât Neurii aceștia. Schafarik (Slav. Alt. pag. 194-190) îi consideră ca Slavi, dar nu bazeză această opinie pe nici un argument solid.

ρην πάσαν ὑπὸ ὄφρων¹. Ὅφρις γάρ
 σφι πολλοὺς μὲν ἢ χόρη ἀνέφρανε,
 οἱ δὲ πλεῖστες ἀνώθεν σφι ἐκ τῶν
 ἐρήμων ἐπέπεσον, ἐς δὲ πιεζόμενοι
 οἴκησαν μετὰ Βουδίνων², τὴν ἐσω-
 τῶν ἐκλιπόντες. Κινδονεβούσι³ δὲ
 οἱ ἄνθρωποι οὗτοι γόητες εἶναι λέ-
 γονται γὰρ ὑπὸ Σκυθίων καὶ Ἑλ-
 λήνων τῶν ἐν τῇ Σκυθικῇ κατο-
 κημένων, ὡς ἕτερος ἐκάστου ἄπαξ
 τῶν Νευρῶν ἕκαστος λόκος γίνε-
 ται⁴ ἡμέρας ὀλίγας, καὶ αὐτὶς ὀ-

ei fură siliți, din cauza șerpi-
 lor, să părăsească partea de loc
 unde se aflaū (la început). Șerpi
 mulți se aflaū și în părțile lor
 chiar, dar cea mai mare parte
 din aceștia năvăliseră din pus-
 tietățile despre miadă noapte;
 bântuiți de acest (flagel), ei pă-
 răsiră locurile lor și se aședară
 în părțile Budinilor. Acești oa-
 menii au reaua reputație de a
 fi vrăjitori: căci, atât Sciții cât

¹ ὄφρων. Justin spune (XV, 2) că locuitorii din Abdera fură go-
 niți din casele lor de broșce. Șerpii trebuie să fi fost abundenți în locurile și
 în localitățile umede din regiunile apusane și centrale ale Rusiei, unde găsim
 și astăzi destul. Baehrer însă crede cu mulți comentatori că ceea ce a dat loc la
 această legendă e mai mult o invazie de locuste, insectă care bântue des acolo
 câmpiile, distrugând toate grânele cu desăvârșire. Din pasagiul acesta e de pre-
 supus că Neurii locuiau înainte mai spre apus și că pe urmă s'au retras mai
 spre răsărit la Budini, unde se aflaū la epoca în care scria Erodot.

² Βουδίνων. Iată de ce cred că în harta lui Rawlinson Budinii sunt puși
 prea la răsărit. Ei locuiau, cred, mai mult pe malurile Boristenuului; între acest
 fluviu și Volga. Aceasta se și acordă bine cu cele șise despre Budini mai
 sus la Cap. 21. Trebuie să observăm că cu cât ne depărtăm de mare spre nord
 și spre răsărit, povestile ce ni le spune Erodot au un caracter mai legendar,
 supranatural și obscur, iar precizia locală pierde cu totul. Nu cred că Neurii în
 această emigrație a lor să fi pătruns până unde Rawlinson pune pe Budini.

³ κινδονεβούσι. Acest verb se ia adese ori în sensul acesta de Platon.
 Baehr traduce «videntur» însă cred că nu e destul; sensul adevărat este «a
 fi acușat» sau a avea o reputație rea: astfel am și tradus.

⁴ τῶν Νευρῶν ἕκαστος λόκος γίνετα. S'a semuit aci de către mulți
 această superstiție cu aceea care există la toate popoarele germanice sub numele
 de «Wehrwölfen» și care în Franța s'a tradus prin credința în «loup-garou»
 credință introdusă acolo de Francezi și din alte surse germanice. Pe baza acestei
 analogii s'a combătut teoria cum că Neurii aceștia și Budinii ar fi fost slavii,
 și s'a susținut că ei trebuie să fi fost popore de rasă germanică, lucru în sine
 destul de probabil. Cât pentru origina însuși a superstiției, ea, dice Blakesley
 foarte bine, poate să rezulte din manile unui popor viețuind tot-d'a-una în mij-
 locul pădurilor și obicinuit să audă necontentit noaptea urletele fiarelor. Avem
 exemple analoage în alte părți ale lumii; astfel în Danemarca ursul jocă rolul
 lupului la noi, în India îl jocă tigru, în Abisinia, hiene. Rawlinson, într-o
 notă asupra acestui pasagiū, ne citează următorul extras din jurnalul unui
 călător: «O clasă de oameni în Abisinia au reputația de a putea să se transforme
 în hiene de câte ori le place. Fiind că eu eram incredul, unul carele petrecuse
 mulți ani acolo, așa că nici o persoană bine informată nu mai putea să pue la
 îndoială faptul, imi spuse că chiar el preumblându-se într-o zi cu un Abisi-
 nian, se uită de o dată într-o altă direcție, pe urmă întorcându-se din nou spre
 tovarășul lui, îl vedu fugind sub forma unei hiene: puțin după aceea îl în-
 tălni din nou sub forma lui naturală». E curios că Virgil (Bucol VIII, 97),
 face pe Moeris să se schimbe în lup cu ajutorul unor plante culesse dela Pont, localita-
 tea vrăjitorilor, de unde poate chiar că Erodot a cules această narațiune. Alți comen-
 tatori nu dau importanță mare acestei legende și cred că ea nu provine din alt
 decăt din faptul că acești oameni, în timp de iarnă, se acoperiau cu piei de lup.
 Eu sunt dispus a mă uni cu acei cari ved în această legendă a Neurilor

πίσω ἐς ταῦτα κατίσταται· ἐμὲ μὲν
 ὄντων ταῦτα λέγοντες οὐ παύσονται· λέ-
 γουσι δὲ οὐδὲν ἕσσον¹, καὶ ὀρνύ-
 ουσι δὲ λέγοντες.

106. Ἀνδροφάγοι² δὲ ἀγριώ-
 τατα πάντων ἀνθρώπων ἔχουσι· ἤ-
 θεα· οὔτε δίαιτη νομίζοντες, οὔτε
 νόμῳ οὐδὲν χρωόμενοι. Νομάδες δὲ
 εἰσι· ἐσθῆτα δὲ φορέουσι τῇ Σκυ-
 θικῇ ὁμοίην. γλώσσαν δὲ ἰδίην³
 ἀνθρωποφαγέουσι· δὲ μόνου· τούτων.

107. Μελάνηλοι⁴ δὲ εἴματα
 μὲν μέλανα φορέουσι πάντες, ἐπ'
 ὧν καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἔχουσι· νό-
 μοισι δὲ Σκυθικοῖσι χρέωνται.

și Eliniî stabiliți în Scitia, spun
 că o dată pe an, fiește care din-
 tre Neuri se schimbă în lup
 pentru puține zile, și că pe
 urmă își recapătă îndată forma
 (originală); pe mine însă nu mă
 conving acei cari spun asemenea
 (lucruri); dar nu e mai puțin
 adevêrat că le spun, ba încă le
 și afirmă cu jurământ.

106. Androfagii sunt cei mai
 sălbatici dintre omeni în ceea
 ce privesce moravurile lor; ei
 nici respectă justiția, nici se su-
 pun la vre-o lege. Sunt no-
 mađi; costumul pe care îl pörtă
 este acelaș ca al Scitilor, (aũ)
 însă limba lor (proprie); singurii
 ei dintre tóte popóarele acestea
 sunt antropofagi.

107. Melanchlenii toți pörtă
 vestminte negre, de acolo își
 derivă și numele; moravurile
 lor sunt acelea ale Scitilor.

o simplă formă a legendei germane »Wehrwölfen«. Cu totul inadmisibilă este ipoteza susținută de câțiva, că Neuri ar fi fost predispuși la bôla cunoscută sub numele de »licantropie«.

¹ ἕσσον. Forma ionică în loc de ἕσσον care se găsește în textul lui Blakesley.

² Ἀνδροφάγοι. Despre acest popor a fost vorbă mai sus la Cap. 18. Este evident că ei aveau un nume al lor și că numele acesta li s'a dat de Elinii din cauza crudității și a sălbătăciei lor. Heeren crede că prin Androfagi autorul înțelege pe Bastarnii, dar acesta este o simplă ipotesă vagă a lui care nu se confirmă prin nici un argument. E evident că Rusia centrală eră sediul acestor mâncători de omeni. Ei locuiau între Dnipru și Desua după disele lui Rawlinson.

³ γλώσσαν δὲ ἰδίην. Aci avem un exemplu de figura numită ζύγμα. E evident că deși gramaticesce trebuie să subînțelegem verbul φορέουσι, însă, de ôre-ce acest verb nu este aplicabil decât la costum și nu la limbă, trebuie să'l transformăm tacit în alt verb aplicabil în cazul de față, cum ar fi de exemplu ἔχουσι sau un alt verb echivalent. Așa exemple avem destule în Erodot: între altele unul în Cartea VI, Cap. 43. πολλὸν μὲν κάρτα παῖδ' ἄμα ἀγρόμενος πολλὸν δὲ γαστρίων. Sunt ediții cari voinđ aci să evite această anomalie aĩ adăogat pe ἔχουσι fără autoritatea însă a nici unui manuscris.

⁴ Μελάνηλοι. S'a mai vorbit de acest popor mai sus (Cap. 20). Numele lor înseamnă »negru îmbrăcați« sau »îmbrăcați în cojôce de piele neagră«, cîci această trebuie să fi fost vestminta de la care își trageau numele. Acest nume trebuie de sigur să fie traducția elină a numelui lor scitic, și e curios de ob-

108. Βουδῖνοι¹ δὲ, ἔθνος ἐὸν μέγα καὶ πολλόν², γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστὶ καὶ πυρρόν³. Πόλις δὲ ἐν αὐτοῖσι πεπόλισται⁴ ἑλίνη⁵, οὐνομα δὲ τῆ πόλις ἐστὶ Γελωνός.

108. Budinii, cari sunt un popor puternic și numeros, aū toți, și într'un mod foarte marcat, (ochii) albaștri și (pêrul) cărunt. Un oraș există la ei zi-

servat că asemenea titluri sunt comune la popore barbare: avem un exemplu cu totul analog în numele »Siah-poosh« pe care îl pòrtă un popor din Indu-Kuş în India, și care are tocmai acelaș sens ca și numele Melanchleni. În America centrală iar există un popor care se numește de Americani »Black-robes« adică »Vestimente-negre«. Dion Chrisostom descrie costumul Melanchlenilor și dice (Orat. XXXVI) că era mic, negru și subțire »μικρόν, μέλαν, λεπτόν«. De sigur că celealte popore, ca Tătarii și Calmucii de astăzi, purtau culori vii, și că de aceea se deosebiau Melanchlenii de ceilalți. Ecateu îi numește Sciții și se vede că cu timpul ei fură împinși tot spre răsărit, căci Ptolomeu îi pune pe malurile rîului Ra sau Volga. În timpul lui Erodot ei erau stabiliți probabil între Desna și Tanais sau Don.

¹ Βουδῖνοι: Acest popor, despre care s'a vorbit iar mai sus la Cap. 21, purta și numele de Geloni cu cari el se amalgamase. Numele »Budini« a dat ocazie lui Ritter (»Vorhalle«) să vadă aci un titlu religios și o indicație cum că poporul acesta ar fi fost Budist. Acesta însă, precum observă foarte bine Rawlinson, este o ipotesă prea temerară, căci Buda sau Sakia nu începu să propage doctrinele lui în Indi și în Tibet de cât cam pe la anul 600 înainte de Christos. Ar fi dar apròpe cu neputință ca aceste doctrine să fi avut timpul să se înrădăcineze în Scitia europeană la epoca în care seria Erodot. Rawlinson asociază numele acesta cu numele generic »Wend« derivat dela »wenda« apă (slavoneste »woda«), și în limba frigiană »ξέδο«. Nu știu până la ce punct această din urmă presupunere ar fi fundată, dar cât pentru aceea a lui Ritter, ea nu inspiră nici o încredere. Rawlinson crede că Budinii erau rămășițe d'ale Cimerienilor adăpostiți în locurile de pădure între Don și Volga. Așa fiind el vede o analogie între numele Gael, Galli și Geloni. Pentru motivele expuse în nota 2 pag. 147 relativă la emigrația Neurilor, cred că Rawlinson circumscriseră prea mult pe Budini și Geloni puindu-i între Don și Volga. Ei sunt descriși ca un popor mare »μέγα καὶ πολλόν« și pentru acesta cred mai bine să-i punem între Boristen și Volga, ceea ce i-ar apropia spre apus de Neuri.

² μέγα καὶ πολλόν. »Mare și numeros«. Cuvîntul πολλόν se aplică la întindere când e combinat cu μέγα și nu și capătă sensul de »numeros« aci de cât în mod indirect. Veți mai jos la capitoul următor »λίμνη μεγάλη καὶ πολλή«.

³ γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστὶ καὶ πυρρόν. Greșit a tradus acest pasagiū Miot: »Ils se peignent le corps en bleu et en rouge« deși el este susținut în opinia acestă de comentatori nu mai puțin eminenți decăt Schweighäuser, care și el cităză cu multă ingeniositate în favoarea acestei traduceri cuvintele lui Virgil »picti Geloni« (Georgie II, vers. 115). E mai natural a presupune că aci se descriu mai mult nise particularități fizice de rasă și a urma pe Mannert care traduce: »Blauaugig und feuerfarben« sau încă mai bine cu Ritter: »Ganz blaue Augen und blonde Haar«. Acestea sunt tocmai caracteristicile cari deosebesc rasa germană precum e ea descrisă de Tacit (Germ. § 4) în termeni apròpe identice cu descrierea din textul nostru: »truces et cœrulei oculi, rutile comæ«. De aceea e mai logic a presupune că acești Geloni sau Budini reprezintă origina rasei germane în Scitia, decăt a acorda acest titlu Androfagilor sau Melanchlenilor, cum face Heeren (Asiat. Nat. II, pag. 265, ed. Tauchnitz). Tòte rasele cari locuiesc între Don și peninsula Kamstchatka aū pêrul și ochii negri, ceea-ce probăză că acești Budini formau o rasă cu totul deosebită.

⁴ πεπόλισται. Dela verbul πολιζω »zidesc o cetate«. Astfel și în Omer (Iliad. XX, vers 216) »Ἐπεὶ οὐπω ἴλιος ἰρή ἐν πεδίῳ πεπόλισται«.

⁵ ἑλίνη. Pe descripția acestă a capitalei, sau a unui oraș budin, care pare a fi fost construit din dughene de lemn, se lascăză Schafarik când susține

τοῦ δὲ τείχεος μέγιστος κώλον ἕκαστον τριήκοντα σταδίων ἐστὶ· ὑψηλὸν δὲ καὶ πᾶν ξύλινον καὶ οὐκ αὐτῶν ξύλινα καὶ τὰ ἱρά. Ἔστι γὰρ δὴ αὐτοῦ Ἑλληνικῶν θεῶν ἱρά Ἑλληνικῶς κατασκευασμένα ἀγάλμασι τε καὶ βωμοῖσι καὶ νηοῖσι ξύλοις. Καὶ τῷ Διονύσῳ τριετηρίδας¹ ἀνάγουσι καὶ βακχεύουσι. Εἰσι γὰρ οἱ Γελωνοὶ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνες·² ἐκ τῶν δὲ ἐμπορίων ἐξαναστάντες, οἴκησαν ἐν τοῖσι Βουδίνοις καὶ γλώσση τὰ μὲν Σκυθικῇ τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται.

109. Βουδῖνοι δὲ οὗ τῆ αὐτῆ γλώσση χρέωνται καὶ Γελωνοί, ἀλλ' οὐδὲ διαίτα ἢ αὐτῆ. Οἱ μὲν γὰρ Βουδῖνοι, ἐόντες αὐτόχθονες, νομά-

dit de lemn, și numele acestui oraș este Gelon; întinderea zidului acestui (oraș) este de treizeci de stadii de fiecare latură; (acest) zid este înalt și întreg de lemn; casele și templele sunt (tot) de lemn. Căci acilea sunt și templuri (dedicate) divinităților eline, ornate (după chipul) elinesc, cu statui, cu altare și cu sanctuarii de lemn. Gelonii celebrăză sărbătorile trieniale ale lui Dionisie și săvârșesc ritul bachanal; căci în vechime erau Elini; alungați din porturile (unde locuiau mai înainte) ei se stabiliră în mijlocul Budinilor; și limba de care se servă ei este parte scitică, parte elină.

109. Budinii nu au aceeași limbă cu Gelonii, nici nu sunt moravurile lor aceleași. Căci Budinii, fiind pământeni, sunt no-

teoria că Budinii erau Slavi. Deși Grote se unesc cu părerea acesta, nu o cred destul de bine fundată. Acest orașel deveni, după cum dice Heeren, un întreprins al comerțului de piei și mai ales de blăni pe care îl făceau Elinii cu interiorul țării, dar nimic nu justifică pe Heeren în opinia lui, că orașul era chiar fundat de Elinii cari se ocupau cu acest comerț. Șescie că nici o dată Elinii nu fundau orașe sau întreprinse la distanțe mari de coasta mării, cum ar fi fost orașul Gelon. Cât pentru locul exact unde se afla acest tirg, nimic nu-l indică astăzi. Evident că nu posedă nici o clădire solidă și nimic care putea să lase o urmă pentru posteritate.

¹ τριετηρίδας. Aceste »trieride« erau sărbătorile trieniale ale lui Bacchus și sunt acelea la cari Ovid (Fasti, I, vers 394) face aluzie când dice »tertia que solito tempore bruma refert«.

² εἰσι γὰρ οἱ Γελωνοὶ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνες. Acest pasagiū a dat loc la mai multe interpretări: Ritter traduce »Den die Gelonen sind die alten Hellenen« pretinzând că ei erau tulpina din care se trageau Elinii, că ei fuseseră stabiliți pe cōstele mării și că pe urmă fuseseră împinși în interiorul țării în mijlocul Budinilor cu cari se amestecaseră. Cred că această traducere este cam riscată și prefer teoria că Gelonii ar fi fost locuitorii primitivi ai cōstei mării, unde prin contactul lor cu coloni elini, adoptaseră câte-va din obiceiurile și câte-va, evitate din limba acestora, pe cari le conservară când fură siliți să se retragă de acolo în interiorul Scitiei: cât pentru origina Gelonilor, sunt dispus a adopta teoria lui Rawlinson că acestia ar fi fost de rasa germană și rămășițe d'ale Cimerienilor. (Veđt nota 1 pag. 149).

δες τὲ εἰσι καὶ ψθειροτραγέουσι¹
 μῦθοι τῶν ταύτη· Γελωνοὶ δὲ, γῆς
 τὲ ἐργάται καὶ σιτοφάγοι καὶ κή-
 πους ἐκτετμένοι, οὐδὲν τῆν ἰδέην
 ὁμοιοὶ οὐδὲ τὸ χρώμα. ὑπὸ μέντοι
 Ἑλλήνων καλέονται καὶ οἱ Βου-
 δῖνοι Γελωνοὶ, οὐκ ὀρθῶς καλέο-
 μενοι. Ἢ δὲ χώρα σφέων πᾶσα
 ἐστὶ θασσῆ ἰδῆσι παντοίησι². ἐν δὲ
 τῇ ἰδῆ τῇ πλείστη ἐστὶ λίμνη μεγάλη
 τε καὶ πολλή³ καὶ ἕλος καὶ κά-
 λαμος περὶ αὐτὴν· ἐν δὲ ταύτῃ
 ἐνὸδριες⁴ ἀλίσκονται καὶ κάστορες⁵,
 καὶ ἄλλα θηρία τετραγωνόπροσωπα⁶.

mași și sunt singurii în aceste
 părți cari mănâncă semințe de
 brad; Gelonii, din contra, lu-
 crează pământul și mănâncă grâu,
 posedă și grădini și nu au nici
 aceeași aparență nici aceeași co-
 lóre (ca Budinii). Cu tóte ace-
 tea Budinii se numesc și Ge-
 loni de către Elini, dar acéstă
 denumire nu este corectă. Téra
 lor întregă este plină de pă-
 duri de tot felul; în partea cea
 mai désă se află o baltă mare
 și întinsă împrejurul căreia este

¹ ψθειροτραγέουσι. Este fôrte îndoios dacă acest verb însemnă aci, cum îl traduc Rawlinson și alții, »a mânca păduchi«, căci acolo unde se vorbesce în special de acest obicei revoltător se întrebuintează substantivul ψθειρας, și descripția se face în termene mai clare. Căși-va traducători, ca Gatterer au imaginat aci ψθειροτραγέουσι — »mănâncă vênate — acésta însă este în contra autorității tutulor manuscriselor. Prefer a deriva verbul ψθειροτραγέουσι, nu dela ψθειρ »păduche« dar dela ψθειρες seminte de brad sau coconare, în franțuzesce »pomme de pin« și în limba germană »Tannenzapfen«.

² χώρα σφέων πᾶσα ἐστὶ θασσῆ ἰδῆσι παντοίησι. Urmecle acestor păduri există încă lângă Zadonsk și Woronetz, precum și în părțile Saratovului, unde se exploatează lemne minunate de construcție.

³ λίμνη μεγάλη τε καὶ πολλή. Mulți vêd în acéstă descriere Marea Caspică. Nu pot însă admite ca Erodót, deși nu cunoscea pôte bine geografia localității, să nu fi scuit atâta lucru că Marea Caspică, deși nu comunică cu alte mări, nu pôte fi clasată între bălți. E mai probabil că e vorba aci de una din bălțile cari ocupă mai tot spațiul între Volga și Ural la nordul Mării Caspice. E cu neputință a precisa însă despre care din aceste bălți sau lacuri este vorbă. Partizanii ideii că ar fi vorba aci de Marea Caspică traduc πολλή prin »adincă«.

⁴ ἐνὸδριες. Aceste animale sunt »lutre« cari se nutresc cu peste și cari, deși fôrte rare astăzi din cauza stîrpirii lor de către vênători, tot se mai găsesc în Volga și în tributarele aceluï fluviu.

⁵ κάστορες. Castorii trăesc în aceleași ape ca și lutrele și sunt menționați la un loc și de Aristót. Se vede că au fost o dată mulți castori în regiunile descrise aci aprópe de Woronetz, și chiar astăzi în guvernul Woronetz există un orașel cu numele »Bobrow«, adică »Orașul castorilor«. Aceste animale inteligente abundă în Don.

⁶ θηρία τετραγωνόπροσωπα. A fost și est- încă multă discuție între comentatori în privința estiuinii ce ar putea fi aceste animale cu fața pătrată. Mulți sustin că trebuie să fie focă, cari abundă în Marea Caspică aprópe de gurile Volgei și a căror piele ar fi fôrte bună pentru felul de bordură despre care e vorbă. Argumentul însă care s'ar putea opune acestei teorii de către acei cari, ca noi, nu vêd în »λίμνη μεγάλη τε καὶ πολλή« descripția Mării Caspice, ci a unei simple bălți ôre-care, este că foca nu trăesce în aceleași ape dulci în cari trăesc lutra și castorul, ci în mare. Așa dar aci, de ôre-ce se presupune o baltă întinsă, e cu neputință ca foca să trăiască în ape dulci cu lutra și castorul. Acest argument însă cade când considerăm că Erodót nu a vizitat localitățile acestea dar că tot ce scia era că piei de lutră, piei de castor, piei de focă și musc sosiaū pe aceeași cale în porturile Elinilor din Pont; el conchidea de aci, că tóte veniaū din aceeași localitate. Iată de ce cred că în textul acesta

τῶν τὰ δέρματα περὶ τὰς σισόνας | multă mlaștine și papură. În a-
παρρηάπτεται¹ καὶ οἱ ὄρχιες αὐ- | cestă (baltă) se prind lutre și

e vorbă de foc, deși e știut că acest amfibiu nu trăește în lacuri și în bălți la un loc cu lutra și cu castorul. Chiar acei sunt în favoarea teoriei că e vorbă de Marea Caspie nu pot să nege că castori și lutre nu se găsesc acolo.

¹ περὶ τὰς σισόνας παρρηάπτεται. Cu Gaisford scriem σισόνας, urmând majoritatea manuscriselor. Manuscrisul florentin și cele mai multe ediții moderne, între cari Baehr, au σισόνας. Este greu a se ști care din aceste două variante e mai corectă. Și una și alta au sens

Fig. 1. Selt călare după un vas de aur găsit la Kertch.

Fig. 2. Arcasi Sciți reprezentați pe vasul de aur de la Kertch.

Fig. 3.

Hercul Scitic găsit într'un mormânt.

aci Sciții sunt reprezentați îmbrăcați cu această haină garnisită la pôle și d'a lungul încheeturii cu blană. În figura 3 avem o țeitate scitică îmbrăcată cu aceeași haină. Această țeitate pare a avea însuși și pe umărul stâng un »pallium«, pôte chiar »sisira« sau tartanul de blană al Sciților. În locul lui παρρηάπτεται, confirmat de toate manuscrisele, deși este un verb foarte rar, Naber propune a se scrii παρρηάπτεται. Această, afară că nu se sprijină pe nici o autoritate, nu pôte fi admis aci pentru cuvîntul foarte plausibil că mai avem prepozițiunea περὶ o dată, astfel încât repetirea ei ar produce un pleonasm neadmisibil. De aceea, cu tötă raritatea lui, verbul παρρηάπτεται: trebue menținut.

și sunt la locul lor. σισόνας este o haină barbară de o materie grösă și ordinară: σισόνα un fel de plaid sau tartan de o țesătură specială de lână. Iată cum le explică Baehr: »Ac vulgo ita distinguunt ut σισόνας sit »penula e flocculis lanæ concinnata, scilicet consuta, »σισόνας autem pallium, scilicet tegumentum e pellibus »confectum, quo dormientes præcipue utuntur«. Nu cred că este aci vorbă despre acele vestminte de piele cari serviau mai mult ca tartanurile noastre pentru învelitoare sau pentru a fi aruncate peste umeri. E mai probabil că aci se face aluzie la vestminte cu mâneci pe cari le purtau Sciții, și cari, după cum le vedem reprezentate, erau garnisite la extremități cu un fel de blană, întocmai cum spune aci Erodot. Am reprodus aci câte-va deseneuri luate după antichități scitice în cari se vede bine ce era această »sisirna« sau cojoc garnisit cu un lat de blană; blana era pôte de focă, de care e vorba aci, și care este astăzi atât de căutată de dame în Angliera. Figura 1 și 2

reprezintă cavaleria și infanteria Sciților. Vedem că aci Sciții sunt reprezentați îmbrăcați cu această

τοῖσι εἰσι χρήσιμοι¹ ἐς ὑστερέων
ἄκρην.

castorî, și un alt (fel de) animal cu fața pătrată al cărui piele se cöse împrejurul vestimentelor (de lână); și testiculele lor sunt bune pentru bólele de mitră.

110. Σαυροματέων² δὲ περί ὧδε λέγεται ὅτι Ἕλληνες Ἀμαζόσι ἐμαχέσαντο³ (τάς δὲ Ἀμαζόνας καλέουσι οἱ Σκύθαι Οἰόρπατα δύνανται δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ Ἑλλάδα γλωσσοῦν ἀνδροκτόνοι· Οἰόρπα γάρ καλέουσι τὸν ἄνδρα, τὸ δὲ »Πατά« κτείνειν)⁴ τότε λόγος, τοῦ

110. Iată ce se zice în privința Sauromaților: când Elinii se luptară cu Amazonele, — Sciții numesc pe Amazone »Oiorpata«; acest nume pe limba elină se pôte traduce »ucigătoare de bărbați«: căci la »bărbat« ei zic »Oior«, și cuvîntul

¹ οἱ ὄρχιες ἀποτοῖσι εἰσι χρήσιμοι. Unii au fost de opinie că această este o probă cum că Budiniî cunoșeau usul unturii de castor, și că Erodot ignora numai dela care din cele trei animale descrise se trăgea această substanță. Însă o asemenea deducțiune nu se pôte admite. Prefer a crede cu Blakesley că e vorba aci de sórecele muscat sau tamiós. Autorul nostru, vedînd că se făcea între alte traficuri cu Scitia și acela al muscului, nu cunoșcea esact provenința acestui produs, pe care îl credea extras din acelaș animal, deși aceste două producte nu au cea mai mică analogie între ele. (Veđi în privința acesta și nota 6, pag. 151).

² Σαυροματέων. Veđi mai sus Cap. 21.

³ ὅτι Ἕλληνες Ἀμαζόσι ἐμαχέσαντο. Aceste Amazone declarău și făceau rebel cu popóarele din vecinătatea lor. Găsim în Iliada III, vers 189, mențiune despre rebelul între Amazone și Frigienii. Amazonele acestea erau de două feluri: cele din Africa, cu mult cele mai vechi, dice Diodor din Sicilia, și acelea din Asia, despre cari firesce e vorbă aci. Multe sunt presupunerile făcute de diferiți scriitori în privința originii Amazonelor și în privința etimologiei numelui lor. Unii, ca de Paravey (Discertation sur les Amazones dont le souvenir est conservé en Chine) le aduc din fundul Indiei sau al Chinei. Alții susțin că ele se trag din fundul Africei, alții din Caucas; de Bohusz »Recherches historiques sur l'origine des Sarmates, des Esclavons et des Slaves« publicat la Petersburg în 1812, explică astfel origina Amazonelor. El dice că doi principii sciții au dus o colonie scitică din Bactriana în Capodocia, atunci colonizată de Međi. Acești coloni luară de neveste fete din Capodocia, dar mai pe urmă le goniră fiind că ele erau din fire crude și răpitoare. Femelele acestea atunci se strinseră împreună, luară numele de »Samezone«, care înseamnă »veduce« în limba međilor, și menținură puterea și independența lor prin forța armelor. Rawlinson pretinde că numele lor e mai mult african de cât asiatic. În toate casurile origina acestor femei este atât de perdută în negura fabulelor și așa amestecată cu legende încât e peste putință a defini ceva în privința lor. Cred însă că nu a existat numai o singură rasă de Amazone dar că mai erau și altele în Asia și în Africa chiar. Cât pentru rebelul acestor femei cu Elinii nu se pôte determina nimic nici în privința acesta, și na avem nici o latină de care ne am putea sprijini cu óre-care siguranță pentru a fixa epoca la care avu loc această bătălie al Termodonului, celebră în legendele și în baladele populare ale Greciei antice. Se scie însă că rebelul acesta nu are a face cu invasia Amazonelor în timpul domniei lui Teseu.

⁴ Οἰόρπα γάρ καλέουσι τὸν ἄνδρα, τὸ δὲ »Πατά« κτείνειν. E foarte curios a observa în cuvintele acestea legătura ce există între limba Sciților—dacă avem a face aci în adevăr cu cuvinte curat scitice, (ceea ce iar este

Ἑλληνας νικήσαντας τῇ ἐπὶ Θερμῶδοντι μάχῃ¹, ἀποπλέξιν ἄγοντας τρισὶ πλοίοισι τῶν Ἀμαζόνων ὄσας ἰδρύνεατο ζωγρήσαι· τὰς δὲ ἐν τῷ πελάγῳ² ἐπιθεμένους ἐκκόψαι τοὺς ἄνδρας. Πλοῖα δὲ οὐ γινώσκειν αὐτὰς³, οὐδὲ πηδαλίοισι χράσθαι οὐδὲ ἰστίοισι· οὐδὲ εἰρεσίῃ ἄλλ' ἐπεὶ ἐξέκοψαν τοὺς ἄνδρας, ἐφέροντο κατὰ κύμα καὶ ἄνεμον καὶ ἀπικνεόνται τῆς λίμνης τῆς Μαυρίτιδος ἐπὶ Κρημνός⁴. Οἱ δὲ Κρημνοὶ εἰσι γῆς τῆς

»pata« însemnăză »a ucide«, -- atuncî, se şice, Elinii învingînd pe Amazone în lupta de pe (malurile) Termodonului, plecîră de acolo luînd (cu dînşii) în trei nave atitea dintr'ensele câte putură prinde robe; ele, ajungînd la marea deschisă, exterminară pe (toţi) bărbaţii. Dar ele nu aveau cunoscînţa despre navigaţie, nu sciau să se servească de cîrmă, nici de pînde,

o cestiune foarte discutabilă)—cu limbile noastre europene moderne. Toţi acei cari s'au ocupat cu etimologie sunt înţeleşi asupra cuvîntului ὄσος că el derivă din sanscritul »vira«, zendic »vairya«; această rădăcină a format în limba elină »Fḗros«, în limba latină »vir«; Sir Henry Rawlinson (Dicţionar al limbii antice a Persilor) dă aceeaşi origină cuvîntului »ariya« care însemna »eroiu« şi din care se trage numele etnic al rasei ariane. În ceea ce priveşte pe »πατά«, tradus de Erodot prin »a ucide«, există două păreri cari merită mai multă atenţiune. Avem întâiu pîrerea lui Rawlinson carele derivă verbul acesta din sanscritul »vadha«, a lovi, sau a ucide, cu care el lîgă latinesca »batuere«, prin urmare şi verbul nostru »a bate« şi cel engles »to batter«. Această teorie este foarte ingenioasă, dar îmi pare că este pôte a merge departe cu ipotesa dacă legăm astfel cuvîntul πατά cu un verb ca »vadha« care în adevăr însemnăză ceea ce şice aci autorul, dar cu care nu are decît o slabă analogie fonetică, pe cînd avem, cum ne spune şi Blakesley, chiar cuvîntul »πατά« în limba sanscrită. Este foarte adevărat că acest cuvînt însemnăză »a stăpîni« sau »a domina«, şi nu »a ucide«, dar Blakesley înlătură cu totul această obiecţiune cu un argument atît de puternic încît sunt dispus a primi teoria lui de preferinţă. El presupune că Amazonele îşi dateră singure acest nume de »Oiorpata« care ar însemna »virorum domini« adică »stăpînele bărbaţilor«, lucru foarte natural pentru o rasă resboinică de femei. Ele însă erau crude în modul lor de a face rebel, şi, după cum scim din legende, ucideau tot d'auna pe bărbaţii cari cădeau în mânele lor; e foarte natural dar, cum spune Blakesley, ca vecinii lor să fi întins semnificarea numelui ce »si' l dedeau aceste femei şi să fi dat sensul de »ucigătoare de bărbaţi« unui cuvînt care semnifica »stăpîne peste bărbaţi«. Mai este şi o altă particularitate în privinţa lui »πατά« pe care o indică Blakesley. El vede în acest cuvînt scitic o legătură cu cuvîntul παταξοί din Cap. 37, Cartea III, şi susţine că titlul Venerii ἀπάτωρος, precum şi cuvîntul elinesc ἀπάτη· provin din aceeaşi rădăcină: deci vede aci o amestecare a limbii scitice cu dialectul elin al coloniștilor de pe malurile Pontului Euxin.

¹ τοὺς Ἑλληνας νικήσαντας τῇ ἐπὶ Θερμῶδοντι μάχῃ. Iată motivul pentru care eu nu cred să aibă a face acest rebel cu invazia Amazonelor în timpul lui Teseu. Aci se spune că Amazonele au fost învinse, prin urmare nu e cu putinţă ca ele să fi intrat în Atica după înfrîngerea lor. E posibil ca acest rebel să fi fost chiar un fel de represalii în urma acelei invazii.

² ἐν τῷ πελάγῳ. Veđi nota 3 asupra acestui cuvînt la pag. 36 din vol. I.

³ πλοῖα δὲ οὐ γινώσκειν αὐτὰς. Un argument mai mult în favoarea teoriei că nu exista numai o singură rasă de Amazone şi că acelea cari locuiau în Scitia nu erau tot acelea cari atacară Atica pe timpul lui Teseu, şi cari săriră în ajutorul Troianilor sub conducerea reginei lor Pentesilea.

⁴ Κρημνός. Locul acesta a mai fost descris la Cap. 20 şi Blakesley se miră cum Erodot îl redescrisse aci iarăşi. Acesta îl îndemnă a crede că pasagiul

Σκυθίων τῶν ἐλευθέρων¹. Ἐνθαυτὰ ἀποβάσαι ἀπὸ τῶν πλοίων αἱ Ἀμαζόνες ὀδιπόρευον² ἐς τὴν οἰκισμένην. Ἐντοχοῦσαι δὲ πρότερον ἰπποβορβίῳ τοῦτο διήρπασαν καὶ ἐπὶ τούτων ἰππαζόμεναι ἐληξίζοντο τὰ τῶν Σκυθίων.

nici de lopată, și după ce exterminară pe bărbați, fură împinse în (voia) valurilor și al vânturilor; astfel (ele) sosiră la Cremni, pe cîsta lacului Meotis. Cremni aceștia se află în țera Sciților liberi. Aci se coborîră Amazonele din nave și purceseră pe jos spre (interiorul țării) locuite. Puseră mîna pe cea dintâi turmă de cai ce întâlniră; și încălecând pe aceștia se apucară și năvăliră în teritoriul Sciților.

111. Οἱ δὲ Σκύθαι οὐκ εἶχον συμβαλέσθαι τὸ πρῆγμα· οὔτε γὰρ φωνὴν οὔτε ἐσθῆτα οὔτε τὸ ἔθνος ἐγίνωσκον, ἀλλ' ἐν θώματι³ ἦσαν, ὁκόθεν ἔλθοισιν. Ἐδόκειον δ' αὐτὰς εἶναι ἄνδρας τὴν αὐτὴν ἡλικίην ἔχοντας⁴, μάχην τε σὴ πρὸς αὐτὰς ἐποιοῦντο· ἐκ δὲ τῆς μάχης τῶν νεκρῶν ἐκράτησαν οἱ Σκύθαι, καὶ οὕτω ἔγινωσαν ἐσθίας γυναῖκας· βουλευόμενοι δὲ ὦν αὐτοῖσι ἔδοξε κτείνειν μὲν οὐδενὶ τρόφιον ἔτι αὐτὰς, ἐωυτῶν δὲ τοὺς νεωτάτους ἀποπέμψαι ἐς αὐτὰς, πληθὺς εὐκείωντας, ὅσαι περ ἐκείναι ἦσαν· τούτους δὲ στρατοπε-

111. Sciții nu putură să 'și dea sémă de lucrul acesta: ei nu aveau cunoscință nici de limba, nici de costumul, nici de rasa (acestor femei) și fură cuprinși de mirare de unde ôre să fi venit (ele). Își inchipură că ele erau (junî) bărbați de aceeași vîrstă și se apucară la luptă cu ele; Sciții puseră mîna pe unele cadavre de pe (câmpul de) bătălie și astfel (numai) aflară că erau femei; ei se chibzuiră și hotărîră să nu le maiucidă de fel dar să trimită spre

întreg a fost intercalat de autor într'o ediție posterioară, dar acest argument îmi pare slab. Numele elinesc al localității arată că trebuie să fi fost un port colonizat de Elini, pôte chiar de coloni din Panticapea. Numele indică stînci înalte, în limba franceză «falaises» și în limba englesă «cliffs». Acum tötă cösta Mării de Azov este jos și singurul loc unde ea se ridică puțin este lângă satul modern Marianpol unde se presupune că ar fi fost situat portul Crimni, care nu trebuie confundat cu Cremnecsi de astăzi pe cösta mării Negre, între Dniestru și Dunăre în Basarabia.

¹ Σκυθίων τῶν ἐλευθέρων. Aceiași Sciți pe cari Erodot în alte locuri îi numește Sciți Regali.

² ὀδοιπόρουσιν. Dindorf serie ὀδοιπόρουσιν ceea ce îmi pare greșit pentru că se pune un augment pe substantivul ὀδός din care e format însuși verbul, lucru care trebuie evitat.

³ θώματι. Prefer forma acösta la aceea de θώματι: adoptată în unele ediții moderne.

⁴ τὴν αὐτὴν ἡλικίην ἔχοντας. Baehr aci explică: «viroș ejusdem

θεύεσθαι πλησίον ἐκείνων καὶ ποιέειν
τὰ περ ἂν καὶ ἐκεῖνοι ποιέωσι: ἦν
δὲ αὐτοὺς διώκωσι: ¹ μάχεσθαι μὲν
μὴ, ὑποφράγειν δὲ ἐπειὶν δὲ παύ-
σονται, ἐλθόντας αὐτοὺς πλησίον
στρατοπέδεύεσθαι. Ταῦτα ἐβουλεύ-
σαντο οἱ Σάθηαι, βουλόμενοι ἐξ αὐ-
τέων παιδας ἐγγενήσεσθαι.

112. Ἀποπεμφθέντες δὲ οἱ νεη-
νίσκοι ἐποίησαν τὰ ἐντεταλμένα. Ἐ-
παὶ δὲ ἔμαθον αὐτοὺς αἱ Ἀμαζό-
νες ἐπ' οὐδεμιᾷ δηλήσει ἀπιγμέ-
νους, ἔων χαίρειν ² προσεχώρουν δὲ
πλησιαίτερον τὸ στρατόπεδον τῷ
στρατοπέδῳ ἐπ' ἡμέρη ἐκάστη εἰ-
χον δὲ οὐδὲν οὐδ' οἱ νεηνίσκοι,
ὥσπερ οὐδὲ αἱ Ἀμαζόνες, εἰ μὴ τὰ
ὄπλα καὶ τοὺς ἵππους: ἀλλὰ ζόην
ἔζων τὴν αὐτὴν ἐκείνησι, θηρέυ-
οντές τε καὶ ληϊζόμενοι.

113. Ἐποίησαν δὲ αἱ Ἀμαζόνες
ἐς τὴν μεσαμβρίην ³ τοιόνδε: ἐγί-
νοντο σποράδες κατὰ μίαν τε καὶ

dânsele pe cei mai junî dintr'înșii
în număr egal cu al lor, precât
puteau ei să judece; ca aceștii
(junî) să 'și așede tabăra pe
lângă ele și să facă întocmai
cum ar face ele; în cas de ar
înainta (ele) în contra lor, ei
să nu se bată cu dânsese dar
să se retragă înapoi; și dacă
s'ar opri ele, să revie aceștia
și să se așede iar pe lângă
dânsese. Acestea le făcură Sci-
ții cu scop de a avea copii
din ele.

112. (Acești) junî porniră
și făcură precum li se indicase.
Când Amazonele înțelesesă că
aceștia nu voiau să le facă nici
un rău, ele nu mai avură grijă;
în fie care și ambele tabere se
apropiară din ce în ce mai mult;
junîi (Sciții) numai avură nimic
decât ceea ce aveau și Amazo-
nele, adică armele și caii lor:
și duseră aceeași viață ca și
ele vânând și prădând.

113. La amiazi Amazonele
aveau obiceiul următor: ele se
împrăștiau la o distanță unele de

staturae et ætatis; prefer însă opinia lui Rawlinson că Sciții, vădând aceste fe-
mei fără barbă, le au luat drept băieți de 17 sau 18 ani.

¹ ἦν δὲ αὐτοὺς διώκωσι. Tacticele militare ale Amazonelor sunt des-
crie astfel de un autor obscur, Sisias: *πρῶται τῶν πάντων ἐφ' ἵππους ἀναβάσαι,*
οἷς ἀνελεπίτως δι' ἀπειρίαν τῶν ἐναντίων ἔχρου μὲν τοὺς προήγοντας, ἀπέλειπον
δὲ τοὺς διώκοντας. Evident că și acești junî Sciții trebuiau și ei să fie călări:
altfel nu puteau urma tactica descrisă aci față cu Amazonele călări.

² ἔων χαίρειν. Locuțiune care se mai întrebuițează și de Platon. Baehr
o traduce »missum facere«.

³ ἐς τὴν μεσαμβρίην. Întocmai ca ἐς τὴν ὑστερονίην. Orentzer traduce
bine »Auf mittag«. Avem la începutul acestui capitol, ca să dic așa, o elipsă
logică. Autorul ar fi putut să dică: »In fine iată cum se operă o relațiune
între ele și Sciții, sau iată în ce mod se prezintă ocașia punerii în lucrare
a planului Sciților: ș.e.l. Rawlinson, în traducerea lui, împlinesce această lacună
și lasă cu totul la o parte fraza din text: el traduce: »At last an incident brought
two of them together: etc. și pe urmă sare tot pasajul până la *χορήγεσθαι*.

δύο ¹, πρόσω δὴ ἀπ' ἀλλήλων, ἐς εὐμαρίην ² ἀποσκιδνάμεναι· μαθόντες δὲ καὶ οἱ Σκύθαι ἐποίουν τῶν αὐτῶν καὶ τις μουνωθεισέων τινὶ αὐτέων ἐνεχρίμπετο ³, καὶ ἡ Ἀμαζῶν οὐκ ἀπωθέετο, ἀλλὰ περιεῖδε χρίσασθαι καὶ φωνῆσαι μὲν οὐκ εἶχε, οὐ γὰρ συνίσταν ἀλλήλων, τῇ δὲ χειρὶ ἔφραζε ⁴ ἐς τὴν δευτεραίην ἔλθειν ἐς τὸ χωρίον, καὶ ἕτερον ἄγειν σημαίνουσα δύο γενέσθαι, καὶ αὐτῇ ἐτέρην ἄξιεν ὁ δὲ νεηρίσκος ἐπεὶ ἀπῆλθε, ἔλαξε ταῦτα πρὸς τοὺς λοιπούς· τῇ δὲ δευτεραίῃ ἦλθε ἐς τὸ χωρίον αὐτός τε οὗτος καὶ ἕτερον ἦχε, καὶ τὴν Ἀμαζόνα εἶρε δευτέρην αὐτῆν ⁵ ὑπομένουσαν. Οἱ δὲ λοιποὶ νεηρίσκοι ὡς ἐπύθοντο ταῦτα, καὶ αὐτοὶ ἐκτιλώσαντο τὰς λοιπὰς τῶν Ἀμαζῶνων.

114. Μετὰ δὲ συμμίξαντες τὰ στρατόπεδα οἴκειον ὁμοῦ, γυναῖκα ἔχων ἕκαστος ταύτην, τῇ τὸ πρῶτον συνεμίχθη. Τὴν δὲ φωνήν ⁶ τῆν

altele, câte una saũ câte douã, pentru ca sã se facã comode ; aflând Sciþii aceستا, fãcurã și ei tot așa : și unul dintr'ensii se apropiã de una din ele care se isolase, Amazona nu'l rãspinse, ba îi dete și voie sã aibã comerț cu dënса ; ea nu putũ sã i vorbescã, cãci nu se înțelegeau împreunã, dar îi fãcũ semn cu mâna ca sã revie a doua și tot în acelaș loc, și sã mai aducã și altul cu dënсul : semnificãndu-i sã fie doui, (pentru cã) și ea va aduce o altã (tovarãșã) cu dënса ; junele, dupã ce plecã, relatã (tõte) acestea tovarãșilor sãi : a doua și, acelaș (june) reveni în acelaș loc aducẽnd cu sine și altul, și gãsi (acolo) pe Amazonã așteptãnd cu încã una. Cei lãlți junii (Sciþii), îndatã ce aflarã aceستا, înduplecarã și ei pe cele lalte Amazone (și obținurã favõrea lor).

114. Dupã aceea ambele tabãre se unirã și toți locuirã împreunã, fie care june (Sciþ) avẽnd de femee pe aceea (din-

¹ δύο. Creutzer δύο.

² εὐμαρίην. Acesta este forma ionicã. Creutzer adoptã pe cea aticã, εὐμαρίην. În limba francezã »pour se mettre à leur aise«. Un dicționar elinesc din 1834 dã urmãtorul sens acestui cuvint »εὐμαρίην σκιδνάμεναι, λέγει ὁ Ἡρόδοτος περὶ τῶν Ἀμαζῶνων, σημαίνων ὅτι ἐκπορεύοντο ὑπάγουσαι εἰς τὴν ἀνάπαυσιν, ἦχουν ζητοῦσαι τόπον ἐπιτήδειον εἰς κένωσιν τῆς κοιλίας.«

³ ἐνεχρίμπετο. Bãhr traduce : »accessit Veneris fruentãe causa« ; Erodot se mai servã în cartea III, Cap. 85 de acest verb pentru a vorbi de apropierea armãsarului de iapã.

⁴ ἔφραζε. Acẽ echivalẽzã cu ἔδεικνω.

⁵ δευτέρην αὐτῆν. Elenism care s'ar putea traduce cu »alta«, astfel încãt ca sã fie o a doua saũ astfel încãt cu dënса sã facã douã : în limba latinã : »sic ut ipsa esset altera«.

⁶ τῆν δὲ φωνήν. Acest δὲ, urmat pe urmã de τῆν μὲν, τῆν δὲ, separã cuvintele τῆν φωνήν de restul frasei, formãnd în modul acesta o simplã locuțiune ce se traduce prin : »Întru cãt privește limba însã«.

μὲν τῶν γυναικῶν οἱ ἄνδρες οὐκ
 ἐδυνάετο μαθεῖν. τὴν δὲ τῶν ἀν-
 δρῶν αἱ γυναῖκες συνέλαβον. Ἐπεὶ
 δὲ συνήκαν ἀλλήλων, ἔλεξαν πρὸς
 τὰς Ἀμαζόνιας τάδε οἱ ἄνδρες·
 »Ἡμῖν εἰσὶ μὲν τοκέες, εἰσὶ δὲ κτή-
 »σιες¹. Νῦν ὧν μηκέτι πλεῖονα χρό-
 »νον ζῶν τοιγόνδε ἔχομεν ἄλλ' ἄ-
 »πελθόντες ἐς τὸ πλεῖθος διατιώ-
 »μεθα· γυναῖκας δὲ ἔσομεν ὕμέας
 »καὶ οὐδαμέας² ἄλλας». Αἱ δὲ
 πρὸς ταῦτα ἔλεξαν τάδε· »Ἡμεῖς
 »οὐκ ἂν θυναίμεθα οἰκέειν μετὰ τῶν
 »ὑμετέρων³ γυναικῶν· οὐ γάρ τὰ
 »αὐτὰ νόμοια ἴμῶν τε καὶ ἐκεί-
 »νησί⁴ ἐστὶ. Ἡμεῖς μὲν τοξέουμέν
 »τε καὶ ἀκοντίζομεν καὶ ἱππαζό-
 »μεθα, ἔργα δὲ γυναικίγια οὐκ ἐμά-
 »θομεν· αἱ δὲ ὑμετέρας γυναῖκες
 »τούτων μὲν οὐδὲν τῶν ἡμεῖς κα-
 »τελέξαμεν ποιῶσι, ἔργα δὲ γυναι-
 »κίγια ἐργάζονται μένουσαι ἐν τῆσι·
 »ἀμάξῃσι⁵, οὔτε ἐπὶ θήρην ἰοῦσαι·
 »οὔτε ἄλλη οὐδαμῆ· οὐκ ἂν ὧν
 »θυναίμεθα ἐκείνησι συμμέροσθα·
 »· Ἀλλ' εἰ βούλεσθε γυναῖκας ἔχειν
 »ἡμέας, καὶ δοκέειν εἶναι δικαιο-
 »τατοι, ἐλθόντες παρὰ τοὺς τοκέας
 »ἀπολάγχετε τῶν κτημάτων τὸ μὲ-

tre Amazone) cu care se unise
 la început. Întru cât privește
 limba însă, pe aceea a femeel-
 lor nu putură bărbații s'o în-
 vețe, femeele însă pricepură (cu-
 rînd) pe aceea a bărbaților. În-
 dată ce putură să se înțelegă
 între ei, bărbații dîseră către A-
 mazone: »Noi avem rude, avem
 »stare. Acum dar să încetăm
 »cu acest mod de viață: să ne
 »întorcem în mijlocul poporu-
 »lui nostru și să trăim (cu el):
 »vă vom avea de neveste, și nu
 »vom lua altele«. La acestea
 ele răspuseră astfel: »Noi nu
 »putem trăi cu femeele (po-
 »porului) vostru; nu avem
 »aceleași deprinderi ca ele.
 »Noi întindem arcu, asvîrlim
 »sulita și încălecăm pe cai,
 »dar nu am învățat nici
 »una din lucrările cari (fac
 »ocupația) specială a femeii;
 »însă femeele vóstre nu fac
 »nici una din acele lucruri pe
 »cari le am enumerat, dar
 »se ocupă cu lucrări feme-
 »esci ședînd în carăle (lor),

¹ κτήσιες. Blakesley și alte multe ediții au κτήσιες, rîspuns de Bredoviu și de Creutzer. Manuscrisul Sancroftian pune conjuncția καὶ înainte de κτήσιες.

² οὐδαμέας. Creutzer are οὐδαμάς.

³ ὑμετέρων. Blakesley are ὑμετέρων.

⁴ ἐκείνησί. În unele ediții κείνησί.

⁵ ἔργα δὲ γυναικίγια ἐργάζονται μένουσαι ἐν τῆσι ἀμάξῃσι. Cu totul diferite sunt acum moravurile femeilor din Rusia de Sud, și nu cred că femeele scite să se fi deosebit de femeele popoarelor cari trăiesc o viață de câmp. Iată de ce sunt de opinia lui Blakesley și a lui Baehr că Erodot se înșelă când judecă femeele scite după moravurile femeilor eline al căror datorie eră »ἐνδον μένειν καὶ ἀκοντίζειν». Femeele scite trebuie să fi fost agere la muncă și la ostenelă, și să fi fost călărețe bune, cum sunt astăzi femeele Calnuce descrise de Clarke în călătoriile lui (Vol. I, p. 317).

»ρος: και ἔπειτα ἐλθόντες οἰκέωμεν
»ἐπὶ ἡμέων αὐτέων».

115. Ἐπειθόντο και ἐποίησαν
ταῦτα οἱ νεηρίσκοι. Ἐπεὶ τε δὲ
ἀπολαχόντες τῶν κτημάτων τὸ ἐπι-
βάλλον¹, ἦλθον ὀπίσω παρὰ τὰς
Ἀμαζόνας, ἔλεξαν αἱ γυναῖκες πρὸς
αὐτοὺς τάδε: »Ἡμέας ἔχει φόβος
»τε και δέος², ὅπως χρῆ οἰκέειν
»ἐν τῷδε τῷ γῶρῳ, τοῦτο μὲν ἡμέας
»ἀποστερησάσας πατέρων, τοῦτο δὲ
»τὴν γῆν τὴν ἡμετέραν δηλησάμε-
»νας πολλά: ἀλλ' ἐπεὶ τε ἀξιοῦτε
»ἡμέας γυναῖκας ἔχειν, τάδε ποιεῖτε
»ἅμα ἡμῖν φέρετε³, ἔξαναστέωμεν
»ἐκ τῆς γῆς τῆσδε και περήσαν-
»τες Τάναϊν ποταμὸν⁴ οἰκέωμεν».

116. Ἐπειθόντο και ταῦτα οἱ
νεηρίσκοι διαβάντες δὲ τὸν Τάναϊν.

»și nu ies nici la vânătoare, nici
»la alt (exercițiu); noi nu am
»putea să trăim în bună înțe-
»legere cu ele. Dar dacă voiți
»să ne aveți de neveste, și să
»vă arătați dreptți față cu noi,
»mergeți la părinții voștri și
»luați partea ce vă revine din
»avere; după aceea reveniți și
»vom trăi (împreună) la o parte».

115. Junii (Sciți) ascultară
și făcură acestea. După ce lu-
ară (fie-care) partea din avere
ce i se cuvenia, se întorseră în-
napoi pe lângă Amazone; ele
(atunci) diseră aceste (cuvinte)
câtre dênșii: »Ne este și frică
»și temere când (ne gândim
»că) trebuie să trăim în țera a-
»cesta, unde noi, nu numai că
»v'am lipsit de părinții voștri
»dar încă am și făcut jafuri
»multe în țera vóstră; de óre
»însă ce ne credeți demne de a fi
»nevestele vóstre, (mai) faceți
»împreună cu noi și acesta:
»Aideți, să plecăm din această
»țéră, să trecem fluviul Tanais
»și să ne stabilim (dincolo)».

116. Junii (Sciți) ascultară și
această dată: ei, după ce trecură

¹ τὸ ἐπιβάλλον, are aci acelaș sens ca și »τὸ μέρος» de mai sus: »par-
tea ce li se cuvinea». Veđi Cartea I, Cap. 106 »τὸ ἐκαστοῦ ἐπιβάλλον».

² φόβος τε και δέος. Aceste două substantive nu sunt absolut sino-
nime, deși sunt de multe ori întrebuintate unul pentru altul: φόβος exprimă o
stare mentală a momentului, întocmai ca »frica» noastră; δέος este o stare de
aprehesinne continuă pe care o exprimă bine cuvîntul »temere». Valckener dis-
tinge astfel aceste două cuvinte: »Nam δέος est πολυχρόνιος και ὀνόμα,
»φόβος ἢ παραπίνα πόνησις».

³ φέρετε. Mai avem acest imperativ întrebuintat tot în sensul acesta mai
jos la Cap. 127 și în Cartea I, Cap. 11.

⁴ περήσαντες Τάναϊν ποταμὸν. Partea inferióră a cursului fluviului
Tanais era mult mai spre apus decât este astăzi, astfel încât în loc de a coti,
ca astăzi spre răsărit înainte de a se arunca în mare, apropiînduse óre cum în

ὠδοιπόροισιν¹ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα
 τριῶν μὲν ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ Τανά-
 ἰδος ὁδόν, τριῶν δὲ ἀπὸ τῆς λίμ-
 νης τῆς Μαιήτιδος² πρὸς βορρῆν³
 ἄνεμον ἀπικόμενοι δὲ ἐς τοῦτον
 τὸν χώρον, ἐν τῷ νῶν κατοικῆται⁴,
 οἰκῆσαν τοῦτον. Καὶ διαίτη ἀπὸ
 τούτου χρέωνται τῇ παλαιῇ τῶν
 Σαυροματέων αἱ γυναῖκες⁵, καὶ ἐπὶ
 θύρην ἐπὶ ἵππων ἐκροτώσαι ἄρα
 τοῖσι ἀνδράσι καὶ χωρὶς τῶν ἀν-
 δρῶν, καὶ ἐς πόλεμον φοιτῶσαι, καὶ
 στολὴν τὴν αὐτὴν τοῖσι ἀνδράσι φο-
 ρεῦσαι.

117. Φωνὴ δὲ οἱ Σαυρομάται.

fluviul Tanais, apucară spre răsăritul sôrelui cale de trei zile dela Tanais, (la un loc care era la o distanță de) trei (zile), spre miadă nôpte de la lacul Meotis: sosind ei în localitatea aceea unde se află și astăzi, se stabiliră acolo. Și de atunci femeile Sauromate aũ conservat datinele vechi, ele ies călare la vânătoare împreună cu bărbații lor (sau chiar) și fără ei merg la bătălie și poartă acelaș costum ca și bărbații.

117. Sauromații vorbesc a-

această cotitură de cursul fluviului Volga, el curgea drept Decî locul unde s'aũ aședat Scitii cu Amazonele vine astăzi pe malul drept al fluviului Tanais și pe timpul lui Erodot eră pe malul sting, adică dîncolo de Tanais. (Veđi harta Scitiei lui Rawlinson anexată la nota 4, pag. 140).

¹ ὠδοιπόροισιν. Cred că e mai corect a scri astfel cu augmentul decât a urma pe Creutzer care serie ὀδοιπόροισιν.

² τριῶν δὲ ἀπὸ τῆς λίμνης τῆς Μαιήτιδος. O călătorie de trei zile spre răsărit, pornind de la Tanais (cursul vechiũ), ne ar conduce dîncolo de linia cõstei actuale răsăritene a Mării Azov; această este un argument în favoarea teoriei că pe timpul lui Erodot această mare avea o întindere mult mai mare decât astăzi și că, precum s'a dis în nota asupra acestei mări la Cap. 83, mare parte din teritoriul din care se compune astăzi guvernãmântul Casului, precum și parte din teritoriul Cazacilor Donului, erău sub mare.

³ βορρῆν. Unele ediții aũ forma necontractată βορρην care nu este usitată în dialectul autorului nostru: de aceea am și preferit βορρῆν.

⁴ ἐν τῷ νῶν κατοικῆται. Este de observat aci că poziția asemnată în acest pasagiũ Sauromaților nu se potrivește tocmał cu aceea descrisă la Cap. 21 de mai sus, unde ni se spune că ei locuiau pe malul sting al fluviului Tanais, dela gura lui și pãnu la o distanță de 15 zile dela colul lacului Meotis. E probabil că Erodot nu își da bine seamă pãnã la ce distanță de cõstă se întindea acest popor. E probabil că el se întindea mult mai departe decât credea Erodot, și că nația Sauromatã, care este identicã cu cea Sarmaticã, erã deosebitã de cea Sciticã și ocupa tot spațiul între lacul Meotis, Tanais, și Volga, întindẽnduse pãnã pe la 53° de latitudine N. Dupã pasagiul de față, Sauromații nu ajungeau pãnã în cõsta mării. Cred însã că descripția dela Cap. 21 e mai corectã, cãci vedem din scrierea lui Scilax (Periplus) că ei ocupau și cõsta. Evident însã că pe cõstă ei erău mai puțin numeroși decât în interior pentru că coloniile eline erău stabilite acolo și ii mascau mai mult sau mai puțin. Niebuhr (Recherches p 74—81) urmãrește progresul Sarmatiilor dela stepele Donului pãnã în pusta Ungariei: de acolo, ȳice el, ei se întinserã sub numele de Slavi și cõtropirã Polonia și Rusia. Acești Sauromați sau Sauromedi (Medi de nord) ȳice Rawlinson, formezã punctul de contact între rasa arianã și rasele nôstre moderne europene. Numele lor este medie și este astăzi un fapt bine constatat că ei sunt identici cu Sarmati și cu Slavi.

⁵ διαίτη ἀπὸ τούτου χρέωνται τῇ παλαιῇ τῶν Σαυροματέων αἱ γυναῖκες. Origina de sigur, a legendei.

νομίζουσι Σκυθική¹, σολοικίζοντες αὐτὴ ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου, ἐπεὶ οὐ χρηστῶς ἐξέμαθον αὐτὴν αἱ Ἀμάζονες. Τὰ περὶ γάμων δὲ ὡδὲ σφι διακέσται· οὐ γαμέσται παρθένος οὐδεμία, πρὶν ἂν τῶν πολεμίων ἄνδρα ἀποκτείνῃ². αἱ δὲ τινες αὐτέων καὶ τελευτῶσι γήρῃ καὶ πρὶν γήμασθαι, οὐ θανάμναι τὸν νόμον ἐκπλήρου.

118. Ἐπὶ τούτων ὧν³ τῶν καταλεχθέντων ἐθνέων τοὺς βασιλέας ἄλισμένους ἀπικόμενοι τῶν Σκυθέων οἱ ἄγγελοι, ἔλθον ἐνδιότακτοντες ὡς ὁ Πέρσης, ἐπειδὴ οἱ τὰ ἐν τῇ ἡπειρῷ τῇ ἐτέρῃ πάντα κατέστραπται, γέφυραν ζεύξας ἐπὶ τῷ ἀγένη τοῦ Βοσπόρου, διαβέβηκε ἐς τήνδε τὴν ἡπειρον, διαβάς δὲ καὶ καταστρέψαμενος Θρηάκας γεφυροὶ ποταμὸν Ἴστρον, βουλόμενος καὶ τάδε πάντα ὑπ' ἑσὸς τῷ παύσασθαι. » Ὑμεῖς ὧν⁴ μηδενὶ τρόπῳ ἐκ τοῦ μέσου κατήμναι περὶ ἰδῆτε ἡμέρας διαφθαρέντας, ἀλλὰ τῶντ' ἰούσαντες.

ceeași limbă ca și Scitii, dar o vorbesc stricată din vechime, pentru cuvîntul că Amazonele aū învățat'o în mod imperfect. Moravurile stabilite la ei în materie de căsătorii sunt cele următoare: nici o fată nu se mărită mai înainte (ca ea) să fi ucis un inamic: câte-va din ele mor chiar bătrâne fără ca să se mărite, fiind că nu aū putut să îndeplinescă (condițiile) legii.

118. La regiū dar întruniți a popórelor enumerate (mai sus) veniră trimișii Scitilor, spunēnd cum că aflaseră că regele Perșilor, după ce supusese tóte (popórele) carī se aflaū în cel lalt continent, făcēnd un pod peste canalul Bosforului, trecuse dincoace pe continentul acesta, că trecēnd, supusese pe Traci și făcea acum un pod peste fluviul Istru cu intenție de a le face (lor) tóte câte le făcuse (celor lalte popóre). »Iar voi«, (diseră ei), »nu stați infundați aci ca să

¹ Φωνή δὲ οἱ Σαυρομάται νομίζουσι Σκυθική, σολοικίζοντες αὐτῆ. Acésta nu însemnăză că Scitii erau Slavii. Era natural ca Scitii și Sarmatii, fiind de origină indo-europeană și fiind în contact între ei prin vecinătate, să aibă câte-va cuvinte în comun, dar declararea lui Erodót că Sarmatii vorbiau limba scitică stricată este vagă și nu probéază de fel o afinitate etnică între aceste două națiuni. Afinitatea era depărtată ca aceea care există între tóte națiile indo-europene în genere.

² πρὶν ἂν τῶν πολεμίων ἄνδρα ἀποκτείνῃ. Nicolae Damascenul, vorbind despre Sauromatii, dice acelaș lucru: »παρθένον δὲ οὐ πρότερον συνοικίζουσι πρὸς γάμον πρὶν ἂν πόλεμον ἄνδρα κτείνῃ«. Ipcrat (de iere) dice și el despre Sarmatii: »οὐκ ἀποπαρθενεύονται δὲ, μέχρις ἂν τῶν πολεμίων τρεῖς ἀποκτείνωσι«. Acéstă din urmă afirmație trebuie să fie exagerată căci vedem că multe fete rămăneau nemăritate fiind că nu puteau să îndeplinescă condiția de a ucide un singur inamic.

³ Ἐπὶ τούτων ὧν. Firul istoriei, întrerupt prin digresiuni descriptive la Cap. 102, este reluat aci.

⁴ Ὑμεῖς ὧν. Aci am intercalat «diseră ei» pentru că se schimbă persóna verbului, ceea ce indică cum că autorul citéază textual cuvintele trimișilor.

»ἀντιάζωμεν τὸν ἐπιόντα. Οὕτων ¹
 »ποιήσατε ταῦτα; ἡμῶς μὲν πι-
 »ζόμενοι ἢ ἐκλείβομεν τὴν χώραν,
 »ἢ μένοντες ὁμολογήη χρησόμεθα.
 »Τί γὰρ πάθωμεν, μὴ βουλομένων
 »ἡμέων τιμωρέειν; Ὑμῶν δὲ οὐδὲν
 »ἐπὶ τούτῳ ἔσται ἐλαφρότερον ἦκει
 »γὰρ ὁ Πέρσης οὐδὲν τι μᾶλλον
 »ἐπ' ἡμέας ἢ οὐ καὶ ἐπὶ ἡμέας; ²
 »οὐδέ οἱ καταχρήσει ἡμέας κατα-
 »στραφισμένῳ ἡμέων ἀπέχσθαι. Μῆγα
 »δὲ ὑμῶν λόγων τῶνδε μαρτύριον
 »ἐρέσομεν· εἰ γὰρ ἐπ' ἡμέας μού-
 »νος ἐστρατηλάτης ὁ Πέρσης, τί-
 »σασθαι τῆς πρόσθε δουλοσύνης ³
 »βουλομένους, γρήν ἀντὶ πάντων
 »τῶν ἄλλων ἀπέχόμενον οὕτω ⁴ ἐ-
 »ναί· ἐπὶ τὴν ἡμετέραν καὶ ἂν ἐδί-
 »λου πάσι, ὡς ἐπὶ Σκύθας ἐλάυνει
 »καὶ οὐκ ἐπὶ τοὺς ἄλλους. Νῦν δὲ
 »ἐπεὶ τε τάχιστα διέβη τήνδε τὴν
 »ἠπειρον, ⁵ τοὺς αἰεὶ ἐμποδῶν γι-
 »νομένους ἡμεροῦται πάντας τοὺς
 »τε δὴ ἄλλους ἔχει ὑπ' ἑωυτῷ Θρη-
 »ϊκας, καὶ δὴ καὶ τοὺς ἡμῶν ἐόντας
 »πληρωτοχώρας Γέτας«.

»asistați la nimicirea noastră, ci
 »fiți de comun acord cu noi ca
 »să ne împotivim aceluia care
 »vine peste noi. Nu voiți să
 »faceți așa? (atunci) noi, îm-
 »pinși de necesitate, sau vom
 »(fi siliți să) părăsim țera, sau
 »remăind, vom intra în tratative
 »(cu inamicul). Căci ce putem
 »noi face (altfel) dacă nu voiți
 »să (ne) ajutați? Sórta vóstră
 »nu va fi mai ușoră pentru a-
 »césta! Căci Persianul vine nu
 »mai puțin în contra noastră de
 »cât și în contra vóstră; și el
 »nu se va mulțumi să vă lase
 »în pace după ce ne va fi stri-
 »vit pe noi. Vă putem da și
 »probe palpabile că ceea ce spu-
 »nem (este adevărat): căci dacă
 »Persianul venia numaî în con-
 »tra noastră ca să și resbune de
 »înfrângerea pe care a suferit'o
 »în trecut, atunci el ar fi trebuit
 »să lase (în pace) pe tóte cele
 »lalte popóre (străine) și să vie
 »d'a dreptul în contra țerii nós-

¹ Οὕτων. Creutzer și Baehr au οὐκ ὄν. Veđi nota 2, pag. 395.

² οὐδὲν τι μᾶλλον ἐπ' ἡμέας ἢ οὐ καὶ ἐπὶ ἡμέας. Usul pleo-
 nastic al negativului οὐ în pasagiul acesta rezultă din tendința aceluia carele
 vorbește de a aduce aminte persoanei cu care vorbește că idea principală este
 negativă. Avem exemple de asemenea construcții în Erodot, la Cartea V, Cap. 94:
 »ἀποδεικνύοντες λόγῳ οὐδὲν μᾶλλον Ἀιόλοισι μετεῶν τῆς Πλειάδος χώρας ἢ οὐ σπρ
 καὶ τοῖσι ἄλλοισι«. z. t. l. și la Cartea VII, Cap. 16: »φανταί δὲ οὐδὲν μᾶλλον
 μοι ὄφειλει ἔχοντι τὴν σὴν ἐσθῆτα ἢ οὐ καὶ τὴν ἐμῆν«.

³ τῆς πρόσθε δουλοσύνης. Expresiunea această se referă la înfrângerea
 Medilor de către Scitii, despre care e vorba în Cartea I, la Cap. 103 și 105 și
 în Cartea acésta, la Cap. 12. Acest eveniment, după Erodot, servi drept pretext
 expediției lui Dariu; (veđi începutul Cărții acestia) dar cred că motivul cel
 adevărat a fost de a face cuceririi teritoriale.

⁴ οὕτω. »D'a dreptul«, întocmai ca în Cartea I, la finele Cap. 56: »οὕτως
 ἐς Ἡελοπόννησον ἐλθόν, pe care am tradus-o prin »veniră d'a dreptul în
 Pelopones«.

⁵ τήνδε τὴν ἠπειρον. »Acest continent«, adică acesta al Europei, ca opus
 aceluia al Asiei, întocmai ca la începutul acestui capitol.

»tre ; și (astfel) ar fi arătat tu-
 »tutor că el face resbel (numai)
 »în contra Sciților, dar nu și în
 »contra altor popóre. În loc de
 »acesta, îndată ce a trecut el pe
 »continentul acesta, a supus τότε
 »(popórele) cari se aflaũ în ca-
 »lea lui ; el a supus τότε po-
 »pórele tracice, și între acestia
 »și pe Geti, cari sunt vecinii
 »noștri.

119. Ταῦτα Σκυθῶνων ἐπαγγελλο-
 μένων ¹, ἐβουλεύοντο οἱ βασιλεῖς
 οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶνων ἦγοντες καὶ σφρων
 ἐσχίσθησαν αἱ γνώμαι· ὁ μὲν γὰρ
 Γελωνὸς καὶ ὁ Βουδίνος καὶ ὁ Σαυ-
 ρομάτης, κατὰ τὸντὸ γινόμενοι, ὑπε-
 δέκοντο Σκύθησι τιμωρῆσαι· ὁ δὲ
 Ἀγάθουρος ², καὶ Νευρός, καὶ Ἀν-
 δροφάγος, καὶ οἱ τῶν Μελαγγλαί-
 νων καὶ Ταύρων, τὰδε Σκύθησι ὑπε-
 κρίναντο· »Εἰ μὲν μὴ ὑμεῖς ἔατε οἱ
 »πρότερον ἀδικήσαντες Πέρσας καὶ
 »ἄρξαντες πολέμου, τούτων δεόμενοι,
 »τῶν νῦν δεῦσθε ³ λέγειν τε ἂν ἐπαί-
 »νεσθε ἡμῖν ὀρθά, καὶ ἡμεῖς ὑπα-
 »κούσαντες τῶντὸ ἂν ὑμῖν ἐπρήσ-
 »σομεν· νῦν δὲ ὑμεῖς τε ἐς τὴν
 »ἐκείνων ἐσβαλόντες γῆν ἄνευ ἡμέων
 »ἐπεκρατέετε Περσῶων, ὅσον χρόνον
 »ὑμῖν ὁ θεὸς παρεδίδου καὶ ἐκείνοι,

119. După ce Sciții expuseră
 cererea lor, regii diferitelor po-
 póre cari se adunaseră la un
 loc, deliberară ; părerile lor fură
 împărțite : regele gelon, cel bu-
 din și cu cel sauromat, promi-
 seră în comun acord să sară în
 ajutorul Sciților ; iar regele aga-
 tirs, cu cel neuru și cu cel andro-
 fag, precum și (regii) Melanchle-
 nilor și ai Taurilor, deteră Sci-
 ților răspunsul următor : »Dacă
 »nu ați fi fost voi cei dintâi cari
 »ați fi adus stricăciune Perșilor
 »și ați fi început ostilitățile, ni
 »s'ar fi părut că aveți dreptate
 »să vorbiți (așa) și să cereți
 »ceea ce cereți, și noi v'am fi
 »ascultat și am fi făcut pentru
 »voi ca (cei lalți regi) ; dar voi

¹ ἐπαγγελομένων. Ca la Cap. 200, implică și idea de rugămintă »Sey-
 this hæc exponentibus et quasi postulantiibus, traduce Bähr.

² Ἀγάθουρος. Nu trebuie de loc să ne mirăm cum Agatirsii au fost
 dintre acei cari au refuzat să ia parte la rezistența Sciților în contra lui Dariu.
 Deși Dariu, odată ce ar fi ajuns dincóce de Dunăre, în Dacia, s'ar fi apropiat de
 teritoriul Agatirsilor, totuși ei sciaũ bine că el n'avea să trecă Carpații în Tran-
 silvania să-ı supere și că era mai natural ca el să evite asemenea obstacole și
 să apuce spre Prut și Dniestru și spre câmpiile Rusiei de sud. Tocilescu în scrie-
 rea lui »Dacia înainte de Romani« atribue asemenea inactivitatea Agatirsilor în
 această împrejurare la adăpostul munților Carpați, în dosul căror ei se aflaũ în
 bună siguranță. (Veđi scrierea lui Tocilescu, pag. 147).

³ δεόμενοι τῶν νῦν δεῦσθε. Locuțiune care se mai găsește în au-
 torul nostru în Cartea I, la Cap. 91, »εἶπε τὰ εἶπε«.

»ἐπεὶ σφραγῶντος θεοῦ¹ ἐγείρει, τὴν
 »ὁμοίην ὑμῖν ἀποδιδούσι· ἡμεῖς δὲ²
 »οὔτε τι τότε ἠδικήσαμεν τοῦς ἄν-
 »δρας τούτους οὐδὲν, οὔτε νῦν πρό-
 »τεροι πειρησόμεθα ἀδικεῖν· τὴν
 »μέντοι ἐπιγὰρ καὶ ἐπὶ τὴν ἡμετέ-
 »ρην ἄρξην τε ἀδικῶν, καὶ ἡμεῖς
 »οὐ πεισόμεθα³. Μέχρι δὲ τούτο
 »ἴδωμεν⁴, μενέομεν παρ' ἡμῖν ἀ-
 »ταῖσι· ἡμεῖς γὰρ δοκίμομεν οὐκ ἐπ'
 »ἡμέας Πέρσας, ἀλλ' ἐπὶ τοῦς αἰ-
 »τίους τῆς ἀδικίης γενομένους».

»ați intrat fără noi în țera Per-
 »șilor și ați stăpănit cât timp
 »v'a permis divinitatea; acuma
 »ei, desceptați de aceeași divi-
 »nitate, vin să vă facă și voă
 »acelaș lucru; noi nici atunci
 »nu am făcut act de ostilitate
 »în contra acestor bărbați, nici
 »nu vom fi noi aceia cari as-
 »tăzi vom începe ostilități;
 »daca însă (Persanul) intră în
 »(țera) noastră și începe el osti-
 »litățile, nu vom rămâne nici
 »noi pasivi. Până când însă
 »vom vedea acésta, vom sta a-
 »casă; căci nu credem să fi ve-
 »nit Persii în contra noastră, dar
 »în contra acelora cari s'aun fă-
 »cut provocatorii ostilităților».

120. Ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα
 ἐπύθοντο οἱ Σκόθαι, ἐβουλεύοντο ἰ-
 θυμαχίην μὲν μηδεμίαν ποιέεσθαι
 ἐκ τοῦ ἐμφανέος, ὅτι δὴ σφι οὗτοι

120. Când Sciții luară eunos-
 cință de (răspunsul) acesta care
 li se raportă, ei hotărîră să nu
 mai ofere nici o rezistență în

¹ ὦντος θεοῦ. Divinitatea care nu suferă injustiție sau agresiune nepe-
 depsită.

² Δὲ. Acest cuvînt e omis în mai multe ediții.

³ οὐ πεισόμεθα. Acest cuvînt πεισόμεθα, atît pentru că e înlocuit într'unul
 din manuserise, (câci cel sanerostian are οὐκ οἰσόμεθα), cât și din cauza
 întrebunțării lui cu totul excepționale în sensul de a tolera, a dat loc la multe
 discuții și la propunerii de emendare a textului. Cele mai principale emendări
 sunt: οἱ ἐπεισόμεθα adică »vom procede în contra lui«, propus de Eltz; »σφρα-
 γισόμεθα«, »ne vom răsbuna«, propus de Larcher; »οὐ παυσόμεθα«, »nu vom sta
 inactivi«, propus iar de Larcher. Mai există și alte variante propuse de Gaisford,
 Steger și alții ca »οὐκ ὀπησόμεθα«, »οὐ κατακτισόμεθα«, »οὐ κοισόμεθα« s. c. l. Nu
 cred însă că trebuie să fugim de textul în general admis »οὐ πεισόμεθα« fiind că
 verbul acesta pôte fi întrebunțat în sensul de »a tolera« prin analogia pasivi-
 tății ce exprimă. De aceea mi se pare că expresiunea noastră »nu vom rămănea
 pasivi« corespunde bine cu sensul textului. Între cele mai ingenioase emendări ale
 acestui text nu trebuie să trecem cu vederea pe aceea aflată în nota lui Bähr
 asupra acestui pasagiū: »καὶ ἡμεῖς οἱ ἐπεισόμεθα«, tradus: »So wollen auch wir
 an ihn«, adică »așa și vom face noi și lui«.

⁴ Μέχρι δὲ τούτο ἴδωμεν. Usul lui μέχρι: însemnând »până când« cu
 subjunctival este foarte rar în limba elină: mai avem alt exemplu în Sofocle
 (Ajax 751):

»Μέχρις μοχλοῦς κίχωνι νεπέτου θεοῦ.

Xenofonte (Ist.: I, § 3) îl întrebunțeză chiar cu indicativul: »μέχρις οἱ Ἄθη-
 ναῖοι ἀπέπλευσαν».

γες σύμμαχοι οὐ προσεγίνοντο¹, ὑπεβίοντες δὲ καὶ ὑπεξελάνοντες² τὰ φρέατα τὰ παρεβίονεν αὐτοὶ καὶ τὰς κρήνας³ συγχόδον, τὴν ποίην τε ἐκ τῆς γῆς ἐκτρίβειν, διχῶδ' σφέας διελόντες καὶ πρὸς μὲν τὴν μίαν τῶν μοιρέων, τῆς ἐβασίλευε Σκώπαισις, προσχωρέειν Σαυρομάτας· τοὺς μὲν δὴ ὑπάγειν, ἦν ἐπὶ τοῦτο τραπήεται ὁ Πέρσης, ἰδὼς Τανάιδος ποταμοῦ παρὰ τὴν Μαίητιν λίμνην ὑποβύγοντας, ἀπελάνοντός τε τοῦ Πέρσεω, ἐπιόντας διώκειν. Αὐτῆ μὲν σφε μίαν ἦν μοῖρα τῆς βασιλείης⁴, τετραμμένη ταύτην τὴν ὁδὸν ἤπερ εἶρηται· τὰς δὲ δύο τῶν βασιλείων, τὴν τε μεγάλην, τῆς ἤρχε Ἰδάνθυρσος⁵, καὶ τὴν τρίτην, τῆς ἐβασίλευε Τάξαισις, συνελθούσας ἐς

mod fățiș, de ôre-ce nu puteau căștiga pe aceștia ca aliați, ei să se retragă și să se dea înapoi (cu vitele lor), să distrugă τότε puțurile și fântânele ce le ar găsi în drumul lor, să calce în picioare ori ce vegetație a pământului și să se împartă pe divisiū; cu una din aceste divisiū, care se afla sub comanda regelui Scopasis, trebuia să se unescă Sauromații; aceștia trebuia să se retragă imediat înapoi d'a lungul lacului Meotis, fugind spre fluviul Tanais, în cas dacă îi ar urmări într'acolo (regele) persan, în cas însă de s'ar retrage persanul, (ei trebuia) să-l atace și să-l alunge. Acesta

¹ προσεγίνοντο. Textul sancroftian are προσεγίνοντο.

² ὑπεξελάνοντες. Blakesley își face τότε reservele asupra autenticității acestui cuvint pe care îl consideră ca o simplă notiță explicativă scrisă în marginea textului, și care s'ar fi strecurat pe urmă într'ensul. Ca să justifice această opinie el se basază pe identitatea sensului cuvintului ὑπεβίοντες cu acela al cuvintului ὑπεξελάνοντες. Avem în Erodot multe exemple de verburî compuse cu ὑπε indicând mișcare înapoi. Ast-fel mai putem cita, ὑποβύγειν (IV, 124), ὑποστρέψειν (IV, 124, 128, 129, 140, VII, 211), ὑπαντάξειν în cap. următor, ὑπεχωρέειν (IX, 13, 14), ὑπεξέρχεται (I, 73), ὑπεξίνασι (aci și în cartea VII, Cap. 211, 223).

³ κρήνας. E apröpe inutil să atragem atenția asupra faptului că în părțile Scitiei despre cari e vorbă nu existaū de fel fântâne, dar apa se obișnea din lacuri și din puțuri.

⁴ τῆς βασιλείης. Dacă cuvintul acesta însemneză »regatul Scitiei« și »τῶν βασιλείων«, »Scitii regali«, acesta ar indica pôte că popörele scitice între Scitii regali și Istru nu oferiră nici o rezistență lui Dariu. Pöte însă că autorul nu-i menționeză pentru că ei erau totî într'o situație de inferioritate față cu Scitii regali. Rawlinson evită dificultatea și nu traduce pasagiul de loc, precum evită și cuvintul τῶν βασιλείων în frasa următoare. Nu cred că trebuie să exagerăm dificultatea, care în adevêr nu e așa mare: prin »τῆς βασιλείης« autorul a înțeles țera Scitilor regali împreună cu teritoriul limitrof ocupat de populațiunii scitice, supuse și pôte tributare Scitilor regali. În adevêr totă frasa acesta n'ar este superfluă și ar putea prea bine fi omisă cum o omite Rawlinson. De avea autoritatea manuscriselor în favörea ei, aș fi dispus a crede că ea este o intercalare posterioară. Înțeleg dar că armata Scitilor forma trei divisiū, din care una, compusă din Scitii cari nu faceau parte din tribul regal, iar celelalte două compuse din Scitii regali sub comanda a doi regi Idantirs și Taxace. După teoria mea dar Scopasis nu era un Scit regal, deși era vecin cu ei, și tribul lui făcea parte ca să fie așa din statul lor.

⁵ Ἰδάνθυρσος. Nepötul lui Anacharsis, pe autoritatea căruia Erodot s'a basat pôte pentru totă narațiunea acesta a expediției lui Dariu.

τοῦτο, καὶ Γελωνῶν τε καὶ Βουδίνων προσγενομένων, ἡμέρης καὶ τούτους ὁδῶν προέχοντας τῶν Περσέων ὑπεξάγειν, ὑπὸντας τε καὶ ποιῶντας τὰ βεβουλευμένα. Πρῶτα μὲν νῦν ὑπάγειν σφέας ἰθὺς τῶν χωρέων τῶν ἀπειπαμένων τὴν σφετέρην σωμαχίην, ἵνα καὶ τούτους ἐκπολεμώσωσι: ¹ εἰ δὲ ² μὴ ἐκόντες γε ὑπέδυσαν τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Πέρσας, ἀλλ' ἀέκοντες ³ ἐκπολεμώσωσι μετὰ δὲ τοῦτο ὑποστρέψαι ἐς τὴν σφετέρην, καὶ ἐπιχειρεῖν ἢν ὁὗ βουλευόμενοισι δοσῆ ⁴.

dar fu (planul) stabilit pentru prima divizie a țerii, care trebuia să urmeze tactica pe care am indicat-o. Celelalte două divizii ale Scitilor Regali, una, cea mai mare, sub comanda lui Idantirs, și (cea laltă adică) a treia divizie, sub comanda regelui Taxace, trebuiau să fusioneze împreună, și, în unire cu Gelonii și cu Budinii, să se ție la o distanță de o zi de Persi, și să opereze o retragere, conformându-se instrucțiunilor date. Ei trebuiau mai întâi să meargă drept spre teritoriul acelor popore cari refuzaseră să se alieze cu dênșii pentru a-i țiri și pe aceștia în rebel; — căci daca nu consimțiseră de bună voie ei să susție rebelul în contra Persilor, acum să fie constrânși a lua parte fără voia lor; — și după aceea ei trebuiau să se reîntorcă în țera lor și să intre în luptă dacă credeau și hotărau (așa).

¹ ἵνα καὶ τούτους ἐκπολεμώσωσι. Blakesley observă aci cu mare cuvint că această frază este puțin justificată față cu »ἀλλ' ἀέκοντες ἐκπολεμώσωσι.« din frasa următoare. De aceea el crede că în textul original pasagiul se termina cu aceste cuvinte și că mai târziu autorul substitui frasa următoare, cu rezultatul că amindonă frase se adă astăzi introduse în text dintr'o simplă combinare a ambelor variante.

² δὲ. Să nu se credă că acest δὲ este corelativul lui »μὲν« de mai sus. S'a arătat în nota precedentă că totă frasa această, dela »εἰ δὲ μὴ ἐκόντες« până la »ἐκπολεμώσωσι« este explicativă a frasei precedente, sau mai bine, este o parantesă cam inutilă; de aceea cu »πρῶτα μὲν νῦν« din frasa precedentă nu corespunde »δὲ« acesta, ci »μετὰ δὲ τοῦτο« din frasa următoare.

³ ἀέκοντες. Edițiile vulgate, și între altele și textul lui Blakesley, au ἄκοντες. Această din urmă formă am respins-o pentru că ori unde se servă Erodot de acest cuvint el întrebuintează pe cea ionică, ἄκων. (Vezi II, 131; VII, 222; IX, 111 s. c. 1.) — Trebuie aci să observăm că poporele cari au pactisat în alianța în contra Persilor au suferit tot așa de mult ca și acei cari au refusat să o facă: putem dice chiar că tocmă ei au suferit mai mult, căci Budinii și Gelonii fură cei dintâi loviți o dată cu Sauromații. (Vezi Cap. 122 și 123).

⁴ μετὰ δὲ τοῦτο ὑποστρέψαι ἐς τὴν σφετέρην, καὶ ἐπιχειρεῖν ἢν

121. Ταῦτα οἱ Σκυῖται βουλευόμενοι ὑπερβίαζον τὴν Δαρείου στρατιάν, προδρόμους ἀποστείλαντες τῶν ἰππέων τοὺς ἀρίστους. Τὰς δὲ ἀμάξας ἐν τῆσι σφι διακτάτο τὰ τέκνα τε καὶ αἱ γυναῖκες ¹ πάσαι, καὶ τὰ πρόβατα, ² πλὴν ὅσα σφι ἐς φορβήν ἱκανὰ ἦν τοσαῦτα ὑπολιπόμενοι. τὰ ἄλλα ἅμα τῆσι ἀμάξῃσι προέπεμφαν ἐντεταμένοι αἰεὶ τὸ πρὸς βορέω ἐλάυνειν. Ταῦτα μὲν δὴ προεκομίζετο ³.

122. Τῶν δὲ Σκυθῶν οἱ πρόδρομοι, ὡς εὔρον τοὺς Πέρσας ὅσον τε τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχοντας ἀπὸ τοῦ Ἰστρου, οὗτοι μὲν τούτους εὔροντες, ἡμέρης ὁδῶν προέχοντας ἐστρατοπεδεύοντο, ⁴ τὰ ἐκ τῆς γῆς φρούμενα λαβάνοντες. Οἱ δὲ Πέρσαι ὡς εἶδον ἐπιφανείσαν τῶν Σκυθῶν τὴν ἰππον, ἐπήρσαν κατὰ στίβον αἰεὶ ὑπαρόντων καὶ ἔπειτα (πρὸς γὰρ τὴν μίαν τῶν μοιρῶν ⁵ ἴθυσαν) οἱ

121. Astfel decisi întimpinarea Sciții armată lui Dariu, trimițând înaintea lor ca avangardă pe cei mai buni dintre călăreții lor. Porniră înainte carăle în cari locuia copiii și nevestele lor τότε, precum și vitele lor,— afară de cele necesare ca provisiū și pe cari le reținură,— τότε cele-l'alte le porniră înainte odată cu carăle cu instrucțiunii să mērgă tot mereu spre miadă-nόπτε. Iată dar ce transporturi se făceau înainte de so sirea lui (Dariu).

122. Avangarda Sciților, îndată ce descoperi pe Persi la o distanță ca de trei zile de Istru, îndată (zice) ce îi descoperi, tot tăbără înaintea lor (menținându-se) la o distanță de o zi, și distrugând cu desăvîrșire τότε productele pământului. Pe de altă parte Persii, îndată ce zăriră cavaleria Sciților, se luară după urmele acesteia care tot

δὴ βουλευόμενοι: δοκέη. Un comentator italian compară cu multă ingeniositate și cu ôre-care succes această tactică de rebel al Sciților cu tactica urmată de Rusi în contra expediției lui Napoleon la 1812. ~~XXXXXXXXXX~~

¹ ἀμάξῃς ἐν τῆσι σφι διακτάτο τὰ τέκνα τε καὶ αἱ γυναῖκες. S'a vădut mai sus la Cap. 69 cum erau carăle Sciților acoperite cu pătură întocmai ca carăle de astăzi cari vin tômna la noi din munte, și în cari femei și copil își au domiciliul. Aci se înțelege un alt προέπεμφαν.

² τὰ πρόβατα. Un număr mic de manuscrise, ș'acelea nu din cele mai importante, precum și textul aldin; adaugă aci cuvîntul πάντα. Tot astfel fac Dindorf și Schweighäuser.— Gaisford, Dietsch și Creutzer pun cuvîntul πάντα, însă în parentesă, adică sub rezervă. Eū l'am omis conform majorității manuscriselor și îl cred inutil.

³ προεκομίζετο. Un manuscris la Paris are προεκομίζοντο subînțelegând Σκυῖται; verbul însă trebuie să fie luat în sens pasiv sau unipersonal, și prea bine traduce Baehr »hæc igitur provehebantur« căci subjectul gramatical nu este exprimat.

⁴ ἐστρατοπεδεύοντο. E de observat aci sensul imperfectului care exprimă o acțiune continuă și neterminată, adică »tăbărău într'una« în alte cuvinte, cu cât înaintău Persii, cu atât Sciții se retrăgeau și tăbărau mai departe, tot la aceeași distanță de o zi de tăbăra Persilor.

⁵ πρὸς γὰρ τὴν μίαν τῶν μοιρῶν. Adică spre divisia lui Scopasis.

Πέρσαι ἐδίωκον πρὸς ἡῶ τε καὶ τοῦ Τανάϊδος¹. Διαβάντων δὲ τούτων τὸν Τάναϊν ποταμὸν, οἱ Πέρσαι ἐπιδιαβάντες ἐδίωκον² ἐς δ³ τῶν Σαυροματίων τὴν χώραν διεξελθόντες ἀπίκοντο ἐς τὴν τῶν Βουδίνων.

123. Ὅσον μὲν δὴ χρόνον οἱ Πέρσαι ἤϊσαν διὰ τῆς Σκυθικῆς καὶ τῆς Σαυροματίδος χώρας, οἱ δὲ εἶχον οὐδὲν σίνεσθαι,⁴ ἄτε τῆς χώρας ἐούσης χέρσον· ἐπεὶ τε δὲ ἐς τὴν τῶν Βουδίνων χώραν ἐσέβαλον, ἐνθαῦτα δὴ ἐντυχόντες τῷ ξυλίῳ τεύχε⁵, ἐλλειλοπύτων τῶν Βουδίνων καὶ κεκλινομένων⁶ τοῦ τεύχους

bătea în retragere; în fine, urmărind Persii pe una numai din divisiți, o goniră mereu spre răsărit în direcția fluviului Tanais. (Sciții) trecând fluviul Tanais, Persiile se luară după dênșii, trecând și ei; ast-fel, trecând ei prin țera Sauromaților, intrară într'aceea a Budinilor.

123. Cât timp străbătură Persiile țera Sciților și a Sauromaților nu avură nimic de jefuit pentru că țera era pustie; când însă intrară în țera Budinilor, deteră îndată peste (cetatea cu) ziduri de lemn pe care o părăsiseră Budinii, deșertând-o de tot (ce se afla) într'ênsa, și îi

¹ πρὸς ἡῶ τε καὶ τοῦ Τανάϊδος. Structura acésta de frașă, unde avem două casuri, acusativul și genitivul cu aceeași prepoziție și în același sens, este foarte neregulată. Mai avem un exemplu de asemenea anomalie gramaticală în Cartea II, la Cap. 121: »τὸν μὲν πρὸς βορέω ἐσταῶτα καλέουσι βέρος τὸν δὲ πρὸς νότον γεμίωνα.

² οἱ Πέρσαι ἐπιδιαβάντες ἐδίωκον. Erodot, mai sus la Cap. 101, ne spune că de la Istru la lacul Meotis sunt 20 de zile de drum (drumul ce îl face un om pe zi fiind de 20 de stadii). Evident că ar fi imposibil pentru o armată, ori cât de grăbită ar fi ea, să meargă 200 de stadii pe zi în timp de 20 de zile consecutive. Distanța reală este așa de mare încât 50 de zile ar fi puțin pentru ea o armată să meargă dela Istru până chiar la gura fluviului Tanais. Dela gura acestui fluviu și până în țera Sauromaților, chiar după mărturisirea lui Erodot, sunt 15 zile, ceea ce ar da un termen minimum de vre o 70 de zile pentru mersul armatei lui Darius. Luând în considerare natura locului, necunoscut Persilor, faptul că erau siliți să meargă încet și cu precauțiuni, ca într'o țără inanică unde locuitorii se ascundeau, durata probabilă a acestei campanii, cu dusul și cu întorsul, pôte să fi fost de vre-o 8 luni, dacă nu mai mult, de la data trecerii Istrului și până la retrăcerea din nou a acestui fluviu.

³ ἐς δ. Creutzer scrie ast-fel, dar Gaisford, urmând manuscrisul florentin, scrie ἐς τὸ: tot așa fac Schweighäuser și Blakesley; dar prefer a mă conforma textului necontestat de manuscrise mai sus la Cap. 12, unde avem ἐς δ ἐσέβαλον, deși chiar acolo Schweighäuser și Gaisford au »ἐς τ'ἐσέβαλον«. »ἐς δ« este conform aici cu mai toate autoritățile principale manuscrise.

⁴ σίνεσθαι. Cu toate că forma cură ionică ar fi σινέσθαι și cu toate că avem un manuscris important (cel sancroftian la Cambridge) care scrie ast-fel, prefer totuși forma admisă de majoritatea manuscriselor. Atât aici cât și la Cap. 13 din Cartea IX, unde iar se presintă acest cuvânt, Gaisford adoptă forma ionică. În Cartea V, Cap. 13, manuscrisul sancroftian are ἐσίνοντο și numai cel din Florența are ἐσινέοντο. E dar aproape indiferent ce formă admitem și eu m'am condus după majoritatea manuscriselor.

⁵ ξυλίῳ τεύχε. Cetatea de lemn »Gelon« menționată mai sus la Cap. 108.

⁶ κεκλινομένων. Acésta este forma ionică pe care ar preferi-o autorul formei atice »κεκλινομένων« care se găsește în unele ediții.

πάντων, ἐνέπηρσαν αὐτό· τοῦτο δὲ ποιήσαντες εἶποντο αἰεὶ τὸ πρόσω κατὰ στίβον, ἐς δὲ διεξελθόντες ταύτην ἐς τὴν ἑρῆμον¹ ἀπίκοντο· ἢ δὲ ἑρῆμος αὕτη ὑπὸ οὐδαμῶν νέμεται ἀνδρῶν, κέεται δὲ ὑπὲρ τῆς Βουδίνων χώρας, ἐοῦσα πλήθος² ἐπὶ ἡμερέων ὁδοῦ. Ὑπὲρ δὲ τῆς ἑρῆμον Θυσσαρέται οἰκέουσι. ποταμοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν τέσσαρες μεγάλοι μέοντες διὰ Μαυριέων³ ἐκδιδοῦσι ἐς τὴν λίμνην τὴν καλομένην Μαυριῆτιν, τοῖσι οὐνόματα κέεται τάδε, Λύκος, Ὀαρος, Τάναϊς, Σόργις⁴.

deteră foc: după ce făcură această ei împinseră înainte mereu pe urmele (Sciților cari se retrăgeau) și străbătând (totă țera Budinilor) ajunseră la pustietate; această pustietate nu este locuită de om, ci ea se află mai sus de țera Budinilor, fiind de o întindere de șapte zile de drum. Dincolo de pustietate locuiesc Tisageții, patru râuri mari curg din părțile lor, străbat prin țera Meoților și se varsă în lacul care se numește Meotis,

¹ ἐς τὴν ἑρῆμον. Această pustietate este menționată mai sus la Cap. 22.

² πλήθος. În »dimensie«. Tot astfel se aplică acest cuvânt în sens de »întindere« și nu de »cuantitate« la Cap. 208 din Cartea I, unde se zice că Caucazul este »οὐδέων πλήθει μέγιστον«.

³ Μαυριέων. Acesta este unicul pasagiū în Erodot unde se pomenește despre acești Sciți Meoți: alți autori însă, ca Scimnu din Chio, Apoloniu din Rod și alții, menționăz acest popor care locuia probabil pe cōstele lacului Meotis, dincolo de gura fluviului Tanais, în partea unde astăzi este uscat dar care era mare în vechime.

⁴ Λύκος, Ὀαρος, Τάναϊς, Σόργις. Cel mai bun mijloc de a explica

124. Ἐπιὶ ὧν ὁ Δαρειὸς ἔγλυε
 ἐς τὴν ἑρῆμον, πανσάμενος τοῦ ἑρῆ-
 μου ἴδρουσε τὴν στρατιὴν ἐπὶ ποτα-
 μῷ Ὀάρω· τοῦτο δὲ ποιήσας ὀκτὼ
 τεῖχεα ἐτείχεε μεγάλα, ¹ ἴσον ἀπ'

iată numele acestor (riuri), Licu,
 Oaru, Tanais, Sirgis.

124. Când sosi Darius la pus-
 tietate, oprind mersul său, în-
 șiră armata lui pe (malurile) riu-
 lui Oaru: după ce făcu aceștia
 el zidi opt fortificații mari, la

acest pasagiū și de a își da o idee despre poziția și identitatea acestor riuri este cu ajutorul unei harte comparative a cursurilor celor vechi și a schimbărilor la care a fost supusă topografia locului din timpul lui Erodot până în ziua de astăzi. Am cercat a face aceștia prin harta anexată aci în care mi-am propus a indica starea actuală a basinelui Donului comparat cu ceea ce era acest bacin în vechime, după descrierile lui Erodot, arătând tot odată părerile lui Rawlinson și a lui Bähr în privința identificării apelor Oaru, Tanais, Licu și Sirgis și a localității lor. Este de observat aci că după Rawlinson, Sirgis reprezintă Donuțul de astăzi, pe când Bähr îl identifică cu apa Chope. Asemenea Rawlinson, urmând descrierea aceștia a lui Erodot relativă la riul Oaru, cum că el s'ar fi vărsând în lacul Meotis, presupune un curs vechiū, cam dela Țarițin drept spre vechia costă a lacului Meotis, ast-fel încât acest riu avea un curs cu totul altul decât are astăzi Volga, presupus a fi Oarul lui Erodot. Mărturisesc că în fața faptului constant că nu rămâne astăzi nici o urmă a acestui presupus curs, (ceea ce ar fi fost de sigur cazul dacă cursese pe acolo un imens fluviiu ca Volga), prefer a crede că Erodot s'a înșelat în privința părții inferioare a cursului acestui fluviiu și că creșdend că el urma tot aceeași direcție pe care o urmăză până la Țarițin, a conchis că el curgea drept în lacul Meotis, neînchipuinduși că apucă de odată la stânga spre Sud-Est ca să se verse în marea Caspie. Ast-fel dar, sunt dispus a crede că cursul fluviului Volga nu s'a schimbat cum o presupune Rawlinson și că Erodot se înșeală când dice că se varsă în lacul Meotis. În privința numelui Σόγγης, manuscrisul sanerostian și cu cel din Viena scriū Σόγγης. Schläfer scrie Ὑγγης, pentru că fără îndoială autorul înțelege aci acelaș riu pe care mai sus la Cap. 67 îl numeșce Ὑγγης, și în acel pasagiū manuscrisele sunt de acord, afară că unul în loc de Ὑγγης scrie Ὑγγης.

¹ ὀκτὼ τεῖχεα ἐτείχεε μεγάλα. Acel cari pun creșdemēt absolut în acēștia afirmare a lui Erodot se preocupă mult de scopul cel'ar fi avut Darius când a construit aceste întăriri, și au convenit mai toți că ele constituiau un lagăr retranșat destinat a servi de apărare într'o țēră inamică și pustie, cum era Scitia, în cas de atac neprevăduț. Mărturisesc că mē ralieș cu părerea celor mai sceptici în materia aceasta cari dic că Darius nu a putut zidi asemenea întăriri în interiorul Scitiei, dar că Erodot a fost indus în erōre de o simplă tradiție, sau mai bine dis, de o legendă pur locală datorită chiar faptului existentei unor asemenea ruine de retranșamente. Asemenea ruine sunt des atribuite de credința populară unor mari căpitani sau eroi. Țiu minte cum la o mică distanță de liceul «Wellington College» în Engliteră unde mi-am făcut studiile secundare, existau nisea ridicături de teren în formă pătrată cari dedeau localității numele de «Cesar's camp» «Lagărul lui Cesar». E puțin probabil ca Cesar să fi ficut un lagăr întărit în mijlocul comitatului Berkshire, și e mult mai natural ca aceste ridicături să fie resturi de fortificații de ale Britanilor sau de ale Anglo-Saxonilor, admittēnd chiar că ele ar fi ruine de întăriri, cestiune în sine foarte dubioasă. Care să fi fost origina acestor ruine de pe malurile fluviului Volga? Iată cum le explică Blakesley. Ele pōte să fi fost, dice el, ziduri de piatră de acelea cari adesea înconjură tumuliū ridicati în stepe. Clarke dice că cu timpul mulți tumuli scad și unde e pământul mai tare acolo solul resistă mai mult, producēnd ast-fel efectul unor neregularități circulare, cari s'ar putea lua drept resturi de retranșamente. Asemenea ruine sau resturi pōt da loc la tradițiuni locale și Clarke citēză încă un fapt analog aceluia pe care l'am citat mai sus cu lagărul lui Julius-Cesar în Anglia: el dice că în Rusia de Sud, pe malurile Donului, se află nisece

ἀλλήλων ἀπέχοντα, σταδίους ὡς ἐξήκοντα μάλιστα κη, τῶν ἔτι ἐς ἑμὲ τὰ ἐρείπια σῶα ἦν¹. Ἐν ᾧ δὲ οὗτος πρὸς ταῦτα ἐγράφετο, οἱ ζωοκόμενοι Σκύθαι περιελθόντες τὰ κατόπερθε ὑπέστρεφον ἐς τὴν Σκυθικὴν² ἀφανισθέντων δὲ τούτων τὸ παράπαν, ὡς οὐκέτι ἐφαντάζοντο σφι, οὗτω δὲ ὁ Δαρειὸς τείχεα μὲν ἐκείνα ἡμέτερα μετήκε, αὐτὸς δὲ ὑποστρέψας ἦτε πρὸς ἐσπέρην, δοκέων τούτους τε πάντας τοὺς Σκύθας εἶναι καὶ πρὸς ἐσπέρην σφέας φέουειν.

125. Ἐλαύνων δὲ τὴν ταχίστην τὸν στρατὸν, ὡς ἐς τὴν Σκυθικὴν ἀπίκετο, ἐνέκυρσε ἀμφοτέρῃσι τῆσι μοίρῃσι τῶν Σκυθῶων³, ἐντυγὼν δὲ, ἐδίωκε ὑπεκρέροντας ἡμέρης ὀδῶ καὶ, οὐ γὰρ ἀνίει⁴ ἐπιῶν ὁ

o distanță egală una de alta, ca de șese-șapte studii cel mult, ale câror ruine se ved încă în timpul meu. Pe când el se ocupa cu aceste lucrări, Sciții pe cari îi urmăriă, făcând un ocol în sus de el, se reintorseră în Scitia. Făcându-se aceștia nevăzuți cu totul, Darius, ne mai vădându-i de fel, părăsi fortificațiile lui jumătate terminate, și luând'o înapoi, apucă (în direcția) spre apus, crezând că acei Sciți (pe care îi văduse) reprezentau (națiunea) întregă și că fugiseră spre apus.

125. Pornind înainte cât se putea mai iute armata lui, îndată ce reintră în Scitia, el dete peste amândouă divisiile Sciților, și îi goni, (Sciții) ținându-se (tot d'auna la o distanță) de o zi

ruine lângă un sat numit Zimlanskaia pe cari le atribue localii unor zidiri ridicate de Alexandru Macedon! (Clarke, Travels, Vol. I, pag. 358).

¹ τῶν ἔτι ἐς ἑμὲ τὰ ἐρείπια σῶα ἦν. Pasagiul acesta a fost citat de mulți drept probă că Erodot ar fi făcut multe călătorii explorative. Nu ved însă cum din textul acesta ar reeși asigurarea că el ar fi vizitat în persoană aceste ruine depărtate; el dice numai că ele existau pe timpul lui, și se pôte foarte bine ca el să fi basat afirmația lui pe mărturisirea altor persoane, de exemplu a Elinilor cu cari ar fi avut ocazie să vorbescă în porturile colonizate de dcnșii pe malurile Pontului Euxin. În sprijinul acestei teorii putem dice cu multă probabilitate de a nu ne înșela, că dacā autorul ar fi vădut cu ochii aceste ruine lo ar fi descris intru cât-va, pe când nu ne spune aci nici din ce se compuneau ele și termenii de cari se servă în privința lor sunt foarte vagi. Aceleași termene ca aci le regăsim în Cartea I, cap. 181, și acolo în circumstanțe tot așa de suspecte.

² Σκύθαι: περιελθόντες τὰ κατόπερθε ὑπέστρεφον ἐς τὴν Σκυθικὴν. Adică Sciții ocoliră pe Persia nord, ceva mai sus de Budini, și reintrară în Scitia la spatele agresorilor lor. Avem aci un argument foarte concludiv în contra hartei Scitiei propusă de Niebuhr.

³ ἀμφοτέρῃσι τῆσι μοίρῃσι τῶν Σκυθῶων. Adică divisiile sub comanda lui Idantirsu și lui Taxace, despre cari se vorbește mai sus la cap. 120.

⁴ ἀνίει. Gaisford serie cu multe manuscrise ἀνίει. Această formă însă este puțin usitată și prefer pe cea adoptată în manuscrisul sanerostian și în cel din Viena. Tot ἀνίει se găsece în manuscrise fără nici o excepție mai jos la Cap. 152, unde întâlnim iar cuvintul acesta. Tote manuscrisele iar afară de unul, adoptă forma ἀνίει: în Cartea II, Cap. 113 și acea excepție are, nu ἀνίει dar ἀνίει.

Δαρειος, οἱ Σκόθαι κατὰ τὰ βεβου-
λευμένα ὑπέφρουον¹ ἐς τῶν ἀπει-
παμένων τὴν σφετέρην συμμαχίην,
πρώτην δὲ, ἐς τῶν Μελαγχλαίων
τὴν γῆν. Ὡς δὲ ἐσβαλόντες τούτους
ἐτάραξαν οἱ τε Σκόθαι καὶ οἱ Πέρ-
σαι, κατηγέοντο² οἱ Σκόθαι ἐς τῶν
'Ανδροφάγων τοὺς γόρους· ταρα-
χθέντων δὲ καὶ τούτων³, ὑπῆγον
ἐπὶ τὴν Νευρίδα ταρασσομένον δὲ
καὶ τούτων⁴, ἦσαν ὑποφύγοντες
οἱ Σκόθαι ἐς τοὺς 'Αγαθόρρους·
'Αγαθόρροι δὲ ὄροντες καὶ τοὺς
ὁμόρους φεύγοντας ὑπὸ Σκωθῶν
καὶ τεταραχμένους, πρὶν ἢ σφί ἐμ-
βαλεῖν τοὺς Σκόθας, πέμψαντες
κήρυκα ἀπηγόρευον Σκωθῆσι μὴ ἐπι-
βαίνειν τῶν σφετέρων οὖρων, προ-
λέγοντες ὡς εἰ πειρήσονται ἐσβα-
λόντες, σφίσι πρώτα διαμαχήσου-
νται⁵. 'Αγαθόρροι μὲν προείπαντες
ταῦτα ἐβούθηον ἐπὶ τοὺς οὖρους⁶,
ἐρύθειν ἐν νόφ⁷ ἔχοντες τοὺς ἐπι-
όντας. Μελαγχλαῖοι δὲ καὶ 'Αν-
δροφάγοι καὶ Νευροὶ, ἐσβαλόντων
τῶν Περσῶν ἄμα Σκωθῆσι. οὗτε
πρὸς ἀλλήν ἐτάραποντο, ἐπιλαθόμενοι

de acei cari îi urmăriaü); Dariu
însă nu încetă de a îi urmări,
și Scitii, conform înțelegerii lu-
ate, îl atraseră (pe teritoriul) a-
celora cari refuseră de a de-
veni aliații lor, și mai întâiu de
tôte pe teritoriul Melanchleni-
lor. După ce aceștia (din urmă)
suferiră (marî) neajunsuri din
causa năvalirii, atât a Scitilor
cât și a Persilor, Scitii con-
duseră (pe Persi) în țera An-
drofagilor: după ce causeră
neajunsuri și acolo, (ei) înain-
tară în țera Neurilor; turbu-
rându'i și pe aceștia, Scitii, tot
urmăriți, se apropiară de țera
Agatirsilor; Agatirsii, cari vē-
luseră pe vecinii lor goniți de
Sciti și turburați (în liniștea lor),
nu așteptară ca Scitii să trecă
(în țera lor), dar trimiseră un
sol ca să oprească pe Sciti de
a trece peste hotarele lor pre-
vestindu-i că dacă ar încerca ei
s'o facă, ar avea mai întâiu să
se lupte cu dênșii. După ce de-

¹ ὑπέφρουον. Am tradus prin «îl atraseră» deși acesta nu este sensul literal, pentru că așa înțeleg puterea dată logicesc verbului φεύγειν de prepozițiunea ὑπὸ. Ideea autorului este că Scitii, fugind înaintea lui Dariu, ispitiră pe Persi să îi urmărescă acolo unde voia ei.

² κατηγέοντο. Ideea exprimată de acest verb este că Scitii erau călăușii Persilor: un fel de avangardă care le arată drumul.

³ τούτων se referă la Androfagi.

⁴ ὑπῆγον ἐπὶ τὴν Νευρίδα ταρασσομένον δὲ καὶ τούτων. În manuscrisul sanerofitian lipsesc aceste cuvinte, de sigur dintr'o scăpare din vedere a copistului, lesne explicabilă prin repetirea cuvintului τούτων. Acest τούτων se referă la cuvintele subînțelese τῶν Νεύρων descoperite în minte de cuvintele ἐπὶ τὴν Νευρίδα.

⁵ διαμαχήσονται. Creutzer are «διαμαχέσονται».

⁶ ἐβούθηον ἐπὶ τοὺς οὖρους. În acelaș sens avem verbul βούθειν la Cartea I, Cap. 62, Cartea VI, Cap. 103 și Cartea VII, Cap. 158. De sigur că Agatirsii ocupară trecătorile Carpaților, cum sunt acele de la Căineni, de la Turnu-Roșu, de la Predeal, Oituz, ș. c. l.

⁷ ἐν νόφ. Cu mult mai corect aci de cât ἐν νόφ care se află în unele e-

τε τῆς ἀπειλῆς ἔφρουγον αἰεὶ τὸ
πρὸς βορέω ἐς τὴν ἐρήμον τεταραγ-
μένοι· οἱ δὲ Σκύθαι ἐς μὲν τοὺς
Ἀγαθύρσους οὐκίτι ἀπείπαντας¹
ἀπικνέοντο· οἱ δὲ ἐκ τῆς Νευρίδος
χώρης ἐς τὴν πρᾶτηρην κατηγέοντο
τοῖσι Πέρσησι.

126. Ὡς δὲ πολλὸν τοῦτο ἐγί-
νετο καὶ οὐκ ἐπαύετο, πέμψας Δα-
ρειὸς ἑπτάπα παρὰ τὸν Σκυθῆω βρα-
σιλέα Ἰδάνθυρσον ἔλεγε τάδε· »Δαι-
μόνις ἀνδρῶν,² τί φέβησις αἰεὶ ἐ-

teră acestă prevestire, Agatirsii
alergară la hotarele lor cu in-
tenție de a respinge invasia.
Melanchlenii însă și cu Neuriî,
când Persii și cu Scitii la o
laltă năvăliră în țera lor, nu
stătură ca să se apere, dar, ui-
tând amenințările lor, fugiră în
(mare) confuzie tot în direc-
ția nordului spre pustietate;
Scitii pe de altă parte sosiră
(numai până la hotarul) Agatir-
silor cari nu cedară; și de la
Neuri se întorseră în propria
lor țera (urmăriți) de Persi.

126. Vădend că acestă stare
de lucruri dura mult timp și
nu mai avea sfârșit, Darius tri-
mise un călăreț la Idantirsu, re-
gele Scitilor, zicându-i: »O cel

diții, și între altele în aceea a lui Blakesley care se contradice, căci în Cartea III
Cap. 64, el singur scrie ἐν νόμῳ.

¹ ἀπείπαντας. În Cartea III, Cap. 153, verbul ἀπειπεῖν este luat în sens
de a »renunța», adică echivalent cu ἀπαγορεύειν. Dacă îl luăm și aci în sensul
acela, atunci întâmpinăm o mare dificultate întru cât, pentru a concorda fraza
de față cu cea următoare, unde autorul spune clar că Scitii nu intrară în țera A-
gatirsilor ci că din țera Neurilor trecură din nou în Scitia (ceea ce presupune
o rezistență la Carpați), suntem siliți a face o erore gramaticală și a lua pe οὐ-
κίτι, nu cu ἀπείπαντας, dar cu ἀπικνέοντο. Atât de adevărat este acestă în cât
sunt comentatorii cari, vădend dificultatea, propun intervertirea ordinei cuvinte-
lor οὐκίτι; și ἀπείπαντας și citesc ἀπείπαντας οὐκίτι ἀπικνέοντο, lucru care schimbă
cu desăvârșire sensul frazei. Nu sunt însă necesare ast-fel de schimbări și dificul-
tatea mi se pare că dispare dacă luăm pe ἀπειπεῖν în sensul de »a ceda» sau de
»a cădea» pe care îl are în mulți autori clasici. Melanchlenii, Androfagii și Neuriî,
(veđi Cap. 119 mai sus), luaseră hotărirea de a rezista dacă Persii năvăliau pe
teritoriul lor; când însă veni invasia, ei, uitând hotărirea lor (ἐπιλαβόμενοι τῆς
ἀπειλῆς), adică uitând că amenințaseră pe Persii cu rezistență, cedară și fugiră
spre nord în pustietate. Agatirsii însă nu făcură ca Melanchlenii, ca Androfagii
și ca Neuriî: ei nu cedară, (οὐκίτι ἀπείπαντας) adică, Persii și cu Scitii nu mai
găsiră în Agatirsii un popor fricos ci unul gata a rezista și iată de ce nu pu-
tură pătrunde în țera lor. Traducția noastră cred că interpretăză adevăratul sens
ce a voit să-l exprime autorul și consider cu totul greșită traducerea lui Raw-
linson: »The Scythians, when the Agathyrsi forbade them to enter the country,
refrained», căci deși sensul logic al frazei există, însă cuvintul »refrained» nu
pöte fi de cât rezultatul unei legături eronate a adverbului οὐκίτι cu ἀπικνέοντο,
ceea ce nu e admisibil. Cât pentru rezistența efectivă a Agatirsilor trebuie s'o
atribuim liniei naturale de apărare ce o aveau Agatirsii în munții Carpați.

² Δαιμόνις ἀνδρῶν. Cred că sensul care îl dă Schweighäuser acestei
expresii nu este cu totul corect, el traduce: »Nefericite om!» sau »Omule

Androfagi?

»ξόν τοι τῶνδε τὰ ἕτερα ποιέειν; ¹
 »εἰ μὲν γάρ ἀξιοχρεως ² δοκέεις
 »εἶναι σεωυτῷ τοῖσι ἐμοῖσι πρήγ-
 »μασι ἀντιωθῆναι, σὺ δὲ στάς τε
 »καὶ παυσάμενος πλάνης μάχε-
 »σθαι ³. εἰ δὲ συγγινώσκῃαι εἶναι
 »ἤρσων, σὺ δὲ καὶ οὕτω παυσάμε-
 »νος τοῦ δρόμου δεσπότη τῷ σῷ
 »δῶρα φέρων γῆν τε καὶ ὕδωρ ⁴
 »ἐλθεῖ ἐς λόγους».

»mai straniu dintre ómeni, de ce
 »tot fugi (înainte) când ai alter-
 »nativa să faci din două una? dacã
 »te cređi destul de tare ca să te
 »opui forțelor mele, oprește-te (o
 »dată), sîrsește cu rãtãcirile (a-
 »cestea) și luptã-te (cu mine); dacã
 »însã te scii cã ești mai slab, în-
 »cetezã și în cazul acela de a mã
 »fugi (ast-fel), adu stãpãnului
 »tãu ca dar pãmẽnt și apã și
 »vino la întelegere cu dẽnsul».

X 127. Πρὸς ταῦτα ὁ Σκυθέων
 βασιλεὺς Ἰδάνθουρος ἔλεγε ⁵ τὰδε·
 »Οὕτω τὸ ἐμὸν ἔχει, ὦ Πέρσαι ἐ-
 »γὼ οὐδένα κω ἀνθρώπων δαίσαζ
 »ἔφυγον, οὔτε πρότερον οὔτε νῦν τε
 »φείδω· οὐδὲ τι νεώτερόν ἐμι ποιή-
 »σας νῦν ἤ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἐώθεα
 »ποιέειν. Ὅ τι δὲ οὐκ αὐτίκα μά-
 »χομαι τοι, ἐγὼ καὶ τοῦτο σημα-

127. Drept rãspuns la ace-
 tea Idantirsu, regele Scitilor, di-
 se: »Ast-fel o Persane este o-
 »biceiuul meũ; eũ nici o datã
 »n'am fugit de frica unũ om,
 »nici înainte nici acum nu fug
 »de tine: eũ nu fac nimic noũ
 »acuma decãt ceea ce am obi-
 »ceiũ sã fac în timp de pace.

persecutat de sãrtã!« Prefer cu mult interpretarea lui Langius «Du wunderli-
 cher Mensch» adicã »Extraordinarã fințã tu!« sau încă mai bine pe aceea a
 unui traducãtor italian »O stravagantissimo degli uomini».

¹ ἐξόν τοι τῶνδε τὰ ἕτερα ποιέειν. Prea bine traduce Schweighãu-
 ser: »cum tibi liceat duorum utrum libuerit facere».

² ἀξιοχρεως. Gaisford și cu Dindorf aũ ἀξιοχρεως, urmãnd douã manu-
 scrise, însã forma aceea, deși ionicã, nu se întãlnește în Erodot. Majoritatea ma-
 nuscriselor aũ forma adoptatã de noi.

³ μάχεσθαι. Usul infinitivului pentru imperativ este destul de frecuent
 în Erodot.

⁴ δῶρα φέρων γῆν τε καὶ ὕδωρ. Apã și pãmẽnt se cerea de Perși
 ca simbol de supunere. Darius, în primul sãu rebel cu Elini, ceru apã și
 pãmẽnt de la locuitorii Eretriei: asemenea în Cartea V, Cap. 17, vedem
 trimisiũ Persilor cerẽnd acelaș lucru de la Macedonien. Aristotele dice: (Rhet
 II, 13, § 13): »τὸ ἀδῶναι γῆν καὶ ὕδωρ δουλεῖν ἐστίν. Aceste embleme se între-
 buințãu și de alte popøre: de exemplu de Germani cu ore-cari modificãri; ast-
 fel acești din urmã considerãu iarba, adicã produsul pãmẽntului, ca însemnãnd
 supunere prin predarea lui. Ast-fel Plin dice: »Summum apud antiquos signum
 »victoriae erat herbam porrigere victos, hoc est terra et altrice ipsa humo et
 »humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc apud Germanos durare scio».
 În evul de mijloc asemenea embleme de supunere existãu, și chiar astãzi pãnea
 și sarea aũ la noi acelaș sens emblematic cãnd se oferã stãpãnilor de casã la
 intrarea lor în posesiune.

⁵ ἔλεγε. Sã observãm imperfectul, care indicã nu numai rãspunsul dar
 încã și o insistențã asupra aceluĩ rãspuns. Am putea prea bine traduce »rẽs-
 punse și repetã».

» γένω¹. ἡμῖν οὔτε ἄστεα² οὔτε γῆ
 » περυσυμένη ἐστὶ. τῶν πέρι δεῖ-
 » σαντες, μὴ ἄλφῃ ἢ καρῆ.³ ταχύ-
 » τερον συμμίσομεν ἂν ἐς μάχην
 » ἡμῖν· εἰ δὲ θεοὶ πάντως⁴ ἐς τοῦτο
 » κατὰ τάχος ἀπικνέεσθαι, τυγχά-
 » νουσι ἡμῖν ἐόντες τάφοι πατρῷοι,⁵
 » φέρεστε,⁶ τούτους ἀνευρόντες συ-
 » χέειν πειράσθε αὐτούς· καὶ γνώ-
 » σεσθε τότε εἴτε ἡμῖν μαχησόμεθα⁷
 » περὶ τῶν τάφων εἴτε καὶ οὐ μα-
 » χησόμεθα·⁸ πρότερον δὲ, ἢν μὴ
 » ἡμέας λόγος αἰρή, οὐ συμμίσο-
 » μέν τοι. Ἄμφι μὲν μάχῃ τσαῦτα
 » εἰρήσθω. Δεσπότης δὲ ἐμοὺς Δία.
 » τε ἐγὼ νομίζω, τὸν ἐμὸν πρόχο-
 » νον,⁹ καὶ Ἰστίην, τὴν Σκυθῆων
 » βασιλείαν,¹⁰ μόνον εἶναι. Σοὶ
 » δὲ ἀντὶ μὲν ὄρων γῆς τε καὶ ὕ-

»Cuvintul pentru care eu nu
 »lupt îndată (cu tine) 'ți-l voi
 »explica și pe acela: noi nu
 »avem nici orășe nici pământ-
 »turi cultivate în privința că-
 »rora să ne temem ca nu cum-
 »va să le iei în stăpânire sau să
 »le jefuiesci, ca (să ne vedem si-
 »liți) a ne angaja cât mai iute în
 »luptă cu voi; dacă însă doriți
 »cu ori ce preț să ajungeți cu-
 »rând (la rezultatul) acesta, a-
 »vem și noi mormintele pă-
 »rinților noștri, ei bine, găsiți-le
 »și încercați-vă să le jefuiți! și
 »veți afla atunci dacă ne vom
 »lupta sau nu cu voi pentru
 »(acele) morminte: înainte însă,
 »dacă nu găsim cu cale, nu vom

¹ σημαίνω. În Cartea III, Cap. 37, avem »σημανέω« luat în acelaș sens: »ἐγὼ δὲ οἱ σημαίνω«. »Eu îi voi explica«.

² ἡμῖν οὔτε ἄστεα. Veđi la Cap. 46 mai sus: τοῖσι γὰρ μήτε ἄστεα μήτε τεῖχεα.

³ μὴ ἄλφῃ ἢ καρῆ. Câte-va ediții, și între altele ediția Long și Macleane a lui Blakesley, scriu μὴ ἄλφῃ ἢ καρῆ. Forma conjunctivului ἄλφῃ este pur epică și de câte ori avem cuvîntul acesta în Erodot, ca de exemplu în Cartea I, Cap. 86 și Cartea II, Cap. 93, avem ἄλφῃ, ἄλφῃσι, și în acele pasagiuri chiar edițiile cari aci au ἄλφῃ sau ἄλφῃ scriu ἄλφῃ și ἄλφῃσι. Cât pentru verbul καρῆ el vine de la κείρειν, care însemnă a distruge sau tăia copaci.—καρῆ ca și ἄλφῃ este aoristul 2-lea al conjunctivului.

⁴ πάντως. »Cu ori ce preț«. În acelaș sens avem cuvîntul acesta și în Cartea VI, Cap. 9: »οἱ δὲ πάντως διὰ μάχης ἐλεύσονται.« și dacă absolut nimic nu va folosi de cât a lupta.

⁵ τάφοι πατρῷοι. E vorba, fără îndoială, de mormintele regilor în locul numit Gerhu, menționat mai sus la Cap. 56 și 71. Aceste morminte erau de sigur întărite și puteau la nevoie servi de retrășamente Scitilor.

⁶ φέρεστε. Întocmai ca ὄρε, are aci sensul unei exclamații, și s'ar putea traduce »Ei bine! sau »Haide să vă vedem!«

⁷ μαχησόμεθα. Creutzer, ca mai sus la Cap. 125, are μαχεσόμεθα. Veđi nota 6, pag. 172 de mai sus.

⁸ περὶ τῶν τάφων εἴτε καὶ οὐ μαχησόμεθα. În manuscrisul lui Sancroft lipsesc aceste cuvinte, de sigur dintr'o eróre a copistului carele se va fi înșelat prin repetirea cuvîntului μαχησόμεθα. Creutzer iarăși are μαχεσόμεθα.

⁹ Δεσπότης δὲ ἐμοὺς Δία τε ἐγὼ νομίζω, τὸν ἐμὸν πρόχονον. Blakesley, și câte-va bune ediții, intervertesc ordinea cuvintelor »Δία τε ἐγὼ νομίζω« și au »ἐγὼ Δία τε νομίζω«. Întru cât privește tradiția Scitilor că ei se trăgeau de la Joe, veđi mai sus Cap. 5, unde se spune că ei se coborau după dișele lor de la Targitau fiul lui Joe și al rîului Boristen.

¹⁰ Ἰστίην, τὴν Σκυθῆων βασιλείαν. Mai sus, la Cap. 59, Erodot ne spune

»ἄσπετος δῶρα πέμψω τοιαῦτα οἷά
 »σοι πρόπει· ἔλθειν ἀντί δὲ τοῦ
 »ἔτι δεσπότης ἐφησας εἶναι ἐμὸς,
 »κλαίειν λέγω«. Τοῦτό ἐστι ἡ ἀπὸ
 Σκυθῶν ῥήσις¹.

»intra în luptă cu tine. Iată
 »dar răspunsul (meu) întru cât
 »privesce luptă. Eu recunosc
 »ca stăpâni ai mei, numai pe
 »Joe, strămoșul meu, și pe
 »Estia, regina Sciților. Iar în
 »loc de a-ți da pământ și apă
 »îți voiū trămite daruri de a-
 »celea cari îți convin; și drept
 »răspuns la vorba ta că tu
 »ești stăpânul meu, eu îți zic:
 »(Dute și) plângi!« Acesta este
 modul de a se exprima la Sciți!

128. Ὁ μὲν δὴ κήρυξ οἰχώσας
 ἀγγελίων ταῦτα Δαρείω²· οἱ δὲ
 Σκυθῶν βασιλεῖς, ἀκούσαντες τῆς
 δουλοσύνης τὸ οὖνομα, ὀργῆς ἐ-
 πλήσθησαν. Τῆν μὲν δὴ μετὰ Σαυ-
 ροματέων μοίραν τάχθισαν, τῆς
 ἤρχε Σκόπασις, πέμποσι, Ἴωσι
 κελύοντες ἐς λόγους ἀπικέσθαι,
 τοῦτοι οἱ τὸν Ἴστρον ἐξευχόμενον

128. Solul plecâ ducend a-
 cest (răspuns) lui Darius; regii
 Sciților însă, când aușiră cu-
 vintul de robie, se umplură de
 mânie. Ei trimiseră acea divi-
 sie care era sub ordinele lui
 Scopasis și care se unise cu
 Sauromatiū, cu misiunea ca să
 intre în înțelegere cu Ionienii

că Vesta era șteitea cea mai onorată de Sciți: »θεός..... κλάσκονται· Ἰστίην μὲν
 μάλισται».

¹ κλαίειν λέγω. Τοῦτό ἐστι ἡ ἀπὸ Σκυθῶν ῥήσις. Forma
 ordinară de salutație la Elini era »χαίρει« sau »χαίρειν λέγω«. Expresia »κλαί-
 ειν λέγω«, așa dar ar produce asupra unei minți eline efectul unei moșicli sau a
 unei lipse depline de bună creștere, întocmai precum expresia »Dute dracului« ar
 suna în urechile noastre obicinuite cu salutația »Adio«. De aceea aci Erodot, care
 arele profită de reputația de lipsă de creștere de care se bucură Sciții, repetă
 cuvintele acestea cu un fel de maliție, și nu trebuie să considerăm această
 de cât ca un chip glumeț de a pune sub ochii cititorilor sêi un exemplu de
 moravuri scitice. Iată și de ce în loc de a traduce »Acesta este o expresie scit-
 ica«, am tradus: »Acesta este modul de a se exprima la Sciți«. Tot așa Bias
 din Priene, dând sêmă de discursul lui Idantirsu către Aliate, termină discursul
 lui ast-fel: »ἐγὼ δὲ Ἀλιόταγ κελύω κρόμμια ἐσθίειν: « eu recomand lui Aliate
 să mănânce cêpă! « (Diogen Laertiu I, 83). De sigur că asemenea pasagiuri erau
 menite a da un ton comic narațiunei, și Erodot a scris pasagiul acesta pen-
 tru a procura un moment de ilaritate cititorului. Alții ca Dindorfiu nu ved aci
 nici o tendință glumeță din partea lui Erodot și nici o maliție în cuvintele lui:
 ei cred că »κλαίειν λέγω« exprimă numai sensul literal al cuvintelor, adică ved
 în răspunsul lui Idantirsu o pură naivitate: ei cred că tot ce se înțelege prin
 »κλαίειν« este »vê veți căi pentru tôte câte le ați făcut«. Nu sunt de părerea
 acelora cari susțin teoria acêsta, căci în cazul acêsta nu ar mai fi la locul ei
 frasa, evident sarcastică: »τοῦτό ἐστι ἡ ἀπὸ Σκυθῶν ῥήσις».

² Ὁ μὲν δὴ κήρυξ οἰχώσας ἀγγελίων ταῦτα Δαρείω. Cu-
 vintele acestea în unele ediții termină capitolul precedent, dar prefer a începe
 cu ele Capitolul 128, cu cari se legă mai logicesce.

ἐπρὸς αὐτῶν δὲ τοῖσι ὑπολει-
πομένοισι ἔδοξε πλάνην μὲν μηκέτι.
Πέρσας, οἷα δὲ ἐλάχιστοι ἀναίρου-
μένοισι ¹ ἐπιτίθεσθαι νομῶντες ὧν
οἷα ἀναίρουμένους τοὺς Δαρείου ἐ-
ποίησαν τὰ βεβουλημένα. Ἢ μὲν δὲ
ἵππος τὴν ἵππον αἰεὶ τράπεζαις ² ἢ
τῶν Σκυθῶν οἱ δὲ τῶν Περσῶν
ἵπποισι φέροντες ἐσέπιπτον ἐς τὸν
πεζῶν· ὁ δὲ πεζὸς ἂν ἐπεκούρου. Οἱ
δὲ Σκύθαι ἐσαρκάζαντες τὴν ἵππον
ὕπεστραφον, τὸν πεζὸν φροβέμενοι. ³
Ἐποίησαντο δὲ καὶ τὰς νόμους παρα-
πλησίας προσβολὰς οἱ Σκύθαι.

acea cari păziau podul de peste
Istru; acelor d'ntre Sciți cari
rémaseră înapoi le părù (mai
nemerit) să nu mai facă pe
Perși să umble rătăcind, dar să-
i atace de câte ori își ridicau pro-
visiile; de câte ori dar obser-
vară pe (soldații) lui Dariu ri-
dicând provisiile, ei făcură după
cum era convenit. În tote a-
ceste ocași cavaleria Sciților
alunga pe aceea (a Perșilor); însă
călăreții persani, când fugiau,
cădeau asupra (propriei lor) in-
fanterii; infanteria atunci săria
în ajutor. Sciții însă, gonind ca-
valeria (Perșilor), se retrăgeau
meru înapoi, căci se temeau
de infanterie. Sciții mai făceau
asemenea atacuri și în timpul
noptii.

¹ οἷα δὲ ἐλάχιστοι ἀναίρουμένοισι. Mulți traducători, între cari Rawlinson, au fost induși în erore din cauză că au confundat această expresiune cu οἷα τὸν αἰρεῖσθαι întrebuințată în Cartea III la cap. 26 și în Cartea VII la Cap. 120 și care însemnează în acele pasagiuri »a mânca» sau literal »a lua de mâncare»: pe franțuzește »prendre un repas». Acești traducători ai tradus aci: »de câte ori se punea să mănânce»; astfel Rawlinson dice: »whenever they should be at their meals». Giguet iar traduce, călând în aceeași erore: »quand ils prendraient leur repas». E de observat că ἀναίρεσθαι nu este sinonim cu αἰρεῖσθαι: ἀναίρεσθαι însemnează a ridica dintr'un loc pentru a pune într'altul și se aplică în specie la ridicarea unui cadavru și prin analogie la ridicarea unui obiect; αἰρεῖσθαι este pur și simplu a lua, a-și apropria. Așa dar αἰρεῖσθαι οἷα τὸν este »a ridica demăncarea», »a ridica provisiile» sau chiar »a aduna provisiile». Resultă de aci că în cel d'al doilea cas οἷα τὸν are un sens mai general decât în cel d'întâiu și se poate aplica la tot felul de provisiile; prin urmare și la furagiile; Schweighäuser prea bine traduce: »cibaria avehentes» și un traducător frances: »toutes les fois qu'ils voulaient enlever des vivres».

² τράπεζαις. În unele ediții τρέπεζαις. Trebuie să observăm aci timpul imperfect al verburilor în totă descrierea acesta a tacticii adoptate de Sciți, cum de exemplu: τράπεζαις, ἐσέπιπτον, ἐπεκούρου, ὑπέστραφον. Aceasta indică repetirea necontenită a aceleiași tactici; am crezut a marca puterea acesta a imperfectului traducând pe αἰεὶ prin »în tote aceste ocași» și »mereu», ca dând idea unei acțiuni continue și repetite.

³ τὸν πεζὸν φροβέμενοι. Sciții se temeau natural de infanteria Perșilor ca de niște trupe mai regulate și mai disciplinate. Ei nu aveau infanterie de a lor ca să o opuc infanteriei Perșilor; era dar învedereat că o cavalerie nedisciplinată ca aceea a Sciților era neputincioasă față cu niște trupe numeroase și regulate.

129. Τὸ δὲ τοῖσι Πέρσῃσι τε νή-
 σόμαρχον καὶ τοῖσι Σκύθῃσι ἀντι-
 ξρον ἐπιτεταμένοισι τῷ Δαρσίῳ στρα-
 τοπέδῳ, θώμα¹ μέριστον ἐρέω τῶν
 τε ὄνων² ἢ φωνή καὶ τῶν ἡμιόνων
 τὸ εἶδος. Οὕτε γὰρ ὄνον οὔτε ἡμι-
 ονον γῆ ἢ Σκυθικῇ φέρει, ὡς καὶ
 πρότερόν μοι δεδήλωται³ οὐδὲ ἔστι
 ἐν τῇ Σκυθικῇ πάσῃ γῶρῃ τὸ πα-
 ράπαν οὔτε ὄνος, οὔτε ἡμιόνος, διὰ
 τὰ ψυχρὰ.⁴ Ὑβρίζοντες⁵ ὡν οἱ ὄνοι
 ἐτάρασσον τὴν ἵππον τῶν Σκυθῶν
 πολλὰς δὲ, ἐπελαυνόντων ἐπὶ τοῖς
 Πέρσῃσι, μεταξὺ⁶ ὅπως ἀκούσαιαν
 οἱ ἵπποι τῶν ὄνων τῆς φωνῆς, ἐτα-
 ράσσοντό τε ὑποστρεφόμενοι καὶ ἐν
 θώματι.⁷ ἔσκον, ὀρθὰ ἰστάντες τὰ
 ὦτα ἅτε οὔτε ἀκούσαντες πρότερον
 φωνῆς τολούτης οὔτε ἰδόντες τὸ εἶ-
 δος. Ταῦτα μὲν νῦν ἐπὶ σμικρὸν τι
 ἐφέρουτο τοῦ πολέμου.⁸

129. Voiu menționă (acum)
 un lucru foarte extraordinar care
 fu spre folosul Persilor, dar
 care, pentru Sciti, fu un desa-
 vantagiu când ei porniau să
 atace armata lui Darius: (acesta
 fu) glasul măgarilor și infăți-
 șarea catârilor. Căci, precum am
 arătat mai sus, țera Scitilor nu
 produce nici măgari nici catări;
 în totă țera scitică nu se află
 nici un singur măgar, nici un
 singur catâr, din cauza frigului.
 Astfel fiind, măgarii când sbieraă,
 aruncau spaimă în cavaleria Sci-
 ților; și de multe ori când (Sciții)
 se repeziau asupra Persilor, în
 mijlocul (atacului), îndată ce au
 auziau vocea măgarilor, se spe-
 riau și o luau înapoi cuprinși
 de spaimă și ridicând urechile

¹ θώμα. În mai multe ediții se găsește θώμα. Formă ionică e însă în genere preferibilă în scrierile lui Erodot.

² ὄνων. Persii se serviau de măgari, nu atât pentru transporturi militare cât pentru câmpuldeplută, în loc de cai. În Scitia nu exista de fel măgari. Acest animal nu lipsia în Scitia, precum dice Erodot mai sus la Cap. 23, fiindcă nu putea să resiste iernelor celor rigurose, dar pentru că Scitia, fiind avută în pășuni, se creșteau acolo mai mult cai, și nu era nevoie de măgari cari se utilizează numai în acele locuri unde nu se pot crește cai. Din contra, măgarul suportă frigul mult mai bine decât calul. Ni se spune chiar de mai mulți autori, între cari și Pindar, că Iperboreii sacrificău măgari lui Apolon (Pindar, Pit: X, 55). Buffon (Histoire des quadrupèdes, Vol. I) însă crede că asinul său măgarul, este originar din climate mai calde și că a fost pe urmă introdus în climate mai reci, unde tot d'anna degenerăza.

³ ὡς καὶ πρότερόν μοι δεδήλωται. Alica mai sus la Cap. 23.

⁴ διὰ τὰ ψυχρὰ. Cuvîntul adevărat pentru care lipsiau măgari și catări în Scitia este indicat mai sus la nota No. 2.

⁵ Ὑβρίζοντες. Nu găsece nici un argument în favoarea presupunerii ce o fac unii că acești măgari ar fi fost, după înțeleful cuvîntului, împinși de postă sexuală. Se găsece exemple unde Ὑβρίζοντες este întrebuințat pentru a exprima strigătul unui animal: astfel Xenofon în Ciropedia (VII, 5 și 62) se servă de verbul acesta pentru a exprima nechezitul cailor. Unele ediții în mod cu totul nejustificat au Ὑβρίζοντες, cuvînt care se aplică numai la urletul fiarelor sălbatice.

⁶ μεταξὺ. Mai avem cuvîntul acesta tot în acelaș sens mai jos la Capitolele 155 și 158.

⁷ θώματι. Blakesley și mai multe ediții au θώματι: ca mai sus, (veđi nota No. 1).

⁸ ταῦτα μὲν νῦν ἐπὶ σμικρὸν τι ἐφέρουτο τοῦ πολέμου. Aceștia frașă este foarte dificilă. Subiectul lui ἐφέρουτο nu este numai τοἱ Πέρσαι: sau

130. Οἱ δὲ Σκόθαι ὄκως τοὺς Πέρσας ἴδοιεν τεθοροβημένους. ὕνα παραμένουσιν τε ἐπὶ πλέω χρόνον ἐν τῇ Σκυθικῇ καὶ παραμένοντες ἀνώπιοι, τῶν πάντων ἐπιδηεῖς¹ ἔόντες, ἐποίησιν τοιαῦτα ὄκως τῶν προβάτων τῶν σφετέρων αὐτῶν καταλίποισιν μετὰ τῶν νομέων, αὐτοὶ ἂν ὕπεξήλανον² ἐς ἄλλον γῶρον· οἱ δὲ ἂν Πέρσαι ἐπελθόντες ἐλάβεσκον³ τὰ πρόβατα καὶ λαβόντες ἐπήρουντο ἂν τῷ πεποιημένῳ.

131. Πολλάκις δὲ τοιοῦτον γινόμενον τέλος Δαρειὸς τε ἐν ἀπο-

drept (în sus); ca unii cari nu ar mai fi auzit asemenea glas sau vedut asemenea spectacol. Astfel fură rezultatele neînsemnate dobândite în cursul resbelului.

130. Sciții însă, îndată ce vedură că Persii începeau să se alarmeze, întrebuintară mijlocul următor ca să (fucă) pe Persii să rămăe încă cât va timp în Sciția, și rămăind, să se prăpădească din cauza lipsei tuturilor (necesităților vieții); ei adese ori părăsiau o parte din oile lor cu ciobanii (lor) și plecau într'o altă parte a locului; atunci veniau Persii și prindeau oile, și prindându-le, erau încântați de ceea ce făcuseră.

131. Acesta se întâmplă de mai multe ori, în fine Darius nu

numai »οἱ Σκόθαι«, cum cred unii comentatori, dar este și unul și altul, adică »οἱ πολιορκούντες«. Sensul pare a fi: »la aceste mici rezultate ajunseră ei în cursul resbelului«, adică nici unii nici alții nu dobândiră avantajuri sau victorii decisive. Mai avem în Cartea VII, Cap. 211, verbul »ἐρεσθαι« întrebuintat în asemenea sens: »ὁδὲν ἐρεσθαι« de a nu obține nici un avantaj. Această explicație este în deplin acord cu faptele relatate, căci vedem că singurul succes al Persilor în expediția acesta fu superioritatea infanteriei lor asupra infanteriei scițice, avantajii care se compensa prin superioritatea cavaleriei Sciților. În așa condiții numai mici avantajuri se puteau obține de o parte sau de alta. Mai este o altă explicație care mi se pare mai puțin bună dar pe care o preferă Rawlinson: ea constă în a face pe »Persii« subiectul lui »ἐπέροντο«, de a referi τὰτα la incidentul relatat despre asini și de a traduce ἐπὶ σκυρῶν într'un sens efectiv, adică: »fu spre a produce un efect nu mic«. Astfel acei ce sunt de părerea acesta traduc: »Persii se bucurară de acesta, lucru care avu un efect nu mic asupra resbelului«. E adevărat că ἐπὶ σκυρῶν, ἐπὶ πλέων, ἐπὶ τῷ ἄμεινον, în general au un sens efectiv, dar prefer eu mult prima explicație fără care ἐπέροντο nu și ar avea aci locul.

¹ ἐπιδηεῖς. Unii scriu cu Schaefer, Schweighäuser și Gaisford ἐπιδηεῖς.

² ὕπεξήλανον. Să notăm aci forța imperfectului care indică o acțiune repetată. Scopul Sciților eră de a reține pe Darius în Sciția, dând timp Ionienilor să strice podul de peste Istru, astfel încât, o dată regele Persilor isolat, să pără de fōme și de lipsă cu toată armata lui.

³ ἐλάβεσκον. Creutzer și alți câșiva editori nu pun aci augmentul și scriu λάβεσκον.

ρίρηι εἶχετο, καὶ οἱ Σαυθίων βασι-
 λῆες¹ μαθόντες τοῦτο ἐπεμπεον κή-
 ρυκα, ὄωρα Δαρσίω φέροντα ὄρονθιά
 τε καὶ μὺν² καὶ βάτραχον καὶ ὄσ-
 τοῦς πέντε³. Πέρσαι δὲ τὸν φέρον-
 τα τὰ ὄωρα ἐπειρώτερον τὸν νόον τῶν
 διδομένων· ὁ δὲ οὐδὲν ἔφη οἱ ἐπι-
 στέλλθαι ἄλλο ἢ ὄντα τὴν ταχίστην
 ἀπαλλάσσεσθαι αὐτοὺς δὲ τοῦς Πέρ-
 σας ἐκέλευε, εἰ σοφοὶ εἴσι, γνῶναι,
 τὸ ἐθέλει τὰ ὄωρα λέγειν. Ταῦτα
 ἀκούσαντες οἱ Πέρσαι, ἐβουλεύοντο.

132. Δαρσίω μὲν νοῦν ἢ γνῶμην
 ἦν, Σαυθίας ἐνωτῶ διδοῖναι σφέας τε
 αὐτοὺς καὶ ἦν τε καὶ ὕδωρ⁴ εἰ-
 κάζων⁵ τῆδε, ὡς μὲν ἐν γῆ
 γίνεται καρπὸν τὸν αὐτὸν ἀνθρώπῳ
 σιτεῖόμενος, βάτραχος δὲ ἐν ὕδατι,
 ὄρνις δὲ μάλιστα εἶσιζε ἔπιπῳ⁶ τοῦς

mai scia ce să creâdă, și regii
 Scitilor, înțelegând aceștia, tri-
 miseră un sol ca să aducă lui
 Dariu ca daruri o pasăre, un
 șoarece, o brăscă și cinci să-
 geți. Persii întrebă ră pe acela
 carele adusesese darurile, ce în-
 semnare (aveau) acestea; el răs-
 punse că nu i se dedese alt or-
 din decât de a (le) remite și de
 a se întorce înapoi cât mai cu-
 rînd; consiliă însă pe Persi, să
 ghicescă, dacă erau inteligenți,
 care era semnificarea darurilor.
 Când Persii auădiră acestea, se
 sfătuiră între ei.

132. Părererea lui Dariu fu că
 Scitii predaseră de buna lor voe
 persoanele lor, pămîntul și apa;
 el înțelegea așa fiind-că șoarecele
 trăiesce pe pămînt și se nutre-
 sce cu acelaș rod ca și omul,
 că brăscă (trăiesce) în apă, și că

¹ βασιλῆες. Creuzter scrie βασιλεῖς.

² μὺν. În pustie sudului Rusiei există un fel de șoarece care se numește «suslic»; pîrul lui bate în galben: el face găuri în pămînt cu o înțelă extraordinară. Acest șoarece există și în județele noastre de cîmp și țeranii noștri îl numesc «proponete».

³ ὄρονθιά τε καὶ μὺν καὶ βάτραχον καὶ ὄστοῦς πέντε. În enume-
 rația acestor daruri trimise lui Dariu de către Scitii există mai multe versiuni.
 Asemenea nu sunt toți istoricii de acord în ceea ce priveșce ocașia în care s'au
 trimis aceste daruri simbolice. Ca să cităm numai câteva exemple de aceste
 divergențe, vom dice că Ateneu (VIII, p. 334) omite șoarecele cu totul și în loc
 de cinci săgeți vorbesce numai de una. Ferechide (Clemens Alexandrinus, Stromm
 V, § 45) enumeră un șoarece, o brăscă, o pasăre, o săgetă și un plug, și nu-
 mesce chiar persoanele cari au interpretat favorabil și defavorabil aceste emble-
 me, și anume Orontopage și Xifodre; asemenea el numesc pe regele Scitiei, nu
 Idantirsu ci Indatara. În fine acest autor dice că ocașia când fură trimise aceste
 daruri lui Dariu fu când el trecu peste Istru. Pe faptul trimiterii acestor cinci
 săgeți Neumann argumentează în favoarea teoriei sale că Scitii ar fi fost de rasă
 mongolă, fiind că, dice el, Calmucii chiar astăzi au obiceiul de a face asemenea
 daruri.

⁴ ἦν τε καὶ ὕδωρ. Veđi mai sus la Cap. 126, nota 4, pag. 174. Aceștia
 erau embleme ale supunerii teritoriale la Persi.

⁵ εἰκάζων. Aici construcția este aceeași ca cum în loc de a fi dis mai
 sus Δαρσίω ἢ γνῶμην ἦν, autorul ar fi dis Δαρσίω ἐνώμην.

⁶ ὄρνις δὲ μάλιστα εἶσιζε ἔπιπῳ. Adică, observă Blakesley, că și unul
 și altul sunt emblematice ale repejunii, caracteristicul Scitilor; observația, dice

δὲ δῆστοδες,¹ ὡς τὴν ἐρωτῶν ἀλλήν
 παραδιδόουσι. Αὕτη μὲν Δαρσίω ἢ
 γνώμη ἀπεδέδεκτο.² συνεστήκει δὲ
 τούτῃ τῇ γνώμῃ ἢ Γωβρύεω,³ τῶν
 ἀνδρῶν τῶν ἑπτὰ ἐνὸς τῶν⁴ τὸν
 μάγον⁵ καταλόντων, εὐλάζοντος τὰ
 δῶρα λέγειν: »ἦν μὴ ὄρνιθες γενό-
 »μενοι ἀναπτῆσθε ἐς τὸν οὐρανόν,
 »ὦ Πέρσαι, ἢ μῆες γενόμενοι κατὰ
 »τῆς γῆς καταδύητε,⁶ ἢ βότραχοι
 »γενόμενοι ἐς τὰς λίμνας ἐσπηδῆ-
 »σητε, οὐκ ἀπονοστήσετε ὀπίσω ὑπὸ
 »τῶνδε τῶν τοξενμάτων βλαλλόμενοι.«
 Πέρσαι: μὲν δὴ οὕτω τὰ δῶρα εἰ-
 κάζον.

133. Ἢ δὲ Σκοθέων μία μοῖρα
 ἢ ταχθεῖσα πρότερον⁷ μὲν παρὰ
 τὴν Μαίητιν λίμνην προουρέειν, τότε

pasărea are analogie mare cu
 calul; cū predaseră săgețile cu
 (fiind) puterea lor. Astfel fu pă-
 rerea emisă de Dariu; în contra
 acesteia păreri se ridică (aceea)
 a lui Gobrias, unul din cei șapte
 bărbați cari conspiraseră în con-
 tra Magului, carele tălmăci în-
 semnarea darurilor (astfel): »Da-
 »că nu veți veți preface, o Per-
 »șilor, în păsări și nu veți sbura
 »la cer, sau dacă nu veți veți
 »preface în șocreci și nu veți veți
 »coborâ sub pământ, sau dacă
 »nu veți veți preface în brôsce
 »și nu veți sări în bălți, nu ve
 »veți mai întorce (în patria vós-
 »tră), dar veți fi uciși de săge-
 »tăturile noastre.« Astfel explica
 Persii (aceste) daruri.

133. Acea divizie a Sciților
 care de mai înainte fusese așe-
 dată pe lângă lacul Meotis ca

tot Blakesley, unei asemenea analogii ar isbi mai ales spiritul unui persan, căci
 cōda și aripile de pasăre cu care Ormuzd este reprezentat în sculpturile dela Be-
 histun par a avea această însemnătate. Erodot ne mai spune că Mesageții sacrificău
 un cal sōrelui ca simbol al repejuniî (Cartea I, Cap. 216). Veți și pasagiul din
 proorocul Isaia, Cap. XXX, vers. 17.

¹ τοὺς δὲ δῆστοδες. Acusativul după παραδιδόουσι.

² γνώμη ἀπεδέδεκτο. Expresia ἀποδέκτουσθαι γνώμην a emite o
 părere: este destul de comună în Erodot. (Veți Cartea I, Cap. 207; Cartea II,
 Cap. 24 și 146; Cartea III, Cap. 74; Cartea VI, Cap. 41 și Cartea VII, Cap. 3).

³ ἢ Γωβρύεω. Se subînțelege γνώμη. Despre Gobrias se vorbește la Car-
 tea III, Cap. 70. Acest nume, sub forma lui persană Gaubaruwa, apare pe
 inscripția dela Behistun; acolo se spune că el eră fiul lui Mardoniu (Marduniya);
 — se înțelege că a altui Mardoniu decât acelaia care s'a bătut la Platea cu Elinii.

⁴ ἐνὸς τῶν. Aceste cuvinte lipsesc în două manuscrise.

⁵ τὸν μάγον. Adică Smerdis.

⁶ ἦν μὴ ὄρνιθες γενόμενοι ἀναπτῆσθε ἐς τὸν οὐρανόν, ὦ Πέρσαι,
 ἢ μῆες γενόμενοι κατὰ τῆς γῆς καταδύητε. Să comparăm pasagiul acesta
 cu cuvintele lui Iehan raportate de Hammer (Ist: imp: Ot: Cartea I, p. 238).
 »Dacă nu veți putea să sbori până în norii săi nu te veți coborî până în adinci-
 mile pământului, nu veți scăpa de mine.«

⁷ ἢ ταχθεῖσα πρότερον. Veți mai sus la Cap. 120. E greū însă de
 admis cum această divizie a Sciților, care, după descrierea din Cap. 122, se de-
 părtașe așa de mult în direcția fluviului Oaru și pe urmă ajunsese până în țera
 Budinilor, a putut să sosescă pe malurile Istrului înaintea expirării termenului
 de 60 zile fixat de Dariu. (Veți mai sus, cap. 98).

δὲ¹ ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἴωσι ἐς λό-
 γους ἐλθεῖν, ὡς ἀπίκατο ἐπὶ τὴν
 γέφυραν, ἔλεγε τάδε: » Ἄνδρες Ἴω-
 νες, ἐλευθερίην ὑμῶν ἤγομεν φέ-
 ρουτες. ἢν πέρ² γὰρ ἐθέλητε ἔσα-
 κούμεν. Πυθανόμεθα γὰρ Δαρσίον
 ἐνετείλασθαι ὑμῖν, ἐξήκοντα ἡμέρας
 μούνας προουρήσαντας τὴν γέφυραν,
 αὐτοῦ μὴ παραγενομένου³ ἐν τού-
 τῳ τῷ χρόνῳ, ἀπαλλάσσεσθαι ἐς
 τὴν ὑμετέραν νῦν ὧν ὑμεῖς τάδε
 ποιεῦντες, ἐκτός μὲν ἔσσεσθε πρὸς
 ἐκείνῳ αἰτίῃ ἐκτός δὲ πρὸς ἡμεῶν
 πᾶς προκειμένης ἡμέρας παραμεί-
 ναντας⁴ τὸ ἀπὸ τούτου ἀπαλλά-
 σσεσθε«. Οὔτοι μὲν νῦν, ὑποδείξαν-
 των Ἰώνων ποιήσων ταῦτα, ὁπίσω
 τὴν ταχίστην ἡπαίγοντο.⁵

134. Πέρσῃσι δὲ μετὰ τὰ ὄψρα,
 τὰ ἐλθόντα Δαρσίῳ, ἀντετάχθησαν
 οἱ ὑπολειφθέντες Σκόθαι πεζῶ⁶

să păzescă, și care acum (fuse-
 se trimisă) pe malurile Istrului
 ca să comunice cu Ionienii, în-
 dată ce sosi la pod, le adresă
 cuvintele următoare: » Ionienilor!
 » am venit să vă aducem liber-
 » tatea dacă numai voiți să ne
 » ascultați. Scim că Darius v'a
 » dat ordin să păziți podul nu-
 » măi șese-șcece de zile și (în cas)
 » de nu s'ar reintorțe până a-
 » tunci, să vă înapoiati acasă:
 » acum dar dacă veți face acésta,
 » nici el nici noi nu vom avea
 » cuvint să ne plângem de voi;
 » măi așteptați încă zilele stipu-
 » late și apoi plecați de aicea.«
 Promitend Ionienii că vor face
 acésta, Scitii se întorseră înapoi
 cât mai repede.

134. După ce sosiră darnurile
 în mânele lui Darius, Scitii cari
 măi rămaseră, atât infanterie cât

¹ τότε δὲ. Veți mai sus, Cap. 128.

² ἢν πέρ. Blakesley are ἢν περ.

³ παραγενομένου. Texturile lui Gaisford și al lui Schweighäuser se iau după un manuscris florentin și scriu παραγενομένου.

⁴ τὰς προκειμένης ἡμέρας παραμείναντας. Cel mai simplu calcul ne arată că termenul de 60 de zile fixat de Darius când trece Istrul (veți Cap. 98) trebuie să fi expirat de mult când a ajuns acésta divizie scitică acolo: prin urmare nu puteau să măi fie ἡμέρας παραμείναντες. Acésta e evident chiar din descrierea Scitiei ce ne o face Erodot. La Cap. 101 măi sus el ne spune că Scitia avea forma unui pătrat și că trebuia 20 de zile ca să pótă percurge cineva lungimea unei latine. Darius parcursese o latură întreagă, și parte din alte două, afară de acésta el se rătăcise dincolo de limitele acestui pătrat, până la malurile fluviului Oaru, unde se oprise chiar destul timp ca să zidescă opt forturi. El începuse să percurgă latura a patra când Scitii lui Scopasis au apucat-o spre Dunăre; acești Scitii prin urmare aveau să percurgă și ei acésta latură ca să ajungă la pod. Timpul necesar pentru a săvârși aceste mișcări, chiar după Erodot, reprezintă dela 90 până la 100 de zile. E dar probabil că Ionienii au păzit podul mult măi mult de 60 zile. O traducere franceză, voind să înlătore dificultatea dice: « puisque vous êtes restés ici le nombre de jours après le quel il est convenu que vous pouvez partir; dar e evident că o asemenea traducere nu pôte fi exactă.

⁵ ἡπαίγοντο. În unele ediții ἐπαίγοντο. Cuvîntul pentru care am preferit forma acésta este expus măi sus la Cap. 98, nota 2, pag. 136.

⁶ πεζῶ. Acésta, precum observă Rawlinson, este prima mențiune ce se

καὶ ἵπποισι, ὡς συμβαλέοντες. Τα-
ταγμένοιαι δὲ τοῖσι Σκύθησι λαγὸς
ἔς τὸ μέσον διήξει· τῶν δὲ ὡς ἕκα-
στοὶ ὄρσον τὸν λαγόν, ἐδίωκον. Τα-
ραχθέντων δὲ τῶν Σκυθῶν καὶ βοῴ
χρεωμένον, εἶρετο ὁ Δαρείος τῶν
ἀντιπολέμων¹ τὸν θόρυβον· πυθό-
μενος δὲ σφραξ τὸν λαγὸν διώκον-
τας, εἶπε ἄρα πρὸς τοῦσπερ² ἐώ-
θεε καὶ τὰ ἄλλα λέγειν· »οὔτοι ὄν-
»δρες ἡμέων πολλὸν καταφρονέουσι.
»καὶ μοι νῦν φαίνεται Γοβρήτης εἶπαι
»περὶ τῶν Σκυθικῶν ὁρώων ὀρθῶς.
»Ὡς ὢν οὕτως ἤδη δοκούντων καὶ
»αὐτῷ μοι ἔχειν, βουλής ἀγαθῆς δεῖ
»ὄκως ἀσφαλῆος ἢ κομῆδῆ ἡμῶν
»ἔσται τὸ ὀπίσω.« Πρὸς ταῦτα Γο-
βρήτης εἶπε· »ὦ βασιλεῦ, ἐγὼ σγε-
»δὸν μὲν καὶ λόγῳ ἠπιστάμην τοῦ-
»των τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀπορίην³ ἐλ-
»θῶν δὲ μάλλον ἐξέμαθον, ὁρέων
»αὐτοὺς ἐπαίζοντας ἡμῖν. Νῦν ὢν
»μοι δοκεῖ, ἐπεὶ⁴ τάχιστα νῆξ
»ἐπέλθῃ, ἐκκαύσαντας τὰ πύρα, ὡς
»καὶ ἄλλοτε ἐώθαμεν ποιεῖν, τῶν
»στρατιωτῶν τοὺς ἀσθενεστάτους ἔς
»τάς ταρακχωρίας ἐξαπατήσαντας

și cavalerie, se aședară în rând
de bătae în contra Persilor ca
cum ar avea de gând să
lupte. Pe când Sciții erau așe-
dăți, un epure sări între (am-
bele armate); îndată ce aceștia
vădură epurile, începură toți să
l gonască. Sciții fiind astfel a-
runcați în desordine, și făcând
multă gură, Dariu întrebă (des-
pre cauza) desordinului adver-
sarilor lui; aflând că ei goniau
un epure, el duse către aceia că-
rora avea obiceiul să facă și cele
lalte (observații): »Omenii a-
»ceia au un mare dispreț pen-
»tru noi! și acuma mi se pare
»că a avut dreptate Gobrias în
»ceea ce privesce daturile Sci-
»ților. De ore ce părerea acelor
»cari cred ca (dênsul) este acum
»și a mea, este timpul să
»luăm o bună hotărîre pen-
»tru ea întorcerea noastră îna-
»poi să fie asigurată.« La această
Gobrias răspunse: »O rege, eu
»sciam apröpe sigur, — și această

face despre infanteria Sciților, și trebuie să fie o simplă erorē a autorului căci ei nu puteau să aibă de fel pedestrime. Națiile nomade din părțile acelea sunt deprinse a merge numai călare și sunt cu totul neptincioase pe jos. Ensuzi Erodot (Cap. 46 și Cap. 136 din cartea această) o afirmă. Se înțelege că dacă Dariu ar fi putut să atace o infanterie scitică ar fi profitat de ocazie, și dacă Sciții ar fi avut infanterie, Dariu ar fi putut să-i silască să prînescă lupta și nu ar fi fost așa hărțuit urmărind pe inamic într'una fără a-l putea ajunge.

¹ ἀντιπολέμων. Deși în pasajul de față numai un singur manuscris, cel saneroftian, are forma această, toate cele lalte avënd ἀντιπολεμίων, au preferit forma ἀντιπολέμων adoptată și de Creutzer, pentru că în alte locuri, unde autorul nostru întrebuintează acest cuvînt, ca de exemplu în Cartea VII, Cap. 236, toate manuscrisele au această formă: asemenea și în Cartea VIII, Cap. 68. Mai jos iarăși, la Cap. 140, două manuscrise, și cele mai importante, cele wesselingiane și saneroftiane au ἀντιπολεμίουσ· și nu ἀντιπολέμιοιους.

² τοῦσπερ. Unii separă în două cuvinte și scriu τούσ περ.

³ τούτων τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀπορίην. O asemenea expresie se află mai sus la Cap. 83, τῶν Σκυθῶν τὴν ἀπορίην.

⁴ ἐπεὶ. În Blakesley ἐπὶν.

»καὶ τοὺς ὄνους πάντας καταδήσαν-
 »τας ἀπαλλάσσεισθαι, πρὶν ἢ καὶ ἐπι-
 »τὸν Ἴστρον ἰθῦσαι. Σύνθας λόσον-
 »τας τὴν γέφυραν, ἢ καὶ τι Ἴωσι
 »δόξαι, τὸ ἡμέρας οἶον τε ἔσται ἐξερ-
 »γάσασθαι.¹»

»din auzite, — despre greutatea
 »contactului cu ómenii aceştia;
 »(acum) însă că am venit, m'am
 »convins (despre aceştia) vedên-
 »du-i că se jócă cu noi. Acum
 »păreră mea este ca îndată ce
 »va sosi nóptea să aprindem fo-
 »curile, cum facem obicinuit, să
 »nu spunem adevêrul acelora
 »dintre soldaţi cari sunt mai
 »slabi în (a suporta) greutăţi, şi
 »pripinind toţi asinii, să plecăm
 »(de aci) mai înainte ca să se
 »repedă la Istru Sciţii cari ar
 »(putea) să taie podul, sau îna-
 »inte ca să le vie în gândul
 »Ionienilor ceva care ar fi de
 »natură a ne perde.»

135. Γοβρύης μὲν ταῦτα συνε-
 βούλευε. Μετὰ δὲ νύξ τε ἐγένετο,
 καὶ Δαρειὸς² ἐχράτο τῇ γνώμῃ
 ταύτῃ· τοὺς μὲν καματηροὺς τῶν
 ἀνδρῶν καὶ τῶν ἦν ἐλάχιστος ἀπολ-
 λυμένων λόγος,³ καὶ τοὺς ὄνους
 πάντας καταδήσας, κατέλιπε αὐτοῦ
 ταύτῃ⁴ ἐν τῇ στρατοπέδῳ. Κατέ-
 λιπε δὲ τοὺς τε ὄνους καὶ τοὺς ἀσ-
 θενέας τῆς στρατιῆς τῶνδε εἵνεκεν
 ἵνα οἱ μὲν ὄνοι βόην παρέχωνται·

135. Acesta fu consiliul lui
 Gobrias. Când se făcu nópte,
 Darius urmă consiliul acesta. Lăsă
 acolo în tabără pe cei mai in-
 firmi d'între soldaţii (lui) precum
 şi pe toţi acei de cari se putea
 despărţi fără inconvenient, pri-
 pinind toţi asinii. El părăsi
 asinii şi soldaţii infirmi pentru
 cuvintele următoare: mai întâi
 asinii, ca să sbiere; pe urmă sol-

¹ ἢ καὶ τι Ἴωσι δόξαι, τὸ ἡμέρας οἶον τε ἔσται ἐξεργάσασθαι.»
 E de observat în pasagiul acesta reticenţa cu care se exprimă Gobrias în faţa
 lui Darius evitând pronunţarea unui singur cuvint care ar putea fi de rău augur.
 Mai avem în Cartea III, Cap. 52, verbul ἐξεργάζομαι în sensul de a fi pierdut:
 »ὅσῳ αὐτὸς οὐκ ἐξεργάζομαι.»

² νύξ τε ἐγένετο, καὶ Δαρειὸς. Întrebuinţarea lui te şi ca împremă
 pentru a exprima simultaneitatea a două evenimente, constituie o particularitate
 a lui Erodote. Astfel, tot în Cartea acesta, la Cap. 181, avem: »δύεται τε ὁ ἥλιος
 καὶ τὸ ὄρος γίνεσθαι χλιαρὸν» şi mai jos: »παρέχονται τε μέλαι νόκτες
 καὶ φύεται μέχρι ἐς ἡώς;» la Cartea V, Cap. 86: »τόν τε Ἀθηναίους ἀποβέβη-
 ναι..... καὶ παρῆναι τοὺς Ἀργείους.»

³ καὶ τῶν ἦν ἐλάχιστος ἀπολλυμένων λόγος. Baehr traduce »quo-
 rum minimam habebat rationem», scilicet, »quorum jacturam minime faciebat».
 Traducem aci prin perifrază.

⁴ αὐτοῦ ταύτῃ. Mai avem această expresie în Cartea I, Cap. 214 şi în
 Cartea III, Cap. 25.

οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀσθενεῖς μὲν εἶνε-
κεν καταλείποντο,¹ προσφάσιος δὲ
τῆσδε δηλαδὴ, [ὡς]² αὐτὸς μὲν σὺν
τῷ καθαρῷ τοῦ στρατοῦ³ ἐπιθή-
σεσθαι μέλλοι τοῖσι Σκύθῃσι, οὗτοι
δὲ τὸ στρατόπεδον τοῦτον σὺν γρό-
νον ῥυοῖατο. Ταῦτα τοῖσι ὑπολειπο-
μένοισι ὑποθέμενος⁴ ὁ Δαρειὸς καί
πρὸς ἐκκαθσας, τὴν ταχίστην ἡπί-
γιστο⁵ ἐπὶ τὸν Ἰστρὸν οἱ δὲ ὄνοι,
ἐρημωθέντες τοῦ βυλλου, οὕτω μὲν
δὴ μάλλον πολλῶ ἴσαν τῆς φωνῆς⁶
ἀκούσαντες δὲ οἱ Σκύθαι τῶν ὄνων⁷

dații fură părăsiți în realitate din
causa infirmităților lor, pretextul
însă (invocat față de ei) fu, adică,
că el ar fi mergând cu elita ar-
matei să cadă asupra Scitilor,
pe când densii trebuiau, în in-
tervalul acesta, să păzescă ta-
băra. Acestea spuindu-le Dariu
către acei pe cari îi părăsia, și
aprinzând focurile, porni cât
mai repede spre Istru; asinii
(simțindu-se) părăsiți de grosul
(armatei), sbierară și mai mult;

¹ οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀσθενεῖς μὲν εἶνεκεν καταλείποντο. Re-
petirea lui καταλείποντο este neacceptată după cuvintele κατέλιπε δὲ τοὺς τε
ὄνους καὶ τοὺς ἀσθενεῖς τῆς στρατιῆς τῶνδ' εἶνεκεν. Unele ediții au καταλείποντο;
forma pasivă e preferibilă.

² προσφάσιος δὲ τῆσδε δηλαδὴ ὡς. Cuvîntul ὡς nu există în nici un
manuscris și Reiz fu cel dintâiu carele îl introduse și a fost urmat de toți edi-
torii moderni ei însemnați, între cari Mathias, Borhek, Schweighäuser, Gais-
ford, scl. El e absolut necesar. Blakesley îl respinge cu rezultatul că produce
un înțeles cu totul departe de ideea autorului. El dă lui δηλαδὴ puterea expresie-
siei »voilà« în limba franceză și traduce: »Iată ! mergînd în persoană cu flora
armatei ca să atace pe Scitii, de vreme ce aceștia erau datori să păzescă tabăra !«
E evident că sensul adevărat al pasagiuului este cu totul altul și că Erodot a
voit să dică că cuvîntul pentru care s'au părăsit soldații aceștia a fost slăbi-
ciunea lor și că pretextul dat de el a fost ca ei să păzescă acolo pe cînd el mergea
înainte să atace pe Scitii cu elita armatei. Fiind însă că ὡς nu este basat pe
autoritatea manuscriselor, l'am separat în text prin bare. — Această duplicitate a
lui Dariu către o parte a armatei lui, pe care o lăsa să peră în Scitia, nu putea
să aibă o influență bună nici asupra disciplinei nici asupra moralului trupelor.
Increderea care trebuie să existe între șef și armată trebuia neapărat să dispară
lăsând loc demoralizării și nedisciplinei ca consecință naturală a unei asemenea
tactici.

³ τῷ καθαρῷ τοῦ στρατοῦ. »Partea curată sau întregă a armatei, adică
»elita« sau »flora« ei. Avem aceeași expresie la Cap. 211 din Cartea I: »Περσέων
τοῦ καθαρῷ στρατοῦ« (vezi și nota No. 1 la pag. 405, vol. I).

⁴ ὑποθέμενος. Rēu scrie Cobbet ὑπερθέμενος, basându-se pe un pasagiu din
Cartea I, Cap. 107. ὑπερθέμενος ar însemna cu dativul »sfătuiindu-se cu ei«, ceea
ce Dariu nu a făcut, de ore ce nu a consultat părerea infirmilor acestora; ὑποθέ-
μενος, admis de toate cele mai autorizate texturi, exprimă bine cum a procedat
Dariu și însemnează »dându-le aceste instrucțiuni«.

⁵ ἡπίγιστο. În Blakesley ἐπίγιστο. Vezi mai sus nota No. 5, pag. 182 și la
Cap. 98, nota No. 2, pag. 136.

⁶ ἴσαν τῆς φωνῆς. Acest genitiv nu cred că se referă la μάλλον, cum
susține Bachr; prefer părerea lui Blakesley care îl referă la pronumele »τι« sub-
înțeles. Ideea este ca cum ar fi în corpul asinului o provisie ore care de sgo-
mot, din care se emite o porțiune (τι τῆς φωνῆς) de câte ori animalul sbieră.
Expresia φωνῆν ἴσαι este frecventă în Erodot: o avem în Cartea II, Cap. 2;
în Cartea acesta mai sus la Cap. 23, și în alte pasagiuri din această scriere.

⁷ τῶν ὄνων. Se subînțelege »φωνῆς«.

πάργυ κατά χώραν ἤλαψον τοὺς Πέρσας εἶναι.

136. Ἡμέρης δὲ γενομένης, γρόν-
τας οἱ ὑπολαφθέντες ὡς προδεδωμέ-
νοι εἶεν ὑπὸ Δαρείου, χεῖρας τε
προσείνοντο τοῖσι Σκυθῆσι καὶ ἔλε-
γον τὰ κατήκοντα: ¹ οἱ δὲ ὡς ἤκου-
σαν ταῦτα, τὴν ταχίστην συστρα-
φέντες, αἶ τε δύο μοῖραι τῶν Σκυ-
θῶν ² καὶ ἡ μετὰ Σαυροματίων, ³
καὶ Βουδῖνοι καὶ Γελωνοί, ἐδίωκον ⁴
τοὺς Πέρσας ἔξω τοῦ Ἰστροῦ. Ἄτα
δὲ τοῦ Περσικοῦ μὲν τοῦ πολλοῦ
ἐόντος περὶ στρατοῦ καὶ τὰς ὁδοὺς
οὐκ ἐπισταμένον. ὥστε ὃ τετραμέ-
νων τῶν ὁδῶν, ⁵ τοῦ δὲ Σκυθικοῦ

Scitii, auzind (sbieretul) asinilor,
iși tot închipuira că Persii erau
în localitate.

136. Când însă se lumină de
dieu, acei cari fuseseră părăsiți,
vedându-se trădați de Darius, în-
tinseră brațele către Scitii și spu-
seră cele impuse de situație;
Scitii, când auziră aceștia, se
uimă cât mai curând, atât cele
două divisiile ale lor cât și aceea
cari operase cu Sauromatii, și o
dată cu Budini și cu Geloni ur-
mariră pe Persii drept spre Istru.
Fiind însă că cea mai mare parte
din armata persană se compunea
din infanterie și nu cunoscea dru-

¹ ἔλεγον τὰ κατήκοντα: «spuseră sau vorbiră precum trebuia în impre-
jurarea aceea»; Baehr traduce: «dicebant quas par erat eos dicere».

² αἶ τε δύο μοῖραι τῶν Σκυθῶν. Cele două divisiile ale Scitilor, adică
acelea cari erau sub comanda lui Idantirsu și a lui Taxace. (Vezi mai sus
Cap. 120).

³ καὶ ἡ μετὰ Σαυροματίων. «Precum și divisiia care se unise cu Sau-
romatii». Adică divisiia care operă sub comanda lui Scopasis (vezi Cap. 120)
și care (vezi Cap. 133) pornise la Istru ca să se întâlnească cu Ioniienii prepuși
la paza podului și care acum se întorsese înapoi și operase o joncțiune cu divisiile
lui Idantirsu și lui Taxace. Un manuscris de puțină importanță, precum și multe
editii, între cari aceea a lui Blakesley, au o variantă însemnată în pasajul
acesta și scriu καὶ ἡ μία, Σαυροματίων καὶ Βουδῖνοι κ.τ.λ. prenumerând astfel pe
Sauromatii cu Budini și cu Geloni și despartind cu totul idea de Sauromatii de
aceia a divisiiei scitice. Această variantă s'ar traduce: «precum și acea una di-
visiie» (adică acea una menționată la începutul Cap. 133: «ἡ δὲ Σκυθῶν μία
μοῖρα») «Sauromatii, Budini, Geloni etc.» Nu cred această variantă bună căci
nu e natural ca autorul să desemneze o divisiie într-o subdenumire vagă
de «ἡ μία». E adevărat că la începutul Cap. 133 se vorbește de această divisiie
a lui Scopasis ca «ἡ δὲ Σκυθῶν μία μοῖρα», dar acolo sensul e clar, de vreme
ce aci «ἡ μία» e vag. E mai corect să dicem «ἡ μετὰ Σαυροματίων» decât să izolăm
pe Sauromatii, admițând pe «ἡ μία», mai ales când seim că Sauromatii nu au operat
separat, ci în unire cu divisiia lui Scopasis. Argumentul decisiv în favoarea textului
nostru este că el e conform și cu autoritatea titlurilor manuscriselor im-
portante. Rawlinson traduce, cred cu totul greșit, pasajul, pentru că se bazează
pe textul καὶ ἡ μία, Σαυροματίων: s.e.l. El traduce: «alike that which consisted
of a single division, and that made up of two» s.e.l.

⁴ ἐδίωκον. Imperfectul aci indică o acțiune începută, continuată dar ne-
terminată.

⁵ ὃ τετραμένων τῶν ὁδῶν. Verbul τέμνειν e aplicat drumurilor și de
Tucidid (Cartea II, Cap. 100) «καὶ ὁδοὺς εὐθείας ἔταξε»: se vede că acesta era
expresia tehnică la Elini pentru construirea drumurilor și era cât se poate de firesc
într-o țară unde natura picturoasă a terenului necesita mai mult tăierea unui
drum decât construirea lui. Cele spuse aci despre neexistența de drumuri în
Scitia este adevărat și astăzi, căci în stepele Rusiei meridionale mai că nu sunt
drumuri și carările apnea pe câmp cum le vine.

ἰππότεω καὶ τὰ σύντομα τῆς ὁδοῦ ἐπισταμένω. ἀμαρτόντες ἀλλήλων.¹ ἔφθησαν πολλῶ οἱ Σκόθαι τοὺς Πέρσας ἐπὶ τῆν γέφυραν ἀπικόμενοι. Μισθόντες δὲ τοὺς Πέρσας οὐκὼ ἀπικόμενους ἔλεγον πρὸς τοὺς Ἴωνας ἐόντας ἐν τῆν νηυσί: » Ἄνδρες Ἴωνες, αἱ τε » ἡμέραι ὑμῶν τοῦ ἀριθμοῦ διαίχθηται, » καὶ οὐ ποιεῖτε δίκαια² ἔτι παρραμένοντες: ἀλλ', ἐπεὶ πρότερον » δευραίνοντες ἐμένετε, νῦν λύσαντες » τὸν πόρον τῆν ταχίστην ἄπιτε χάριροντες ἑλεσθεροί, θεοσί τε καὶ » Σκόθῃσι εἰδότες χάριν τὸν δὲ πρότερον ἐόντα ὑμῶν δεσπότην ἡμεῖς » παρραστηρόμεθα³ οὕτω, ὥστε ἐπὶ » μηδραμὸς ἔτι ἀνθρώπους αὐτὸν » στρατεῖσασθαίη.»

137. Πρὸς ταῦτα οἱ Ἴωνες ἐβουλεύοντο. Μιλτιάδω μὲν τοῦ Ἀθηναίου, στρατηγέοντος καὶ τυραννέοντος Χερσονησιτέων τῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ,⁴ ἦν γνώμη, πείθεσθαι Σκό-

murile, cari(acolo)nu sunt trasate (in regulă), și fiind-că Scitii erau călări și sciau pe unde să se urceze calea, ei nu se întălniră, și Scitii întrecură cu mult pe Persi, sosind la pod cei dintâi. Afând ei că Persii nu sosiseră încă, dăseră către Ionienii cari se aflau în navele lor: » Ionienilor, a expirat sorocul » dăilelor stipulate cu voi, și nu » faceți bine dacă mai rămâneți » aci; dar, de ore ce până acum » ați rămas de frică, desfăceți » podul și plecați liberi și mulți » tūmiți cât mai iute, și fiți » (pentru acésta) recunoscători » către dăi și către Scitii: cât » pentru acela carele a fost până » acum stăpânul vostru, vom sci » să i dăm noi o astfel de » punere încât nu va mai face » el expediții în contra nimenui.»

137. Asupra acestor (cuvinte) Ionienii se sfătuiră. Păreerea lui Miltiad atenianul, carele comanda și era stăpân peste Chersonesitiții din Elespont, era ca să

¹ ἀμαρτόντες ἀλλήλων. Literal »greșindu-se unul pe altii.

² οὐ ποιεῖτε δίκαια. Schweighäuser și Gaisford, pe baza manuscrisului sancroftian, scriu »οὐ ποιεῖτε γὰρ δίκαια; dar, cum dăce Creutzer, acest γὰρ este inutil, mai ales că nu figurăză decât în manuscrisul menționat.

³ παρραστηρόμεθα nu pôte însemnă aci »il vom silii, cum propune Baehr, căci acésta ar fi prea departe de adevărutul sens al cuvintului, care este »a se supune și pe care îl are și în Cartea III, Cap. 155. Cred dar că și aci are acelaș sens și este chiar întrebuintat de Scitii în mod ironic ca o alusie la supunerea cerută de Dariu mai sus la Cap. 126: »δεσπότη τῶ τῶ δόξα φέροντες. Am căutat să menșin în traducere, pe cât am putut, acésta nuanță ironică.

⁴ Μιλτιάδω μὲν τοῦ Ἀθηναίου στρατηγέοντος καὶ τυραννέοντος Χερσονησιτέων τῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ. În Cartea VI, Cap. 34, 35 și 36 se explică cum eroul de la Maraton era stăpân peste acéști portuine de teritoriu. Nu înțeleg de ce Blakesley caută să micșoreze puterea lui Miltiad la acea epocă și să-i dea mai puțină importanță decât Erodot ne dă să înțelegem, și decât ne spune tradiția că el ar fi avut-o, și de ce el insistă a crede că prestigiul pe care îl dobândi mai târziu Miltiad este singurul cuvint pentru care

Θησι: καὶ ἐλευθεροῦν Ἰωνίην.¹ Ἰσ-
τιαίου δὲ τοῦ Μιλτιάδου ἐναντίη τὰ ὑ-
πη. λέγοντος, ὡς γὰρ μὲν διὰ Δα-
ρείου ἕκαστος αὐτῶν τυραννεύει πό-
λιος.² τῆς Δαρείου δὲ δυνάμιος
καταπραεῖται, οὕτε αὐτὸς Μιλτιάδου

se dea ascultare Scitilor și să
se libereze Ionia: (părerea) însă
a lui Istieū din Milet fu con-
trarie aceleia, el șise că fie care
dintr'ensii erau stăpâni acum
peste cetățile lor numai multu-

i se atribue la epoca acosta o importantă pe care el în realitate nu o căpă-
tase încă. Din contra, eu cred că el era la acosta epocă dejă un om cu o re-
putație bine stabilită de cunoștințe și de capacitate și că se bucura de o in-
fluență mare, nu numai morală, dar și politică. Toam influența acosta poli-
tică îi o contestă Blakesley când spune că rolul ce îl jucă cu acosta oca-
sie Miltiad fu maș mult rolul unui consilier decăt rolul unui bărbat care dis-
punea de putere. Că Miltiad ocupa o poziție politică însemnată și că el
era stăpân al Chersonesii Tracice reese clar de, tot din cartea VI a lui
Erodot, Cap. 34-36. — În loc de >Χερσονησιέων< manuscrisul lui Sancroft are
Χερσονησιών, aprobat și de Schweighäuser; prefer însă forma pe care o găsim
în majoritatea manuscriselor: acosta cu atât maș mult cu cât în Erodot forma
unui genitiv plural în >έων< în declinația a doua este cu totul excepțională, și
dacă am adopta forma Χερσονησιῶν în loc de Χερσονησιέων, genitivul natural
plural ar fi, nu Χερσονησιέων dar Χερσονησιῶν. Acești Chersonesiiți din Elep-
sont se deosebesc de Chersonesiiții Eraclioti din partea peninsulei Taurice între por-
turile actuale de Balaclava și Sebastopol.

¹ ἢν γνώμη, πειθεσθα: Σόβησι καὶ ἐλευθεροῦν Ἰωνίην. Acei cari
pun în dubiu atitudinea acosta a lui Miltiad și cari susțin că întreaga legendă
despre patriotismul de care a dat el probă la consiliul acosta nu este alt-ceva decăt
o născocire pentru a ridică maș mult prestigiul lui după bătălia dela Maraton,
se bazează pe două argumente cari la prima vedere par seriose. La aceste argumente
se pôte lesne răspunde. Ele sunt: întâiu, dacă Miltiad ar fi luat în contra lui Darius
acosta atitudine ostilă, cum se face ca Perșii să 'l fi lăsat liniștit în stăpânire
(cum dice Erodot în Cartea VI, Cap. 40) tot timpul campaniei lui Megabaz și a
lui Otane? (Vezi Cartea V, Cap. 1, 2 și 26). La acosta primă obiecțiune avem
două răspunsuri, din cari, cel dintăiu, pe care îl face istoricul engles Grote și
alții, este că Erodot s'a înșelat când a șis că Miltiad fugi din provincia lui de
frica Scitilor (Cap. VI, 20) și că adevărata cauză a acestei fugiri fu tēma ce o
avea de a cădea în mâna Perșilor. Răspunsul acesta e combătut de Rawlinson
pe cuvinte cronologice puternice și juste. Rawlinson observă că expediția Per-
șilor avă loc la anul 514 sau 513 înainte de Christos, de vreme ce aceea a Sci-
tilor a avut loc la anul 495 înainte de era noastră. Răspunsul cel d'al doilea și care
cred că explică foarte bine obiecțiunea ridicată în privința atitudinii lui Miltiad,
este că desbaterile cari avură loc între șefii Ionieni pe malul Dunării trebuie
să fi fost secrete, și că prin urmare Darius nu a putut cunoște atitudinea
personală a lui Miltiad cu ocazia acosta: secretul trebuie natural să fi fost
garantat înainte de deliberare pentru ca fie care membru în consiliu să fie pus
în poziție să se pronunțe fără tēmă. Cea d'a doua obiecțiune este că dacă în
adevăr Miltiad ar fi luat acosta atitudine ostilă Perșilor și favorabilă Scitilor, cum
se face ca Sciții să fi alungat pe Miltiad maș târșiu când au năvălit în Europa?
La acosta se pôte răspunde ca la argumentul precedent că Sciții nu sciau nici ei
care fusese în special atitudinea lui Miltiad, dacă, precum presupunem, desba-
terile ar fi fost secrete: Rawlinson maș adaogă că chiar admitând că Sciții ar fi
scit acosta, purtarea lor se explică și prin faptul că recunoștința nu este o
virtute la care ne putem accepta dela un popor barbar cum erau Sciții.

² διὰ Δαρείου ἕκαστος αὐτῶν τυραννεύει πόλιος. Cetățile ioniene
din Asia, fiind într'o stare de vasalitate față cu Perșii, este evident că tiranii
acelor cetăți se mențineau la putere numai prin influența Perșilor și erau omenit
devotați cauzei persane, având puține simșiminte patriotice; de sigur că o dată
rēsturnată puterea persană în acele orașe și o dată ridicată suveranitatea națio-

οὐδὲς τὰ ἔσται¹ ἄρχεω, οὐτὲ ἄλλον οὐδένα οὐδαμῶν βουλήσθαι γὰρ ἐκάστην τῶν πολιῶν δημοκρατέσθαι μάλλον ἢ τυραννεύσθαι. Ἰστιάου δὲ γνώμην ταύτην ἀποδεικνυμένου, αὐτίκα πάντες ἦσαν τετραμμένοι πρὸς ταύτην τὴν γνώμην, πρότερον τὴν Μιλτιάδω αἰρούμενοι.

138. Ἦσαν δὲ οὗτοι² οἱ διαφρονεῖς τὰ τὴν ψῆφον καὶ ἔδοντας λόγον πρὸς βασιλέως³ Ἑλλησποντίων μὲν τυράννοι, Δάφνης τὲ Ἀβυδηρὸς καὶ Ἰπποκλὸς Λαμβδακῆρος καὶ Ἠρόφραντος Παριηρὸς⁴ καὶ Μη-

mită lui Darius; și că dacā s'ar distruge puterea lui Darius nu ar putea nici el să mai stăpânească pe Milisieni, nici (ar mai putea) vreunul din cei lați să stăpânească pe supușii lor; că convingerea lui era că fie care din acele cetăți prefera să se guverneze de popor decât de un tiran. Când Istieū expuse părerea această, îndată toți acei cari înainte adoptaseră părerea lui Miltiad reveniră (și se uniră) cu dēnsa.

138. Iată cine fură acei cari deteră votul lor și cari erau bărbați considerați de rege: întâiū tiranii Elespontinilor, Dafnis din Abidos, Ipocles din Lampzac, Erofant din Parii, Metro-

nală, acești tirani trebuiau să cadă cei dintâi victime ai răsunării unor cetăți, cari de sigur nu puteau să-și suferă și îi consideraū ca omeni cu sentimente străine și ostile aspirațiunilor lor naționale.

¹ ἔσται. Am scris astfel, încă toți comentatorii și toate edițiile cele mai bune au ἔσθαι, numai și numai pentru că cred că autoritatea unanimă a tuturor manuscriselor este un argument înaintea căruia trebuie să ne închinăm. Însă aci avem un cas unde ar fi cu totul scusabilă o trecere asupra unor asemenea scrupule, căci ἔσται ne dă o construcție incorectă de frază și o neregularitate cu totul gratuită.

² Ἦσαν δὲ οὗτοι. Lista care urmează este foarte însemnată și a dat loc la multe controverse, atât din cauza numelor ce ea coprinde cât și din cauza celor omise. Blakesley face o mulțime de reflecții comparând această listă cu aceea coprinsă în Capitolele 142 și 149 din Cartea I și dăce că unele cetăți sunt omise pentru că erau într'o stare de vasalitate feodală subț una sau alta din cele menționate; astfel de exemplu Mius și Priene erau vasele lui Istieū. Presupunerea cea mai naturală, pe care o face și Rawlinson, este că lista această este defectuoasă și incompletă. Iată lipsele acestei liste: sunt omiși Lesbianii cari, după cum se știe, erau o putere așa de importantă încât puțin timp după aceea ei fură în stare să contribuie 70 de nave la flota combinată dela Lade; asemenea lipsește Teos care contribuī 17 nave, Priene care dete 12 și Eritrea care dete 8; pe de altă parte se menționează tiranul Focēii care era un oraș de puțină însemnatate și care nu contribuī de cât 3 nave cu acea ocazie. Concluzia ce o trage Rawlinson din toate acestea este că lista este de origină nu ioniană dar elespontină și că Erodot își a procurat'o pōte chiar dela rudele lui Miltiad. Astfel lista cetăților elespontine este aprōce completă și nu lipsește decât Calcedonă, pe când lista cetăților ioniene și eoliene este foarte incompletă. E dar probabil, dăce Rawlinson, că la consiliul acesta erau presinți mai mulți tirani de cât se spune aci.

³ βασιλέως. Creutzer are βασιλεος.

⁴ Ἠρόφραντος Παριηρὸς. Despre cetatea Parii se mai vorbește în Cartea V la Cap. 117.

τροδόρος Προκονήριος καὶ Ἀρισ-
ταγόρης Κυζικηνός καὶ Ἀρίστων Βο-
ζάντιος¹ οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ ἐξ
Ἑλλησπόντου. Ἀπ' Ἴωνίης δὲ,
Σπράτης τῆς Χίος² καὶ Αἰάκης Σά-
μιος³ καὶ Λαοδάμας Φωκαεὺς⁴
καὶ Ἰστυαῖος Μιλήσιος, τοῦ ἦν γνώ-
μη ἢ προτιμωμένη ἐναντίῃ τῇ Μι-
τιάδῳ. Αἰολέων δὲ παρὴν λόγῳ⁵
ρόδος Ἀρισταγόρης Κυραῖος.⁶

139. Οὗτοι ὦν ἐπεὶ τῆς Ἰσ-
τυαίου αἰρέοντο γνώμῃν, ἔδοξέ σφι
πρὸς τὰτα⁷ τὰδε ἔργα τῆ καὶ

dor din Procones, Aristagora
din Cizie și Ariston din Bi-
zanta; aceștia erau cei din Eles-
pont. Cei din Ionia erau, Stratis
din Chio, Eace din Samos, La-
damas din Focea și Istieiu din
Milet, a căruia părere se opuse
aceleia a lui Miltiad. D'între
Eolienii era presinte numai unul
care merită mențiune, Arista-
gora din Cime.

139. Acești bărbați dar, după
ce adoptară părerea lui Istieiu,
creștură de enviață să țină și

¹ Ἀρίστων Βοζάντιος. Bizanța este singura cetate europeană mentio-
nată aci. Ea de sigur se supuse lui Dariu când acest monarch trecu Bosforul
în Europa. Supunerea lui Miltiad este mai greu de explicat, mai ales că el nu
se află de loc în drumul lui Dariu.

² Σπράτης τῆς Χίος. Despre acest tiran al insulei Chio se mai face men-
țiune în Cartea VIII la Cap. 132: acolo ni se spune că el fu cauza unei conspi-
rații ioniane. E evident că el era un bărbat devotat Persilor și că Ionienii
voiau să scape de el pentru a și câștiga libertatea.

³ Αἰάκης Σάμιος. Resultă din Cartea VI, Cap. 13 că acest bărbat a
fost fiul lui Siloson carele se suise pe tronul insulei Samos cu ajutorul Persilor.
(Vezi Cartea III, Cap. 149). Acest Siloson fu fratele celebrului tiran Policrat
și nu domni mult în Samos. Câte-va ediții greșite scriu Ἀιαιδής. Trebuie să
presupunem că acest Eace era mai mult un despot militar devotat regelui Per-
siei și pus ca să administreze o insulă pe jumătate colonizată cu oameni devotați
caușei persane, căci scim că cu ocazia ridicării pe tron a lui Siloson, Persii
măcelăriră pe locuitorii insulei (Vezi Cartea III, 149).

⁴ Λαοδάμας Φωκαεὺς. Am vedut mai sus (nota No. 2, pag. 189) că mențiu-
nea orașului Focea, care era un orașel de mică importanță în golful Smirnei, este
nejustificată. E probabil că Laodamas era o persoană de mare importanță pusa
de Persi ca controlor general și aședat într'un loc unde era nevoie de a exercita
un control strict, căci scim din Cartea I, cap. 164, că Persii goniseră pe toți locui-
torii din Focea și că pe urmă permisera unei porțiuni însemnate din acea popu-
lațiune să revie, cu condiție firește ca ei să nu mai completeze în contra lor.
În asemenea cas se înțelege că regele Persiei trebuia să exercite o serioasă
priveghere asupra acestei mici populațiuni turbulente și de sigur că el prepușe
acolo pe acest Laodamas, care trebuie să fi fost un om de încredere al lui.
Astfel mi explic menținea acestui mic orașel, nu atât din cauza importanței
orașului în sine cât din cauza importanței persoanei prepușe acolo.

⁵ λόγῳ. Sinonim cu λόγῳ ἀπο. (Vezi Cartea I, Cap. 143).

⁶ Ἀρισταγόρης Κυραῖος. Fiul lui Eraclide; se mai vorbește despre el
în Cartea V, la Cap. 37 și 38.

⁷ πρὸς τὰτα. Astfel scriu cele două mai importante manuscrise, cel san-
croftian la Cambridge și cel weselingian la Viena, și cred că e și textul cel mai
rațional în cazul de față unde cuvintele însemnă „în aceste circumstanțe”. Cele
lalte manuscrise au πρὸς τὰταῖα adică „τῇ Ἰστυαίου γνώμῃ”. Creutzer urmăză
majoritatea manuscriselor și scrie πρὸς τὰταῖα.

ἔπεα προσθεῖναι: τῆς μὲν γερύρας
 λῦειν τὰ κατὰ τοὺς Σκόθας ἔδοντα¹,
 λῦειν δὲ, ὅσον τόξον ἐξικνέσται,
 ἵνα καὶ ποιέειν τι δοκέωσι, ποιέοντες
 μηδὲν, καὶ οἱ Σκόθαι μὴ πειρώατο²
 βιώμενοι³ καὶ βουλόμενοι⁴ δια-
 βῆναι: τὸν Ἴστρον κατὰ τὴν γέρυραν
 εἰπεῖν τε λύοντας τῆς γερύρας τὸ
 ἐς τὴν Σκοθικὴν ἔχον, ὡς πάντα
 ποιήσουσι, τὰ Σκόθῃσι: ἐστὶ ἐν ἴδρονῃ.
 Ταῦτα μὲν προσέβηκαν τῇ γνώμῃ.
 Μετὰ δὲ ἐκ πάντων ὑπεκρίνατο Ἰσ-
 τιαῖος, τὰδε λέγων: » Ἄνδρες Σκό-
 θαι, χρηστὰ ἔχετε φέροντες, καὶ
 » ἐς καιρὸν⁵ ἐπαίγεσθε καὶ τὰ τε
 » ἀπ' ἡμέων ἡμῖν χρηστῶς ὀδοῦται.⁶
 » καὶ τὰ ἀπ' ἡμέων ἐς ἡμέας ἐπι-
 » τηδέως ὑπηρετέεται: ὡς γὰρ ὄρατε,
 » καὶ λύομεν τὸν πόρον καὶ προθυ-
 » μίην πάσαν ἔχομεν, θέλοντες εἶναι

să facă cele următoare: să desfacă
 partea podului care venia des-
 pre partea Sciților și s'o desfa-
 că numai pe o lungime de o bâtae
 de săgetă, astfel încât să pară că
 fac ceva fără ca să facă nimic,
 și în acelaș timp să nu pótă
 Sciții să ceree cu forța saū să
 se hotărască să treacă Istrul pe
 pod; tot o dată să spue, pe când
 desfaceau podul în partea despre
 Sciți, că vor face totul ca să fie
 agreabili Sciților. Acestea le
 adăogară ei la părerea (lui Istieū).
 După aceea Istieū răspunse din
 partea tutulor și dișe: »Sciți-
 »lor, ați venit să ne dați sfa-
 »turi bune, și ați sosit la timp;
 »precum prin (acțiunea) voastră
 »ați pus pe cale bună interesele

¹ τὰ κατὰ τοὺς Σκόθας ἔδοντα. Porțiunea podului despre malul stîng al Dunării, adică despre Sciți. — κατὰ aci indică proximitate ca în Cartea III, cap. 155: κατὰ τὰς Νινύων καλεομένης πόλεις.

² ἵνα καὶ ποιέειν τι δοκέωσι, ποιέοντες μηδὲν, καὶ οἱ Σκόθαι μὴ πειρώατο. Treccrea de la subiectiv la optativ după coniuicțiunea ἵνα, precum și după coniuicțiunile ὅπως, ὅπου, μή, s'a explicat în nota asupra pasagiului μὴ τι ἐξ ἀθέτων γέννηται: κακόν· in Cartea I la Cap. 9, unde ne am fi așteptat, nu la γέννηται, dar la optativul γέννητο. Acolo am explicat cum optativul indică numai probabilitate dar nu o pozitivă eventualitate: tot așa și aci δοκέωσι exprimă previsa unui act pozitiv, de vreme ce optativul πειρώατο exprimă numai unul posibil. Ionienii sciau că cele ce făceau ei eră un fapt pozitiv, că în adevăr, aveau aparența de a face un bine Sciților; că Sciții însă ar trece Istrul eră numai o eventualitate posibilă și Ionienii voiau să i împedeece dacă ar cercă ei să facă una ca aceșta.

³ πειρώατο βιώμενοι. Avem participiul după πειρώατο: tot în sensul acesta în Cartea I, Cap. 77: ὄντα ἐπειράτο ἐπιών ὁ Κύροσ.

⁴ καὶ βουλόμενοι. Cuvintele acestea lipsesc în manuscrisul lui Schweighäuser din biblioteca din Florența. Blakesley crede că avem aci o variantă pentru βιώμενοι: și că cu incetul această variantă s'ar fi strecurat în text cam pe la secolul al 11-lea. În adevăr prezența acestui cuvînt aci, după βιώμενοι: nu își are rațiunea logică de a fi.

⁵ ἐς καιρὸν. La timp. Avem aceeași expresie în Cartea I, Cap. 206 și în Cartea VII, Cap. 144.

⁶ καὶ τὰ τε ἀπ' ἡμέων ἡμῖν χρηστῶς ὀδοῦται. Literal și cele din partea voastră sunt îndreptate în cale dintr'un motiv de bunătate către noi. ὀδοῦν însemnă a pune pe cale spre săvârșirea unui lucru. Astfel, în Cartea VI, Cap. 73, avem: ὡς εὐδοκῶν τὸ εἰς Δημάροστον πρῶγμα: îndată ce afacerea cu Demarat fu pusă pe cale bună. Din alși autori, putem cită pe Eschil (Agamemnon, vers 184): τὸν φρονεῖν βροτοῦς ὀδοῦνται: Prometheus (vers 497) ὀδοῦται μάρτυρον εἰς τῆς νῆς ὀδοῦται ἠγχιτοῦς.

»ἐλευθεροῦν ἐν ᾧ δὲ ἡμέρας¹ τὰδε
 »ἄλομον. ἡμέρας καιρός ἐστι διζήσθαι
 »ἐκείνους, εὐρόντας δὲ, ὑπὲρ τε ἡ-
 »μέων καὶ ἡμέων αὐτῶν τίσασθαι.
 »οὕτως ὡς κείνους πρέπει.»

»nóstre, asemenea vom îndrepta
 »(acțiunea) noastră în serviciul
 »(causei) vóstre; precum vedeți,
 »nu numai că desfacem trecăto-
 »rea, dar vom pune încă tótă sir-
 »guința, în dorința ce o avem de
 »a fi liberi; pe când însă noi
 »desfacem acest (pod), veți avea
 »ocasia să căutați pe (Perși) și
 »după ce îi veți găsi, să vă răs-
 »bunați pentru noi și pentru voi
 »înși-vă asupra lor; după cum li
 »se cuvine.»

140. Σκόθαι μὲν τὸ δεύτερον²
 Ἴλιος: πιστεύσαντες λέγειν ἀληθῆα
 ὑπέσχερον ἐπὶ ζήτησιν τῶν Περ-
 σέων καὶ ἡμέραντων πάσης τῆς
 ἐκείνων διαζόσου. Αἴτιοι δὲ τοῦτου
 αὐτοὶ οἱ Σκόθαι ἐγένοντο, τὰς νομάς
 τῶν Ἰππων τὰς ταύτῃ διαφθείραντες
 καὶ τὰ ὕδατα συγχώσαντες³ εἰ γὰρ
 ταῦτα μὴ ἐποίησαν, παρείχε ἄν σφι,
 εἰ ἐβρόλοντο, εὐπετέως ἐξουρέειν⁴
 τοὺς Πέρσας: νῦν δὲ, τὰ σφι ἐδό-
 κασε ἄριστα βεβουλεύσθαι κατὰ ταῦτα
 ἐσφαλίεσαν. Σκόθαι μὲν νῦν τῆς
 σφετέρης χώρας, τῇ χιλός τε τοῖσι
 Ἰπποισι καὶ ὕδατα ἦν, ταύτῃ διαζόν-
 τες ἐδίζητο τοὺς ἀντιπόλεμους,⁵
 δοκέοντας καὶ ἐκείνους διὰ τοιούτων
 τῆν ἀπόδρασιν ποιέεσθαι. Οἱ δὲ δι-

140. Scitii, incredători pen-
 tru a dona oră în Ioniemi că
 spun adevărul, se întórseră îna-
 poi ca să caute pe Perși; dar
 nu deteră de fel peste linia
 lor de retragere. Dar pentru a-
 cestă însuși Scitii fură de vină,
 căci distruseseră (tôte) pășunile
 de cai din localitate și astupa-
 seră puțurile; dacă nu făceau
 acestea, și dacă ar fi voit ei ar fi
 putut lesne să găsească pe Perși:
 și acum, chiar (dispozițiile) ace-
 lea pe cari le crețuseră mai
 bine de luat, acelea fură gre-
 șela lor. Scitii se îndreptară și
 căutară pe inamicii (lor) în acele
 părți ale țării lor unde (mai)

¹ ἡμέρας. Unele ediții ἡμεῖς. Forma adoptată de noi este mai în raport cu dialectul ionic.

² τὸ δεύτερον. Pentru prima oră Scitii se încredură în cuvintele Ioni-
 nilor la pod, când acești din urmă promisera să plece de acolo în țera lor și
 să părăsescă podul. (Veți mai sus Cap. 133) ὀποδεξαμένων Ἴλιων ποιήσαν
 ταῦτα.

³ τὰ ὕδατα συγχώσαντες. Veți mai sus Cap. 120 τὰς κρήνας συγγόνε.

⁴ ἐξουρέειν. Unele ediții, între cari și aceea a lui Creutzer, adoptă forma
 atică ἐξουρέω.

⁵ ἀντιπόλεμους. Aci două manuserise cel saucroftian și cel wesselingian
 au ἀντιπόμεους; dar pentru cuvintele amănunte la nota No. 1, pag. 183 am pre-
 ferit forma ἀντιπόμεους.

Πέρσαι τὸν πρότερον ἑωυτῶν γενόμενον στίβον, τοῦτον φυλάσσοντες ἤρισαν, καὶ οὕτω μόγεις εὐρον τὸν πόρον. Οἷα δὲ νοκτός τε ἀπικύμενοι καὶ λελομένης τῆς γεφύρης ἐντοχόντες¹ ἐς πᾶσαν ἀρρωδίην ἀπικατο, μὴ σφρας οἱ Ἴωνες ἑωσι ἀπολειποτάς.

141. Ἦν δὲ περὶ Δαρτεῖον ἀνὴρ Αἰγύπτιος, φωνέων μέγιστον ἀνθρώπων τοῦτον τὸν ἀνδρα² καταστάντα ἐπὶ τοῦ χεῖλους τοῦ Ἰστρου ἐκέλευε Δαρτεῖος καλεῖν Ἰστιαῖον Μιλήσιον.³ Ὁ μὲν δὴ ἐποίησε ταῦτα Ἰστιαῖος δὲ, ἐπακούσας⁴ τῷ πρώτῳ κελεῦσματι,⁵ τὰς τε νέας ἀπάσας παρεῖχε διαπορθεύειν τὴν στρατικὴν καὶ τὴν γέφυραν ἔξευξε.

142. Πέρσαι μὲν ὦν οὕτω ἐκφεύγουσι.⁶ Σκῆθαι δὲ διζήμενοι καὶ

era pășune pentru cai și apă, socotind că aceia vor opera retragerea (lor) prin acele părți. Persii însă merseră păstrând tot urmele pe cari veniseră înainte, și (chiar) astfel d'abia găsiră podul. (Fiind că) era noapte când sosiră și detera peste podul desfăcut, ei se temură foarte mult ca nu cumva să i fi părăsit Ionienii.

141. P'între aceia (cari erau) împrejurul lui Dariu se afla și un egiptean carele scia să strige mai tare decât ori care altul: pe omul acesta Dariu îl aședă pe malul Istrului și îi dete ordin să strige pe Istieū din Milet. El făcu acésta; Istieū, auzind la prima strigare, aduse tóte navele ca să transporte trupele și în acelaș timp drese podul.

142. Astfel dar scăpară Persii: iar Scitii, căntându'i (în van),

¹ λελομένης τῆς γεφύρης ἐντοχόντες. Nu trebuie să ne surprindă acest genitiv după ἐντοχόντες, care, deși rar, nu este fără precedent, mai ales cu un verb compus. Greșesc dar acei cari consideră λελομένης τῆς γεφύρης ca un genitiv absolut și subînțeleg τῷ πόρῳ după ἐντοχόντες.

² τοῦτον τὸν ἀνδρα. Unele manuscrise de ordin inferior au τοῦτον δὴ τὸν ἀνδρα.

³ καλεῖν Ἰστιαῖον Μιλήσιον. Acesta indică în ce poziție de preeminență era Istieū aci și că într'ensul Persii aveau mai multă încredere decât în ori care altul.

⁴ ἐπακούσας. Nu ὀπακούσας, cum scriu greșit câte va ediții.

⁵ κελεῦσματι. Manuscrisul florentin și încă unul, adoptă forma ordinară κελεύματα: și în pasagiul din cartea VII, Cap. 16, unde mai revine acest cuvînt, avem acelaș manuscris florentin, sprijinit de trei altele, omitînd pe σ. Acolo însă, ca și aci, manuscrisele cele mai autorizate sunt în favoarea formei arhaice și poetice κέλευσμα.

⁶ Πέρσαι μὲν ὦν οὕτω ἐκφεύγουσι. Rawlinson, într'o notă asupra acestui pasagiū, face o revistă a întregii expediții a lui Dariu în Scitia și combate tóte argumentele produse de diferiți comentatori în contra posibilității acestei expediții și prin urmare în contra veracității autorului nostru. Nota acésta a lui Rawlinson este de așa mare importanță și aruncă atăta lumină asupra întregii cestiuni încât cred oportun s'o traducem aci. Iată ce ȳice el în acea notă: «Aci mi se pare locul ca să revinim întréga istorie a acestei expediții în privința căreia mai toți scriitorii moderni sunt foarte sceptici. (Niebuhr, Vortrüge über alte Geschichte, I, pag. 189—191; Grote, IV, pp. 354, 361. Thirlwall, cap. XIV, pag. 223, ediția 8 vo; Dahlmann's life, p. 120, (E. T.) Putem considera ca cert faptul

τὸ δευτερον ἡμαρτον τῶν Περσέων. ¹ | pentru a doua oră, nu (putură)
 Καὶ τοῦτο μὲν, ὡς ἔονται Ἴωνας | să dea peste ei. (Din cauza

»că Darius a condus o expediție în Scitia, trecând Bosforul Traciei și Dunărea: »acesta este un punct asupra căruia nici Ctésias nu a cercat să contradică pe »Erodot (Excerpta ap. Photium, § 17). Trecerea Bosforului și a Dunării pe po- »duri construite de marinarii elini și prezența lui Miltiad la amândouă aceste tre- »ceri sunt fapte tot așa de pozitive ca bătălia de la Maraton. Și iar, resul- »tatul general al expediției, — rezultat mai mult negativ — și anume că Darius ar fi »pătruns până la o distanță ore care în interiorul Scitiei și că s'ar fi întors »înapoi fără să fi obținut vre-un succes însemnat sau să fi suferit vre-o pierdere »mare, sunt fapte bine constatate. Ctésias, în această privință, este în deplin acord »cu Erodot, deși el ne prezintă afacerea într'un mod mai puțin favorabil Per- »șilor de cât Erodot: dar pentru ca să putem judeca între acești doi autori, vom »vedea că în favoarea narațiunii lui Erodot avem faptele și consecințele următoare: »1°. reînforcarea salvă a regelui; 2°. puțința pentru el de a detașa din armata lui »80.000 de oameni sub comanda lui Megabaz (Cap. 143) și 3°. influența ce o caș- »tigă el în Europa dela data acelei expediții. Scepticismul autorilor moderni de- »curge din circumstanțele campaniei scitice, din itinerariul urmat, și din lun- »gimea atât drumului cât și a timpului (2 luni) cât se presupune că ar fi rămas »Darius pe teritoriul Scitilor. Mai întâiu se consideră imposibil ca Darius să »fi putut străbate vara și fără flotă riuri de dimensiunea Dnistrului, Dniprului »și Donului (Grote, p. 355 și Niebuhr, p. 191.) și al doilea, ca armata lui să fi pu- »tut rezista atâta timp și străbate un drum așa de lung, când localitatea era »pustiie, și afară de aceasta, când inadins fusese pustiiată înaintea venirii lui. »Aceste dificultăți însă nu sunt așa de mari precum s'ar crede: »chiar de »ar fi așa, urmăzând Rawlinson, nu trebuie pentru acesta să bănuim atâta pe Erodot »încât totă scrierea lui să fie suspectă. Trebuie din contra să căutăm pe »cât se poate se întărim credința în veracitatea istoricilor antichității, căci »dacă un autor cum e Erodot e socotit capabil de a înșira o carte întregă de »invenții, cu detalieri cum le avem aci în istoria acestei expediții a lui Darius »în Scitia, nu mai există rațiune ca să credem nimic din câte citim într'ensul: »în ceea ce privește greutățile (continuă Rawlinson în nota lui) cari au indus »pe mulți critici să respingă narațiunea lui Erodot, este de observat: 1° că »Persii trebuie să fi fost foarte experți în arta de a trece riuri, pentru că aveau »dese ocazii s'o facă în părțile lor, unde curg riuri mari cum este Tigrul, Eu- »fratul, Zabul, Diyalahul, Kerkhahul ș. c. l. cari toate sunt ape navigabile, »(»νῆσοι περὶ τοῖς cum dice autorul nostru) și situate într'o localitate unde ar- »mata avea dese ocazii să opereze. 2° Persii aveau obiceiul să treacă asemenea »ape pe piei umflate cu aer, lucru care se poate constata din sculpturile dela »Nimrud (Vezi Layard, planșe 15, 16 și 33). Pieile acestea, sau că se țineau în »brațe sau că se legaau de plute. O armată persană, când intra în campanie »era aprovizionată cu asemenea piei, atât pentru scopul indicat cât pentru a trans- »porta apă de băut. La trecerea unui riu toate aceste piei pline cu apă se transformau »în burdufuri sau bășici, și după trecere se umpleau din nou cu apă. Al 3°, nu e »de loc probat că Scitii nu au avut luntre pe riurile lor, luntre pe cari putea prea »bine să pue mâna o armată de ocupațiune; și chiar dacă nu existau asemenea »luntre, malurile riuurilor, mai ales în partea inferioară a cursului lor, aveau pă- »duri multe și oferiau material suficient pentru construcții de plute neces- »sarie la trecerea bagajelor armatei, pe când de altă parte oamenii și animalele »puteau să treacă înnot sau ajutați cu bășicile lor. Al 4-lea; nimic nu dovedește că »Scitii s'ar fi opus trecerii acestor riuri, precum o crede Grote; din contra, »tactica Scitilor se vede că a fost de a evita ori ce întâlnire sau ciocnire cu »Persii, lucru care ar fi avut loc fatalmente dacă ei cercaseră să reziste. »Acum, întru cât privește provisiile: obicinuița popoarelor orientale cu tre- »cerea pustiilor în caravane numeroase cari purtau provisiu pentru luni întregi, »trebuia să înlesnescă unor expediții ca aceea a lui Darius independența lor de ne- »cesitățile de cari depinde o armată ordinară când trece printr'o țară inamică. »În fine Rawlinson arată că cu excepții mici în calcule de timp, narațiunea lui »Erodot e probabil exactă.

τὸ δευτερον ἡμαρτον τῶν Περσέων. Pentru prima oră, vezi la Cap. 136.

ἐλευθέρους, ¹ κακίστους τε καὶ ἀνανδραπάτους κρινουσι· εἶναι ἀπάντων ἀνθρώπων τοῦτο δὲ, ὡς δοῦλων Ἴωνων ² τὸν λόγον ποιούμενοι, ³ ἀνδραπόδα φιλοδέσποτα φασὶ εἶναι καὶ ἄδρηστα ⁴ μάλιστα. Ταῦτα μὲν δὴ Σκόθῃσι ἐς Ἴωνας ἀπέριπται. ⁵

aceea și dic ei (despre Ionienii) că dacă se consideră Ionienii ca liberi, atunci ei îi socotesc ca pe cei mai vili și mai puțin bărbați d'între toți omenii; iar pe de altă parte, privindu-i sub punctul de vedere de sclavi, ei dic că sunt sclavi cei mai credincioși stăpânului lor, și cu osebire cei mai puțin dispuși să fugă. Acestea dar le aruncară Scitii la (adresa) Ionienilor.

143. Δαρειὸς δὲ διὰ τῆς Θρητικής πορευόμενος, ⁶ ἀπίκετο ἐς Σηστών τῆς Χερσονήσου. ⁷ Ἐνθεῦτεν δὲ αὐτὸς μὲν διέβη τῆσι νηυσὶ ἐς τὴν Ἀσίην, λαίπει δὲ στρατηγὸν ἐν τῇ Εὐρώπῃ Μεγάβαζον, ⁸ ἄνδρα Πέρ-

143. Darius, trecând prin Tracia, ajunsese la Sestos în Chersones. De acolo el trecu cu nave în Asia, dar lăsă în Europa comandant pe Megabaz, un persan; acestuia om îi făcuse Darius odată

¹ ὡς ἐόντας Ἴωνας ἐλευθέρους: »Întru cât s'ar considera Ionienii ca oameni liberi este adevăratul sens al frazei; de unde rezultă că varianta »ἐλευθέρους«, care se găsește în două ediții, este greșită.

² ὡς δοῦλων Ἴωνων. E de notat că antitesa această este neregulată în construcție, partea a doua »ὡς δοῦλων« s. c. l. ne-având aceeași structură gramaticală ca partea cea dintâia »ὡς ἐόντας Ἴωνας ἐλευθέρους«. Logicesc vorbind fraza este una și aceeași, dar ca formă gramaticală avem două fraze cu totul deosebite. Tradusă textual fraza sună ast-fel: »pe de o parte, (considerând) pe Ionienii ca liberi s. c. l. pe de altă parte, vorbind de ei sub punctul de vedere de sclavi« s. c. l. Caracterul distinct al frazei a doua necesită repetirea cuvântului Ἴωνων, de altminteri inutil dacă era întreaga frază uniformă, ca de exemplu, dacă am avea ὡς ἐόντας Ἴωνας ἐλευθέρους κ. τ. λ. ὡς δοῦλους, ἀνδραπόδα κ. τ. λ. Am tradus pentru mai multă claritate dând sensul logic al frazei și sacrificând forma strict gramaticală.

³ τὸν λόγον ποιούμενοι: »Vorbind de ei ca: expresie favorită a autorului, pe care o mai găsim în Cartea I, cap. 213, în Cartea III, Cap. 25 și în mai multe alte locuri.

⁴ ἄδρηστα. Nedisus să fugă, care nu este »δραπέτης«.

⁵ ἀπέριπται. Exprimă tot d'auna aruncarea unei invective. Avem acest verb întrebuințat așa în Cartea I, Cap. 153: »ταῦτα ἐς τοὺς πάντας Ἑλλήνας ἐπέριψε ὁ Κῆρος τὰ ἔπει«. În Cartea VII, Cap. 13: »ἀεικίστερα ἀπερίψατο ἔπει«, și în Cartea VIII, Cap. 92. »ταῦτα ἀπέριψε ἐς Θεμιστοκλέα«.

⁶ Δαρειὸς δὲ διὰ τῆς Θρητικής πορευόμενος. Erodot nu ne dă nici un detaliu despre cele petrecute în trecerea lui Darius prin Tracia până ce ajunge la Elepont, dar e de presupus că el trecu foarte repede Balcanul în graba lui să ajungă mai curând în Asia.

⁷ Σηστών τῆς Χερσονήσου. În fața orașului asiatic Abidos, aproape de intrarea Elepontului, despre marea Egee.

⁸ Μεγάβαζον. Un manuscris, acel din Paris, scrie aci Μεγάβοζον, și multe ediții scriu astfel pentru cuvântul că Eustatiu (ad. III. p. 182) povestesc această anecdotă despre Megabiz și nu despre Megabaz; asemenea Plutar, relatând același lucru, face pe fiul lui Magabiz, Zopir, eroul anecdotei. Cred că Megabiz și Megabaz sunt numai forme diferite ale unui nume destul de răspândit în Persia și

την τῷ Δαρειῷ κοτε ἔδωκε γέρας· τοιόνδε εἶπας ἐν Πέρσῃσι ἔπος· ὄρμημένον Δαρείου βουίαις τρώγειν, ὡς ἄνοιξε τάχιστα τὴν πρώτην τῶν βουίαιων, εἶρετο αὐτὸν ὁ ἀδελφεὸς Ἄρτάβανος, ὃ τι βούλοιοι' ἂν οἱ τοσοῦτο πλήθος γενέσθαι, ὅσοι ἐν τῇ βουίῃ κόκκοι; Δαρεῖος δὲ εἶπε, Μεγαβάζου¹ ἂν οἱ τοσοῦτους ἀριθμὸν γενέσθαι βούλεσθαι μᾶλλον ἢ τὴν Ἑλλάδα ὑπάρχοον. Ἐν μὲν δὴ Πέρσῃσι ταῦτά μιν εἶπας ἐτίμα· τότε δὲ αὐτὸν ὑπέλειπε στρατηγόν, ἔχοντα τῆς στρατιῆς τῆς ἐσωτοῦ ὀκτὼ μυριάδας.²

144. Οὗτος δὲ ὁ Μεγαβάζος εἶπας τότε τὸ ἔπος³ ἐλίπετο⁴ ἄλλ-

(mare) cinste adresându-i în fața Perșilor următorul compliment: procedând Dariu să mănânce rodii, îndată ce deschise el cea dintâi rodie, Artaban, fratele lui, îl întrebă ce ar dori el să posede în așa mare cantitate câte sunt bobe în rodie? Dariu răspunse că ar preferi să aibă în fință un tot așa (de mare) număr de Megabazi decât (să aibă) Elada supusă. Astfel, zicând acestea, el îi făcea, după datina Perșilor, (mare) cinste: atunci dar îl lăsa în comandă (în Europa) având la dispoziție opt mii de oameni din armata lui.

144. Acest Magabaz lăsa o amintire neștersă din (mintea)

pe care l'au purtat mai mulți, căci e clar că persoana din text aci nu este identică cu Megabiz despre carele se vorbește în Cartea V, la Cap. 10, 12, 24, și en carele s'a asociat Gobrias în conspirația urzită contra Magului Smerdis. Acel Megabiz sau Megabaz, era un om așa de cunoscut încât, de sigur, Erodot nu l'ar fi cualificat aci în termenii vagi ἄνδρα Πέρσης. Dar până a crede cu Blakesley că Megabiz și Megabaz sunt două nume cu totul deosebite și că nu sunt termenii convertibili, distanța e mare. Argumentul lui Blakesley în favoarea teoriei admise de el este foarte slab: el dice că este o eróre a crede că Megabiz și Megabaz este unul și același nume chiar pentru acei cari relatează anecdota de față, căci, dice el, singurii istoricii nu sunt de acord asupra cestiunii cine era eroul anecdotei: unii, ca Eustatiu, dice Megabiz, dice Megabiz, alții Megabaz, cum e și textul majorității manuscriselor lui Erodot, în fine Plutare dice Zopir. Slăbiciunea acestui argument al lui Blakesley reese mai bine când notăm că Zopir, eroul anecdotei după Plutare (Apophtegmata, p. 173), a fost fiul lui Megabiz, astfel încât Plutare nu face decât să atribue fiului ceea ce alții atribuiău tatălui, și tatăl lui Zopir nu este o persoană străină cu totul cum pare a insinua Blakesley, dar același Megabiz sau Megabaz din textul nostru. Foarte bine face însă Blakesley când deosebeste între acest individ și cel menționat în Cartea V, Cap. 10, 12 și 24, carele iar este un Megabiz sau Megabaz cu totul diferit de acesta. Am preferit aci ortografia Megabaz ca fiind aceea a aproape tuturor manuscriselor: numai cel din Paris are Μεγαβάζου, reproduș și în textul lui Creutzer.

¹ Μεγαβάζου. Avem aci aceleași variante ca cele descrise în nota precedentă.

² ὀκτὼ μυριάδας. Ceea ce probază două lucruri: întâiu absurditatea teoriei lui Rennell, că cifra de 700,000, menționată mai sus la Cap. 87, trebuie să fie o eróre pentru 70,000; pe urmă faptul că Dariu nu suferi pierderi așa mari în Scitia cum au pretins căi-va autori, din contra, el fu mai fericit decât Crasus și Napoleon cari au repetit asemenea încercări.

³ εἶπας τότε τὸ ἔπος. Cuvîntul lui Megabaz fu atribuit mai târziu oracolului din Delfi. (Veđi mai jos nota 3, pag. 157).

⁴ ἐλίπετο. După manuscrisul sancroftian și după textul lui Bachr. Multe ediții au ἐλείπετο, între cari și aceea a lui Blakesley.

νατόν μνήμην πρὸς Ἑλλησποντίων. Γενόμενος γὰρ ἐν Βοζαντίῳ, ἐπόθετο ἐπτακαίδεκα ἔτησι πρότερον Καλχηθονίους κτίσαντας τὴν χώραν Βοζαντίων.¹ πυθόμενος δὲ ἔφη, »Καλχηθονίους τοῦτον τὸν χρόνον τυγγάνειν ἔοντας τυφλοῦς.² « οὐ γὰρ ἂν τοῦ καλλίωνος παρεόντος κτίσειν χώραν, τὸν αἰσχίονα ἐλέσθαι, εἰ μὴ ἦσαν τυφλοί.³ Οὗτος δὲ ὢν τότε ὁ Μεγάβαζος στρατηγὸς λειψθαῖς ἐν τῇ χώρῃ Ἑλλησποντίων, τοὺς μὴ μηδίζοντας κατεστρέφετο. Οὗτος μὲν γὰρ ταῦτα ἔφησσε:

145. Τὸν αὐτὸν δὲ τοῦτον χρόνον ἐγίνετο ἐπὶ Λιβύῃν⁴ ἄλλος στρατῆς μέγας στόλος, διὰ πρόφασιν τὴν ἐγὼ ἀπηγγήσομαι, προδουγησάμενος πρότερον τάδε. Τῶν ἐκ τῆς Ἀργούδος ἐπιβατέων παίδων παῖδες,⁵

Elespontinilor prin cuvîntul următor pe care îl dîse. Aflându-se (o dată) la Bizanța, i se spuse că Calcedonienii zidiseră orașul lor cu șapte-spre-dece ani înaintea Bizantinilor; aflînd el acesta, observă cum că »Calcedonienii trebuie, pe timpurile acelea, să fi fost orbi;« căci dacă nu ar fi fost ei orbi nu ar fi ales un sit inferior, avînd la dispoziție unul mai bun ca să 'și zidescă orașul. Acest Megabaz dar, lăsat atunci cu comanda în țera Elespontinilor, supuse pe aceia cari nu voiaū să se alieze cu Perșii. Acestea le făcu deci Megabaz.

145. Tot pe timpul acesta o altă mare parte a armatei merse în contra Libiei sub pretextul pe care îl voiū expune, după ce mai întăiū voiū relata cele următoare: Fiii fiilor navigatori-

¹ ἐπτακαίδεκα ἔτησι πρότερον Καλχηθονίους κτίσαντας τὴν χώραν Βοζαντίων. Calcedona (Kadi-kieue de astăzi) fu fundată la anul 674 înainte de Christos, iar Bizanța tocmăi la anul 657 înainte de Christos. Unii scriu Καρχηδονίους, alții Χαλκηθονίους, dar ortografia acestui nume e nefixată și indiferentă.

² Καλχηθονίους τοῦτον τὸν χρόνον τυγγάνειν ἔοντας τυφλοῦς. E evident că între poziția Calcedoniei și a Bizanței nu e de comparat: Strabon ne spune că chiar la fundarea Bizanței, Calcedonienii fură taxați de orbie că nu își aleseseră locul din față pe coasta Europei. Modul cum Strabon relatează istoria fundării Bizanței este că oracolul din Delfi, dînd o dată un sfat unor Elini cari voiaū să fundeze o colonie, le dîse: »Zidiți cetatea vōstră în fața orbilor.« Asemenea și Tacit (Anal. XII, 63) urmēză tot legenda acēsta, pe care Erodot evident că nu o cunoșcea. Importanța ce în urmă a căpătat-o Bizanța și imensa ei dezvoltare, care făcu dintr'ēnsa mai tîrziu capitala lumii, ne arată cît de justă fu imputarea de orbie făcută Megarienilor cînd fundară Calcedona.

³ οὐ γὰρ ἂν τοῦ καλλίωνος παρεόντος κτίσειν χώραν, τὸν αἰσχίονα ἐλέσθαι: εἰ μὴ ἦσαν τυφλοί. Nu cred că aceste cuvînte fac parte din vorbele lui Megabaz: ele sunt mai mult explicative ale autorului în dorința lui de a arăta care fu raționamentul care conduse pe Megabaz să dică acēsta. De aceea cred că e în erōre Rawlinson cînd pune aceste cuvînte în gura lui Megabaz.

⁴ ἐπὶ Λιβύῃν. Acēstă expediție nu fu generală în contra Libiei ci numai în contra Barcanilor (vedei mai jos Cap. 162 și 167).

⁵ Τῶν ἐκ τῆς Ἀργούδος ἐπιβατέων παίδων παῖδες. Legenda Argonauților în Lemnos este precum urmēză: Înaintea sosirii Argonauților în Lemnos

ἔξελασθέντες¹ ὑπὸ Πελασγῶν τῶν ἐκ Βραυρῶνος λεγόμενων τὰς Ἀθηναίων γυναικας,² ὑπὸ τούτων ἔξελασθέντες ἐκ Δήμνου οἴχοντο πλεόντες ἐς Λακεδαίμονα· ἰζόμενοι³ δὲ ἐν τῷ Τηγέτω⁴ πῦρ ἀνέκαιον.⁵ Λακεδαμόνιοι δὲ ἰδόντες ἄγγελον ἔπεμπον· πεισόμενοι, τίνες τε καὶ ὀκίθην εἰσὶ; Οἱ δὲ τῷ ἀγγέλῳ εἰρωτέοντι ἔλεγον, ὡς εἴησαν μὲν Μινύαι,⁶ παῖδες δὲ εἶεν τῶν ἐν τῇ Ἄργῳ πλεόντων ἥρων· προσχόντας δὲ τούτους ἐς Δήμνον φρεθεύσαι σφεας. Οἱ δὲ Λακεδαμόνιοι, ἀκηροῦτες τὸν λόγον τῆς γενεῆς τῶν Μινυέων, πέμφαντες τὸ δεύτερον εἰρώτεον, τί θέ-

lor (vasului) Argo, alungați fiind de Pelasgii cari răpiseră femeele Atenienilor din Brauron, alungați fiind (dic) de acestia din Lemnos, plecară pe mare, și merseră la Lacedemona; aședându-se ei pe (muntele) Taiget, aprinseră foc (acolo). Lacedemonienii, vedând (acesta) trimiseră un sol să întrebe cine și de unde sunt. Acestia răspunseră la întrebările solului, că erau Miniei și că erau nepoții eroilor cari plutiseră pe (vasul) Argo; căci aceia, oprindu-se cât va timp la Lemnos, îi născuseră

subt conducerea lui Iason, bărbații din acea insulă tratară cu multă cruțime pe nevestele lor. Acestea se resculară și uciseră pe toți bărbații, astfel încât, când sosi vasul »Argo« după expediția în Colehida, insula era locuită numai de femei. Navigatorii fură primiți cu mare bucurie de către femeele lemniene și regina lor Ipsipile avu chiar gemeni cu Iason. Astfel se populă din nou insula și se născură acei »παῖδες παίδων ἐπιβρατείων τῶν ἐκ τῆς Ἄργου« despre cari e vorba aci. Legenda femeilor lemniene era bine cunoscută și forma un subiect favorit pentru poezii și drame. Chiar Sofocle a scris o tragedie intitulată »Λήμνιοι« care s'a perdut.

¹ ἔξελασθέντες. Astfel vedem scris în majoritatea manuscriselor. Câteva însă scriu ἔξελαθέντες; așa scrie și textul aldin urmat de Creutzer. Tot astfel și în Cartea III, Cap. 46 și 51, unde se mai ivesce cuvintul acesta.

² Πελασγῶν τῶν ἐκ Βραυρῶνος λεγόμενων τὰς Ἀθηναίων γυναικας. Acesta se arăză în detaliu în Cartea VI, Cap. 138, unde se spune că Pelasgii aceștia sunt tot aceia cari cu puțin timp înainte fuseseră stabiliți la pôlele muntelui Imet. Brauron nu era departe de acest munte pe malul mării; ruinele se numesc astăzi »Palaiobrauna«. În acel oraș se celebrau serbătorile Dianei taurice și cu ocazia unei asemenea serbări se făcu de Pelasgi răpirea despre care este aci vorba.

³ ἰζόμενοι. În manuscrisul lui Sancroft și în alte două, avem ἔζόμενοι și Schweighäuser crede că ἔζεθαι se dice despre puțini indiviđii, iar ἰζεσθαι se aplică unui popor întreg. În toate cazurile nimic nu justifică această presupunere. Mai jos, la Cap. 145, toate manuscrisele au ἰζοντο.

⁴ ἐν τῷ Τηγέτω. Se dă numele de Taiget aceluși șir de munți înalți care se ridică la apusul valei râului Eurotas. Mai târziu luă numele de »Pentadactilon« iar astăzi se numește Sf. Ilie.

⁵ πῦρ ἀνέκαιον. Un manuscris la Florența are πῦρ ἔκαον. Focurile le aprinseră emigrații aceștia din Lemos erau simbolul cultului introdus din acea insulă, dedicată zeului Vulcan, căci acolo căduse el din cer și în acea insulă i se făceau onoruri speciale.

⁶ Μινύαι. Acesta era numele care se da Argonautilor (Pindar Pith. IV, 69). Unii dic că acest nume se dete acestora fiind că Iason ar fi fost un descendent al unui ōre-care Minias (veđi Apollon: Rhodius I, 229). Alții, cu mai mult cuvint cred că din timpurile celei mai mari antichități Minieii erau o rasă puternică în Tesalia (Plin. H. N. IV, 8) și în Magnesia (Strabon IX) precum și la Orchomen. Se pretinde că Iolchos era o colonie din Orchomen.

λοντας ἤκειν τε ἐς τὴν χώραν καὶ πῦρ αἰθροῖεν; Οἱ δὲ ἔφασαν ὑπὸ Πελασγῶν ἐκβληθέντες ἤκειν ἐς τοὺς πατέρας: ¹ δικαιοτάτου γὰρ εἶναι οὗτω τοῦτο γίνεσθαι: ² δέεσθαι τε οἰκέειν ἅμα τοῦτοις, μοῖραν τε τιμῶν μετέχοντες καὶ τῆς γῆς ἀπολαχόντες. Λακεδαιμόνιοισι δὲ ἔαδε δέεσθαι τοὺς Μινύας, ἐπ' οἷσι θέλουσι αὐτοί: ³ μάλιστα δὲ ἐν γῆ σφραξ, ὥστε ποιέειν ταῦτα, τῶν Τυνδαριδῶν ⁴ ἢ νουτελίη ἐν τῇ Ἀργεῖ. Δεξάμενοι δὲ τοὺς Μινύας γῆς τε μετέδοσαν καὶ ἐς φυλάξ διεδάσαντο. ⁵ Οἱ δὲ αὐτίκα μὲν γάμους ἔγγημαν, τὰς δὲ ἐκ Λήμνου ἤγοντο, ἐξέδοσαν ἄλλοιςι.

pe dênşii. Lacedemonienii, auzind legenda originii Minieilor, trimiseră pentru a doua oară (un sol), (și) îi întrebă ră cari erau intențiile lor de s'a'u așezat în țără și a'u aprins foc? Ei răspunseră că goniți fiind de Pelasgi, veniau la părinții lor: căci acésta era și ceea ce aveau mai nemerit de făcut; că se rugău (să li se permită) să locuiască împreună cu dênşii, făcându-se părtași drepturilor lor și să obție loturi de pământ. Lacedemonienii găsiră cu cale să primescă pe Miniei cu (condițiile) ce le cereau ei: motivul care îi îndemnă mai cu osebire să facă acésta fu navigația Tindarișilor pe (vasul) Argo. Primind ei pe Miniei, le deteră loturi de pământ și le împărțiră pe triburi. Acestia îndată se căsătoriră cu femeii (spartane) și deteră altor (Spartani) pe acele (femei) pe cari le aduseseră din Lemnos.

¹ ἤκειν ἐς τοὺς πατέρας. Aci se face aluzie la Castor și Polux, eroii Spartei, cari fuseseră Argonauți și cari prin urmare erau moșii acestor Miniei, astfel încât Miniei acéștia puteau să dică că vin la părinții lor. Rawlinson crede că acești Miniei erau fugari, nu din Lemnos, dar din Orchomen, goniți de invazia Beotienilor (Tucid I, 12) și că ei scorniseră acésta legendă pentru a pretinde rudenie cu Spartanii. Scim din Cartea I, cap. 146 că cei mai mulți Miniei fugari trecură în Asia mică.

² ἐπ' οἷσι θέλουσι αὐτοί. Müller critică mult pe Erodot pentru afirmarea acésta că Lacedemonienii ar fi primit pe Miniei fără esitație și le ar fi acordat de odată deplinătatea drepturilor cetățenești; el presupune că acestia nu au fost admiși la început decât ca perioikoi. Este foarte adevărat că mai târziu Spartanii nu mai acordară așa lesne dreptul de cetățenie (Veđi Aristot. Pol. II, 6, § 12), și însuși Erodot în Cartea IX, Cap. 33 și 34, ne spune că asemenea drepturi nu au fost acordate decât la doi indiviđi. Dar nu trebuie să deducem de acolo că ei au fost așa de riguroși în primele timpuri ale formării statului lor, când era natural ca ei să caute să se întărească primind pe orî cine în sinul lor. De aceea e probabil și foarte natural ca ei să fi îmbrățișat astfel ocazia de a primi ca frați pe nisce omeni cari pretindeau a fi de un neam cu ei. Tot astfel au făcut Romanii când au primit pe fugarii Sabinii (Veđi Liviu II, 16).

³ Τυνδαριδῶν. Castor și Polux, eroii Spartei.

⁴ ἐς φυλάξ διεδάσαντο. Veđi mai sus nota No 2.

146. Χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διεξελθόντος αὐτίκα οἱ Μινῶαι ἐξῆβρισαν, τῆς τε βασιλείης μεταίεοντες καὶ ἄλλα ποιῶντες οὐκ ὄσια. Τοῖσι ὧν Λακεδαιμόνιοι εἶδος αὐτοῦς ἀποκτεῖναι συλλαβόντες δὲ σφραγ καταβάλον ἐς ἐρκτήν (κτείνουσι δὲ τοὺς ἄν κτείνωσι Λακεδαιμόνιοι νυκτός, μετ' ἡμέρην δὲ οὐδένα ¹). Ἐπει ὧν ἐμελλόν σφραγ καταγράψασθαι, ² παραιτήσαντο αἱ γυναῖκες τῶν Μινῶων, ἐοῦσαι ἅσαι τε καὶ τῶν πρώτων Σπαρτιητέων θυγατέρες, ἐσελθεῖν τε ἐς τὴν ἐρκτήν καὶ ἐς λόγους ἐλθεῖν ἐλάχιστη τῶ ἐωυτῆς ἀνδρὶ. Οἱ δὲ σφραγ παρήκαν, οὐδένα δόλον δοκῶντες ἐξ αὐτέων ἔσεισθαι. ³ Αἱ δὲ ἐπει τε ἐσήλθον, ποιῶσι τοιάδε πᾶσαν τὴν εἶγον ἐσθῆτα παραδοῦσαι τοῖσι ἀνδράσι αὐταὶ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἔλαβον. Οἱ δὲ Μινῶαι ἐνδύντες τὴν γυναικητὴν ἐσθῆτα, ἅτε γυναῖκες ἐξῆσαν ἔξω, ἐκφυγόντες δὲ τρόπῳ τοιοῦτῳ ἵκοντο αὐτὶς ἐς τὸ Τηγετον.

147. Τὸν δὲ αὐτὸν τοῦτον χρόνον Θήρας ὁ Ἀδτεσίωνος, τοῦ Τισαμενοῦ, τοῦ Θερασάνδρου, τοῦ Ηο-

146. Nu trecu mult timp și Minieii începură să devie aroganți, să aibă pretenții la puterea suverană și să facă alte neleginiri. Atunci Lacedemonienii găsiră cu cale să-î extermină: îi arestară și îi aruncară în temniță; — Lacedemonienii execută noaptea pe cei condamnați la moarte, nici o dată ziua. — Atunci, când se apropiă timpul ca să fie ei executați, nevestele Minieilor, cari erau nu numai cetățene dar încă ficele celor mai de frunte d'între Spartani, cerură voie să intre în temniță și să se întretie fie care cu bărbatul ei. (Spartani!) le acordară (acesta), nebănuind că ele ar fi în stare să comită vre o viclenie. Iată ce făcură ele când intrară: ele deteră bărbaților lor τότε vestmintele ce le aveau (pe ele) și luară pe acelea ale bărbaților lor. Minieii îmbrăcând vestmintea femească, eșiră afară ca femeii, și scăpând în modul acesta, se aședară din noă pe Taiget.

147. Totpe timpul acesta Teras (fiul) lui Autesion, (fiul) lui Tisamen, (fiul) lui Tersandru,

¹ κτείνουσι δὲ τοὺς ἄν κτείνωσι Λακεδαιμόνιοι νυκτός, μετ' ἡμέρην δὲ οὐδένα. Traducerea literală a frazei aceștia ar fi: »Lacedemonieniiucid pe cine au să ucidă, noaptea, iar în timpul zilei pe nimeni».

² καταγράψασθαι. Erodot întrebuințează cuvîntul acesta tot în acelaș sens în Cartea I, Cap. 82 și în Cartea I, Cap. 24 »διαγράψασθαι».

³ οὐδένα δόλον δοκῶντες ἐξ αὐτέων ἔσεισθαι. Plutare, Poleniu și Valeriu Maxim sunt în deplin acord cu Erodot în narațiunea acestei viclenii, Valeriu Maxim adaugă că femecele intrară cu velerul pe cap în semn de doliu, ceea ce firește înlesni bărbaților ascunderea obrazului lor la eșire: »per simulationem doloris velatis capitibus eos abire passi sunt». Frasa acesta tradusă literal ar fi: »necredînd că vre o viclenie ar eși din elec».

λωνεΐκος, ¹ ἔστειλε ² ἐς ἀποικίην ³ ἐκ Δακεδαίμονος. Ἦν δὲ ὁ Θήρας οὗτος, γένος ἐὼν Καδμείος, ⁴ τῆς μητρὸς ἀδελφῆς τοῖσι Ἀριστοδήμου παισὶ ⁵, Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆϊ ἐόντων ὃ ἔτι τῶν παίδων τούτων νηπίων ἐπιτροπαίην εἶχε ὁ Θήρας τὴν ἐν Σπάρτῃ βασιλῆϊν. ⁶ Ἀδελφόντων δὲ τῶν ἀδελφιδέων καὶ πα-

(fiul) lui Polinice, conducea o colonie din Lacedemona. Acest Teras, fiind un descendent al lui Cadmus, era unchiul despre mumă al fiilor lui Aristodem, Euristen și Procles: de ore ce fiii acestia erau încă nevirstnici, Teras exercită puterea suverană în Sparta în calitate de tutore.

¹ Θήρας ὁ Ἀδτεσίωνος, τοῦ Τισαμενοῦ, τοῦ Θερσάνδρου, τοῦ Πολωνεΐκος. Iată genealogia lui Teras dela Cadmus în jos, cu datele respective conform cronologiei lui Larcher:

Cadmus (venit în Beotia pe la anul 1549 înainte de Christos).

Polidor (1497).

Labdacus (1450).

Laïus (detronat de Licu la 1416, ucis de fiul său Oedip la 1390).

Oedip (1354).

Polinice (1318).

Tersandru (1299, ucis la 1287).

Tisamene (detronat la 1269).

Autesion (detronat la 1249 de către Damasicton).

Teras (născut la 1214. Tutorul lui Euristen și al lui Procles la 1178).

² ἔστειλε. Acest verb indică tot-d'auna pregătiri înaintea trimiterii unei expediții: aci se subînțelege ἐκ τῶν σαῦ λαῶν. Am tradus prin >conducea<, care exprimă mai mult sensul decât traducerea literală a cuvintelor autorului.

³ ἀποικίην. Vezi nota 1, pag. 171 din vol. I.

⁴ γένος ἐὼν Καδμείος. Vezi mai sus nota No. 1.

⁵ τῆς μητρὸς ἀδελφῆς τοῖσι Ἀριστοδήμου παισὶ. Pentru că după tradiția Lacedemoniană, sora lui Teras, care se numia Argeia, se mărită cu Aristodem eraclidul, carele cuceri Sparta și aședă pe Eraclid în Pelopones. Această Argeia, sora lui Teras, deveni mama primilor regi ai Spartei, Euristen și Procles. Iată cum, după presupunerea lui Rawlinson, s'ar fi petrecut faptele: Aristodem, fiul lui Aristomach, descendent al lui Ereul, s'a însurat cu ficia lui Autesion, regelui Tebei și strănepotul lui Polinice, pe când încă dinastia cadmiană nu căluse în Teba. Indată după aceea ar fi murit Autesion și îi ar fi succedat Teras, dar n'a putut să se bucure acesta din urmă de tron mult timp, căci imediat trebuie să fi avut loc învasia Beotienilor, și atunci Teras, fiind alungat de pe tron, nu putu să găsească un refugiu mai natural decât la cumnatul său în Sparta: atunci, murind cumnatul lui pe când fiii lui, Euristen și Procles, erau încă minori, Teras deveni frăște tutorul nepoților lui. Cred însă că Teras nu a fost deloc rege în Teba, pentru cuvântul că Erodot spune că el a gustat din putere la Sparta. Cred că Autesion fu cel din urmă rege din dinastia lui Cadmus la Teba.

⁶ ἐπιτροπαίην εἶχε ὁ Θήρας τὴν ἐν Σπάρτῃ βασιλῆϊν. Literal: >posedă puterea regală în Sparta ca epitropie<; tot așa în Cartea III, Cap. 142, avem >ἐπιτροπαίην παρά Πολυκράτες λαβὼν τὴν ἀρχήν<.

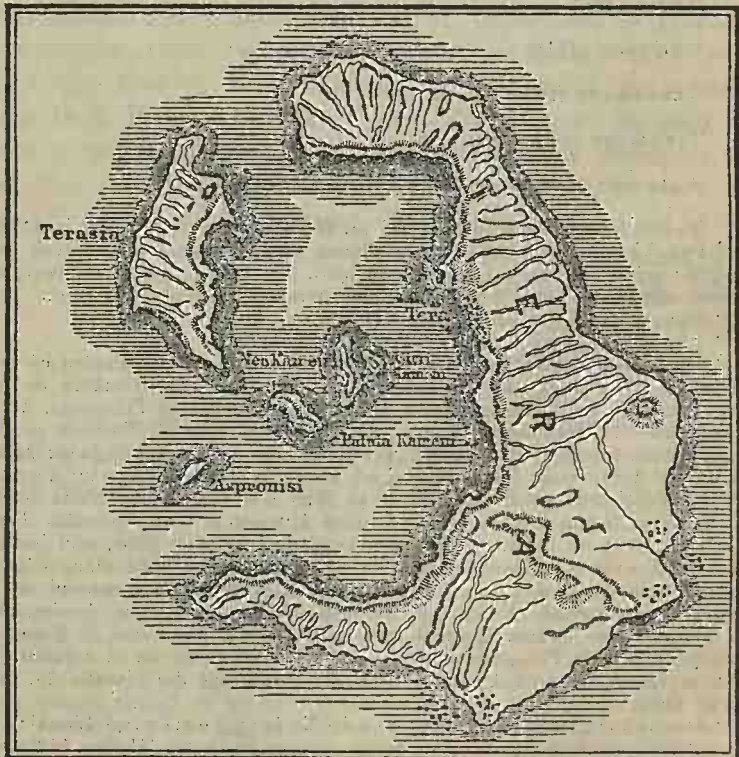
ραλαβόντων τὴν ἀρχὴν οὕτω δὴ ὁ
Θήρας δεινὸν ποιούμενος ἀρχεσθαι
ὑπ' ἄλλων, ἐπεὶ τα ἐγέσαστο ἀρχίης,
οὐκ ἔφη μένειν ἐν τῇ Λακεδαιμονίᾳ,
ἀλλ' ἀποπλεύσεσθαι ἐς τοὺς συγγε-
νέας. Ἦσαν δὲ ἐν τῇ νῦν Θήρῃ κα-
λεομένη νήσῳ πρότερον δὲ Καλλίστη.
τῇ¹ τῇ αὐτῇ ταύτῃ, ἀπόγονοι Μελ-

Când crescură mari frații și când
luară puterea în mână, atunci
îi veni greu lui Teras să fie sub
stăpânirea altor, după ce gus-
tase din putere, și declară că
nu va rămănea în Lacedemona,
dar că se va duce pe mare la
rudele (lui). Pe atunci, în insula,

¹ ἐν τῇ νῦν Θήρῃ καλεομένη νήσῳ πρότερον δὲ Καλλίστη. Să com-
parăm această cu fragmentul din Calimach citat de Strabou de două ori: (VIII,
și XVII).

»Καλλίστη τὸ παλαιόν, τὸ δ' ὕστερον οὐνομα Θήρη
»Μήτηρ εὐίππου πατρίδος ἡμετέρας.

Asemenea și cuvintele lui Plin (H. N. IV, 23). »Thera, cum primum emer-
sit, Calliste dicta. Trebuie aei să notăm că Plin, carele în pasajul acesta vor-
besce despre răsărirea acestei insule din mare, comite o erorē, căci, vorbind în
Cartea II, 87, despre acest fenomen volcanic, el dice că ar fi avut loc în Olim-
piada 135, adică pe la anul 237 înainte de Christos. E evident că această este o

βλιάρω τοῦ Ποικίλω, ¹ ἀνδρὸς Φοίνικος. ² Κάδμος γὰρ ὁ Ἀγγόρος, Ἑδρώπην διζήμενος, ³ προσέσχε ἐς τὴν νῶν Θήρην καλομένην προσχόντι δὲ εἶτε δὴ οἱ ἡ χώρα ἦρεσε, εἶτε καὶ ἄλλως ἠθέλησε ποιῆσαι τοῦτο, καταλείπει. ⁴ γὰρ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ἄλλους τε τῶν Φοινίκων καὶ δὴ καὶ τῶν ἐσωτοῦ συγγενέων Μεμ-

care astădî se numește Tera, dar care este aceeași care mai năinte (se numia) Caliste, locuiaŭ descendenții d'ăi lui Membliareŭ, fiul lui Poecile, un Fenician. — Căci Cadmus, fiul lui Agenor, căutând (pe) Europa, debarcă în (insula) care se numește astădî Tera; când debarcă el, — sau

erore și că Plin confundă data acțiunii volcanice care a dat naștere insulei, cu o altă acțiune volcanică care a fărâmat'o bucați cum ea ni se prezintă astădî și după cum se vede din harta alăturată. Acest fenomen distrugător trebuie să fi avut loc pe la data ce o atribuie Plin fenomenului care a dat naștere insulei. Ea astădî formeză un grup cunoscut sub numele de Santorin (dela Sf. Irina, numele ce'l purta în evul de mijloc). Ea forma o singură insulă în vechime, situată ca acum, la sudul celor l'alte Ciclade. Înaintea catastrofei care a redus'o în starea fragmentară actuală și a devisat'o în mai multe părți, din care două principale, Tera și Terasia, această insulă trebuie să fi fost un adevărat paradis și de sigur că pentru aceea se numia și »Caliste«, adică insula cea mai frumôsă. Chiar acum, după descripția unui călător engles pe care îl citéză Rawlinson, insula ar merita acel nume: iată ce dice despre densa acel călător: »Dela partea cōstelor ei occidentale, unde nu împedică munții, insula are o pantă repede spre răsărit sud și nord unde ea este acoperită cu vii. În realitate ea este o grădină neîntreruptă care vara prezintă un aspect incântător... Satele, cu căsioarele lor cele albe, răsar, ca să dic așa, din masa acēsta de vii. Vinul produs în insula Tera sau Santorin are și astădî multă căutare.

¹ Μεμβλιάρω τοῦ Ποικίλω. Manuscrisurile nu sunt tōte de acord asupra formei genitivului acestui nume propriu. Unele au Μεμβλιάρω, și acelea sunt cele mai numeroase; altele au Μεμβλιάρου. Nu înțeleg însă pentru ce ediția lui Creutzer serie aci Μεμβλιάρου, și mai jos, la Cap. următor, Μεμβλιάρω. Manuscrisul sancroftian din Cambridge ne oferă nisece variante fōrte capriciose ale acestui nume: de exemplu aci serie Μεβλιάρω și imediat mai jos Μεβλιάρου, pe urmă la Cap. următor are Μεμβριάρω. ntru cât privește persōna în sine, din supranumele lui »Ποικίλω«, care s'a tradus țesător sau cusător în diferite colorii, unul care țese »ποικίλα ὀσάσματα«, s'a conchis că el ar fi instalat un atelier de țesături și boiangerie, industrie curat feniciană pentru exercitarea căreia i se oferia multe înlesniri din cauza abundenței pe cōsta aceea a scoiciî murecului, elementul principal în fabricația colorēi purpuree.

² ἀνδρὸς Φοίνικος. Manuscrisul sancroftian are ἀνδρες Φοινίκης.

³ Ἑδρώπην διζήμενος. Cadmus fu trimis de tatăl sēu să caute pe sora lui Europa, răpită de Jupiter sub forma unui taur. Întru cât privește stabilirea lui Cadmus în Europa, veđi notele asupra acestui subiect la Cartea II, Cap. 49.

⁴ προσχόντι δὲ εἶτε δὴ οἱ ἡ χώρα ἦρεσε, εἶτε καὶ ἄλλως ἠθέλησε ποιῆσαι τοῦτο, καταλείπει. Neregularitatea acesteî construcții a dat loc la destule controverse. Mathias a cercat să înlătore dificultatea dicēnd că fraza în starea ei normală ar fi cu »προσχόντι« în loc de »προσχόντι« și că »προσχόντι« a devenit »προσχόντι« numai prin puterea atractivă a dativului οἱ. În contra explicării acesteia se obiecteză de către Blakesley că ea implică cum că hotărîrea lui Cadmus de a lăsa o colonie »pentru alte motive« de cât acelea a frumuseții locului, fu luată numai după ce a debarcat acolo. Dar, precum stă fraza (continuă Blakesley) cuvintele »εἶτε καὶ ἄλλως ἠθέλησε ποιῆσαι τοῦτο« sunt cu desăvârșire independente de acțiunea lui »προσχόντι« și exprimi în general o hotărîre din partea lui Cadmus de a stabili o colonie la Tera, fără a determina momentul când

βλίαρρον¹ οὗτοι ἐνέμοντο τὴν Καλίστην καλεομένην ἐπὶ γενεάς, πρὶν ἢ Θήραν ἔλθειν ἐκ Λακεδαιμόνος, ὅτι τὼ ἀνδρῶν.²

148. Ἐπὶ τούτους δὴ ὧν ὁ Θήρας, λαὸν ἔχων ἀπὸ τῶν φυλέων,³ ἔστειλε⁴ συνοικήσων τοῦτοισι, καὶ οὐδαμῶς ἐξελθὼν αὐτοὺς ἀλλὰ κάρτα οἰκησόμενος. Ἐπεὶ τε δὲ καὶ οἱ Μινῶαι ἐκδράντες ἐκ τῆς ἐρικτῆς ἴζοντο ἐς τὸ Τηόρατον, τῶν Λακεδαιμονίων βουλευόμενων σφείας ἀπολλύονται, παραιτέεται ὁ Θήρας ὅπως μήτε φόνος γένηται, αὐτὸς τε ὑπεδέκετό σφείας ἐξάξειν ἐκ τῆς χώρας· συγχωρησάντων δὲ τῇ γνώμῃ τῶν Λακεδαιμονίων, τρισὶ τριηκοντέροισι ἐς

pentru (cuvîntul) că locul îi plăcù, sau fiind-că decisese s'o facă din alte motive, — el lăsă în acéstă insulă pe Memblareu între rudele lui și pe alți d'între Fenicienii; acestia locuiră (insula) numită Caliste timp de opt generații de ômeni înainte-a sosirii lui Teras din Lacedemona.

148. Spre acestia dar se pregătia Teras — carele avea (cu el) ômeni din (tôte) triburile, — să mERGă, spre a locui cu ei, neavând câtuși de puțin (intenția) de a îi goni, dar de a locui cu ei ca cu nișce frați. Tot pe timpul acesta și Minieii scăpaseră din temniță și se aședaseră pe (muntele) Taiget și Lacedemonienii luând hotărîrea să-i distrugă, Teras se rugă să nu se facă vERSARE de sânge

a luat acéstă hotărîre. Adevérata dificultate a frasei constă în împerecherea ipotezelor alternative «εἶτε-εἶτε» în loc de «ἢ-ἢ», dar și acésta se justifică, sustine Blakesley, prin considerațiunea că aceste particule sunt mai mult de natură a produce impresia că motivele enunțate sunt numai presupunerii ale autorului basate pe faptul că insula era frumoasă și că Cadmus a lăsat o colonie acolo, Fără îndoială «ἄλλως ἢ βέλῃσθε ποιήσαι τοῦτο» se referă la cuvintele sau motivele aședării oferite de abundența scoicii «murex» în tótă partea aceea a Mediteranei.

¹ Μεμβλίαρρον. Veđi mai sus nota 1, pag. 203.

² ἐπὶ γενεάς, πρὶν ἢ Θήραν ἔλθειν ἐκ Λακεδαιμόνος, ὅτι τὼ ἀνδρῶν. Într'o notă asupra pasagiului de față Larcher obiectează că de la Cadmus până la Teras au trecut șapte generații la Teba, și că ar fi trebuit să fi trecut în Caliste tot acelaș număr de generații dela Memblareu și până la tiranul carele domnia în insulă când sosi Teras. Răspunsul la acéstă obiecțiune e lesne: se pôte ca generațiile să se fi succedat ceva mai repede în Teba de cât în Tera și ca al 7-lea descendent de la Memblareu să fi fost contemporan cu cel d'al noulea descendent dela Cadmus.

³ ἀπὸ τῶν φυλέων. Nu trebuie prin acésta să înțelegem cele trei divisiți sau triburi ale Lacedemonienilor cari nu erau încă instituite, dar cele trei triburi doriene numite Ileii, Dimanii și Pamfilii. Acésta amintește întru cât-va sistemul la Romați cari, când trimiteau o colonie, aveau grijă ca fie care tribă să contribuiescă cu o sută de coloni.

⁴ ἔστειλε, cu sensul de pregătire.

τοὺς Μελμβλιάρειω¹ ἀπογόνους ἐπλω-
σε, οὔτε πάντα ἀγων τοὺς Μινίους,
ἀλλ' ὀλίγους τινάς.² Οἱ γὰρ πλεῖ-
νες αὐτῶν ἐτρέποντο ἐς τοὺς Παρω-
ρητάς³ καὶ Καύκωνας,⁴ τοῦτους
δ' ἐξέλασαντες ἐκ τῆς χώρας, σφέας
αὐτοὺς ἐξ μοίρας διείλον καὶ ἔπειτα
ἔκτισαν πόλιας τάδε ἐν αὐτοῖσι,

și promise că-î va scöte chiar
el din țeră; consimțind Lace-
demonienii la acésta, el plecâ
cu trei tricontere în spre des-
cendinții lui Membliareu, nu luâ
(însă) cu el pe toți Minieii, dar
(numai) pe câți-va dintr'ensii.
Căci cea mai mare parte dintr'a-

¹ Μελμβλιάρειω. Manuscrisul sancroftian are Μελμβλιάρειω, care este și forma adoptată de Pindar (Pith. IV. 88). Veđi mai sus nota 1, pag. 203.

² ἀλλ' ὀλίγους τινάς. În trei tricontere saũ nave cu câte 30 perechi de lopeți, nu puteau să încape mai mult de trei-sute saũ de trei-sute cinci-șeci de emigranți, și e probabil că Minieii erau mai mai numeroși.

³ Παρωρητάς. Manuscrisele, cari sunt unanime în Cartea VIII, Cap. 73, și scriu tóte Παρωρητάι, diferă aci unele de altele; astfel, textul lui Sancroft din biblioteca colegiului Emanoil la Cambridge, scrie Παρωρητάς, altele, pe cari le urmăză Long și Maclean, scriu Παρωρητάς. Adevăratul nume este Παρωρητάς saũ Παρωρητάς și este, cum observă forțe just Rawlinson, nu un nume etnic dar geografic. Iată pentru ce în Cartea VIII, Cap. 73, descendinții acestor Lemnieni saũ Minieii sunt numiți și ei Παρωρητάι. Ei deveniseră Paroreatei prin faptul aședării lor la pölele munților. Localitatea de unde Minieii goniră pe Paroreatei se vede a fi fost pölele de munți între apele Alfeũ și Neda, regiune pe care o numesce Strabon Trifilia, pe confinele Elidei, Arcadiiei și a Meseniei. Harta anexată va arăta îndestul poziția locului între pölele

muntelui Olimp și marea, precum și aceea a orașelor mai jos menționate. Acéști regiune s'a considerat de mulți ca făcënd parte din Elida, dar acésta este o eröre, precum reese clar din Cap. 73 al Cărtii VIII a lui Erodote precum și din Cartea V, Cap. 34 din Tucidide, unde se vede că Lepreum era un oraș independent. Fără îndoială că primii Paroreatei alungați de aci de Lemnieni formău parte din primii locuitori al Peloponesului din cari nu rămăseseră urme decât în Arcadia.

⁴ Καύκωνας. Cauconii se consideră ca uniți din cei mai anticii locuitori ai Greciei. În Cartea I, Cap. 147, ei sunt puși pe aceeași tréptă cu Pelasgii și cu Lelegii.

Λέπρεον,¹ Μάκιστον,² Φριξάς,³
 Πύργον,⁴ Ἐπιον,⁵ Νοῦδιον⁶ (το-
 τῶν δὲ τὰς πλεονασι ἐπ' ἑμέο Ἰλλεῖσι
 ἐπόρθησαν)⁷ τῇ δὲ νήσῳ ἐπι⁸ τοῦ
 οἰκιστέω Θήρα ἢ ἐπωνυμῆ ἐγένετο.

149. Ὁ δὲ παῖς, οὐ γὰρ ἔφη⁹
 οἱ συμπλεύσεισαι, τοιγαρῶν ἔφη αὐ-

cestia năvăliră în contra Paro-
 reaților și Cauconilor și gonind
 pe acestia din țără, o împărțiră în
 șese divisiți pentru densii; în
 urmă, zidiră pe acestea orașele ur-
 mătore, Lepreum, Macist, Frixă,
 Pirgu, Epium și Nudium; —
 cele mai multe din aceste orașe
 fură distruse în zilele mele de
 către Eleenī. — Insulei însă îi
 rămase numele de Tera pe ur-
 ma aceluia care o colonizase.

149. Fiul acestuia însă de-
 clară că nu voia să plece cu el,

¹ Λέπρεον. Poziția tutulor acestor orașe este mai mult sau mai puțin contro-
 versată. Am indicat în harta anexată la nota 2, pag. 205, poziția lor cea mai pro-
 babilă, afară de aceea a orașului Nudium despre care nu se știe absolut nimic. Din
 toate aceste orașe Lepreum se vede a fi fost singurul care își a menținut inde-
 pendința, după cum atestă Tucidd (V. 34). Fără îndoială el figurază aci în
 capul listei ca fiind cel mai important din toate. Mai jos, la Cartea IX, Cap. 28,
 vedem că 200 Lepreeni erau membri ai federației eline la Platea. Lepreum era
 situat, se știe, spre sud de Macist, la vre o 40 de stadii de mare și nu departe de
 templul lui Neptun samianul; astăzi lângă ruinele acestui oraș se află satul
 Strobotzi, ruinele poartă numele de Paleo-Castro.

² Μάκιστον. La nord de Lepreum, spre pōlele muntelui Olimp, se nu-
 mesce astăzi Mostitza. Strabon, vorbind despre orașul acesta, ne spune că pe
 timpul lui era aprōpe nelocuit.

³ Φριξάς. Oraș situat probabil pe malurile Alfeului, la hotarul Elidei și al
 Arcadiiei, adică ca la trei-deci de stadii de Olimpia, după descrierea lui Stefan
 Bizantinul. Mai târziu fu numit »Festos» din cauză că muntele pe care era zidit
 servia de fanal: el poartă încă numele de Paleo-Fanari. Farul acesta se vede
 și astăzi foarte de departe. Ediția lui Long și Macleanne serie Φριξάς. Unii, fără
 multă autoritate, Θριξάς.

⁴ Πύργον. Poziția acestui oraș s'a stabilit destul de bine astăzi; el ocupa
 punctul unde e satul modern Pirgo, pe malurile apei Neda și nu departe de
 mare, chiar pe hotarul Meseniei. Astăzi se ved acolo ruinele unor ziduri vechi.

⁵ Ἐπιον. Manuscrisul Sancerostian are Ἐπιον. Epium era, se știe, spre nord-
 est de Macist, lângă pōlele muntelui și nu departe de Erea în Arcadia. Acolo
 se ridică nisece ruine cari se numesc acum »Elinico». Polibiu dă acestui oraș nu-
 mele de Ἐπιόν.

⁶ Νοῦδιον. Nimic nu se știe despre orașul acesta; există numai o vagă pre-
 supunere a lui Bōrbrie că era situat între Epium și Frixă, la pōlele Olimpului.
 Manuscrisul sancerostian serie Νοῦδιον.

⁷ ἐπ' ἑμέο Ἰλλεῖσι ἐπόρθησαν. ἐπ' ἑμέο indică cum că rebelul între
 Eleenī și Minieii avu loc chiar în zilele autorului. Nu cred că aceste orașe au fost
 distruse în cursul luptelor d'ntre Mesenienii și Lacedemonieni, cum cred unii,
 fiind-că Minieii se pusese ră despre partea Mesenienilor. E mult mai natural să
 credem într'un rebel între Eleenī și Minieii și în cucerirea Trifliei de către
 Eleenī chiar în timpul lui Erodot.

⁸ ἐπι. Manuscrisul sancerostian, precum și textul aldin, au ἀπὸ.

⁹ οὐ γὰρ ἔφη. Expresiunea acesta echivalază cu ὡς οὐκ ἔφη, sau mai bine,
 dice Blakesley, particula γὰρ dă ideea de causalitate frazei și se traduce: »de ore
 ce» întocmai ca οὐ γὰρ ὑπέμειναν.

τὸν καταλείψαι ὅτι ἐν λόχοις: ¹ ἐπὶ τοῦ ἔπος τοῦτου ὄνομα τῷ νεγρίσκῳ τούτῳ Ὀϊόλοκος ἐγένετο, καὶ κως τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπεκράτησε. Ὀϊόλοκος δὲ γίνεται Ἀίγεις, ἐπ' οὗ ² Ἀίγισσαι καλεῦνται, φολή μεγάλη ³ ἐν Σπάρτῃ. Τοῖσι δὲ ἐν τῇ φολῇ ταύτῃ ἀνδράσι: οὗ γὰρ ὑπέμειναν τὰ τέκνα, ⁴ ἰδρῶσαντο ἐκ θεοπροπίου Ἐρινύων ⁵ τῶν Λαίου τε καὶ Οἰδιπόδεω ⁶ ἱρόν· καὶ μετὰ τοῦτο ὑπέμεινε. ⁷ Τούτο τοῦτο καὶ ἐν Θήρῃ τοῖσι ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν τούτων γεγονόσι. ⁸

de aceea îl lăsa (acolo), cum și-
cea el : »o oae între lupi«; delu
vorba acēsta rēmase acestui june
numele Oiolicu, și numele a-
cesta se alipi (de el). De la
Oiolicu se năseu Egeu, dela ca-
rele își trag numele Egiđii—o
familie mare din Sparta.—Întim-
plându-se că mureau în familia
acēsta toți copiii, ei ridicară,
după (consiliul) unui oracol, un
templu (dedicat) Furiilor, lui Laiu
și lui Oedip: după acēsta (co-
pii lor) trăiră. Așa fu și la Tera
cu descendenții acestor bărbați.

¹ ἔν ἐν λόχοις. Compară Sf. Matheiu X.16 »ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων«.

² ἐπ' οὗ. Conform manuscrisului florentin. Gaisford însă și Schweighäuser scriu ἀπὸ τοῦ; câte-va ediții moderne, urmând textul unui manuscris din Paris, au ἀπ' οὗ.

³ φολή μεγάλη. Nu trebuie să luăm aci φολή în sensul literal al cuvintului. Știu că în Sparta erau numai trei »φολαι« ca în toate cetățile doriene. Aci φολή e luat mai mult în sensul restrins de fraticie, sau încă mai restrins de familie, prin care am crezut mai bine a traduce cuvintul. Pindar atribue o altă origină familiei Egiđilor, el spune că ea se trăgea din Tebanii cari însoțiseră pe Aristodem în cea din urmă a lui expediție, și pentru acēsta Pindar îi și numește strămoșii lui. (Pith: V, 102. Isth. VII, 21.)

⁴ οὗ γὰρ ὑπέμειναν τὰ τέκνα. Se credea că calamitatea acēsta căduse asupra familiei Egiđilor din cauza blestemului lui Teras în urma refusului fiului său de a' l urma.

⁵ Ἐρινύων. Ideea originală care a dat nascere credinței în aceste deități este aceea a unei persoane care a suferit mult timp și care în fine se revoltă și își răsună. Patima aceea de răsunare se considera ca o ființă însuflețită, în scurt ca un demon care se numia Ἄρα, Ἄτη, Νέμεσις sau Ἐρινός, și care urmăria pe nedreptățitor, împingând pe cel nedreptățit la răsunare.

⁶ Οἰδ: πόδεω. Erodot aci adopta acēstă formă deși în Cartea V, Cap. 60, avem »Οἰδιπόδων«.

⁷ ὑπέμεινε. Se subînțelege τὰ τέκνα: e curios cum aicea Erodot întrebuintăză verbul la singular, conform usului când subjectul este un plural neutru, pe când mai sus avem »ὑπέμειναν τὰ τέκνα«.

⁸ τούτο τοῦτο καὶ ἐν Θήρῃ τοῖσι ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν τούτων γεγονόσι. Defectele de formă și de punctuație a acesteï frase a dat loc la multe disenții și propunerii din partea comentatorilor și a traducătorilor. Cum e punctuația aci lipsese verbul și Creutzer, pentru a aplană dificultatea, nu puncă nici o punctuație după ὑπέμεινε, astfel încât face din verbul acela tot odată verbul acesteï frase, traducând astfel: »Ac postea, idem hoc remansit etiam in Thera iis, qui ex his viris (Aegidis Spartanis) progeniti sunt, adică că le a rămas acestora tradiția celebrării serbătorei lui Oedip, lui Laiu și a Furiilor. Acēstă interpretare întâmplă, după mine, două obiecțiuni puternice, afară de inconvenientul unei traduceri cu totul arbitrară. Mai întâiu punctuația, adică suprimarea punctului după ὑπέμεινε, este o violare a autorității manuscrise, și pe urmă se dă verbului ὑπέμεινε printr'acēsta un sens cu totul altul decât acela pe care îl are »ὑπέμειναν« mai sus. Eu cred din contra că aci ὑπέμεινε este în corelațiune

150. Μέχρι μὲν νῦν τοῦτου τοῦ λόγου Λακεδαιμόνιοι Θηραῖοι κατὰ ταῦτά λέγουσι· τὸ δὲ ἀπὸ τοῦτου μῦθοι Θηραῖοι ὡς γενέσθαι λέγουσι·¹ Γρίνος ὁ Αἰσανίου,² ἐὼν Θήρα τοῦτου ἀπόγονος καὶ βασιλεύων Θήρης τῆς νήσου³, ἀπικετο ἐς Δελφούς ἄγων⁴ ἀπὸ τῆς πόλιος ἑκατόμβην· εἶποντο δὲ οἱ καὶ ἄλλοι τῶν πολιτῶν καὶ δὴ καὶ Βάττος ὁ Πολυμήστου, ἐὼν γένος Ἐδουμίδης⁵ τῶν Μινυέων. Χρῆσμεν δὲ τῷ Γρίνω

150. Până la punctul acesta al narațiunii, Lacedemonienii spun ca și Terienii, de aci înainte însă Terienii sunt singurii cari spun cele următoare: Grinu (dic ei, fiul) lui Esaniu, fiind un descendent al acestui Teras, și un rege al insulei Tera, merse (o dată) la Delfi cu o ecatombă (trimisă) din cetatea (lui); mai merseră cu densusul și alți cetățeni, între cari Batus (fiul)

cu ὁπόμενον, deși în adevăr faptul că unul e la plural și altul la singular e curios. Așa dar nu sunt dispus a admite interpretarea lui Creutzer. Avem pe urmă explicația lui Reiske și a lui Schweighäuser admisă de mulți ca bună. Ambii acești comentatori conservă punctuația dar introduc în frasa acésta verbul συνέβη după τούτου, traducând prin urmare: »acelaș lucru s'a întâmplat și la Tera descendenților acestor bărbați«. O astfel de interpretare este după mine și mai inadmisibilă de cât aceea a lui Creutzer, căci ea ar implica o coincidență atât de extraordinară încât e peste putință să n'o fi pus Erodot mai în evidență dacă ar fi existat în realitate: ea ne-ar da să înțelegem că la Tera s'ar fi repetat evenimentele din Lacedemona și anume mórtele copiilor, fundarea templelor după consultarea oracolului și încetarea finală a calamității. Afară de acésta, ce se înțelege prin »descendenții acestor bărbați»? Ore Egiptii? Dar scim că Egiptii nu au trecut la Tera dar au rămas în Lacedemona în persóna lui Oiolicu și că din cauza acésta au atras asupra lor urgia divină. Deci înlătur și interpretarea acésta a lui Reiskiu și Schweighäuser cu intercalarea verbului συνέβη. Mult mai rațională este explicația lui Blakesley că frasa ar fi o notă marginală care s'a strecurat în text, frasă scrisă în modul imperfect în care adese ori scrie cineva o notă, și că ea însemnă că acelaș lucru (adică mortalitatea copiilor) s'a întâmplat la Tera descendenților Minieilor care s'a și întâmplat la Sparta descendenților lui Oiolicu. Faptul acesta, observă Blakesley cu multă dreptate, e foarte natural, pentru că la Tera, fiind mică colonia Lemnienilor (ὀλίγους τινάς) și trăind ea cu totul retrasă de cei-alți locuitori ai insulei, de cari diferiau prin sânge și religie—căci Lemnienii urmau cultul părintesc al lui Vulcan,— ea rămase izolată. Colonii dar, tot căsătorindu-se între ei, rezultatul natural a fost procrearea unor copii slabi și nesănătoși.

¹ τὸ δὲ ἀπὸ τοῦτου μῦθοι Θηραῖοι ὡς γενέσθαι λέγουσι. Acésta nu însemnă de loc că ceea ce urmăze este o tradiție pe care Erodot ar fi primit-o direct din gura unei autorități teriane; el putea prea bine s'o fi cules din gura unor comersanți având daraveruri cu Tera: de exemplu din gura unor comersanți din Samos, cum presupune Blakesley.

² Γρίνος ὁ Αἰσανίου. Manuscriptul lui Sancroft și încă altele două, scriu Γρίνος: tot astfel se găsește scris acest nume pe inscripțiile descoperite la Santorin. Adoptăm însă aci ortografia majorității manuscriselor.

³ ἐὼν Θήρα τοῦτου ἀπόγονος καὶ βασιλεύων Θήρης τῆς νήσου. Putem de aci conchide că descendenții lui Teras domniră în insula Tera din tată în fiu, conform principiului eredității admis în statele doricé.

⁴ ἐς Δελφούς ἄγων. Apolon era deul tutelar al Doriensilor.

⁵ Ἐδουμίδης. Astfel scriu toate manuscriptele. Acela al lui Sancroft are o mică variantă Ἐδουμίδης. Gaisford însă, urmând ortografia altor autori ca Pindar și Apoloniu din Rod, scrie Ἐδουμίδης. Este adevărat că așa era forma răspândită și cunoscută a numelui acéstuia descendent al Argonaților, dar, pre-

τῷ βασιλεί τῶν Θηραίων περὶ ἄλλων, χρᾶ¹ ἢ Πυθίῃ, κτίσειν ἐν Λιβύῃ πόλιν. Ὁ δὲ ἀμείβετο λέγων »Ἐγὼ μὲν, ὄναξ,² πρῶτος τὸν ἦδη »εἶμι καὶ βαρὺς ἀείρεσθαι· σὺ δὲ »τινα τῶνδε τῶν νεωτέρων κέλευε »ταῦτα ποιεῖν.« Ἄμα τε ἔλεγε ταῦτα καὶ ἐδείκνυε ἐς³ τὸν Βάκτρον. Τότε μὲν τοιαῦτα. Μετὰ δὲ ἀπελθόντες ἀλογίην εἶχον τοῦ χρηστηρίου, οὔτε Λιβύην εἰδότες ὄκου γῆς εἶη, οὔτε τολμῶντες ἐς ἀφανὲς χροῖμα ἀποστέλλειν ἀποικίην.⁴

151. Ἐπτά δὲ ἐτέων μετὰ ταῦτα οὐκ ἔσπευε τὴν Θήρηην⁵ ἐν τοῖσι τὰ δέν-

lui Polimnest, carele era din familia miniană a Eutimișilor; consultând Grinu, regele Terienilor, oracolul (asupra) măi multor (cestiumi), Pitia răspunse că el trebuia să zidescă o cetate în Libia. El însă răspunse zicând: »Eū, o Rege, sunt prea bătrân »și cu greu mă mișc (din loc); or- »donă însă tu unuia d'între aceștia măi tineri s'o faci«. Pe când rostia aceste cuvinte, arăta (cu degetul) în spre Batus. Lucrul atunci rămase așa. După ce se întorseră înapoi nu se măi făcu vorbă despre oracol, fiind că nici nu sciaū în ce parte a pământului se afla Libia, nici nu aveaū curajul să trimită o colonie într'o localitate necunoscută.

151. În timp de șapte ani după acesta (Joe) nu măi udă

cum observă Blakesley, acesta nu autoriză pe nimeni să schimbe textul; e evident că Erodod a scris Eutimide și nu Eufimide. O asemenea procedare arbitrară este cu atât măi pernicioasă cu cât ea tinde a face să dispară diferențele cari există între diferitele versiuni locale a unei tradiții. E de presupus că la Tera această familie se numia Eutimidă și Erodod urmază o tradiție teriană, pe când Pindar, (Pith. IV. 455) urmază pöte o tradiție cireniană. Creutzer, urmând pe Gaisford, scrie Εὐφομίδης, asemenea face și Rawlinson carele traduce »Eufemidae«. Familia această de sigur își trăgea numele dela Eufem, după Apolodor (I. 9 și 16) și Apoloniu din Rod (I. 179), unul d'între tovarășii lui Iason: acest din urmă autor măi numesce Tera: »παίδων ἐσθὴ τροφὸς Εὐφομιοι«.

¹ χρᾶ. Forma activă χρᾶν însemnă a răspunde acelor cari cönsultă pe oracol pe când »χρᾶσθαι« este în sine acțiunea de a consulta. În pasajul acesta avem verbul întrebuintat în ambele sensuri.

² ὄναξ. Exclamație care se aplica lui Apolon, zeului din Delfi.

³ ἐς. »În direcția spre« adică arătând cu degetul.

⁴ ἐς ἀφανὲς χροῖμα ἀποστέλλειν ἀποικίην. Acesta nu se potrivește cu cele dișe în Cartea II, Cap. 50, unde ne vorbesc Erodod despre relații atât de antice între Libia și Grecia încât cultul lui Neptun ar fi venit din Libia. Cred că aci Erodod urmază cu totul o altă autoritate decât în pasajul indicat din Cartea II.

⁵ οὐκ ἔσπευε τὴν Θήρηην. Nu trebuie să perdem din vedere ca aci ἔσπευε este un verb transitiv »a uda«, că τὴν Θήρηην este obiectul și că subiectul este Ζεὺς, zeul elementelor, subînțeleș, astfel încât traducția literală este: »(Joe) nu udă Tera (cu plöe)«. asemenea avem verbul ἔω în Cartea II, Cap. 13 și în Cartea III, Cap. 124 și 125. Măi sus, la Cap. 50, avem forma pasivă.

δρα πάντα σοι τὰ ἐν τῇ νήσῳ πλὴν ἐνὸς ἐξαιρούθη. Χρωσόμενοι δὲ τοῖσι Θηραίοισι προσέφερε¹ ἢ Πυθίῃ τὴν ἐς Λιβύην ἀποικίην. Ἐπει τε δὲ κακοῦ οὐδὲν ἦν σοι μῆχος, πέμπουσι ἐς Κρήτην² ἀγγέλους διζήμενους, εἴ τις Κρητῶν ἢ μετοίκων ἀπειγμένος εἴη ἐς Λιβύην. Περιπλανώμενοι δὲ αὐτήν οὕτω ἀπίκοντο καὶ ἐς Ἴτανον πόλιν³, ἐν ταύτῃ δὲ συμμίσγουσι ἄνδρι πορφυρέῃ⁴ τῷ ὄνομα ἔην⁵ Κορώβιος⁶ δὲ ἔφη ὑπ' ἀνέμων ἀπεινεγθεῖς⁶ ἀπικέσθαι ἐς Λιβύην καὶ Λιβύης ἐς Πλατέαν νήσον.⁷ Μισθῷ δὲ τοῦτον πείσαντες ἦγον ἐς Θήρην ἐκ δὲ Θήρης ἔπλεον⁸ κατάσκοποι ἄνδρες, τὰ πρῶτα οὐ πολλοὶ κατηγγεσαμένον δὲ τοῦ Κορωβίου ἐς τὴν νήσον ταύτην οὐκ τὴν Πλατέαν τὸν μὲν Κορώβιον λείπουσι, οὐτὶα κατα-

Tera (cu plóe); în intervalul acesta toți copaciî din insulă, afară de unul, se useară. Consultând Terienii oracolul, Pitia le reaminti (cele recomandate relativ) la trimiterea unei colonii în Libia. Vedeînd că nu mai era pentru dênșii (mijloc) de a scăpa de rău, ei trimiseră soli la Creta ca să întrebe dacă vre un Cretan sau vre un străin locuind acolo fusese vre o dată în Libia. În cursul călătoriei lor împrejurul acestei (insule), (soli) acestia ajunseră și la cetatea Itanos; acolo intrară în relații cu un negustor de purpură, al cărui nume era Corobiu; el spuse că, împins de vânturi (contrarie), sosise o dată pe cîsta

¹ προσέφερε. Sensul este a unei amintiri combinate cu o muștrare pentru că nu executaseră Terienii ordinal lui Apolon.

² ἐς Κρήτην. Cretenii din antichitate erau recunoscuți ca buni navigatori și exploratori, de unde și întrebară proverbială: «Κρητὶ ἀγοσι τὴν βάλαντα»; Afară de acesta, insula Creta, prin poziția ei geografică, era mai aproape de Libia, și locuitorii ei trebuiau înaintea tutulor Eliuilor să o cunoască bine. Pe timpul lui Strabon erau mai multe linii de comunicație între Creta și Libia: principala linie pleca dela punctul cel mai occidental al insulei «κρίον μέτωπον», o distanță pe mare numai de 1000 de stadii de cîsta Libiei. De la Creta la Tera distanța era de 700 de stadii.

³ Ἴτανον πόλιν. La extremitatea orientală a Cretei există și astăzi micul sat numit «Itania» lângă care se ved nisce ruine cari, ca forte multe ruine în Grecia, poartă numele de «Paleo-Kastro». Ruinele acestea fără iudoială ocupă situl vechiului oraș Itane, care, după Ștefan Bizantinul, a fost la început un așelămînt fenician.

⁴ ἄνδρι πορφυρέῃ. Expresie analogă cu «ἄνδρ ἀλιεύς» din Cartea III, Cap. 42. În latinesce s'ar traduce fără perifrasă «purpurarius». Meseria unui «ἄνδρ πορφυρέδς» era pescuital scoicil «murex» și extragerea dintr'ênsa a colôrei purpurie atât de cîntate la acea epocă și care constituia un articol de comerciū aproape exclusiv în mâna Fenicienilor.

⁵ ἔην. În textul lui Creutzer ἔην.

⁶ ὑπ' ἀνέμων ἀπεινεγθεῖς. Acesta indică că Corobiu, nu numai extrăgea colôrea din scoică, dar o și pescuia.

⁷ Πλατέαν νήσον. În câte-va manuscrise Πλαταία. Ștefan Bizantinul scrie Πλατεία. Toți sunt de acord că această insulă pe cîsta Libiei este mica insulă numită astăzi «Bomba», situată pe gradul 32,20' de latitudine nord și 23°,15' de longitudine est al meridianului de Greenwich. Ea a fost în timpurile mai moderne un asil favorit de pirai.

⁸ ἔπλεον. Să notăm continuitatea exprimată aci de imperfect.

λιπόντες ὅσων δὴ μηνῶν,¹ αὐτοὶ δὲ ἔπλεον τὴν ταχίστην ἀπαγγελέοντες Θηραίοισι περὶ τῆς νήσου.

Libiei și (a năme) în acea insulă a Libiei (disă) Platea. (Soli) tocmiră pe acesta cu plată și îl conduseră la Tera; atunci plecară continuu din Tera ómenī ca să exploreze, la început puținī; deci conduși (ei) de Corobiu în insulă acésta Platea, lăsară (acolo) pe Corobiu lăsându'i provisii (suficiente) pentru un număr óre care determinat de lunī, și plecară cât mai curând ca să relateze Terienilor despre insulă.

152. Ἀποδημόντων δὲ τούτων πλέω χρόνον τοῦ συγκεκριμένου τὸν Κορωβίον ἐπέλιπε τὰ πάντα. Μετὰ δὲ νῆος Σαμίη,² τῆς ναύκληρος³ ἦν⁴ Κωλαῖος, πλέουσα ἐπ' Αἰγύπτου ἀπηγείθη εἰς τὴν Ἠλαέαυ τὰύτην. Πυθόμενοι δὲ οἱ Σάμιοι παρὰ τοῦ Κορωβίου τὸν πάντα λόγον οὕτω οἱ ἑναυτοῦ⁵ καταλείπουσι. Αὐτοὶ δὲ ἀναχθέντες ἐκ τῆς νήσου καὶ γλιχόμενοι Αἰγύπτου ἔπλεον ἀποφερόμενοι ἀπηλώτη ἀνέμω⁶ καὶ, οὐ γὰρ ἀνίει τὸ πνεῦμα. Ἡρακλέας στῆλας διεκπερήσαντες ἀπίκοντο εἰς

152. Rămâind acestia absenți mai mult timp decât cel stipulat, Corobiu (începu) să lipsescă de τότε. Tocmai atunci o navă samiană, al căreia proprietar era Coleu, și care naviga spre Egipt, se abătū la (insula) acésta Platea. Samienii, aflând dela Corobiu tótă istoria, îi lăsară provisii pentru un an. Și pornind acestia din insulă, pe când se căzniaū (să mērgă spre) Egipt, plutiră împinși într'una afară (din calea lor) de un vânt

¹ ὅσων δὴ μηνῶν. La Cap. 160, Cartea I, avem »μεθὸ ὅσων δὴ« pentru un preț óre-care determinat; așa și aci: »pentru un număr óre-care determinat de lunī«.

² Σαμίη. Samienii din timpurile cele mai vechi erau comersanți întreprindători. Numai ei și Foceeni d'între toți Elinii au mers așa departe în direcția apusului.

³ ναύκληρος. »dominus« traduce Baehr.

⁴ ἦν. Forma ἔην, pe care reū o adoptă aci Long și Maclean, nu prea e usitată de Erodot.

⁵ ἑναυτοῦ. »Unui an« adică pentru un an. E curios cum o corabie samiană, care mergea în Egipt, putea să dispue de atâtea provisii; dacă acesta s'ar fi întemplat la întórcere s'ar putea înțelege lucrul mai lesne. Póte că ea conta asupra unei aprovisionării noui, dar e greu de conceput și acésta, căci vasul de sigur mergea gol cu scop să încarce grâne în Egipt. E dar de presupus că aci Erodot face eróre și că nava samiană venia înapoi din Egipt.

⁶ ἀπηλώτη ἀνέμω. Veđi și Cap. 22 de mai sus: vântul de est »subsolanus«. Acesta ar fi tocmai vântul care ar încurca o navă călătorind de la Bomba spre Egipt și care ar împinge-o la apus spre strimtorile de Gibraltar.

Ταρτησσόν, ¹ θείη πομπή χρωόμενοι. ²
 Τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦτο ἦν ἀκήρατον ³
 τοῦτον τὸν χρόνον ὥστε ἀπονουστή-
 σαντες οὗτοι ὀπίσω μέγιστα δὴ Ἑλλή-

dela răsărit; și trecând ei din-
 colo de colónele lui Ercul, — căci
 vântul nu se muia — ajunseră,
 purtați de o providență divină,

¹ Ταρτησσόν. Astăzi »San Lucar de Barameda» aproape de Cadix și la gura râului Guadalquivir. (Vezi harta anexată la Nota 3 de mai jos.

² θείη πομπή χρωόμενοι. Avem aceeași expresie în Cartea III, la Cap. 77.

³ Τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦτο ἦν ἀκήρατον. Tartes, precum se va vedea din harta aci anexată, era un port situat în Oceanul Atlantic, dincolo de Colónele lui Ercul. Așa fiind, era afară din limita porturilor frecventate de navigatorii elini, cari nu prea îndrăsmiau să iasă afară din Mediterană. Elinii credeau că dincolo de strîmtoarea între Europa și Africa nu mai era nimic, și inscripția acolo

»nec plus ultra» exprima bine ideea timpurilor aceloră sub raportul cunoștințelor geografice trans-mediterane. Fenicienii sunt singurii cari erau mai îndrăzneți și navigau pe oceanul Atlantic. Tartesul însă fiind la o distanță foarte mică dincolo de strîmtoare și un port minunat format de un golf adînc care întîmpină râul Guadalquivir la gura lui, e posibil să-l fi vizitat câte-va nave eline impinse de curenți de Mediterană, cum fu acesta, și să se fi adăpostit acolo. Erodot însă nu este prea consecvent aci în cele ce spune despre »virginitatea» portului Tartes comparat cu cele gise la Cartea I, Cap. 163, unde ne spune că Tartesul a fost pentru prima oară colonizat de Foceeni. E probabil că în pasajul acela el a consultat și urmăzătorii unei tradiție (poate foceană) și că aci urmăzătorii una samiană. Cuvîntul »ἀκήρατον» înseamnă »neamestecat» adică »pur», și de acolo a ajuns să însemneze virgin sau neatins, adică un port în care nu

νων πάντων, τῶν ἡμεῖς ἀπρεκείην¹ ἴδμεν,² ἐκ φορτίων ἐκέρδησαν, μετὰ γε Σώστρατον τὸν Λαοδάμαντος Αἰγυπτήν· τούτῳ γὰρ οὐκ οἶά τ' ἐστὶ ἐρίσαι ἄλλον. Οἱ δὲ Σάμιοι τὴν δεκάτην τῶν ἐπικερδίων ἐξέλόντες ἐξ τάλαντα,³ ἐποίησαντο⁴ χαλκήρον κρητήρος Ἀργολικοῦ τρόπου.⁵ Πέριξ δὲ αὐτοῦ⁶ γρυπῶν κεφαλαὶ πρόκροσσοι⁷ εἰσι· καὶ ἀνέθηκαν ἐς τὸ Πραῖον,⁸

la Tartes. Acest întrepris (de comerț) era pe timpul acela virgin; astfel încât, la reîntorcerea lor înapoi, aceștia căștigară cu marfa lor mai mult de cât ori care alți Elini despre cari avem cunoscințe pozitive, afară numai de eginetul Sostrat, (fiul lui) Leodamas; căci cu acela nu pôte nimî să concureze. Samienii lu-

a intrat încă nici o navă. Să comparăm expresiunea acésta cu aceea de ἀκέραιος aplicată unei cetăți care nu a cădut nici o dată în mâna inamicului și cu epitetul frances dat întăririi dela Metz. »Metz la Pucelle«. Manuscriptul sancroftian are aci »ἀπειρατον« adică »necercat« în loc de ἀκέραιον.

¹ ἀπρεκείην. Substantiv întrebuițat adverbialmente. Îl găsim tot în sensul acesta în Cartea VI, Cap. 1, unde, ca aci, ediția anotată de Blakesley scrie ἀπρεκείην.

² ἴδμεν. E curios că aci tôte manuscriptele au ἴδμεν, ceea ce nu pôte fi decât o eróre, de vreme ce expresia constantă a lui Erodot este τῶν ἡμεῖς ἴδμεν.

³ ἐξ τάλαντα. Adică vre-o 37,000 lei, astfel încât întregul profit al comerșantilor din Samos cu ocașia acésta a fost de vre-o 870,000 lei.

⁴ ἐποίησαντο. În loc de forma medie, care însemnéză »ingrijă să se facă« unele ediții, conformându-se cu textul a două manuscripte, adoptă forma activă »εποίησαν«.

⁵ Ἀργολικοῦ τρόπου. Deși mai mulți autori au vorbit despre vase așa numite argiane, totuși nu s'a putut încă determina în ce consta particularitatea acestor vase.

⁶ αὐτοῦ. Două manuscripte au αὐτό.

⁷ πρόκροσσοι. Navele având punți sau rampe crenelate »κρόσσοι« esite afară se numiau πρόκροσσοι. Expresia acésta aplicată unui obiect de artă însemna »în relief«. Cuvîntul mai pôte însemna »aședate în rînd«, sau, cum traduce Larcher, »l'un vis-à-vis de l'autre«. Aci tôte manuscriptele au forma πρόκροσσοι· și mai avem cuvîntul întrebuițat în Cartea VII, la Cap. 188, însă aplicat la nave: acolo tôte manuscriptele sunt unanime și scriu πρόκροσσοι; și cuvîntul însemnéză »aședate în rînd«. O așa lucrare de artă executată la Samos nu trebuie să ne mire nici de cum căci în Samos arta ceramică înfloria de mult în atelierile lui Recu, Telecle și Teodor.

⁸ ἀνέθηκαν ἐς τὸ Πραῖον. Nu mă îndoesc că Erodot a fost inspirat chiar de vasul acesta din templul Junonei la Samos, pentru a relatea acest episod, și pe inscripția aceluși vas figura de sigur numele lui Coleu precum și călătoria lui Tartes. Însă erau ôre-care detalieri cari natural nu puteau fi îngheșuite într'o inscripție concisă cum trebuie să fi fost aceea. Așa fiind, se pot explica micile eróri ce le face autorul în acésta narațiune, ca de exemplu când spune că nava samiană mergea spre Egipt când se întimplă incidentul care o silă să se opréscă la Platea, și am vedut la nota 5, pag. 211 că nu era natural ca o navă mergend la Samos spre Egipt să aibă într'însa o așa mare cuanțitate de provisiți încât să pô a lăsa destul pentru un an lui Corobiu; e dar probabil, cum s'a observat în nota sus citată, că corabia revenia încercată înapoi din Egipt. Presupunerea că ea se reîntorcea se mai confirmă prin faptul că dacă mergea spre Egipt nu ar fi pornit nici o dată din Platea cu un vînt de est; la reîntorcere însă, acest vînt e toemai acela care, între Platea și Samos, ar umfla pânzele unui bastiment mergend spre capul Crio din Creta, cu scop pe urmă să apuce spre est d'a lungul cóstei meridionale al acéstei insule. Așa dar Ero-

ὀπιστήσαντες ¹ αὐτῷ τρεῖς χαλκούς
κολοσσούς ἐπιταπήχτας τοῖσι γούνασι
ἐρηρυσμένους. Κυρηναίοισι δὲ καὶ
Θηραίοισι ἐς Σαμίους ἀπὸ τοῦτου
τοῦ ἔργου πρῶτα φίλια μεγάλα συν-
εκρήθησαν. ²

153. Οἱ δὲ Θηραῖοι, ἐπεὶ τε τὸν
Κοροβίον λιπόντες ἐν τῇ νήσῳ ἀπι-
κοντο ἐς τὴν Θήρην, ἀπήγγελλον ὡς
σφι εἴη νήσος ἐπὶ Λιβύῃ ἐκτισμένη.
Θηραίοισι δὲ ἔαδε ἀδελφεὸν τε ἀπ'
ἀδελφεοῦ πέμπειν πάλῳ λαχόντα,
καὶ ἀπὸ τῶν χώρων ἀπάντων ἑπτὰ
ἔδωντων ἄνδρας. ³ εἶναι δὲ σφρων καὶ
ἡγεμόνα καὶ βασιλέα Βάττων. Οὕτω

ară o a zecea parte din câștigul
lor, adică șese talanți, și puseră
să se construiască un vas de ara-
mă după modelul vasului de la
Argos; împrejurul acestui (vas)
se află capete de grifoni în re-
lief; și îl așezară în templul Ju-
nonei dându-i drept basă trei
colosuri de aramă ingenuchiați
și de o înălțime de șapte coți.
Dela împrejurarea acésta datéză
marea amicie pe care au contrac-
tat'o Cirenienii și Terienii pen-
tru Samieni.

153. Terienii, după ce lăsară
pe Corobiu în insulă, se întor-
seră înapoi la Tera și spuseră
că fundaseră o colonie într'o in-
sulă pe cōsta Libiei. Atunci Te-
rienii hotărîră să trimită (în co-
lonie) câte unul din doi frați
prin tragere la sorti, precum și
(câți-va) bărbați din fie care d'in-

dot, basându-se pe o inscripție care nu relatează decât în mod general acest episod, putea prea bine să se înșele în detalii și să creadă că incidentul s'a întâmplat mergând de la Samos în Egipt în loc de la reîntorcere din Egipt.

¹ ὀπιστήσαντες. Literal »puind subț dēnsul«. Aceste figuri colosale for-
mau deci baza craterului său al vasului: în alte cuvinte ceea ce se numia ὀπι-
στήσαντες.

² φίλια μεγάλα συνεκρήθησαν. Alianța acésta, dice Blakesley, ori și
care să fi fost origina ei, a fost cimentată și întreținută de interese comer-
ciale. Cu ajutorul Cirenienilor, Samienii au putut să ia parte la comerțul cu in-
teriorul Africei (Vezi Cartea II, Cap. 32, și Cartea III, Cap. 26). Pe de altă
parte Cirenienii găseau un târg pentru »silfium« al lor și Terienii pentru tinc-
turile lor de purpură. Blakesley mai crede că Amasis regele Egiptului a făcut
parte din liga acésta comercială.

³ ἔαδε ἀδελφεὸν τε ἀπ' ἀδελφεοῦ πέμπειν πάλῳ λαχόντα, καὶ
ἀπὸ τῶν χώρων ἀπάντων ἑπτὰ ἔδωντων ἄνδρας. Unii vād o obscuritate
în frasa acésta și pe temeiul acesta presupun că textul a fost corupt. În ori
ce cas cred că ea nu se pōte bine traduce altfel decât am tradus'o pentru
cuvîntul că te și ca și separă aci în mod categoric ideea tragerii la sorti între frați
de aceea a bărbaților delegați din fie-care comună. Nu ar fi corect să credem
că între acești bărbați, delegați de comunele lor, se copriind și frații trași la sorti
din fie care familie. Eu înțeleg că în fie care familie unde erau doi, pariu său
desece frați, unul, doi și trei respectiv, căduți la sorti se recrutau ca coloni și
că afară de aceștia, din fie care sat sau comună plecau și alții dispuși să emi-
grese de bună voie. În manuscrisul sancroftian în loc de »χώρων« și »ἔδωντων« a-
vem »χωρέων« și »εὐρωσίων«.

δη στέλλουσι δύο πεντηκοντέρους¹
εἰς τὴν Πλατείαν.

154. Ταῦτα δὲ Θηραῖοι λέγουσι:
τὰ δ' ἐπίλοιπα τοῦ λόγου, συμπέρονται
ἢ Θηραῖοι Κυρηναίοισι. Κυρηναῖοι γὰρ
τὰ περὶ Βάττων οὐδ' αὖτως ὁμολογέουσι.
Θηραῖοισι λέγουσι γὰρ οὕτω ἔσθι τῆς
Κρήτης Ἰξὸς πόλις.² ἐν τῇ ἐγένετο
Ἐτέαρχος βασιλεὺς, ὃς ἐπὶ θυγατρὶ ἀμήτορι,
τῇ οὐνομα ἦν Φρονίμη, ἐπὶ ταύτῃ ἔγημε
ἄλλην γυναῖκα.³ Ἢ δὲ ἐπεσελοῦσα ἐδικαίειν
εἶναι καὶ τῷ ἔργῳ μητροτῇ τῇ
Φρονίμῃ, παρέχουσα τε κακὰ καὶ
πάν ἐπ' αὐτῇ μηχανωμένη⁴ καὶ τέλος
μαχλοσύνην⁵ ἐπενεύκασα⁶ οἱ
πίθει: τὸν ἄνδρα ταῦτα ἔχειν οὕτω.
Ὁ δὲ ἀναγνωσθεὶς ὑπὸ τῆς γυναι-

tre cele șapte despărțiri (ale insulei); și ca Batus să fie conducătorul și regele lor. Astfel dar trimiseră ei două penticontere la Platea.

154. Acestea le spun Terienii (singuri). În ceea ce privește însă restul legendei, Terienii sunt de acord cu Cirenienii. Căci în ceea ce privește istoria lui Batus, Cirenienii nu spun de fel ca Terienii; căci iată ce spun (aceia): în Creta se află cetatea Axos în care domnia (o dată) Etearch; acesta avea o fată numită Fronima, căreia îi murise mama; atunci Etearch îi dete o mamă vitregă, căsătorindu-se cu altă femeie. Această, îndată ce intră în casă, justifică și prin purtarea ei că era o mamă vitregă pentru Fro-

¹ δύο πεντηκοντέρους. Justin (XIII, 7) reduce numărul acestor două nave la una, dar nu e cu puțință să se fi trimis numai una, căci așa nu s'ar putea transporta mai mult de cât 200 de coloni. Rawlinson observă aci marea precizie în cifre care domnesce în tota narațiunea această teriană, (vezi mai sus Cap. 148 »τρεις τριηκοντέροις« și »εἰς μόρας διείλον« și Cap. 152 »εἰς τάλαντα« »τρεις χαλκίους κολοσσούς« etc.) Penticontera era o navă având 25 perechi de lopeți.

² τῆς Κρήτης Ἰξὸς πόλις. Acest oraș, desemnat ca Ὀξὸς în unele manuscrise de a doua mână precum și în scrierile lui Stefan Bizantinul, își reține și astăzi numele, și era situat spre miază noapte de muntele Ida, nu departe de Gnosus. Numele, după părerea etimologuștilor, derivă dela ἰξὸς sau Ἰξὸς, adică dela rădăcina Φαγω care indica stâncile prăpăstioase cari încongiură din toate părțile acest oraș. Cuvântul latinesc saxum (stâncă) este legat etimologicese cu Ἰξὸς și s'au găsit medalii la Axos în Creta unde numele acestui oraș este scris în forma nu Oaxos dar Saxos. Forma Oaxos este unicul exemplu unde vedem un digama transformat în omicron.

³ ὃς ἐπὶ θυγατρὶ ἀμήτορι, τῇ οὐνομα ἦν Φρονίμη, ἐπὶ ταύτῃ ἔγημε ἄλλην γυναῖκα. Această frază este atât de idiomatică încât este imposibil s'o traducem textual. O traducere textuală ar glăsuî astfel: »carele peste fiica lui. lipsită de mamă, al căreia nume era Fronima, peste ea (dic) se căsători cu o altă femeie«. Prepoziția ἐπὶ exprimă situația de epitropă în care regele puse pe această a doua soție peste fiica lui.

⁴ πάν ἐπ' αὐτῇ μηχανωμένη. În Cartea V, Cap. 62 avem o expresie identică: »πάν ἐπὶ τοῖσι Παισιτρατιόησι μηχανώμενοι«.

⁵ μαχλοσύνην. Termen care denotă lipsa de pudore la femei: el nu se aplică la crima unui bărbat.

⁶ ἐπενεύκασα. Câte-va manuscrise, între cari acel din Florența, au ἐπενεύκασα. Forma însă ἐπενεύκασα este necontrovertată de manuscrise mai jos la Cap. 166

κὸς ἔργον οὐκ ὅσιον ἐμηχανάτο ἐπὶ τῇ θυγατρὶ. Ἦν γὰρ δὴ Θεμίσιον, ἀνὴρ Θηραῖος ἔμπορος, ἐν τῇ Ἀξῷ τοῦτον ὁ Ἐτεάρχος παραλαβὼν ἐπὶ ξείνια¹ ἔξορκοῖ, ἣ μὲν οἱ διακηνοῦσιν, ὅ τι ἂν δεηθῆ. Ἐπεὶ τε δὲ ἐξόρκωσε, ἀγαθῶν οἱ παραδόχοι τὴν ἐνωτοῦ θυγατέρα καὶ στήθη ἐκέλευε καταπογῶσαι ἀπαρχόντα ἣ δὲ Θεμίσιον περιημεκτήσας τῇ ἀπάτῃ τοῦ ὄρκου καὶ διακωλύμενος τὴν ξείνην, ἐποίησε τοιαῦτα παραλαβὼν τὴν παῖδα ἀπέπλεε· ὡς δὲ ἐγένετό ἐν τῷ πελάγει· ἀποσιεῦμένος τὴν ἐξόρκωσιν³ τοῦ Ἐτεάρχου, σχοινίοισι αὐτὴν διαδήσας κατήκε ἐς τὸ πέλαγος, ἀνασπάσας δὲ ἀπίκετο ἐς τὴν Θήρην.

155. Ἐνθεῦεν δὲ τὴν Φρονίμην παραλαβὼν Πολύμηστος, ἐὼν τῶν Θηραίων ἀνὴρ δόκιμος, ἐπαλλαξέστω· χρόνου δὲ περιόντος ἐξέγε-

nima, tratând' o cu răutate și născocind tot felul de lucruri în contra ei: în fine o acuză de crimă lipsei de pudore și făcu pe bărbatul ei ca să creadă că așa era. Acesta, convins fiind de soția lui, imagină un (plan) nelegiuit în contra ficei lui. În Axos se afla un comerciant din Tera (numit) Temison; Etearch, făcând dintr'ensul óspele său, îl puse să jure că îl va servi întru τότε câte (le) ar cere. După ce îl legă cu jurământ, el îi aduse și îi predete pe fica lui, dându-i ordin s'o ducă de parte și s'o arunce în mare; Temison însu se revoltă în contra unui (asemenea) abus al jurământului și, rupënd (legăturile) de ospitalitate, făcu cele ce urméză: luă pe fata cu (el) și pluti de acolo; când ajunse în marea deschisă, ca să salveze jurământul ce i'l impusese Etearch, o legă cum trebuie cu funii și o scoborâ în mare, pe urmă scoțënd-o iar, plecâ la Tera.

155. În urma acestora, Polimnest, un bărbat cu vază din Tera, luă pe Fronima pe lângă el și trăi cu dânsa; după ce

¹ ἐπὶ ξείνια. Adică îl trată cu ospitalitate și îi făcu daruri. În textul aldin avem ξείνη în loc de ξείνια. În Cartea VI, Cap. 62 mai avem un cas analog unde se legă cineva prin îndatorirea ce o reclamă recunoscînta pentru ospitalitate primită.

² περιημεκτήσας. Acest verb exprimă în Erodot o violență indignare. Se mai găsește în Cartea I, Cap. 44 περιημεκτέων δὲ τῇ συμφορῇ δεινῶς. În Cartea III, Cap. 64 avem περιημεκτής τῇ ἀπάτῃ συμφορῆς și în Cartea VIII, Cap. 109: οὗτοι μάλιστα ἐκπεσευγόντων περιημεκτέων.

³ ἀποσιεῦμένος τὴν ἐξόρκωσιν. Ca să salveze jurământul impus. Asemenea mai jos la Cap. 203, avem ελόγιόν τι ἀποσιεῦμενοι.

νατό οἱ παῖς¹ ἰσχνόφωνος καὶ τραυ-
λός,² τῷ ὄνομα ἐτέθη Βάττος,³
ὡς Θηραῖοί τε καὶ Κυρηναῖοι λέ-
γουσι: ὡς μέντοι ἐγὼ δοκέω. ἄλλο
τι.⁴ Βάττος δὲ μετωνομάσθη, ἐπεὶ
τε ἐς Λιβύην ἀπίκετο, ἀπὸ τε τοῦ
χρηστηρίου τοῦ γενομένου ἐν Δελφοῖσι
αὐτῷ καὶ ἀπὸ τῆς τιμῆς, τὴν ἔσχε;
τὴν ἐπωνομίην ποιούμενος Λίβυες
γὰρ βασιλέα »Βάττον« καλέουσι.⁵
καὶ τοῦτου εἴνεκα⁶ δοκέω θεοπι-
ζουσαν τὴν Πυθίην καλέσαι μιν Λι-
βυκῆ γλώσση. εἰδοῦσαν, ὡς βασιλεὺς
ἔσται ἐν Λιβύῃ. Ἐπεὶ τε γὰρ ἤγ-
νώθη οὗτος, ἦλθε ἐς Δελφοὺς

treceu cât va timp, el avu cu ea
un fiu carele vorbia cu greutate
și pronunța prost și căruia îi
dete numele de Batus, după spu-
sele Terienilor și a Cirenieni-
lor; părerea mea însă (este) că
(îi dete) un alt (nume) ore care;
(cred) că numele lui Batus a fost
schimbat pe urmă, după ce a
sosit în Libia, și acesta (din cauza
oracolului primitor la densul ce
s'a pronunțat la Delfi, și din
causa demnității la care a ajuns:
câci Libienii numesc un rege
»Batus«; și de aceea cred că Pi-

¹ παῖς. Aci, ca și mai jos la Cap. 160 și 161, găsim în multe ediții forma
παῖς în loc de παῖς: dar această este o »dieresis« cu totul străină lui Erodot.

² ἰσχνόφωνος καὶ τραυλός. Wesseling propune în același sens aci ἰ-
χνόφωνος. Atât ἰσχνόφωνος cât și τραυλός se referă la unul și același defect al
limbii, acela de a articula cu greu. Singura nuanță care se pare că există între
aceste două cuvinte este că ἰσχνόφωνος indică dificultate în a lega împreună
două silabe, pe când τραυλός indică un defect în pronunțarea literilor. Negăsind
în limba noastră termene tehnice pentru a traduce aceste idei, m'am servit de
perifraze și am tradus ἰσχνόφωνος prin »carele vorbia cu greutate« și τραυ-
λός prin »articula prost«.

³ Βάττος. În limba elină »βαττολόγος« înseamnă un om care nu poate să
vorbească bine, care repetă silabele și se împiedică la vorbă, întocmai ca ἰσχνόφωνος.

⁴ ἄλλο τι. Nu mă pot uni aci cu părerea acelor cari, pentru a scăpa pe
Erodot de imputarea că nu cunoștea primul nume a lui Batus, interpretază a-
ceste cuvinte prin »ob aliam quandam causam«. E în adevăr foarte extraordinar ca
Erodot să nu fi cunoscut primul nume al lui Batus, căci el trebuie să fi fost
familiar cu odele lui Pindar carele (Pith V, 81), ne spune că acel nume a fost
Aristotel înainte de a'1 fi schimbat oracolul în Batus. Deși o așa scăpare din ve-
dere din partea autorului e curioasă, totuși această nu ne justifică a traduce,
cum fac unii, »pentru vre o altă rațiune«, și e clar aci că ἄλλο se referă la
ὄνομα.

⁵ Λίβυες γὰρ βασιλέα »Βάττον« καλέουσι. Ezechiu, la cuvîntul »βάζ-
τος«, confirmă această aserțiune a lui Erodot; Rawlinson însă este dispus a crede
că Ezechiu s'a basat pe chiar pasajul acesta din autorul nostru și de aceea nu
îl consideră ca o autoritate independentă.

⁶ καὶ τοῦτου εἴνεκα. La Delfi Pausanias spune că ar fi vădut o statuie a
lui Batus într'un car, încoronat fiind de o figură alegorică reprezentând Libia pe
când carul era condus de o altă figură reprezentând Cirena. Acest autor mai
spune că la Delfi atunci se spunea în privința acestei statui că la Cirene Batus
ar fi căpătat facultatea de a vorbi din cauza spaimii ce i ar fi inspirat-o întâl-
nirea lui cu un leu apröpe de cetate (veđi Pausanias X, 15, 4). Se presupunea
că statuia era opera lui Amfion, fiul lui Acestor, un sculptor din Cnosa. Se
vede că această statuie nu exista la Delfi pe timpul lui Erodot, căci altfel el
de sigur ar fi menționat-o dată cu legenda asociată cu densa. Dacă ea a fost
în adevăr lucrarea lui Amfion, e evident că ea nu putea să fi existat pe timpul
lui Erodot, acel sculptor fiind contimporan cu reșebelul peloponesiac.

περὶ τῆς φωνῆς¹ ἐπειρωτέονται δὲ οἱ
χρῆ ἢ Πυθίῃ τάδε·

»Βάτε², ἐπὶ φωνῆν ἤλθεις³ ἄναξ δὲ σε
Φοῖβος Ἀπόλλων
»Ἐς Λιβύην πέμπει μηλοτόφρον οἰκι-
στῆρα.⁴

ὦσπερ εἰ εἶποι Ἑλλάδι γλώσση γραυ-
μένη· »Ὁ βασιλεῦ, ἐπὶ φωνῆν ἤλ-
»θεις.⁴ »Ὁ δὲ ἀμείβετο τοῖσδε·
»Ὀναξ,⁵ ἐγὼ μὲν ἤλθον παρὰ τῷ
»γρηθόμενος περὶ τῆς φωνῆς, σὺ
»δὲ μοι ἄλλα ἀδύνατα χρῆς, κα-
»λέων Λιβύην ἀποικίζεν⁶ τέφ δυ-

tia, proorocind, l'ar fi apostrofat
în limba libiană, sciind bine că el
era să devie rege în Libia. Căci
când ajunse acesta la vârsta de
maturitate, merse la Delfi (spre
a consulta oracolul) în privința
glasului lui: la întrebările lui,
Pitia răspunse precum urmază:

»Vit pentru glasulți Batus — Apolon,
poruncesce
»Să duci o colonie în Libia ce oi cresce.
adică, ca cum ar fi dis în limba
elină: »O rege, ai venit (să mă

¹ περὶ τῆς φωνῆς. »In privința glasului» adică, ca să vadă ce era
de făcut pentru a se vindeca de imperfecțiunea și de dificultatea ce o avea în
a se exprima și a vorbi.

² ἐπὶ φωνῆν ἤλθεις. Identic în sens cu »περὶ τῆς φωνῆς» de mai sus.
Creutzer traduce foarte bine »voicis causa venisti». Oracolul acesta ni s'a transmis
textual de Diodor din Sicilia, însă cu mult mai complect. El se compunea din
nouă versuri cari sunau astfel:

»Βάτε² ἐπὶ φωνῆν ἤλθεις ἄναξ δὲ σε Φοῖβος Ἀπόλλων
»Ἐς Λιβύην πέμπει καλλιστέφανον Κυρήνης
»Ἐθροῖτης ἄγειν, καὶ εἶναι βασιλεῖδα τιμῆν.
»Ἐβη σε βάρβαροι ἄνδρες, ἐπὶν Λιβύης ἐπιβῆς
»Βαιτοσῆροι ἐπίασι σὺ δ' εὐγόμενος Κρονίωι
»Παλλάδι τ' ἐγγραμάτῃ γλαυκῶπιδι καὶ Διὸς ὀφί
»Φοῖβω ἀερωσκόμῃ νικῆν ὑποχείριον ἔσεις
»Καὶ μάκρος Λιβύης καλλιστέφανον βασιλεύσεις
»Αὐτὸς καὶ γένος ὕμῳ ἄγει δὲ σε Φοῖβος Ἀπόλλων».

³ οἰκιστῆρα. Manuscrisele lui Sancroft și lui Wesseling au οἰκίζοντα. Tra-
ducerea literală a acestui oracol este: »Batus, ai venit pentru glasul tău; stăpi-
»nul (meu), Felus-Apolon te trimite ca să stabilești o colonie în Libia cea nutri-
»tore de oi». Expresia »Libia cea nutritore de oi» concordă cu expresii ana-
loge aplicate de alți autori eleni și latini acestei țări celebre în antichitate
pentru turmele mari ce le creștea. Astfel Omer în Odisea IV, vers. 85 și 86, dice:

»Καὶ Λιβύην, ἵνα τ' ἄρνες ἄφω κερὰσι τελέθουσι
»Τοῖς γὰρ τίκειται μῆλα τελεσφόρον εἰς ἐναντίονα.

Am vădut în nota precedentă că în versiunea acestui oracol, precum ni-l transmite
Diodor din Sicilia, epitetul μηλοτόφρον este înlocuit cu acel de καλλιστέφανον.
⁴ ὦσπερ εἰ εἶποι Ἑλλάδι γλώσση γραυμένη Ὁ βασιλεῦ ἐπὶ
φωνῆν ἤλθεις. Căți-va comentatori, între cari și Valckener, au creșut că aceste
cuvinte au fost intercalate aci într-o notă: de aceea Valckener, le include
în parentesă. Creutzer însă și cei mai mulți comentatori astăzi nu găsesc argu-
mentele produse suficiente pentru a pune în suspiciune autenticitatea acestui
pasagiū.

⁵ Ὀναξ. Câte-va manuscrise au aci »Ὀ ἄναξ» care se găsește și în textul
lui Blakesley. Forma însă »Ὀναξ» pentru »ὦ ἄναξ» este destul de comună în
Erodot și se află chiar necontestată în Cartea II, Cap. 159 și în Cartea acesta,
mai sus la Cap. 150: de aceea am conservat-o și aci. Am tradus prin »Stă-
pâne» ca mai aplicabil oracolului decât titlul de rege.

⁶ Λιβύην ἀποικίζειν. Această expresie o găsim în Cartea I, la Cap. 94:
»Θρησσηνὴν ἀποικίζαι»: ea însemnă a popula un loc cu coloni luați (ἀπέ) din

»νάμι;¹ κότεῖ χειρί;« Ταῦτα λέγων οὐκ ἔπειθε ἄλλα οἱ γράν. Ὡς δὲ κατὰ ταῦτα ἐθέσπισε οἱ καὶ² πρότερον, οἶχετο μεταξὺ³ ἀπολιπὼν⁴ ὁ Βάττος ἐς τὴν Θήρηγ.

156. Μετὰ δὲ αὐτῶ τε τούτῳ καὶ τοῖσι ἄλλοισι Θηραίοισι συνεφέρετο παλιγκότως.⁵ Ἄγνοοντες δὲ τὰς συμφορὰς οἱ Θηραῖοι ἔπαυπον ἐς Δελφοὺς περὶ τῶν παρεόντων κακῶν.⁶ Ἢ δὲ Ποβίη σφι ἔρχοισε συ-

»consul(i) pentru glasul tēu!« Iar el, la aceste cuvinte, răspunse: »Stăpâne, am venit la tine ca să te consult în privința glasului meu, dar tu îmi răspunși despre altele imposibile, ordonându'mi să duc o colonie în Libia! cu ce putere? cu ce braț?« Cu toate cuvintele acestea el nu isbuti (s'o îndemne) să-î dea alt răspuns. Vedeând Batus că (ea) îi repeta aceleași cuvinte ca înainte, el o lăsă pe când (încă vorbia) și plecă la Tera.

156. În urma acestora, nenorociri repetite cădură atât asupra (lui Batus) însuși cât și asupra celorlalți locuitori din Tera. Nepricepând Terienii nenorocirile (lor), ei trimiseră (să con-

alt loc. De aceea și verbul este cu totul transitiv și cere acusatival numelui locului colonizat. Pe latinesce am traduce »In Libyam coloniam ducere«.

¹ δονάμι. Blakesley serie aci »δονάμιε«, deși în Cartea II, la Cap. 102, menține forma ordinară.

² καὶ. Unele ediții, neținând seamă de autoritatea manuscriselor, inserază aci pronumele înaintea conjuncțiunii acesteia și scriu »ἐθέσπισε οἱ ἦ« sau »ἐθέσπισε οἱ τῆ«, dar nu există necesitate de a se exprima aci pronumele.

³ μεταξὺ. În acelaș sens în care se ia în Cartea II, la Cap. 158: »Νεκρὸς μὲν νῦν μεταξὺ ὁρόστων ἐπαύσατο«, adică în mijlocul celor ce se petreceau, luat în sens temporal și nici cum local: în alte cuvinte »chiar pe când Pitia nu înceta de a repeta aceleași cuvinte, Batus o părăsi și plecă la Tera. Mai avem un exemplu unde μεταξὺ e luat în sensul acesta mai sus la Cap. 129: »πολλὰκις δὲ, ἐπελευθόντων (adică τῶν Σκυθίων) ἐπὶ τοῦς Πέρσας μεταξὺ«, adică »chiar pe când Scitii atacă pe Persi«.

⁴ ἀπολιπὼν. Adică »τὴν Ποβίην«.

⁵ συνεφέρετο παλιγκότως. Verbul aci este impersonal și echivalent cu »accidere« în latinesce. Adverbul exprimă ideea unei rănii care se tot redeschide pricinuind dureri repetite. Calamitățile cari cădură asupra Terienilor și asupra lui Batus, la cari face aci alusie autorul, trebuie să fi fost luptele civile despre cari vorbesce Menecles istoricul din Barca în Cirenaica, carele a trăit pe la anul 120 înaintea lui Christos. El ne spune că se iviră în Tera lupte civile violente, și că Batus, carele era șeful unei facțiuni, fu învins de facțiunea adversă și exilat din insulă împreună cu toți partizanii lui, și că atunci a recurs el la oracolul din Delfi, care îi spuse că trebuia să fundeze o colonie pe continentul Libiei.

⁶ περὶ τῶν παρεόντων κακῶν. Întocmai ca mai sus la Cap. 158: »περὶ τῆς φωνῆς«.

κτίζουσι Βάττω Κυρήνην τῆς Λιβύης ἄμεινον πρόξειν.¹ Ἀπέστελλον μετὰ ταῦτα τὸν Βάττον οἱ Θηραῖοι δύο² πεντηκοντέροισι. Πλώσαντες δὲ ἐς τὴν Λιβύην οὗτοι, οὐ γὰρ εἶχον ὁ τι ποιέωσι ἄλλο, ὀπίσω ἀπαλλάσσοντο ἐς τὴν Θήρην.³ Οἱ δὲ Θηραῖοι καταγομένους ἔβαλλον καὶ οὐκ ἔων τῇ γῆ προσίσχεν, ἀλλ' ὀπίσω πλώειν ἐκέλευον. Οἱ δὲ ἀναγκασόμενοι ὀπίσω ἀπέπλωον.⁴ καὶ ἔκτισαν νῆσον⁵ ἐπὶ Λιβύῃ κειμένην, τῇ οὐνομα, ὡς καὶ πρότερον εἰρήθη,⁶ ἐστὶ Πλατέα. Λέγεται δὲ ἴση εἶναι ἢ νῆσος τῇ νῦν Κυρηναίων πόλι.⁷

sulte oracolul) la Delfi asupra relilor de cari suferia. Atunci Pitia le răspunse că dacă ei și cu Batus împreună ar întemeia Cirene în Libia, ar face foarte bine. Atunci Terieniî porniră pe Batus cu două pentecontere. Acestia plecară în Libia, (pe urmă) ne mai având ce face (acolo), se întorseră înapoi la Tera. Terieniî însu aruncară cu săgeți în contra lor, când se apropiară, și ne-lăsându-i să se scobore pe mal, îi somară să plece înapoi. Ei (atunci), siliți, plutiră înapoi și se așezară pe insula de pe lângă coasta Libiei, al cărui nume, precum s'a mai spus înainte, era Platea. Se șice

¹ σφι ἔγρησε συγκτίζουσι Βάττω Κυρήνην τῆς Λιβύης ἄμεινον πρόξειν. Din cauza dificultății gramaticale rezultând din nepotrivirea dativului συγκτίζουσι cu ἄμεινον, s'a u propus aci o sumă de variante în locul textului adoptat: de exemplu Reiskiu propune συγκτίζοντας; Schäfer e dispus să schimbe πρόξειν în παρέξειν. Nimic însă nu ne justifică a face ast-fel de schimbări ne-autoritate de vre un text manuscris. E foarte probabil că autorul, când a scris, nu a observat riguroso construcția frazel și a lăsat dativul συγκτίζουσι fără a 'și da seamă de urmea ἄμεινον πρόξειν, care nu diferă de ἄμεινον συνείσθαι mai sus la Cap. 15, și unde, din cauza lui >σόν<, avem dativul >πελομένοις< δὲ ἄμεινον συνείσθαι<. În traducerea acestui pasagiū suntem siliți să considerăm pe συγκτίζουσι ca cum am fi avut >συγκτίζοντας... ἄμεινον παράειν< ar face adică cel mai bun lucru, în alte cuvinte ar face să înceteze calamitățile ce cădeau asupra Terienilor.

² δύο. Erodot întrebuintează forma acésta atât pentru dativ cât și pentru genitiv.

³ ἐς τὴν Θήρην. Am tradus aceste cuvinte prin >pană la Tera< pentru că din cele ce urmăză se vede că ei nu au debarcat ci au venit numai până aproape de insulă.

⁴ ἀπέπλωον. Adevărat că aci în majoritatea manuscriselor stă scris ἀπέπλωον; tot așa și la capitolul următor: însă edițiile cele mai autorizate au adoptat în ambele aceste pasagiuri forma ἀπέπλων pe temelii că în Cartea VI, la Cap. 116, manuserisele sunt unanime în favoarea formei ἀπέπλων.

⁵ ἔκτισαν νῆσον. Substantivul νῆσον nu se referă strict la ἔκτισαν. Ceea ce se referă în realitate acestui verb sunt stabilimentele sau locuințele cari s'a u ridicat pe insulă. Avem ἔκτισαν γῶρον ἀγίων τῆς νῆσου< la capitolul următor.

⁶ ὡς καὶ πρότερον εἰρήθη. Veđi mai sus la Cap 151. Aci textul florentin are ἡρέθη.

⁷ ἴση εἶναι ἢ νῆσος τῇ νῦν Κυρηναίων πόλι. În adevăr spațiul ocupat de ruinele Cirenei este egal ca întindere cu suprafața insulei Bomba, presupusă a fi acésta Platea.

157. Ταύτην οἰκόντες δύο ἔτα, οὐδὲν γάρ σφι χρηστὸν¹ συναφέρετο, ἕνα αὐτῶν καταλιπόντες οἱ λοιποὶ πάντες ἀπέπλευον ἐς Δελφοὺς ἀπικόμενοι δὲ ἐπὶ τῷ χρηστήριον ἐχρέωντο, φάμενοι οἰκίσαιν τε τὴν Λιβύην καὶ οὐδὲν ἄμεινον πρήσσειν οἰκούντες· ἢ δὲ Πυθίη σφι πρὸς ταῦτα χρᾶ τάδε·

»Αἰ τὸ ἔμεθ' Λιβύην μηλοτρόφον² οἶδας
[ἄμεινον]³
«Μὴ ἑλλῶν ἑλλόντος, ἄγαν ἄγαμαι⁴ σοφί-
[την σεβ']»

Ἀκούσαντες δὲ τούτων οἱ ἄμφι τὸν Βάττον⁵ ἀπέπλευον ὀπίσω· οὐ γάρ δὴ πρῆας ἀπίε· ὁ θεὸς τῆς ἀποικίης πρὶν δὴ⁶ ἀπικῶνται ἐς αὐτὴν τὴν Λιβύην. Ἐπικόμενοι δὲ ἐς τὴν νῆσον καὶ ἀναλαβόντες, τὸν ἑλλπον, ἐπι-

că insula (acesta) este egală în întindere cu cetatea de astăzi a Cirenienilor.

157. Ei locuiau doi ani în (insula) această, și vedând că nu resulta pentru ei nici o îmbunătățire (de sortă), lăsând pe unul dintr'enșii acolo, plutiră cei l'alți cu toții la Delfi; când ajunseră la oracol, îl consultară, spuiind că locuiau în adevăr în Libia și că cu τότε că locuiau (acolo) starea lor nu se îmbunătățise de fel; Pitia atunci le dete răspunsul următor:

- »Daca tu care n'ai fost,
- »Cunoseși mai bine decât mine,
- »Care am umblat'o totă,
- »Cea Libie cu oi multe
- »Atunci ești tare meșter!

Când Batus și cu tovarășii lui auțiră aceste cuvinte, ei plu-

¹ οὐδὲν γάρ σφι χρηστὸν. Blakesley crede că autorul a întrebuintat expresia negativă în loc de »πάντα πονηρά« prin eufemism, pentru a evita cuvinte de rău augur vorbind de o colonie existentă. Aceasta se poate, dar e posibil iar ca cuvintele să fie naturale.

² Λιβύην μηλοτρόφον. E sigur aproape că oracolul s'a pronunțat în dialectul doric și că forma originală a cuvintelor a fost »Λιβύαν μηλοτρόφον«. Plutare, citând acest oracol, întrebuintează cuvintele »Λιβύαν μηλοτρόφον« ceea ce mă convinge că așa au glăsuțit cuvintele originale, dar trebuie să ne conformăm cu unanimitatea manuscriselor cari aci au forma ionică. E însă de observat că de și avem aceea formă ionică în toate manuscrisurile, totuși mai jos în oracolul citat la Cap. 159, avem aceeași unanimitate în favoarea formei doric »γὰς ἀναδιωμένως«. Se poate că aci precum și iar în cazul oracolului din Cap. 159, unde iarăși avem forma ionică »Λιβύην μηλοτρόφον«, să se fi vulgarizat textul oracolului în Ionia în dialectul local și ca Erodot să-l citeze în forma mai bine cunoscută cititorilor lui, iar oracolul din Cap. 159, fiind necunoscut de popor în general, se citează în forma lui originală; această este însă o pură ipoteză și nu poate avea altă valoare decât ea atare.

³ οἶδας ἄμεινον. Plutare, citând acest oracol, întrebuintează cuvintele »οἶδας ἄμεινον« în loc de οἶδας ἄμεινονε.

⁴ ἄγαν ἄγαμαι. »Förte mult admire.

⁵ οἱ ἄμφι τὸν Βάττον. Se înțeleg nu numai tovarășii lui Batus, dar însuși Batus. De aceea am tradus »Batus și cu tovarășii lui«.

⁶ δὴ. Aci, ca în alte multe alte pasagiuri în Erodot, această particulă este întrebuintată de autor ca să indice că revine la punctul unde avea de scop să aducă pe cititor. Am tradus prin »dar«, luat în sensul cuvintului frances »donc«.

⁷ ἐς αὐτὴν τὴν Λιβύην. »În chiar Libia« adică »pe continentul Libiei«.

σαν αὐτῆς τῆς Λιβύης γῶρον ἀντίον τῆς νήσου, τῷ ὄνομα ἦν Ἄζιρις,¹ τὸν νάπαι τὰ καλλιέστου ἐπ' ἀμφοτέρα συγκληθῆναι, καὶ ποταμὸς τὰ ἐπὶ θάτερα παραρρέει.

158. Τοῦτον οἴκετον τὸν γῶρον εἰ ἔτα: ἐβδόμῳ δὲ σφασ εἰσι παρτηγάμενοι οἱ Λίβυες, ὡς ἐς ἀμεινονα γῶρον ἕξουσι, ἀνέγνωσαν²

¹ γῶρον ἀντίον τῆς νήσου, τῷ ὄνομα ἦν Ἄζιρις. Dacă insula Platea corespunde cu Bomba de astăzi, locul pe care îl numesc aici Erodot Aziris era situat în valea gârlei numite astăzi Temineh și care în vechime purta numele de Paliurus. Localitatea în vecinătatea acestor gârle corespunde cât se poate de exact cu descrierea lui Erodot, astfel încât putem dice cu siguranță că acolo se afla acest al doilea aședământ al Terienilor. Kiepert însă, pe temelul unui pasagiū din Scilax, (Peripl. p. 107) pune acest Aziris la apusul promontoriului Ras-el-tin, adică în locul însemnat Aziris (după Kiepert) în harta alăturată. Pasagiul însă din Scilax pe care se bazează Kiepert este prea corupt și prea vag pentru a constitui o autoritate suficientă, mai ales că localitatea nu corespunde de fel cu descrierea din textul nostru τὸν νάπαι τὰ καλλιέστου ἐπ' ἀμφοτέρα συγκληθῆναι καὶ ποταμὸς τὰ ἐπὶ θάτερα παραρρέει. Întru cât privesc numele de Aziris, Calimach, în imnul lui către Apolon, numesc locul acesta Ἄζιρις. În dicționarul lui Ștefan

Bizantinul la cuvîntul Ἄζιρις, citim: Ἄζιρις, πόλις Λιβύης οἱ δὲ περὶ Σαλοβριον οὐ πόλις, ἀλλὰ τόπον γὰρ καὶ ποταμὸν εἶναι τινὲς δὲ Ἄζιρον μετὰ τοῦ ἀέριου τὸν γῶρον Χάραξ δὲ Ἄζιρον λέγει αὐτήν. Ptolomeu o numesc Axilis.

² νάπαι. Vai umbröse cu pădure desă de o parte și de alta. Bizet zice că cuvîntul e sinonim cu ἄρηνος ἡλωδῆς τόπος. Acésta descrie întocmai localitatea de pe lângă gura gârlei Temineh.

³ ἀνέγνωσαν. Rawlinson face o observație foarte justă atrăgînd atenția cititorului asupra acestui cuvînt ca indicînd bunele relații cari existau între coloni și indigeni. Fără îndoială că aici coloni formau elementul civilizator și nu asupritor, astfel încât Libienii priviau pe Terieni ca nisece binefăcători, se

tiră înapoi; căci (era evident că) zeul nu voia să i erte din colonizare mai înainte ca ei să se așeze, chiar pe continentul Libiei. După ce sosiră ei la insulă și luară cu densii pe acela pe carele îl părăsiseră, ei fundară chiar (pe continentul) Libiei, în fața insulei, o colonie, al cărui nume fu Aziris, într'un loc închis de ambele părți cu deluri frumoșe și umbröse și pe lângă care curge o gîrlă.

158. Ei ocupară acéstă localitate șese ani: însă în anul al șeptelea, Libienii îi îndemnară s'o părăsescă promițînd

ἐκλιπεῖν. Ἦγον δὲ σφραγίσαντες ἐνθεῦθεν οἱ Λίβυες ἀναστῆσαντες πρὸς ἑσπέρην καὶ τὸν κάλλιστον τῶν χώρων ἵνα διαξίοντες οἱ Ἕλληνες μὴ ἴδωσιν, συμμετρησάμενοι τὴν ὄρην τῆς ἡμέρας¹, νυκτὸς παρήγγιον ἔσσι δὲ τῷ χώρῳ τοῦτ' ὄνομα Ἰρασα.² ἀγαγόντες δὲ σφραγίσαντες ἐπὶ κρήνην λεγομένην εἶπαι Ἀπόλλωνος³ εἶπαν·
 »Ἄνδρες Ἕλληνες, ἐνθαῦτα ὑμῖν
 »ἐπιτήδεον οἰκέειν· ἐνθαῦτα γὰρ ὁ
 »οὐρανὸς τέτρηται.⁴

că îi vor conduce într'o localitate mai bună. Libienii atunci îi conduseră făcându-i să plece spre apus; și ca să nu observe Elinii, în trecerea lor, cea mai bună din toate localitățile, calculând ora din zi (la care trebuia să pornescă de la Aziris), trecură (pe acolo) noaptea; numele acestei localități este Irasa: în fine, aducându-i la izvorul ce se numește al lui Apolon le șiseră: »Elimilor, aicea are »să fie bine pentru voi ca să »locuiți; căci aicea pică cerul«.

puneau la dispoziția lor la cas de nevoie și le indicau chiar locurile mai avantajoase ca așezăminte. În același timp, adaugă Rawlinson, trebuie să mai notăm deplina încredere de care au dat probe coloniștii către indigenii depărtându-se de mare și așezându-se în interior, căci atât Cirene, precum și Barca, sunt locuri la o distanță ore-care de mare. Rawlinson compară această cu relațiunile cordiale a primilor coloniști Englezi în America cu indigenii.

¹ συμμετρησάμενοι τὴν ὄρην τῆς ἡμέρας. »Calculară ora din zi« adică ora din zi la care ei trebuiau să plece ca să treacă noaptea prin localitatea cea bună pe care voiau s'o ascundă colonilor.

² Ἰρασα. Nu s'a determinat încă bine unde era situat acest loc. Firesce că între Aziris și Cirene, adică la apus de Aziris și la răsărit de Cirene, Pindar pomenește acest loc (Pit. II. 106). Pacho presupune că el se afla aproape de tot de Cirene, chiar acolo unde începe platoul pe care se ridică orașul, platoul care se întinde la o distanță de vreo 15 kilometri spre răsărit de Cirene. Această parte de loc e și astăzi foarte mănâsă, având indestulare de isvâre. Unul din aceste isvâre și astăzi poartă numele de »Erasem«, probabil o corupțiune a vechiului nume. Lucrul însă care nu militază în favoarea ideii lui Pacho este că nu s'a găsit nici o urmă de așezăminte acolo, pe când ceva mai departe, pe drumul ce duce la Derna, la punctul numit El-Kubbeh, există ruine multe: acolo, după Hamilton, trebuie să fi fost Irasa. Mărturisesc că mă pronunț mai mult pentru teoria lui Pacho, căci nu mi se pare obiecțiunea ridicată în privința lipsei de ruine ca destul de plausibilă; din contra ar fi extraordinar cum nise indigenii ne-civilizați, cum trebuie să fi fost locuitorii primitivi a acestei părți a Libiei, având un caracter quasi nomad, să fi ridicat construcții destul de solide ca să lase urme în stare de a rezista atâtor secolii. Aci la Irasa trebuie să fi fost un simplu sat de lut și de nule care nu putea lăsa urme mult timp.

³ κρήνην λεγομένην εἶπαι Ἀπόλλωνος. Această fântână este cântată de Pindar (Pit. IV. 294). Ea se afla, se vede, la marginea occidentală a orașului Cirene, unde se găsea o fântână numită »Cire«, descrisă de Calimach și Ștefan Bizantinul. Această fântână »Cire« a dat probabil numele ei orașului Cirene: ea astăzi poartă numele »La Greune« sau »Krenah«, și pare a fi fost dedicată lui Apolon. Ea curge la marginea șoselei, între necropolă și platoul pe care era situată o dată Cirene.

⁴ ἐνθαῦτα γὰρ ὁ οὐρανὸς τέτρηται. Traducerea literală a acestei fraze ar fi »căci aicea este cerul găurit«. Adică se semuiesce cerul cu un rezervoriu de apă care pică numai acolo unde e găurit. Avem un pasagiu analog în Biblie (2 Regi VII, 2). »Vedeți, dacă Domnul ar face ferestre în cer«. Este evident

159. Ἐπὶ μὲν νον Βάττου¹ τε τοῦ οἰκιστέω τῆς ζῆης, ἄρξαντος ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτεα, καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Ἀρκεσίλειω, ἄρξαντος ἐκατάδεκα ἔτεα, οἴκισον οἱ Κυρηναῖοι, ἐόντες τοσοῦτοι ὅσοι ἀρχὴν ἐς τὴν ἀποικίην ἐστάλησαν· ἐπὶ δὲ τοῦ τρίτου, Βάττου τοῦ Εὐδαίμονος καλεσμένου,² Ἐλληνας πάντας ὄρησεν χερίσασα ἢ Πυθίη³ πλέειν συνοι-

159. În timpul vieții lui Batus întemeietorul (coloniei), carele domni patru-deci de ani, precum și în acela al fiului său Arcesilaus, carele domni șesepre-dece ani, Cirenienii locuira (acolo) la număr tot atâtea câți erau acei cari s'au așezat la început în colonie. Subt al treilea (rege) însă, Batus supranu-

că într'o țără sterpă, cum era Libia, o localitate unde plouă trebuie să fi fost foarte căutată. În adevăr întregul platoū pe care era așezată Cirene stă izolat, fiind închis, atât despre apus cât și despre răsărit, cu munți înalți cari se termină numai la mare. Rar cade plouă în partea despremiadă-și a platoului pe când în partea despre miadă-nopțe, adică în apropierea orașului, plouă numai câte o dată în lunile Noembrie și Decembrie. În general totă localitatea este sterpă și suferă de secete, și fără îndoială faptul existentei fântânei lui Apolon a determinat întemeierea orașului pe locul acela. Ceea ce confirmă această presupunere este că edificirile principale ale orașului, cum erau farul, amfiteatrul, teatrurile și templul principal se află în vecinătatea fântânei. Această însă nu autorisă pe Valckener să propue substituirea cuvintului *ζωνὴς* în loc de *ὄβρανὸς* și explicarea pasagiului ca făcând aluzie nu la ploile cari cad câte o dată în acea localitate dar la fântana care izvoarește din munte. Este clar că aci e vorba de plouă considerată în acea țără secetosă ca o favore deosebită creșcă.

¹ Βάττου. Erodot întrebuițează și această formă a genitivului precum și forma Βάττω, căci, atât aci, cât și mai jos la Cap. 162, manuscriptele variază în această privință: cele mai bune ediții însă aci au Βάττου. Pe de altă parte la cap. 162, prima ocașie unde iar se presintă acest genitiv, toate manuscriptele au Βάττω; mai jos toate scriu γὰρ ὁ Βάττου, astfel încât este aproape indiferent care din aceste două forme adoptăm. Am preferat aci pe cea mai usitată, dar la începutul capitoului 162 voi întrebuița forma Βάττω din cauza autorității manuscriptelor. Istoricii cari s'au ocupat cu Cirene spun că prosperitatea acestei colonii datăză chiar dela epoca acestui prim Batus căruia Libienii îi arătară planta numită silfu, care deveni izvorul avuției și a prosperității Cirenilor și despre care vom vorbi mai jos la Cap. 163.

² ἐπὶ δὲ τοῦ τρίτου, Βάττου τοῦ Εὐδαίμονος καλεσμένου. Sunt unele ediții, cum este aceea adoptată de Blakesley, care nu pun o virgulă după τρίτου. Această este o erore din cele mai mari, pentru că τρίτου nu se referă la Βάττου ci la βασιλέως subînțeles. Batus nu era al treilea Batus, adică Batus III, ci Batus II și toto dată al treilea rege al dinastiei lui Batus. Cronologia Batiștilor a fost stabilită precum urmăză: Batus I, întemeietorul coloniei, pe la anul 632 înainte de Christos, domni peste tot 40 de ani, socotindu-se și timpul în care a domnit la Aziris și la Platea, adică de la anul 640 in. de Chr. (Deci, prima colonie la Platea, pe la 640 înainte de Christos; mutarea la Aziris, pe la 638; fundarea Cirenei la 632). Mórtea lui Batus I, și suirea pe tron a lui Arcesilaus la anul 600 înainte pe Christos. Mórtea lui Arcesilaus și suirea pe tron a lui Batus II, la 584 înainte de Christos.

³ Ἐλληνας πάντας ὄρησεν χερίσασα ἢ Πυθίη. Din această narativă a fundării Cirenei precum și din istoricul trimiterii acestor Elini ca întărire a coloniei, vedem ce colosală putere avea oracolul de la Delfi și ce rol însemnat a jucat el în afacerile și în destinele Greciei în timpurile cele mai antice. Necesitatea unei instalațiuni pe cósțele Libiei era simțită de toți Elinii pentru interesele ei comerciale. Preoții de la Delfi au înțeles că Tera, care era și ae locuită de Dorien, și insula cea mai despre miadă-și a Cicladelor, era și punc-

κήροντας Κυρηναίους: Λιβύην ἐπε-
καλέοντο γὰρ οἱ Κυρηναῖοι ἐπὶ γῆς
ἀναδάσμφ. ¹ Ἐχρησε δὲ ὄδα ἔχοντα:

Ἦος δὲ κεν εἰς Λιβύην πολυήρατον ²
[ὑστερον ἔλθη
Ἦας ³ ἀναδασιμένους, μετὰ οἱ ποκά φαι
[μελήσειν.]

Συλλεγθέντος δὲ ὀμίλου πολλοῦ
ἐς τὴν Κυρήνην περιταυνόμενοι γῆν
πολλὴν οἱ περίοικοι Λίβυες καὶ ὁ
βασιλεὺς αὐτῶν. τῷ ὄνομαι ἦν Ἀδι-
κράν, οἷα τῆς τε χώρας στερισκόμενοι
καὶ περὶ βριζόμενοι ὑπὸ τῶν Κυρη-
ναίων, πέμφαντες ἐς Αἴγυπτον ἔδοσαν
σφέας αὐτοῦς Ἀπρίην, τῷ Αἰγύπτου
βασιλεῖ. ⁴ Ὁ δὲ συλλέξας στρατὸν
Αἰγυπτίων ⁵ πολλὸν ἔπεμπε ἐπὶ τὴν

mit Fortunatul, Pitia, prin ora-
colul ei, împinse pe toți Elinii
ca să trecă marea și să se u-
nască cu Cirenienii în coloni-
zarea Libiei; căci Cirenienii in-
vitaseră (pe toți amatorii) să vie
să împartă pământurile (cu ei).

Oracolul glăsuia precum urmază:

»Acela să o scie, că o să se căiescă

»Dac' în Libia mult dorită târziu o

[să sosescă

»Și nu va fi acolo el însuși chiar de

[față

»Țarina libiană când aro să se împartă.»

Atunci adunându-se un mare
număr (de emigranți) la Cirene,
împărțind între ei o întindere
însemnată de pământ, Libie.

tul cel mai nemerit de ales pentru pornirea unei colonii în Libia. Ei deci, or-
donară trimiterea unei colonii, și când vădura că experiența reușește, mai tri-
miseră acolo și alți emigranți, ca să scape Grecia de un exces de populațiune.
Rawlinson cită multe asemenea exemple de colonizare, precum aședarea Enie-
nilor în partea de miadă-și a Tesaliei, a Calcidienilor la Regium, a Spartanilor
și a Acheenilor la Crotona, a Megarienilor la Bizanța, s. c. l.: toate aceste co-
lonii doriene fură trimise de oracolul din Delfi, carele singur alegea locul unde
trebuiau porniți colonii.

¹ ἐπὶ γῆς ἀναδάσμφ. Avem aceeași expresie mai jos la Cap. 163.

² πολυήρατον »mult dorită«. Fără îndoială acesta se referă la natura fru-
mósă și mănósă a Cirenaicei pe care o descrie Hamilton în călătoria lui ca
»un jardin anglais«. ntotmai ca πολυήρατος, avem în Pindar (Pith. IX, 15)
cuvîntul εὐήρατος. Adiectivul din text este întrebuintat și de Omer (veđi Odi-
sea XI, 275 și XV, 126, 366).

³ Ἦας. E de observat că în oracolul acesta găsim forma naturală dorică a
cuvîntului γῆς, pe când de altă parte nu avem formele dorice Λιβύαν, μελήσειν,
ci formele ordinare Λιβύην, μελήσειν. Textul original cu toate acestea al oraco-
lului trebuie să fi fost pur doric. Traducerea literală a oracolului este: »Acela
»carele în Libia mult dorită va sosi la urmă după împărțirea pământurilor, il
»asigură că se va căi.«

⁴ Ἀπρίην τῷ Αἰγύπτου βασιλεῖ. Fiul lui Psamis, despre carele se vor-
besce mai pe larg în Cartea II, Cap. 161 și 162. Aci Erodot împlinesce pro-
misiunea ce o face în Cartea II, Cap. 161, când dice: »ἐπεὶ δὲ οἱ (Ἀπρίην)
ἔδωκε κακῶς γενέσθαι, ἐγένετο ἀπὸ προφάσιος τὴν ἐγὼ μεζόνως μὲν ἐν τοῖσι Λι-
βυκοῖσι λόγοισι ἀπηγγέρομαι.«

⁵ Αἰγυπτίων. Acest cuvînt cred că nu este pus aci din întemplantare ci ca
să se înțelegă bine că regele Apries nu a cređut prudent să întrebuinteze alte
trupe de cât cele egiptene, în contra Elinilor, pentru motivul că avea și trupe
auxiliare eline. Aci vedem un contrast mare între acest fapt și politica urmată
acum de curcnd în Egipt de Englesii în resbelele lor în contra lui Arabi Pașa
și în contra Madiului: Englesii au adus contingentul lor mahometan din India
și chiar din Egipt și l'au îndreptat în contra coreligionarilor din Egipt și din
Sudan.

Κυρήνηνοι δὲ Κυρηναῖοι ἐκστρατεύ-
 σάμενοι ἐς Ἰρασα γῶρον καὶ ἐπὶ
 κρήνην Θέστην¹ συνέβαλον τε τοῖσι
 Αἰγυπτίοισι καὶ ἐνίκησαν τῇ συμβολῇ·
 ἅτε γὰρ οὐ πεπειρημένοι πρότερον
 οἱ Αἰγύπτιοι· Ἑλλήνων, καὶ παρα-
 χρεώμενοι, διαφθάρησαν οὕτω ὥστε
 ὀλίγοι τινὲς αὐτῶν ἀπεβόστησαν ἐς
 Αἴγυπτον. Ἀπὸ τούτων Αἰγύπτιοι
 κατὰ ταῦτά² ἐπιμεμνήμενοι Ἀπρίη,
 ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ.

nii de p'impresur, și cu regele
 lor, al cărui nume era Adiceran,
 simținduse jefuiți de teritoriul
 lor și insultați de Cireneni, tri-
 miseră (solii) în Egipt și se pu-
 seră sub protecția lui Apries
 regele Egiptului. Acesta, strin-
 gînd o armată mare de Egipt-
 teni, o porni în contra Cirenei;
 Cirenenii eșind cu armata lor
 spre satul Irasa, și aproape de
 fântâna Theste, angajară lupta
 cu Egiptenii și biruiră în lupta
 (acesta;) Egiptenii, cari pină a-
 tuncii nu se măsuraseră cu Eli-
 nii și cari îi priviau cu dispreț,
 fură astfel bătuți încât foarte pu-
 țini din ei se întorseră înapoi
 în Egipt. Din cauza această Egipt-
 tenii, invinuinđ pe Apries pen-
 tru această, se resculară în con-
 tra lui.

160. Τούτων δὲ τοῦ Βάπτου³

160. Acest Batus avu un fiu

¹ Θέστην. Câte-va manuscrise au Θέστην.

² κατὰ ταῦτά. Reproduc textul așa cum e sub toate rezervele, căci nu pōte fi cea mai mică îndoială că aci el a fost alterat. Manuscrisul saucroftian, care are κατὰ ταῦτα, este urmat de Gaisford și de Blakesley, și acesta din urmă mărturisește că textul este corupt. Explicația dată de Blakesley că putem considera ἀπὸ τούτων și κατὰ ταῦτα ca sinonime, în alte cuvinte ca două variante cari s'ar fi strecurat în text, mi se pare cea mai rațională, și teoria emisă de alții de a considera κατὰ ταῦτα ca sinonim cu ἀδίκην trebuie să pice de la sine chiar prin faptul că o astfel de locuțiune, fiind adverbială, nu s'ar putea despărți de verbul ἀπέστησαν. Pe de altă parte nu cred nemerită explicația lui Baehr carele citează în favoarea tezei sale de a lega verbul ἐπιμεμνήμενοι cu κατὰ, pasagiul din Cap. 77 al Cărții I »Κροῖτος δὲ μεμνηθεὶς κατὰ τὸ πλήθος τὸ ἑωυτοῦ στρατεύματα..... τοῦτο μεμνηθεὶς κ. τ. λ. și nită că aci avem ἐπιμεμνήμενοι iar nu μεμνήμενοι. Ca să admitem această explicație ar trebui să admitem și o anomalie cum ar fi verbul κατεπιμεμνήμενοι! Totuși Baehr a înțeles adevăratul sens al pasagiului cu toate vicirile lui gramaticale. Basându-mă pe pasagiul aproape identic din Cartea II, Cap. 161, unde autorul relatează acelaș incident și dice: »Αἰγύπτιοι δὲ ταῦτα ἐπιμεμνήμενοι ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ, sunt de părere că κατὰ din erōre s'a strecurat aci în text. Totuși nu suntem prin nimic autorizați a modifica textul și a reproduce pasagiul analog din Cartea II, Cap. 161 scriind »Αἰγύπτιοι ταῦτα ἐπιμεμνήμενοι.

³ Βάπτου. Manuscrisul saucroftian are aci Βάπτου și pe acesta îl urmēză Gaisford; toate cele lalte manuscrise au Βάπτου. Cât pentru modul caprițios cu care Erodot întrebuițează ambele aceste forme ale genitivului acestuia, veđi mai sus nota No. 1, pag. 224.

γίνεται παῖς¹ Ἀρκεσίλεως², ὃς βασιλεύσας πρῶτα τοῖσι ἑωυτοῦ ἀδελφείοις³ ἐστασίασε, ἐς ὃ μιν οὗτοι ἀπολιπόντες ὄχροντο ἐς ἄλλον γῶρον τῆς Λιβύης· καὶ ἐπ' ἑωυτῶν βαλλόμενοι, ἔκτισαν πόλιν ταύτην ἣ τότε καὶ νῦν Βάρκη⁴ καλεῖται κτίζοντες δ' ἅμα αὐτὴν ἀπιστάσι ἀπὸ τῶν Κυ-

Arcesilaus, carele suinduse pe tron se luă îndată la certy cu frații lui, așa, încât acestia îl părăsiră și se mutară într'o altă parte a Libiei: ei atunci înțelegându-se între dênșii, zidiră acel oraș care se numește astăzi ca și atunci, Barca: pe când îl zi-

¹ Παῖς. Textul lui Blakesley are παῖς.

² Ἀρκεσίλεως. Erodot nu ne spune deloc cât a dăinuit domnia lui Batus II, carele, după cum am arătat mai sus la nota 2, pag. 224 a început să domnască pe la 584 înainte de Christos. Scim însă că Apries a fost resturnat în Egipt la 570 A. C. și presupuind că după aceea ar mai fi domnit încă puțin timp Batus II la Cirene, putem aproximativ fixa începutul domniei lui Arcesilaus al II cam pe la anul 560 înainte de Christos, cum crede și Reisz. Plutare afirmă că acest Arcesilaus II nu a semănat cu tatăl său dar că a fost un om rău, crud și tiranic și că de aceea i s'a dat și supranumele de γαλεπός: (Plutare, de virtute mulier.) (dice: τῶσι γαλεπός ὢν, ἐπερ καὶ ἐκλήθη). Crușimea lui de sigur a fost și cauza pentru care frații lui au fugit de lângă dênslu.

³ τοῖσι ἑωυτοῦ ἀδελφείοισι. Ștefan din Bizanța la cuvîntul »Barca« ne dă numele acestor frați ai lui Arcesilaus II cari au fundat Barca. Ei se numiau Perseu, Zacint, Aristomedon și Lieu.

⁴ Βάρκη. Poziția acestui oraș nu se pôte constata așa lesne ca poziția Cirenei de la care se afla foarte puțin depărtat spre apus. Am vădut că poziția Cirenei este determinată bine prin descrierile geografilor antichității, prin ruinele ce s'au găsit pe platoul numit în limba arabă Grena și care nu este alta decît corupția formei doricе »γῶρον« pe care o vedem pe medalile găsite pe acel platou precum și pe inscripțiile aflate acolo. Della Cella ne arată o medalie găsită pe platoul Cirenei pe care o reproducem aci după cartea lui. Afară de aceasta, poziția locului la Grena corespunde perfect cu descrierile poziției Cirenei făcute de geografii vechi.

Astfel Beechey, descriind localitatea, dice că Grena este situată pe un platou la o înălțime de 1800 de picioare pe d'asupra nivelului mării care este în apropiere și se pôte vedea lesne. (Beechey, Expedițiune, pp. 434). Acesta corespunde

exact cu descrierea lui Strabon carele a vădut Cirena dela mare în călătoria lui d'a lungul cōstei: πόλις μεγάλῃς ἐν τραπεζοειδῇ πεδίῳ κερμένῃς, ὡς ἐκ τοῦ παλάμου ἑωρώμεν αὐτῆς (XVII). Poziția însă a orașului Barca e mai greu de determinat. Ștefan din Bizanța o confundă cu Ptolemais (vedî articolul »Βάρκη«). Dacă ar fi așa, cetatea Barca ar fi fost pe punctul unde este astăzi Dolmeita sau Ptolemeta, sat care coprinde ruinele orașului Ptolemais. Dar s'a dovedit acum cu siguranță că se înșelă Ștefan Bizantinul cu desăvârșire. Scilax ne spune curat că aceste două cetăți (adică Barca și Pto-

lemais) erau separate, că Ptolemais se ridica pe malul mării pe când din contra Barca

ρηναίων τοὺς Λίβυας.¹ Μετὰ δὲ Ἀρκεσίλωσ ἐς τοὺς ὑποδεξαμένους τε τῶν Λιβίων καὶ ἀποστάντας τοὺς αὐτοὺς τούτους,² ἐστρατεύετο· οἱ δὲ Λίβυες θάσαντες αὐτὸν οἴχοντο φεύγοντες πρὸς τοὺς ἰοίους τῶν Λιβίων. Ὁ δὲ Ἀρκεσίλωσ εἶπετο φεύγουσι, ἐς οὗ ἐν Λεύκωνι τε τῆς Λιβύης,³ ἐγένετο ἐπιδιώκων, καὶ ἔδοξε τοῖσι Λίβυσι ἐπιθέσθαι· οἱ⁴. Συμβα-

diaū, îndemnără pe Libieni la răscolă în contra Cirenienilor. După aceea, Arcesilaus trimise o expediție în contra acelor Libieni cari primiseră (pe frații lui) și cari se răsculareră (în contra lui). Libieniî însă temându-se de el plecară și fugiră spre Libieniî dela răsărit. Arcesilaus îi urmări în fuga (lor), și îi

venia mai în interior, la o depărtare ca de 16 kilometri. Ptolemais dar ocupa situl portului Barcei, sau, cum dice Scilax, era «λεμὴν κατὰ Βάρχην». Mai toți călătorii moderni au recunoscut că Barca trebuie să fi fost situată pe vastul platou numit astăzi «Merdj» care este la o distanță mică dela Ptolemeta și de la mare. De pe acest platou plecă spre mare niște sancturi, ca cum ar fi existat în vechime ziduri între Barca și mare, cum au fost între Atena și Faler. Cât pentru numele de Barca, Rawlinson presupune că acesta a fost vechiul nume al localității înaintea instalării acolo a coloniilor eline. Unii cred că trebuie să derive de la un cuvânt indigen analog cu cuvîntul arab «bar» care însemnă «pustietate», dar Rawlinson respinge această etimologie mai întâiu că neîntind soecotela a doua silabă și pe urmă fiindcă termenul de pustietate nu se poate aplica unei localități din contra fertile, cum e întreg platoul Cirenaicei; acest comentator e dispus a lega cuvîntul «Barca» cu ebraicul בְּרַכָּה «Brekah» însemnând «rezervoiiu», căci e posibil să fi existat acolo o apă, cum era fântâna la Cirene, care a îndemnat pe coloni să se stabilească în apropierea ei. Acest nume, dice Rawlinson, nu are nimic comun cu supranumele generalului cartaginez Amilcar: acela era un epitet însemnând «fulgere», analog cu supranumele «Ilderim» dat Sultanului Baiazit, I. Orașul Barca a avut o durată mult mai lungă decît Cirene și își păstrase importanța în timpul apogeului imperiului arab: până și astăzi provincia întregă se numește de Turci «Barka».

¹ ἀπὸ τῶν Κορηναίων τοὺς Λίβυας. De aci reese un fapt foarte natural, acela că fracțiunea de coloni cari s'au despărțit de Cirene și s'au dus să întemeze o altă colonie la o distanță mică cum era Barca, certăți fiind cu frații lor din Cirene din cauza defecțiunii lor, nu au avut altă alternativă spre a își asigura existența, decît de a se împăca mai curînd cu indigenii Libieni și a trăii în bună înțelegere cu dînșii. Faptul acesta se mai confirmă prin pasagiul de mai jos, Cap. 164, în care se constată că regele Barcei a dat fiicii sale numele de Alazir care nu sună de fel elinese dar miroso a nume local libian: ἑργατέρα τοῦ τῶν Βαρκαίων βασιλέος τῷ ὀνόματι ἦν Ἀλαζίρ.

² ἐς τοὺς ὑποδεξαμένους τε τῶν Λιβίων καὶ ἀποστάντας τοὺς αὐτοὺς τούτους. Frașă foarte eliptică pe care Baehr o interpretează cred foarte bine: «adversus eos Libyas, qui (suos fratres) receperant et qui et ipsi [a fratribus suis scilicet, sollicitati] defecerant (ab ipso)».

³ ἐν Λεύκωνι τε τῆς Λιβύης. Acesta este singurul pasagiū în toți autorii elini, unde se face mențiune despre orașul Leucon. Ptolomeū (Geograf: IV) pune în părțile acestea un oraș pe care îl numește Leucoe și nu e cu neputință ca acesta să fie un alt nume pentru Leucon. În atlasul lui Kiepert Leucon este indicat între Cirene și Irasa.

⁴ ἐπιθέσθαι οἱ. E evident că «să se împotrivescă lui» nu este o traducție ad litteram a acestor cuvinte; ele ar însemna mai mult «să l atace», dar verbul «ataca» nu se aplică aci bine situației Libienilor cari erau alungați, urmăriți, și cari acum se opriau de odată în retragerea lor ca să reziste acelor cari îi urmăriau.

λόντες δὲ ἐνίκησαν τοὺς Κυρηναίους
 τούτου, ὥστε ἐπτακισχιλίους ὀπλί-
 τας Κυρηναίων ἐνθάδε πεσέειν.¹
 Μετὰ δὲ τὸ τρώμα τοῦτο Ἀρκεσί-
 λειων μὲν κἀμνοντά τε καὶ φάρμα-
 κων πεπωκότα ὁ ἀδελφεὸς Λέαρχος
 ἀποπνίγει.² Λέαρχον δὲ ἢ γυνή ἢ
 Ἀρκεσίλειω δόλω κτείνει, τῆ οὐνομα
 ἢν Ἐρρῆδ.³

161. Διεδέξατο δὲ τὴν βασι-
 κίτην τοῦ Ἀρκεσίλειω ὁ παῖς⁴ Βάτ-
 τος,⁵ γωλὸς τε εἶν⁶ καὶ οὐκ ἀρ-
 τίπους. Οἱ δὲ Κυρηναῖοι πρὸς τὴν

goni până la Leucon, care este
 în Libia, unde Libienii găsiră
 cu cale să se opue lui. Dând
 (acolo) bătaia, astfel învinsă
 pe Cirenieni, încât șapte mii
 din soldații de frunte ai Cirenianilor
 picară pe loc. În urma
 acestui desastru, Learchu, fra-
 tele lui, sugrumă pe Arcesilaus
 carele se îmbolnăvise și băuse
 otravă; soția însă a lui Arcesi-
 laus, al cărui nume era Ericho,
 ucise pe Learchu prin stratagemă.

161. Lui Arcesilaus îi suc-
 cedă pe tron fiul său Batus,
 carele era schiop și nesolid pe
 picioare. Cirenienii, din cauza

¹ ἐπτακισχιλίους ὀπλίτας Κυρηναίων ἐνθάδε πεσέειν. Putem ju-
 deca după cifra acésta cât de importantă a fost lupta și ce desvoltage luase Ci-
 rene de ôre ce a fost în stare să intre în campanie cu o armată regulată, și bine
 echipată (ὀπλίται) așa de numerosă.—În unele ediții, cum e aceea a lui Creut-
 zer, avem forma atică πεσέειν în loc de πεσέειν.

² Ἀρκεσίλειων μὲν κἀμνοντά τε καὶ φάρμακων πεπωκότα ὁ ἀδελ-
 φεὸς Λέαρχος ἀποπνίγει. Nici Plutare nici Nicolae din Damasc nu se po-
 trivesc cu autorul nostru în privința morții lui Arcesilaus. Plutare face pe
 Learchu nu frate cu Arcesilaus dar un simplu amic carele îl otrăvi ca să'î
 usurpe corôna; Nicolae din Damasc face și el, ca Erodot, pe Learchu frate
 cu Arcesilaus, dar țice că acesta din urmă, după desastrul armatei sale, s'ar fi
 otrăvit și că otrava lucrând prea încet, Learchu, ca să' l scape de suferințe,
 l'ar fi sugrumat. Sunt dispus a crede că adevêrul este că Learchu a fost fratele
 lui Arcesilaus și că el a ucis pe acesta din urmă ca să usurpe tronul, dar că
 fiind ucis și el la rândul lui, după cum vedem aci, nu a isbutit să'și ajungă scopul.

³ Λέαρχον δὲ ἢ γυνή ἢ Ἀρκεσίλειω δόλω κτείνει, τῆ οὐνομα ἢν
 Ἐρρῆδ. Din versiunea lui Plutare reese că Ericho ar fi ucis pe Learchu sau
 Laarchu cu ajutorul fratelui ei Poliarch carele deveni regent în timpul mino-
 rității lui Batus III schiopul, și se vede că Demonax s'a inspirat de autoritatea
 acestui autor când a scris: «τὴν ἀπ' ἀρχῆς πολιτείαν ὁ Ἡολόαρχος ἀπέδωκε τοῖς
 Κυρηναίοις».

⁴ παῖς. În ediția lui Long παῖς. (Veđi mai sus nota 1, pag. 227).

⁵ Βάττος. Acesta este Batus III schiopul carele domni de pe la 550 până
 la 530 înainte de Christos. Larcher fixeză data domniei lui ceva mai târziu și
 într'acesta pôte că confundă cu Battus IV despre domnia căruia nu scim ni-
 mic. Acest Batus III a dat Cirenienilor o constituție, limitând mult puterea
 regală, precum vom vedea mai la vale, constituție pe care Plutare o nu-
 mesce «πολιτεία» (veđi nota 2, pag. 234 de mai jos).

⁶ γωλὸς τε εἶν. Ediția lui Long, anotată de Blakesley, omite pe τε și
 scrie γωλὸς εἶν. Ved însă edițiile cele mai bune cu τε și daca n'ar exista
 autoritatea lor aș înclina spre suprimarea acestei particule cum am făcut în
 traducere: e evident că ea e de prisos: nu numai atât dar și οὐκ ἀρτίπους
 este o repetiție după γωλὸς care nu are nici meritul de a avea o rațiune de a
 fi explicativă.

καταλαβροῦσι συμφορῆν¹ ἐπιμπον
 ἐς Δελφοῦς ἐπειρησμένους, ὃν τινα
 τρόπον καταστηρέμενοι κἀλλιστα ἂν
 οἰκίσουσιν;² Ἢ δὲ Πυθίῃ ἐκέλευε ἐκ
 Μαντινέης τῆς Ἀρκαδῶν καταρτι-
 στήρα³ ἀγαγέσθαι. Αἴτερον ὧν οἱ
 Κορινθιοί, καὶ οἱ Μαντινέες ἔδοσαν
 ἄνδρα τῶν ἀστῶν δοκιμώτατον, τῷ
 ὄνομα ἦν Δημόναξ.⁴ Οὗτος ὧν
 ὠνήρ ἀπικόμενος ἐς τὴν Κορίνην
 καὶ μαθὼν ἕκαστα,⁵ τοῦτο μὲν τρι-

próstei condiții în care se aflau,
 trimiseră la Delfi ca să întrebe
 ce formă de guvernământ tre-
 buiau să așeze ca să trăiască mai
 bine. Pitia ¹ sfătui să aducă
 un reformator dela Mantinea în
 Arcadia. Atunci Cirenienii (il)
 cerură și Mantineenii deteră pe
 un bărbat foarte însemnat d'in-
 tre cetățenii (lor), al cărui nume
 era Demonax. Acest bărbat, so-

¹ πρὸς τὴν καταλαβροῦσαν συμφορῆν. Schweighäuser traduce: »ob tristem rerum suarum statum«. E sigur că la suirea lui Batus III pe tronul lui Arce-silaus II statul cirenian trebuie să fi fost într'o mare frământare în urma unor evenimente ca desastrul de la Leucon, mórtea tragică a lui Arcesilaus, usurparea tronului de către Learchu și omorul acestuia din urmă după care s'a restabilit linia directă a Batiadilor. Nu cred, cum fac unii, că συμφορῆν se referă numai la desastrul dela Leucon.

² ὃν τινα τρόπον καταστηρέμενοι κἀλλιστα ἂν οἰκίσουσιν. Literal: »în ce mod aședând afacerile ar locui ei mai bine?« sau »ce stare de lucruri să așede ei ca să pôta trăi mai bine ca stat, sau în fine, cum traduce Schweighäuser, »quomodo rempublicam constituerent ut optime urbem habitare possent«, care este o minunată traducere dacă suprimăm cuvîntul superfluu de »urbem«.

³ Ἢ δὲ Πυθίῃ ἐκέλευε ἐκ Μαντινέης τῆς Ἀρκαδῶν καταρτιστήρα. Arcadia este provincia centrală a Peloponesului și singura care nu avea litoral maritim, ast-fel încât fiind mai retrasă, păstrase mai intact elementul original pelagic al populațiunei primitive. Pare curios cum Pitia, în alte cuvinte, cum o autoritate dorică a putut să dea consiliul unei colonii doriene să se adreseze unui legislator pelagic. Cuvîntul e simplu: pe timpul acela dela Demonax era o celebritate ce organizator și considerațiunii de rasă nu puteau să primeze rațiunea practică. Diodor dice despre Demonax ἄνδρα συνέσι: καὶ δικαιοσύνη δοκούντα διαφέρειν. — Numele modern al Mantineii este Paleopoli, la vre-o 12 kilometri de Tripolitza în direcția spre nord. Sensul cuvîntului καταρτιστήρ este »restaurator« sau mai bine »îndreptător«, dela καταρτίζω.

⁴ Δημόναξ. Accentuat cu perispomenon în textul lui Creutzer. Numele acestui legislator mantinean, care însemnă »rege al poporului«, este menționat de puținii autori antici și anume de Ateneu (IV. 13), de Ermipu, carele, în anul 200 înainte de Christos, a făcut biografia legislatorilor eleni și de Diodor din Sicilia (Fragment, Cartea III). Cel dintâiu și cel din urmă sunt de acord cu cele ce nile nareză Erodot aci dar Ermipu adaogă că Demonax a fost introducătorul în Mantinea a luptelor de gladiatori (μονομαχίας), lupte cari fură instituite pe urmă și la Cirene. S'a mai găsit în săpăturile dela Cirene o monedă antică cu inscripția pe de o parte ΔΗΜΟΝΑΚΤΟΣ și pe cea laltă ΚΥΡΑΝΙΩΝ. Câți va numismați pretind că această monedă e bătută în onórea acestui legislator, dar alții contestă această negăsind piesei o anticitate așa de mare, și susțin că ea reprezintă un magistrat al orașului purtând tot numele de Demonax și carele ar fi funcționat la o dată posterioară.

⁵ καὶ μαθὼν ἕκαστα. »Puinduse în corentul tutulor împrejurărilor«. Ca amplificare a celor duse mai sus la nota 1 de pe această pag. voiú adaoga că Muller, comentând asupra acestui pasagiú, ne spune că desorâinele ce bântuiaú în Cirena la e-poca la care a sosit acolo legislatorul arcadian, proveniaú din diferite cauze. Mai întâiu regii, cari la început, ca în toate aședâmintele doriene unde domina un spirit puternic de democrație, aveaú o putere foarte limitată, cu inceptul isbu-tiseră să păsescă peste atribuțiile lor în dauna libertăților publice și deveniseră

φύλους ἐποίησέ σφεας,¹ τῆδε δια-
 θείς· Θηραίων μὲν γὰρ καὶ τῶν πε-
 ριοίκων μίαν μοῖραν ἐποίησε, ἄλλη-
 γν δὲ Πελοποννησίων καὶ Κρητῶν, τρί-
 την δὲ νησιωτῶν πάντων.² τοῦτο
 δὲ τῷ βασιλεῖ Βάττω τρυμένεα³ ἐξε-
 λῶν καὶ ἱρωσόννας,⁴ τὰ ἄλλα πάντα

sind la Cirene și informându-se
 despre toate, împărți pe (cetă-
 țeni) în trei categorii, precum
 urmază: din Tereeni și din de-
 pendinții lor făcu o categorie,
 alta din Peloponesieni și din
 cei din Creta, și o a treia (ca-

nisece tiranii în tota puterea cuvintului; pe urmă, colonii noi veniți în timpul lui Datus II, cum ni se spune mai sus la Cap. 159, din toate colțurile Greciei, erau nemulțumiți din cauză că nu fuseseră admiși la exercițiul deplin al drepturilor politice de care se bucurau vechii coloni. La aceste cauze să mai adăugăm cele expuse în nota sus-citată și vom avea un tablou aproape corect de situația politică a acestui stat. Remediurile aduse de Demonax la această stare tristă de lucruri fură: 1° restringerea privilegiilor regale în limitele lor originale și al 2-lea egalizarea drepturilor noilor coloni cu acelea ale vechilor cetățeni. Aceștia din urmă însă reținură câte-va privilegii miei cum de exemplu: 1° acela al priorității ierarhice, lucru care se indică prin faptul că ei figură constant în capul listei triburilor; 2° acela de a exercita un drept exclusiv de proprietate asupra locuitorilor aborigeni aflați față de ei în condițiunea în care erau Hoții față de Spartanii; acesta se indică prin faptul că ei erau considerați ca *περιόικοι* aparținând tribei terene, numai că nu se bucură de drepturi politice. Această din urmă teorie este, dice Rawlinson, mai acceptabilă decât aceea a lui Niebuhr care consideră pe *περιόικοι* aceștia ca fiind supuși originali ai Tereenilor în mama patrie, veniți cu ei în Libia și ca unii cari, o dată stabilită Cirena, con- tinuară a se bucura de drepturi egale cu ale stăpânilor lor din Tera.

¹ τριφύλους ἐποίησε σφεας. Împărțirea în trei categorii era particu- lară tutulor statelor doricе și exista la Cirene de sigur înaintea sosirii lui Demonax acolo, sistemul fu importat din Tera, unde, precum s'a vădit mai sus la Cap. 148, aceste clase existau, căci de sigur împărțirea în Pei, Dimani și Pamfil nu este de cât prototipul împărțirii descrise aci. Când Demonax a găsit în Cirene stabilită deja această divizie în trei categorii sociale, nu i-a fost greu să mențină acelaș sistem de diviziuni și să schimbe numai baza lor. Aristot (Pol. VI. 2) face aluzie la această schimbare.

² Θηραίων μὲν γὰρ καὶ τῶν περιοίκων μοῖραν ἐποίησε, ἄλλη- γν δὲ Πελοποννησίων καὶ Κρητῶν, τρίτην δὲ νησιωτῶν πάντων. Vedem de aci că baza acestui sistem de împărțire a fost rasa și nu, ca în mama patrie, condițiunea socială a cetățenului. Avem dar aci 1° pe Greco-Fenicienii represen- tați prin Tereeni, al 2-lea pe Dorienii reprezentați prin Lacedemonienii și coloni veniți din Creta, al 3-lea avem în fine pe Ionienii reprezentați prin insulari. Aceeași clasificare etnică o găsim la Siciona (vezi Cartea V., Cap. 68) și la Tu- rium unde s'a stabilit Erodot la finele vieții lui.

³ τρυμένεα »Porțiuni de pământ». Aceste porțiuni de pământ erau sacre și aparțineau regilor pe temelul caracterului religios cu care era investită demnitatea regală în toate statele doricе, cum era și la Roma; proprietatea acestor porțiuni de pământ sau domenii regale trebuie neapărat să fi avut și un caracter determinat de inalienabilitate. Este de presupus că în Cirenaica aceste domenii erau bine cultivate și că regii trăgeau din produsul lor o proporție forte însemnată din venitul lor. Poate că cultura silfului (*σίλφου*), specialitatea acestei regiuni, a fost o prerogativă sau un monopol regal și că de aceea Eșe- elin numește planta acesta prețioasă »Βάττω σίλφου».

⁴ ἱρωσόννας. »Grija celor sacre». Astfel vedem în Cartea VI, capitoul 56, că la Sparta τὰ ἱέρεια, grija sau administrarea celor sacerdotale, apar- ținea regilor. Aceasta constituia un privilegiu tradițional al regilor în toate statele doricе, privilegiu pe care a trebuit cu orice preț să-l respecte Demonax.

τὰ πρότερον εἶχον¹ οἱ βασιλεῖς ἐς μέσον τῆ δῆμῳ ἔθηκε.²

162. Ἐπὶ μὲν δὴ τοῦτου τοῦ Βάττω³ ὄστω διατέλλε εἶντα ἐπὶ δὲ τοῦ τούτου παιδὸς Ἀρκεσίλαω πολλή ταραχή περὶ τῶν τιμῶν ἐγένετο. Ἀρκεσίλαως⁴ γὰρ ὁ Βάττω τε τοῦ γωλοῦ καὶ Φερετίμης ὄντα ἔφη ἀνέξεσθαι, κατὰ τὰ ὁ Μαντινεὺς Δημόναξ ἔταξε, ἀλλὰ ἀπαίτεσε τὰ τῶν προγόνων γέρεα.⁵ Ἐνθεῦτεν στασιάζων ἐσώθη, καὶ ἔφυγε ἐς Σάμον⁶ ἣ δὲ μήτηρ οἱ ἐς Σαλαμίνα τῆς Κύπρου ἔφυγε.⁷ Τῆς δὲ

tegorie) din toți insularii; afară de acești — cu excepția proprietăților și oficiurilor sacre! — el luă dela acest rege Batus toate cele lalte (drepturi) ce și le rezervaseră regii și le dete în mâna poporului.

162. Astfel se menținură lucrurile în timpul acestui Batus: însă sub domnia fiului acestuia, Arcesilaus, avură loc multe turburări din cauza privilegiurilor (regale). Căci Arcesilaus, fiul lui Batus schiopul și a Feretimei, declară că nu voia să se supue la cele ce se orînduiseră de către mantineanul Demonax, dar reclamă privilegiurile strămoșilor săi. Atunci revoltându-se fu în-

¹ τὰ πρότερον εἶχον. Pe cari le usurpaseră regii înainte în contra spiritului constituțiilor lorice. E probabil că cea mai mare parte din privilegiurile acestea au fost usurpate de Arcesilaus II, carele era de natura lui foarte despotice. (Veđi mai sus Cap. 160).

² ἐς μέσον τῆ δῆμῳ ἔθηκε. Bachr traduce »populo restituit«. Veđi la Cartea III, Cap. 80, expresia »ἐς μέσον καταθεῖναι τὰ πράγματα«.

³ Βάττω. Creutzer are Βάττω cu toate că manuscrisele au Βάττω. De sigur că Creutzer scrie astfel pentru uniformitate, dar se știe că autorul nostru a întrebuintat ambele forme. Veđi nota 1, pag. 224.

⁴ Ἀρκεσίλαως. Acesta este Arcesilaus III și al 6-lea rege din dinastia Batiștilor. El este despre carele ni se spune mai jos la Cap. 165 că Cambise, îl făcu tributar, lucru care a avut loc la anul 523 înainte de Christos. Apröpe toți cronologii sunt de acord asupra datei domniei lui Arcesilaus III și o fixăz ca începând la anul 530 și terminându-se la 515 înainte de era noastră, când avu loc scurta regență a Feretimei. Dela acest Arcesilaus ne a rămas un vas celebru conservat la museul Luvrului din Paris și purtând numele lui.

⁵ τὰ τῶν προγόνων γέρεα se referă în general la privilegiurile cari aveaü un caracter sacru, pe când τιμῶν era expresia usitată pentru simple privilegii civile.

⁶ ἔφυγε ἐς Σάμον. Veđi mai sus nota 2, pag. 214 pentru cauzele acestei amicitii d'între Cirenieni, Terceeni și Samieni. Arcesilaus III a fugit de preferință la Samos pentru că pe timpul acela domnia acolo un tiran puternic, celebrul Policrat, dela carele putea spera un sprijin eficace. Fuga acesta avu loc cât-va timp înainte anulul 523 înainte de Christos, pöte pe la 526 sau 525. Pe la 523 Arcesilaus a devenit tributarul lui Cambise.

⁷ ἣ δὲ μήτηρ οἱ ἐς Σαλαμίνα τῆς Κύπρου ἔφυγε. Cuvîntul οἱ aci nu este pus fără scop. El indică complicitatea sau înțelegerea existentă între Feretima și fiul ei, adică Feretima a plecat la Salamina în Cipru în interesul fiului ei. Orașul Salamina era un port de mare pe cösta orientală a insulei Cipru și unul din rarele orașe elenice în acea insulă unde interiorul era exclusiv ocupat de o populație siro-feniciană. Singurele orașe locuite de elini în Cipru erau

Σαλαμίνος τοῦτον τὸν χρόνον ἐπεκράτεε Εὐέλθων, ὃς τὸ ἐν Δελφοῖσι θυμικτῆριον, ἐὼν ἀξιόθεητον, ἀνέθηκε, τὸ ἐν τῷ Κορινθίων θησαυρῷ κέεται.¹ Ἀπικομένη δὲ παρὰ τοῦτον ἡ Φερεσίμη ἐδέετο στρατιῆς ἢ κατόψε: σφέας² ἔς τὴν Κυρήνην ὃ δὲ γε Εὐέλθων πᾶν μᾶλλον ἢ στρατιῆν οἱ ἐδίδου.³ Ἢ δὲ λαμβάνουσα τὸ διδόμενον, καλὸν μὲν ἔφη καὶ τοῦτο εἶναι, κἄλλιον δὲ ἐκεῖνο τὸ δοῦναι οἱ δεομένη στρατιῆν· τοῦτο γὰρ ἐπὶ παντὶ⁴ τῷ διδομένῳ ἔλεγε. Τελευταίον οἱ ἐξέπεμψε δῶρον ὃ Εὐέλθων ἄπρακτον γρόσειον καὶ ἡλικιᾶτην, προστῆν δὲ καὶ εἶριον. Εἰπάσης δὲ αὐτὴς τῆς Φερεσίμης τῶντὸ ἔπος, ὃ Εὐέλθων ἔφη τοιοῦτοι: γυναικας δωρέεσθαι, ἀλλ' οὐ στρατιῆ.⁵

vins și fugi la Samos; iar muma lui fugi la Salamina din Cipru. Pe timpul acela, domnia la Salamina Evelthon, acela carele a dedicat vasul acela minunat de ars tămăe care se află depus la Delfi în tesaurul Corintienilor. Îndată ce sosi la densus, Feretima îi ceru o armată care să o restabilească cu fiul ei la Cirene; Evelthon însă îi oferia de τότε afară de ajutorul armelor. Ea, (de câte ori) primia un dar ce i se oferia, zicea: »Bun »e și acesta, dar mai bun ar fi »darul armatei care se cerea;« și această frază ea o repeta la fie care dar ce (îi) se făcea. În fine, Evelthon îi trimise ca dar un fus de aur și o furcă pe care și așezase lână (de tors). Repetînd Feretima iarăși aceleași cuvinte, Evelthon (îi) răspunse că astfel (de daruri) se cuvenia unei femei, nu armată.

163. Ὁ δὲ Ἀρκεσίλειος τοῦτον

163. În timpul acesta Arce-

porturile Salamina, Soli și Marium și chiar acolo populația era amestecată cu elemente feniciene. Nu este clar ce a îndemnat pe Feretima să alerge la Cipru ca să ceară ajutor. Rawlinson dăce că o făcu din cauza caracterului eleno-fenician al locului, dar mi se pare că motivul nu este destul de plausibil pentru a explica un apel așa depărtat; trebuie să fi existat alte legături, pôte de rudenie chiar, între Feretima și Evelthon.

¹ ὃς τὸ ἐν Δελφοῖσι θυμικτῆριον, ἐὼν ἀξιόθεητον, ἀνέθηκε, τὸ ἐν τῷ Κορινθίων θησαυρῷ κέεται. Despre tesaurul Corinthian la Delfi vezi mai sus Cartea I, Cap. 14 unde se expune (nota 5, pagina 23, vol. I,) tot ce se știe în privința acestui tesaur oferit de familia lui Cipselus. De ce acest vas pentru tămăe a fost depus în tesaurul Cipselișilor este iar un problem care pôte nici o dată nu se va rezolvi. Blakesley propune ipotesa că Evelthon pôte ar fi avut relațiuni comerciale forte strinse cu acea familie. Θυμικτῆριον era vasul fix în general pe trei piciorre în care se ardea tămăe înaintea unui sacrificiū.

² σφέας. Adică pe Feretima și pe fiul ei.

³ ἐδίδου. »Îi dedea adică »îi tot dedea, exprimă o acțiune neterminată.

⁴ τοῦτο γὰρ ἐπὶ παντὶ. În ediția lui Long avem »τοῦτο ἐπὶ παντὶ γάρ.

⁵ ἀλλ' οὐ στρατιῆ. Întreg pasagiul începînd dela »τῆς δὲ Σαλαμίνος τοῦτον τὸν χρόνον ἐπεκράτεε Εὐέλθων» și terminînd aci se pôte considera ca parentetic. Ediția lui Long îl include chiar între parentese.

τὸν χρόνον ἔων ἐν Σάμῳ, συνήγειρε
πάντα ἄνδρα ἐπὶ γῆς ἀναδασμῶ.¹
Συλλεγομένου δὲ στρατοῦ πολλοῦ,
ἐστάλη ἐς Δελφοὺς Ἀρκεσίλειος χρη-
σόμενος τῷ χρηστηρίῳ περὶ κατόδου
ἢ δὲ Πυθίῃ οἱ χρᾶ τὰδε: »Ἐπὶ μὲν
»τέσσαρας Βάττους καὶ Ἀρκεσίλειος
»τέσσαρας, ὁπῶ ἄνδρων γενεάς,²

silaus, fiind la Samos, adună pe
toți locuitorii cu promisiunea
că le va împărți pământuri. Și
strângând o armată numerosă,
Arcesilaus trimise la Delfi ca
să consulte oracolul în privința
reîntorcerei (sale în patrie); Pi-
tia îi răspunde cele următoare:

¹ ἐπὶ γῆς ἀναδασμῶ. Căți-va comentatori, între cari și Müller, cred că
aci e vorbă de o nouă împărțelă de pământuri. Cred cu Rawlinson ca nici aci,
nici mai sus la Cap. 159, unde vedem aceeași expresiune întrebuintată, nu e
vorbă de asemenea nouă împărțelă, ci pur și simplu de cesiune de loturi de pân-
tânt ca răsplată pentru serviciuri aduse. Arcesilaus promitea Samienilor că va
dărui pământuri în Libia la toți aceia cari s'ar oferi să'l ajute să'și recâștige
tronul. E foarte probabil că aceste pământuri, Arcesilaus, în cas de reușită, spera
să le confisce în parte dela Cirenenii răsvrâțiți în contra lui și în parte de
la Libienii robiți. Ἐπὶ: aci însemnă »în vedere» sau »în speranță» unul lu-
eru, întocmai ca mai sus la Cap. 159, unde autorul se servă de aceeași cu-
vinte. Am tradus prin »promisiunea» cu toate că genul limbii eline cere aci
forma obiectivă: la noi forma subiectivă, adică promisiunea dată de agent, este
preferibilă formei obiective indicând speranța sau perspectiva deșteptată în min-
tea obiectului de către agent.

² Ἐπὶ μὲν τέσσαρας Βάττους καὶ Ἀρκεσίλειος τέσσαρας, ὁπῶ
ἄνδρων γενεάς, Pindar (Pith IV, 65.) confirmă dișele acestea că Batiadii ar
fi domnit în Cirene timp de opt generații și scholiastul, într'o notă asupra ace-
lui pasagiū, dice ca Erodot că aceste opt generații au fost neîntreprupte și că
au fost compuse din patru Batus și din patru Arcesilaus: »τέσσαρες μὲν Βάττοι,
τέσσαρες δὲ Ἀρκεσίλειοι». Acest scholiast mai adaogă că după alungarea lui
Arcesilaus IV de pe tron ar fi urmat o democrație, și un istorian obscuro (Era-
clid din Pont) confirmând cele dișe de scholiast, mai adaogă că acest Arcesilaus
ar fi avut un fiu numit iar Batus carele ar fi devenit Batus V, și că acesta,
la resturnarea dinastiei Batiadilor ar fi fugit la Evesperides. Astfel dar, în ceea ce
privesce faptul duratei dinastiei Batiadilor și a ordinului în care s'au succedat
acești regi pe tronul Cirenei nu există nici o controversă. Nu este astfel însă
cu chronologia privitoare la domnia regilor acestor dinastii. Ea presentă destule
dificultăți. După Solin, Cirene a fost fundată la anul 597 înainte de Christos.
În cazul acela, cum observă foarte bine Rawlinson, Batus II (Fericitul), carele
după Erodot (veși mai sus Cap. 159) s'a suit pe tron 56 de ani mai în urmă,
ar fi contemporan, nu cu Apries regele Egiptului, dar cu Amasis. Eusebiu dă o
chronologie mai satisfăcătoare adică fixeză data fundării Cirenei la anul 631
înainte de Christos. Această dată este și aceea pe care o preferă cei mai buni
chronologiști. Plecând dela această dată dar, fixăm suirea pe tron a lui Batus
II la anul 575 înainte de Christos, astfel încât ea avu loc 6 ani înaintea morții
lui Apries, predecesorului lui Amasis pe tronul Egiptului. Amasis începu a domni
la anul 569 înainte de Christos. Iată acum chronologia regilor Batiadi în Cirene
după Rawlinson, pe care o vom adopta și noi:

- 1) Batus I (fundatorul Cirenei a domnit 40 de ani) dela 631 înainte de
Christos până la 591 înainte de Christos;
- 2) Arcesilaus I (fiul lui Batus I a domnit 16 ani) dela 591 înainte de
Christos până la 575 înainte de Christos;
- 3) Batus II Fericitul (fiul lui Arcesilaus I) dela 575 înainte de Christos
până la 555? înainte de Christos;
- 4) Arcesilaus II, Cel rău (fiul lui Batus II) dela 555? înainte de Christos
până la 550? înainte de Christos.

(Iacide, fiica unuia din acești din urmă doi regi, fu măritată cu Amasis
regele Egiptului).

»οἰδοὶ ὑμῖν Λοξίης βασιλείην Κυ-
 »ρήνης· πλέον μόντοι τούτου οὐδὲ
 »πειράσθαι παραινέει. Σὺ μόντοι ἤρω-
 »χος εἶναι¹ καταβῶν ἐς τὴν τεωω-
 »τοῦ ἦν δὲ τὴν κάμινον² εὔρης
 »πλήην ἀμφορέων, μὴ ἐξοπτήσης
 »τοὺς ἀμφορέας, ἀλλ' ἀπόπεμπε κατ'
 »οὐρον³ εἰ δὲ ἐξοπτήσεις τὴν κά-

»(Apolon) Loxias îți acordă să
 »domnești în Cirene timp de
 »patru Batus și de patru Ar-
 »cesilaus, (adică peste tot) opt
 »generații; peste (limita) această
 »el nu te consiliază să încerci
 »(a te menține). Tu însă, poartă-te
 »cu blândețe când te vei întorce

5) Batus III Schiopul (fiul lui Arcesilaus II) a domnit dela 550? până la 530? (Demonax legislator).

6) Arcesilaus III (fiul lui Batus III) dela 530? înainte de Christos până la 515? înainte de Christos.

Acesta deveni tributarul lui Cambise; după mórtea lui, Feretima deveni regentă un an de zile, de pe la anul 515 până la 514 înainte de Christos.

7) Batus IV (Cel frumos fiul lui Arcesilaus III) domni de la 514? până la 470? înainte de Christos;

8) Arcesilaus IV (fiul lui Batus IV) domni de pe la 470 până la 431 înainte de Christos.

În anul 466 acest rege câștigă o victorie pitică: atunci el era încă ténér, (veđi Pindar. Pith. V. 102, »κρέττονα μὲν ἡλικίας νόον φέρβεται) și putea deci bine să mai domnescă 35 de ani; totăđ seđ, Batus IV, era mînor când s'a urcat pe tron, astfel încat și el putea să aibă o domnie lungă. În modul acesta, acordănd și lui Batus IV 44 de ani de domnie, obținem pentru întreaga dinastie a Batiadilor cei trei sute de ani dați (aproximativ se înțelege) de Teofrast, (μάλιστα περί τριακόντα ἔτη). Astfel dar, după chronologia lui Rawlinson, pe care o urmăm și noi aci, putem fixa aproximativ anul 431 înainte de Christos ca data sfîrșitului dinastiei Batiadilor. Numismații însă, basăndu-se pe o monedă din Cirene în colecția museului britanic, susțin că această dinastie se sfîrși cu cel puțin 20 de ani mai înainte, adică pe la anul 450 înainte de Christos. Ei spun că moneda această »judecând după stilul ei« nu pôte să fi fost bătută mai tîrziu de data aceea; ea pörtă inscripția K. K. (Κορηναίων κοινόν) astfel încat datează din epoca republicei care urmă după resturnarea regilor din dinastia lui Batus, (veđi raportul D-lui Reginald Stuart Poole, capul departamentului medaliilor din Museul britanic, asupra acestei medalii din Cirene). Remăne însă de arătat până la ce punct se pôte judeca cu așa mare precizie despre data unei monede după stilul ei. De multe ori pe monede se reproduceă tipuri vechi anterioare datei baterii lor, tocmai pentru că acele tipuri erau mai cunoscute și mai familiare în comerț. Astfel fu cazul cu monedele ateniene, cari chiar la epoca lui Pericles conservară stilul și tipul arhaic al capului Atenei cu figura în profil și ochiul de față, corent în timpul secolilor al 6-lea și al 7-lea înainte de Christos. Putem cita un exemplu de acest fapt în dîlele de astăđi când pe monedele englese bătute acum, capul reginei Victoria conservă tipul june corent acum 60 de ani.

¹ Σὺ μόντοι ἤρωχος εἶναι. Acest us al infinitivului εἶναι în locul imperativului se mai găsește în Erodot: la Cartea III, Cap. 134, de exemplu, avem »ὅ δὲ μοι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύεσθαι«. În Cartea această mai sus găsim »ὅ δὲ πᾶς τε καὶ παρούμενος πλάνης μάχουαι« (Cap. 126). Greșită este traducerea forte comună a pasagiului acestuia »întorce-te în liniște (adică în siguranță) în țera ta«. Singur verbul εἶναι indică aci adevăratul sens al pasagiului »fi liniștit« sau calm »când te vei întorce în țera ta«.

² κάμινον. Cuptorul unde se ard vasele de lut și ceramica în genere.

³ κατ' οὐρον. Expresie metaforică care literal însemnă »cu vîntul« și se referă la cursa repede a unei nave avînd pânzele întinse, cu vîntul pe la spate. De acolo însemnă »cât se pôte de iute«. Traducerea »abandonnes les au gré du vent«, pe care o găsește într'o traducere francesă, este greșită.

»μνον, μὴ ἐσέλθῃς ἐς τὴν ἀμφίρ-
»ροτον¹ εἰ δὲ μὴ, ἀποθανέσαι καὶ
»αὐτὸς καὶ ταῦρος ὁ καλλιστεῶν.«²

164. Ταῦτα ἡ Πυθίη Ἀρκεσί-
λεω γρά. Ὁ δὲ παραλαβὼν τοὺς
ἐν τῆς Σάμου κατήλθε ἐς τὴν Κυ-
ρήνην καὶ ἐπικρατήσας τῶν προη-
μάτων³ τοῦ μαντήϊου οὐκ ἐμέμνητο,
ἀλλὰ δίκας τοὺς ἀντιστασιώτας αἴτεε
τῆς ἑωυτοῦ φυγῆς.⁴ Τῶν δὲ οἱ μὲν
τὸ παράπαν ἐν τῆς χώρας ἀπαλ-
λάσσοντο, τοὺς δὲ τινος χειρωσάμε-
νος ὁ Ἀρκεσίλεως ἐς Κύπρον ἀπέ-
στειλε ἐπὶ διαφθορῇ.⁵ Τοῦτους μὲν
γὰρ Κνίδιοι ἀπειργιθέντας πρὸς
τὴν σφετέρην ἐρρύσαντο, καὶ ἐς Θή-
ρην ἀπέστειλαν⁶ ἐτέρους δὲ τινος

»In tēra ta: daca vei găsi cup-
»torul plin de vase, nu le arde
»vasele (acelea), dar ia le și le de-
»părtézá d'acolo cât mai iute:
»daca însă dai foc cuptorului
»nu intra într'un loc inconju-
»rat cu apă; altfel vei muri și
»tu și împreună cu tine cel mai
»de frunte taur.«

164. Acestea le zise Pitia
lui Arcesilaus. El însă, luând
cu sine pe recruții din Samos
se coborâ la Cirene; și o dată
stăpân pe puterea supremă, nu
iși mai aduse aminte de oracol,
dar își resbună în contra adver-
sarilor săi pentru exilul (ce îl
suferise). Dintre acestia unii pă-
răsiră pentru tot d'auna țera,
pe alții, prinđându-î Arcesilaus,
îi trimise la Cipru ca să se pră-
pădescă: aceia, deținuți fiind de
vânturi (contrarie) pe cóstele

¹ ἀμφίρροτον, se subț-intelege γῆν. »Nu intra în țeră inconjurată cu apă. Baehr traduce: »ne intres în circumfluan (terram)« dar singur mărturisesc că o asemenea traducere, deși literară, însă face să dispară în mare parte ambiguitatea caracteristică a oracolului.

² εἰ δὲ μὴ ἀποθανέσαι καὶ αὐτὸς καὶ ταῦρος ὁ καλλιστεῶν. Întreg acest oracol, cum observă foarte just Rawlinson, este dat aci în prosă dar conține fragmente din versurile exametrice în care a fost conceput, de exemplu: »Σὺ μὲν γὰρ ἤσυχος | εἶναι· — || ἀπόπεμπε κατ' | ὄδρῶν· — || οἴμῃ ἐς | τὴν ἀμφίρροτον | εἰλήης. Cel după urnă vers al oracolului se restabilește de Rawlinson astfel: »αὐτὸς | γὰρ ἠνέει καὶ | ταῦρος ὁ | καλλιστεῶν. Aci Pitia face alusie la Alazir regele Barcei, socrul lui Arcesilaus, carele se vede că ar fi purtat supranumele de taur: sau pöte ca numele de Alazir, care era african, să fi însemnat taur în limba libiană.

³ καὶ ἐπικρατήσας τῶν προημάτων. În latinește »rerum potitus«: »τά προήματα se aplică des la domnie în sens de situațiune, deci aci »stăpân pe lucruri sau pe situație. Cuvintul nostru »afaceri« are o mică asemănare cu πρόημα luat în acest sens. Pentru alte exemple în Erodot unde τὰ προήματα este luat în sens de imperiu sau domnie, veđi Cartea II, Cap. 120. Cartea III, Cap. 53 și 137 și Cartea acesta mai sus la Cap. 126.

⁴ δίκας τοὺς ἀνιστασιώτας αἴτεε τῆς ἑωυτοῦ φυγῆς. În latinește »penas repetiit exilii sui ab adversariis. Despre locuțiunea »δίκας ἀπαιτεῖν ἐκ τινός« veđi Cartea I, Cap. 2, 8 și 15.

⁵ ἐπὶ διαφθορῇ »spre peire« sau »ca să péra«. Asemenea în Cartea I, Cap. 41 avem »ἀπεπέμπετο δὲ ἡ στρατιή... ἐπὶ Λιβύων καταστραφεῖ«.

⁶ ἐς Θήρην ἀπέστειλαν. Se presupune că acești exilați, sau mai bine

τῶν Κυρηναίων ἐς πόρον μέγαν Ἀγλωμάχου καταφυγόντας ἰδιωτικὸν¹ ὄλην περιήσας ὁ Ἀρκεσίλαος ἐνέπηρξεν. Μαθὼν δὲ ἐπ' ἐξεργασμένοισι² τὸ μακτίον ἔδον τοῦτο, ὅτι μιν ἡ Πυθίη οὐκ ἔα εὐρόντα ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ ἀμφορέας ἐξοπτήσαι, ἔργετο ἐλὼν τῆς τῶν Κυρηναίων πόλιος. Δειμαίνων τε τὸν κεχρημένον³ θάνατον καὶ δοκέων ἀμφίρροτον τὴν Κυρήνην εἶναι⁴ εἴχε δὲ γυναικα συγγενέα ἑωυτοῦ, θυγάτερα δὲ τοῦ τῶν Βαρυαίων βασιλέος, τῇ ὄνομα ἦν Ἀλαζίρ⁵ παρὰ τοῦ-

Cnidienilor, acestia din urmă îi primiră și îi trimiseră la Tera: alți câți-va din Cirenieni se adăpostiră într'un turn mare, (proprietatea) privată a lui Aglomach, (pe acestia) Arcesilaus îi înconjură cu lemne și îi arse (de vii). Afând el însă, după săvârșirea faptului, că acesta era (sensul) oracolului, când Pitia îi spusese să nu ardă în foc amforele ce le ar găsi în cuptor, se retrase de buna (lui) voe din cetatea Cirene, temându-se de mórtea

dis, condamnată, eraŭ descendinți ai primilor coloni din Tera și că de aceea aŭ alergat ei la muma lor patrie. E probabil că aparțineau celei d'intăi categorii de coloni înființate de Demonax. Am fost silit, pentru mai multă claritate, să schimb în traducție construcția acestei frase începând dela τοῦτους; traducerea literară ar glăsi astfel: »pe acestia, deșinuți de furtună pe (côstele) lor, Cnidienii îi primiră și îi trimiseră la Tera«.

¹ ἰδιωτικὸν, adică »privat«. În alte cuvinte o întărire sau un turn care nu aparține nici statului nici regelui ci era proprietate particulară. În acest turn Aglomach se apăra de sigur pe moșia lui în contra atacurilor predatorie ale hoșilor saŭ ale Libienilor. Pentru usul acestui cuvânt ἰδιωτικός în sens de »privat« vedă la Cartea I, Cap. 21, »εἶτος ἰδιωτικός«.

² ἐπ' ἐξεργασμένοισι. »După ce se săvârșise faptul«, »facinore perpetrato« cum traduce Baehr. Blakesley ilustră acest pasagiu cu următorea citațiune din Juvenal (Satira 13, vers 237).

» ————— quid fas

Atque nefas, tandem incipiunt sentire *peractis*
Criminibus«.

³ κεχρημένον. Creutzer scrie »κεχρησμένον« urmând pe Bredoviu. Acesta însă este contrariu autorităților manuscrise. Semnificația este identică numai că »κεχρημένον« se raportă la cuvintele oracolului, pe când »κεχρησμένον« se raportă la chiar oracolul.

⁴ δοκέων ἀμφίρροτον τὴν Κυρήνην εἶναι. E greu de înțeles cum s'ar fi putut considera Cirene saŭ Barca ca localități înconjurate de apă: e posibil ca cu nițică bună-voință isvôrele din apropierea Cirenei să ne dea explicația acestei origine numai întru cât privesce acel oraș. Cât pentru Barca, dacă ea era situată, cum se presupune, unde este astăzi Merdj, lipsa de apă era coplectă și epitetul de ἀμφίρροτον nu i se pôte aplica în nici un chip.

⁵ Ἀλαζίρ. Acest nume, evident libian saŭ african, se găsece scris în diferite moduri, astfel manuscrisul sacroftian adoptă forma Ἀλαζίρ. Aci este evident numai o cestiune de ortografie căci pronunțarea este aceeași. Pe inscripții s'a mai găsit forma Ἀλαδδέρ, care este pur cireniană. Reese din faptul că Alazir era »συγγενής« cu Arcesilaus că el era și rudă cu densusl și în privința acestei rudeni s'aŭ emis două teorii. amândouă foarte acceptabile: întâiu este aceea a lui Blakesley care crede că regiŭ din Barca, după supunerea aceluŭ oraș colonilor eliniŭ în timpul lui Arcesilaus II, fură eliniŭ din familia Batiadiŭlor cari adoptară nume indigene după exemplul dat o dată de fundatorul dinastiei. Blakesley de altă parte crede ca numele Alazir trebuie să fi fost echivalentul numelui elin pe care il purta acest rege în patria lui. Teoria lui Rawlinson este dar

τον ἀπικνέσται· καὶ μὴ Βαρκαιοὶ
 τε ἄνδρες καὶ τῶν ἐκ Κορήνης φυγά-
 θῶν τινὲς καταπαθόντες ἀγοράζοντα,
 κτείνουσι ¹· πρὸς δὲ καὶ τὸν πενθερὸν
 αὐτοῦ Ἀλαζίρα ². Ἀρκεσίλειος μὲν
 νον, εἴτε ἐκὼν εἴτε ἀέκων ³ ἁμαρτῶν
 τοῦ χρησμοῦ, ἐξέπλησε μοῖραν τῆν
 ἐφουτοῦ. ⁴

vef. 107. 228, 107a l. 1.

?

165. Ἢ δὲ μήτηρ Φερεσίμη,
 τέως μὲν ὁ Ἀρκεσίλειος ἐν τῇ Βάρ-
 κῃ διατάττο ἐξεργασμένος ἐφουτῷ
 κακῶν, ἣ δὲ εἶχε αὐτῆ τοῦ παιδὸς
 τὰ γέρεα ἐν Κορήνῃ, καὶ ἄλλα νεο-
 μάνη ⁵ καὶ ἐν βουλή ⁶ παρίζουσα
 ἐπεὶ τε δὲ ἔμαθε ἐν τῇ Βάρκῃ ἀπο-
 θανόντα οἱ τὸν παῖδα, φερόμενα
 οὐχόπως ἐς Αἴγυπτον ἦσαν γὰρ οἱ
 ἐκ τοῦ Ἀρκεσίλειου ἐδερρεσία: ἐς

ce i se prețisese și considerând
 Cirene ca (un loc) inconjurat cu
 apă: el avea de soție pe o rudă
 a lui, pe fiica regelui din Barca,
 carele (dânsul) se numia Alazir:
 la acesta veni el; dar (nisce)
 cetățeni din Barca precum și
 căști-va refugiați din Cirene, re-
 cunoscându-l în piață, îl uciseră;
 și o dată cu el (uciseră) și pe
 socrul său Alazir. Astfel dar Ar-
 cesilaus, cu sau fără voe, necon-
 formându-se cu oracolul, înde-
 plini destinul său.

165. Pe când însă Arcesilaus
 se afla la Barca lucrând la pro-
 pria lui peire, muma lui, Fere-
 tima se bucura la Cirene de
 prerogativele (regale) ale fiului
 ei, lua parte la sfat și admi-
 nistra (afacerile statului); când
 însă află că fiul ei perise la
 Barca, fugi și plecă în Egipt:
 Arcesilaus a lusesese serviciul lui

inversul aceleia emise de Blakesley: el dice că după căderea Barcei sub influența colonilor elini din Cirene au rămas tot regii indigeni dar că aceștia se aliară cu dinastia Batiadiilor astfel încât Alazir ar fi fost african înrudit prin alianță cu Arcesilaus, așa că fiica lui Alazir era țigăncă; cu Arcesilaus despre partea mamei, în alte cuvinte că soția lui Alazir era elină. Amândouă aceste teorii sunt foarte bune, eu însă prefer opinia lui Blakesley că Alazir însuși era elin purtând un nume african, mai ales că avem confirmarea acestei teorii în faptul că Batus era elin și purta un nume indigen. Eu mă mai întreb aici dacă n'ar fi existând o analogie între numele acesta de Alazir și numele semitic Eleazar, foarte comun între Arabi și Mesopotamienii.

¹ κτείνουσι. Mórtea lui Arcesilaus IV avu loc pe la anul 431 înainte de Christos.

² Ἀλαζίρα. Veđi mai sus nota 5, pag. 237. Manuscrisele variadă aici ca mai sus, astfel cel sancroftian are Ἀλαζίρα, unul are Ἀλαζάρα.

³ ἀέκων. În unele ediții găsim forma ἄκων.

⁴ εἴτε ἐκὼν εἴτε ἀέκων ἁμαρτῶν τοῦ χρησμοῦ ἐξέπλησε μοῖραν τῆν ἐφουτοῦ. Aci se manifestă credința fatalistă care forma baza religiei Elinilor. Trebuie să notăm iar cât insistă autorul asupra faptului că Arcesilaus a fost propriul agent al destinului său. Astfel veđi mai sus εὐρηστο ἐκὼν τῆς τῶν Κορηναίων πόλιος; și mai jos la capitolul următor εὐρηστο ἀφαιρέτος ἐφουτῷ κτείνουσι.

⁵ νεομάνη. Sensul lui νεμσθαι este a administra afacerile publice.

⁶ ἐν βουλή. În consiliul de stat sau pöte în senatul care forma consiliul superior în statele dorice.

Καμβύσηα τὸν Κόρου πεποιθμέναι¹ οὗτος γὰρ ἦν ὁ Ἀρκεσίλειος ὃς Κυρήνην Καμβύση ἔδωκε καὶ φόρον ἐτάξατο.² Ἀπικουμένη δὲ ἐς Αἴγυπτον ἢ Φερετίμη Ἀρράνδεω ἰκέτις ἔξειτο, τιμωρήσαι ἐωντῆ κελεύουσα, πρῶτοςχομένη πρόφρασιν, ὡς διὰ τὸν μηδισμὸν ὁ παῖς οἱ τέβνηκε.³

166. Ὁ δὲ Ἀρράνδης⁴ ἦν οὗτος τῆς Αἴγυπτου ὕπαρχος ὑπὸ Καμβύσηω κατεστρώς ὃς ὑστέρω χρόνω τοῦτων παρισσόμενος⁵ Δαρσίῳ δι-

Cambise, fiului lui Cîru; căci acesta fu acel Arcesilaus carele supuse Cirene lui Cambise și consimțise la (plata unui) tribut. Când sosi Feretima în Egipt, cădu ca suplicantă înaintea lui Ariande, rugându-l s'o răsbune subț cuvînt că fiul ei perise din cauză (devotamentului său interreselor) medice.

166. Acum Ariande acesta, fusese orinduit de Cambise satrap al Egiptului: mai târziu, cîntînd el pe căi piezișe să

¹ ἦσαν γὰρ οἱ ἐκ τοῦ Ἀρκεσίλειου εὐεργεσίαι ἐς Καμβύσηα τὸν Κόρου πεποιθμέναι. Baehr traduce latinesce: »Erant enim (illa commemoranda) beneficia ab Arcesilao in Cambysen collata». Aci cuvîntul οἱ nu însemnă strict vorbind nimic, el dă vigōre numai și stil pasagiului, întocmai ca la finele capitolului »ὁ παῖς οἱ τέβνηκε» unde avem în românește locuțiunea paralelă »fi a murit copilul». Aci însă nu avem cum să traducem pe οἱ care nu este posesiv ca în exemplul citat mai sus. Cât pentru cestiunea serviciurilor aduse lui Cambise de către Arcesilaus III, aceea este atînsă incidental la Cap. 13 din Cartea III, unde se vede că Barcieni și Cirenieni, speriați de puterea lui Cambise cînd veni în Egipt, se supuseră lui și îi trimiseră un dar în bani. Mai vedem acolo în ce chip Cambise a tratat cu dispreț darul Cirenienilor luînd banii lor și aruncîndule soldaților lui.

² ἐτάξατο implică o înțelegere prealabilă, ceea ce nu a putut să fi fost în privința cifrei indemnitației dacă ne referim la cele relatate la Cap. 13 din Cartea III, unde autorul ne spune că Cambise a tratat cu dispreț suma trimisă de Cirenieni pentru că o găsea insuficientă: așa dar cuvîntul ἐτάξατο nu e propriu în cazul de față dacă admitem cele dîse în Cartea III.

³ πρῶτοςχομένη πρόφρασιν, ὡς διὰ τὸν μηδισμὸν ὁ παῖς οἱ τέβνηκε. »E foarte greu» (observă aci Blakesley) cu elementele de informație de cari dispunem astăzi să spunem cum putea să se facă această afirmație. Cambise »pöte să fi fost considerat ca reprezentant al liniei lui Apries, al cărui nepot se »pretindea de căți-va Egipteni că era; (veți Cartea III, Cap. 2). Acest Apries era »domnul feudal al locuitorilor indigeni sau perioici al Cireniei; (veți mai sus »Cap. 159); pe de altă parte relațiile între Amasis și Elini (ἐλλήνων γενόμενος), »(Cartea II, Cap. 178) și mai ales între Amasis și Cirenieni erău de o natură »föрте intimă (veți Cartea II, Cap. 181—182). Dacă reîntörcerea lui Arcesilaus »fu datorită în mare parte sacrificiului intereselor și ale prejudecăților elementului elenic al populațiunei în favorul elementului indigen din care era formată masa poporului (lucru care nu e deloc improabil), el avea cîștigat pentru cauza lui tradițiile politice ale partidului care se sprijinise pe ajutorul lui Apries. În atare caz purtarea lui s'ar putea califica de »μηδισμός» intru cât în »asemenea împrejurări el ar fi față de Cambise în situația unui vasal față de suzeranul său. În töte casurile, aceștia ar fi suficient ca să serve lui Cambise de »πρῶτοςχομα» pentru invazia și cucerirea Libiei».

⁴ Ἀρράνδης. Se crede că acest satrap al Egiptului este unul și același cu Oriandre descris de Poliencu ca un om erud și neuman. Numele Arivando în limba persană însemnă »alergător».

⁵ παρισσόμενος. Proposițiunea care intră în compoziția acestui verb nu

εφθάρη. Πυθόμενος γὰρ καὶ ἰδὼν
Δαρσίον ἐπιθυμέοντα μνημάστον
ἑωυτοῦ λιπέσθαι τοῦτο, τὸ μὴ ἄλλω
εἶη βασιλεῖ καταργασμένον, ἔμμεστο
τοῦτον, ἐς οὗ² ἔλαβε τὸν μισθόν.
Δαρσίος μὲν γὰρ, χρυσίον καθαρώ-
τατον ἀπεψήσας ἐς τὸ δυνατώτατον³,
νόμισμα ἐκόψατο.⁴ Ἀρσάνης δέ,

rivalizeze (cu suveranul său) fu
pedepsit cu mörte de către
Darius. Căci, aflând el și vē-
dēnd că Darius voia să lase (în
urma lui) un monument așa
cum nu făcuse nici un alt
rege, îl imită până ce își găsi
resplata. Căci Darius, rafinând

este fără importanța ei, ea îi dă sensul de a căuta în mod indirect a egalisa
său a rivaliza cu, adică se referă la faptul că nu căuta să rivalizeze în mod
fățiș cu Darius dar căuta s'o facă în mod ascuns mascând afirmațiunea suve-
ranității implicate în dreptul ce 'și-l însușise de a bate monedă, prin prösta cuali-
tate a metalului întrebuințat.

¹ τὸ μὴ ἄλλω εἶη καταργασμένον. Această afirmare este
exagerată căci se știe că Darius nu fu cel d'întăiu carele bătü monedă de aur,
și singur Erodöt în Cartea I, Cap. 94 ne spune că Libienii fură primii
cari o făcură. Ceea ce cred că voesce aci să ne spue autorul este că cua-
litatea aurului de pe monedele bătute în timpul lui Darius, cunoscute sub
numele de monede »darice«, era mai fină, adică aliagiul cu alte metali
era în proporție mai mică. Aurul pur, precum este știut, nu se pöte în-
trebuința din cauza maleabilității acestui metal. În adevăr monedele de aur
numite darice erau de o calitate superiöră și serviau de model staterilor
cari constituiau moneda de aur curență în

Daric de aur din muzeul Britanic

valoréză 27 lei și 60 bani. Acest »daric« representă pe regele Persiei înge-
nunchiat pe un picior, ținēnd un arc în mâna stângă și o săgētă în cea
dreptă; pe revers simpla împingătură forte primitivă cunoscută în numis-
matică sub numele »quadridata incusa«, în cazul de față forte neregulat execu-
tată. Daricul dar valora un »stater« de aur sau un didrachm: 300 de darice
făceau un talent. Pentru alte detalieri asupra daricului veđi nota respectivă
la Cartea VII, Cap. 28.—În câte-va ediții găsim βασιλεῖ în loc de βασιλεῖ.

² ἐς οὗ în loc de ἐς ὃ care se și găsește în unele manuscrise.

³ χρυσίον καθαρώτατον ἀπεψήσας ἐς τὸ δυνατώτατον. »Pe cât
se putea de curat« avēnd în vedere adică usul de monedă corentă la care era
destinat metalul. În adevăr, cum am șis în nota precedentă, aurul daricului
este forte pur și aliagiul de argint într'ensul în proporție numai de 296 părți
aur cu o parte argint. Vedem dar că suntem în drept a presupune că ceea
ce deosebia această instituțiune a lui Darius față cu acelea lăsate de alți regi
cari l'au precedat, nu era atât noutatea faptului baterii monedii de aur pe cât
era puritatea metalului întrebuințat. Calitatea aurului monedelor lui Darius era
atât de cunoscută încât expresia »aurul lui Darius« desemna metalul prețios în
puritatea lui cea mai posibilă; (veđi Plutarc, »Pactolus«). Se pöte însă că la
Persii Darius fu cel d'întăiu monarch carele bătü monedă de aur deși există un
fel de presupunere cum că ar fi existat un Darius anterior fiului lui Istaspe carele
ar fi bătüt monedă înaintea acestuia și că numele »daric« ar fi provenind dela acela.

⁴ ἐκόψατο. Forma mediă exprimă transmiterea acțiunii la altul, astfel dar
sensul este »dispușe ca să se taie sau »dete ordin ca să se taie«. Traduc prin

ἀργῶν Αἰγύπτου, ἀργύριον τῶντὸ τοῦτο ἐποίησεν¹ καὶ ὧν ἐστὶ ἀργύριον καθαρώτατον τὸ Ἀριανδικόν.² Μαθὼν δὲ Δαρειὸς μὴ ταῦτα ποιεῖν, αἰτίην οἱ ἄλλην ἐπεικέασεν, ὡς οἱ ἐπανίσταται,³ ἀπέκτεινε.

pe cât se putea aur, puse de bătut monedă; Ariande, carele guverna în Egipt, făcu și el întocmai așa cu argint: și (chiar) astăzi argintul cel mai curat este cel ariandic. Când află Darius că acesta făcuse aceste (lucruri), căutând în contra lui un alt prilej, (adică) cum că s'ar fi revoltat, îl pedepsi cu mörte.

167. Τότε δὲ οὗτος ὁ Ἀριανδῆς

167. La epoca dar (despre

sa bate pentru că actul definitiv este baterea monedii după ce metalul a fost cântărit și divizat saii tăiat.

¹ Ἀριανδῆς δὲ, ἀργῶν Αἰγύπτου, ἀργύριον τῶντὸ τοῦτο ἐποίησεν. Locuțiunea ἀργύριον τῶντὸ τοῦτο ἐποίησεν este identică cu τῶντὸ τοῦτο καὶ Εὐβοίας ἐποίησεν din Cartea VII, Cap. 156. Sensul este că ceea ce a făcut Darius cu aur a făcut întocmai și Ariande cu argint, adică aceeași calitate cu care a voit să se deosebească Darius în baterea monedii sale de aur a căutat-o și Ariande în calitatea monedii sale de argint. În adevăr monedile de argint presupuse a fi a lui Ariande sunt de un aliaj foarte curat. Aceste piese sunt foarte rare și controversate. Exemplarele cunoscute sunt cele următoare: 1° două bucăți descrise de d. Lenormant »Essai sur les monnaies des Lagides« pe cari se află o parte din numele lui Ariande scris invers în litere eline: »ΔΙΑΥΓΙΑ«. Aceste monede reprezintă pe o parte un car cu doi cai, în car se află un rege și un individ care mână, pe revers e reprezentată o cetate cu ziduri și o navă cu inscripția de mai sus. Mai sunt monede cu tipul acesta în muzeul Britanic dar ele nu purtă numele Ariande; pe una fusă se vedd urme de inscripțiune foarte frustă și judecând după acele urme, caracterele par a fi fost feniciene. Tipul obicinuit al monedelor acestora se găsește în Mionnet (supplément, tom. VIII, pag. 426 și 427, No. 33) și acel numismat le clasază între monedele persane. O piesă având tot tipul acesta, este descrisă de Gesen »Monumenta Pheniciana«, și este tratată de el ca monedă din Cilicia. 2° Un alt tip cunoscut reprezintă un arcaș persan călare pe un ipocamp sub care se observă linia convențională zigzag, care la Egipteni și Asirieni reprezintă apa; pe revers e reprezentată o cucuvae străbătută de cele două sceptruri a lui Osiris. În fine, 3° s'a găsit o variantă a acestui din urmă tip, unde desfinul înlocuește ipocampul. Monedele de prima categorie pot foarte bine să fie ariandice, însă acelea de a doua și de a treia categorie sunt îndoioșe.

² ὧν ἐστὶ ἀργύριον καθαρώτατον τὸ Ἀριανδικόν. Cuvîntul »arian-dic« era termenul obicinuit prin care se indica argintul cel mai pur. În Pollux, VII, 98, găsim »ἀργυρος καθῆρος, διαφανής, Ἀριανδικός«.

³ ὡς οἱ ἐπανίσταται. Darius, fiul lui Istaspe, ajunse pe tronul Persiei în urma unei lupte civile grație victoriei facțiunii Achimenișilor. Fără îndoială în primii ani ai domniei sale el a avut a lupta în contra multor conspirații și intrigi, urdite de facțiunile opuse, ast-fel încât tronul lui nu era de loc solid, precum ne o probază destul de bine și istoria acelei epoci. Aceste facțiuni opuse lui Darius, găsiră, de sigur, instrumente de acțiune însușind în spiritul satrapilor nemulțumiți și lacomi idei de revoltă. Avem destule probe despre acesta și putem cita între altele, cazul lui Oroete în Asia (Cartea III, Cap. 127). Ariande se vede că a încercat să jöce, față de Darius în Egipt, un rol analog cu acela jucat în timpurile mai recente, tot în Egipt, de Mehemet Ali față cu Sultanul. E de observat că Darius nu îndrăznește să pretex-teze în contra lui

κατοικείρας Φερετιμήν, δίδοι αὐ-
τῇ στρατὸν τὸν ἐξ Αἰγύπτου ἅπαντα,
καὶ τὸν πεζὸν καὶ τὸν ναυτικόν
στρατηγὸν δὲ τοῦ μὲν πεζοῦ Ἄμασιν
ἀπέδειξε ἄνδρα Μαράριον, τοῦ δὲ
ναυτικοῦ Βάδρην, ἐόντα Πασαργάδην
γένος.¹ Πρὶν δὲ ἢ ἀποστείλαι τὴν
στρατιήν, ὁ Ἀρνανδῆς πέμψας ἐς
τὴν Βάρην κήρυκα, ἐπυθάνετο,
τίς εἴη ὁ Ἀρκεσίλειον ἀποκτείνας.
Οἱ δὲ Βαρκαιοὶ αὐτοὶ ὑποδείκνυτο²
πάντας· πολλὰ τε γὰρ καὶ κακὰ
πάσχουσιν³ ὑπ' αὐτοῦ. Πυθόμενος δὲ
ταῦτα ὁ Ἀρνανδῆς οὕτω δὴ τὴν
στρατιήν ἀπέστειλε ἅμα τῇ Φερε-
τιμῇ. Αὕτη μὲν νῦν αἰετὴ πρόσχη-

care vorbirăm) acest Ariande,
plin de compătimire pentru Fe-
retima, îi puse la dispoziție in-
tregile forțe ale Egiptului, atât
cele de pe uscat cât și cele na-
vale; asupra forțelor celor de pe
uscat orîndui comandant pe Ama-
sis, bărbat din tribul marafian,
iar asupra forțelor navale pe
Badre, carele era un Pasargad.
Înainte însă de a porni oștirea,
Ariande trimise un sol la Barca
pentru ca să afle cine era acela ca-
rele ucisese pe Arcesilaus. Barceii
se denunțară unul pe altul «câci
(diseră ei) «multe și grele sufe-

Ariande faptul baterii monedii, lucru care în sine ar fi suficient ca să-l con-
damne, de ore-ce constituie un fel de afirmație de suveranitate. De aci însă
se vede că Darius nu se simțea destul de solid pe tron ca să profite de un
delict politic îndreptat în contra autorității sale personale de suveran și
care, prin urmare, putea fi considerat mai mult ca o manifestație în contra
personei lui, de cât în contra imperiului persan. Regele Persilor căuta un pre-
text mai plausibil în cheii tutulor Persilor, adică acela de revoltă, nu în con-
tra persoanei lui, dar în contra suveranității imperiului.

¹ στρατηγὸν δὲ τοῦ μὲν πεζοῦ Ἄμασιν ἀπέδειξε ἄνδρα Μαράριον,
τοῦ δὲ ναυτικοῦ Βάδρην ἐόντα Πασαργάδην γένος. Întru cât privește
cuvîntul γένος și triburile Persiei (vedi Cartea I, Cap. 125, și în special
notele 2 și 3 pe pagina 221 din Vol. I). Să observăm că Ariande nu încredin-
țeză comanda forțelor sale militare, unui pasargad, adică unui membru al unor
triburi avînd relațiuni cu dinastia domnitoare, e însă curios cum el o-
rînduesce peste forțele sale navale un membru al acelor triburi, căci și acele
forțe, aveaî importanța lor, fiind destinate la o acțiune însemnată în gol-
ful Persic. În loc de Βάδρην unele manuscrise, ca cel sanerofit, au Μάρρην;
altul, cel din Viena, are Μάρρην. Tote aceste forme sunt etimologicesce
identice și echivalente cu numele Smerdis și Bardes sau Bartius care fi-
guréză pe inscripția de la Behistun ca frate al lui Cambise; nu e cu nepu-
nți că acest Badres să fie însuși falsul Smerdis pe care îl ucise Darius, un
Mag, carele, profitând de o asemănare întâmplătoare ce o avea cu fratele lui Cam-
bise al doilea, se substitui lui și usurpă tronul după mórtea lui Cambise I în
Siria. El pöte iar să fi fost un fiu al aceluia. Parsagadii sau Pasargadii erau
Magi sau adoratori al focului. Tribul Marafian era, după Pasargadi, cel mai no-
bil din Persia și e curios că aci avem un nume, Amasis, care nu e Persian, ci
pur Egiptean. S'ar părea că am fi în drept a presupune că Erodos s'ar fi
înșelat și în privința lui Amasis, carele era în totă probabilitatea Egiptean.

² ὑποδείκνυτο. Forma imperfectului pentru ὑπέδεικνυτο care se și găsește
în câte-va manuscrise, și între altele în cel florentin.

³ πολλὰ τε γὰρ καὶ κακὰ πάσχουσιν. Infinitivul indică cum că autorul
citează aci cuvintele proprii ale locuitorilor din Barca: prin urmare se subînțe-
lege εἶπερον.

μα¹ τοῦ λόγου² ἐγένετο ἀπεπέμπετο δὲ ἡ στρατιή, ὡς ἔμοι δοκέειν, ἐπὶ Λιβύων καταστροφῇ.³ Λιβύων γὰρ δὴ ἔθνεα πολλὰ καὶ παντοῖά ἐστι· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ὀλίγα βασιλέως ἦν ὑπήκοα, τὰ δὲ πλεῖω ἐφρόντιζε Δαρείου οὐδέν.

168. Οἰκέουσι δὲ κατὰ τὰδε Λιβύης⁴ ἀπ' Αἰγύπτου ἀρξάμενοι, πρῶτοι Ἀδουραχίδαι Λιβύων κατ-

«riseră ei de la dânsul!»! Ariande, îndată ce auzi această, porni armata o dată cu Feretima. Astfel această din urmă servi de prilej pentru expediție; armata însă a fost trimisă, mi se pare, ca să supue pe Libieni; căci neamurile libiene sunt numeroase și varie; și d'între acestea puține erau supuse regelui și celor mai multe nici nu le păsa de Darius.

168. Libienii locuiesc în ordinul următor: începând cu Egiptul cei dintâi Libieni sunt

¹ πρόσχημα. Literal pretextul. Expresia indică ceva mai mult decât așteptare care însemnează «curvintă», pe când πρόσχημα indică un motiv nesuficient în sine, dar căruia i se dă în adins o importanță exagerată pentru a servi astfel de pretext.

² τοῦ λόγου. A subiectului despre care e vorba, adică a expediției.

³ ὡς ἔμοι δοκέειν, ἐπὶ Λιβύων καταστροφῇ. Aci autorul nostru, căruia îi plăceaă digresiunile, mai ales cu scop de a interesa pe cititor cu varietatea în narațiunea lui și carele, cum observă cu mare dreptate Dionisie din Alicarnas, (în ep.: ad Pomp., p. 208) «ποικίλην ἐβουλήθη ποιῆσαι τῆν γραφήν», «Ομηρου ζηλωτῆς γινόμενος», găsește o ocazie favorabilă pentru a introduce o descriere a Libiei și a popoarelor cari o locuiau, și profită aci de dinsa, mai ales că avea o cunoștință destul de exactă a localității, prin faptul că a vizitat în persoană Cirenaica. El a stat chiar cât-va timp acolo și probabil că a vizitat puțin și interiorul Libiei, cu toate că tăcerea ce o păstrează despre Cartagena, pare a milita în contra acestei ipoteze. La timp vom vedea cum s'a explicat și această tăcere. În toate cazurile e evident că Erodot căuta să intre cu orî ce preț în descrierea popoarelor Libiei. Dahlmann observă și el acest fapt și găsește că ocazia nu e bine nemerită, fiind că prin faptul acesta el dă narațiunii acestei expediții a lui Ariande o importanță pe care în realitate nu a avut-o, căci nu reese dintr'însa de fel, că ar fi existat din partea lui Ariande vre o încercare de a cuceri Libia. Întă de ce «dice Dahlmann în privința pasagiului acestuia: «aci Erodot a cedat unei slăbiciuni omenești de a arăta tot ce scia»: ceea ce se numește πρόσχημα τοῦ λόγου, se poate bine aplica aci. — În unele ediții în loc de Λιβύων avem Λιβύης: însă în fața faptului că digresiunea care urmăzează până la Cap. 199, tratăzează mai mult despre Libienii decât despre Libia și că edițiile cele mai autorizate au Λιβύων, am preferit să menșin acest text. Rawlinson traduce ca cum am fi avut Λιβύης.

⁴ Οἰκέουσι δὲ κατὰ τὰδε Λιβύης. Blakesley crede că descrierea Libienilor dela punctul acesta și până la Cap. 180 este bazată pe autoritatea narațiunilor culese dela comercanții de pe litoralul maritim. Mai avem un exemplu despre această în istoria despre care tratăzează capitolul 32 din Cartea II. Dela Cap. 181, până la Cap. 199 Erodot urmăzează narativa comercanților din interior cari făceaă în caravane traficul cu Egiptul. De aceea vedem și câte-va contradicții în detaliuri cari nu se pot explica decât prin faptul varietății de sorginte de informație.— κατὰ τὰδε. »În ordinul următor.

οἰκίζεται· οἱ¹ νόμοισι μὲν τὰ πλέω
 Αἰγυπτίοισι γέρονται, ἐσθῆτα δὲ
 φορέουσι· οἷον περ² οἱ ἄλλοι Λίβιοι·
 Αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ψέλιον περι-
 ἑκατέρῃ τῶν κνημέων φορέουσι· γάλ-
 κρον³ τὰς κεφαλὰς δὲ κομῶουσι⁴
 τοὺς φθαιρας ἐπέσιν λάβωσι τοὺς
 ἑωυτῆς, ἐκάστη ἀντιδάκει·⁵ καὶ
 οὕτω ῥίπτει. Οὗτοι δὲ μόνοι Λιβίων

Adirmachiidii. Aceștia au în mare
 parte obiceiurile Egiptenilor,
 dar portul lor este întocmai ca
 al celorlalți Libieni. Femeele
 acestora poartă împrejurul fie-
 căruî picior un brațar de aramă;
 ele 'și lasă pèrul lung, când
 își prind pèduchiî una alteia, le
 mușcă la rëndul lor cu dinții

¹ ἀπ' Αἰγύπτου ἀρξάμενοι, πρότοι: Ἀδορμαχίδιαι Λιβίων κατοί-
 κηνται. Acești Libieni locuiau dela gura Nilului care se numia Canopică și
 se întindeau d'a lungul còstei, până la golful Plin, adică dela portul modern
 Alexandria până la Ras-el-Mihr în golful El-Mihr. Ptolomeu îi numește Ἀδορ-

μαχίδιαi și Silas Italicus îi desemnă ca gens aceea Nili; Scilax îi prenume-
 ră între populațiunile egiptene. Din Silas Italicus scim că erau foarte barbari și
 că armele lor erau un scut văpsit și o sabie încovăiată. În câte-va harte sunt însem-
 nați ca locuind în interior și nu pe còstă. Probabil că pe còstă nu erau
 de cât puțin, restul fiind alungați în interior de către colonii mai civilizați
 cari se ocupaü cu comerțul. În așa cas cei împinși în pustiele interiorului de
 sigur atacaü des și supăraü pe colonii de pe còstă.—În loc de κατοικηται avem
 în câte-va ediții κατοικεται adoptat și de Dindorf.

² περ. Emfatic cu sensul de întocmai.

³ ψέλιον περι-ἑκατέρῃ τῶν κνημέων φορέουσι· γάλκρον. Asemenea
 cercuri sau brațare la glezne se purtau des de femeele egiptene și etiopiene și se
 găseșe reprezentate și în monumente. Ele une-ori erau de argint și chiar astăzi
 usul lor în această localitate nu a dispărut. Un călător engles, Hamilton, vorbind
 despre femeele din Bengazi (Evesperides), dice că ele poartă brațare de argint la
 glezne și că a vădüt pe una cu o pereche așa de masivă încât cântăriaü amin-
 două cercurile 5 livre.

⁴ κομῶουσι. Găsim în multe ediții forma contractată κομῶται. Sensul
 este înzeștrând cu per capul lor, adică lăsând pèrul lor să creșcă.

⁵ ἀντιδάκει. Sensul lui ἀντι: aci indică represalii, de aceea am tradus prin
 cuvintele la rëndul lor.

τοῦτο ἐργάζονται καὶ τῷ βασιλεῖ
μοῦνοι τὰς παρθένους μελλούσας
συνοικεῖν ἐπιδεικνύουσι.¹ ἢ δὲ ἂν
τῷ βασιλεῖ ἀρεστή γένηται, ὑπὸ
τούτου διαπαρθενύεται. Παρήκου-
σι δὲ οὗτοι οἱ Ἄδουραχίδαι ἀπ'
Αἰγύπτου μέχρι λιμένος, τῷ ὄνομα
Πλουός² ἐστὶ.

169. Τούτων δὲ ἔχονται Γίλι-
γάμμαι,³ νεμόμενοι τὴν πρὸς ἑσπέρινν
χώρην μέχρι Ἀφροδισιάδος νήσου.⁴
Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τούτου χώρῳ ἦ
τε Πλατέα⁵ νήσος ἐπιπέσσται, τὴν
ἔκτισαν Κυρηναῖον καὶ ἐν τῇ ἡπειρῷ
Μενελάδος λιμὴν⁶ ἐστὶ καὶ Ἀξίρις.⁷

și apoi le asvirlă. Aceștia sunt
singurii între popoarele Libiene
carî fac acêsta; ei mai sunt
singurii carî presintă regelui
(lor) pe fetele carî sunt în aju-
nul de a se căsători; și aceea
care place regelui se desvirgi-
neză de el. Adirmachiidii aceștia
se întind dela Egipt până la
portul care se numesce Plin.

169. După aceștia vin Gili-
gamii carî locuiesc în direcția
apusului până la insula Afro-
disia. În regiunea coprinsă aci
se află și insula Platea pe care
o colonisară Cirenienii; și pe
côsta continentului sunt situate

¹ τῷ βασιλεῖ μοῦνοι τὰς παρθένους μελλούσας συνοικεῖν ἐπι-
δεικνύουσι. Acest drept a existat și în evul de mijloc sub numele de «droit
de coissance» sau «jus primæ noctis» și Martins «Von dem Rechtszustande der
Ureinwohner Brazils» ne spune că el ar fi existând și în ziua de astăzi la câte-
va triburi sălbatice din Brazilia și la Caraibi. Mai jos la Cap. 172, Erodot ne
vorbesce de un obicei nu mai puțin revoltător.

² λιμένος τῷ ὄνομα Πλουός. Acest port după Silax era în Marmarica,
așa că Adirmachiidii lui Erodot se întind un grad mai spre apus decât aceia
ai lui Scilax. E de observat că Erodot dă aci o prea mare întindere teritorială
acestor Adirmachiidi, pentru că nu face mențiune de loc de Marmariidii, popor
important după Scilax, Ptolomeu și Strabon și care locuia între Adirmachiidi și
Giligamii. Unii comentatori cred chiar că Erodot a înlocuit pe Marmariidii cu
Giligamii.

³ Γίλιγάμμαι. Unii scriu cu un μ, alții cu doi λ. Acest popor nu e men-
ționat direct de nici un alt autor. Toți acei carî vorbesc despre el, se re-
feră la Erodot, ceea ce a dat loc bănușii că Erodot înțelege pe Marmariicii
despre carî nici nu face mențiune. Ori și cum, locul acestui popor este între
Cirenaica și Marmarica.

⁴ Ἀφροδισιάδος νήσου. Insula acêsta s'a identificat cu o mică insulă
numită Leia la NE de Cirene unde pare a fi existat un templu al Afroditei.
Nu pôte fi aci vorba despre insula din fața satului Ierna sau Al Iera, pentru că
regiunea locuită de Giligamii, coprindea și insula Platea, care altfel ar rămânea
în afară.

⁵ Πλατέα. Despre insula Platea veđi mai sus, Cap. 151.

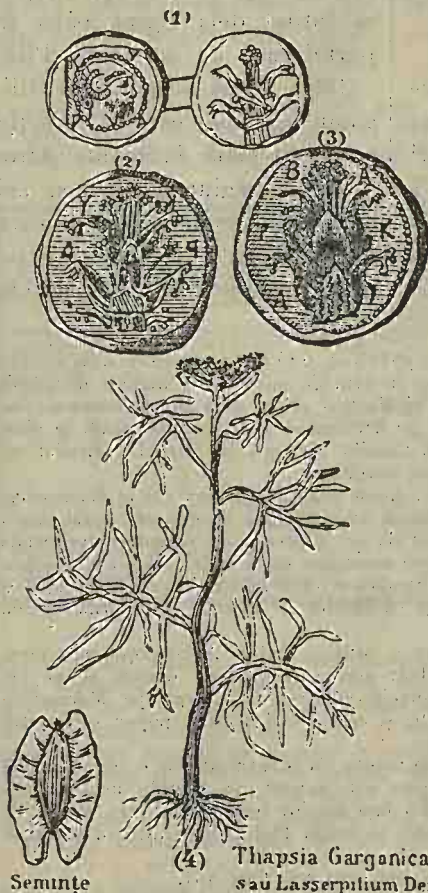
⁶ Μενελάδος λιμὴν. Acest lac și a luat numele dela Menelaus, care s'ar
fi rătăcit pe côsta acêsta, când a fugit din Egipt. (Veđi Cartea II, Cap. 119).
Acest port dispăruse sau se astupase la epoca lui Ptolomeu, care îl considera
ca un sat interior. El era situat între Platea și golful Plin, lângă locul numit
astăzi Maroa-Tebruk. Opinia că era lângă promontoriul numit astăzi Rezat nu
se pôte admite fiind că atunci am fi siliști să punem acest port dincolo de Ci-
rene, spre apus.

⁷ Ἀξίρις. Acest punct nu s'a putut determina încă, dar se înțelege că el
era în vecinătatea Plateii și a portului Menelaus: pôte între amândouă.

την οἱ Κορηναῖοι οὖνον καὶ τὸ
σίλφιον¹ ἀρχετοῖ ἀπὸ τούτου. Πα-
ρίκει δὲ ἀπὸ Πλατέης νήσου μέγρι

portul Menelaus și Aziris, unde
aŭ (și) locuit Cirenienii; și de
aci începe silfiul. Silfiul creșce

¹ τὸ σίλφιον. Intrebuițarea articolului este o indicație că planta avea o mare celebritate. Ca să traducem pe deplin acest articol ar trebui să șlicem »vestitul silfiu«. O asemenea intrebuițare a articolului o avem mai jos la Cap. 191, οἱ ἄραις, οἱ λόντας, οἱ ἐλέφαντας. Cât pentru însuși planta despre care e vorba, cestiunea este foarte controversată. Există o plantă cunoscută de Ro-

(4) *Thapsia Garganica*
sau *Lasserpitium Deras*

mani sub numele de »lasserpitium«, care se pretinde de unii a fi identică cu planta numită »deras« sau »dreas« de către Arabii și care în botanică e cunoscută sub denumirea de »lasserpitium deras«. E o plantă umbeliferă, care în adevăr, crește în mare abundență în Cirenaica, începând de la Merdj și până dincolo de Derna, — seamănă cu morcovul sălbatic. Della Cella și alți autori ne spun că este vătămătoare vitelor cari o mănâncă. Această plantă însă, descrisă de Laval, nu prea seamănă cu reprezentăția silfiului ce o vedem pe monedele cireniene din care reproducem trei: (1) și (2) din Cirene și (3) din Barca, precum o atestă inscripțiile. Asupra identității acestei plante s'a făcut mult șgomot și s'a scris mult. Iată, mi se pare, ce trebuie să concludem din toate câte s'a discutat și scris în această cestiune. Întâiu de toate ea nu trebuie confundată cu planta căreia botaniștii moderni îi dau acest nume »silfiu«; aceea nu e nici măcar umbeliferă ci o simplă plantă din familia compuselor, genul senecionatelor poligame, proprie climatei Americii unde abundă; foile sunt alterne și florile mari, de culoare galbenă. Planta aceasta nu are dar cea mai mică afinitate cu planta medicinală în cestiune. Că silfiul cirenaic era o plantă medicinală, o șcim din scrierile lui Dioscoride, care ne spune că ea se vindea foarte scump și era considerată ca un remediu suveran, în contra scrofulilor, emoroidelor, bolilor de pele în genere, în contra frigurilor, a dalacului și altor bôle. Sucul medicinal ce conținea se extrăgea prin incisiuni făcute în corpul plantei; era un lichid gros și cleios și producea un efect emolient, și se numia de Romani *Lasser*, de unde și Romanii dateră plantei numele »*Lasserpitium*«. Din descrierile cari ne au parvenit acest »*Lasserpitium*«, era o umbeliferă identică cu silfiul în cestiune. Astăzi există în Africa de nord o plantă pe care Arabii o numesc »deras« sau »dreas«, care prezintă o oarecare afinitate cu silfiul și care din pricina acesta s'a numit tot »*Lasserpitium deras*«. Această

τοῦ στόματος τῆς Σύριος¹ τὸ σιλ-
φιον. Νόμοισι δὲ χρεώνεται οὗτοι
παρμπλησίαισι τοῖσι ἑτέροισι.

170. Γλιγαμμέων δὲ ἔχονται
τὸ πρὸς ἑσπέρας Ἀσβίσται.² Οὗτοι

(în regiunea începând) dela in-
sula Platea și până la gura
Sirtei. Acești (Giligamî) au ace-
leași moravuri ca și cei-l'alți
vecini ai lor.

170. Alături cu Giligamii, spre
apus, vin Asbistii. Aceștia lo-

plantă aparține familiei umbeliferelor thapsie și s'a mai numit »Thapsia silphi-
um« de Della Cella și »thapsia garganica« de alții. Reproduc aci (4) planta după
un exemplar ce mi s'a pus la dispoziție de regretatul Doctor Brânză, și care
se afla în colecția ce a ars sunt câți va ați în nenorocitul incendiului din strada
Academiei. Din planta acesta se extrage iar un suc medicinal; acel suc însă e
departe de a fi emolient: este din contra iritant, și aplicat pe piele, produce
bășici ca un visicator de cantaride. El se întrebunțeză ca să producă supu-
rații și să opereze o diversiune a bôlei. Sucul acestei plante fiind de așa na-
tură, rezultă că planta acesta e vătămătoare pentru vite și nu e bună de mân-
care cum era, se vede, silfiul cel adevărat cirenaic. Doctorul Laval și alți șarla-
tanii, au emis și exploatat ideea că planta aceea nu este identică cu »lasserpitium
deras«, ci e pur și simplu celebrul silfiu al antichității și au fabricat din
ea faimosul plastru pe care îl numiau »emplâtre de Thapsia« pretințând că
este un remediū suveran, ia contra multor rele, până când în fine Domnul
F. Herincq, atașat la museul de istorie naturală din Paris, a scris o broșură
asupra cestuinei și a dovedit că »thapsia garganica« și »lasserpitium deras«
sunt aceeași plantă, dar nu sunt silfiul cirenaic. Așa dar, Laval nu găsise silfiul
cirenaic când găsise planta »deras« ci găsise pur și simplu »thapsia garganica«.
Unde dar e silfiul cel adevărat și ce era el ôre? Herincq răspunde la acestă
cestiune dicând că multe alte plante au dispărut cum au dispărut și animale
de pe pământ, și silfiul se pôte prenumera între acestea. Acestă presupunere
se acordă cu mărturisirea lui Plin, carele în cartea IX, cap. III, din Hist. Nat.
ne spune că ea dispăruse aprôpe cu totul la epoca lui Neron: el dicte: »De
mult nu se mai găsește lasserpitium în Cirenaica; în timpul nostru nu s'a
găsit decât o singură plantă care a fost dată lui Neron«. Sunt dispus dar a
crede că acestă plantă prețioasă a dispărut. Ea a fost izvorul principal de avu-
ție a Cirenei și figura ca emblema acestui oraș. Exploatarea sucului ei era un
privilegiū regal, precum ne o indică un vas celebru găsit în Etruria care astă-
zi se află în museul din Paris, unde vedem reprezentat pe Arcesilaus cu ins-
cripția »ΑΡΚΕΣΙΛΑΟΣ ΣΑΙΦΟΜΑΨΟΣ« adică Σιλφόμαψος—acela care prepară
silfiul. »Βάττου σιλφιον« era iar o expresiune forte usitată, care indică că sil-
fiul era un monopol regal, constituind pôte chiar baza avuției regilor Cirenei.
Descrierea plantei se găsește în Plin, (II. N. XIX, 3,) și proprietățile ei medici-
nale sunt înșirate de acel autor în Cartea XXIII, cap. 23 al acelei scrieri. Tir-
gul cel mare pentru debitul silfiului era se vede la Capua. Teoria iarăși emisă
de unii că »lasserpitium siler« ar fi silfiul antic este tot atât de cronată ca și
cea laltă. Silfiul avea cocenul mai gros decât tôte umbeliferele ce s'au presupus
a fi identice cu el.

¹ τῆς Σύριος. Sirtele erau două: Sirta cea mare, numită astăzi golful
Sidra și Sirta cea mică, care astăzi pörtă numele de golful Gabes. Erodot nu
cunosccea decât una, și aceea trebuie să fi fost cea mare, căci daca considerăm
acestă Sirtă ca indicând pe cea mare, limitele indicate aci ale regiunei unde
crescea silfiul se acordă cu acelea indicate de Scilax (Peripl. pag. 108) unde se
spune că planta acesta crește dela Chersonesă (Ras-el-Teia) până la Evesperides
(Benghazi). Daca admitem cu Niebuhr, că Erodot înțelege prin Sirtă Sirta mică,
atunci acordăm plantei o regiune de cultură mult mai mare decât pare a fi
avut după disele tuturilor autorilor anticii care au descris-o.

² Ἀσβίσται. Din asemănarea care există în forma contractată a lui βσ și
aceea a lui υν în scrierea cursivă din evul de mijloc, unele manuscrise au aci

τὸ ὑπὲρ Κυρήνης οἰκέουσι. ἐπὶ θάλασσαν¹ δὲ οὐ κατήκουσι. Ἀσβύσται: τὸ γὰρ παρὰ θάλασσαν Κυρηναῖοι νέμονται: τεθριπποβάται.² δὲ οὐκ ἤκιστα, ἀλλὰ μάλιστα Λιβύων εἰσι. Νόμους δὲ τοὺς πλεῖνας μινέσθαι ἐπιτηδεύουσι: τοὺς Κυρηναίων.

171. Ἀσβυστέων δὲ ἔχονται τὸ πρὸς ἑσπέρας Λύσχισαι.³ Οὗτοι ὑπὲρ Βάρκης οἰκέουσι, κατήκοντες ἐπὶ θάλασσαν κατ' Ἐβεσπερίδας.⁴

cuesc în partea locului d'asupra Cirenei: Asbistii nuañ domiciliul lor pe cõsta mării; Cirenienii locuesc spre mare; ei mãnã mãi bine decãt ori-care (alți) Libieni un car cu patru cai. În ceea ce priveșce modul lor de viață ei cêrcã a imita pe Cirenieni.

171. La apus de Asbisti locuesc Auschisii. Aceștia ocupã (locul) în sus de Barea ajungênd la (malul) mării pe la Evespe-

'Ασύνται în loc de 'Ασβύσται: astfel este manuscrisul fragmentar din secolul al 12-lea care se păstrează în biblioteca din Cambridge. În cel florentin, numit manuscrisul medicean, e dubios dacã stã scris 'Ασβύσται: sau 'Ασύνται. În tôte casurile 'Ασύνται e cronat, pentru cã Asbistii existau în adevêr în Cirenaica unde, fiind amestecați între colonii elini, erau bine cunoscuți de ei și sunt descriși și menționați de mãi mulți autori, pe când despre Asintii nu se știe nimic. Despre Asbisti Stefan Bizantinul gice: »'Ασβύστα, πόλις Λιβύης καὶ ὁ πολιτὴς 'Ασβύστης«. Calimach, poetul cirenian, are un vers: »ὄχι τὲ Τρίτωνος ἐφ' ὄρειν 'Ασβύστα«. Dionisie, (Perieg 221) descrie chiar poziția lor și gice: »'Ασβύστα ἔπαι τοῖς μεσσημαῖοι τελέθουσι«, astfel cã se potrivesce cu cele gise de Erodot cã nu locuiau pe litoral ci în interior. Plin (Hist. nat: V. 5) îi numesce Chasbiti și gice cã erau vecini cu Nasamonii și cu Macienii. Despre orașul sau satul Asbista, menționat de Stefan Bizantinul, nu se știe nimic.

¹ ἐπὶ θάλασσαν. Trebuie sã notãm deosebirea între ἐπὶ θάλασσαν care însemnã »pe cõsta mării« și παρὰ θάλασσαν din frasa urmãtoare care însemnã »în direcția mării« sau »în spre mare«. Asbistii locuiau interiorul și Cirene era la nord în direcția mării, deși nu absolut pe cõstã, dar la vre-o 4 kilometri.

² τεθριπποβάται. Cuadriga sau carul cu patru cai era fõrte mult întrebuintatã la Cirene, al cãrei cetățeni erau celebri pentru dibãcia lor în arta de a mãna și pentru calitatea rasei lor de cai, atât de rebel cât și de curse; aceștia este cauza pentru care Pindar și alți poeți au dat calificativul de »ἄππονος« și de »ἰππόβοτος« Cirenaiicii. În jocuri atletice și în curse Cirenienii eșiau totdeauna cu laudã și succese. Probã cã crescerea cailor, cursele și superioritatea rasei cailor ocupaũ mult timpul Cirenienilor, mãi e și faptul cã pe medaliiile Cirenei, afarã de emblema predominantã a »silfului«, vedem figurãnd calul, cuadriga, și rõta de car, (Veđi medalia reprodușã mãi sus la nota No. 4 pag. 227). Stradele Cirenei mãi conservã și astãzi urme de rõte de car adine rõse în pietrele pavagiului, dupã cum descrie Hamilton, (p. 70), Pacho (pag. 194) și alții. Cuadriga s'a gãsit reprezentatã pe rarele sculpturi care mãi existã printre ruinele acestui oraș celebru.

³ Ἀσχισαι. În ediția lui Creutzer, numele este accentuat cu perispomenon, Ἀσχισαι. Acest popor este identic cu Auschitii lui Stefan Bizantinul cari locuesc dupã acest autor în sus de Barea, și pôte cu Ausigdi lui Calimach a cãror capitalã Ausigda este descrișã de Ptolomeu și se aflã pușin la rãsãrit de Ptolemais.

⁴ κατ' Ἐβεσπερίδας. Acest oraș care nu are nici un raport, precum se crede de unii, cu raiul mitologiei eline, cunoscut sub numele de »grãdina Esperidelor«, se numia fãrã distincție Evesperide și Esperide și locuitorii se numiau fãrã distincție »Εβεσπερίται« și »Εσπερίται«. Stefan Bizantinul, în dicționarul lui, la articolul »Hesperis«, gice: »Εσπερίς, πόλις Λιβύης ἢ γὺν Ηεσπερίκη, ὁ πολιτὴς Ἐσπερίτης«: mãi jos la articolul »Evesperides« el gice: »Εβεσπερίδες, πόλις Λιβύης καὶ

Ἀσχιέων δὲ κατὰ μέσον τῆς γῶ-
ρης οἰκέουσι: Κάβαλες,¹ ὀλίγον ἔθνος,
κατήκοντες ἐπὶ θάλασσαν κατὰ Ταύ-
γειρα² πόλιν τῆς Βαρυκίης νόμοις:
δὲ τοῖσι αὐτοῖσι γρόνεται, τοῖσι καὶ
οἱ ὑπὲρ Κυρήνης.

172. Ἀσχιέων δὲ τούτων τὸ
πρὸς ἑσπέρης ἔχονται Νασαμώνες,³
ἔθνος ἐὼν πολλόν· οἱ τὸ θέρους⁴ κα-

ride. În mijlocul Auschisilor
locuiesc Cabaliî, un popor mic
care ajunge până la cîsta mării
cam pe la Tauchira, oraş al
Barceenilor; moravurile lor sunt
identice cu ale (Libienilor) cari
(locuiesc) în sus de Cirene.

172. La apus de Auschisiî
aceştia locuiesc Nasamonii, o
naţie numerosă: aceştia lasă

ἐνικῶς λεγομένη (adică »Edesperis«) λέγεται καὶ χωρὶς τοῦ »ἐδ« μορίου »Eσπερί-
τὸ ἔθνηκον »Edesperitēs«. Astfel dar acest oraş se numi Berenice mai târziu în
timpul Ptolomeilor. Istoria lui se pöte resuma astfel în puşine cuvinte: Evesperidele
sau Evesperis sau încă Esperis, fu fundată de regele Cirenei Arcesilaus IV, drept
amintire a victoriei sale pitice şi fu colonizată, precum ne spune Pindar,
(Pith: V, 34) de către atletul Carotus, fratele soţiei lui Arcesilaus. El servi de
asil lui Batus V, fiului lui Arcesilaus IV (Veđi Eraclie din Pont, Fragment
4). Mai târziu fu înfrumuseţată de Berenice, soţia lui Ptolomeu III, şi primi nu-
mele ei, pe care îl păstră până în timpul dominaţiunei arabe; astăđi se
numesce Bughazi şi a degenerat într'un port cu totul miserabil la extremitatea
occidentală a Cirenaicei. Locul este arid şi pietros şi nu pöte să fi conţinut vre
o dată o grădină mare şi bogată ca aceea a Esperidelor. De aceea teoria emisă
de unii că aci ar fi existat patria merelor de aur nu pöte fi decât eronată.

¹ Κάβαλες. Multe ediţii precum şi două manuscrise au Βάκυλες. Deşi
textul pe care în general îl urmăm aci de preferinţă, adică acela al lui Creutzer,
are Βάκυλες, am preferit în cazul de faţă să urmez majoritatea manuscriselor şi
al texturilor mai în vadă şi am scris Κάβαλες pentru că există şi astăđi în cea
parte numele rasei Cabililor din Algeria, rasă pur berberică care pöte förte
bine să fie identică cu Cabaliî aceştia ai lui Erodot.

² Ταύγειρα. Acest oraş se afla situat pe cösta mării între Barca şi Eves-
peride şi işi a păstrat numele până acum, iar locul unde se află ruinele lui se
numesce şi acum »Tokrah« sau »Terkera«. Della Cela ne spune că aceste ruine
au o circonferinţă de 2 kilometri apröpe. În evul mediu oraşul căđu în ruine
cu desăvârşire, după ce sub domnia Ptolomeilor ajunse la apogeul importanţei
lui şi fusese înfrumuseţat de regiî acestei dinastii luând numele de »Arsinoec«.
Mai târziu fu numit şi »Cleopatris« în onörea reginei Cleopatra.

³ Νασαμώνες. Poporul acesta, care locuia pe cöstă în fundul golfului
Sirtei mari, este menţionat de Erodot în Cartea II la Cap. 32, deşi acolo au-
torul nostru ne spune că teritoriul lor era mic pe când aci đice că era un po-
por numeros. Nu numai Erodot dar mai toşi geografi vechi vorbesc despre
Nasamonii şi toşi sunt de acord în privinţa regiunii ocupate de ei. Se vede
că erau förte barbari şi că trăiau din piraterie şi din jaful navelor cari aveau
menörocirea să se spargă pe cösta lor sau să fie deşinate în acele locuri săl-
batice de vreme rea sau de vönturi contrarie. Cartagineşii îi împinseră mai în
interiorul Africeii spre a pune capăt acestor deprădări. Quint Curtiu, Cap. IV,
§ 7, vorbesc despre reputaţia lor piratică. De sigur că ei formaü un element
vöternic în confraternitatea de piraiî împraştiaţ de Pompeiu, şi probabil că
la ei trebuie căutaţi strămoşii piraiilor Berberii cari până în timpuri apröpe
recente au inspirat gröza în inima navigatorilor de pe cösta meridională a Medi-
teraneei.

⁴ οἱ τὸ θέρους. Subt cuvintul că recolta curmalelor începe în Octomvrie,
s'a propus de câţiva comentatori, între cari şi Larcher, ca aci să se citescă
οἱ μετὰ τὸ θέρους. O asemenea amendare a textului nu se pöte justifica, fiind
contrarie autorităţii texturilor manuscrise, mai ales când e lesne de înţeles

ταλείποντες ἐπὶ τῇ θαλάσῃ τὰ πρό-
βατα, ἀναβαίνουσι ἐς Αὔγυλα γῶρον¹
ὀπωρεῖοντες τοὺς φοίνικας². οἱ δὲ
πολλοὶ καὶ ἀμφιλάφεις πεφόρασι,
πάντες ἐόντες καρποφόροι τοὺς δὲ
ἀπτελέβους³ ἐπεὶ ἄν θηρεῦσιν, ἀνί-
ναντες πρὸς τὸν ἥλιον καταλέουσι,
καὶ ἔπειτα ἐπὶ γάλα ἐπιπάσσοντες
πίνουσι. Ρουαίικας δὲ νομίζοντες πολ-
λὰς ἔχειν ἕκαστος ἐπίκαινον ἀδέων
τὴν μίξιν ποιεῖνται, τρόπον παρα-
πλήσιον, τῷ καὶ Μασσαγέται⁴. ἐπεὶ ἄν
σάπιονα προστήσονται⁵ μίσγονται.
Πρωτόν δὲ⁶ γαρμέοντος Νασαμώνος
ἀνδρὸς, νόμος ἐστὶ τὴν νόμην νυκτὶ
τῇ πρώτῃ διὰ πάντων διεξελθεῖν τῶν
δαιτυμόνων μισγομένην τῶν δὲ ὡς
ἕκαστός οἱ μίχθῃ, διδοῖ δῶρον τὸ
ἂν ἔγῃ φερόμενος ἐξ οἴκου. Ὅρι-
οισι δὲ καὶ μαντικῇ χρέωνται τοιγὰρ.

vara turmele lor pe csta mării
i se ure in locul (numit) Au-
gila ca să eulg curmalele de
palmieri (copaci cari) crese (aco-
lo) in mare cttime, cari sunt
uriasi i toti roditori. (Acest
popor) mai prinde i lacuste,
le intinde la soare, i le macina,
i după ce presară laptele lor
(cu acst făină) il beau. Ei au
obiceiul să aiba, fie care, mai
multe neveste, dar relatiile lor cu
dnesele se petrec in comun, a-
prope ca la Masageți: comrtul
lor sexual cu ele are loc după
ce mai intiu infig un par in
dreptul (uii). Cnd se insra
intiai dată un Nasamon, o-
biceiul este ca in notea cea
dintia, să se scta mirsa pe

că aci cuvntul *eros* nu este luat in strictul lui sens, ci in sensul mai larg al
periodei secetei i al căldurii, perioa care in acea parte a lumii coprinde i luna
Octomvrie. Ne putem lesne inchipui un asemenea popor lsnd turmele lor după
ce i-au tns oile i suindu-se spre sud in interior pentru culesul curmalelor
i pentru extragerea vinului de palmier pe care il vindeau in timp de iarnă
pe cst.

¹ Αὔγυλα γῶρον. Acest loc nu sa schimbat numele nici astăzi. El se
afli la sud de Cirene, intre paralelele 29 i 30 N. pe drumul cel mare intre Egipt
i Mauritania prin Fezzan. El a fost vizitat intre alții de Pacho, i acest cltor
ne spune in privina acestor descrieri ale lui Erodot că sunt «tellement fidles
qu'elles pourraient encore servir  decrirre l'Angiles moderne»; el descrie i
cuantitatea mare de palmieri i de curmale cari formza un articol important
de comr ca i sarea minerală care se exploata aci in mare abundentă.

² φοίνικας. Copac de genul palmierilor care produce curmaoa.

³ ἀπτελέβους. Forma atic este ἀπτελέβους care se i găsece in unele
manuscrisuri. ἀπτελέβους sau ἀπτελέβους este un fel de locust care nu sbra.

⁴ ἐπίκαινον ἀδέων τὴν μίξιν ποιεῖνται, τρόπον παραπλήσιον τῷ
καὶ Μασσαγέται. Despre acest obicei al Masageților vei Cartea I, Cap. 216.
Marco Polo ne spune că pntre ore cari triburi din Asia centrală i din China
exista morvuri aproape identice cu cele descrise aci de Erodot, i nu numai
atta, dar erau inca sancionate de religie. Se ved că in cazul acela preoii
incurgia aceste morvuri ca să ridice poporul dintr'o stare i mai inapoiat,
cum de exemplu din starea in care ne spune că erau Ausii i Machlii (vei
mai jos Cap. 180).

⁵ προστήσονται. Subiectul acestei fraze este Νασαμώνος iar nu Μασσαγέται,
căci aci este vorba despre Nasamonii. Cuvntul cred că insemnéza «pun in drept-
tul (uii)», adică ca s'o tie inclusă.

⁶ δ. In editia lui Long δ, dar aci nu pte fi necesitate de δ cci sun-
tem in mijlocul unei relațiuni sau descrieri de morvuri.

ὁμνήσουσι μὲν τοὺς παρὰ σφίσι ἄν-
δρας δικαιοτάτους καὶ ἀρίστους λε-
γομένους γενέσθαι τούτους,¹ τῶν
τύμβων ἀπτόμενοι. Μαντεύονται δὲ
ἐπὶ τῶν προγόνων φοιτῶντες τὰ σή-
ματα, καὶ κατευξάμενοι ἐπικατακοι-
μῶνται.² τὸ δ' ἂν ἴδη ἐν τῇ ὄψι
ἐνύπνιον, τούτῳ χράται.³ Πίστισι
δὲ τοιγησῆς χρέωνται ἐκ τῆς χειρὸς
διδοῖ πίνειν, καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς τοῦ
ἐτέρου πίνει.⁴ ἦν δὲ μὴ ἔχῃσι
ὕγρον μηδὲν, οἱ δὲ τῆς χαμάθην
σποδοῦ λαβόντες λείγουσι.⁵

la toți invitații spre a avea rela-
țiuni sexuale (cu dēnsa); fie-cari
din aceia cari aū avut așa relațiunii
cu dēnsa, îi face câte un dar
adus d'acasă. Iată cum jură ei
și cum practică divinațiunea:
Ei jură atingēnd mormintele
acelor d'între ei cari aū a-
vut reputația de a fi fost bār-
bații cei mai juști și cei mai
buni. Pentru a divina ei se
transportă la mormintele stră-
bunilor (lor) și după ce 'și aū
terminat rugăciunea, adorm pe
ele: și privește ca o divina-
țiune ceea ce aū vedut (acolo) în
vis. Iată cum fac învoeli (so-
lemne) între dēnsii: (acela carele
se legă prin învoială) dă de
băut din mâna lui și bea (la
rēndul lui) din (mâna) celui
lalt; dacă nu aū apă (la înde-
mână) iaū țērână de pe jos și
o ling.

¹ τούτους. Acest cuvint este superfluu; amplifică numai pe τοὺς și nu se
pōte lega cu τῶν τύμβων ἀπτόμενοι ca regim direct al lui ἀπτόμενοι, ceea ce ar
însemna atingēndu-i pre dēnsii sau pre aceștia, prin mijlocul mormintelor lor—
sens dat de textul lui Long și Maclean care pune virgula după γενέσθαι in loc
de după τούτους.

² ἐπικατακοιμῶνται. În unele ediții ἐπικατακοιμῶνται. Obiceiul acesta
de a cerceta viitorul prin visuri nu era special Nasamonilor, el predomină în
timpurile cele mai vechi ale Italiei și ale Greciei (Veđi Virgil Eneida VII,
vers 80—100).

³ τὸ δ' ἂν ἴδη ἐν τῇ ὄψι ἐνύπνιον; τούτῳ χράται. Avem aci verburile
ἴδη și χράται la singular cu tōte că subiectul până aci a fost plural. Subiectul
aci este un singular subînțeles, precum avem în cartea I, cap. 132, pasağıul cu
ὁ ἕως subînțeles (veđi nota 1, pag. 237, vol. I). Unele ediții aū ὄψει in loc
de ὄψι, dar am preferit ὄψι pentru că în cartea II, Cap. 141 tōte edițiile sunt
de acord pentru forma acesta din urmă și nici una nu are ὄψει. Χράται e greú
de tradus și sensul adevērat nu s'ar putea da decât printr'o lungă perifrasă ca
de exemplu: »El se servă ca de o divinațiune de visul său, adică »profită de
acel vis ca de o destăinuire divină.

⁴ ἐκ τῆς χειρὸς διδοῖ πίνειν, καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς τοῦ ἐτέρου πίνει.
Aci iarăși avem ca mai sus o fraasă în care subiectul este subînțeles.—Călătorul
Shaw (Travels, pag. 303) ne spune că acest obicei există și astăzi în Algeria
unde ceremonia logodnei se face bēnd fie-care din mâna celui lalt.

⁵ ἦν δὲ μὴ ἔχῃσι ὕγρον μηδὲν, οἱ δὲ τῆς χαμάθην σποδοῦ λαβόν-

173. Νασαμώνσι δὲ προσόμοιοι
 εἰσι Ψύλλοι.¹ Οὗτοι ἐξαπολώλασι
 τρόπον τοιῶδε.² ὁ νότος σφι πνέων
 ἄνεμος τὰ ἔλωτρα.³ τῶν ὑδάτων
 ἐξάνηκε.⁴ ἣ δὲ χώρα σφι πᾶσα
 ἐντὸς ἐοῦσα τῆς Σύρτιος,⁵ ἦν
 ἄνδρος· οἱ δὲ, βουλευσάμενοι,
 κοινῇ λόγῳ ἐστρατεύοντο ἐπὶ τὸν
 νότον· (λέγω δὲ ταῦτα τὰ λέ-
 γουσι Λίβυες)⁶ καὶ ἐπει τὲ ἐγί-
 νοντο ἐν τῇ ψάμμῳ, πνεύσας ὁ
 νότος κατέχωσε σφας.⁷ Ἐξαπολο-

173. Limitrofi cu Nasamonii
 sunt Psilii. Aceștia s'au prăpă-
 dit în modul următor: vântul
 de sud-est suflând (o dată în-
 tr'una), secase τότε reservoiriurile
 lor de apă; — totă regiunea (a-
 ceea) a lor din fundul Sirtei
 este lipsită de apă; — chibzu-
 induse ei între ei (asupra celor
 de făcut) porniră, prin comună
 înțelegere, în contra vântului
 de sud-est — repet numai ceea

τὰς λείγουσι. În legea abluțiunilor din Coran se permite întrebuintarea nisi-
 pului când nu se găsește apă.— În unele ediții avem χαμάβην în loc de χαμάβην
 care se poate accentua și χαμάβην.

¹ Ψύλλοι. Ecateu menționează poporul acesta și numește chiar golful Sirtei
 mari «Golful Psilic. Asemenea și Strabon îi aşeză alături cu Nasamonii; Plin
 ne spune că pe timpul lui Nasamonii nimiciseră aproape pe Psili; atât el cât și
 alți autori antici cari îi descriu, ea de exemplu Plutarch, Celsus și alții, ne spun
 că erau cunoscuți pentru arta lor de a descânta șerpilor. Chiar astăzi pe coasta
 Barbariei se practică descântecul șerpilor de demnii succesori ai Psililor, ne
 spune Sir G. Wilkinson.

² Οὗτοι ἐξαπολώλασι τρόπον τοιῶδε. Iată pasagiul din Plin care se
 acordă cu cele ce spune aci Erodot. «Hæc gens (Psylli) ipsa quidem prope inter-
 »necione sublata est a Nasamonibus, qui nunc eas tenent sedes: genus tamen
 »hominem ex iis, qui profugerant, aut, quum pugnatum est, afuerunt, hodieque
 »remanet in paucis. (H. N. VII 2, § 14).

³ τὰ ἔλωτρα. Reservoiriile unde se ține apa de băut (Vezi și Cartea I,
 Cap. 185).

⁴ ἐξάνηκε. În unele ediții ἐξηράνηκε. Am preferat ἐξάνηκε pentru că la
 Cap. 151 de mai sus avem ἐξανάνηκε. Ediția Long și Maclean ne e conșcinte,
 căci, având aci ἐξηράνηκε, ar fi trebuit la Cap. 151 să aibă ἐξηράνηκε, pe când acolo
 are ἐξανάνηκε.

⁵ τῆς Σύρτιος. Aci se înțelege ca tot-d'una Sirta cea mare, care acum se
 cheamă golful Sidra.

⁶ λέγω δὲ ταῦτα τὰ λέγουσι Λίβυες. Această frază parentetică indică
 cum că autorul pune slab creșterea pe fabula acesta și ne o transmite numai
 sub beneficiu de inventar.

⁷ πνεύσας ὁ νότος κατέχωσε σφας. O istorie analogă relativă la pră-
 pădirea unei armate prin îngropare în nisipuri ni se relatează în Cartea III, la
 Cap. 26. Rawlinson însă, pe temelul experienței făcute de Wilkinson, crede
 acesta o exagerație. Vântul de sud în pustiiile Africei este foarte neplăcut și chiar
 primejdiuos: el poate chiar să sufocă oamenii, dar să distrugă o armată într-
 gripând-o de vie, nici o dată. Tot ce poate face este să îngrope cadavrele acelor
 cari au perit de sete sau de sufocație, lăsând să se credă că ei ar fi fost îngropați
 de vii. Chiar în ziua de astăzi, ne spune Hamilton, în acele părți ale A-
 fricei despre care e vorba aci, vântul de sud inspiră oamenii un fel de te-
 ror superstițioasă, și, observă acel călător, ar crede cineva că acești oameni
 sunt descendenții Psililor, cari au scăpat din catastrofa relatată aci, și cari
 au transmis prin tradiție copiilor lor spaima vechiului lor inamic. (Wanderings
 p. 253).

μένων δε τούτων ἔχουσι τὴν χώραν οἱ Νασαμώνες.¹

174. Τούτων δε κατόπερθε πρὸς νότον ἄνεμον, ἐν τῇ θηριώδει οὐκέουσι Γαράμαντες,² οἱ πάντα ἀνθρωπον φεύγουσι καὶ παντὸς ὀμιλίην καὶ οὔτε ὄπλον ἐκτέεται ἀρήϊον οὐδὲν οὔτε ἀμύνεσθαι ἐπιστέεται.³

175. Οὔτοι μὲν δὴ κατόπερθε⁴ οὐκέουσι Νασαμώνων τὸ δε παρὰ τὴν θάλασσαν ἔχονται τὸ πρὸς ἐσ-

ce spun Libienii; — și când au junseră la nisipurile (pustiului), suflând vântul de sud-est, îi îngropă cu totul. Prăpădindu-se dar aceștia, Nasamonii ocupă (astăli) teritoriul lor.

174. Mai sus de aceștia, în direcția sudului și în regiunea fiarelor sălbatică locuiesc Garamanții, cari fug de om și de (ori ce) comerț cu semenii lor; ei nu posedă nici o armă de resbel și nu cunosc arta de a se apăra.

175. Aceștia dar locuiesc la sud de Nasamoni; litoralul mării în direcția apusului este ocupat

¹ ἐξαπολομένων δε τούτων ἔχουσι τὴν χώραν οἱ Νασαμώνες. Plin ne spune că Nasamonii atacară pe Psili, îi distruseră și luară în stăpânire teritoriul lor. Adevărul istoric pöte să fie o combinație din amindouă versiuni; se pöte ca Nasamonii, vödfönd pe Psili slăbiți prin catastrofa din pustietate, unde e probabil că au mers să caute apă, i-au atacat și i-au distrus.

² Γαράμαντες. Se nasce aci o dificultate în text și avem două motive puternice cari ne îndrituiesc a presupune că o eröre s'ar fi strecurat förte de timpuriu în texturile vechi manuscrise, de pe cari au copiat manuscrisele cunoscute astăzi și cari töte au Γαράμαντες, singular cuvint pentru care îl reținem aci. Cele două motive în favörea teoriei unei erori în primele manuscrise este 1° că la Cap. 183 de mai jos e vorbă de Garamanți și li se dă un caracter cu totul diferit de acela care se dă acestora, al 2-lea pentru că Plin și Mela, cari urmöză förte de apröpe pe Erodöt în descrierea popörelor din interiorul Libiei, ne vorbesc despre un popor Gamfasanții a cäror semnalment corespunde öre-cum cu descrierea acestor Garamanți din textul de față. Iată motivele cari ne fac să credem că Erodöt ar fi scris Γαράμαντες și nu Γαράμαντες și că primul copist a comis o eröre care s'a perpetuat în töte manuscrisele astăzi existente. Sunt unii comentatori cari nu sunt dispuși să primescă acestä teorie ca bună din cauza unanimității manuscriselor, și aceștia presupun două feluri de Garamanți, unii așezați mai la miađa nöpte, avönd domiciliuri fixe, și cei'alți, descriși la Cap. 183, nomadı și pribegi prin pustiile Saharei și prin Fezzanul modern; însä acea teorie nu mi se pare admisibilă. Evident că am menținut textul astfel cum se aflä în töte manuscrisele, însä reserva trebue făcutä.

³ οὔτε ὄπλον ἐκτέεται ἀρήϊον οὐδὲν οὔτε ἀμύνεσθαι ἐπιστέεται. Se înțelege că acesta nu se acordä de fel cu cele ce ni se spun despre Garamanți mai jos la Cap. 183: »Οἱ Γαράμαντες δὲ οὔτοι τοὺς Τρωγλοδίτας Αἰθίοπας θηρεύουσι.

⁴ κατόπερθε. »Mai sus, adică la sud, în locul mai înalt și mai depärtat de mare. Ptolomeu și Strabon enumerä apröpe exact cum o face Erodöt, popörele Libiei și localisözä tot așa posițiile lor relative, dar e mai mult ca probabil că acești autori au urmat pe Erodöt și că în realitate aceste popöre erau mai mult säu mai puțin de o naturä nomadä avönd caracterul Beduinilor de astăzi. E sigur că civilizația elinä care s'a stabilit pe cöste, precum și diferitele co

πέρης Μάζαι, ¹ οἱ λόφοι κείρονται. τὸ μὲν μέσον τῶν κριῶν ἀνέντες ἀΐσσεται, τὰ δὲ ἔνθεν καὶ ἔνθεν κείροντες ἐν γροῦ: ἐς δὲ τὸν πῶλεμον στροβῶν καταγαίων δορὰς φορέουσι προβλήματα. ² Διὰ δὲ αὐτῶν Κίνου ποταμὸς ῥέων ἐκ λόφου καλεωμένου Χαρίτων ἐς θάλασσαν ἐκδιδοί. ³ Ὁ δὲ λόφος οὗτος ὁ Χαρίτων

de Maci cari își tund pârul lăsând să crească în chip de moț numai pârul din mijloc și tundând până la piele (restul) pe de o parte și de alta; în resbel ei pörtă scuturi de piele de struț umblător pe jos. Riul Cinips curge prin țera lor dintr'un munte numit al Grațiilor și

Ionii din Cirenaica și din alte părți în vecinătatea mării au avut cu înecul efectul de a împinge spre interior sau spre pustii toate aceste popoare stabilite

pe litoral, întocmai precum în America colonizarea cōstei a avut drept efect împingerea în interior a triburilor indiene de Piel Roșii cari acum dispar prin legea naturală că o rasă superioară înflorește în detrimentul celei inferioare.

¹ Μάζαι. Polibiu nu spune că Macii aceștia au dat trupe în războiele Cartagineșilor. Strabon omite cu totul mențiunea lor.

² στροβῶν καταγαίων δορὰς φορέουσι προβλήματα. În Cartea VII, Cap. 70, autorul nostru nu spune că Etiopienii din armata lui Xerxe, purtau scuturi acoperite cu piei de cocor. Pielea singură nu este destul de rezistentă ca să serve de apărare dar pielea cu pencele pe densa resistă în mod eficace în contra unei lovituri de armă tătoare. Chiar astăzi mulți sălbatici din Oceania întrebuintează pene ca mijloc de apărare și le aplică cu acest scop pe scuturile lor. Struțul, de și astăzi împins în interiorul Africei, era comun pe atunci în părțile vecine chiar de litoral. Adjectivul καταγαίων a cărui traducere este grea aci, indică particularitatea struțului de a nu sbura în sus dar de a umbla pe pământ.

³ Διὰ δὲ αὐτῶν Κίνου ποταμὸς ῥέων ἐκ λόφου καλεωμένου Χαρίτων ἐς θάλασσαν ἐκδιδοί. E greu să indicăm cu certitudine apa modernă corespundătoare cu riul acesta menționat și de alți geografi al antichității, ca de Scilax, Strabon și Ptolomeu. Strabon nu spune că apa Cinips se varsă în mare puțin la răsărit de Leptis (Lebeda modernă), acolo însă astăzi nu mai există nici o apă permanentă curgătoare. Tot ce se găsește sunt nise pirae scurte

δαρὸς ἰδῆσι¹ ἔσται, ἐρούσης τῆς ἄλλης
τῆς προκαταλεχθείσης Λιβύης ψυχῆς.
Ἄπὸ θαλάσσης δὲ ἐς αὐτὸν στά-
διοι διηκόσιοι εἰσι.²

176. Μακίων δὲ τούτων ἐχόμενοι
Γίνδανές³ εἰσι· τῶν αἰ γυναικες πε-
ρισφύρια θερμάτων πολλὰ ἑκάστη
φορέει κατὰ τοῖνδε τι, ὡς λέγεται·
κατ' ἄνδρα ἑκαστον μυχθέντα περι-
σφύριον περιδέεται ἢ δ' ἂν πλείστα
ἔχη, αὕτη ἀρίστη θέδοικαι εἶναι,
ὡς ὑπὸ πλείστων ἀνδρῶν φιληθεῖσα.

se varsă în mare. Acest munte
al Grațiilor este plin de pă-
duri dese, pe când restul Li-
biei de care vorbirăm este lip-
sit de arbori. Dela mare și până
(la muntele acela) se fac două
sute de stadii.

176. Alături cu Macii aceștia
sunt Gindanii; femeele acestora
părtă împrejurul gleznelor mai
multe brățare de piele și acesta
se țiceo, pentru cuvîntul urmă-
tor; de câte ori un bărbat nou
are comerț sexual cu una din
ele, i se pune un brățar îm-
prejurul gleznei, și aceea care
posedă mai multe este socotită

și torențiale ce se reped în timpul ploios de pe înălțimile vecine dar care
vara rămân uscate. Cursul acestor pîrae nu trece nici odată peste 5 sau 6 ki-
lometri. Acum trebuie să ne aducem aminte că dela epoca în care s'au scris
aceste rînduri de Erodot și până în ziua de astăzi au trecut aproape 24 de se-
cole și că pôte să se fi schimbat de atunci seama locului. Mai întîiu obiecțiunea fă-
cută că nu pôte fi vorba aci de unul din pîraele care se află astăzi acolo, pentru
motiul că cursul lor este foarte scurt și prea neînsemnat ca să merite numele de
ποταμός, dispăre înaintea faptului că delurile erau mult mai depărtate în vechime
de mare decăt sunt acum; avem probe pozitive că marea a cotropit astăzi
litoralul vechiu, astfel încât ape care astăzi nu mai au, cum am țis, de căt
un curs de vre-o 5 sau 6 kilometri, puteau în secolul al V-lea înaintea lui
Christos să aibă un curs de vre-o 20 de kilometri, pe urmă se pôte ca isvórele
să se fi sleit și ca ape care erau pe atunci scursori permanente, să fi degenerat
în torente neînsemnate care primăvara se înființeză cu ploia și sēcă vara. Cel
mai mare din aceste torente moderne este cunoscut sub numele »Whad-e
Habani»; situația lui corespunde bine cu descrierile cursului rîului Cinips făcute
de Strabon, ca de exemplu când țiceo că malul drept este băltoș și că ese din
delurile numite Ghariene, sigur acest deal al Grațiilor; există dar o presupu-
nere legitimă că acest torent era rîul Cinips. În Cartea V, Cap. 42 ni se spune
că Lacedemonianul Doriei fundă aci o colonie.

¹ δαρὸς ἰδῆσι. Această expresiune se află mai sus la Cap. 109.

² Ἄπὸ θαλάσσης δὲ ἐς αὐτὸν στάδιοι διηκόσιοι εἰσι. Această distanță
este astăzi numai de 5 kilometri, lucru care se pôte explica lesne în modul
arătat la nota 3, pag. 254, prin faptul încăleărilor mării Mediterane. Delurile Ghariene
contrastă și astăzi prin vegetația lor cu ariditatea de p'împrejur.

³ Γίνδανες. Unele ediții accentuează Γίνδανες. Nici un autor antic afară
de Stefan Bizantinul, carele s'a luat după Erodot, nu menționează poporul acesta.
El ne spune că acești Gindani se hrăniau numai cu fructul lotusului și de aci
putem deduce că numele lor etnic dispăru înaintea numelui descriptiv de
»Lotofagii», deși Erodot face o deosebire între acești doi și pune pe »Lotofagi»
în teritoriul Gindanilor. Ceea ce militetză însă mai mult ca ori ce în favoarea
teoriei că Gindanii și Lotofagii erau unul și acelaș popor, este faptul că Scilax
pune pe aceștia din urmă pe malul stîng al apei Cinips.

177. Ἀκτὴν δὲ προέχουσαν ἐς τὸν πόντον τούτων τῶν Γυνδάνων νέονται Λωτοφάγοι.¹ οἱ τὸν καρπὸν μόνον τοῦ λωτοῦ² τρώγοντες ζῶουσι. Ὁ δὲ τοῦ λωτοῦ καρπὸς ἐστὶ μέγθος ὅσον τε τῆς σφίνου, γλυκύτερα δὲ,³ τοῦ φοίνικος τῷ καρπῷ προσίκελος.⁴ ποιεῖνται δὲ ἐκ τοῦ καρποῦ τούτου οἱ Λωτοφάγοι καὶ οἶνον.⁵

178. Λωτοφάγων δὲ τὸ παρά θάλασσαν ἔχονται Μάχλυες.⁶ τῷ

cea mai vrednică, ca una care este iubită de cei mai mulți bărbați.

177. Lotofagii locuiesc promontoriul care înainteză în marea acestor Gindani; aceștia se nutresc numai cu fructul lotusului. Fructul (acesta) al lotusului este de mărimea unui lentile și în ce privesce dulceața, sémână cu rodul curmalei; din fructul acesta Lotofagii fac și vin.

178. Căsta mării dincolo de Lotofagi este locuită de Machli;

¹ Ἀκτὴν δὲ προέχουσαν ἐς τὸν πόντον τούτων τῶν Γυνδάνων νέονται Λωτοφάγοι. Promontoriul în cestiune nu este altul decât capul Zarzis singura limbă de pământ care înainteză în mare în totă regiunea acesta și care se află în dreptul insulei Girba, numită Djerbah sau Djirbi astăzi de Arabi. Acest promontoriu este foarte stîncos, plin de peștere și de scobituri în cari putea lesne să găsească adăpost o populație săracă în contra atacurilor ce ar veni din partea popoarelor nomade din interior.

² καρπὸν μόνον τοῦ λωτοῦ. Acesta este fructul plantei numite »lotus«, sau mai exact »lotus Cirenaicus«, cu totul deosebită de planta numită »lotus Egiptianus« despre care se face mențiune în Cartea II, Cap. 92; tot în Cartea I, la Cap. 96, avem descris iar lotusul Cirenaic despre care e vorba aci. Lotusul egiptian era o planta bulbosă acvatică și juca un mare rol în arta decorativă a Egiptenilor sub forma lui convențională bine cunoscută, pe când lotusul din textul nostru era un fel de mărăcină cunoscut sub numele de »Zyplus napeca« în limbajul botanic modern. Numele botanic derivă dela »napk«, cuvînt prin care Arabii denotă fructul acestui mărăcină numit în limba lor »sidr«. Fructul sémână cu ciureșul, e roșu și conține un simbur, la gust e dulce ca curmaoa; chiar astăzi la Berberii se face un fel de vin dulce din acest fruct, dar acela nu se conservă decât puține zile. Această plantă se mai numește și »Rhamnus Zizyphus« și »Rhamnus Nabeca«. Omer în Odisea (IX, 74—96) ne spune că marinarii lui Ulis refuzară să plece de acolo după ce gustaseră acest fruct dulce. Scilax (Peripl. 110) descrie lotusul astfel: »ἐν δὲ τῇ γῆσι (de sigur insula Girba sau Djirbi) γίνεται λωτός, ὃν ἐσθίουσι, καὶ ἔτερος, ἐξ οὗ οἶνον ποιοῦσιν ὃ δὲ τοῦ λωτοῦ καρπὸς ἐστὶ τῷ μεγέθει ὅσον μμυαίνωλον.

³ γλυκύτερα δὲ. Omer în Odisea (IX, 94), vorbind despre acest fruct dulce, îl numește μελιχδέα καρπὸν.

⁴ προσίκελος. Unele ediții, deși avînd la Cartea III, Cap. 81 ἰκελος, scriu rău aci προσίκελος.

⁵ ποιεῖνται δὲ ἐκ τοῦ καρποῦ τούτου οἱ Λωτοφάγοι καὶ οἶνον. Polibiu, (Fragment XII, 2) dice că vinul lotusului se făcea lăsând să fermenteze fructul mai multe zile în apă; pe urmă se opera cîlcarea.

⁶ Μάχλυες. Pliniu pune pe Machli alături cu Nasamonii în locul unde Erodot pune pe Maci. E posibil însă ca Machli să fi fost și el de un neam cu Macii. Nici un alt autor afară de Erodot și de Pliniu nu-i menționază sub acest nume, dar cred că Machlii lui Ptolomeu, cari locuiau Sirta inferioară, aveau și ei o afinitate cu acești Machli. Ptolomeu ne mai spune că erau vecini cu Machrii, probabil un alt popor consăngean. Așa dar putem conchide din toate acestea că la apus de Nasamonii locuia un neam de oameni numiți Maci sau Macși, neam subț

λωτῶ μὲν καὶ οὗτοι χρωόμενοι, ἀτὰρ ἔσσον¹ γὰρ τῶν πρότερον λεγθέντων. Κατήκουσι δὲ ἐπὶ ποταμὸν μέγαν, τῷ ὀνόματι Τρίτων ἔστι². Ἐκδίδοσι

și aceștia întrebuintează lotusul, însă mai puțin decât aceia despre cari vorbirăm. Ei locuiesc pe malurile unui rîu mare care se nu-

impărțit în mici triburi cari purtau numiri mai mult sau mai puțin analoge, ca Magi, Machini, Machri, Macei, Miniaci și Macatuți, toți menționați de Ptolomeu. Acest Machli însă nu trebuie confundat cu Machli din Scitia lângă lacul Maeotis, despre cari vorbește Lucian (în Toxar. § 45).

¹ ἔσσον. În textul Long și Maclean avem ἕσσον în loc de ἔσσον.

² ἐπὶ ποταμὸν μέγαν, τῷ ὀνόματι Τρίτων ἔστι. Configurația geografică a locului s'a schimbat mult din zilele lui Erodot și până astăzi astfel încât identitatea acestui rîu este greu de stabilit. Astăzi nu mai există nici o apă în această localitate demnă de a fi denumită rîu. Tote sunt rîulețe cari se varsă în mare, sau cari se pierd în nisipurile pustietății. Mai întâiu de tôte trebuie să notăm că lacul Tritonis menționat aci, nu era un lac în strictul sens al termenului, ci comunica cu marea, și o scim acesta fiind-că nava lui Jason fu împinsă de vînturi în lacul acesta, prin urmare trebuie să credem că acest lac sta în aceeași relație cu Mediterana, în care stă lacul Maeotis față de Pontul

Euxin. De atunci și până astăzi a urmat continuu disicatia progresivă pe care o observăm și în marea de Azof, destinată și ea să rămie un lac, cum a rămas astăzi lacul Tritonis, adică să se separe de marea cu care era unită printr'o limbă de pământ nisipos. E foarte posibil ca disicatia care se operează pe această coastă să fi redus la mici rîulețe nise ape curgătoare cari aveau o dată o ôre care importantă și ca din marel rîu Triton să nu mai rămie decât un rîuleț neînsemnat care merge de se perde în nisipurile interioare sau se varsă în mare. Identificarea dar a acestui rîu cu vre unul din pâraele ce serpuiesc astăzi în acea localitate este aproape cu neputință. Trebuie însă să menționăm că sunt două mici ape în cari unii archeologi cred că ved rămășitele acestui rîu Triton: unul este râul Cabes care se varsă în mare aproape de orașul purtând acelaș nume. Shaw și alții sunt în favorea apei acesteia ca fiind râul Triton, mai ales că acest rîuleț este cel mai important al acelei regiuni; însă ca să primim această ipotesă trebuie să admitem o schimbare aproape totală a cursului acestei ape, pentru că (precum se pôte vedea din harta anexată la această notă) gura ei este acum foarte departe de unde putea fi lacul Tritonis. În cazul unde am admite ipotesă lui Shaw, râul acesta trebuia să curgă mai la apus, urmând cursul indicat în harta No. 2. Cel lalt piriu, presupus a fi Tritonul este rîulețul numit

δὲ οὗτος ἐς λίμνην μεγάλην Τριτωνίδα.¹ ἔν δὲ αὐτῇ νῆσος ἐνι, τῇ οὖνομα Φλά.² ταύτην δὲ τῆν νῆσον Λακεδαιμονιαῖσι φασὶ λόγιον εἶναι κίτσα.

179. Ἔστι δὲ καὶ ὅδε λόγος λεγόμενος Ἰήσονα, ἐπεὶ τὲ οἱ ἐξ-εργάσθη ὑπὸ τῷ Πηλῳ ἢ Ἀργῳ, ἐσθόμενον ἐς αὐτὴν ἄλλην τὴν ἑκατόμβην³ καὶ δὴ καὶ τρίποδα γάλλεον, περιπλοεῖν Πελοπόννησον,⁴ βουλό-

mesce Triton. (Acest rîu) se varsă într'un lac mare (numit) Tritonis. În (lacul) acesta se află o insulă care se numește Fla; această este insula pe care trebuia, conform oracolului, s'o colonizeze Lacedemonienii.

179. Iată ce se spune în privința aceștia: (se dice) că după ce fu terminată, la pîelele muntelui Pelion, construcția (navei) Argo, Iason puse într'ensă, afară de o ecatombă, și un tripod de

astăfî El Hamah, idee susținută de Rennel; însă această apă nici nu se pîte numi pîrîu, ca dispăre prin evaporație după un curs fîrte mic în nisipurile pustiuului; e dar greu de imaginat cum a putut vre odată să fi fost această apă un rîu important. Adevêrul este că tîte acestea sunt nisce pure ipoteze și că topografia localității s'a schimbat atît încât nu se mai pîte cunoșce nimic în mod sigur. Tot ce scim pozitiv este faptul că lacul Tritonis este lacul Sebkah Audieh de astăfî și că în vechime el comunica direct cu Mediterana.

¹ λίμνην μεγάλην Τριτωνίδα. În privința schimbărilor la carî acest lac a fost supus, veđi nota precedentă. Scilax ni'l descrie astfel: «στῆμα δὲ ἔχει ἡ λίμνη μικρὸν καὶ ἐν τῷ στόματι νῆσος ἔπεται καὶ ὅταν ἀνάπαυτος ἦ, ἐπίστε ἡ λίμνη οὐκ ἔχειν εἰσπλοῦν ἐστί φαινουσα. Ἡ δὲ λίμνη αὐτὴ ἐστί μεγάλη, τὸ περιμετρον ἔχουσα ὡς σταδίων χιλίων κ. τ. λ. Scim și din poezii antichității că nava Argo a lui Iason fu împinsă de vînturi contrarie în acest lac. Comunicația cu marea era îngustă și puțin adincă, ceea ce a facilitat secarea.

² νῆσος ἐνι, τῇ οὖνομα Φλά. Aceștia insulă trebuie să fie identică cu insula numită de Scilax Triton, pe care acest autor ne spune că se ridica un templu al Atenei Tritonide ἱερὸν Ἀθηνᾶς Τριτωνίδος. Nici un alt autor afară de Erodot, nu menționēza această insulă sub numele de Fla. De aceea aū cređut unii comentatori că autorul nostru se înșelă și confundă insula această cu insula File din Nil; acești comentatori propun chiar schimbarea numelui din text în Φλά. Există și astăfî la extremitatea despre nord-est al lacului Sebkah-el-Audieh care, după noi, represintă resturile lacului Tritonis, un mic ostrov, sau mai bine đis, un deposit de nisip. S'ar putea ca acest ostrov să fie tot ce mai rămâne din insula Fla, dar e greu s'o constatăm cu siguranță, mai ales că această insulă, de o formațiune pur nisiposă, nu pare a fi avut vre-o dată un sol destul de solid pentru a oferi o basă pentru construirea unui templu; pe urmă nu se vede nici o urmă de ruine. E mai probabil ca insula să fi dispărut și să facă astăfî parte din continent în urma secării apelor lacului.

³ ἑκατόμβην. Puterea cuvîntului ἑκατόμβην este de a indica nu numai ecatombă, adică vitele necesarii sacrificiului, dar încă și accesoriile necesare pentru un așa mare sacrificiu, adică tripodul «καὶ δὴ καὶ τρίποδα» pe care se ardea carnea victimelor, ș. c. l., în alte cuvinte un sacrificiu complet.

⁴ περιπλοεῖν Πελοπόννησον. Aceștia visită a lui Iason pe cîstele Libiei se explică în diferite moduri care ne arată cât de legendară e întreaga narațiune. Erodot ne spune că pornind dela pîelele muntelui Pelion spre a ajunge la Delphi, Iason a trebuit să facă tot ocolul Peloponesului dela răsărit spre apus pentru a putea intra în golful de Crisa și că n'a apucat să ajungă mai departe de capul Malea, în dreptul Citerei, când l'aū surprins vînturi de lanord carî l'aū aruncat departe spre sud pe cîsta Libiei. Apolloniu din Rod ne explică această

μενον ἐς Δελφούς ἀπικέσθαι· καὶ μὴ, ὡς πλείοντα γενέσθαι κατὰ Μολέην,¹ ὑπολαβεῖν ἄνεμον βορέην καὶ ἀποφέρειν πρὸς τὴν Λιβύην,² πρὶν δὲ κατιδέσθαι γῆν, ἐν τοῖσι βράχεσι.³ γενέσθαι λίμνης τῆς Τριτωνίδος. Καὶ οἱ ἀπορέοντι τὴν ἐξαγωγὴν λόγος ἐστὶ φανῆναι· Τρίτωνα,⁴ καὶ κελύειν τὸν Ἴησονα⁵ ἕως τῆ ὁδῶναι τὸν τρίποδα, φάμενον σφί· καὶ τὸν πόρον δεξιῶν, καὶ ἀπῆμονας ἀποστελέειν. Πειθομένον δὲ τοῦ Ἴησονος οὕτω δὴ τὸν τε διέκπλοον τῶν βραχέων δευκύνουσι τὸν Τρίτωνα σφί, καὶ τὸν τρίποδα θείναι ἐν τῷ ἕως τοῦ ἱρῶ, ἐπιθεσπίσαντά τε τῷ τρίποδι.⁶ καὶ τοῖσι σὺν Ἴησονι σημήναντα τὸν πάντα λόγον, ὡς, ἐπεὶ τὸν τρίποδα κομισήσεται τῶν ἐκτόνων τις τῶν ἐν τῇ Ἀργεῖ συμπλεόντων, τότε ἕκαστὸν πόλιας οἰκῆσαι περὶ τὴν Τριτωνίδα

aramă și (apucă să) ocoléscă Peloponesul cu scop să ajungă la Delfi, și că pe când se apropia de promontoriul Malea îl surprinse un vânt dela nord care îl dete înapoi spre Libia; că înainte de a vedea côsta, dete peste apele mici din lacul Tritonis. Se mai dice că pe când Iason se întreba pe unde (putea fi) eșirea, se înfațișă Triton înaintea lui și îi (dise să) i dea tripodul, proîntîndu-i că i va arăta trecătorea și că i va scôte (pe toți) năvătunați de acolo. Că Iason se supuse și că astfel Triton îi arătă eșirea din apele mici și puse tripodul în templul său, și că profetisă de pe tripod prevestind tovarășilor lui Iason τότε ce erau să li se întimple, (și le

în alt mod și ne spune că prezența lui Iason în lacul Tritonis avu loc după întorcerea expediției Argonauților din Colehida și că Joe a trimis vânturi și furtuni cari l'au asvirilit pe côsta africană pentru a l'pedepsi de omorul lui Apsirt. (Apoloniu din Rod IV, 557). Apolodor de altă parte afirmă că furtuna care asvirli pe Iason pe côsta Libiei avu loc, pe când el cerca să treacă în Italia.

¹ ὡς πλείοντα γενέσθαι κατὰ Μολέην. Când navigând ajunse la Malea, astfel e traducția literală a frazei.

² ὑπολαβεῖν ἄνεμον βορέην καὶ ἀποφέρειν πρὸς τὴν Λιβύην. Nisee criticii meticuloși au arătat că un vânt de nord suflând la capul Malea ar împinge o navă, nu spre Sirta mică, ci spre Sirta cea mare. Ar fi însă prea exagerat ca să faci cine-va o distincție atât de precisă. Unele ediții au βορέην în loc de forma ionică βορέην pe care am reținut-o ca pretutindenți fiind mai naturală dialectului autorului.

³ βράχες. Locuri unde apele sunt mici și unde prin urmare nu pôte naviga comod o corabie. Prin extensiune, în limbajul mai modern această expresiune indică stânci, pentru că ele sunt vizibile acolo unde apa e mică. În limbajul clasic însă cuvîntul acesta nu însemnăză nici o dată stânci; iată pentru ce este greșită traducerea lui Giguet care dice «il entra dans les brisants du lac Tritonis». Această traducere e cu atât mai incorectă, cu cât punctul lacului Tritonis și intrarea din mare erau nisipöse și nici cum stâncöse.

⁴ φανῆναι Τρίτωνα. Cred că aci e vorba despre deul Triton, care precum seim, era un monstru marin formând parte din cortegiul lui Poseidon, iar nu de personificația fluviului Triton care trecea prin țera Machilor; «τὸ μέσον δὲ σφί· ὀβριξί: ὁ Τρίτων». Se pôte însă da ambele interpretări.

⁵ τὸν Ἴησονα. Este un pleonasm după οἱ.

⁶ ἐπιθεσπίσαντα τε τῷ τρίποδι: echivalăză cu «θεσπίσαντά τε ἐπὶ τῷ τρίποδι», prooroci de pe tripod.

λίμνην Ἑλληνίδας¹ πᾶσαν εἶναι
ἀνάγκην.² Ταῦτα ἀκούσαντας τοὺς
ἐπιχωρίους τῶν Λιβύων κρῆψαι τὸν
τρίποδα.³

180. Τούτων δὲ ἔχονται τῶν
Μαχλίων Ἀῤυσεῖς.⁴ Οὗτοι δὲ καὶ οἱ
Μάχλωνες περὶ τὴν Τριτωνίδα λίμνην
οἰκέουσι τὸ μέσον δὲ σφι οὐρίζει⁵
ὁ Τρίτων. Καὶ οἱ μὲν Μάχλωνες τὰ
ὀπίσω κομῆουσι τῆς κεφαλῆς, οἱ δὲ
Ἀῤυσεῖς τὰ ἔμπροσθε. Ὅρη δὲ ἐνιαυ-
τῆ Ἀθηναίης οἱ παρθένοι αὐτῶν
ὄχι διαστᾶσαι μάχονται πρὸς ἀλ-
λήλας λίθοισι τε καὶ ξύλοισι, τῆ
ἀθλιγενεῖ θεῶν λέγουσαι τὰ πάτρια
ἀποτελέειν, τὴν Ἀθηναίην καλέο-
μεν⁶ τὰς δὲ ἀποθηνηκούσας τῶν
παρθένων ἐκ τῶν τρωμάτων ψευδο-

mai spuse) că atunci când un
descendent al acelor cari naviga-
seră împreună în (vasul) Argo ar
răpi tripodul, destinul decretase
că se vor funda o sută de orașe
elenice în jurul lacului Tri-
tonis. (Se dice în fine) că Libienii
cari locuia în părțile de pe
litoralul (lacului), auzind acestea,
ascuseră tripodul.

180. După Machlii aceștia
vin Ausii. Aceștia ea și Machlii
locuiesc în jurul lacului Tritonis;
între ei (curge și) i desparte
(riul) Triton. Machlii își lasă
pêrul să crească în partea din
apoi a capului, iar Ausii în
partea din nainte. La o sâr-
bătoare anuală a Atenei, fetele
lor vergine se împart în două
tabere și se bat între ele cu
pietre și ciomege, zicând că
săvârșese ritul (tradițional) pă-
rintesc al deității (lor) indigene

¹ ἐκατὸν πόλιας οἰκῆσαι περὶ τὴν Τριτωνίδα λίμνην Ἑλληνίδας, Cadmus, când fu reținut de vânturi contrarii pe coasta Libiei, unde venise să ia de soție pe Armonia, comemoră acest eveniment prin fundarea a o sută de ce-
tăți (Nonnus Dionys. XIII, 375).

² ἀνάγκην »era decretat« sau »trebuia neapărat« : în alte cuvinte »destinul decretase«.

³ τρίποδα. Tripodul era considerat de Elini ca emblema deității tutelare a colonilor lor. (Vezi Cartea I, Cap. 144) și juca, pentru acest cuvânt, un rol important în legendele lor coloniale.

⁴ Ἀῤυσεῖς. Erodot este singurul autor care face mențiune despre poporul acesta. S'a presupus însă de unii că Ausenii, despre cari ne spune Sinesiu că ar fi năvălit în Cirenaica în secolul al 5-lea și al 6-lea, sunt același neam cu Ausii din textul nostru.

⁵ οὐρίζει. »Îi desparte«. Baehr traduce pasagiul acesta astfel latinesec: »dis-terminat Triton medius inter utrosque interfluens«. Verbul οὐρίζειν are sensul acesta și la Cap. 42, 51, 56 și 57 de mai sus, precum și în Cartea II, Cap. 16.

⁶ τῆ ἀθλιγενεῖ θεῶν λέγουσαι τὰ πάτρια ἀποτελέειν, τὴν Ἀθηναίην καλέομεν. Peste toată Africa exista cultul unei divinități care corespundea prin atribuțiunile ei cu Minerva sau Atena. Această deitate se numia în Egipt Nit sau Neith și Erodot crede că cultul ei e original de aci și că pe urmă s'ar fi în-
tins în Egipt și că din Egipt ar fi trecut în Elada. Eă cred însă, precum o și do-vedește tipul arhaic al Minervei ateniane, că cultul ei era originar din Asia de unde prin insulele mării Egee a trecut, adus de Ionieni, în Atica. Ea era con-

παρθένους καλέουσι. Πρὶν δὲ εἶναι¹ αὐτάς μάχεσθαι, τὰδε ποιεῖσιν κοινῇ παρθένον τὴν καλλιστεύουσαν ἑκάστοτε κοσμήσαντες κωνέη² τὴν Κορινθίην καὶ πανοπλίην Ἑλληνικήν καὶ ἐπ' ἄρμα ἀναβιβάζαντες³ περιάγουσι τὴν λίμνην κόκλιφ.⁴ Ὅτε οἱσι δὲ τὸ πάλαι ἐκόσμηον τὰ παρθένους, πρὶν ἢ σφίσι Ἑλλήνας παροικισθῆναι, οὐκ ἔγω εἶπα· δοκέω δ' ὄν Αἰγυπτίοισι ὄπλοισι κοσμέσθαι αὐτάς. Ἀπὸ γὰρ Αἰγύπτου καὶ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ κράνος φημί ἀπιγῆναι εἰς τοὺς Ἑλλήνας.⁵ Τὴν δὲ Ἀ-

pe care noi o numim Atena; pe acelea dintr'ensele cari mor din ranele lor (Ausii) le numesc vergine false. Iată ce (mai) fac ei înainte de a le lăsa să se lupte: prin înțelegere comună (iaă) pe cea mai frumoasă d' între vergine, o îmbracă cu un coif corintian și cu o armură complectă elinică și suind'o într'un car, ocolesc lacul împrejur. Cu ce fel (de arme) îmbrăcău ei în vechime pe feciôrele lor înainte ca Elinii (să vie) să locuiască

siderată ca emblema înțelepciunii și a virtuții militare, drept manifestare a ideii că virtuțile pot exista în ambe sexe. Ea ținea același sceptru ca divinitățile masculine, în virtutea naturii sale de ἀρσενόηλος. Unii lasă imaginația lor să alerge liberă până a crede chiar că numele elinesc Ἀθηναῖα nu este altceva de cât o transpoziție a numelui egiptian Ἐθιθ. — În loc de ἀθηγενεῖ Creutzer are ἀθηγενεῖ; un manuscris la Florența are ἀθηγενεῖ iar cel sanerofitian ἀθηγενεῖ.
¹ εἶναι. Veși mai sus la cap. 175 ἀναίντες ἀβέσθαι lăsând să crească.
 Tot așa și aci sensul este înainte de a lăsa adică înainte de a permite ca lupta să începă.

² κωνέη. Unii scriu κωνή.

³ καὶ ἐπ' ἄρμα ἀναβιβάζαντες. Această deitate a Ausilor avea evident și atributură boinică; deitatea era un fel de Minerva și de Belona combinată. E foarte posibil ca acest obicei descris aci să fi dat amicilor lui Pisistrat idea demonstrațiunei descrise de Erodot la Cartea I. Cap. 60 mai în aceleși cuvinte ca acelea din textul de față: «ταύτην τὴν γυναῖκα περιάσαντες πανοπλίην, εἰς ἄρμα ἐβιβάζαντες» κ. τ. λ.

⁴ κόκλιφ = jur împrejur, ca mai sus la Cap. 72 ἐπιστήσαντες δὲ κόκλιφ.

⁵ ἀπὸ γὰρ Αἰγύπτου καὶ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ κράνος φημί ἀπιγῆναι εἰς τοὺς Ἑλλήνας. Erodot nu este singur de părerea acesta căci Platon în Timeus, Cap. 3, exprimă aceeași opinie prin gura unui preot egiptian. Cu toate acestea e foarte greu de vedut între armele egiptene și cele eline o altă analogie decât aceea care există între toate armele primitive ale orî cărui popor. Tot omul se gândesc natural întâiu la un scut pentru apărarea corpului și la un acoperemēt solid care să i asigure capul în contra loviturilor. E bine însă să notăm câteva puncturi de asemănare cari există între armatura egipteană și cea elină. Mai întâiu în Iliada lui Omer (X, 258) se vorbesc despre un acoperemēt pentru cap, care nu era tocmai un coif și care se numesc καταιτύς, semănând întru cât-va cu ceea ce Egiptenii purtau pe cap. În alăturatul desen, pe care îl reproduc din lucrarea lui Rawlinson, avem doi soldați egipteni armați cu acoperemētul de cap și cu scutul. Vedem acoperemētul protectiv pentru cap καταιτύς, care probabil că era de piele. Elinii pôte adoptară dela Egipteni acest acoperemēt primitiv de piele pentru cap și e mai mult ca sigur că mai târziu acesta fu confecționat din piele de câne, de unde și numele κωνέη dat coifului elin primitiv. Pe urmă Egiptenii împodobiră această calotă de piele cu corno de vite pe cari trebuie să le fi adoptat și Elinii, căci vedem numele κέρως dat crestei saă ornamentului din vârful coifului elinesc. E încă eu puțință ca numele de κέρως să derive și din faptul că această καταιτύς, fiind din pielea

θηγαίην φασὶ Ποσειδέωνος εἶναι θυ-
γατέρα καὶ τῆς Τριτωνίδος λίμνης¹
καὶ μιν μεμφθεῖσάν τι τῷ πατρὶ,²
δοῦναι ἑωστήν τῷ Διὶ τὸν δὲ Δία
ἑωστόδ μιν ποιήσασθαι θυγατέρα.³

lângă ei, (acesta) nu o pot
spune: eu cred că le îmbrăcău
cu arme egiptene. Căci eu sus-
țin că și scutul și coiful au
fost introduse la Elini din Egipt.

capului de boă, se purta cu cornele de pe densa. Cât pentru scut, vedem din alăturatul desen că scutul egiptian se purta în două moduri, ori cu o curea împrejurul umărului, când soldatul avea nevoie de mânele lui, sau cu un mâner, ca la Elini. Dacă Elinii au copiat mânerul de la Egipteni sau nu, acesta este o chestiune, dar necesitatea lui se impune așa de natural la om încât îl vedem întrebuițat și la sălbaticii din Africa și din America centrală. În toate cazurile

usul mânerului la scut era cunoscut de Egipteni din epoca cea mai antică, cu 2000 de ani chiar înainte lui Christos, adică din timpul dinastiei a 6-ea. Erodot la Cartea I, Cap. 171, ne spune că Elinii au luat creșta coifului și mânerul dela Carieni, cari cei dintâi s'au gândit să împodobescă armele lor cu figuri emblematice. Acesta însă nu poate fi considerat ca un fapt pozitiv și este departe de a fi probat.

¹ Τὴν δὲ Ἀθηναίην φασὶ Ποσειδέωνος εἶναι θυγατέρα καὶ τῆς Τριτωνίδος λίμνης. Acesta este legenda cea mai veche în privința născerii Minervei sau a Atenei, de aceea și poezii elini ce mai vechi, cum au fost Esiod și Omer îi dederă supranumele de Τριτογένεια (Vezi Esiod, Theogonia, vers 924 și Omer, Imm. 28, vers 4). Legenda despre născerea Minervei din creierii lui Joe este posterioară celei lalte.

² μεμφθεῖσάν τι τῷ πατρὶ. Acest titlu, cauza rupturii între Atena și tatăl ei Poseidon, se zice că ar fi fost faptul că Poseidon atentase la pudorea fiicei sale. (Vezi Cicero «De natura deorum» III, 23).

³ ἑωστόδ μιν ποιήσασθαι θυγατέρα. Termen consacrat pentru a exprima adopțiunea sau înfiarea: «ὄδον τινὰ ποιήσασθαι» se găsește des la oratorii elini pentru «a adopta un fiu».

Ταῦτα μὲν λέγουσι. Μίξιν δὲ ἐπι-
κονον τῶν γυναικῶν ποιεῖσθαι, οὔτε
συνοικέοντες ἁκτηγηθὼν τὲ μισθόμενοι.
Ἐπειὸν δὲ γυναικὶ τὸ παιδίον ἄδρῶν
γένηται, συμφοιτέουσιν ἐς τὼντὸ οἶ-
κόνδρας τρίτου μηνός. καὶ τῷ ἄν-
δρῳ τῶν ἀνδρῶν τὸ παιδίον, τούτου
παῖς νομίζεται.²

181. Οἷτοι μὲν³ οἱ παραθαλάσ-
σιοι⁴ τῶν Νομάδων Λιβύων εἰρέ-
σται. Ἵπερ δὲ τούτων ἐς μεσόγειαν
ἢ θηριώδης ἐστὶ Λιβύη⁵ ἕπερ δὲ

Ei dic că Atena este fiica lui
Poseidon și a lacului Triton-
nis; că având cauză să se plângă
de tatăl ei pentru ceva, se puse
sub protecția lui Joe; și că
Joe o adoptă ca fiica lui. A-
cestea le spun ei. Relațiunile
lor sexuale cu femecele au loc
în comun, ei nu coabitază cu
ele în mod legitim, ci se împē-
rechază ca vitele. Când (nasee)
o femeie un copil (și acela)
se face mare, în luna a treia
se adună toți bărbații la un loc
și copilul se consideră ca al
aceluia din bărbați căruia sē-
mână (maî mult).

181. Aceștia dar sunt no-
mații Libieni (care se află) în
vecinătatea mării. Maî sus de
ei, în interiorul țerii, vine Libia

¹ συνοικέοντες. Verbul συνοικεῖν exprimă co-abitatiunea legitimă. (Veđi Cartea I Cap. 37, 91, 93, 108, 173, 196 și alte locuri).

² τῷ ἄνδρῳ τῶν ἀνδρῶν τὸ παιδίον, τούτου παῖς νομίζεται. (Veđi Aristot. Pol. II. 1).

³ Οἷτοι μὲν. Erodot aci întrerupe descrierea neamurilor libiene de pe litoral și nu o continuă decât la Cap. 186. În aceste cinci capitole intermediare el se ocupă exclusiv de triburile interioare, culegând neapărat informația lui despre ele dela caravanele cari treceau prin Fezzanul modern și se îndreptau spre Egipt.

⁴ οἱ παραθαλάσσιοι. Cuvîntul acesta nu trebuie luat în sensul restrîns de locuitori al litoralului maritim, căci în descrierile precedente nu a fost vorbă numai despre triburile nomade de pe actualul litoral, ci și despre unele maî în interior dar totuși nu prea departe de litoral, ca spre exemplu despre Asbisti, despre Garamanți și despre Gindani.

⁵ Ἵπερ δὲ τούτων ἐς μεσόγειαν ἢ θηριώδης ἐστὶ Λιβύη. Pentru a ne da bine sēma de aceste descrieri ale Africei, trebuie să pornim din suposițiunea că Erodot împărțea partea cunoscută a acestui continent în trei regiuni sau zone distincte (veđi maî sus Cartea II, Cap. 32). Zona cea dintâia este «Parathalasia», zonă vecină cu marea Mediterană. Acastă zonă era cultivată și fertilă și corespunde cu Barbaria de astăzi, coprinzând deci Marocul, Algeria, Fezzanul, Tunisia și Tripolitana modernă. A doua zonă, maî înaltă și maî stērpă, era «θηριώδης», sau plină de fiare sēlbatice; în parte acastă regiune producea palmi (datieri) sau curnale și în parte era pustie cu desăvârșire. Am vedut maî sus că Garamanții se întindeau până la zona acēsta corespunzēnd cu Biledulgeridul modern «țara palmilor», unde abundă lei și tigri și cu regiunile pustii maî spre interior. În fine zona a treia se compunea din pustiul propriu đis al Saharei, necunoscut atunci în totă întinderea lui și despre care Erodot nu avea decât nise noțiuni vage, și acelea numai asupra marginei lui despre miadă-

της θηριώδους ὄφρου¹ ψάμμου²
κατῆκει, παρατείνουσα ἀπὸ Θηβῶν
τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ Ἡρακλείας στῆ-
λας· ἐν δὲ τῇ ὄφρῳι καθύπευ μάλιστα
διὰ δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ³ ἄλλος ἐστὶ
τρόψευα κατὰ γόνδρους μεγάλους ἐν
κολωνοῖσι⁴ καὶ ἐν κοροψῆσι· ἐκ-
αίτου τοῦ κολωνοῦ ἀνακοντίζει ἐκ
μέσου τοῦ ἄλλου ὕδωρ ψυχρὸν καὶ
γλυκόν.⁵ Περὶ δὲ αὐτὸ ἀνθρώποι

fierosă; mai sus (încă) de (re-
giunea) fiarelor vine un mal
lung de nisip care se întinde
dela Teba în Egipt și până la
colónele lui Ercul; peste malul
acesta și la o distanță cam de
vre o dece zile unele de altele
se află bucăți de sare în (formă
de) bolovanî ridicați în grămeți:
din virful fie cării grămeți țis-

nopte: nimeni nu pătrunsesse încă până în fundul acestor pustii misterioase
carî limitau despre partea aceea lumea cunoscută de cei anticî. — Traducția
franceză a acestui pasagiu la Libye est un repaire de bêtes fauves nu e
corectă pentru că nu ține seamă de articolul ἡ.

¹ ὄφρουι, dela ὄφρος, sprincăna, prin extensiune ori ce întindere de păm-
înt ridicată pe un mal. Expresiunea acésta nu e tocmai proprie pentru a in-
dica pustii Sahara al cărî nivel la centru este sub acela al mării. Erodol
însă nu știa acésta și își închipuia acest pustiu ca un platu ridicat; cum am
observat mai sus, el nu cunosccea adîncimea pustii spre sud, ci numai pro-
filul lui despre nord.

² ψάμμου. Creutzer, urmînd forma în general adoptată de Erodol, adică
forma masculină, scrie aci ψάμμου, așa și Bredoviu. Două manuscrise im-
portante, cel sancroftian și cel weselingian, au ψάμμος, ca și cum substantivul
ar fi luat în sensul adjectivului ψάμμος, ceea ce ne îndemnă să credem că
avem aci un cuvînt explicativ care s'ar fi strecurat în text dintr'o notă marginală.
Am păstrat forma ψάμμου pentru că nu ved nicî un manuscris care să ne auto-
rizeze a cetî ψάμμος, totuși consider cuvîntul ca suspect căci e puțin probabil că
Erodol, imediat după acésta, la Cap. 182, să întrebuițeze forma masculină. În
pasagiul de mai jos din Cap. 182 la care mă refer, forma τῆς ψάμμου se gă-
sește în toate manuscrisele fără excepție.

³ μάλιστα διὰ δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ. Trebuie aci să presupunem, în acord
cu Heeren, că Erodol are în vedere itinerarul unei caravane între Egipt și Africa oc-
cidentală. Nu trebuie să luăm în strictul lor sens cuvintele δέκα ἡμερῶν ci să
ne aducem aminte că autorul nostru întrebuițează cifra δέκα pentru calcule
de timp și de distanță ca o cifră aproximativă numai, și acésta mai ales când
e precedată de μάλιστα.

⁴ ἄλλος ἐστὶ τρόψευα κατὰ γόνδρους μεγάλους ἐν κολωνοῖσι. Cuan-
titatea de sare în regiunea pustiiilor Saharei probese că aceste imense întinderi
făceau o dată parte din fundul oceanului Atlantic care a secat în părțile acelea
lăsînd numai nisipurile lui și depozite de sare, cari, acolo unde s'au putut gră-
mădi, produc efectul unei câmpii acoperite cu zăpadă. Astfel descrie călătorul
italian Minutoli partea locului în vecinătatea oasului Amon, (astăzi Siwah).
Caracterul general însă al acestor regiuni sărate este mai mult cîmp decît
dealuri, de aceea cred că Rawlinson ar fi tradus mai bine ἐν κολωνοῖσι prin
în grămeți decît pe dealuri. — Am tradus γόνδρους μεγάλους prin bolova-
ni adică bucăți sau bulgări mari.

⁵ ἐν κοροψῆσι· ἐκείτου τοῦ κολωνοῦ ἀνακοντίζει ἐκ μέσου τοῦ
ἄλλου ὕδωρ ψυχρὸν καὶ γλυκόν. Călătorul italian Minutoli, la care m'am re-
ferit în nota precedentă, continuînd descrierea acestor localități sărate din
pustii african, dice că din mijlocul acestor pâlcuri sărate isvoresec câte o
dată apă rece. Călătorul Hamilton iarăși face mențiune despre un isvor de
apă bună și rece lângă Augila, care ese din nisipuri amestecate cu cristaluri
de sare. Răcila apei este de sigur rezultatul evaporațiunii în acele regiuni

οὐκ ἔστιν ἔργασι πρὸς τῆς ἐρήμου¹
καὶ ὑπὲρ τῆς θηριώδους. Πρῶτος μὲν
ἀπὸ Θηβαίων διὰ δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ²
Ἀμμώνιοι,³ ἔχοντες τὸ ἕρπον ἀπὸ
τοῦ Θηβαίους Διός⁴ καὶ γὰρ τὸ
ἐν Θήβῃσι, ὡς καὶ πρότερον εἰρηται
μοι,⁵ κρισπρόσωπον τοῦ Διὸς τῶ-
γαλμὰ ἐστι. Ἐργάται δὲ καὶ ἄλλο
σφι ὕδωρ κρηναίον ἐόν τὸ τὸν μὲν

nesce din mijlocul sării (un is-
vor de) apă rece și dulce. P'imp-
prejiur locuiesc ómenii cei mai
depărtați, alături cu pustiul și
dincolo de regiunea fiarelor.
Pornind dela Teba, (la o dis-
tanță) ca de zece zile drum,
(vin) Amonii posesorii templu-
lui (care e în legătură) cu al

tropicale. Verbul ἀνακοντίζεσθαι este foarte nemeřit pentru a exprima țisnitura cu
putere a unui isvor eșind din pământ.

¹ πρὸς τῆς ἐρήμου. În latinesce s'ar dice »versus deserta«.

² διὰ δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ. Întocmai ca mai sus (veđi nota 4, pagina prece-
dentă) cuvintul διὰ arată că autorul nu face decăt un calcul aproximativ. În totă
descrierea acésta a popórelor Libiei interioare, un lucru trebuie să deștepte bănuelile
nóstre că autorul nu este prea sigur de exactitatea celor ce le spune, și acésta
este uniformitatea extraordinară care o caracterizează: tóte distanțele sunt »ca la
zece zile«, la fie care interval de »zece zile drum« avem o grămadă mare de
sare din care izvorese un piriú sau un curs de apă rece și dulce. Acésta
arată că autorul avea o noțiune foarte confusă despre natura localității și în
cunoscea cu deamănuntul. Scia de pildă în mod general că locul avea un
caracter pustiú și că pustiurile erau întrerupte din distanță în distanță prin
oasis unde se aflau depozite sărate și isvóre de apă. În cazul special al dis-
tanței de care ne ocupăm aci, adică de aceea între Teba și oasisul lui Amon
astăđi Siwah, autorul se înșelá mult; acésta distanță este de 640 de kilometri,
adicá mult mai mult de cât póte străbate o caravană în 10 zile. O caravană
merge cel mult pe 32 de kilometri, astfel încăt îi ar trebui cel puțin 20
de zile ca să acopere distanța între Teba și Siwah. Heeren și Blakesley
presupun că Erodót ar fi luat aci drept Amon marea Oasis numită astăđi El-
Wah, despre care el face mențiune în cartea III, Cap. 26, dicend că este situată
între Teba și Amon. Ia o distanță de 7 zile de Teba. Acum acésta oasis este
prima stație a caravelor mergend de la Teba în direcția apusului și vine
la calea jumătate între ruinele Tebei și Amon sau Siwah, adică la 10 zile de
pártare de Teba, astfel încăt daca Erodót a confundat aci între marea Oasis și
Amon, calculul lui ar fi exact. Nu pot însă admite teoria acestei confuziunii de
óre-ce în Cartea III, Cap. 26, el deosebește foarte bine între aceste două oasis.
Prefer explicăția lui Rawlinson că Erodót nu cunoscea întinderea adevărată a
Libiei și că a contractat-o mult, mai ales în partea ei orientală. Despre acésta
avem probe frecvente în descrierile lui geografice ale acestei părți a lumii.

³ Ἀμμώνιοι. Locuitorii oasisului care astăđi se numesc Siwah.

⁴ τὸ ἕρπον ἀπὸ τοῦ Θηβαίους Διός. Există și astăđi ruinele acestui tem-
plu în oasisul Siwah. Aceste ruine se numesc de către indigeni »Birbeh«, adică
»templul« și presintă tóte caracteristicile arhitecturii egiptene. Zidurile sunt
masive de piatră cu săpături și pe din lăuntru și pe din afară reprezentand fi-
guri ieroglifice; împrejurul templului se ved și astăđi rămășițele unui zid
care ascundea templul de ochii profanilor când se celebrau tainele cultului mis-
tic egiptean.

⁵ ὡς καὶ πρότερον εἰρηται μοι. La Cap. 42 din Cartea II.

⁶ κρισπρόσωπον τοῦ Διὸς τῶγαλμὰ ἐστι. Etiopienii aveaú drept Jupi-
ter sau Joe ó divinitate cu cap de herbec pe care o numiau *Noum* sau *Nef*.
Cultul acestei divinități se contopi cam pe timpul dinastiei a 18-a cu acela al lui
Jupiter al Tebanilor care se numia *Amun* fiind-că acesta din urmă era repre-
sentat cu un chip de om însă cu córne de herbec. Deitatea mixtă care resultă
din acésta combinație fu numită *Amnebis* sau *Amun-Nef* și avea templuri în

ὄρθρον γίνεται χλιαρὸν, ἀγορῆς δὲ
πληθυσσοῦσης ψυχρότερον μεσαμβρίῃ
τὲ ἔσται καὶ τὸ κάρτα γίνεται ψυ-
χρόν.¹ τριηκᾶτα δὲ ἄρθουσι τοὺς κή-
πους ἀποκλινομένης δὲ τῆς ἡμέρης
ὕπνεται τοῦ ψυχροῦ,² ἔς οὗ δόεται
τὲ ὁ ἥλιος, καὶ³ τὸ ὕδωρ γίνεται

lui Joe din Teba; căci la Teba
(ca și aci) statua lui Joe află-
tore acolo, are, precum am dis-
mai sus, chipul unui berbec.
Ei mai aū încă și o altă apă
de isvor: această (apă) devine
tepidă la răvârsatul diorilor și

oasis. La epoca lui Erodot exista încă divinitatea etiopiană cu capul de ber-
bec, însă cu numele deului Teban *Amin* cu care se asimilase.

¹ τὸν μὲν ὄρθρον γίνεται χλιαρὸν, ἀγορῆς δὲ πληθυσσοῦσης ψυχρό-
τερον μεσαμβρίῃ τὲ ἔσται καὶ τὸ κάρτα γίνεται ψυχρόν. Aci avem o
exagerată descriere a unui fenomen care se pōte constata la multe isvōre
termale din regiunile tropicale. Aceste isvōre mențin constant mai aceeași tem-
peratură a apei lor pe când temperatura ambianță a aerului variază forte mult
după diferitele ore ale zilei. Iată observațiunile termometrice făcute de Sir
G. Wilkinson cu isvorul termal din mica Oasis la Zubbo, o apă de natură
analogă aceleia pe care o descrie aci Erodot, observațiunii făcute la 8 Fe-
bruarie, adică iarnă: »Am găsit, dice Wilkenson, apa la Zubbo, puțin după
răsăritul soarelui cu o temperatură de 73½ Fahrenheit, pe când temperatura
»aerului exterior era de 51½, astfel încât senzația pe mână era *caldă*. La amiazi
»temperatura externă fiind de grade 65½, aceea a apei era de 79½, deci *rece* la
»mână. Sēra pe la 9 ore, temperatura externă fiind de 60½ aceea a apei era
»de 77½ și prin urmare *caldă* la pipăit. Erodot nu este singurul autor care
descrie astfel această fântână a soarelui. Avem aceeași descriere în Diodor din
Sicilia (XVII, 50), în Arrian (III, 4) și în Plin (H. N. II, 103), precum și în
mai mulți alți autori antici. În timpurile mai moderne aū vorbit Belzoni,
Minutoli, Browne și Humboldt despre ea. În oasele acestea există o sumă
de isvōre termale de felul acesta și în general ele sunt sulfurōse. Nu este cu
neputință ca între sursele acestea minerale să fi existat unele cari să varieze
în temperatura lor periodic, nu însă pân' intr'atât încât să fiarbă în clocote și
să înghețe alternativ. Expresia ἀγορῆς τὲ πληθυσσοῦσης este una din acelea de
cari se servă natural cineva ca să indice ora sau timpul când el nu are la în-
demână o măsură regulată și fixă de timp, el în așa cas o indică arătând împlinirea
principală a epocii din zi care corespunde cu acea oră: astfel dice și popo-
rul nostru »la tocăc, »la prândc, în loc de »la 4 »la 7 ore. Așa aci »la
ora când se umple piața: adică pe la 9 sau 10 dimineața. Avem exem-
ple de asemenea expresiuni în Cartea II la Cap. 173 și în Cartea III la
Cap. 104.—»μεσαμβρίῃ τὲ ἔσται« este o formă de frază particulară a lui Erodot,
care corespunde cu expresia română »se face amiazi? îndată ș. c. l.« adică
»cum se face amiazi, îndată, ș. c. l.; latinul ar traduce prin quum — tum,
»quum media fit dies, tum frigidum fit«. Am cerent a traduce prin »îndată... și«
care dă puterea lui καὶ, și exprimă succesiunea imediată, sau mai bine dis,
chiar sincronismul care există în spiritul frazei și pe care o exprimă Erodot prin
τὲ...καὶ. Tot așa mai jos la Capitolul acesta avem παρερχονται τὲ μέσῃ νότας
καὶ δόεται μέχρι ἔς ἡῶς; și la Cap. 199 »συγκλιόμεται τὲ οὗτος ὁ μέσος κισπὸς
καὶ ὁ ἐν τῇ κατοπερᾷ τῆς γῆς πεπαινετα«, »pe când se stringe produsul în
locurile interioare, recolta pe locurile mai înalte se și cōce. Mai sus iar la Cap.
135: »Νῶς τὲ ἐγένετο καὶ Δαρειὸς ἔγχετο τῇ γῶμῃ ταύτῃ«. În Cartea V, Cap.
86: «τὸς τὲ Ἀθηναίους ἀποβέβαναι...καὶ παρῆναι τοὺς Ἀργεῖους», afară de alte
multe exemple.

² ὕπνεται τοῦ ψυχροῦ, adică τὸ ὕδωρ. »Apa se lasă de frigul ei« adică
răcēla ei descrește. Verbul ὕπνεται se întrebuințează rar în sensul acesta, mai
avem un exemplu în Cartea I, Cap. 156 ὀπίεις τῆς ὄρης.

³ δόεται τὲ ὁ ἥλιος καὶ... Vedi nota No. 1 de mai sus asupra frazei
μεσαμβρίῃ τὲ ἔσται καὶ...

γλιαρόν ἐπὶ δὲ μᾶλλον ἰὸν ἐς τὸ
θερμὸν ἐς μέσας νύκτας πελάζει.¹
τηρικαυτά δὲ ζέει ἀμβρολάδην² παρ-
έρχονται τε μέσαι νύκτες καὶ³
ψύχεται μέχρι ἐς ἡῶν ἐπιπλησθῆν δὲ
αὐτῇ ἢ κρίνη καλέεται Ἥλιον.

182. Μετὰ δὲ Ἀμμωνίους, διὰ
τῆς ὑφ' ἧς τῆς ψάμμου, δι' ἄλλέων
δέκα ἡμερέων ὁδοῦ,⁴ κολωνός τε
ἄλγος ἐστὶ ὁμοίως τῷ Ἀμμωνίῳ καὶ
ἕδωρ καὶ ἄνθρωποι περὶ αὐτὸν
αἰέουσι: τῷ δὲ χώρῳ τοῦτω ὄνομα
Ἀγγιλὰ⁵ ἐστὶ. Ἐς τοῦτον τὸν χώρον
οἱ Νασαμώνες ὀπωριεῦντες τοὺς φοί-
νικας φοιτέουσι.⁶

mai rece (la ora) când se umple
piața: cum vine miezul zilei
(îndată) se și face rece: atunci
își udă ei grădinile; treptat
cu scăderea zilei își pierde
(apa) din răcălă până ce apune
sorele și îndată apa (iarăși) devine
tepidă; cu cât se apropie mijlocul
noptii cu atâta se încălzește
(mai mult apa); la ora aceea ea
fierbe în ciocote; cum trece de
miezul nopții îndată (ea) se
răcesce (cu încetul) până la ră-
vărsatul ziorilor. Izvorul acesta
se numește »al Sorelui«.

182. După Amonienii și d'a
lungul malului de nisip, la (o
depărtare de) alte zece zile
drum, se află (iar) o grămadă de
sare identică cu cea amoniană,
precum și un izvor; și împrejiur
locuiesc oameni; numele locului
acestuia este Augila. Aci vin
Nasamonii ca să culcă curmale.

¹ πελάζει. Acest verb trebuie luat cu ἐς μέσας νύκτας, subiectul fiind ἕδωρ subînțeleș; fraza e bine tradusă în limba latină de Baehr: »quo propius ad mediam noctem accedit, eo magis calescit aqua«.

² ἀμβρολάδην. Formă poetică în loc de ἀναβρολάδην, dela ἀναβάλλω, ceva care se aruncă sau se asvirlă în sus. Acest verb se întrebuintează pentru a exprima asvirlirea pământului în facerea unui șant, de acolo a ajuns să exprime și fierberea apei. Traducerea »avec intermittence« pe care o găsem în Giguët, este cu totul eronată.

³ παρέρχονται τε μέσαι νύκτες καὶ. Pentru sensul sincronetic al lui τε urmat de καὶ veșți mai sus nota No. 1 de pe pagina precedentă.

⁴ δι' ἄλλέων δέκα ἡμερέων ὁδοῦ. Distanța care separă marea Oasis din Amon (»Siwah«) de Augila este destul de exact cunoscută. Hornemann (Călătorii) a percurs-o în 9 zile, dar el singur admite că a mers foarte repede. Augilienii moderni consideră această distanță ca de zece zile: măsurată ea este de 352 de kilometri.

⁵ Ἀγγίλα. Aci, precum și mai sus la Cap. 172, unele texturi au Ἀγγίλα. Călătorul Pacho (»Voyage dans la Marmarique«, pag. 272—280), confirmă disele lui Erodot și descrie oasisul dela Augila ca cel mai producător de curmale și ca posedând un curs de apă numit »Sibêh« care își ia izvorul din singurul deal din localitate. Numele pe care acest oasis l'a conservat din timpurile cele mai vechi însemnează »avuție« în limba indigenă.

⁶ Ἐς τοῦτον τὸν χώρον οἱ Νασαμώνες ὀπωριεῦντες τοὺς φοίνικας φοιτέουσι. Sir J. Gardner Wilkinson dice că chiar în zilele noastre dreptul de

183. Ἀπὸ δὲ Ἀβυλίων, διὰ δεκά
ἡμερῶν ἄλλεων ὁδοῦ, ἕτερος ἄλλος
κολωνός, καὶ ὕδωρ, καὶ φοίνικες
καρποφόροι¹ πολλοί, κατάπερ καὶ
ἐν τοῖσι ἑτέροισι: καὶ ἄνθρωποι οἰ-
κῶσι ἐν αὐτῷ τοῖσι ὄνομα Γαρά-
μαντές² ἔστι. ἔθνος μέγα ἰσχυρῶς
αἰ ἐπὶ τὸν ἄλλα γῆν ἐπιφορέοντες
ὄστω σπεύροντι³ συντομώτατον δ' ἔστι
ἐς τοὺς Λοτοφάγους, ἐκ τῶν τριή-
κοντα ἡμερῶν ἐς αὐτοὺς ὁδὸς ἔστι.⁴

183. Dela Augila, la (o depăr-
tare de) alte dece zile cale, se
află o altă ridicătură de sare,
și apă și palmieri producători
de curmale în mare câtațime ca
și pe lângă cele lalte (ridicături);
și aci locuiesc ómenii cari se
numesc Garamanți, neam foarte
puternic; aceștia răspândesc
pămént peste sare și pe urmă
sămână; pe la densiți e dru-

a culege curmale în câte-va oasise este un monopol aparținând unor triburi anume arabe negre, cum erau pe din vremuri Nasamonii, al căror nume nu însemna decât Nasi-Amonei, adică »Negri din districtul Amon«. Acest drept de a culege curmale era obținut cu multe sacrificii și în urma unor lupte crâncene și sângeroase cu concurenții vecini și Sir J. Wilkinson crede că poate acolo trebuie căutată origina ramurei de palmier ca emblemă a victoriei. Ceea ce Erodot ne spune aci, despre Nasamonii e repetiția celor spuse mai sus la Cap. 172.

¹ Ἀπὸ δὲ Ἀβυλίων διὰ δεκά ἡμερῶν ἄλλεων ὁδοῦ, ἕτερος ἄλλος
κολωνός, καὶ ὕδωρ καὶ φοίνικες καρποφόροι. Oasisul locuit de Garamanți,
despre care e vorba aci, se consideră de către Rennel și Heeren a fi Fezzanul
modern: Ritter e de aceeași părere. Cuvintele pentru care se face acesta presu-
punere sunt: 1. că Fezzanul vine în direcția sudului, pornind dela Sirta cea
mare unde Erodot dice că locuiau Nasamonii (Vezi mai sus Cap. 174); 2.
acesta este primul district populat și posedând apă curgătoare pe care îl întâl-
nescem călătorul pornit dela Augila în spre direcția apusului; 3. Acolo se găsește
un oraș ruinat cunoscut de indigenii sub numele de *Garma* sau *Garama*; în
fine 4-lea, pentru că numele *Fezzan* nu este decât partea finală a vechiului nu-
me *Garma-fazantes* sau *Garamafazantes*, nume care sub forma *Gamfazantes*
întrebuințată de Plin (H. N. Cap. V, § 8) de Pomponius Mela (I. 8) și de alții,
desemna pe Garamanții lui Erodot. Aceste argumente sunt considerate suficiente
de Rawlinson pentru a proba că țera acesta a Garamanților este Fezzanul mo-
dern. În ceea ce privește distanța de dece zile, drum între Augila și Fezzan,
Erodot se înșelă mult, căci între Augila și Temisa, primul oraș al Fezzanului,
distanța se consideră de Hornemann ca reprezentând 16 sau 17 zile de călă-
torie. Heeren presupune că în calculul distanței, Erodot a făcut aci ceea ce a
mai făcut pentru distanța între Teba și între Amon, adică a omis o stațiune
situată în adevăr la vre-o dece zile depărtare de Augila, care se numește acuma
oasisul Traghan unde cresc palmieri datieri și se găsește un izvor de apă mi-
nunată. (Vezi călătoriile lui Lyon, pag. 271).

² Γαράμαντές. În nota 2, pag. 253 de mai sus am arătat cum că Garamanții
aceștia nu sunt identici cu Garamanții despre cari e vorba la Cap. 174, pentru
că Erodot îi prezintă aci ca o nație nouă: de aceea cei mai buni comentatori
cred că autorul nostru a făcut confuzie între Garamanți și Gamfasanți, aceștia
din urmă fiind Amonieni și locuind Fezzanul modern, și numele lor fiind compo-
pus din »Gara-Amon-Fazan», întocmai precum acel de Nasamonii este compo-
pus din »Nasi-Amon».

³ ἐπὶ τὸν ἄλλα γῆν ἐπιφορέοντες ὄστω σπεύροντι. Lyon, în călătoriile
lui prin Fezzan, ne spune că solul este așa de îmbuibat cu sare încât nu produce
nimic fără a fi amestecat cu mult gunoiu.

⁴ συντομώτατον δ' ἔστι ἐς τοὺς Λοτοφάγους ἐκ τῶν τριήκοντα
ἡμερῶν ἐς αὐτοὺς ὁδὸς ἔστι. Am vedut mai sus la Cap. 177 că Loto-

Ἐν τοῖσι καὶ οἱ ὀπισθονόμοι βόες γίνονται.¹ ὀπισθονόμοι δὲ διὰ τὸδε εἶσι: τὰ κέρα ἔχουσι κεκρυφά ἐς τὸ ἔμπροσθε: διὰ τοῦτο ὀπίσω ἀναχωρέοντες νέμονται: ἐς γὰρ τὸ ἔμπροσθε οὐκ οἶοί τε εἶσι, προσηβαλλόντων ἐς τὴν γῆν τῶν κερῶν· ἄλλο δὲ οὐδὲν διαφέρουσι τῶν ἄλλων βοῶν, ὅτι μὴ τοῦτο καὶ τὸ δέρμα ἐς παρυτήρᾳ τε καὶ τριψύ.² Οἱ Γαράμαντες δὲ οἷσι.³ τοῦς Τρωγλοδότας Λιβύσπας.⁴ θηρέ-

mul cel mai seurt la Lotofagi, cari sunt la o distanță de trei-șeci de zile. La densii se află boii cari când pase umblă d'andaratele; aceștia umblă astfel când pase din cauza următoare: cornoarele lor sunt îndoite înainte; de aceea pase umblând d'andaratele; nu pot umbla înainte fiind-că s'arîmpiedica cornoarele lor de pământ; întru nimic alt nu se deosebesc aceștia de alți

fagiți locuiați pe malul Sirtet celei mici, aproape de Tripolisul modern. Comentatorul Heeren, basându-se pe călătoria lui Lyon, își închipuiesc că aci iarăși Erodot vorbește despre un alt drum de caravane usitat și acum, și că acela ar fi fost drumul pe care circula tot traficul între Cartaga și negrii. Astăzi capitala Fezzanului, care se numește Murzuk, este punctul de convergință a trei drumuri mari de caravane. Unul este drumul pe care l'a descris Erodot și care apucă spre Egipt prin Augila și Amou (Siwah); cel d'al doilea, mai spre sud-est, merge în direcția Sudanului, și cel d'al treilea este acela despre care e vorbă aci mergând la Tripoli și la Tunis prin Sokna, Bujem și Lebida; acest din urmă drum îl acela percurs la 1820 de călătorul Lyon, carele merse în 36 de zile dela Murzuk până la mare lângă Lebida, poposind 6 zile la Sokna, ceea ce face tocmai cele trei-șeci de zile menționate în textul nostru. Lotofagiți, precum am vădit mai sus la Cap. 176, locuiați pe coastă lângă Lebida și până dincolo de Tripolis, pe peninsula Zazis.

¹ Ἐν τοῖσι καὶ οἱ ὀπισθονόμοι βόες γίνονται. În realitate nu există și nu se crede de nimeni că ar fi putut exista în acea parte a Africei vre-o rasă de boi cu cornoarele plecate înainte așa încât să nu pōtă păși înainte pe când pășeau, și cari să fi fost siliți să mērgă d'andaratele când aveau capul în jos. Adevărul este că unele rase nomade ale Africei au obiceiul să îndoie cornoarele fragede ale vitelor astfel încât să nu pōtă umbla cu înlesnire înainte când pase, și acesta probabil a făcut pe Erodot și pe Pomponius Mela să erédă că aci ar fi existând acolo o rasă deosebită de vite.

² τὸ δέρμα ἐς παρυτήρᾳ τε καὶ τριψύ. Cuvîntul τριψύ este obscure căci înseamnă «frezare», prin analogie «us» sau «resistență la us», de unde durabilitate și țarie. Deși acest cuvînt se găsește în toate manuscrisele, Creutzer pune la îndoicla autenticitatea lui.—Heeren călătorul a observat grosimea pielei vitelor din partea acesta a Africei; această observație o face și călătorul Hornemann.

³ Οἱ Γαράμαντες δὲ οἷσι. Ceea ce se dice despre Garamanți aci, cum că erau un popor agresiv, atacând pe vecinii lor și vëndând pe Etiopienii trogloditi, nu se acordă cu descrierea Garamanților mai sus la Cap. 174, unde autorul eualifică acest popor de timid și ascundându-se de om. Acesta e un indiciu clar că aci și la Cap. 174 nu e vorbă de acelaș popor și că în privința lui există o confușiune în mîntea lui Erodot.

⁴ Τρωγλοδότας Λιβύσπας. În general traducătorii consideră cuvîntul Trogloditi ca un nume propriu, în realitate e un adjectiv și sensul este «locuind în gauri». Africa abundă în omeni cari locuiesc în gauri sau bordece și Strabon (XVI) îi descrie amănunțit cu locuințele lor pe cōstele Mării Roșii. Mai erau alții despre cari vorbește acelaș geograf pe malurile Nilului (XVII). Aceștia însă despre cari e vorba în text nu erau aceia ai lui Strabon ci locuiați, dice Rawlinson, în munții din sudul Fezzanului numiți *Tibesti* unde

ουσι¹ τοῖσι τεθρίπποισι². Οἱ γὰρ Τρω-
γλοῦδοι Αἰθίοπες πόδας τέχιστοι
ἀνθρώπων πάντων εἰσι, ³ τῶν ἡμεῖς
περὶ λόγους ἀποπερρομένους ἀκούο-
μεν. Σιτέονται δὲ οἱ Τρωγλοῦδοι
ὄφεις καὶ σαύρας⁴ καὶ τὰ τοιαῦτα
τῶν ἔρπετων. Γλώσσαν δὲ ὀδόμενῃ
ἄλλῃ παρομοίῃν νενομίκασι, ⁵ ἄλλὰ
τετρίγασι. κατὰπερ οἱ νοκτερίδες.⁶

boi afară numai într'această și
întru grosimea și rezistența pielei
lor. Garamanții aceștia venéază
pe Etiopeniū Troglodiți în cară
cu patru cai. Căci Etiopieniū
Troglodiți sunt ómenii cei mai
iuți la picior d'între toți aceia
despre cari am auđit vorbind.
Troglodiții se nutresc cu șerpî,
cu șopîrle și alte asemenea
tăritóre. Ei nu întrebuintéază
nici o limbă care să semere

și astăzi locuiesc tribul numit >Tiboo-Irschad< sau Tibuī din peșteri. Pe aceștia îi descrie și Hornemann și Denham. Heeren crede că acești Etiopieniū troglodiți erau negri pe cari îi vénéau Garamanții ca să îi vindă ca robi, trăgînd un folos mare din acest negót.

¹ ἡγερέουσι. După spusele călătorului Hamilton chiar astăzi vénéatorile acesteia de ómeni sunt comune în Fezzan. Expediții compuse din 800 sau 1000 de ómeni pornesc la aceste vénéatori de carne ómenéscă și se întorc cu o mulțime de captivi Tibuī pe cari îi vind la traficanti stabiliți pe costa Africei. Acești Tibuī, ȋice același autor, sunt așa de fricosi, încét o detunătură de pușcă ajunge adesea, ne spune Lyon călătorul, ca să-i facă să se predea.

² τεθρίπποισι. Usul carălor cu patru cai nu provenia din Egipt, căci Egipteniū întrebuintău mai mult carul de resbel cu doi cai. Cuadriga se mentionéază rar în poesile lui Omer și era mai mult întrebuintată de Cartagineși. E posibil ca invenția carălor cu patru cai să se datoreze popórelor Libiei septentrionale și ca Fenicienii și Cartagineșii să le fi perfectonat.

³ Τρωγλοῦδοι Αἰθίοπες πόδας τέχιστοι ἀνθρώπων πάντων εἰσι. Călătorul Lyon afirmă că iuțela la fugă a Tibuilor moderni din Fezzan este proverbială și că veciniū lor îi numesc pentru aceea >păsări<.

⁴ σαύρας. Cele mai multe manuscrise au τάρουσι, ca de exemplu cel din Paris, cel din Florența, cel din biblioteca mediceană și altele; tot așa citim și în textul aldin. Însă textul sancroftian, care este cel mai autorizat și pe care îl urméază Gaisford, Dietsch, Creutzer, Long, precum și cele mai bune ediții moderne, au τάρουσι care se acordă cu τάρουσι din capitolul 192 de mai jos și asupra căruia nu există divergență în nici un manuscris. Adevérul este că ambele forme se pot întrebuinta în limba elină.

⁵ Γλώσσαν δὲ ὀδόμενῃ ἄλλῃ παρομοίῃν νενομίκασι. Avem absolut aceeași expresie în Cartea I, la Cap. 142. (Veđi nota 3, pag. 254 din vol. I).

⁶ ἄλλὰ τετρίγασι, κατὰπερ οἱ νοκτερίδες. E fórté probabil că acești Troglodiți, ca toți sălbaticii, să fi vorbit pe un ton ascuțit și țipător, lucru care s'a observat de mulți autori ca Mela, Plin, ș. c. l., și pe de altă parte e natural ca omul să compare o limbă pe care nu o cunoșce cu ciripitul păsărilor; astfel explică Erodót în Cartea II, la Cap. 57, legenda porumbielului din Dodona; Eschil (Agamenenon vers. 1050) compară limba străină pe care o vorbia Casandra cu ciripitul rándunicilor. S'a găsit o analogie între numele multor națiū străine citate de Omer cu numiri de păsări. (Veđi un articol din Cambridge philological Museum, Vol. I, p. 609—627). Ca să cităm un exemplu care ne atinge pe noi mai de aprúpe, putem aminti că în limba noastră ȋicem despre cineva carele vorbesce o limbă străină pe care nu o pricepem, că >vorbesce păsăresce<.

184. Ἀπὸ δὲ Γαρυμάντων, δι' ἄλλων δὲκα ἡμερέων ὁδοῦ, ἄλλος ἄλλος τε κολωνός καὶ ὕδωρ καὶ ἄνθρωποι περὶ αὐτὸν οἰκέουσι, τοῖσι ὄνομα ἐστὶ Ἀτάραντες.¹ οἱ ἀνώνυμοι εἰσι.² μόνου ἀνθρώπων, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. Ἀλέσι.³ μὲν γὰρ σφί ἐστι Ἀτάραντες ὄνομα, ἐν δὲ ἐκά-

cu vre o alta (limbă), dar țipă, ca liliicii.

184. Dela Garamanți (inainte), la o distanță de încă șeece țile drum, (se află) o altă ridicătură de sare și (un izvor de) apă; împrejiurul (acestei ridicături) locuiesc oameni cari se numesc Ataranți, (și) cari, singuri d'între toți acei pe cari

¹ Ἀτάραντες. Aci ne găsim de sigur în fața unei erori în texturile manuscrise, erore care s'a strecurat foarte de timpuriu căci și Plin (V. 8) și Mela (1.8) au găsit-o în acest text. Tote manuscrisele fără excepție au Ἀτλαντες în loc de Ἀτάραντες și corectura Ἀτάραντες, astăzi admisă în toate edițiile moderne a lui Erodot este făcută de Salmasius basat pe un pasagiū din Eustațiu (Ad. Dionysium Perieg, § 66). Fără îndoieală Ἀτλαντες este o erore căci Atlanții locuiau tocmai pe cōsta oceanului Atlantic și nu e posibil ca Erodot să fi comis o greșelă așa de învederată încât să-î așeze la o depărtare așa mică de Garamanți: afară de această el ne spune îndată că la o altă distanță de șeece țile ne întâlnim cu Atlanții; prin urmare mențiunea de două ori a Atlanților în două locuri diferite, nu poate fi decât o erore cum e și repetirea numelui Garamanți pentru a indica două națiuni cu totul deosebite. Schimbarea dar propusă de Salmasius aci este foarte justificată și probă despre această este că a fost admisă în toate edițiile moderne ca bună.—E greu de constatat care pōte să fi fost exact localitatea ocupată de acești Ataranți. Heeren crede că aci Erodot urmază un drum care apucă spre sud dela punctul ocupat de Garamanți și că Ataranții sunt identici cu Burnusii din Techeri. Rawlinson însă observă că această explicație nu se acordă cu cele relatate mai sus la Cap. 181 și mai jos la Cap. 185, căci trebuie să considerăm calea urmată tot în spre apus; prin urmare Ataranții aceștia pot fi Tuarekii din Sahara occidentală unde există în adevăr localități sărate și izvoare de apă, ca de exemplu acelea aprōpe de Gadamis.

² οἱ ἀνώνυμοι εἰσι. Acesta este o particularitate nu numai a acestor Ataranți dar multe din popōrele sălbatice nu posedă nume proprii: în atare caz indiviții se disting între ei numai prin porecle. Erodot a înțeles rău se vede pe acela carele Ἴ da informații în privința acesta și a luat lipsa de nume proprii drept lipsă de ori ce fel de nume distinctiv. Astfel Leon Africanul, vorbind despre Burnusii, ȳice: »Quantum a quodam mercatore intelligere potui, qui longam cum iis habuerat consuetudinem, nullum hic proprium nomen audias, »sed omnes, vel a longitudine, vel pinguitudinae, vel alio quovis accidente nomen habet« (VII). Călătorul engles Salt repetă acelaș lucru cu privire la nisea triburii sălbatice din Abisinia. De fapt în porecle trebuie căutată origina numelor proprii în genere, căci numele de persoane la tōte națiile moderne civilizate derivă în mare parte din porecle basate pe particularități cari au marcat pe indiviții căror s'au dat aceste nume. Așa trebuie să fi fost și cu Ataranții aceștia și autorul nostru a cređut saū a înțeles că nu aveau deloc nume, lueru în sine cu neputință într'o societate de oameni ori cât de înapoiată ar fi ea, căci un om trebuie neapărat să desemne pe aprōpele lui printr'un nume ȳre-care, fie acel nume un adjectiv, fie el un nume propriu.

³ ἄλεσι. În Cartea I, Cap. 183, găsim iar acest cuvînt în sensul de »o dată cu«, adică »mezelicurii servite odată cu mănecarea principală«; așa și aci »împreună cu«, adică »în comun cu«.

στον αὐτῶν ὄνομα οὐδὲν κέεται. Ὅσοι τῷ ἡλίῳ ὑπερβάλλονται¹ καταρέωνται,² καὶ πρὸς τοῦτοις πάντα τὰ ἀσχηρὰ λοιδοροῦνται, ὅτι σφέας καίων ἐπιτίθει, αὐτούς τε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν γῶργην αὐτῶν. Μετὰ δὲ, δι' ἄλλεων δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ³, ἄλλος κολωνὸς ἄλδς καὶ ὕδωρ, καὶ ἀνθρωποὶ περὶ αὐτῶν οἰκίσουσι. Ἐγχεταὶ δὲ τοῦ ἄλδς τοῦτου ὄρος, τῷ ὀνόματι ἔστι Ἄτλας.⁴ ἔστι δὲ στεινὸν καὶ κωλύστερὸς πάντι ὑψηλὸν δὲ ὅτω ὁ ἡ⁵ λέγεται, ὡς τὰς κορυφὰς αὐτοῦ οὐκ οἶα τε εἶναι

îi cunoscem, nu posedă nume proprii. Căci numele de Ataranti este comun tutulor, însă individual fie-care nu are nume. Aceștia blestemă sórele când a ajuns d'asupra (capului) lor și îi aruncă tot felul de ocări, pentru că, (dică ei), prin arșița lui el vatămă și ómenî și pământul lor. La o distanță de alte deuce șile drum (se află) o altă ridicătură de sare, și apă, și ómenî locuiesc împrejiur. Lângă sarele acesta se ridică un munte

¹ ὑπερβάλλονται. »Când vine pe d'asupra capetelor lor«, adică în momentul când arde mai mult și când amiațul tropical e în toiul puterii lui. Așa și poetul Lucrețiu, (V. vers 395) dice »superantior ignis« și Mela »sole superantissimo«.

² καταρέωνται. Leon Africanul afirmă acelaș lucru despre Burnusî. Unele ediții, în contra autorității manuscriselor, au καταρέονται pentru a se accorda cu λοιδοροῦνται; e însă mai bine să respectăm ortografia manuscriselor, mai ales că Erodot întrebuința ambele forme.

³ δι' ἄλλεων δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ. Cuvîntul ὁδοῦ se află omis în câte-va manuscrite.—Heeren pune această localitate la jumătatea drumului între Murzuk, capitala Fezzanului și Lari, adică la hotarul statului Burnu unde se ridică astăzi Bilmah, capitala Tibuilor, popor care în adevăr locuiesce la o distanță de două-deci de șile de Garamanti, adică de extremitatea orientală a Fezzanului.

⁴ ὄρος τῷ ὀνόματι ἔστι Ἄτλας. Călătorii Fenicienî, cari făceau comerțul pe cîsta occidentală a Africei și cari treceau dincolo de colónele lui Ercul, nu puteau fi decît impresionați de forma conică maiestóasă și de înălțimea piscului care se ridică drept din mare spre cer pe insula Tenerif. Primii scriitori elini, ca Omer și ca Esiod aușiseră despre muntele acesta din gura Fenicienilor și îl numiseră Atlas, așa că pentru Omer și pentru Esiod numele »Atlas« indică piscul de Tenerif. Mai târziu alți autori elini, cari nu cunoscneau Oceanul Atlantic, credură că muntele Atlas se află în Africa și numele acesta fu cu înecut dat șirului de munți care îl pórta și astăzi. A fost însă, cum observă Rawlinson, o epocă de tranșiție în care s'a crezut că piscul Tenerif făcea parte din șirul acestor munți: la această epocă de tranșiție aparține Erodot, carele în pasajul de față desorie învederat piscul de la Tenerif și îl aședă pe continentul african și încă mult în interior, ca și cum ar fi făcut parte din extremitatea orientală a șirului munților din sud-estul Algeriei. Fabula relativă la Atlas, că ar fi fost un uriaș care susținea bolta ceróscă pe umerii lui, își are origina în forma piscului dela Tenerif, care se presintă astfel în imaginația navigatorilor fenicienî. Numele derivă probabil dela α (fonetic) și τλάω, adică »cel ce susține«. E dar bine înțeles că aci avem o descriere a piscului dela Tenerif, aședat de autorul nostru la extremitatea orientală a șirului munților Algeriei, adică a munților cari sunt continuarea șirului căruia dăm astăzi acest nume de Atlas. Nicî o culme al șirului Atlas nu este foarte înaltă și în privința această nu pôte suporta comparație cu piscul dela Tenerif.

⁵ ὅτω ὁ ἡ. Avem aceeași expresie mai sus la Cap. 28 și 52 și în Cartea III, la Cap. 120.

ιδέσθαι· οὐδέποτε γὰρ αὐτὰς ἀπολείπειν νέφεα, οὔτε θέρους οὔτε χειμῶνος· τοῦτο τὸν κίονα τοῦ οὐρανοῦ ¹ λέγουσι οἱ ἐπιχώριοι εἶναι. Ἐπὶ τούτου τοῦ οὔρου οἱ ἄνθρωποι οὔτοι ἐπώνυμοι ἐγένοντο· καλέονται γὰρ δὴ ² Ἄτλαντες· λέγονται δὲ οὔτε ἔμφυχον οὐδὲν σιτέεσθαι οὔτε ἐνὴπνια ὄραν.

185. Μέχρι μὲν δὴ τῶν Ἀτλάντων τούτων, ³ ἔχω τὰ ὀνόματα τῶν ἐν τῇ θερύῃ κατοικημένων κατὰ λέξαι· τὸ δ' ἀπὸ τούτων, οὐκέτι. Διήκει δ' ὡν ἡ θερύῃ μέχρι Ἡρακλήων ⁴ σηγλέων, καὶ τὸ ἔξω τούτων ⁵ ἔστι δὲ ⁶ ἄλλος τε μεταλλῶν ἐν αὐτῇ διὰ δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ ⁷

care se numesce Atlas; (el) este subțire și rotund din tóte părțile: se pretinde că el este așa de înalt încât nu i se póté vedea virful, căci pe acesta nu 'l părăsese nourii nici vara nici iarna; cei din localitate ȕice că acest (munte) este »Stil-pul cerului«. Dela muntele acesta își au luat și locuitorii aceștia numele; ei se numesc deei Atlanți; se ȕice că ei nu mănâncă nimic din cele ce au viață și nu ved visurí.

185. Până la Atlanții aceștia am putut spune numele (popórelor) carí locuesc (d'a lungul) malului de nisip; dar mai de parte de aceștia nu mai pot. Malul însă (acesia de nisip) se întinde până la colónele lui Ercul și chiar dincolo de a-

¹ τὸν κίονα τοῦ οὐρανοῦ. Unele ediții omit pe τὸν, dar l'am menținut în fața autorității tutulor edițiilor moderne celor mai bune, deși cred că acest articol slăbesce sensul frazel. Expresiunea κίον οὐρανοῦ, aplicată muntelui său gigantului Atlas, se găsește întrebuințată de Eschil (Prometeu legat, vers. 357).

»πρὸς ἐσπέρους τόπους
»ἔστῃκα, κίον' οὐρανοῦ τε καὶ χθονός
»ἴμοιον ἐρείδων«.

Pindar (Pith. I. 19) o aplică muntelui Etna.

² δὴ. Particula acésta este omisă în patru manuscrise; cred însă că trebuie menținută, cum fac edițiile cele mai autorizate, pentru că indică reluarea firului întrerupt al narațiunii; acesta este și usul ce Erodót face obicinuit de densa; deci locul ei aici ar fi natural.

³ Μέχρι μὲν δὴ τῶν Ἀτλάντων τούτων. Am ajuns aci la limita cunoscințelor lui Erodót despre popórele libice, pentru că comercanții din gura căror el a cules aceste informații nu pătrundeau mai departe ca să caute sare.

⁴ Ἡρακλήων. Am preferit ca tot d'auna forma ionică formei Ἡρακλίων care se găsește în multe ediții.

⁵ καὶ τὸ ἔξω τούτων. E de observat că Erodót scia perfect de bine că cóssta Libiei se întindea și dincolo de colónele lui Ercul.

⁶ ἔστι δὲ. În loc de ἔστι δὲ unele ediții, atât aci cât și în Cartea II la cap. 171, au ἐν δὲ urmând două texturí manuscrise carí glăsuiesc așa. Însă în majoritatea manuscriselor vedem scris ἔστι δὲ, menținut și de cele mai autorizate ediții moderne.

⁷ διὰ δέκα ἡμερῶν ὁδοῦ. Nu e nevoie mi se pare să traducem, cum väd că fac Rawlinson și alții, »la fie care distanță de câte ȕece ȕile«: cred că

καὶ ἄνθρωποι οἰκόντες. Τὰ δὲ οἰκία τοῦτοις· πᾶσι ἐκ τῶν ἄλλων γόνδρων οἰκοδομῆται. ¹ Ταῦτα γὰρ ἤδη τῆς Λιβύης ἀνομβρᾶ ἐστὶ· οὐ γὰρ ἂν ἐδυνάτο ² μένειν οἱ τοῖχοι ἐόντες ἄλλοι, εἰ ἔε. Ὁ δὲ ἄλλος αὐτόθι καὶ λευκός καὶ πορφύρεος τὸ εἶδος ³ οὐρύσσεται. Ὑπὲρ δὲ τῆς ὀφρύης ταύτης, τὸ πρὸς νότον καὶ μεσόγαιαν τῆς Λιβύης, ἐρήμος καὶ ἀνυδρος καὶ ἄθηρος καὶ ἀνομβρος καὶ ἄξυλός ἐστι ἡ χώρα ⁴

cestea; iar d'a lungul lui, la o distanță de zece zile drum, se află o mină de sare și ómeni cari locuiesc (acolo). Casele tutulor acestora sunt construite cu bulgări de sare. Căci în aceste părți ale Libiei nu plouă nici o dată: de óre ce daca ar ploa nu ar putea să reziste zidurile de sare. Sarea care se scóte de aci este de două feluri, și albă și purpurie. Dincolo

aci e vorbă numai de o singură distanță de zece zile, întocmai cum am avut mai sus aceeași expresiune de repetite ori. Aceste zece zile sunt socotite de Erodot pornind dela Atalanți. Heeren crede că Erodot din nesciință scurtéază distanța și că el face alusie aci la minele saú ocele de sare dela Tegazah, descrie de Leon Africanul și situate la douăzeci de zile de la Timbuctu pe drumul caravanelor ce merg spre Maroc.

¹ Τὰ δὲ οἰκία τοῦτοις· πᾶσι ἐκ τῶν ἄλλων γόνδρων οἰκοδομῆται. Natura uscată a cliimei, unde putem șice că nu plouă de fel, și inlesnirea cu care se lucréază sarea, fac ca bulgării de sare să devie materialul de construcție preferit de locuitorii chiar pietrei care abundă în aceste regiuni. O multime de istorici și de călători, atât anticii cât și moderni, confirmă cele spuse aci de Erodot: astfel Plin (H. N. V. 5) ne vorbește despre colibele de sare ale popórelor africane de pe marginea marelui pustii: «domos sale montibus suis exciso, ceu lapide construunt». Strabon (XVI, 3), descrie un oraș, Gereea sau Gerra, construit numai cu sare. Un călător, Batula, vorbește despre casele din Tegazah ca fiind zidite cu sare și acoperite cu piei de cămilă. În fine și călători moderni, precum sunt Hamilton și Oudney, ne spun despre casele de sare ale acestei părți a Africei. Cât pentru natura uscată a cliimei care permite unor astfel de construcțiuni să dăinuiescă, veđi Humboldt (Aspectele naturii, Vol. I, p. 3, ediția Tischendorf).— În loc de οἰκοδομῆται, care este forma plurală, ar fi fost mai elasic după neutrul τὰ οἰκία ca Erodot să fi scris οἰκοδομηται, propus chiar de Bredoviu.

² ἐδυνάτο. Unele ediții au ἤδυνάτο.

³ ὁ δὲ ἄλλος αὐτόθι καὶ λευκός καὶ πορφύρεος τὸ εἶδος. Leon Africanul șice despre sarea minerală a acestei părți a Libiei: «Africa potiori ex parte aliud sal non habet, præter id quod ex specum salinis velut marmor aut gessum candidi, rubei et cinericii coloris effoditur.» Avem și în ocele noastre sare roșie, dar această nu e o varietate deosebită ci numai o calitate inferióră saú mai puțin pură de sare, căci, fiind disolvată și rafinată, ea devine albă ca zăpada. Iată zece D-rul Shaw spune că sarea dela muntele Hadefa este roșiatică, dar partea care se disolvă de ape din munți are aparența zăpedii de albă ce e. Putem constata și noi acelaș fenomen în depozitele de sare disolvată de piraiele din munții județului Râmnicul-Sărat, lângă Jitia. Tot D-rul Shaw ne spune că sarea dela Levotania și dela Gebel-Minis este cenușie bătând puțin în albastru. (Călători, pag. 229).

⁴ Ὑπὲρ δὲ τῆς ὀφρύης ταύτης, τὸ πρὸς νότον καὶ μεσόγαιαν τῆς Λιβύης, ἐρήμος καὶ ἀνυδρος καὶ ἄθηρος καὶ ἀνομβρος καὶ ἄξυλός ἐστι ἡ χώρα. Neapărat că Erodot aci face alusie la marea pustii al Saharei. Întocmai ca descriitorii moderni de abia acum o sută de ani, el exageréază orórea și pusticitatea acestei întinderi imense de nisipuri. Noțiunea despre această îngrozitoare singurătate și despre sterilitatea ei provine, cum ob-

καὶ ἰκμάδος ¹ ἐστὶ ἐν αὐτῇ οὐδέν.

186. Οὕτω μὲν ² μέχρι τῆς Τριτωνίδος λίμνης ἀπ' Αἰγύπτου νομάδες εἰσὶ κροσφόροι τε καὶ γαλακτοπόται Λίβυες ³ καὶ θηλέων τε βοῶν οὗ τι ⁴ γεύμενοι, διότι περ οὐδὲ Αἰγύπτιοι ⁵ καὶ ὅς οὐ τρέφοντες. ⁶ Βοῶν μὲν νῦν θηλέων οὐδ' αἱ Κυρηναίων γυναῖκες δικαιοῦσι πατέεσθαι διὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ Ἴσιν, ἀλλὰ καὶ νηστείας αὐτῇ καὶ ὀρθὰς ἐπιτελοῦσι ⁷ αἱ δὲ τῶν Βαρ-

de malul acesta partea locului spre miadă-și și spre interiorul Libiei este pustie, lipsită de apă, de fiare, de plăe și de copaci; acolo lipsește cu desăvârșire ori-ce umezleală.

186. Astfel dela (hotarul) Egiptului și până la lacul Tritonis Libienii sunt nomazi și se nutrește cu carne și cu lapte; carne de vacă însă ei nu mănâncă pentru acelaș cuvint pentru care (n'o mănâncă) nici Egiptenii; porci nu cresc. Chiar femeele din Cirene condamnă mănecarea carnei de vacă, și acesta din cauza Isidei egiptene pe care

servă Humboldt, din ceea ce tocmai drumurile principale ale caravanelor, adică acela de la Murzuk spre lacul Tchad și acela dela Inshalah spre Timbuctu, treceau tocmai prin părțile cele mai aride și singuratiche. De fapt însă această întindere fără margini de nisip posedă și apă și fiare și vegetație; ea se împarte în diverse platurii și are prin urmare locuri mai jos și părți mai ridicate în care se află deluri isolate și stânci. În părțile mai jos curg de multe ori pârae care nu se varsă nicăiri ci dispar prin faptul evaporatiunii. În vecinătatea acestor ape se află o vegetație de mărăcini și de ierburii grase care cresc în pileuri. Wilkinson ne dă chiar o listă a florilor din Sahara: această floră coprindte plantele *Shea Lucasii*, *Artemisia Judaica et inculta*, *Spartium monospermum*, *Hadthium spinosum*, *Atriplex halimus*, o varietate de *Salicornia*, *Methuamul* și alte ierburii diverse care răbdă lipsa de apă. Afară de acesta nu e absolut peste tot numai nisip; din când în când călătorul întâlnește oasise unde cresc palmieri și palmieri datieri în mare abundență. Apă în adevăr e foarte puțină și plăia este aproape necunoscută; fauna este destul de variată, mai ales gazele, struți și asini sălbatici. Leul Saharei este un mith, după cum ne spune Carethe (*Exploration de l'Algérie* Vol. II, p. 126—129).

¹ ἰκμάδος. Găsim cuvintul acesta în acelaș sens în Cartea III, Cap. 125. Sensul este „humor” sau umezleală, dar luat în înțeles de umezleală necesară și bine-făcătoare.

² Οὕτω μὲν. Aci Erodot urmăzează cu descrierea popoarelor libiene de pe coastă, descriere întreruptă la finele Capitolului 180.

³ γαλακτοπόται Λίβυες. Rawlinson dice că în nordul Africei apa este așa de sărată încât nu se bea cu înlesnire și că de aceea laptele formeză băutura principală a indigenilor. Pasagiul acesta ne amintesece unul analog în Ipoerat, (despre aer, apă și localitate, § 94) în care acest medic, vorbind despre Scifi, dice: αὐτοὶ δ' ἐσιβίουσι κροία ἐρβία καὶ πίνουσι γάλα ἱππων.

⁴ οὗ τι. În loc de οὗ τι găsim în câteva ediții οὕτω: care e fals și nu are sens.

⁵ διότι περ οὐδὲ Αἰγύπτιοι. Vezi mai sus Cartea II, Cap. 41.

⁶ καὶ ὅς οὐ τρέφοντες. Vezi mai sus Cartea II, Cap. 47. Nici Egiptenii nici Etiopienii, nici Indienii nu mănecău carne de porc, considerând-o ca Ebreii necurată.

⁷ Βοῶν μὲν νῦν θηλέων οὐδ' αἱ Κυρηναίων γυναῖκες δικαιοῦσι,

καίων γυναῖκες οὐδὲ βῶν πρὸς τῆσι
βουσί γέρονται. Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω
ἔχει¹.

187. Τοῦ δὲ πρὸς ἑσπέρας τῆς Τρι-
τωνίδος λίμνης οὐκέτι νομάδες εἰσι
Λίβυες,² οὐδὲ νόμοισι τοῖσι ἀποῖσι:

încă o cinstesc cu posturi și
cu sərbători; femeele din Barca
se abțin nu numai (de carne)
de vacă dar încă și (de carne)
de porc. Ajunge atita asupra
acestui subiect.

187. La apusul lacului Tri-
tonis Libienii nu mai sunt no-

παρέσθαι διὰ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ Ἴσιον, ἀλλὰ καὶ νηστηγίας ἀρετῆ καὶ
ὀρετάς ἐπιτελέουσι. Din multe pasagiuri ai poezilor și ai scriitorilor din an-
tichitate, ca Pindar (Pith. IX, 109), Calimach (Himn. Apol. 85—87), Pacho și
alții, precum și din monumentele ce ne mai rămân dela Cirene și dela Barca,
putem conchide cu destulă siguranță că coloniile elini, cari se stabiliră pe coasta
Libiei, adoptară în mare parte moravurile și chiar religia locuitorilor indigeni.
Astfel, ca să dăm numai câte-va exemple, regeii lor luară numele de Batus, ceea
ce în limba indigenă înseamnă »rege». (Vezi mai sus Cap. 152). Pe mormin-
tele rămase din Cirene, unde se află reprezentații locuitorii acelei cetăți, por-
tul persoanelor reprezentate are o mare analogie cu acela al locuitorilor din
Fezzan. (Vezi călătoriile lui Pacho). Mai jos (Cap. 189) Erodot ne spune că ca-
rul cu patru cai fu adoptat de Elinii dela Libienii. Asemenea Cirenienii nu ar-
deau pe morții lor, după obiceiul Elinilor, ci îi îngropau după obiceiul indigen,
și Hamilton (Wanderings, p. 65) descrie mormintele, sau mai bine zis cimiti-
rele Cirenienilor, unde nu s'au găsit urne cinerarie ci sarcofagiuri ridicate în caturi
de câte 10 și chiar 12. Aceste morminte erau săpate în stâncile de sub delu-
rile d'asupra căror se ridica orașul. Nu e dar de mirare ca Elinii, când adoptară
moravurile indigenilor, să fi adoptat în parte și credințele lor religioase și ca
cultul Isidel, venit din Egipt, să fi fost adoptat și la Cirene. Tot asemenea și
cultul lui Amon și al lui Serapis, divinități africane, au fost confundate în co-
loniile eline, cu acela al lui Ios sau Zeus.—În loc de παρέσθαι găsim în unele
ediții ἔπεισθαι, în contra autorității manuscriselor. Asemenea în loc de ἐπιτελέουσι
se găsește ἐπιτηδύουσι. Ediția lui Blakesley are νηστηγίας în loc de νηστηγίας.
Prefer însă forma din urmă ca mai în acord cu dialectul lui Erodot.

¹ Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω ἔχει. Literalmente: »astfel sunt dar lucrurile ace-
stea, adică »astfel este descrierea acestei localități și al acestor popoare. O tra-
ducere textuală însă nu ar exprima sensul adevărat al autorului. Avem aci, pur
și simplu, o formulă adoptată pentru congedierea unei narațiuni care precedă
și începea un subiect în total deosebit; de aceea am tradus: »ajunge atâta
asupra acestui subiect».

² πρὸς ἑσπέρας τῆς Τριτωνίδος λίμνης οὐκέτι νομάδες εἰσι Λί-
βυες. S'a creștut de unii că Erodot în pasagiul acesta nu e în acord cu
ceea ce a zis mai sus despre Ausii cari sunt la apusul lacului Tritonis și pe
cari îi numește nomazi la cap. 181. Erôrea pare mai mult a fi nu aci ci la Cap.
180 și 181 în faptul clasării Ausilor și a Machlilor în categoria nomazilor. Nu
trebuie însă să fim prea severi cu critica noastră, căci la capitolele de mai sus 180
și 181 Erodot nu înțelege prin »νομάδες» ceea ce înțelege aci, adică un popor fără
patrie: el înțelege acolo numai un popor care își muta corturile la mici distanțe,
dar tot în aceeași regiune. Chiar din descrierea Ausilor și a Machlilor e evident
că Erodot nu i considera ca niște nomazi în strictul sens al cuvântului, căci
ne spune că locuia pe marginea lacului, lucru care deja indică o fixitate in-
compatibilă cu un caracter pur nomadic; pe urmă el ne spune că divinitatea
pe care aceștia o adorați era »ἀβήγηνος» expresiune cu totul neaplicabilă di-
vinității unui popor nomad. Ceea ce înțelege în adevăr Erodot prin acest pa-
sagiul este că Libia, la răsăritul lacului Tritonis, este regiunea raselor nomade
și că dincolo de acest lac nu mai sunt adevărați nomazi ci numai triburi cari
își muta locuința în limitele unei regiuni determinate.

χρεώμενοι, οὐδὲ κατὰ τὰ παιδιά ποιῶντες οἷόν τι καὶ οἱ νομάδες ἐδόχασι ποιέειν· οἱ γὰρ δὴ τῶν Λιβύων νομάδες, (εἰ μὲν πάντες, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως τοῦτο εἰπαι.)¹ ποιῶσι δὲ αὐτῶν συγχοὶ τοιάδε· τῶν παιδίων τῶν σφετέρων, ἐπεὶ ἀν τετραέ-
 τεα γένηται, οἷσπῃ² προβάτων καί-
 ονσι τὰς ἐν τῆσι κορυφήσι φλέβας·³
 μεταξέτεροι δὲ αὐτῶν, τὰς ἐν τοῖσι
 κροτάφοισι·⁴ τοῦδε εἶνεκα, ὡς μὴ
 σφας ἐς τὸν πάντα χρόνον καταρ-
 ρέον φλέγμα ἐκ τῆς κεφαλῆς δη-
 λῆται. Καὶ διὰ τοῦτο σφας λέγου-
 σι εἶναι ὀμηροτάτους⁵. Εἰσι γὰρ
 ὡς ἀληθῆος οἱ Λίβυες ἀνθρώπων
 πάντων ὀμηροτάτοι, τῶν ἡμεῖς ἴδ-
 μεν·⁶ εἰ μὲν διὰ τοῦτο, οὐκ ἔχω

mađi, nu aũ aceleași obiceiuri (ca nomadii) și nu fac copiilor cele ce în genere le fac nomadii; căci nomadii din Libia — dacă nu toți, ceea ce nu pot afirma în mod pozitiv — (cel puțin) o mare parte dintr'ênșii, fac cum urmèzũ: când copiii lor ajung la virsta de patru ani, ei ard vinele din creștetul capului lor cu o tufã grasã de lãnã de ôe; cãți-va din ei (ard vinele) de la tẽmpe: acẽsta pentru ca (pe urmã) în tot cursul (vieții lor) sã nu i supere vre o materie care s'ar scurge din cap. Și de aceea ñice ei cã sunt cei mai sãnãtoși (ómeni). În adevêr,

¹ εἰπαι. Unii seriũ greșit εἰπείν.

² οἷσπῃ. În loc de οἷσπῃ: »grãsimea» sau necurãtenia care se gãsesce în lãnã nespãlatã, în alte cuvinte seul provenind din sudôrea oilor cu care este lãnã impregnatã. Cuvântul derivã probabil dela ñis, deși gãsim în Ipcrat expresia οἷσπῃ αἰγός, dar acẽsta probabil prin extensiune. În cãteva ediții gãsim forma normalã οἷσπῃ. Lãnã astfel nespãlatã și imbuibatã cu grãsimea și seul natural, arde mai bine, se înțelege, de cãt lãnã curãtitã.

³ καίονσι: τὰς ἐν τῆσι κορυφήσι φλέβας. Acest sistem de cauterizare existã și astãzi în aceste pãrți ale Africei, numai cã se face cu un fier roșu. Denham în cãlãtorile sale ñice cã Arabii considerã acẽsta ca o panacee în contra tutulor bôlelor. D-l Layard a observat acelaș obiceiũ rãspândit la Arabii din Mesopotamia și Ipcrat (de aere, aquã, etc.) ne spune cã el se practica și în Scitia.

⁴ τὰς ἐν τοῖσι κροτάφοισι. Dupã τὰς se subînțelege φλέβας. E curios cã în douã manuscrise gãsim erôrea τῆσι în loc de τοῖσι. Ea provine pôte din faptul cã τῆσι: de mai sus a înșelat pe copist, dar e curios ca aceeași erôre sã se repete în douã manuscrise carũ nu sunt copiate unul de la altul.

⁵ διὰ τοῦτο σφας λέγουσι εἶναι ὀμηροτάτους. Mai sus în Cartea II, la Cap. 77, Erodot este consecinte cu ceea ce afirmã aici și ñice: »εἰσι μὲν γὰρ καὶ ἄλλως Αἰγύπτου μετὰ Λίβυας ὀμηροτάτοι: πάντων ἀνθρώπων». În pasajul acesta citat vedem o altã formã de superlativ al adjectivului ὀμηρός, formã care și ea este controversatã de douã manuscrise din cele mai importante și de douã altele mai recente unde se serie ὀμηρότεροι; astfel avem trei forme a acestui superlativ și anume ὀμηρότατος, ὀμηρόστατος și ὀμηρότερος; acẽsta din urmã fiind cea mai normalã, derivatã direct de la ὀμηρός. Întru cãt privește construcția frazei, și anume acusativul cu infinitivul unde ne am fi așteptat la nominativ, veđi exemple în Cartea I la Cap. 34, în Cartea II la Cap. 2 și în Cartea IV la Cap. 94.

⁶ Εἰσι γὰρ ὡς ἀληθῆος οἱ Λίβυες ἀνθρώπων πάντων ὀμηροτάτοι: τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. Cãlãtorul Lyon, vorbind despre Tuaregi, în general considerã și ca descendenții Libienilor lui Erodot, îi descrie astfel: »Ei constitue rasa cea

ἀπρεκέως εἶπαι, ὑγιηρότατοι δ' ὄν¹
εἰσὶ. Ἦν δὲ καίουσιν² τὰ παιδία
σπάσμιος ἐπιγένηται, ἐξέρχεται σφι
ἄλως τράγου οὖρον³ σπείσαντες
ῥύονται σφρα⁴ λέγω δὲ τὰ λέγουσι
αὐτοὶ Λίβυες⁵.

188. Θυσίαι δὲ τοῖσι νομάσι
εἰσὶ αἷδε ἐπεὶ τὸν ὅπως ἀπάρχωνται
τοῦ κτήνους, ῥιπτέουσι ὅπερ τὸν
δόμον⁶ τοῦτο δὲ ποιήσαντες ἀπο-
στρέφουσι τὸν ἀρχένα αὐτοῦ⁷. Θύ-

d' între toți ómenii pe care îi
cunosc eu, Libienii sunt cei
mai sănătoși; dacă acésta o
fi cauza, nu pot spune în mod
positiv, nu e mai puțin adevărat
însă că ei sunt cei mai sănătoși.
Dacă însă pe când îi ardū s'ar
întêmpla ca copiii să aibă spas-
muri, ei au găsit un remediu;
(ii) stropesc cu urină de capră
și (astfel) îi vindecă; eu nu re-
pet (aci) decât cele ce le spun
Libienii însuși.

188. Iată (acum și) cari sunt
sacrificiurile (ce le obicinuesc)
nomașii (din Libia): începând
cu urechia victimei o (tae și o)
asvirlă peste podul casei; după

»mai superbă de ómenii pe care i-am vădut în viața mea, sunt înalți, drepti și
»frumoși; mai departe descrie cum medicinile sunt necunoscuté la densusi,
ceea ce dă loc la presupunerea că bólele sunt asemeni aproape necunoscuté.

¹ ὄν, corespunde aci cu nihilominus în limba latină, întocmai ca în Car-
tea III la Cap. 80 »ἐλέγθησαν ὄνε.

² καίουσιν. Acest dativ se referă póte, dice Baehr, la ἐπιγένηται care
cere acest cas precum se póte observa și în pasagiurile analóge din Cartea
VIII, Cap. 13 și 37. Wanowski însu consideră acest dativ ca singurul exem-
plu al unui dativ absolut într'un sens timporal în totă literatura elină. În tra-
ducerea latină ce o dá Creutzer »si vero ipsis urentibus pueros inciderit con-
vulsio« el referă acest dativ la »οὶ Λίβυες«. Acéstă din urmă ipotesă mi se pare
a fi cea mai naturală și pentru aceea am și adoptat'ο aci în traducere pe când
opinia lui Wanowski mi se pare cam arbitrară și grea de admis.

³ τράγου οὖρον. Urina de capră conține multă sare volatilă sau amoniac,
întrebuințată și astăzi ca cel mai puternic restorativ. Aceeași esență se ex-
trage și din córna cerbului sub numele de »sel anglais«, pe englezește »harts
horn«.

⁴ σφρα, se referă la τὰ παιδία.

⁵ λέγω δὲ τὰ λέγουσι αὐτοὶ Λίβυες. Veđi mai sus la Cap. 173 aceeași
expresiune indicând că autorul nu ia răspunderea unei afirmațiuni care i se
pare suspectă, ci referă pe cititor la sursa originală de unde a cules infor-
mațiile lui.

⁶ ὅπερ τὸν δόμον. Rectificările lui Reiskius ὅπερ τὸν ὄμον »peste umere
sau ὅπερ τὸν θωμόν »peste altar«, sunt cu totul inutile: ei asvirlău urechia
tăiată în sus peste casă. Putem compara acésta cu asvirlirea în aer a brațului
drept al victimelor umane la Sciți. (Veđi mai sus, Cap. 62).

⁷ αὐτοῦ. Cu totul greșită este rectificarea propusă de Pauvius de a se ceti
aci »αὐτῶν« în loc de »αὐτοῦ«: acésta ar însemna că sacrificatoriî își întorecâu
capul de la victimă. Ceea ce autorul voește să ne spună este că victima nu se
tăia dar că i se sucia gítul.

ουσι δὲ ἥλιω καὶ σελήνῃ μούνοισι.¹
 Τούτοις μὲν νῦν πάντες Λίβυες
 θύουσι· ἀτὰρ οἱ περὶ τὴν Τριτωνίδα
 λίμνην νέμοντες τῇ Ἀθηναίῃ μάλιστα,
 μετὰ δὲ, τῷ Τρίτωνι καὶ τῷ
 Ποσειδέωνι.

189. Τὴν δὲ ἄρα ἐσθῆτα καὶ
 τὰς αἰγίδας τῶν ἀγαλμάτων τῆς
 Ἀθηναίης ἐκ τῶν Λιβυοσέων ἐποίησαντο οἱ Ἕλληνες· πλὴν γὰρ ἦ
 ὅτι² σκυτίνη ἢ ἐσθῆς τῶν Λιβυοσέων ἐστὶ, καὶ οἱ θύσανοι³ οἱ ἐκ
 τῶν αἰγίδων ἀντῆσι οὐκ ὄφεις εἰσι,
 ἀλλὰ ἰμάκτινοι, τὰ δὲ ἄλλα πάντα
 κατὰ τὸντὸ ἐσταλταί. Καὶ δὴ καὶ
 τὸ ὄνομα κατηγορεῖ, ὅτι ἐκ Λι-

ce au făcut această succese gitul (animalului). Ei nu sacrifică de cât sórelui și lunei. Toți Libienii sacrifică acestor (divinități); cu tóte că aceia cari locuiesc împrejurul lacului Tritonis, (sacrifică) mai ales Atenei și după aceea lui Triton și lui Poseidon.

189. Elinii au împrumutat de la femeele libiene îmbrăcăminte și egidele statuelor Atenei; căci excepțiune făcută de faptul că îmbrăcăminte femeelor libiene este de piele și de faptul că ciucurile cari (atîrnă) de la egidele lor nu sunt șerpi dar curele, în tóte cele lalte prîvințe (aceste porturi) se a-

¹ Θύουσι δὲ ἥλιω καὶ σελήνῃ μούνοισι. În deobște în Libia cultul elementelor și al corpurilor cerescei era răspândit întocmai cum era și la Fenicienii și la Cartaginezii. Cultul Minervei (Astarte) al lui Triton și al lui Neptun care exista pe malurile lacului Tritonis nu era alt ceva de cât cultul elementelor, cult foarte legat cu acela al corpurilor cerescei, de ôre-ce era consecința unui asemenea cult și constituia cu el religia naturală a omului lăsat în prezența firei, adică simbolisa cultul puterilor prin cari natura se manifestă.

² πλὴν γὰρ ἦ ὅτι. În latinesce s'ar dice »praeterquam«. Avem mai sus la Cap. 61 γῶρις ἦε luat în acelaș sens.

³ οἱ θύσανοι. Acestea sunt ciucurile cari atîrnă în jos. — Veđi și în Iliada lui Omer, Cartea II, vers 448. Chiar astăzi femeele din Africa pórta un fel de brîu de la care atîrnă niște ciucuri de piele și nu e cu neputință, cum observă

Wilkinson, ca aceste ciucuri să fi sugerat idea garnisirii cu șerpi a egidei Minervei. Astăzi fetele din Etiopia nu pórta alteva pe ele de cât un brîu compus din curele cari atîrnă până la jumătatea cracilor, ca în vigneta de față. Brîul muerilor noastre din Banat, deși e de lână, are o ôre-care analogie cu acești θύσανοι, cu tóte că în portul Bănătenelor el înlocuiesce fotele din costumul țărancelor noastre și vine pe d'asupra fusteii. Curelele de piele jöcă un mare rol ca ornamentație la tóte popórele primitive și nomade. Țiganii noștri le întrebuintează mult, astfel fac și țiganii din Spania. Aceștia din urmă, precum și Arabii împodobesc caii lor cu asemenea curele, cari atîrnă de căpestre, de șele și de hamurii și sunt cusute în general cu mărgelă, scoici și fel de fel de alte obiecte mai mult sau mai puțin fantastice. În sprijinul teoriei lui că egida garnisită cu șerpi pe care o pórta deitateea Atena în statuele și reprezentațiile arhaice mai ales ale ei derivă de la curelele de piele cari atîrnă de la cămașă, Blakesley ne spune că pe vasul panatenaic care este cel mai

vechiu monument pe care îl posedăm de pictură antică, se pot observa pe egida deitateii curelele în forma lor originală fără capete de șerpi.

βόης ἦκει ἢ στολή τῶν Παλλαδίων¹.
αἰθέας γὰρ περιβέλλονται ψιλὰς περι-
τῆν ἐσθῆτα θυσανωτάς αἱ Λίβυσαι,
καχυμέναις ἐρευθεδάνω² ἐκ δὲ
τῶν αἰθέων τουτέων αἰθίδας αἱ
Ἕλληνες μετωνόμασαν³. Δοξέει
δ' ἐμοὶ γε καὶ ἡ ὀλολογῆ⁴ ἐν ἱροί-

sământă. Ba chiar și numele
arată că îmbrăcămintea statuelor
lui Palas a fost importată din
Libia, căci femeele libiene poartă
pe d'asupra cămășilor lor piei
de capră curățite de pêr, tăiate
în ciucuri la margine și văpsite

¹ Καὶ δὴ καὶ τὸ ὄνομα καταγορεύει, ὅτι ἐκ Λιβύης ἦκει ἡ στολή τῶν Παλλαδίων. Blakesley, într'o notă asupra acestui pasagiū, observă cu multă dreptate că numele αἰθή este tot ce pōte fi mai elenic, astfel încât dacă costumul lui Palas Atena și numele de αἰθίς au fost împrumutate o dată în Elada din Libia, consecința logică ar fi că aceste femei libiene nu erau de rasă pură africană. Pe de altă parte poemele omerice, unde αἰθίς este descrisă ca fiind o particularitate al portului deștei Atena, sunt o probă că numele acesta era cunoscut pe cōsta Asiei mici mult timp înainte stabilirii lui Batus la Cirene. Din aceste premise Blakesley trage conclusia că e posibil ca Libienii pe cari îi a găsit Batus în Cirenaica să nu fi fost alt ceva de cât descendenții al unor vechi coloni din Asia mică, pōte din Caria, cari pe urmă fiind încorporați cu indigenii, au adoptat divinitatea locală îmbrăcând-o cu o cămașă de piele de capră la care au mai adăogat sentul și coiful elinesc. Dacă aceste așeșemiinte au avut loc cam pe la epoca lui Minos, atunci a avut timpul să fie reexportată în coloniile eline din Asia această divinitate cu portul ei modificat și cu ritual ei, înainte șilelor lui Omer. Ei cred dar că divinitatea aceasta a fost importată din Asia, atât în Libia cât și în Elada și că egida a primit un nume elinesc de la coloni forte vechi veniți în Cirenaica din Asia mică. Această origină asiatică a Atenei se pōte trasa în statuetele arhaice ale acestei divinități cari au ceva indian în înfășurarea lor și în surisul fix ce se vede pe fața lor. Acest stil indian e forte marcat pe statuetele de virgine ateniforme descoperite pe Acropola Atenei și conservate în muzeul acelei Acropole și la care pōte chiar că face alusie Erodot prin cuvintul Παλλαδίων.

² καχυμέναις ἐρευθεδάνω. ἐρευθεδάνος este »rubia tinctoria« din care poporele libiene extrageau o frumoșă colōre roșie numită »vermilion«. Rubia, în limba franceză »garance«, se găsește și astăzi pe cōsta Marmaricei și se întrebuițeză mult la văpsitul pieilor. La Tripolis papucii se văpsesc cu substanța aceasta. Chiar din timpul lui Erodot vedem că poporele din Africa aveau specialitatea gătirii și a văpsitului pieilor și astăzi pielea din Maroc, disă »marochin«, este forte căutată. Din Libia arta pielăriei trecu în Egipt și Rennel observă cu multă ingeniositate că această artă ajunsese acolo la mare perfecție; el citează pasagiul din Pentateuca (Exod XXV, v. 5) unde sunt descrise pieile de țap cu care era învâlit tabernacolul »piei de țap văpsite roșu« aduse de sigur de Israelitiți din Egipt. — Pentru forma perfectă pasivă a verbalui χρίω, καχυμέναις, avem iar un exemplu mai jos la Cap. 15.

³ μετωνόμασαν. Seris în câte-va texturi μετωνόμασαν. Acest verb însemnă a da un nume nou sau a preschimba un nume; deci aci se înțelege că Elinii aveau o altă denumire prin care desemnau egida înainte de a i aplica acest termen.

⁴ ὀλολογῆ, sau ὀλολογμός este un substantiv imitativ indicând strigătul ὀλ sau ἄλ pe care îl deosebește Rawlinson de strigătul ἐλ de la care derivă și verbul ἐλελεῖν. În această distincțiune, pe care o cred prea subtilă, Rawlinson dice că sunetul ὀλ era un strigăt de triumf, pe când acela de ἐλ era un strigăt de durere, așa că ὀλολεῖν însemna a striga de bucurie, pe când ἐλελεῖν însemna a se văeta. De la ἐλελεῖν Rawlinson derivă verbul latinesc »ululare« pe care îl găsim în Virgil, Eneida IV, vers 168. Nuanța, cum am dis, mi se pare prea subtilă; de ce nu ar deriva ululare de la ὀλολεῖν tot așa de bine ca de la ἐλελεῖν? E evident că »urla« derivă de la ululare și

σι¹ ἐνθαῦτα πρῶτον γενέσθαι· κάρτα γὰρ τάυτη χρέωνται αἱ Λιβύσσαι, καὶ χρέωνται καλῶς. Καὶ τέσσαρας ἵππους συζευγόναι παρὰ Λιβύων οἱ Ἕλληες μεμαθήκασι.²

cu roșu; de la pieile acestea de capră dar aū dat Eliniū o nouă denumire egidelor. Mi se pare iar că și strigătele (ce le avem) în rîturile sacre (ne) aū venit întâiū de acolo; căci femeele libiene le întrebuițeză, și încă le întrebuițeză bine. Asemeri tot de la Libieni aū învățat Eliniū să inhame patru caī (la car).

190. Θάπτουσι δὲ τοὺς ἀποθνήσκοντας οἱ νομῆδες κατὰπερ οἱ Ἕλληες, πλὴν Νασαμώνων. Οἷτοι δὲ κατημένους θάπτουσι³, φυλάσσοντες⁴, ἐπεὶν ἀπιῆ⁵ τὴν ψυχὴν. ὅπως μιν κατίσουσι, μηδὲ ὅπιτος ἀποθανέσθαι. Οἰκήματα δὲ σύμπηκτα

190. Nomađiī, afară de Nasamonī, ingrōpă pe morți intoemaī ca Eliniū. Aceștia (Nasamonii) îi ingrōpă ședînd și aū mare grijă cînd (cineva) își dă sufletul să 'l pue pe ședut, ca nu cumva să mōră culcat jos.

noi avem chiar strigătul de durere »*oliolo*«, contractat în »*aoleo*«, care pare mai înrudit cu ὄλ de cît cu ἔλ. Păreerea mea este că în realitate nu există deosebire între ἔλ·λίζειν și ὄλ·λίζειν și că sensul verburilor acestor, fie ele compuse cu rădăcina ὄλ, fie cu rădăcina ἔλ, însemnăză țipăt în genere de ori ce natură, fie de bucurie, fie de durere. La noi »*aoleo*« pōte fi o exclamație de durere cum pōte fi une ori și de mirare, ba chiar de bucurie. Evident că în cazul de față ὄλολογὴ indică un strigăt sau un cântec de triumf, ridicat în onōrea țeității Atena în cursul celebrării ritului ei. Omer descrie în versurile următōre acest cântec sau strigăt care se executa cu mânele ridicate spre cer:

»Αἰ δ' ὅτε νηὸν ἱκανὸν Ἀθήνης ἐν πόλει ἄρχοι,

»Τῆσι βύρας ὄϊζε Θεωὸ καλλιπάρχοις

»Αἰ δ' ὄλολογὴ πάσαι Ἀθήνη χείρας ἀνέσχοι.

(Iliada VI, 297—300)

¹ ἐν ἱεροῖσι. Două manuscrise aū varianta ἐπὶ ἱεροῖσι. Aci Erodot nu se referă în special la cultul Atenei, ci mai mult la cultul religioz în genere.

² Καὶ τέσσαρας ἵππους συζευγόναι παρὰ Λιβύων οἱ Ἕλληες μεμαθήκασι. Carul cu patru caī era cunoscut de Eliniū încă din epoca omerică (vedē Iliada VIII, vers 185 și Odisea XIII, vers. 81), prin urmare cu mult înaintea fundării coloniei eline din Cirene, așa că nu a fost introdus din Libia prin Cirenieni. În privința aceasta dar sãu Erodot se înșelă, sãu el presupune că ar fi existat legături între Libia și Grecia la o epocă anterioară scrierilor lui Omer. Rawlinson crede că quadriga sãu carul cu patru caī ar fi fost întrebuițată mai întâiū de Egipteni și că de la ei ar fi trecut în Libia și în Grecia.

³ οἷτοι δὲ κατημένους θάπτουσι. Locuitorii primitivi ai insulelor Canari, ne spune Prichard (»Natural history of man«, p. 267) popor de rasă pur africană, ingropău pe morții lor în picioare și cu un toiag în mână. Vechii Bretoni îi ingropău ședînd cu cōtele pe craci și cu capul rezemat de mână. Aceleași obiceiuri ne spune Eichhoff le găsim și în câte-va insule ale Polinesiei.

⁴ φυλάσσοντες. În acelaș sens ca φυλάξας la Cap 48 din Cartea I. Cuvîntul este explicat într'o vechie notă marginală cu sens de »επιτηρήσαντες«.

⁵ ἀπιῆ. Scris în ediția lui Long ἀπιῆ ca mai sus Cartea III, Cap. 72, unde vedem περιῆ în loc de περιῆ.

ἐξ ἀνθερίκων ἐνεριμένων¹ περὶ σχοί-
νους ἐστὶ, καὶ τὰτα περιρροητά.
νόμοισι μὲν τοιοῦτοις οὗτοι γρέ-
ονται.

191. Τὸ δὲ πρὸς ἐσπέρης² τοῦ
Τρίτωνος ποταμοῦ Αὐσίων ἔχονται
ἀροτήρες ἤδη Λίβυες καὶ οἰκίας
νομίζοντες ἐκτῆσθαι.³ τοῖσι οὖνομα
κείται. Μάξυες⁴ οἱ τὰ ἐπὶ δεξιᾷ⁵
τῶν κεραλέων κομῶσι.⁶ τὰ δ' ἐπ'
ἀριστερὰ κείρουσι τὸ δὲ σῶμα γρίον-
ται μίλιθ. Φασὶ δὲ οὗτοι εἶναι τῶν
ἐκ Τροίης ἀνδρῶν⁷. Ἢ δὲ χώρα
αἴτη τε καὶ ἡ λοιπὴ τῆς Λιβύης

Casele lor sunt făcute cu bețe
de asfodel împletite cu trestii
și sunt portative. Astfel dar
sunt moravurile acestora.

191. Dincolo de Ausî și la
apus de riul Triton mai sunt
Libieni plugari cari au obiceiul
de a avea case; ei se numesc
Maxi; lasă pèrul lor să crească
despre partea dreptă a capului
și rad partea stîngă. Corpul și-l
vâpsește cu roșu. Ei pretind că
sunt descendenți ai Troianilor.
Partea această de loc, ca și res-

¹ Οἰκήματα δὲ σύμπηκτα ἐξ ἀνθερίκων ἐνεριμένων. Am scris ἐνερι-
μένων cu Creutzer deși sunt mai multe manuscrise cari au ἐνεμένων pentru
că acest cuvînt derivă de la ἐνείρω (șes împreună) și că de obiceiul Erodot în
compoziție reține diftongul ε. Frasa se traduce de Schweighäuser în latinesee
astfel: »Domus illorum ex asphodelorum caulibus compactæ sunt inter-
textis junctis, suntque portatiles. ἀνθέρηξ este cōda sau bêtul care se ridică
din planta asfodelului la epoca înfloririi purtând florile lui cele albe, iar
ἀνθέρηκος este fructul acestei plante liliacee care crește în mare abundență săl-
batică în climile calde. În Grecia asfodelul înflorește la Martie și umple
dealurile și munții dinprejurul Atenei. O notă marginală ce s'a găsit pe un
manuscris explică cuvîntul astfel: »ἀνθερίκων: ὡν τοὺς κελούς φησὶ τῶν ἀπο-
δέλων, εἰσι δὲ εὐθρυνοί.». Aceste case, precum putem înțelege, erau în formă
de umbrelă sau coteluri mari, ce apăreau în contra sōrelui, sau cum spune
Hellenicus (Frag. Hist. Gr. I, 93) ὅσον σκιάς ἔνεκα.

² Τὸ δὲ πρὸς ἐσπέρης. Autorul aci urmēză cu descrierea popōrelor li-
biene de pe cōstă, intreruptă la Cap. 180. Ediția aldină are ἐσπέρην, ca și mai
jos τοῦτου τὸ πρὸς ἐσπέρην. Schweighäuser însă cu Gaisford recomandă geni-
tival ca fiind mai gramatical, cuvînt pentru care e și adoptat în cele mai
bune ediții.

³ οἰκίας νομίζοντες ἐκτῆσθαι. Drept contrast cu cei nomadi și cu aceia
cari au οἰκήματα περιρροητά.

⁴ Μάξυες. Acest popor se mai pomenește de Ecateu, care îl distinge de
Machmi: »εἰσι δὲ καὶ ἔτεροι Μάξυες καὶ ἔτεροι Μάξυες. Stefan din Bizanț îi
numește Μάξυες. Dacă admitem o afinitate între Maxi și Mazî, trebuie atunci să
credem că ar fi existând o legătură între numele acestui popor și acela de
»amazig« prin care Berberii din partea de miază-noapte a Atlasului descemnēză
limba pe care o vorbesc; cuvîntul »amazig« însemnēză la ei »nobil«. E posibil
că acești Maxi să fi fost tot de un neam și cu Machii despre cari se face
vorbă mai sus la Cap. 180.

⁵ τὰ ἐπὶ δεξιᾷ. Câte va ediții transformă aceste cuvinte într'un subs-
tantiv și scriu τὰ ἐπιδεξιᾷ, asemenea mai jos în loc de τὰ δ' ἐπ' ἀριστερὰ
scriu τὰ δ' ἀριστερὰ.

⁶ κομῶσι. Unii scriu κομῶσι și alții κομῶσι. La noi de multe ori țărani
își rad pèrul dinainte și îl lasă să crească lung pe dinapoi.

⁷ Φασὶ δὲ οὗτοι εἶναι τῶν ἐκ Τροίης ἀνδρῶν. Pindar, Pith. V, ne spune
că Antenor, fugăr din Troia, s'ar fi abătut întâiu pe cōstele Libiei, unde ar fi
fundat colonii înainte de a ajunge în Italia, locul stabilirii lui definitive.

ἡ πρὸς ἐσπερίην πολλῶ θηριωδεστέρη
 τε καὶ θαυτέρη¹ ἐστὶ τῆς τῶν νο-
 μάδων χώρας. Ἡ μὲν γὰρ δὴ πρὸς
 τὴν ἡῶ τῆς Λιβύης, τὴν οἱ νομάδες
 νέμουσι, ἐστὶ ταπεινὴ τε καὶ ψαμ-
 μώδης, μέχρι τοῦ Τρίτωνος ποτα-
 μοῦ² ἢ δὲ ἀπὸ τούτου τὸ πρὸς
 ἐσπερίας, ἢ τῶν ἀροτήρων, ὄρεινὴ
 τε κάρτα καὶ θαλάσσια καὶ θηριώδης·
 καὶ γὰρ οἱ ὄφεις οἱ ὑπερμεγάλεις
 καὶ οἱ λέοντες κατὰ τούτους εἰσι,
 καὶ οἱ ἐλέφαντές τε καὶ ἄρκτοι,³
 καὶ ἄσπίδες⁴ τε καὶ ὄνοι οἱ τὰ νέ-

tul Libiei spre apus, este mult
 mai locuită de fiare sălbatice și
 mult mai pădurösă decât partea
 uomașilor. Căci partea despre
 răsărit a Libiei în care locuiesc
 nomașii vine jos și nisipösă
 până la riul Triton; regiunea
 însă dincolo de acest (riū), spre
 apus, (adică) aceea a agriculto-
 rilor, este förte muntösă, pădu-
 rösă și plină de fiare: căci aci
 se găsește șerpii acela uriașii și
 leiți aceia (vestiții), precum și

¹ πολλῶ θηριωδεστέρη τε καὶ θαυτέρη. Partea acésta a Libiei co-
 respunde cu Tunisia de astăzi, și era reputată a fi locuită de fiare și de
 monștri. Probă despre acésta este împotrivirea la Roma în contra expediției
 consulilor Manlius și Regulus în Africa, un tribun cualificând-o chiar de «Africa
 portentosa» și spaima care a coprins pe soldații lui Regulus când sa'au apropiat
 de acele regiuni.

² Ἡ μὲν γὰρ δὴ πρὸς τὴν ἡῶ τῆς Λιβύης, τὴν οἱ νομάδες νέμουσι,
 ἐστὶ ταπεινὴ τε καὶ ψαμμώδης, μέχρι τοῦ Τρίτωνος ποταμοῦ. Acésta
 descriere a caracterului Libiei începând din fundul Sirtei micé și până la Nil,
 este cu desăvârșire exactă. Ea nu ar fi putut să fie mai bine făcută de un că-
 lător modern, având la dispoziția lui tóte resursele perfecționate ale științei
 geografice de astăzi, și contrastul între apusul și răsăritul regiunei Africeii sep-
 tentrionale este bine marcat. Partea apusană, și anume Marocul, Algeria și
 Tunisia este muntösă, are păduri și prin urmare e locuită și de fiare sălbatice;
 de la Tripoli încolo spre răsărit, munții se pierd cu totul și se transformă în
 deluri micé basaltice acoperite cu nisip și neavând elevațiunea necesară pentru
 a atrage umezélă. Avem dar în partea aceea un pustiū care se întinde până
 la Nil, ajungând spre nord până aproape de mare unde linia còstei e ceva mai
 fertilă pentru cuvintul că în vecinătatea mării plouă tot-d'auna mai mult.

³ οἱ ὄφεις οἱ ὑπερμεγάλεις καὶ οἱ λέοντες κατὰ τούτους εἰσι, καὶ
 οἱ ἐλέφαντές τε καὶ ἄρκτοι. Trebuie să observăm deosebirea între acele ani-
 male căror autorul a prepus articolul și acelea care nu'au. Acolo unde avem
 articolul, autorul a voit să apese și trebuie să traducem: «aci sunt șerpii aceia
 (despre cari am auzit atata) și leiți aceia» ș. c. l. Prin ὄφεις ὑπερμεγάλεις Ero-
 dot înțelege pitonii și boa constrictori. Diodor din Sicilia ne spune că aceștii
 șerpi se luptău cu elefanții chiar. Armata lui Regulus a fost, precum scim, spe-
 riată de un șarpe de felul acesta și oprită de el în trecerea ei peste riul Ba-
 gradas; acest șarpe n'a putut fi ucis decât cu ajutorul artileriei de resbel, adică
 a balistelor și catapultelor. Cât despre lei, ei abundă și astăzi în acésta parte
 de loc. Elefanții astăzi nu se mai găsește, însă scim din Plin (H. X. VIII, 1) că
 în vechime erau mulți: «Elephantes fert Africa ultra Syrticas solitudines et in
 Mauritania» și Hanno spune că se găsiău destui la capul Soloeis. Cartagineșii
 se serviaū de aceste animale în resbel. Despre urși e mare îndoială că ar fi
 existat vre o dată în acésta parte a Africeii, fiind clima prea caldă chiar în
 munții. E însă posibil să fi fost căți-va căci Virgil (Eneida V. 37), vorbește des-
 pre «pellem libystidos ursae».

⁴ ἄσπίδες. Șerpi a căror mușcătură era mortală și cari se numesc *hajé*
 astăzi în Egipt. Se țice că acesta fu șerpele cu care se otrăvi Cleopatra.

ρεα ἔχοντες¹ καὶ οἱ κνονόκεφαλοι,² καὶ οἱ ἀκέφαλοι οἱ ἐν τοῖσι στήθεσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, ὡς δὴ λέγονται γὰρ ὑπὸ Λιβύων,³ καὶ οἱ ἄγριοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἄγριοι, καὶ ἄλλα πλήθει πολλὰ θηρία ἀκατάψευστα⁴.

acei elefanți și urși, aspidelle (acelea) și asini având cornele; (aci mai sunt) și monștri cu cap de câne, și de aceea fără cap cari, după cum afirmă Libienii, aū ochii în pept, și bărbați sălbaticii și femeii sălbaticie, afară de o sumedenie de alte fiare cari nu sunt fabuloșe.

192. Κατὰ τοὺς Νομάδας δὲ ἐστὶ τούτων⁵ οὐδὲν, ἀλλ' ἄλλα τοι-

192. La Nomađi nu se află de acestia, dar alte feluri de

¹ καὶ ὄνοι οἱ τὰ κέρα ἔχοντες. Erodot probabil că descrie aci o varietate de antilopă numită »nilgau« comună în aceste părți ale Africei. Curios este usul articolului τὰ, ca și cum asinul ar avea din fire corne și că asinul european nu ar fi fost decât o varietate lipsită de corne. Un manuscris colafionat de Schweighäuser din secolul al 12-lea, care pare a avea multă legătură de afinitate cu marele manuscris din biblioteca din Paris, omite pe οἱ τὰ și scrie καὶ ὄνοι κέρα ἔχοντες: acest manuscris însă neavând ca autoritate destulă importanță nu am crezut justificată suprimarea, atât aci cât și în pasajul analog din capitolul următor, a acestor două cuvinte aflatore în edițiile cele mai autorizate.

² κνονόκεφαλοι. Pöte babunul, un fel de mămuță al cărui cap aduce puțin aminte un cap de câne. Întręga familie a babunilor este desemnată de naturaliști ca *cynocephali*.

³ ἀκέφαλοι οἱ ἐν τοῖσι στήθεσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες ὡς δὴ λέγονται γὰρ ὑπὸ Λιβύων. E greu de ghicit la ce animal se referă descrierea acęsta. Că nu e vorba aci despre o varietate a speciei umane, acęsta se deduce din faptul că acest animal este clasat între θηρία; pe de altă parte cuvintul στήθεσι: presupune o formă având o րre-care asemănare cu specia noastră; e posibil ca fapтура acęsta să fie pur o ficțiune sau un animal fabulos, și cred că însuși autorul nostru avea acęstă bănuială, precum o indică cuvintele ὡς δὴ λέγονται γὰρ ὑπὸ Λιβύων. Pöte iar ca ideea existenței unui astfel de animal să rezulte dintr'o represintație րre-care simbolică a vre unei deități locale. Nu știu până la ce punct gorilul nu va fi sugerat ideea unui animal acefal cu ochii și cu gura în pept, pentru că acest antropomorf, când șede în poziția lui obicinuată, lasă capul așa jos încât îl aduce în adevăr la nivelul pieptului și vędut pe dinapoi pare a nu avea cap de fel.

⁴ καὶ οἱ ἄγριοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἄγριοι, καὶ ἄλλα πλήθει πολλὰ θηρία ἀκατάψευστα. E clar că nu e vorba de րneni aci pentru că aceste ființe sunt prenumărate între fiare și cuvintul θηρία ajunge pentru a înlătura ori ce presupunere de natura acęsta. Comentatorii sunt fրrte dispuși a crede că aci autorul descrie un cuadruman, pöte gorilul, care are cea mai mare asemănare cu omul. E curios să comparăm cu acęstă descriere și pe aceea a călătorului Hanno care dice: »În fundul acęstui golf există o insulă întocmal ca cea dintăia, avcnd un lac intręnsa. Pe lacul acesta se află o altă insulă plină de sălbaticii (μεστὴ ἀνθρώπων ἄγριων). Cea mai mare parte sunt de sex femeesc și corpul lor este acoperit cu pրr, călăuđii noștri le dic »Gorillae«. Deși cercarăm să prindem pe bărbați, nu isbutirăm, căci fugiră scăpând în prăpăstii și apărându-se cu pietre. Prinserăm însă trei femei, dar ele atarar pe păzitorii lor cu dintii și cu mânele și nu voiră să ne urmeze. Le uciserăm dar și le jupuirăm aducęnd pieile lor cu noi la Cartagae.

⁵ τούτων. Unele ediții aū τούτων.

ἀδῆ· πύγαργοι, ¹ καὶ δορκάδες, ² καὶ
βουβάλλεις, ³ καὶ ὄνοι, οὐκ οἱ τὰ
κέρεα ἔχοντες, ⁴ ἀλλὰ ἄλλοι ἄποτοι
(οὐ γὰρ δὴ πίνουσι), ⁵ καὶ ὄρυες,
τῶν τὰ κέρα τοῖσι φοίνεσι οἱ πῆ-
χεες ποιεῖνται, ⁶ (μέγαθος δὲ τὸ
θηρίον τοῦτο κατὰ βούν ἐστί), καὶ
βασσάρια, ⁷ καὶ ὕαινα, καὶ ὕστρι-
χες, ⁸ καὶ κριοὶ ἄγριοι, καὶ δίκ-
τους, ⁹ καὶ θῶες, ¹⁰ καὶ πάνθη-

animale: antilope, gazele, bi-
voli și asiini, — nu de aceia cari
aũ córnelé, dar o altã (specie)
nebãutóre, cáci nu beaũ de fel, —
și oricĩ din ale cáror córnelé se
fac brațele citarelor, — mãrimea
acestui animal este ca al boului,
și vulpi și hiene, și arici, și
șapĩ sãlbaticĩ, și dictii și șacali,
și pantere, și borii și crocodili

¹ πύγαργοι. S'au emis diverse pãreși asupra felului de animal ce înțele-
geaũ Grecii prin denumirea acésta. Gãsim acest animal menționat în versiunea
Bibliei a celor șapte-deci (veđi Deuteronom, Cap. XIV, vers 5). În traducerele
moderne ale Bibliei cuvintul e interpretat bisoni, un fel de bivoli sau de bou sãl-
batic. Dacă Erodót ar fi înțeles însã un bou sãlbatic nu ar fi vorbit cred despre
bivoli sãlbatici tot în aceeași enumerare și prefer sã cred cã prin cuvintul a-
cesta, atãt el cât și Plin naturalistul (H. N. VIII, 54), înțeleg un cuadruped
de specia cerbilor. E dar probabil cã rãu s'a tradas în Biblie »bisoni« și cã
pigargul e un fel de antilopã. Aristot considerã pigargul ca o pasãre rãpitoare.
E evident cã aci e vorba de un cuadruped și nu de o pasãre și traduc prin
urmãre »antilopã«.

² δορκάδες. Mãi tôte manuscrisele aũ ζορκάδες. Numãi unul, cel din seco-
lul XII din Viena, are δορκάδες; cel Sancerstian are δορκίεις. Motivul pentru
care am scris δορκάδες pe basa unei singure autoritãți este cã forma ζορκάς
este fôrte puțin usitatã și cã la Capitolul 69 din Cartea VII, unde Erodót se
maf servã de acest cuvint, tôte manuscrisele fãrã excepție aũ δορκάδες.

³ βουβάλλεις. Nu cred cã aci e vorbã despre alt ceva de cât despre bivoli
deși Blakesley sustine cã e vorbã iar de un fel de câprioarã sau de antilopã.

⁴ ὄνοι, οὐκ οἱ τὰ κέρα ἔχοντες. Veđi nota 1, pagina precedentã.

⁵ ἄποτοι, οὐ γὰρ δὴ πίνουσι. Mãgarul sãlbatic rabdã setea mult timp.

⁶ ὄρυες τῶν τὰ κέρα τοῖσι φοίνεσι οἱ πῆχεες ποιεῖνται. Avem o
frasã analogã cu acésta ca construcție maf jos în Cartea VIII la Cap. 27: »ὅ
δὲ δεικνύει ἐγένετο τῶν γρημάτων ἐκ ταύτης τῆς μάχης οἱ μέγιστοι ἀνδριάντες οἱ
περὶ τὴν τρίποδα συνεστῶτες«. Cãte-va manuscrise aũ ὄρυες τῶν κατὰ κέρα,
s. c. l., în care ca trebuie sã traducem »din carl, întrã cât privește córnelé
lor, se face« s. c. l. Animalul ὄρυς era un fel de câprioarã cum e gazela. Aristot
il numește ὄρυς și Plin pe latinesce »oryx«. φοίνεσι, era un fel de lirã intro-
dusã în Grecia din Fenicia și care a pãstrat numele poporului de unde și traiea
origina, precum astãđi francesii numesc »une polonoise« un fel de îmbrãcãminte
femeécãsã care de sigur a venit din Polonia. Acest instrument se maf numia
și »λυροφοίνεσι« și il vedem reprezentat pe vase cu córnelé între douã córnelé.

⁷ βασσάρια. »Etimologicum magnum« dice: λέγεται βασσάριας ὅτι Κορη-
νίων ἢ ἁλώπηξ. Acésta pare a aratã cã în pasagiul de fașã autorul urmezã
o versiune curentã în Cirene. Cuvintul existã și astãđi în limba copticã și Ba-
chus era supranumit și Βασσαρῆς, adicã îmbrãcat cu piele de vulpe.

⁸ ὕστριχες. »Hystrix cristata« a lui Lineũ, un fel de ariciũ cu șepi lungi
din cari se fac condeie; acest animal abundã și astãđi în Africa septentrionalã
și Arabii mãnãncã carnea lui.

⁹ δίκτους. E peste putință sã scim ce animale înțelege Erodót prin δίκτους.
Lacedemonienii dedeaũ uleului acest nume, dar e clar cã aci e vorba de un
quadruped sau pôte încã de un reptil, dar nici cum de o pasãre, cáci nu e pro-
babil ca Erodót sã fi prenumãrat o pasãre în lista acésta de animale sãlbaticé.

¹⁰ θῶες. Plin (Istoria naturalã, Cartea VIII, Cap. 52), descrie acest animal

ρες,¹ και βόρνες,² και κροκόδειλοι
 ὄσον τε τριπήγεις χερσαίοι, τῆσι
 σαύρησι ἐμφερέστατοι,³ και στρουθοί
 κατάγαιοι,⁴ και ὄφεις σμικροί, κέρα
 ἐν ἑκαστος ἔχοντες⁵. Ταῦτά τε δὴ
 αὐτόθι: ἐστὶ θηρία, και τάπερ τῆ
 ἄλλῃ⁶, πλὴν ἐλάφου τε και ὄως
 ἀγρίου.⁷ ἔλαφος δὲ και ὄς ἄγριος
 ἐν Λιβύῃ πάμπαν οὐκ ἔστι.⁸ Μοῶν
 δὲ γένεα τριζά⁹ αὐτόθι ἐστὶ: οἱ
 μὲν διποδες¹⁰ κλέονται, οἱ δὲ ζεφέ-

de uscat până la trei coști lun-
 gime având mare asemănare cu
 șopârlele, și struți, și (nisce)
 șerpi mici având fie-care câte
 un corn. Tote aceste animale
 se găsesc aci, precum și acelea
 cari aparțin altor țări, cu excepția
 cerbului și al porcului sălbatic,
 căci cerbul și porcul sălbatic nu
 se pomenesc în nici o parte a Li-
 bieii. În părțile acestea se găsesc

care nu e altul de cât șacalul așa de comun în Asia mică, în insulele de pe
 coasta ei și pe coasta septentrională a Africei.

¹ πάνθηρες. Cuvier, după descrierea ce ne o dă Plin (Hist. Nat. VIII, 23)
 fiare! căreia i aplică acest nume, conchide că ea nu este tocmai ceca ce numim
 noi astăzi panteră, dar varietatea cunoscută sub numele de leopard, pe când
 παράλις este uncia, «felix uncia». Cu toate acestea traduc «pantere» ca să men-
 țiu cuvântul și cititorul poate înțelege leopardul dacă voesc.

² βόρνες. Asemenea ca și cu δίπους nu putem scrii despre ce animale e
 vorba, mai ales că nici un alt autor nu îi menționează.

³ κροκόδειλοι ὄσον τε τριπήγεις χερσαίοι, τῆσι σαύρησι ἐμφε-
 ρέστατοι. Un fel de șopirlă mare sau de iguana care se găsește și astăzi în
 Egipt și în Mauritania. Francezii o numesc «monitor terrestre d'Egypte» iar
 numele științific este «Lacerta scincus». Arabii îl deosebesc de crocodil, căruia
 îi dic Wurran-el-Bahr, prin numele de Wurran-el-Gebel sau «Wurran de
 munte». Acest reptil se mănâncă de unele triburi nomade.

⁴ στρουθοί κατάγαιοι. Păsări de pe jos, adică nesburătoare; termen a-
 plicat struților și mai sus la Cap. 175.

⁵ ὄφεις σμικροί, κέρα ἐν ἑκαστος ἔχοντες. Acești șerpi mici se gă-
 sesc și astăzi în mare număr în nisipurile Africei. Ei sunt cu atât mai periculoși
 cu cât, fiind prea veninoși și având aceeași coloră ca nisipul sub care se asc-
 und, nu se ved bine. «Serpens cerastis» este numele sub care acest șarpe este
 cunoscut de naturaliști. Erodot îl mai menționează în Cartea II, la Cap. 74.

⁶ και τάπερ τῆ ἄλλῃ. Ne găsim aci în fața unei mulțimi de variante.
 Editiile vulgate aveau ἄπερ τῆ ἄλλῃ. Două manuscrise în biblioteca din Paris
 au ἄλλα τῆ ἄλλῃ, ceea ce e evident e eronat și s'a corectat de Schweighauser în
 ἄλλα ἄπερ τῆ ἄλλῃ. Blakesley are και ἄπερ τῆ ἄλλῃ și avem ediții moderne cu
 και ἄλλα τάπερ τῆ ἄλλῃ, ceea ce e clar dar nesustinent măcar de o autoritate
 serioasă. Am adoptat aci textul lui Dindorf și al lui Dietsch primit de Creutzer.—
 Pentru unul expresiune τῆ ἄλλῃ însemnând «cele lalte țări ale lumii», vezi
 mai sus la Cartea III, Cap. 61 și la Cap. 1 din Cartea I. În cartea această, la
 Cap. 114, avem într'un sens mai restrins ἄλλῃ οὐδαμῇ.

⁷ πλὴν ἐλάφου τε και ὄως ἀγρίου. Cerbul se găsește astăzi în Africa,
 dar rar, și este înlocuit cu antilopa. E însă de presupus că Erodot se înșelă
 aci și că exista cerbi în această parte a lumii, mai ales că îi vedem reprezentat
 atât pe săpăturile egiptene cât și pe cele din Cirenaica. Mistrețul în adevăr nu
 există în părțile acestea de loc, dar se găsesc alte specii ale rasei porcine cum
 e de exemplu «pecariul».

⁸ ἔλαφος δὲ και ὄς ἄγριος ἐν Λιβύῃ πάμπαν οὐκ ἔστι. Aristot confirmă
 această (H. A. VIII, 28) și Plin (H. N. VIII, 51).

⁹ τριζά, pentru τρία. Vezi și în Cartea I la Cap. 171 și în Cartea IX la
 Cap. 85. Sofocles în Oedipus Col. vers. 479, dice: τρισσός πηγῆς. Autorul nostru
 întrebuintează tot astfel ὀδός în Cartea II la Cap. 76, în Cartea III la Cap. 32 ș.c.l.

¹⁰ διποδες. Nu incupe îndoiială că aci e vorba despre animalul cu-

ριες, ¹ (τὸ δὲ οὖνομα τοῦτο ἐστὶ
 υἷν Λιβυκὸν, δύνανται δὲ κατὰ Ἑλ-
 λάδα γλώσσαν βουνοί), οἱ δὲ ἐ-
 χινέες ². Εἰσὶ δὲ καὶ γαλέαι ἐν τῷ
 σιληφίῳ γινόμεναι, ³ τῆσι Ταρτηροσίησι
 ὁμοιοῦνται. Τοσαύτα μὲν νον Θηρία
 ἢ τῶν Νομάδων Λιβύων γῆ ἔχει,
 ὅσον ἡμεῖς ἰστοροῦντες ἐπὶ μακρό-
 τaton οἶοί τε ἐγενομεθα ἐξικέσθαι ⁴.

trei varietăți de șoreci, cei dintâi
 se numesc bipeḡi, cei d'al doilea
 zegeri, — acest nume este libie,
 și echivalază în limba elenică cu
 »movile« — cei d'al treilea se nu-
 mesc arici. Mai sunt și năvă-
 tuici cari se prăsesc în locurile
 unde cresce silfiul având o forțe
 mare asemănare cu cele tarte-
 siene. Acestea sunt deci diver-
 sele animale ce le posedă țera
 Libienilor Nomaḡi, întru cât am
 putut constata din cercetările
 mele.

193. Μαξύων δὲ Λιβύων Ζαή-

193. După Libienii Maḡi vin

noscut în istoria naturală sub numele »mus jaculus«, sau »gerboe«, pe franțu-
 zesc »gerboise«. Acest mic animal are picioarele de dinainte forțe scurte compa-
 rate cu cele din apoi și pășesc făcând sărituri cum fac și cangurușii. Din cauza
 scurțimii picioarelor de dinainte gerboele stau mai mult pe picioarele din apoi ca
 marsupialii și ca vervețele, de unde și numele de ὀπόδες.

¹ Ζεγέριες În limba care se vorbește în Fezzan, dunele sau dealurile de
 nisip se numesc »dzidzir« și unii văd o analogie fonetică între acest cuvânt
 și numele acestui animal al lui Erodot. În adevăr în aceste dealuri sau βουνοί
 de nisip cresce un fel de palmier sub care acest șorece se adăpostesc des,
 dar explicația acésta nu e cred suficientă pentru a conchide că cuvintele sunt
 aceleași.

² οἱ δὲ ἐχινέες. Aristot spune că șorecii din Egipt au pērul ca un spin.
 Unii naturalisḡi cred că Erodot face alusie aci la animalul cunoscut sub
 numele de »mus echinum«, în limba germană »die aegyptische Stachelmaus«. E
 bine să cităm aci în întregul său, spre a fi comparat cu acéstă descriere,
 un pasagiū din Aelian, carele, basat pe autoritatea lui Teofrast, descrie șorecii din
 Libia precum urméză: »φασὶ δὲ καὶ ἐν Κορήγη μῶν διάφορα γενέσθαι γένη, ὃ
 μόνον ταῖς χροαῖς, ἀλλὰ καὶ ταῖς μορφαῖς· εἰνός γάρ αὐτῶν πλατοπροσώπους
 εἶναι, καθάπερ τὰς γαλάς· καὶ αὐτὰν ἄλλους ἐγενοῦσιν δέστας ἀκάνθας ἔχοντας,
 ὁδοπαρ ὄν καὶ οἱ ἐπιχώριοι καλοῦσιν ἐγενάτας. Ἐν Λιβύῳ δὲ ἀνοῶν ὀποδας
 εἶναι μὲς καὶ μεγίστους μεγέθει φέσθαι, τοῖς γε μὴν ἐμπροσθίοις ποδῶν ὡς χειρὶ
 »χρηθῆναι· εἶναι γάρ αὐτοῖς τῶν ὀπίθε βραχυτέρους· εἶδον τούτους. Λιβυκοὶ εἰσι ἡ. ε. l.

³ γαλέαι ἐν τῷ σιληφίῳ γινόμεναι. În loc de γαλέαι avem în câte-va
 ediḡii întrebunțată forma atică γαλαί. Năvăstuica este un animal care și astăzi
 e destul de comun în Africa de nord. Se vede că i plăcea cu deosebire
 silfiul, căci pe medalile din Cirene găsim una ori năvăstuica figurând sub
 silfiul care caracteriséză aceste monede. În ceea ce privesc silfiul, veḡi mai sus
 la Capitolul 169 nota respectivă de pe pagina 246.

⁴ οἷοί τε ἐγενομεθα ἐξικέσθαι. În adevăr nomenclatura pe care o face
 Erodot aci e destul de minuḡiosă și de exactă și în lista ce ne o dă a anima-
 lelor din Africa septentrională nu lipsesc din apelul nominal de cât asinul
 sălbatic, berbecul sălbatic și pantera; cămila probabil că a fost introdusă în
 Africa mai târziu din Asia. — Expresiunea ἐπὶ μακρότατον ἐξικέσθαι se mai gă-
 sește în Cartea I, la Cap. 171, însă fără ἐπὶ.

κας¹ ἔχονται, τοῖσι αἰ γυναικες ἡγο-
χεσαι τὰ ἄρματα ἐς τὸν πόλεμον.

194. Τοῦτων δὲ Ἰόζαντες² ἔχον-
ται, ἐν τοῖσι μέλι μὲν πολλὸν μέ-
λισσαι καταργάζονται,³ πολλῶ δ' ἔτι
πλέον λέγεται δημιουργοὺς ἄνδρας⁴
ποιεῖν. Μιλοῦνται⁵ δ' ὄν πάντες
οὔτοι, καὶ πῖθηκοφαρέουσι.⁶ οἱ δὲ⁷
σφι ἄφθονοι⁸ ὅσοι ἐν τοῖσι οὔρεσι
γίνονται.

Zavecii ale căror neveste mână
carăle la resbel.

194. După acestia vin Gi-
zanții în țera căror albinele fac
multă miere, dar industria ôme-
nilor încă și mai multă, se pre-
tinde. Toți aceștia se vâpsece
cu roșu și mănincă mămuțe;
de acestea se găsece o mulțime
prin munți.

¹ Ζαύηκας. În unele manuscrise vedem Ζάβουκας, ceea ce probază că o în adevăr se pronunța ca β când se afla pus între α, ε, ι și o altă vocală, cum se pronunță și astăzi de Greci.—Zavecii nu sunt menționați de nici un alt autor vechiu cunoscut afară de Ecateu citat de Stefan din Bizanț la articolul Ζαύηκας. În timpul Romanilor o parte însemnată a provinciei Africeii se numia Bizacium (vedî Plin, V, 4) și nu e imposibil ca acest nume de Bizacium să fie o simplă transpoziție a numelui Zabyces, întocmai precum numele de Ziganți a fost transformat în acela de Giganți, (vedî nota următoare). Zavecii aceștia locuiau între Sirta mică și golful Adrumet.

² Ἰόζαντες. Astfel este forma adoptată de cele mai multe manuscrise dar câte-va au Ζόζαντες. Unii autori însă, între cari Stefan din Bizanț, nu admit forme-
le acestea și susțin că adevăratul nume este Βόζαντες. Rawlinson crede că de la numele acestui popor derivă și acela de Zengitania dat de Romani porțiunei Africeii situate între riul Zaine și Erela, adică regiunii care conținea Utica și Cartaga.

³ ἐν τοῖσι μέλι μὲν πολλὸν μέλισσαι καταργάζονται. Della Cella confirmă vorbele lui Erodot și ne spune că și pe timpul lui această parte a Africeii producea miere multă.

⁴ δημιουργοὺς ἄνδρας. Expresia ἄνθρωπος δημιουργός era des întrebuințată în limba clasică pentru a indica pe confisorul (opifex) carele gătia dulceațuri în genere și prin urmare carele se ocupa cu producerea mierei. În limba engleză există cuvîntul »confectionner« și în limba franceză »confiseur«, ambele derivate de la confectio, și corespundînd întocmai etimologiceste cu δημιουργός în sensul acesta. E probabil că acest δημιουργός avea un caracter sacru și că pregătia turtele de făină și de miere usitate în riturile sacre; de acolo pe urmă a ajuns să indice pe aceia cari fabricau dulceațuri sau extrăgeau zahăr din plante, căci să nu uităm că μέλι nu e un termen care se aplica exclusiv mierei de albine dar la ori ce suc dulce extras din plante, ca de pildă la melasă; și de ôre ce data sa curmaoa conține foarte multă zacarină, presupun că acești δημιουργοί despre cari se vorbece aci, erau aceia cari fabricau zahăr din curmale. Avem un pasagiū analog la Cartea VII, Cap. 31, »ἐν τῇ ἀνδρες δημιουργοί μέλι ἐκ μορικῆς τε καὶ πυρὸς ποιεῖσι«. Unele ediții în pasagiul citat scriu δημιουργοί (vedî nota respectivă). O traducere textuală sunând: dar se dice că confisorii fac încă și mai multă ar fi puțin clară; deci am tradus δημιουργοὺς ἄνδρας prin »industria ômenilor«.

⁵ μιλοῦνται »se vâpsece cu roșu« adică cu colorea numită »miniū«. Acest obicei u aveau aceștia în comun cu toți nomadil. (Vedî mai sus la Cap. 191 cele ce se spun despre Maxî).

⁶ πῖθηκοφαρέουσι. În Brazillia se mănincă și astăzi un fel de mămuță.

⁷ οἱ δὲ. Se raportă prin analogie la cuvîntul πῖθηκοι, sugerat de verbul πῖθηκοφαρέουσι.

⁸ ἀφθονοι. Mămuțele au fost tot-d'aua abundente în partea occidentală a Africeii de nord, precum ne o spun Leo Africanul și Diodor din Scillia. Acesta din urmă afirmă chiar că se aflau acolo trei localități numite Pitheccussae de ôre ce casele erau locuite tot atât de mămuțe pe cât erau de ômeni.

195. Κατὰ τούτους¹ δὲ λέγουσι Καρχηρόνιοι² κέεσθαι νῆσον, τῆ ὄνομα εἶναι Κύρανον, ὃ μῆκος μὲν διηκροσίων σταδίων, πλάτος δὲ σταδίων, διαβατὸν ἐκ τῆς ἡπείρου, ἐλαιῶν τε μεστὴν καὶ ἀμπέλων λίμνην δὲ ἐν αὐτῇ εἶναι, ἐκ τῆς αἰ παρθένοι τῶν ἐπιχωρίων περὶοῖσι ὀρνίθων κεχρημένοισι πίσσῃ ἐκ τῆς ἰλῆος ψῆγμα ἀναφέρουσι χρυσόν³. Ταῦτα

195. Pe lângă aceștia Cartaginezii spun că se află situată o insulă cu numele Ciraunis, având o lungime de două sute de stadii dar îngustă în sensul lățimii, lesne accesibilă de la coastă și acoperită cu măslini și cu vii; într'însa se află un lac din care fetele din localitate retrag fărâmituri de aur

¹ κατὰ τούτους. »Alături cu aceștia». Pentru întrebuintarea acésta a lui κατὰ cu acusativil, veđi și Cartea II, Cap. 75: »γῶρος τῆς Ἀραβίης κατὰ Βουκόων πόλιν... κείμενος». Veđi asemenea și în Cartea III, la Cap. 14: »κατὰ τοὺς πάτεραι», în Cartea I, la Cap. 76: »κατὰ Σιδόπων πόλιν» și în Cartea II, la Cap. 148: »κατὰ Κροκοδείλου πόλιν».

² λέγουσι: Καρχηρόνιοι. E curios faptul că de și Erodot se referă aci la tradiții și la opinii cartagineze nu menționéază în tot cursul scrierilor lui măcar o dată orașul Cartaga. Nu numai atât, dar omite cu desăvârșire acest centru important în nomenclatura tutulor popórelor Libiei ce o face în cartea acésta începând la Cap. 168. S'a scris de filologul și istoricul critice german Mommsen o disertație întregă asupra acéstei cestiuni, intitulată »Ueber das Still-schweigen Herodots in Absicht auf Rom und Carthago». Lucrul după mine e inexplicabil și nu mă satisface teoria acéstuí autor german care presupune că Erodot într'adins nu vorbeșce de acéste două state puternice, adică de Roma și de Cartaga, pentru că el nu le cunoscea îndestul de bine și nu voia să se espue la criticii din partea acelor carí erau în poziție să îndrepteze erorile lui. Erodot a vizitat Cirene, însă nu posedăm nici o dovadă că el ar fi împins mai departe până la Cartaga. Mărturisesc că mă dau învins în cestiúnea explicării acéstei tăceri absolute cu privire la două cetăți din cele mai importante în lume la epoca în care scria Erodot, afară numai dacă se póte admite idea că Erodot tace asupra lor fiind că le considera prea cunoscute pentru ea să fie descrise cum se descrie o localitate necunoscută.

³ Κύρανον. Localizarea acéstei insule a dat loc la multă discuție Niebuhr o identifică cu o insulă din Oceanul Atlantic astăzi numită »Arguin» și care se numeșce de Hanno și de Scilax »Cerne»; acésta însă nu póte fi corect geograficesc vorbind pentru că aci ne aflăm în regiunea Sirtei micé și níci cum în afară de colónele lui Ercul. Céi mai buní comentatori sunt de părerea lui Rennel care o identifică cu insula numită de Plin și de Strabon »Cercinna» și care astăzi se numeșce Carcena. Descrierea lui Plin (V. 7) că acésta insulă are o lungime de 25 mile romane corespunde întocmai cu lungimea ce i atribue Erodot de 200 de stadii. Kiepert e de acéeași părere. Strabon o descrie astfel: »παράκειται δὲ τῇ ἀρχῇ τῆς Σόρτης νῆσος παραμύκης ἢ Κέρκιννα, εὐμεγέθης, ἐχρυσά ὁμώνυμον πόλιν, καὶ ἀπὸν ἐλάτων Κερκιννίτις» și Plin ne spune că acéste două insule erau așa de aprópe una de alta încât la o epocă erau unite printr'un pod. Insula Cercina avea un port destul de cunoscut unde staționau navele chiar în primii ani al erei nóstre.

⁴ αἰ παρθένοι τῶν ἐπιχωρίων περὶοῖσι ὀρνίθων κεχρημένοισι πίσσῃ ἐκ τῆς ἰλῆος ψῆγμα ἀναφέρουσι χρυσόν. Nu e cu puțină ca insula Cercina să fi produs aur, mai ales din nomolul unei bălți, și e fórté probabil că Erodot face aci o confusie cu ceea ce va fi audít că se petrecea în regiunile aurifere ale Libiei meridionale unde scim din scrierile lui Mungo Park că femecele »in arena et luto fluviorum aurum colligere et collecta grana in pennarum alveolis reponere». Vedem din frasa următoare că însuși Erodot nu garan-téază veracitatea acéstuí fapt, cu tóte că faptul putea prea bine fi adevérat

εἰ μὲν ἔστι ἀληθῆως οὖν οἶδα, τὰ δὲ λέγεται γράφω εἴη ὅαν πᾶν ὅκον καὶ ἐν Ζακύνθῳ ἐν λίμνης καὶ ὕδατος πίσσαν ἀναφερομένην αὐτὸς ἐγὼ ὤρεον¹. Εἰσὶ μὲν καὶ πλεῖνες αἱ λίμναι αὐτόθι, ἣ δὲ ὧν μεγίστη αὐτέων ἐβδουμήμοντα ποδῶν πάντη,² βάθος δὲ διάρηνός ἐστι· ἐς ταύτην κωντὸν κατισεῖ ἐπ' ἄκρῳ μυρσίην προσθήσαντες, καὶ ἔπειτα ἀναφέρουσι ἐπὶ μυρσίην³ πίσσαν, ὁδμήν μὲν ἔχουσαν ἀσφάλτου τὰ ἄλλα τῆς Πιερίκῃς πίσεως ἀμείνω⁴. Ἐσχέουσι δὲ ἐς λάκκον ὀρωρογμένον ἀγγοῦ τῆς λίμνης· ἐπειὶν δὲ ἀθροίσωσι συγγήν, οὕτω ἐς τοὺς

din nomol cu pene de păsări unse cu păcură. Nu știu dacă acésta e adevêrat sau nu, dar scriu (numai) ceea ce se spune; pôte însă ea să fie adevêrat, de ôre ce am vedut chiar eu la Zacint cum se scôte catran din apă și dintr'un lac. În acéstă localitate sunt multe lacuri, cel mai mare dintr'ensele are o întindere de șapte-deci de picioare măsurată fiind în ori ce direcție, și o adâncime de doi coți: într'acest (lac locuitorii) introduc o prăjină de virful căreia (ei) leagă o cracă de mirt și scot petrolul

întru cât privia regiunile aurifere ale Libiei de sud. Chiar la noi se găsește aur une ori în nisipul apeli Buzeului, dar rar, și sunt țigani cari se numesc *awari* cari fac din căutarea acestui metal prețios o meserie. Un autor obscur, pe care nu putem compta mult, anume Achilles Tattius (II, 14) confirmă cele spuse aci de Erodot, dar e probabil că el repetă numai ceea ce a citit în pasajul de față.

¹ ἐν Ζακύνθῳ ἐν λίμνης καὶ ὕδατος πίσσαν ἀναφερομένην αὐτὸς ἐγὼ ὤρεον. Mulți autori și anticii și moderni au vorbit despre acest catran mineral produs în insula Zacint astăzi Zante; putem cita astfel pe Ctesias (Excerpta, 10), Eudoxius (Hist. mirab. 169), pe Beckman și Chandler (vol II, pag. 367). Acești doi din urmă autori descriu aceste puțuri în modul următor: »Catranul se produce într'o vale mică lângă mare, la o distanță ea de două ore de oraș și înconjurată de munți, afară de partea despre mare. Isvorul cel mai bun și demn de a fi vizitat se află în partea cea mai depărtată și la piciorul dealului. Puțul e circular având un diametru de 5 sau 6 picioare. Un fel de chiag gras, cum ar fi untul de lemn amestecat cu spumă, plătesc pe suprafața apei. Acesta se curăță cu crăci și atunci apare catranul că la patru sau cinci picioare sub suprafață. Lichidul e limpede și curge... Am umplut câte-va vase cu catran lăsându-l să pice în ele de pe crăcile ce le mișcăm înăuntru; aceasta e și sistemul întrebuintat în localitate pentru a aduna catranul în rezervoriuri unde acțiunea soarelui îl întărește și îl face bun de încălcat în butoie». Aceste puțuri se găsește în partea meridională a insulei, lângă satul Chieri și la o depărtare mică de mare.

² πάντη însemnă în ori care direcție transversală s'ar face măsurătoare; în alte cuvinte, în diametru. Egalitatea absolută a ori cărui măsură transversale nu are loc de cât când suprafața e circulară, e dar de presupus că acest lac avea o formă mai mult sau mai puțin circulară.

³ μυρσίην. Reiskius propune *φορσίην* în loc de *μυρσίην*, adică »curele». Acéstă înlocuire arbitrară cu totul nu mi se pare necesară fiind că o cracă de mirt ar îndeplini foarte bine acelaș scop ea și niște curele de piele, ba încă și mai bine. Plin ne spune că la Zacint păcura acésta se scotea cu vase, dar probabil că pe timpul lui Erodot sistemul era cel primitiv descris aci.

⁴ τῆς Πιερίκῃς πίσεως ἀμείνω. Acest catran din Zante, pe care îl califică aci Erodot ca superior produsului similar din Pieria, era cu toate acestea de o prostă calitate și nu se putea întrebuinta decât pentru a unge fundul bărcilor; pentru funii nu e bun de nimic; producțiunea anuală astăzi nu

ἀμφορέας ἐκ τοῦ λάκκου καταχέουσι·
ὅτι δ' ἂν ἐσπέσῃ ἐς τὴν λίμνην,
ὑπὸ γῆν ἰὼν ἀναφαίνεται ἐν τῇ θα-
λάσῃ· ἢ δὲ ἀπέχει ὡς τέσσαρα
στάδια ἀπὸ τῆς λίμνης¹. Οὕτω ὦν
καὶ τὰ ἀπὸ τῆς νήσου τῆς ἐπὶ Λι-
βύῃ κειμένης οἰκότες ἐστὶ ἀληθῆ².

(care se lipesce) de craca de
mirt, (acest petrol) are un mi-
ros de asfalt, dar în alte pri-
vințe e superior petrolului din
Pierica. Ei tórănă pe acesta într'o
grópă săpată în apropierea bălții;
după ce aũ adunat măi multă
cuantitate, atunci îl tórănă din
grópă în amfore; tot ce cade
în lac merge subt pământ și
reapare în mare; aceea se află
la o depărtare ca de patru sta-
diū de lac. Astfel fiind, (e po-
sibil ca) să fie adevărate cele
ce șiseiũ în privința insulei si-
tuate pe lângă cõsta Libiei.

196. Λέγουσι δὲ καὶ τὰδε Καρ-
χηρόνιοι εἶναι τῆς Λιβύης χωρόν
τε καὶ ἀνθρώπους ἐξῶ Ἑρακλήτων

196. Iată ce măi spun iar
Cartaginesii; dincolo de Colõ-
nele lui Ercul se află o locali-

trece peste vre o 20 de butõe. Catranul din Pierica în Grecia era mult superior și Plin (N. H. XIV, 21) îl compară cu acel din muntele Ida în Asia. Cât pentru catranul din Zante, Plin îl compară cu acel din Babilonia și din Iudea. (XXX, 15).

¹ ἢ δὲ ἀπέχει ὡς τέσσαρα στάδια ἀπὸ τῆς λίμνης. Astădi marea a înaintat atât încât distanța între acest lac de petrol și mare este mult măi scurtă de cât era pe timpul lui Erodot. Walpole, în volumul II al scrierii lui, la capitolul «Turkey» descrie aceste puțuri sau lacuri de petrol foarte amănunțit. El șice: «la extremitatea S. E. a insulei se află o mlaștină de formă ovală de vre-o 400 metri lungime, despărțită de mare numai printr'o barieră de pietriș depeș de valurile mării și care împiedică apa din mlaștină de a se scurge în mare. Petrolul se scõte din două puțuri; cel măi abundant fiind acela care se află măi departe de mare.» Acesta este puțul despre care vorbeșce aci Erodot și acela e astădi la o distanță numai de vre o sută de metri de mare. Când marea e liniștită se põte vedea petrol isvorind din fund și eșind p'alcurea la suprafață, fenomen care põte a dat nascere credinței că obiectele aruncate în lac reapar măi târziu la largul mării, ἀναφαίνεται ἐν τῇ θαλάσῃ, aparițiunea uleiului mineral în mare se datoresce natural la isvõre aflătõre în fundul mării.

² οὕτω ὦν καὶ τὰ ἀπὸ τῆς νήσου τῆς ἐπὶ Λιβύῃ κειμένης οἰκότες ἐστὶ ἀληθῆ. Autorul înțelege că ceea ce el spune aci despre puțurile de petrol din Zante sunt o probă că ceea ce a șis despre scõterea aurului din Ciranus este iar adevărat. E foarte curios ca Erodot să fi tras conclusia că șpusele Cartaginesilor despre scõterea aurului din lacul insulei de pe lângă cõsta Libiei sunt adevărate fiind că și catranul se scõte într'un mod analog dintr'un lac în insula Zante și să citeze numai exemplul puțurilor din Zante, căci din cartea VI, Cap. 119, vedem că el măi avea cunoșcință de un alt fapt analog pe care nu-l menționăză aci. Acõstă tăcere a dat loc la presupunerea că pasagiul citat din Cartea VI a fost scris la urmă, chiar după reșisuirea întregii lucrări de Erodot; acleaș lucru se aplică și la pasagiul din Cartea I, cap. 179, relativ la pãicura din Babilonia. -- În loc de ἀληθῆ unũ scriũ ἀληθεῖς.

στηλέων κατοικημένους¹, ἐς τοὺς ἐπεὶ ἀπίκωνται καὶ ἐξέλωνται² τὰ φορτία, θέντες αὐτὰ ἐπεξῆς παρὰ τὴν κορυφὴν³, ἐσβάντες ἐς τὰ πλοῖα τῷφεν⁴ καπνὸν τοὺς δ' ἐπιχωρίους ἰδομένους τὸν καπνὸν ἵνα ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ἔπειτα ἀντιτῶν φορτίων χρυσὸν τιθέναι, καὶ ἐξαναχωρέειν⁵ πρὸς ἄπὸ τῶν φορτίων. Τοὺς δὲ Καρχηδόνιους ἐκβάνας σκέπτεσθαι⁶ καὶ ἦν μὲν ψαίνηται σφι ἄξιος ὁ χρυσὸς τῶν

tate în Libia și ómeni carí locuiese (acolo), la care când ajung (ei) și descarcă marfa lor, aședă pe aceasta în rînd pe malul mării, (pe urmă) se sue în navele lor și fac un fum mare; indigenii văclënd fumul se cobóră la mal, atuncî (aceștia din urmă) depun (acolo o cătațime óre care) de aur drept preț al marfei și se retrag la o distanță de mărfuli. Atuncî Cartaginesii

¹ ἔξω Ἡρακλιτίων στηλέων κατοικημένους. E bine constatat că Cartaginesii aveau relații comerciale cu cõsta occidentală a Africii dincolo de strîmtoarele de Gibraltar. S'au găsit acolo obiecte de sticlărie veche carí se atribuie industriei cartaginese și e probabil că Cartaginesii schimbau sticlă și alte produse ale industriei lor în contra aurului și dinților de elefant carí și astăzi formeză articole importante de comerț cu cõsta Senegalului, cu cõsta fildesului și cu cõsta aurului. (Cõte d'or și Cõte d'Ivoire). — Am păstrat aci ca mai sus la capitolele 8, 42, 43, 181 și 186 forma ionică Ἡρακλιτίων în loc de Ἡρακλιτών care se găsește în câteva manuscrise.

² ἐξέλωνται. Verbul ἐξέρω implică aci, ca la finele capitolului al 6-lea din Cartea III, ideea de a pune la o parte ca rezervă; aci dar înseamnă rezervându-și încă dreptul de proprietate asupra obiectelor depuse.

³ κορυφὴν. Partea litoralului maritim pe care vin de se sparg valurile mării, adică marginea mării. Sofocles o numește ἀπὸ κορυφῆς, adică ἀπὸ ἔνθα τὰ κύματα ἄγονται. Cuvîntul, deși nu se întrebunțeză de nici un alt autor, este foarte natural și nimeni nu a contestat aci semnificarea lui; de aceea trebuie s'îl recunoștem ca existând în vocabularul lui Erodot și s'îl admitem în Cartea IX, Cap. 100, unde căț va editorii îl negă autenticitatea și în loc s'îl citescă κορυφῆς, îl transformă în adjectiv eunoscut și accentuează κορυφῆς.

⁴ τῷφεν. Se aplică în special la actul de a produce fum.

⁵ ἀντιτῶν φορτίων χρυσὸν τιθέναι καὶ ἐξαναχωρέειν. Locuitorii Africii nu păstrat și astăzi acest sistem de comerț mut. Iată de pildă cum descrie călătorul Lyon o daraveră comercială pe cõsta Sudanului: «O nație invisibilă, ne spuse acel care ne dete informații, locuiese aproape de aci, ei fac daraverurile lor noaptea. Aci carí vin s'î cumpere aurul lor aședă marfa lor în grămeți și pe urmă se retrag. Dimineța ei găsesc o óre-care cantitate de aur depusă alături de fie-care grămadă. Dacă sunt mulțumiți cu cantitatea depusă, lasă marfa și ia aurul, dacă nu, lasă totul la loc pînă ce se mai adaogă aur.» (pag. 149). Veți încă jurnalul Societății Asiatice din Londra, vol. 18, pagina 348.

⁶ σκέπτεσθαι. Dela începutul capitolului și pînă aci Erodot întrebunțeză forma indirectă de construcție, subînțelegînd pe λέγουσι. De o dată însă el schimbă forma acestă și întrebunțeză pe cea normală de narațiune și în loc de modul infinitiv vedem indicativele ἀπαλλέσσονται, καίεται și πέθεται; pe urmă iarăși, fără nici un motiv aparent, găsim forma indirectă αὐτοὺς ἀπειθεῖν. Creuzter crede că autorul caută prin acestă să evite pe οὗτε αὐτοὶ când trebuie mai de parte să dică οὗτ' ἐκείνοισ. Mi se pare însă că aci ne găsim în prezența unei simple erori de stil a autorului nostru, carele probabil că nici nu știa dat seamă de ea.

φορτίων, ἀνελόμενοι¹ ἀπαλλάσσονται. ἦν δὲ μὴ² ἄξιος, ἐσβάντες ὀπίσω ἐς τὰ πλοῖα κατέαται³. οἱ δὲ προσελθόντες ἄλλον πρὸς ὧν ἔθηκταν χρυσόν,⁴ ἐς οὗ ἂν παύωσι. Ἄδικέειν δὲ οὐδετέρους⁵. οὔτε γὰρ αὐτοὺς τοῦ χρυσοῦ ἀπτεσθαι πρὶν ἂν σφί ἀπισωθῆ τῇ ἀξίῃ⁶ τῶν φορτίων, οὔτε ἑκείνους τῶν φορτίων ἀπτεσθαι πρότερον ἢ αὐτοὶ τὸ χρυσίον λάβωσι.

197. Οὗτοι μὲν εἰσι, τοὺς ἡμεῖς ἔχομεν Λιβύων οὐνομάσαι καὶ τούτων οἱ πολλοὶ βασιλεὺς τοῦ Μήδων οὔτε τι νῦν οὔτε τότε ἐφρόντιζον οὐδέν⁷. Τόσον δὲ⁸ εἶτι ἔχω εἰπεῖν

debarcă din nou și se uită; și dacă li se pare că aurul se potrivește cu (valórea) mărfurilor, îl ridică și plăcă; dacă însă nu (il găsesc) căse potrivește, se sue iar (în navele lor) și așteptă; cei lalți ies (atunci iar la mal) și (mai depun) alt aur alături cu cel (deja) depus, până ce îndemná (pe Cartaginesi să închee tirgul). Nici unii nici alții nu se nedreptătesc. Căci nici ei (Cartaginesi) nu ating aurul mai nainte ca să le ajungă prețul marfei, nici indigenii nu ating marfa mai nainte ca vênđătorii să fi ridicat aurul.

197. Acestia sunt Libienii pe cari sunt în poziție a îi denumi; și celor mai mulți dintreșii le păsa puțin și nu (le pasă) nici astăzi de regele Me-

¹ ἀνελόμενοι. În multe manuscrise vedem ἀπελόμενοι, de la ἀπαίρω, care are acelaș sens, deși e mai rar întrebunțat de cât ἀναίρω. Am urmat aci texturile cele mai bune bazate pe autoritatea ediției aldine și al manuscrisului sacroftian. E posibil ca ἀπελόμενοι: să fie o eróre de copist provenind din faptul presentei cuvintului următor începând asemenea cu 'απ. În orî ce cas ἀνελόμενοι: e mai natural decât ἀπελόμενοι: și adoptarea lui se justifică prin prezența lui în câte-va manuscrise foarte autorizate.

² μὴ. După cuvintul acesta am suprimat pe εἶη care figuréză în majoritatea manuscriselor. Acest εἶη e cu totul inutil de ôre ce se subînțelege φαίνεται: de mai sus: e pôte chiar incorect, dacă admitem părerea lui Creutzer că optativul nu pôte fi precedat de ἦν.

³ κατέαται. Pentru λάθηται.

⁴ ἄλλον πρὸς ὧν ἔθηκταν χρυσόν. Verbul τίθεναι: de mai sus se subînțelege aci prin tmesis.

⁵ Ἄδικέειν δὲ οὐδετέρους. Nici unii nici alții nu profitaû de circumstanțe ca să se înșele mutual pentru că aveaû interes de ambe părți să existe deplină încredere pentru a putea urma înainte și pe viitor comerțul lor.

⁶ τῇ ἀξίῃ. Putem subînțelege τιμῇ.

⁷ τούτων οἱ πολλοὶ βασιλεὺς τοῦ Μήδων οὔτε τι νῦν οὔτε τότε ἐφρόντιζον οὐδέν. Istorianul nostru aci reia firul subiectului întrerupt mai sus la cuvintele τὰ δὲ πλέω ἐφρόντιζε Δαρειὸς οὐδέν: din cap. 167, cu descrierea popórelor libiene. — În loc de οὔτε τι νῦν s'a propus οὔτε εἶτι νῦν, și în loc de τούτων și de βασιλεὺς avem în unele ediții τούτων și βασιλεὺς.

⁸ τόσον δὲ. Fiind că în general Erodot scrie τούτωνδὲ (veđi τούτωνδὲ μέντοι: din Cartea I, 18, Cartea III, 137 și 142 și Cartea IV, Cap. 81) s'a propus a se

περὶ τὴν χώρας ταύτης, ὅτι τέσσαρα
ἔθνηα νέμεται αὐτῆν¹ καὶ οὐ πλεόν
τούτων, ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν καὶ τὰ
μὲν δύο αὐτόχθονα τῶν ἑθνῶν, τὰ
δὲ δύο οὐ. Λιβυοὺς μὲν καὶ Ἀιθιο-
πας αὐτόχθονας, οἱ μὲν τὰ πρὸς
βορρῶν, οἱ δὲ τὰ πρὸς νότον τῆς
Λιβύης οἰκούντες.² Φοίνικας δὲ καὶ
Ἕλληνας³ ἐπιήλυδες.

198. Δοκέει δὲ μοι οὐδ' ἀρετὴν
εἶναι τις ἢ Λιβύῃ σπουδαίῃ,⁴ ὥστε
ἢ Ἀσίῃ ἢ Ἐβρώπῃ παραβληθῆναι,
πλὴν Κίνοπος⁵ μόνως· τὸ γὰρ δὴ

șilor. Un lucru mai am de șis
în privința regiunii acestia, că
patru nații o locuiesc și nu mai
mult (de patru), pe cât șcim
noi; din acestea, două sunt in-
digene și două nu. Libienii și
Etiopienii sunt indigeni, cei
dintâi locuiesc la nordul și cei
lalți la sudul Libiei; Fenicienii
și Elinii sunt veniți în urmă.

198. Mi se pare că pentru
fertilitatea solului nu excelă
Libia așa în cât să se pótă
compara cu Asia sau cu Eu-

citi τούτων δὲ, dar motivul nu e destul de plausibil ca să adoptăm corecțiunii
carî nu sunt sprijinite de nici un manuscris.

¹ ὅτι τέσσαρα ἔθνηα νέμεται αὐτῆν. Așa și Agatocles împarte Africa
între patru popore și anume între Fenicienî, Libo-fenicienî, Libienî și Nomađî.
Diodor din Sicilia iarăși (III, 48) menționeză patru popore (τέσσαρα γένη) și
anume Nasamonii, Auchisii, Marmariđii și Macii.

² Λιβυοὺς μὲν καὶ Αἰθιοπας αὐτόχθονας, οἱ μὲν τὰ πρὸς βορρῶν, οἱ
δὲ τὰ πρὸς νότον τῆς Λιβύης οἰκούντες. Erodot face clasificarea cea mai
corectă posibilă a populațiilor africane. În adevăr daca considerăm pe Etiopienii
ca reprezentând rasa neagră și pe Libienii ca reprezentând familia popoarelor in-
digene de rasa albă căror dăm astăzi denumirile de Berberii, Cabilii și Tuaregii,
clasificarea e corectă. Negrii în adevăr ocupă întreaga Africa de sud și chiar
Otentoiții Capului de Bună Speranță, nu sunt de cât o ramură a acestei rase
cu totul deosebite. Rasa nordului Africei e cu totul altceva: e albă și Erodot
desemnează toate ramurile ei sub numele generic de Libienii. Nu vedem mențio-
nași pe Arabii pentru că prezența lor în Africa nu datază de cât de la epoca
cuceririlor mahometane, adică de pe la anul 639 al erei noastre. Ei erau Semiții
veniți din Asia. Egiptenii iarăși sunt omiși pentru că Erodot îi clasază p'între
poporele Asiei (Veđi Cartea II, cap. 17 și Cartea IV, cap. 39 și 41).

³ Φοίνικας δὲ καὶ Ἕλληνας. Aceste două rase au fost absorbite de ele-
mentele indigene cum au fost mai târziu Romanii și Vandalii.

⁴ οὐδ' ἀρετὴν εἶναι τις ἢ Λιβύῃ σπουδαίῃ. Un singur manuscris, cel
Sanctroftian la Cambridge, are οὐδ' ἀρετὴ εἶναι τις ἐν Λιβύῃ σπουδαίῃ, τότε cele
lalte sunt unanime pentru versiunea din textul nostru. Creutzer traduce în-
tréga frașă în latinesce astfel: »Videtur mihi autem ne soli quidem bonitate
»Libya prestare, ut cum Asia vel Europa comparari posset, excepta una ea
»regione quam Cinyps perfluit.« Cuvintul ἀρετὴ se referă la fertilitatea solului
ca în cartea VII, cap. 5 și în cartea VIII, cap. 144. Tot în acest sens îl in-
trebuințeză și Tuciddid în Cartea I, cap. 2. — Cuvintul σπουδαίῃ se întrebuin-
țeză în sensul acesta de Erodot în Cartea IV, Cap. 23 și în Cartea VIII,
Cap. 69.

⁵ Κίνοπος. Veđi mai sus nota 3, pag. 254. Fertilitatea regiunii prin
care trecea acest riulet se atestă de mulți călători carî au vizitat-o și între
alții de către Della Cella. Beechy o descrie într'un mod încă mai entusiast
când ȳice: »de sus se vede toată câmpia de la Lebida, care se întinde cu o
»pantă dulce până la mare. Un mai frumos spectacol nici că pôte exista de
»cât această câmpie mănōsă cu măslini și palmieri ce cresc în apropierea sate-

αὐτὸ ὄνομα ἢ γῆ τῷ ποταμῷ ἔχει. Ἀὐτῇ δὲ ὁμοίῃ τῇ ἀρίστῃ γέων Δήμητρος καρπὸν ἐκφέρειν, οὐδὲ οἴκε οὐδὲν τῇ ἄλλῃ Λιβύῃ. ¹ Μελάγγραιος ² τε γὰρ ἐστὶ, καὶ ἔπουδρος πίδαξι ³ καὶ οὔτε ἀγρῶσι φροντίζουσα ⁴ οὐδὲν, οὔτε ὕμνον πλέω ⁵ πιθόσα δεδῆληται. ὅσα ⁶ γὰρ δὴ ταῦτα τῆς Λιβύης τῶν δὲ ἐκφορίων τοῦ καρποῦ ταῦτά μέτρα τῇ Βαβυλωνίῃ γῆ κατιστάται. ⁷ Ἀγαθὴ δὲ γῆ καὶ τὴν Εὐεσπερίται ⁸ νέμονται ἐπ' ἑκατοστὰ γάρ, ἐπεὶ ἀπὸ αὐτῆ ἕωυτῆς ἀρίστα ἐνείκη, ἐκφέρει ⁹ ἢ δὲ ἐν τῇ Κίνοπι, ἐπὶ τριηκόσια.

ropa, afară numai de (regiunea) Cinips; aceeași derivă numele de la riū. Ea este, întru cât se atinge de produsele Cererii, egală cu cele mai mănōse pământuri (din lume) și nu i se pōte compara nici una în restul Libiei; căci solul este negru și bine udat cu isvōre; așa încât ea nu se teme de secetă și nu suferă pagubă când absorbă mai multă plōe (decât trebuie), — căci plouă în această parte a Libiei —; cātățimea recoltei este aceeași ca în regiunea Babilonei. Bun e și pământul în care locuiesc Evesperitii; căci

»Ior între cari spațiul este acoperit cu o vegetație bogată și luxōsă și cu cultivațiunii întinse de cereale«. Ovid iar (Pont II, 7, 25) cātă fertilitatea câmpiei acesteia: »Cinyphiae segetis citius numerabis aristas.« Ploile sunt frecvente acolo, mai ales în luna Noemvrie.

¹ Ἀὐτῇ δὲ ὁμοίῃ τῇ ἀρίστῃ γέων Δήμητρος καρπὸν ἐκφέρειν, οὐδὲ οἴκε οὐδὲν τῇ ἄλλῃ Λιβύῃ. După Erodot dar această regiune întrece în fertilitate chiar pe aceea a Cirenaiciei; el o asemănă numai cu valea Tigruin și al Eufratului, pe timpul lui proverbială pentru fertilitatea ei. (Vezi Cartea I, Cap 193). În loc de γέων Blakesley are γέων după Valckenar, alte ediții vechi au γαιών.

² Μελάγγραιος. Câteva manuscrise au μελάγγρος, cel din Florența πελάγγρος. Am preferit forma μελάγγραιος pentru că la Cap. 23 mai sus avem βαβύγαιος și nici un manuscris nu are βαβύγρος.

³ ἔπουδρος πίδαξι. Această expresiune corespunde tocmai cu »irrigua fontibus« în limba latină. πίδαξι este mai mult o formă poetică a cuvîntului πηγῆ și are absolut aceeași însemnare.

⁴ φροντίζουσα. Verbul φροντίζειν, în sensul de a nu avea nici o grijă sau nici o temă, se mai întrebuițează la Cap., 167 mai sus tot cu οὐδὲν, »φροντίζε Δαρειῶν οὐδὲν«.

⁵ πλέω. Se subînțelege τοῦ ὕδατος.

⁶ ὅσα. Pasiv întrebuițat asemenea în Cartea I, cap. 193 și în Cartea III, Cap. 10. Ploile cele mari ale acestei părți a Libiei sunt menționate de Beechy, de Lyon, de Della Cella și de Hamilton cari au călătorit aci; ele cad în mare parte în luna Noemvrie.

⁷ τῶν δὲ ἐκφορίων τοῦ καρποῦ ταῦτά μέτρα τῇ Βαβυλωνίῃ γῆ κατιστάται. Calitatea și cantitatea produselor agricole ale acestei regiuni mănōse sunt descrise la Cartea I, Cap. 193. — În loc de Βαβυλωνίῃ unele ediții au Βαβυλωνίων.

⁸ Εὐεσπερίται. Vezi mai sus nota No. 4, pag. 248.

⁹ ἐπ' ἑκατοστὰ γάρ, ἐπεὶ ἀπὸ αὐτῆ ἕωυτῆς ἀρίστα ἐνείκη, ἐκφέρει. Vorbind la Cartea I, Cap. 193 despre fertilitatea solului Babiloniei, autorul nostru se exprimă în aceleași cuvinte: »ἐπὶ ἑκατοστὰ, ἐπεὶ ἀπὸ αὐτῆ ἕωυτῆς ἐνείκη, ἐπὶ τριηκόσια ἐκφέρει«.

199. Ἐγεί δὲ καὶ ἡ Κυρηναίη χώρα, ἐοῦσα ὑψηλοτάτη τούτης τῆς Λιβύης, τὴν οἱ νομάδες νέμονται,¹ τρεῖς ὥρας ἐν ἑωυτῇ ἀξίας θωμάματος.² Πρῶτα μὲν γὰρ τὰ παραθαλάσσια τῶν καρπῶν ὀργᾶ ἀμᾶσθαι τε καὶ τραγᾶσθαι,³ τούτων δὲ δὴ συγκκομισθένων, τὰ ὑπὲρ τῶν ἡλασσιδίων χώρων τὰ μέσα ὀργᾶ συγκομιζέσθαι,⁴ τὰ βουνόδς καλέουσι⁵ συγκομισσῶν τε οὕτως

când recolta este din cele mai bune, el produce însutit; acel din Cinips însă (produce) întreisutit.

199. Regiunea Cirenaiceii, care este cea mai înaltă a acestei părți a Libiei, în care locuiesc nomadii, posedă trei anotimpuri vrednice de notat. Mai întâiu se coacă bucatele de pe litoralul maritim și sunt gata de secerat și viile de cules: îndată ce se culeg acestea, recolta de pe regiunea d'asupra litoralului maritim, care se numește »dealu-

¹ ὑψηλοτάτη τούτης τῆς Λιβύης, τὴν οἱ νομάδες νέμονται. Acesta este în totă puterea cuvintului exact, căci din totă partea nord-estică a Africei, Cirenaica formeză platoul cel mai înalt. Acest platou se ridică, după Kiepert, la o înălțime de 1700 de picioare pe d'asupra nivelului Mediteranei. Manuscrisul sancroftian are τῆς οἱ νομάδες νέμονται.

² θωμάματος. Gaisford citește θώματος.

³ Πρῶτα μὲν γὰρ τὰ παραθαλάσσια τῶν καρπῶν ὀργᾶ ἀμᾶσθαι τε καὶ τραγᾶσθαι. Schweighäuser traduce: »Maritimus tractus frumentibus surget et ad messem vindemiamque maturus est.« Verbul ὀργᾶν se întrebuințează pentru cōcerea bucatelor și verbul τραγᾶσθαι pentru recoltă, fiind legat cu rădăcina »mes- din care derivă și »messis«. τραγᾶν este culegerea viilor.

⁴ τούτων δὲ δὴ συγκκομισθένων, τὰ ὑπὲρ τῶν ἡλασσιδίων χώρων τὰ μέσα ὀργᾶ συγκομιζέσθαι. Fără ca ele să altereze cătuși de puțin sensul și construcția frazei, ne găsim aci în fața unor mulțime de variante în diferitele manuscrise vechi și în diversele ediții moderne. De exemplu, în loc de δὲ Wesseling și Dietsch pun τε; Blakesley omite cu totul pe δὴ urmând pe Gaisford; τούτων δὲ δὴ se sprijină pe autoritatea manuscrisului Sancroftian și a unui alt manuscris important și se admite de Schwaighäuser, Creutzer, Schifer și de aceea l'am preferit. τὰ ὑπὲρ τῶν ἡλασσιδίων χώρων τὰ μέσα, adoptat de noi, se găsește în marea majoritate a manuscriselor și în textul aldin; asemenea se găsește și în manuscrisele Medicane și Florentine, afară numai că în acelea se omite articolul τῶν. Schweighäuser și Gaisford, fără alt cuvint în aparență decât acela de a armoniza cu παραθαλάσσια de mai sus, scriu τῶν ὑπερῆλασσιδίων χώρων τὰ μέσα care se găsește și în Blakesley, dar această corecțiune nu are în favoarea ei de cât o mai mare corectitudine de stil, căci nu se găsește în nici un manuscris. τὰ μέσα lipsesc cu totul în manuscrisul Sancroftian din Cambridge, dar acesta nu pōte fi decât rezultatul unei erori a copistului, pentru că fără aceste două cuvinte frasa nu e de fel clară.

⁵ τὰ βουνόδς καλέουσι. Cuvintul βουνός, forte întrebuințat în limba greacă modernă pentru a indica un munte mare, nu avea acelaș sens în limba antică și era mai rar usitat. Din pasagiul acesta e evident că prin βουνός se înțeleg nu munți ci deluri, adică nisce ridicături de pământ între litoralul maritim și munții adevărați cari formaū limita spre miadī-qi a regiunii despre care e aci vorba. Cuvintul βουνός avea dar, precum se vede și din alți autori antici unde îl întâlnim, un sens diferit de acela pe care îl are astăzi. Nu numai atât, dar e un cuvint care presintă un așa mare interes filologic în

ὁ μέσος καρπὸς καὶ ὁ ἐν τῇ
κατοπερτάτῃ τῆς γῆς πεπαίνεται
τε καὶ ὀργῆ.¹ Ὅστε ἐκπέπεται τε καὶ
καταβέβρωται ὁ πρῶτος καρπὸς, καὶ
ὁ τελευταῖος συμπαραγίνεται. Οὕτω
ἐπ' ὀκτὼ μῆνας Κυρηναίους ὀπώρη².

rile» se cöce și e gata de cules;
pe când se adună și aceste bu-
cate intermediare, se cocu și se
gătesc acelea din regiunea supe-
riörä; așa în cât prima recoltă este
băută și mâncată când cea de pe

cât Blakesley a scris un articol întreg asupra lui. Înainte de toate el trebuie șters din lista cuvintelor pur eline și derivația ce ne o dau mulți eliniști și chiar eliniști vechi, de la βαινεν ἔνω, adică a se sui sus, este tot ce pöte fi mai fantastică. Revenind la articolul lui Blakesley, el e atât de interesant în cât merită să resumăm aci o parte din el. El observă că e evident din acest pasagiü că la epoca lui Erodöt, cuvintul nu era familiar locuitorilor Eladei, dar că Cirenenii îl întrebuințau în limbagiul corent. Asemenea din Frinie (p. 156) vedem că el figura destul de des în poesia siracusană. Mai târziu îl găsim în dialectul elino-alexandrin al versiunii septuagintei (veđi Genesa XXXI, 46, Exod XVII, 9, Numere XXIII, 9, Deuteronom XXXIII, 15, Iisus V. 3, Ruth II, 14 și 16). De aci Blakesley conchide că de öre-ce între Cirenaica și Alexandria se făcea un comerț constant, cuvintul s'ar fi naturalizat în Alexandria, fiind importat acolo din Cirenaica. Era deci de fapt un cuvint indigen african adoptat de Cirenenii carți îl introduseră în Sicilia de unde Eschil l'a importat mai pe urmă în Atena, dacă e corectă interpretarea dată de unii comentatori asupra mult disputatului pasagiü din tragedia Suplicantele (vers 116):

βίλομαι μὲν Ἀτίαν βῶνιν.

Înainte de epoca lui Eschil nu găsim acest cuvint întrebuințat de nici un autor clasic; mai târziu însă el se strecură în limbagiul ordinar al literaturii; astfel avem βουνόςης în Polibiu, βουνουδέης în Diodor din Sicilia și βουνός în Strabon și Pausanias. Că era considerat cuvintul ca barbaric de către Elini, acöta reese dintr'un pasagiü al poetului comic Filemon care îl ridiculizeasä. Blakesley însă nu se pronunță absolut asupra originei africane al acestui cuvint; tot ce el afirmă pozitiv este că dacă e cum cred mulți, de origină förte antică pelasgică, el a dispărut cât va timp din us și a fost reimportat pe urmă în Grecia din Cirenaica. Acest autor nu negă imposibilitatea că cuvintul βουνός ar fi putut să aparțină formei celei mai arhaice al limbagiului ramurei pelasgice a rasei indo-europene, avönd rădăcină în limba primitivă a acestei mari familii. Acea rădăcină pöte să fi fost *BUN*, indicând o ridicătură în genere și Blakesley crede că de la acea rădăcină derivă pöte următoarele cuvinte moderne usitate în diferite limbagiuri europene, 1. *Ben* (în Armorica pronunțat *Pen*) silabă gaelică însemnând «munte»; 2. *Benna*, cuvint gaelic însemnând car; 3. cuvintele englese «*bench*», «*bank*»; 3. cuvintul frances «*banca*»; 4. cuvintul german *bühne* însemnând o estradă sau o scenă. În töte casurile termenul e förte arhaic și însemna o ridicătură öre-care: îl putem trasa în: βουνός, nume dat altarelor deilor. E posibil ca pe urmă vorba să fi dispărut lăsând urme ca βουνός și pe urmă să fi reapărut în limba modernă elină unde βουνός astăzi însemnă un munte mare. Observăm un fenomen analog în cuvintul νερόν, care fără îndoelă era arhaic și însemna apă. Acest cuvint perise din limbă la epoca clasică, dar lăsase urme de prezența lui ca *Nereus*, *Nereidä*; astăzi îl vedem reapărut în limba modernă și tot cu sensul primitiv de apă.

¹ συγκαθόμισται τε ὀβτος ὁ μέσος καρπὸς καὶ ὁ ἐν τῇ κατοπερτάτῃ τῆς γῆς πεπαίνεται τε καὶ ὀργῆ. Veđi nota 4, pag. precedentă.

² ὀπώρη. Cuvintul acesta, de la care derivă și verbul ὀπωρίζειν, este definit de către scholiastii lui Omer ca τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ ἔσρουσ «sau »ή μετά τὸ ἔσρουσ ὄρα», adică timpul lucrărilor strügerii și a baterii recoltei, în scurt, munca în legătură cu recolta. Verbul ὀπωρίζειν se întrebuințöză de Erodöt și mai sus la Capitolele 172 și 183.

ἐπέχει. Ταῦτα μὲν νῦν ἐπὶ τοσοῦτο εἰρήσθω¹.

200. Οἱ δὲ Φερασίμης τιμωροὶ Πέρσαι², ἐπεὶ τε ἐκ τῆς Αἰγύπτου σταλέντες ὑπὸ τοῦ Ἀρνώδεω ἀπίκατο³ ἔς τὴν Βάρκην, ἐπολιόρκειον τὴν πόλιν, ἐπαγγελόμενοι ἐνδιδόναι τοὺς αἰτίους τοῦ φόνου τοῦ Ἀρκεσίλειω⁴ τῶν δὲ πᾶν γὰρ ἦν τὸ πλῆθος μεταίτιον, οὐκ ἐδέκοντο τοὺς λόγους. Ἐνθαῦτα δὴ⁵ ἐπολιόρκειον τὴν Βάρκην ἐπὶ μῆγας ἐννέα,⁶ ὀρόσσοντες τε ὀρόγματα ὑπόγαια φέροντα ἔς τὸ τεῖχος⁷ καὶ προσβολὰς καρτερὰς ποιούμενοι. Τὰ μὲν νῦν ὀρόγματα ἀνὴρ χαλκεὺς ἀνέθρε ἐπι-

urmă se cόce. Astfel Cirenienii sunt ocupați opt luni de țile cu munca recoltei. Atâta am de țile asupra acestui subiect.

200. Perșii, răsbunătorii Feretimei, după ce fură porniți din Egipt de către Ariande, sosiră la Barca și asediară cetatea, somând (pe cetățeni) să predea pe autorii omorului lui Arcesilau; dar de ôre ce masa cetățenilor era complice (cu acest fapt), ei nu deteră ascultare somațiunei. Atunci (Perșii) asediară Barca în timp de nouă luni, săpară șanțuri subț pământ pe cari le prelungiră până la ziduri și deteră asalturi pu-

¹ Ταῦτα μὲν νῦν ἐπὶ τοσοῦτο εἰρήσθω. Veđi aceeași frază la Cartea II, Cap. 5 și la Cartea VI, cap. 97.

² Οἱ δὲ Φερασίμης τιμωροὶ Πέρσαι. Autorul nostru reia aci firul subiectului părăsit la Cap. 167 ca să facă descrierea Libiei și urmază înainte cu istoria expediției Perșilor în contra cetății Barca.

³ ἀπίκατο. Unii scriu ἀπίκοντο.

⁴ Ἀρκεσίλειω. Veđi mai sus la Cap. 160.

⁵ δὴ. În textul lui Kreutzer avem δὲ.

⁶ ἐπὶ μῆγας ἐννέα, adică în timp de nouă luni consecutive. ἐπὶ cu sensul de consecutivitate se mai găsește la Cap. 147 mai sus: ἐπὶ γενεάς, ποῖν ἢ ἑξήραν ἔλθειν ἐκ Λακεδαιμόνος, ὁπόω. Asemenea și în Cartea I, Cap. 166, ἐπὶ ἔτη πέντε.

⁷ ὀρόσσοντες τε ὀρόγματα ὑπόγαια φέροντα ἔς τὸ τεῖχος. Romanii și Elinii, când asediau o cetate, se serviau în general de așa numiții berbeci cu cari spargeau zidurile. Perșii nu posedau asemenea mașine ci preferau să mineze zidurile săpând șanțuri subț ele. Erodote ne mai vorbește de acest mod de a opera al Perșilor în Cartea V, Cap. 115 și în Cartea VI, Cap. 18; Romanii întrebunțară și ei câte o dată acest sistem în secolul al 4-lea înainte de era creștină. (Veđi Liviu IV, 22 și V, 19). Perșii îl adoptară dela Međi cari îl moșteniseră dela Asirieni și dela Babilonieni. Sculpturile asiriene dela Niniva ne arată clar că minarea zidurilor cu sapa pentru a le răsturna era tactica preferită al acestor popóre în asediuri de cetăți întărite. Elinii nu cunoșteau sistemul acesta la epoca lui Erodote și nu'l adoptară de cât mai târđiu în țilele lui Alexandru cel mare. Iată de ce operația săpării minelor subț ziduri se menționă de Erodote ca un ce extraordinar. În resbelurile moderne săparea de șanțuri și de paralele împrejurul unei cetăți este cea mai importantă din toate operațiunile de asediū, dar scopul nu mai este pentru a răsturna ziduri ci pentru a adăposti pe asedianți.

χάλκῳ ἀσπίδι, ¹ ὧδε ἐπιφρασθεῖς ² περιφέρων αὐτὴν ἐντὸς τοῦ τεύχεος προσίσχε ³ πρὸς τὸ δάπεδον τῆς πόλιος. Τὰ μὲν δὴ ἄλλα ἔσκε κωφά, πρὸς ἃ προσίσχε, κατὰ δὲ τὰ ὀρουσόμενα ἤγγεσκε ⁴ ὁ χάλκος τῆς ἀσπίδος. Ἀντορῶσσοντες δ' αὖ ⁵ ταύτη οἱ Βαρκαῖοι ἔκτεινον τῶν Περσέων τοὺς γεωρυχέοντας. Τοῦτο μὲν δὴ οὕτω ἐξευρέθη τὰς δὲ προσβολὰς ἀπεκρούοντο οἱ Βαρκαῖοι.

201. Χρόνον δὲ δὴ πολλὸν ⁶ τριβομένων, καὶ πιπτόντων ἀμφοτέρων πολλῶν καὶ οὐκ ἔσσαν ⁷ τῶν Περ-

ternice. Un individ însă, alămar (de meserie) descoperi aceste săpături cu îmbrăcămintea externă de aramă a unui scut, iată cum procedă: ochii cu el tot interiorul zidurilor rezemându-l mereu de pământ. În toate celelalte locuri unde aplica (scutul) de (pământ) el rămânea mut, dar când (il apropia) de locurile unde solul era scobit atunci arama scutului răsuna. Aci Barceii făcând contramine, ucidă într'una pe accia d'între Perși cari săpaū. Astfel se descoperiră aceste (mine); pe de altă parte Barceii respingeaū asalturile.

201. Lăsaseră (beligeranții) mult timp să trecă, și căduseră mulți de ambe părți, (din cari)

¹ ἐπιχάλκῳ ἀσπίδι. Agentul principal întrebuințat în descoperirea locurilor unde pământul era săpat era, nu scutul în sine, ci arama cu care era îmbrăcat, așa dar trebuie să traducem nu »cu scutul îmbrăcat cu aramă«, ci »cu arama cu care era îmbrăcat scutul.« Acest individ s'a scovit se vede numai cu foia fină de metal care îmbrăca scutul și care era sonoră.

² ὧδε ἐπιφρασθεῖς. Kreutzer traduce latinesce: »Ita volvens animo rem.«

³ προσίσχε. Atât aci cât și în fraza următoare, manuscrisul florentin și alte câte va, au προίσχε și Dietsch scrie προσίσχε. În toate edițiile însă cele bune găsim προσίσχε.—Imperfectul indică continuitate, adică »punea scutul jos la fiecare pas«.

⁴ ἤγγεσκε. Acest imperfect se scrie în unele ediții ἤγγεσκε. În general cu asemenia imperfecturi Erodot întrebuințază particula ἄν (Veđi Cartea III, Cap. 117; Cartea IV, cap. 130). Tot așa și în fraza următoare avem ἄν care nu trebuie luat cu ἀντορῶσσοντες, ci cu imperfectul ἔκτεινον. Acel ἄν este scris greșit ἐν în manuscrisul florentin.

⁵ Ἀντορῶσσοντες δ' αὖ. Veđi nota precedentă.

⁶ Χρόνον δὲ δὴ πολλὸν. Am păstrat singularul pentru că de obicei Erodot, când vorbește de trecerea unui laps de timp, întrebuințază acest număr iar nu pluralul (veđi Cartea I, Cap. 28 și Cartea acesta, Cap. 155 și 146). Afară de aceasta, cred că pluralul »χρόνων δὲ δὴ πολλῶν τριβομένων«, pe care îl ved în ediția lui Creutzer, indică un laps de timp mult mai mare decât scutul spațiu cât durează asediul unui oraș, ori cât de lung ar fi acela. Pluralul ar însemna »timpuri peste timpuri recură«, de aceea resping textul lui Creutzer adoptând singularul cu Blakesley.

⁷ ἔσσαν. Blakesley are ἤσσαν, dar ambele forme sunt bune. Οὐκ ἔσσαν înseamnă »nu mai puțin«: în alte cuvinte Perșii pierduseră mai mulți oameni decât Barceii.

σέων, Ἀμασις, ὁ στρατηγὸς τοῦ πεζοῦ, μηχανάται τοιαύδε. Μαθὼν τοὺς Βαρκαίους, ὡς κατὰ μὲν τὸ ἰσχυρόν¹ οὐκ αἰρετοὶ εἶεν, δόλη δὲ αἰρετοὶ, ποιεῖ τοιαύδε νοκτὸς τάφρον² ὀρθῆς εὐρέαν,³ ἐπέτεινε ξύλα ἀσθενέα⁴ ὑπὲρ αὐτῆς, κατόπερθε δὲ ἐπιπολῆς τῶν ξύλων χοδὸν γῆς ἐπαφόρησε, ποιεῖον τῇ ἄλλῃ γῆ ἰσόπεδον.⁵ Ἄμα ἡμέρη δὲ ἐς λόγους προσκαλέετο⁶ τοὺς Βαρκαίους· οἱ δὲ ἀσπαστῶς ὑπήκουσαν, ἐς ὃ σφι ἔαδε ὁμολογίη χρίσασθαι. Τὴν δὲ ὁμολογίην ἐποιεῦντο τοιούδε τινά, ἐπὶ τῆς κρυπτῆς τάφρου τάμνοντες ὄρνια.⁷ Ἐς τ' ἂν ἡ γῆ αὐτῇ οὕτω ἔχη⁸, μένειν⁹ τὸ ὄρνια κατὰ χώρην.¹⁰ καὶ Βαρκαίους τε ὑποτελέσειν

nu mai puținî din partea Perșilor, (când) Amasis, generalul forțelor pedestre, imagină (stratagemul) următor. Vădînd că Barceii, nu puteau fi robiți prin puterea (armelor) dar că prin viclesug se puteau robi, făcu precum urmază: în timpul nopții, săpă un șanț larg și întinse pe d'asupra lui nisce lemne slabe, pe d'asupra acestei pardoseli de lemne puse pămînt, făcînd (așa încît totul) să fie pe acelaș nivel cu restul solului. Îndată ce se luminea de zioă, chieamă pe Barcei la o consfătuire; aceștia ascultară bucurosi și cădură la învoelă asupra con-

¹ κατὰ μὲν τὸ ἰσχυρόν. Literal, în privința puterii, adică întru cît privește cestiunea puterii. Mai avem aceeași expresie în Cartea I, Cap. 76 și κατὰ τὸ κριτερόν în Cartea III, Cap. 65.

² τάφρον. Avem trei manuscrisuri cari scriu τάφρον. Cea mai mare parte însă au τάφρον, care e și forma în genere întrebuintată de Erodot, deși mai sus la Cap. 28 din cartea acêsta tôte manuscrisele au τάφρης, motiv pentru care am și menținat acolo acêstă din urmă formă.

³ εὐρέαν. Forma εὐρέην, pe care o găsim în câte va ediții, este, precum demonstră Bredoviu, străină lui Erodot.

⁴ ἐπέτεινε ξύλα ἀσθενέα κ. τ. λ. Autorul nostru întrebuintează mai acleiași cuvinte la Cap. 186 din Cartea I.

⁵ κατόπερθε δὲ ἐπιπολῆς τῶν ξύλων χοδὸν γῆς ἐπαφόρησε, ποιεῖον τῇ ἄλλῃ γῆ ἰσόπεδον. Baehr traduce latinesce: »superne, super ligna terre effossae tabulatum stravit, ita ut superficies reliquae terrae esset aequalis.« Critical Mehler nu are dreptate când propune suprimarea lui κατόπερθε ca constituind cu ἐπιπολῆς o superfluitate, căci asemenea amplificări sunt foarte comune, ba sunt chiar caracteristice al stilului autorului nostru. Nu numai atît, dar în Cartea VII, Cap. 36 avem acelaș lucru întocmai și în Cartea I, Cap. 187 vedem ὑπὲρ τῶν... πολέων τοῦ ἄστεος τάφρον ἐκωτῆ κατεσκευάσατο μετέωρον ἐπιπολῆς αὐτέων τῶν πολέων.

⁶ προσκαλέετο. În unele ediții προσκαλέετο.

⁷ τάμνοντες ὄρνια. Veđi mai sus la Cap. 70 καὶ ὄρνια ταμνομένων. Expresia provine din tăcerea victimelor cu ocazia prestării jurămintului.

⁸ ἔς τ' ἂν ἡ γῆ αὐτῇ οὕτω ἔχη. Dionisie din Alicarnas (VI, 95) ne spune că formula la Latinii era »μέχρις ἂν οὐρανὸς τε καὶ γῆ τὴν αὐτὴν στάσις ἔχωσι«. Mai jos în Cartea VIII, Cap. 143, autorul nostru ne da încă o formulă: »ἔστ' ἂν ὁ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἦν τῆπερ καὶ νῦν ἔρχεται, μὴ κοτε ὁμολογήσειν ἡμῶς Ἐέρρηκ«.

⁹ μένειν. Unii preferă futurul μένειν în loc de prezentul infinitiv μένειν. Alții iar propun φολάειν.

¹⁰ κατὰ χώρην. În sens de în vigôre, adică pe loc, neschimbat.

φάναι ἀξίτην βασιλείη, καὶ Πέρσας
μηδὲν ἄλλο νοσημῶν κατὰ Βαρκαί-
ους.¹ Μετὰ δὲ τὸ ὄρκιον, Βαρκαί-
οι μὲν, πιστεύσαντες τοῦτοις, αὐ-
τοὶ τε ἐξήρσαν ἐκ τοῦ ἄστεος καὶ
τῶν πολυεμίῶν ἔων παριέναι ἐς τὸ
τείχος τῶν βουλόμενον, τὰς πόδας
πάσας ἀνοίξαντες. Οἱ δὲ Πέρσαι
καταρρήξαντες τὴν κρυπτήν γέφυραν
ἔθειον ἔσω ἐς τὸ τεῖχος. Κατέρρηξαν
δὲ τοῦδε εἵνεκα, τὴν ἐποίησαν γέ-
φυραν, ἵνα ἐμπεδορκοῖεν,² ταμῶν-
τες τοῖσι Βαρκαίοισι χρόνον μένειν
αἰεὶ τὸ ὄρκιον, ὅσον ἂν ἡ γῆ μένη
κατὰ τὰ³ τότε εἶχε καταρρήξασαι
δὲ οὐδέτι ἔμνε τὸ ὄρκιον κατὰ
χώρην.

dițiilor. Ei făcură învoiala ur-
mătoare cu jurăminte solemne,
pe șanțul cel ascuns: că, adică,
cât timp pământul (sub picior) ar
rămânea cum este, să rămână
și jurământul în vigoare; ca Bar-
ceii să plătescă regelui Persilor
un tribut echitabil, și ca Persii
(pe de altă parte), să nu mai
întreprindă (vre un atac) nou
în contra Barceilor. După pres-
tarea jurământului, Barceii, plini
de încredere în (Persii), nu nu-
mai că eșiră din cetate, dar încă
lăsară să pătrundă în (interiorul)
zidurilor, după voce, pe oricare
din inamici, deschizând toate
porțile. Atunci Persii, dărimând
podul cel ascuns, năvăliră în in-
teriorul zidurilor. Dărimară po-
dul pe care îl construiseră pen-
tru ca să se ție de jurământul
prin care se legaseră față cu
Barceii, că învoiala să rămână
în vigoare cât timp ar rămânea
pământul cum era atunci; pen-
tru cei cari dărimaseră nu mai
rămânea jurământul în picior.

202. Τοὺς μὲν νῦν αἰτιωτάτους

202. Pe cei mai compromiși

¹ κατὰ Βαρκαίους. În textul aldin precum și în manuscrisul florentin și în alte trei texturi avem Βαρκαίων, ceea ce e o erore pentru că însuși autorul nostru în Cartea V, Cap. 19, se servă de verbal νοσημῶν urmat de κατὰ eu acusatival: μηδὲν νοσημῶσαι κατ' ἀνδρας τοῦτους.

² ἵνα ἐμπεδορκοῖεν. Este echivalent în sens cu ἵνα εδορκοῖεν, adică să se ție de jurământ, sau în latinesce ut juramento starente. Suidas explică verbul ἐμπεδορκοῖεν prin ἐμπέδως τηρεῖν τὰ ὄρκια » a fixa jurămintele la pământ ».

³ τὰ. Omis în texturile lui Creutzer, lui Dietsch și lui Dindorf. Dacă admitem pe κατὰ cred că trebuie să admitem și pe τὰ, însă κατὰ fără τὰ pōte fi o eroare pentru κατ' ἂ. E foarte posibil ca textul original să fi avut κατ' ἂ τότε εἶχε, pe urmă să se fi copiat κατὰ τότε εἶχε, ceea ce mai târziu vădându-se defectuos, s'a îndreptat intercalându-se τὰ în cele mai multe manuscrise. Un cas paralel avem și la Cartea I, Cap. 203; acolo însă toate manuscrisele au κατὰ, ceea ce mi-a permis a scrie κατ' ἂ. Veđi și mai sus la Cap. 76, nota 3, pag. 102 și la Cartea I, Cap. 203, nota 3, pag. 400, vol. I.

των Βαρκαίων ἢ Φερετίμη, ἐπεὶ τὲ οἱ ἐκ τῶν Περσέων παρεδόθησαν, ἀνεσκολόπισε κύβλην τοῦ τείχους, τῶν δὲ σφι γυναικῶν τοὺς μαζοὺς¹ ἀποταμοῦσα περιέστειξε καὶ τοῦτοις τὸ τείχος² τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν Βαρκαίων λήτην ἐκέλευσε θέσθαι τοὺς Πέρσας,³ πλὴν ὅσοι αὐτῶν⁴ ἦσαν⁵. Βαπτίζουσι τε καὶ τοῦ φόβου οὐ μεταίτιοι τοῦτοις δὲ τὴν πόλιν ἐπέτρηψε⁶ ἢ Φερετίμη.

203. Τοὺς ὧν δὴ λοιποὺς τῶν Βαρκαίων οἱ Πέρσαι ἀνδραποδισάμενοι ἀπήγαγον ὀπίσω καὶ ἐπεὶ τε ἐπὶ τῇ Κορήναίων πόλει ἐπέστησαν, οἱ Κορηναῖοι λόγιόν τι ἀποσιδήμενοι⁷ διεξήγαγον αὐτοὺς διὰ τοῦ ἄστεος. Διεξιούσης δὲ τῆς στρατῆς, Βάρης⁸ μὲν ὁ τοῦ ναυτικοῦ στρα-

d'entre Barcei, Feretima, după ce Persii îi predaseră pe mânele ei, îi trase în țepi (și îi expuse astfel) în cerc în jiuul zidurilor, iar nevestelor acestora le tăia țifele pe cari le atârna în rând d'a lungul zidurilor; cât pentru restul Barceilor, ea dete ordin ca ei să fie puși la dispoziția Persilor, afară numai de acei dintr'ensii cari erau Batiadi și nu erau complici cu omorul: acestor din urmă încredință Feretima orașul.

203. Persii, după ce robiră restul Barceilor se întorseră înapoi; și fiind că trecură pe la Cirene, Cirenienii, ascultând de sfatul unui oracol, îi permisă să trecă prin oraș. Pe când armata trecea, Bares, comandantul flotei, era de părere să se iéce orașul,

¹ μαζοὺς. Manuscrisul lui Sacerost are μαστοὺς și acesta cred fără alt temeiū de cât idea o dată destul de răspândită că μαζοὺς însemnăza țifa bărbătească pe când μαστὸς sau μαστός țifa femeii. Această distincție însă s'a dovedit astăzi că a fost un pedantism al epocii alexandrine și Erodot nu o face nici o dată. În Cartea II, cap. 85 și în Cartea IX, Cap. 112, avem μαζοὺς. În Cartea III, însă Cap. 133 și în Cartea V, Cap. 18, manuscrisele sunt unanime pentru forma μαστὸς, așa că pentru autorul nostru este cu totul indiferent ce formă întrebuintăza.

² περιέστειξε καὶ τοῦτοις τὸ τείχος. Wesseling explică verbul περιέστειξε în modul următor: »tanquam punctis mania fuisse distincta mulierum mammis. Creutzer și Baehr traduc: »Mulierum mammas abscisas continua seria circa mania suspendit«.

³ τοὺς δὲ λοιποὺς τῶν Βαρκαίων λήτην ἐκέλευσε θέσθαι τοὺς Πέρσας. Creutzer și Baehr traduc: »jussit Persas ut reliquos praedae loco sibi haberent«, adică să fie la dispoziția Persilor ca ei să facă ce vor cu dânsii.

⁴ αὐτῶν. Unele ediții au forma necontractată αὐτίων.

⁵ ἦσαν. Găsim forma ἔσαν în unele ediții.

⁶ ἐπέτρηψε. Găsim și forma ἐπέτραψε în unele ediții, dar ea nu se întrebuintăza de Erodot.

⁷ λόγιόν τι ἀποσιδήμενοι. Ica să salveze un jurământ, veđi mai sus nota 3, pag. 216, la Cap. 154, unde avem ἀποσιδήμενος τὴν ἐξορκωτικόν.

⁸ Βάρης. Manuscrisul lui Sacerost are Μάνδρης. E pozitiv că acest Bares este același căpitan despre care e vorba mai sus la Cap. 167 (veđi nota 1, pag. 242) și carele acolo se numește Βάδρης. De aceea și Blakesley în asupra lui răspunderea și, în contra autorităților manuscrise, serie aci Βάδρης în loc de Βάρης. Identitatea acestor două nume e clară și se confirmă nu numai prin titlul lor dar

τοῦ στρατηγῆος ἐκέλευε αἰρέειν τὴν πόλιν, Ἄρασις δὲ ὁ τοῦ πεζοῦ οὐκ ἔα¹ (ἐπὶ Βάρκην γὰρ ἀποσταλῆναι μόνον Ἑλληνίδα πόλιν) ἐς ὃ διεξελθοῦσι καὶ ἱζόμενοι ἐπὶ Διὸς Λυκαίου² ὄχθον³ μεταμέλῃσέ σφι οὐ σροῦσι τὴν Κυρήνην, καὶ ἐπειρώοντο⁴ τὸ δευτέρον παριέναι ἐς αὐτήν· οἱ δὲ Κυρηναῖοι οὐ περιώρεον. Τοῖσι δὲ Πέρσῃσι, οὐδενὸς μαχομένου, φόβος ἐνέπεσε⁵ ἀποδραμόντες τε⁶ ὅσον ἐξήγοντα στάδια, ἔγοντο. Ἰδρυσέντι δὲ τῷ στρατοπέδῳ ταύτῃ ἦλθε παρὰ Ἀρυάνδεω ἄγγελος ἀποκαλέων αὐτούς. Οἱ δὲ Πέρσαι, Κυρηναίων δεηθέντες ἐπὶ-διὰ⁷ σφι δοῦναι, ἔτογον, λαβόντες δὲ ταῦτα ἀπαλλάσσοντο⁸ ἐς τὴν Αἴγυπτον. Παραλαβόντες δὲ τὸ ἐνθεῶ-

Amasis însă, (căpitanul) forțelor pedestre, nu voi; — căci, (dicea el), Barca era singurul oraș elinesc în contra căruia fuseseră trimiși; — când însă ieșiră și se aflău tăbăriți pe movila lui Joe Lician, se căiră că nu puseseră mâna pe Cirene și încercară a doua oară să intre într'ênsa; Cirenienii însă nu tolerară acésta. Pe Perși însă, pe cari nu îi ataca nimeni, îi apucă o panică; fugiră ca la vre o șesedecei de stadii și apoi se așezară jos. Pe când tăbăra armata acolo, sosi un sol de la Ariande rechemându-i (pe toți). Atunci Perșii rugară pe Cirenieni ca să le dea proviziile pentru drum, le obți-

âncă prin faptul că manuscrisul lui Sancerst, care aci are *Μάνδρης*, serie la Cap. 167 *Μάδρηγ*, pe când forma *Μάδρηγ* se găsește la Cap. 167 într'un manuscris din biblioteca Viena. Am vădit la nota 1, pag. 242 de mai sus, cum toate aceste nume nu sunt alt ceva de cât variante ale numelui Smerdis.

¹ οὐκ ἔα. Avem aceeași expresie mai sus la Cap. 164 și în Cartea II, la Cap. 30.

² Διὸς Λυκαίου. Acest Joe era divinitatea tutelară a Arcadienilor și cultul lui pöte să fi fost introdus la Cirene o dată cu emigrația din Pelopones care a avut loc în timpul lui Batus II, (veđi mai sus Cap. 159—161), ori pöte de către legislatorul Damonax din Mantinea (161). Despre cultul lui Joe Lician în Arcadia veđi Pausanias VIII, 2, § 38. Acésta divinitate cred că este identică cu zeul arcadian Pan: spaima panică inspirată Perșilor confirmă acésta părere.

³ ὄχθον. Textul aldin are ὄχθη. Nu rămân de fel astăđi urme de templu sau de movilă acolo. Există o monedă cireniană pe care se allă reprezentate pe o parte capul lui Joe Amon și pe revers un tumulus sau o movilă cu un vas funerar pe d'asupra. E posibil că pe acea monedă e reprezentată movila acésta care pöte să fi conținut și mormântul lui Batus, fondatorului coloniei. Eschil întrebuințéază cuvîntul ὄχθος în sensul acesta în tragedia Perșii, vers. 653.

⁴ ἐπειρώοντο. Găsim forma necontractată ἐπειρώοντο în câte-va ediții, dar nu e sancționată de manuscrise.

⁵ φόβος ἐνέπεσε. Teröea numită panică, veđi mai sus nota No. 2.

⁶ ἀποδραμόντες τε. Multe manuscrise și Creutzer au δὲ în loc de τε. Îmi pare mai logic însă τε, pe când δὲ nu își ar avea locul după δὲ din frasa precedentă.

⁷ ἐπὶδιὰ. Există manuscrise în cari găsim forma ἐπὶδία; în Cartea VI însă, la Cap. 70, unde revine acest cuvînt, găsim la toate ἐπὶδία și acela e motivul pentru care am adoptat acésta formă aci.

⁸ ἀπαλλάσσοντο. Imperfectul indicând o acțiune neterminată. Am tradus prin se îndreptară ca să indic că drumul nu era încă parcurs când incidentul relatat în frasa următoare a avut loc.

των αὐτοῦς Λίβυες, τῆς τε ἐσθίγτος εἰνεα καὶ τῆς σκαυῆς τοὺς ὀπολειπομένους¹ αὐτῶν καὶ ἐπελοκόμενους² ἐφόρευον.³ ἔς ὃ ἐς τὴν Αἴγυπτον ἀπικέατο⁴.

204. Οὗτος ὁ Περσέων στρατὸς τῆς Λιβύης ἑκαστάτω ἐς Ἐβερπιδᾶς ἦλθε.⁵ Τοὺς δὲ ἠνδραποδισαντο τῶν Βαρβαίων, τοὺτους δὲ⁶ ἐκ τῆς Αἴγυπτον ἀνασπάστους⁷ ἐποίησαν παρὰ βασιλέα· βασιλεὺς δὲ οὗ· Δαρεῖος ἔδωκε τῆς Βακτρίας

nură și luându-le se îndreptară spre Egipt. Pe când (mergeau), Libienii îi atacară pentru vestimintele și echipamentul lor și uciseră mereu pe cei rămași înapoi, până ce (în fine grosul armatei) se reîntorse în Egipt.

204. Acastă armată a Persilor nu pătrunse în Libia mai departe de Evesperide. Pe însuși Barceii pe cari îi robiră, pe aceștia chiar îi porniră (Persii) din Egipt către regele lor; iar regele Dariu dete acestora un

¹ ὀπολειπομένους. Lăsați înapoi și părăsiți pentru că, fiind bolnavi sau rătăciți, nu puteau urma pe tovarășii lor.

² ἐπελοκόμενους. Aceia cari erau purtați de cei falși, adică acei cari nu erau atât de prăpădiți încât să potă fi părăsiți la sôrta lor să mōră în pustietate, dar cari totuși nu erau teaferi și nu puteau merge singuri. Avem aceeași expresie relativ la cămilele care sunt conduse, în Cartea III, Cap. 105.

³ ἐφόρευον. Imperfect indicând, ca mai sus, o acțiune neterminată și exprimând de minune hîrțuirea neconținută a celor slabi din grosul armatei de către bandiții Libieni cari îi urmăreau cum urmăresc vulturii o caravană în perspectiva hranei ce le va oferi cadavrele acelor ce cad pe drum. E evident că grosul armatei s'a întors destul de tare încă: altminteri ar fi scăpat prizonierii din Barca. Libienii au atacat numai pe soldații rămași înapoi sau părăsiți pe drum de camarazi lor.

⁴ ἀπικέατο. Aorist 2-lea care nu trebuie confundat cu mai-mult-ca-perfectul ἀπικέατο. (Vezi nota 1, pagina 27, Vol. I).

⁵ ἑκαστάτω ἐς Ἐβερπιδᾶς ἦλθε. Vezi pentru orașul Evesperida, devenit pe urmă Berenice sub Ptolomeu, nota No. 4, pag. 248 de mai sus. Orașul nu fu fundat decât mai târziu de Arcesilaus IV, așa că nu exista când aya loc această expediție a Persilor. Autorul înțelege numai că Persii au pătruns până la punctul unde pe urmă s'a ridicat orașul Evesperida, adică până la 115 kilometri spre apus de Barca. E în adevăr extraordinar că Persii să fi ajuns așa departe în condițiile miserabile în cari ei se aflau.

⁶ τοὺτους δὲ. Repetirea particulei δὲ, adică τοὺς δὲ... τοὺτους δὲ, arată că aceiași Barcei cari sunt desemnați prin τοὺς sunt desemnați și prin τοὺτους. Am încercat să dau sensul acestor particule prin »pe însuși... pe aceștia chiar».

⁷ ἀνασπάστους. Acest cuvînt se găsește scris greșit în unele ediții vechi »ἀνασπάστους». E o mare diferență în sensul acestor vorbe, ἀνάσπατον ποιεῖν, însemnăză a transfera sau a duce pe cineva din locul unde era într'alt loc; ἀνάσπατον ποιεῖν, expresie pe care o avem la Cartea I, cap. 76 (unde vezi nota respectivă No. 5, pag. 133, Vol. I), va să dică a ruina pe cineva cu desăvîrșire. Nimeni nu milităză în favoarea lui ἀνασπάστους, nici o dată sinonim cu ἀνασπάστους; mai întâiu autoritatea manuscriselor este opusă unei astfel de variante și pe urmă ἀνασπάστους ἐποίησαν ar însemna »distruseră», ceea ce ar fi absurd față cu cuvintele παρὰ βασιλέα. Persii aveau obiceiul de a transporta pe locuitorii unui oraș robii în alt loc pentru a distruge în ei spiritul de tradiție și a înlesni astfel desnaționalizarea inamicilor lor. Ast-fel făcu Dariu cu Etrurienii din Eubea pe cari îi duse în Susiana (Cartea VI, Cap. 119).

χώρης κώμην ἐγκατοικήσαι. ¹ Οἱ δὲ τῇ κώμῃ ταύτῃ ὄνομα ἔθοντο Βάριον, ἧπερ ἔτι καὶ ἔς ἐμὲ ἦν οἰκουμένη ἐν τῇ γῇ τῇ Βακτρίῃ. ²

20δ. Οὐ μὲν ³ οὐδὲ ἡ Φερετιμῆ εἰς τὴν ζόην κατέπλεξε. ⁴ Ὡς γὰρ δὴ τάχιστα ἐκ τῆς Λιβύης τισαμένη τοὺς Βαρκαίους ἀπενόστησε ἐς τὴν Αἴγυπτον. ἀπέθανε κακῶς· ζῶσα γὰρ ἐθλέων ἐξέζησε. ⁵ Ὡς ἄρα ἀνθρώποισι αἰ λήην ἰσχυραὶ τιμωρία· πρὸς θεῶν ἐπιφθονοὶ γίνονται. ⁶ Ἢ μὲν δὴ Φερετιμῆς τῆς Βάττω ⁷ τοι-

sat din Bactria ca să-l locuiească. Ei deteră acestui sat numele de Barca, și era încă pe timpul meu locuit în țera Bactriană.

20δ. Dar nici n'a dus Feretima firul vieții ei la bun sfârșit. Căci, îndată ce se reîntorse din Libia în Egipt, după ce își răsunase în contra Barceilor, muri în mod miserabil: de vieții eșiră o drăce de vermi pe trup. Astfel dar cruțimea peste măsură a omenilor atrage după

¹ ἔδωκε τῆς Βακτρίης χώρης κώμην ἐγκατοικήσαι. Puterea lui ἐν ἐγκατοικήσαι este de a da verbului un sens intransitiv; veđi la Cartea II, Cap. 178 ἔδωκε Νάυκρατιν πόλιν ἐνοικήσαι; acel pasagiū, ca și acesta, arată bine deosebirea între sensul verbului cu ἐν și al verbului fără ἐν, căci imediat după aceea avem în prima frază οἰκεῖν precum avem aci în fraza următoare οἰκουμένη, numai că aci οἰκουμένη e pasiv.

² ἧπερ ἔτι καὶ ἔς ἐμὲ ἦν οἰκουμένη ἐν τῇ γῇ τῇ Βακτρίῃ. Nu trebuie să concludem din cuvintele acestea că Erodot a vizitat Bactria. El raportează numai ceea ce i s'a spus, și dacă ar fi vizitat în persoană aceste localități, ar fi spus-o în mod mult mai clar și emfatic.

³ μὲν, nu μὴν, cum scriu greșit unele ediții. μὲν aci e important căci arată mörtea îngrozitoare a Feretimei ca o consecință naturală a reușitei ei și ca o răsunare cerească. Modul cum am tradus mi se pare că exprimă destul de bine puterea acestui μὲν.

⁴ ζόην κατέπλεξε. Expresie metaforică dela țesutul firului vieții; κατέ exprimă continuitatea până la sfârșit. În Cartea V, Cap. 92, autorul nostru se servă de expresia acesta cu διὰ, διὰπλέκειν τὸν βίον.

⁵ ἐξέζησε. Dela ἐξέζησθαι a fierbe în clocote. Textul florentin are ἐζέσε. Metafora e foarte puternică și reprezintă viermi eșind din carnea bolnavului atacat de această bătă, cum es clocote din apă când ferbe tare. Avem câte-va exemple în istorie de persoane cari au murit de această oribilă bătă; putem cita pe Erod Agripa (Faptele apostolilor, Cap. XII, vers 23) pe Sulla, pe Antioch Epifanes și pe Filip II, regele Spaniei.

⁶ Ὡς ἄρα ἀνθρώποισι αἰ λήην ἰσχυραὶ τιμωρία· πρὸς θεῶν ἐπιφθονοὶ γίνονται. Veđi mai sus la Cartea I, Cap. 32, nota 3 de pe pagina 50, Vol. I, asupra pasagiului ἐπὶ θεῶν πᾶν ἐν φρονερόν τε καὶ παραώδες. Acest pasagiū se prenumera între multe altele ca acelea din Cartea I, Cap. 204, Cartea III, Cap. 40 și 64 s. c. I. unde autorul nostru își face profesia de credință în privința unei divinități care își răsună de muritorii semeții său prea prosper. — În loc de ὡς în sens de ὁπως, unele ediții scriu ὡς, ceea ce slăbesc mult sensul. E clar că ὡς este în sens de ὁπως și corespunde cu spiritul întregului pasagiū unde totul este dat de la începutul capitoului prin particula μὲν. Cobbett suprimă pe ἰσχυραὶ din text, dar fără cuvint aparent.

⁷ Βάττω. Veđi mai sus la Cap. 162, nota 3, pag. 232. În acel pasagiū toate manuscrisele au forma acesta Βάττω; totuși Creutzer pentru uniformitate are Βάττω. E pozitiv că Erodot a întrebuintat ambele forme. Creutzer are aci iar Βάττω. Am adoptat forma obicinuită în acest pasagiū; sunt însă ediții cari au și Βατταίου, conform textului manuscris al lui Sancroft și a altor două manu-

αὐτῆ τῆ καὶ τοσαύτῃ τυροπῆ ἐπέ-
 ναστο ἐς Βαρυζαίους.

sine mânia ȃeilor. Astfel dar
 și așa (de crud) își răsbună Fe-
 retima, fiica lui Batus, in contra
 locuitorilor din Barca.

TEAOΣ BIBAIΟΥ Δ.

Finele Cărții IV.

scrise S'a discutat mult în privința acestei apelațiunii a Feretimei de «Βάρτις»
 ceea ce pare fără îndoială a însemna fiica lui Batus și nu cum propun Larcher
 și Wesseling «soția lui Batus», pentru a se pune acest pasagiū în acord cu
 cele diase mai sus la Cap. 162. Să nu uităm că Feretima, deși era nevasta lui
 Batus, putea prea bine să fi fost și o fiică a unui Batus sau Batens, mai ales
 că în Cirenaica acel nume era și un titlu însemnând căpitan, astfel încât ea
 putea prea bine fi fiica unui căpitan fără a fi fiica regelui Batus și să se fi
 măritat cu Batus sau pōte încă să fi fost o descendințe a familiei regale a lui
 Batus I și să fi reținut ca titlu numele de «fiica lui Batus». Traduc dar prin
 «fiica lui Batus», fără ca să implice acēsta nici o contradicere cu cele ce precedă.

